

Μ Α Ε Ι Μ Ο Σ

Ο

Ο Μ Ο Λ Ο Γ Η Τ Η Σ

1. ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ
2. ΠΡΟΣ ΘΕΟΠΕΜΠΤΟΝ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΝ
3. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΝΘ΄ ΨΑΛΜΟΝ

Ε Π Ε

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
Ἄπὸ τὸν
ΙΓΝΑΤΙΟ Μ. ΣΑΚΑΛΗ
Φιλολόγο

Φ Ι Λ Ο Κ Α Λ Ι Α
Τ Ω Ν
ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ
14Α

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1992

Μ Α Ε Ι Μ Ο Σ

Ο

Ο Μ Ο Λ Ο Γ Η Τ Η Σ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν παρόντα τόμο περιλαμβάνονται τρία κείμενα τοῦ ἱεροῦ Μαξίμου, ἐρμηνευτικοῦ χαρακτῆρος.

Τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι οἱ Ἑρωταποκρίσεις ἢ ἀλλιῶς Πεύσεις καὶ ἀποκρίσεις¹, πού ἀνέρχονται συνολικὰ σὲ 239. Οἱ ἐρωτήσεις λαμβάνονται ἀπὸ ἀξιόλογα βιβλικά χωρία, μερικὲς ὅμως φορές καὶ ἀπὸ πατερικὲς διατυπώσεις, ἢ καὶ δογματικὲς. Οἱ ἀπαντήσεις διακρίνονται γιὰ τὴ συντομία, τὴ σαφήνεια καὶ τὴν ἀκρίβεια.

Ἔως πρὸ δεκαετίας ἦταν γνωστὴ μόνο μιὰ ἐκλογή αὐτῶν τῶν ἐρωταποκρίσεων, καὶ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 79 μόνο τεμάχια. Εἶχε ἐκδοθῆ τὸ 1657 ἀπὸ τὸν Fr. Combefis καὶ συμπεριελήφθηκε στὴν Patrologia Graeca τοῦ Migne. Νεώτερες ἐρευνες ἔδειξαν ὅτι ἡ συλλογὴ ἦταν πολὺ εὐρύτερη, ὅπως ἀποτυπώνεται στὴν ἐκδοση τοῦ J. H. Declerck, 1982. Φαίνεται ὅτι ὁ κώδικας Vaticanus Graecus 1703, πού εἶναι ἀκέφαλος καὶ κόλοβος, εἶναι ἀντίγραφο ἐνὸς παλαιότερου, πού συμπεριελάμβανε τὸ σύνολο τῆς συλλογῆς. Στὴ σημερινή του κατάσταση περιέχει 195 ἐρωταποκρίσεις.

Ἄπὸ τὸν κύριο κορμὸ τῆς συλλογῆς ἔχουν ἐπιλεγῆ κατὰ καιροὺς τεμάχια, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν νέες ἀποσπασματικὲς συλλογές. Ἡ συλλογὴ Α εἶναι αὐτὴ πού συμπεριελήφθηκε στὴν Patrologia Graeca, ἀλλὰ ἔχει συνολικῶς 83 τεμάχια καὶ ὄχι 79, ὅπως στὴν Patrologia. Ἄπὸ αὐτὰ μόνο τὰ 36 δὲν συμπεριλαμβάνονται στὴν κυρία συλλογὴ. Ἡ συλλογὴ Β περιέχει 27 τεμάχια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 7 δὲν συμπεριλαμβάνονται στὴν κυρία συλλογὴ. Ἡ συλλογὴ Γ περιέχει 26 τεμάχια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνο ἓνα

1. Στὴ λατινικὴ ὀρολογία φέρεται μὲ τὸν τίτλο Quaestiones et Dybia.

δὲν συμπεριλαμβάνεται στὴν κυρία συλλογή, κι' εἶναι μάλιστα αὐτὸ πολὺ ἀξιόλογο, ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ κατ' εἰκόνα.

Τὸ κείμενο αὐτὸ ἐθεωρήθηκε ἀμφιβαλλόμενο, γι' αὐτὸ μάλιστα στὸν λατινικὸ του τίτλο περιλαμβάνεται καὶ ἡ λέξις *Dubia*—ἀμφιβαλλόμενα. Δὲν ὑπάρχει τώρα καμμιά ἀμφιβολία ὅτι εἶναι τοῦ Μαξίμου, ὁ ὁποῖος συγκέντρωσε τὶς ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα ποὺ εἶχε κατὰ καιροὺς δεχθεῖ γύρω στὸ 626.

Τὸ δεῦτερο κείμενο περιέχει ἀπαντήσεις τοῦ Μαξίμου σὲ τρία ἐρωτήματα Θεοπέμπτου τοῦ Σχολαστικοῦ· δηλαδὴ περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας², περὶ τοῦ «ἐάν τις σε ραπίση ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα»³ καὶ περὶ τοῦ «μὴ μοῦ ἄπτου»⁴. Στὶς ἀπαντήσεις αὐτές, ποὺ εἶναι κάπως ἐκτενέστερες ἀπὸ τὶς τοῦ προηγουμένου κειμένου, χρησιμοποιεῖ τυπολογικὴ διατύπωση.

Τὸ τρίτο κείμενο εἶναι ἡ ἐρμηνεία στὸν ψαλμὸ 59, μιὰ κλασικοῦ χαρακτήρος ἀναγωγικὴ καὶ τοπολογικὴ ἐξήγησις, ὅπως τὸ συνηθίζει ὁ Μάξιμος. Τὴν ἐπιγραφή τοῦ ψαλμοῦ «Εἰς τὸ τέλος τοῖς ἀλλοιωθησομένοις» ὀφείλει ὁ ψαλμός, ὅπως ἐκθέτει ὁ Μάξιμος «διὰ τε τὴν ἐπὶ τέλει τῶν χρόνων διὰ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ γενομένην τοῖς ἀνθρώποις ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν καὶ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν καὶ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν Θεοῦ γνωμικὴν τε καὶ προαιρετικὴν μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν· διὰ τε τὴν εἰς ὕστερον ἐπὶ τέλει τῶν αἰώνων γενησομένην δι' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ καθολικὴν τοῦ παντὸς γένους τῶν ἀνθρώπων ἐν χάριτι φυσικὴν ἐκ θανάτου καὶ φθορᾶς εἰς ζωὴν ἀθάνατον καὶ ἀφθαρσίαν, διὰ τῆς προσδοκωμένης ἀναστάσεως ἀλλοίωσίν τε καὶ ἀνανέωσιν».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

PG 90,856–872, *Ἐρμηνεία εἰς τὸν ψαλμὸν 59*.

PG 90,1393–1400, *Πρὸς Θεόμπεπτον Σχολαστικὸν ἀπαντήσεις*.

PG 91,1032–1417, *Ἐρωταποκρίσεις, ἡ συλλογὴ Α (1–79)*.

J. H. Declerck, *Maximus Confessor, Quaestiones et Dubia, Corpus Christianorum, Gr. 10, Turnhout 1982*.

2. Λουκᾶ 18,6. 3. Λουκᾶ 6,29. 4. Ἰω. 20,27.

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

1 – 195

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ Α'

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 1

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

*** *** πάθεσιν καὶ τὴν προσβολὴν μειοῖ τὴν κακίαν καὶ πάλιν εἰς τὸ πρότερον ἀποκαθίσταται σχῆμα, τουτέστιν εἰς τὴν
5 κατὰ φύσιν ἐπιθυμίαν εἴ τινες *** ἔφεσις καὶ πόθος Θεοῦ. Τὸ δὲ τὴν χεῖρα βαλεῖν «εἰς τὸν κόλπον» σημαίνει τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, ἐν τῷ ἡμετέρῳ τῇ φύσεως ἐργαστηρίῳ σαρκούμενον· τοῦτο γὰρ ὁ κόλπος καὶ ἡ λευκὴ χεὶρ σημαίνει· καὶ πάλιν ἐν τῷ προτέρῳ σχήματι τῆς χει-
10 ρὸς ἀποκαθισταμένης δηλοῦται ὡς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Κύριος ἀναλαμφθεὶς ἐν τῷ πατρικῷ κόλπῳ ἀπεκατέστη. Μωυσῆς γὰρ ὡς μεσίτης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ γεγονώς, ποτὲ μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρόσωπον ἐπέχει, ποτὲ δὲ τῆς ἡμετέρας φύσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 2

Τί σημαίνει ὁ ἐν γῆ Σενναὰρ οἰκοδομούμενος πύργος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οἰκοδομοῦμεν καὶ ἡμεῖς πύργον ὅτι ἂν ἐξ ἀνατολῶν κινή-
5 θῶμεν, τουτέστιν ὅτι ἂν ἀποκινήθῶμεν τῆς γνώσεως· ἐρχόμεθα δὲ εἰς γῆν Σενναὰρ, τουτέστιν εἰς τὸ τῆς γαστριμαργίας πά-

1. Λεῖπει ἡ ἐρώτηση καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπάντησης. Ἡ ἀπορία σχετίζεται μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κεφ. 4 τῆς Ἐξόδου.

2. Ἐξ. 4,15. 3. Εἴ τινες – ἦτις ἐστίν.

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1¹

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

*** ** με τὰ πάθη καὶ τὴν προσβολὴ ἐλαττώνει τὴν κακία κι ἐπανέρχεται πάλι στὸ προηγούμενο σχῆμα², στὴ φυσικὴ δηλαδή ἐπιθυμία *** πὺ εἶναι³ ἔφεση καὶ πόθος τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὅτι ἔβαλε τὸ χέρι του στὸν κόλπο του⁴ σημαίνει τὸν Κύριο μας Ἰησοῦ Χριστό, τὸ Λόγο τοῦ Πατέρα πὺ σαρκώθηκε μέσα στὸ ἐργαστήριο τῆς φύσης μας· αὐτὸ σημαίνει ἡ λέξη κόλπος καὶ λευκὸ χέρι⁵. Καὶ με τὴν ἀποκατάσταση πάλι τοῦ χεριοῦ στὸ προηγούμενο σχῆμα δηλώνει ὅτι ὁ Κύριος μετὰ τὴν ἀνάσταση ἀναλήφθηκε καὶ ἀποκαταστάθηκε στοὺς πατρικοὺς κόλπους. Γιατὶ ὁ Μωυσῆς, ἐπειδὴ ἔγινε μεσίτης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ⁶, ἄλλοτε ἔχει τὴ θέση τοῦ Θεοῦ-Πατέρα καὶ ἄλλοτε ἀντιπροσωπεύει τὴ δικὴ μας φύση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 2

Τί σημαίνει ὁ πύργος πὺ οἰκοδομεῖται στὴ γῆ Σενναάρ;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Οἰκοδομοῦμε κι ἐμεῖς πύργο⁷, ὅταν μετακινηθοῦμε ἀπὸ τὴν ἀνατολή, ὅταν δηλαδή ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὴ γνώση, καὶ ἐρχόμαστε στὴ γῆ Σενναάρ⁸, στὸ πάθος δηλαδή τῆς γαστριμαρ-

4. Ἐξ. 4,6.

5. Ἐξ. 4,7.

6. Ἐφ. 5,20.

7. Γεν. 11,1-9.

8. Γεν. 11,2.

θος· Σενναὰρ γὰρ ᾿γρηγόρησις ὀδόντων ᾿ερμηνεύεται· εἶτα καὶ οἰκοδομοῦμεν πύργον, τουτέστι τὰ σαρκικὰ πάθη περὶ πολλοῦ ποιούμεθα καὶ οἰκοδομοῦμεν πάθος πάθει συνᾶπτοντες. «Ἔως
 10 δὲ τοῦ οὐρανοῦ»· οὐ γὰρ ποτε παύσασθαι βούλονται οἱ περὶ τὰ μάταια τὴν σπουδὴν ἔχοντες, ἀλλ᾿ ἀπλήρωτον τὴν περὶ αὐτὰ δρεξίν ἔχουσιν. Παύει δὲ ὁ Θεὸς τὴν τοῦ πύργου οἰκοδομὴν καὶ «συγχεῖ τὰς γλώσσας» ὅτ᾿ ἂν πρὸς τὸ συμφέρον παιδεύων ἐγκόπτει τὴν ἡμετέραν κακίαν· ὅτ᾿ ἂν γὰρ τὸν ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ
 15 τῆς πορνείας ἠττημένον νόσω παιδεύει ἢ τὸν τῇ γαστριμαργίᾳ δεδουλωμένον πενία σωφρονίζει, οἶονεὶ ἐγκοπὴν τοῦ τῶν παθῶν πύργου ποιεῖται, «συγχέων» ἅμα καὶ τὰς γλώσσας· τὸν γὰρ πόρνον πάντοτε περὶ πορνείας μελετῶντα καταστείλας τῇ νόσω, εἰς τὴν περὶ τοῦ σώματος ὑγείαν ἀπασχολεῖσθαι ποιή-
 20 σας, οἶονεὶ τὴν φωνὴν συγχεῖας τῆς συνεχοῦς μελέτης τοῦ πάθους.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 3

Τί σημαίνει «Δαυῖδ ψάλλον καὶ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τοῦ Σαοὺλ καταπαύων»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Πᾶς ὁ κατὰ τὸν μακάριον Δαυῖδ ποιμαίνων τὰ πρόβατα, τουτέστι τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς, καὶ νικῶν θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, καθάπερ ἐκεῖνος τὸν λέοντα καὶ τὴν ἄρκτον, οὗτος τῶ λόγῳ τῆς διδασκαλίας χρώμενος μετὰ τινος ὑψηλῆς θεωρίας ἠδύνει τὸν ἀκούοντα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τῆς κακίας πάθη κατευνά-
 10 ζει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 4

Ἐπειδὴ γέγραπται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὅτι «ἐάν τις μὴ

9. Γεν. 11,4.

10. Γεν. 11,7.

γίας. Γιατί Σενναάρ ἐξηγεῖται 'έτοιμότητα τῶν δοντιῶν'. Ἐπειτα οἰκοδομοῦμε καὶ πύργο, δηλαδὴ φροντίζομε πολὺ τὰ σαρκικά πάθη καὶ τὰ τρέφομε συνδέοντας πάθος μὲ πάθος. Καὶ «μέχρι τὸν οὐρανόν»⁹. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ ἐπιδιώκουν μάταια πράγματα δὲ θέλουν νὰ σταματήσουν ποτέ, ἀλλὰ ἡ ὄρεξή τους γι' αὐτὰ δὲν ἔχει κορεσμό. Ὁ Θεὸς ὅμως σταματᾷ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ πύργου καὶ «συγχέει τὶς γλῶσσες»¹⁰, ὅταν παιδεύοντάς μας γιὰ τὸ συμφέρον μας διακόπτει τὴν κακία μας. Ὄταν δηλαδὴ τὸν αἰχμάλωτο ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία τῆς πορνείας τὸν παιδεύει μὲ νόσο, ἢ τὸν ὑποδουλωμένο στὴ γαστριμαργία τὸν σωφρονίζει μὲ τὴν πείνα, διακόπτοντας τὸν πύργο τῶν παθῶν καὶ συγχέοντας συγχρόνως καὶ τὶς γλῶσσες. Γιατί, καταστέλλοντας τὴ νόσο τοῦ πόρνου ποὺ μελετᾷ ἀδιάκοπα τὴν πορνεία καὶ κἀνοντάς τὸν νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ὑγεία τοῦ σώματος, εἶναι σὰ νὰ συγχέει τὴ φωνή του, ἀπομακρύνοντάς τον ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη μελέτη τοῦ πάθους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 3

Τί σημαίνει «ψάλλοντας ὁ Δαβὶδ καὶ καταπραΰνοντας τὸ πονηρὸ πνεῦμα»¹¹ τοῦ Σαούλ;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ καθένας ποῦ, σύμφωνα μὲ τὸν μακάριο Δαβὶδ, ποιμαίνει τὰ πρόβατα¹², δηλαδὴ τὸ λογιστικὸ τῆς ψυχῆς, καὶ νικᾷ τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία, ὅπως ἐκεῖνος τὸ λιοντάρι καὶ τὴν ἀρκούδα, αὐτός, χρησιμοποιώντας τὸ λόγο τῆς διδασκαλίας μὲ κάποια ὑψηλὴ θεωρία, γλυκαίνει αὐτὸν ποὺ τὸν ἀκούει καὶ κατακοιμίζει μέσα του τὰ πάθη τῆς κακίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4

Ἐπειδὴ ἔχει γραφεῖ στὸ Εὐαγγέλιο, «ἂν δὲ γεννηθεῖ

11. Α' Βασ. 16,23.

12. Α' Βασ. 13,14-16.

γεννηθῆ ἕξ ὕδατος καὶ Πνεύματος», καὶ ἐν ἄλλῳ
τόπῳ πάλιν «αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ
καὶ πυρί», παρακαλῶ μαθεῖν τίς ἡ διαφορά.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐν ἐκάστῳ τὸ ἅγιον Πνεῦμα γινόμενον, ὡς μὲν ὕδωρ τὸν
τῆς σαρκὸς μολυσμὸν καθαίρει, ὡς δὲ Πνεῦμα τὰς τῆς ψυχῆς
κηλίδας ἐκπλύνει, ὡς δὲ Πνεῦμα ἅγιον ὑποτίθεται τοὺς τρό-
10 πους τῶν ἀρετῶν, ὡς δὲ πῦρ Θεὸν κατὰ χάριν ἀποτελεῖ, τὰ
θεῖα τῆς ἀρετῆς γνωρίσματα ἐπιλάμπον αὐτῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 5

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον λέγοντα ἐν τῷ
τῆς Πεντηκοστῆς λόγῳ, οἱ ἀπόστολοι διὰ τριῶν χαρι-
σμάτων εἰλήφασιν τὸ τέλειον, πρῶτον μὲν νόσους ἰώ-
5 μενοι καὶ δαίμονας ἀπελαύνοντες, δεύτερον δὲ τὸ μετὰ
τὴν ἀνάστασιν ἐμφύσημα, τρίτον δὲ αὐτὸ οὐσιωδῶς τὸ
Πνεῦμα ἐν εἴδει γλωσσῶν πυρίνων, πῶς τις, εἴπερ
τοῖς ἀποστόλοις γένηται κατ' ἀρετὴν ἰσοστάσιος, δύ-
ναται λαβεῖν τὰ εἰρημένα χαρίσματα καὶ πῶς χρῆ
10 νοεῖν τὸ «οὐσιωδῶς», ὡς ἐν ὑποδείγματι ἐρμηνευθῆ-
ναι παρακαλῶ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Δυνατὸν καὶ ἡμᾶς, εἴπερ μιμηταὶ τῶν ἀποστόλων σπεύσω-
μεν γενέσθαι, πρῶτον μὲν διὰ τῆς πρακτικῆς ἐπιτάσσειν τοῖς
15 πάθεσι καὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἐξιᾶσθαι νόσους, δεύτερον δὲ διὰ τῆς
φυσικῆς θεωρίας τὴν φύσιν ἐφ' ἑαυτὴν ἀποκαθιστάνειν, τρίτον
διὰ τῆς τοῦ λόγου διδασκαλίας —τοῦτο γὰρ αἱ γλῶσσαι— πῦρ γί-

13. Ἰω. 3,5.

14. Ματθ. 3,11. Λουκᾶ 3,16.

15. Γρηγορίου Θεολόγου. Ὁμιλία 41, εἰς τὴν Πεντηκοστὴν 11 (PG

κάποιος ἀπὸ νερὸ καὶ Πνεῦμα»¹³, καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο πάλι «αὐτὸς θὰ σᾶς βαπτίσει μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ φωτιά»¹⁴, παρακαλῶ νὰ μάθω ποιὰ εἶναι ἡ διαφορά.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐρχόμενο στὸν καθένα μας τὸ ἅγιο Πνεῦμα σὰν νερὸ καθαρίζει τὴ μόλυνση τῆς σάρκας, σὰν ἅγιο Πνεῦμα προτείνει τοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν, καὶ σὰν φωτιὰ δίνει κατὰ χάρη τὸ Θεό, κάνοντας νὰ λάμπουν ἐπάνω του τὰ θεῖα γνωρίσματα τῆς ἀρετῆς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 5

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀναφέρει στὸ λόγο του γιὰ τὴν Πεντηκοστή ὅτι οἱ ἀποστόλοι ἔχουν λάβει τὴν τελειότητα μὲ τρία πρὸς αὐτοὺς χαρίσματα· πρῶτον, μὲ τὴ θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν καὶ τὴν φυγάδευση τῶν δαιμόνων· δεύτερον, μὲ τὸ ἐμφύσημα σ' αὐτοὺς μετὰ τὴν ἀνάσταση, καὶ τρίτον, μὲ τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα ποῦ ἦρθε οὐσιωδῶς μὲ τὴ μορφή πύρινων γλωσσῶν¹⁵. Γι' αὐτὸ ἐρωτῶ, πῶς, ἂν γίνεи κανένας ισόβαθμος στὴν ἀρετὴ μὲ τοὺς ἀποστόλους, μπορεῖ νὰ λάβει τὰ χαρίσματα ποῦ προαναφέρθηκαν καὶ πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσομε τὸ 'οὐσιωδῶς'. Παρακαλῶ νὰ ἐρμηνευθοῦν ὑπὸ μορφή παραδειγμάτων.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Εἶναι δυνατὸ κι ἐμεῖς, ἂν σπεύσομε νὰ γίνομε μιμητὲς τῶν ἀποστόλων, πρῶτον, μὲ τὴν πρακτικὴ μας νὰ προστάζομε τὰ πάθη καὶ νὰ θεραπεύομε τὶς ἀσθένειες τῆς ψυχῆς· δεύτερον, μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία ν' ἀποκαθιστοῦμε τὴ φύση στὸν ἑαυτὸ της· τρίτον, μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ λόγου –γιατὶ αὐτὸ εἶναι οἱ

36,444B10–C3) καὶ Γρηγορίου Θεολόγου, Ἐπαντα τὰ ἔργα, Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τόμ. 5, σ. 136.

νεσθαι τοῖς ἀκούουσιν, ἅμα μὲν τὰ πάθη αὐτῶν πυρὸς δίκην ἀναλίσκοντας, ἅμα δὲ καὶ φωτίζοντας. Πῶς δὲ ἐνήργει τὸ πρό-
 15 τερον τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ πῶς οὐσιωδῶς τελευταῖον ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἐπεφοίτησεν, ἀναγκαῖον ὡς ἐν ὑποδείματι διερμηνεῦσαι. Καθάπερ ξύλον ἐπιτιθέμενον τηγάνῳ, εἶτα, τοῦ πυρὸς ὑφαπτομένου, διὰ μέσου τοῦ τηγάνου τῆς θερμῆς τοῦ πυρὸς μεταλαμβάνει τὸ ξύλον, οὕτω τὸ πρότερον ἀμυδρῶς ἐνήργει τὸ
 20 Πνεῦμα ἐν τοῖς ἀγίοις· εἰ δέ τις κατὰ τὸ αὐτὸ ὑπόδειγμα ἐπαρεῖ τὸ διὰ μέσου τηγάνου καὶ τὸ πῦρ ἀμέσως τοῦ ξύλου περιδράζεται, εὐθέως πρὸς τὴν οἰκείαν φύσιν ἀφομοιοῖ τὸ ξύλον. Οὕτως ὡς ἐν αἰσθητοῖς ὑποδείμασιν εἰκάζειν ἔστιν τὸ «οὐσιωδῶς».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 6

Ἐπειδὴ ἡ Γραφή τρανῶς οὐ λέγει ὅτι δέδωκε δεκάτας ὁ Ἀβραὰμ τῷ Μελχισεδέκ, ἄλλως τε δὲ καὶ εἰ πάντα ἀπέδωκεν, καθὼς αὐτὸς λέγει ὅτι «ἕως σφαιρωτῆρος ὑποδήματος»
 5 οὐκ ἔλαβεν, πόθεν δέδωκε δεκάτας; Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἰδιόν τι ἐπεφέρετο εἰς πόλεμον ἐκπληκτος ἀπερχόμενος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ ἡ θεία Γραφή «ιερέα τοῦ Θεοῦ» τὸν Μελχισεδέκ
 10 λέγει εἶναι, προσηκόντως ἄρα ὁ Ἀβραὰμ ὡς λαϊκοῦ τάξιν ἐπέχων δεδωκέναι τῷ ἱερεῖ τὰς δεκάτας πιστευθήσεται. Ὅτι δὲ καὶ εἶχε πόθεν παρασχεῖν, ἐκεῖθεν δῆλον· οἱ γὰρ ἐπιστρατεύσαντες βασιλεῖς ἐπὶ Σόδομα οὐ μόνον τὰ Σοδόμων εἶχον λαβόντες, ἀλλὰ καὶ ἄλλων χώρων εἶχον μεθ' ἑαυτῶν λάφυρα, ἅπερ
 15 ἦσαν προαιχμαλωτεύσαντες, ἅπερ πάντα κατακόψας αὐτοῦς ὁ Ἀβραὰμ καὶ λαβὼν, τὰ μὲν τῶν Σοδομιτῶν ἀπέδωκε, τὰ δὲ

γλῶσσες— νὰ γίνομε φωτιὰ γι' αὐτοὺς ποὺ ἀκοῦνε, ἐξαλείφοντας τὰ πάθη τους ὅμοια μὲ φωτιὰ καὶ συγχρόνως φωτίζοντάς τους. Πῶς ὅμως ἐνεργοῦσε τὸ ἅγιο Πνεῦμα προηγουμένως καὶ πῶς ἐπιφοίτησε 'οὐσιωδῶς' τελευταῖα στοὺς ἀποστόλους, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ ἐρμηνεύσομε ὑπὸ μορφή παραδείγματος. Ὅπως ἓνα ξύλο ποὺ τοποθετεῖται σὲ τηγάνι κι ἔπειτα ἀγγίζοντας ἢ φωτιὰ τὸ τηγάνι μέσω αὐτοῦ παίρνει τὸ ξύλο τὴ θερμότητα τῆς φωτιᾶς, ἔτσι προηγουμένως τὸ Πνεῦμα ἐνεργοῦσε ἀμυδρὰ στοὺς ἁγίους. Κι ἂν κάποιος στὸ παράδειγμά μας ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴ μέση τὸ τηγάνι καὶ τυλίξει ἢ φωτιὰ κατ' εὐθείαν τὸ ξύλο, ἀφομοιώνει τὸ ξύλο μὲ τὴν δική της φύση. Ἔτσι μπορούμε νὰ φανταστοῦμε τὸ 'οὐσιωδῶς' ἀνάλογα μὲ τὰ αἰσθητὰ ὑποδείγματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 6

Ἐπειδὴ ἡ Γραφή δὲ λέει καθαρὰ¹⁶ ὅτι ὁ Ἀβραάμ ἔδωσε δεκάτες στὸ Μελχισεδέκ, ἐξάλλου κι ἂν ὅλα τὰ εἶχε ἀποδώσει, ὅπως αὐτὸς λέει ὅτι «δὲν ἔλαβε οὔτε ἀκόμα καὶ ἓνα κορδόνι ὑποδήματος»¹⁷, ἀπὸ ποῦ ἔδωσε δεκάτες; Γιατί κι ὁ ἴδιος μεταβαίνοντας τρομαγμένος στὸν πόλεμο δὲν εἶχε τίποτα δικό του μαζί του.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ἡ θεία Γραφή λέει ὅτι ὁ Μελχισεδέκ ἦταν ἱερέας τοῦ Θεοῦ¹⁸, θὰ πιστέψομε ὅτι ὁ Ἀβραάμ, ἐπειδὴ ἀνῆκε στὴν κατηγορία τῶν λαϊκῶν, πρόσφερε στὸν ἱερέα δεκάτες ἀπὸ καθῆκον. Καὶ ὅτι εἶχε ἀπὸ κάπου νὰ τὶς προσφέρει, εἶναι φανερὸ ἀπὸ αὐτό· οἱ βασιλιάδες δηλαδὴ ποὺ ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῶν Σοδόμων δὲν κατέλαβαν μόνο τὰ Σόδομα, ἀλλὰ πῆραν μαζί τους καὶ λάφυρα ἀπὸ ἄλλα μέρη ποὺ εἶχαν καταλάβει προηγουμένως. Αὐτά, ἀφοῦ τοὺς συνέτριψε ὁ Ἀβραάμ καὶ τὰ πῆρε ὅλα, ἐπέστρεψε στοὺς Σοδομίτες ὅσα ἀνῆκαν σ' αὐτοὺς καὶ τὰ ἄλλα

18. Γεν. 14,18.

ἄλλα παρ' ἑαυτῶ κατέσχευ, ἐξ ὧν καὶ τὰς δεκάτας τῶ Μελχισεδεκ παρέσχετο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 7

Τίνος χάριν οἱ μὲν κατὰ νόμον ἱερεῖς γυναῖκας ἔχειν οὐκ ἐκωλύοντο, οἱ δὲ κατὰ Χριστὸν ἱερεῖς κωλύονται ὅσον ἀπὸ τῆς συνηθείας;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τὸ μὲν πρόχειρον, ὡς τοῦ Εὐαγγελίου ὑψηλοτέρου ὄντος καὶ ὡς πολλοῖς γέγονεν ἡ παρθενία βατὴ ἐξότου διὰ παρθενίας τεχθῆναι ὁ πάντων Δεσπότης ηὐδόκησεν, ὅπερ τοῖς ἀρχαίοις σπάνιον ἦν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τοῦ Εὐαγγελίου ἱερωσύνη κατὰ τὴν
 10 τάξιν Μελχισεδεκ γενέσθαι πιστεύεται καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν, Μελχισεδεκ δὲ γυναῖκα ἐσχηκέναι οὐκ ἀναγέγραπται, ἀναγκαίως ἄρα καὶ οἱ κατὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν ἱερατεύοντες ἐπίσκοποι γυναῖκας οὐ προσίενται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 8

Ἐπειδὴ γέγραπται ὅτι ὁ προφήτης Ἀμῶς «αἰπόλος ἦν κνίζων συκάμινα», τί ἐστὶν «αἰπόλος» καὶ τί «τὸ κνίζειν»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

«Αἰπόλος» ἐστὶν ποιμὴν αἰγῶν, τὸ δὲ «κνίζειν» ἐστὶν τὸ τεμεῖν. Ἐπειδὴ οὖν ὁ ὅπος τοῦ συκαμίνου ὤμος ἐστὶν καὶ παχὺς καὶ βλαβερός, οἱ κνίζοντες τέμνουσιν μετὰ μαχαιρίων τὸ συκάμινον καὶ ποιοῦσιν ἀπορρεῦσαι τὸν ὅπον. Ζωύφια δὲ εἰσέρπου-
 10 σιν ἔσωθεν καὶ τῆς ἀκτῖνος τοῦ ἡλίου εἰσβαλλούσης, γλυκαίνουσι καὶ ἀπαλύνουσιν αὐτό. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ γράμμα· κατὰ δὲ τὸν τῆς ἀναγωγῆς τρόπον, ποιμὴν ἐστὶν αἰγῶν ὁ ποι-

19. Ἐβρ. 5,6,10. Ψαλμ. 109,4.

20. Γεν. 14,18.

τὰ κράτησε γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἐκείνη ἀπὸ αὐτὰ ἔδωσε καὶ τὶς δεκάτες στὸ Μελχισεδέκ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 7

Γιὰ ποῖο λόγο οἱ ἱερεῖς τοῦ (μωσαϊκοῦ) νόμου δὲν ἐμποδίζονταν νὰ ἔχουν γυναῖκες, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια ἐμποδίζονται;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡ πρόχειρη ἐξήγηση εἶναι, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι ὑψηλότερο καὶ ὅτι ἡ παρθενία ἔγινε προσιτὴ σὲ ὅλους, ἀφότου θέλησε ὁ Κύριος τῶν ὅλων νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ παρθένο, πράγμα ποὺ ἦταν σπάνιο στοὺς ἀρχαίους. Ἐπειδὴ ὁμοίως πιστεύομε ὅτι ἡ ἱερωσύνη τοῦ Εὐαγγελίου ἔγινε κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ¹⁹ καὶ ὄχι κατὰ τὴν τάξη Ἀαρὼν καὶ ὁ Μελχισεδέκ δὲν ἀναγράφει ὅτι εἶχε γυναῖκα²⁰, κατ' ἀνάγκη ἄρα καὶ οἱ ἐπίσκοποι ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἱερατεία τους κατὰ τὴν τάξη τοῦ Μελχισεδέκ δὲν παίρνουν γυναῖκες.

ΕΡΩΤΗΣΗ 8

Ἐπειδὴ ἔχει γράφει ὅτι ὁ προφήτης Ἀμὼς²¹ ἦταν «αἰπόλος» καὶ «ἔκαιγε συκάμινα», ἐρωτῶ τί σημαίνει 'αἰπόλος' καὶ τί τὸ 'κνίζω';

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Αἰπόλος εἶναι ὁ γιδοβοσκὸς καὶ τὸ κνίζω σημαίνει 'κάνω τομὴ'. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ χυμὸς τοῦ συκάμινου εἶναι τραχὺς καὶ παχὺς καὶ βλαβερὸς κάνουν μὲ μαχαίρι τομὴ στὸ συκάμινο καὶ κάνουν νὰ χαθεῖ ὁ χυμὸς. Τρυπῶνουν τότε μέσα ζώφια καὶ μαζὶ μπαίνουν καὶ οἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ποὺ γλυκαίνουν κι ἀπαλύνουν τὴ γεύση αὐτοῦ. Αὐτὰ γιὰ μιὰ καταγράμμα ἐξήγηση.

21. Ἀμὼς 7,14. Ἄλλες ἀπὸ τὶς συκαμινὲς κάνουν μοῦρα κι ἄλλες καρπὸ 'τοῖς σύκοις ἐμφορῆ'· ἐδῶ πρόκειται μάλλον γιὰ τὶς δευτέρες. Ἀμὼς 7,14.

μαίνων τῷ λόγῳ τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς μέρος. Κνίζει δὲ
 συκάμινα ὁ τὸ σῶμα δι' ἐγκρατείας ὑποπιάζων καὶ τὴν ὑγρότη-
 15 τα τῶν παθῶν ἀπορρέων· οὗτος γὰρ δίκην ζυφίων δέχεται
 θείους λογισμοὺς καὶ «ἠλίῳ τῆς δικαιοσύνης» γλυκαίνεται καὶ
 ἀπαλύνεται τὴν ψυχὴν καὶ προφήτης ἀπὸ Θεοῦ καὶ διδάσκαλος
 ἐτέροις καθίσταται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 9

Τί σημαίνει ὁ χαλκοῦς ὄφεις ὁ κατὰ πρόσταξιν Θεοῦ
 ὑπὸ Μωυσέως ἐφ' ὑψηλοῦ κρεμασθεὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐπειδὴ ὁ ἐξαρχῆς ἀπατήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ νοητὸς ὄφεις
 διὰ τῆς παρακοῆς ἐν τῇ σαρκὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας νόμον ἡμῖν ἐγ-
 κατέμιξεν, ὄφεως δίκην ἔρπων ἐν ἡμῖν διὰ τῆς ἡδονῆς, διὰ τοῦ-
 το ὁ τὴν ἔρημον παθῶν ἀρετὴν βαδίζων ἐὰν στραφῆ εἰς Αἴγυ-
 πτον, τουτέστιν εἰς τὸν τῆς ἀμαρτίας σκοτασμόν, ὑπὸ τῶν νοη-
 10 τῶν ὄφεων πλήττεται· ἐὰν δὲ εἰς τὸν σταυρωθέντα Κύριον ἀτε-
 νίσῃ, οὐτινος ἢ σὰρξ ἐφ' ὕψους κρεμασθεῖσα νεκρὸν εἶχεν τὸν
 ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σαρκὶ τοῦ ὄφεως τῆς ἀμαρτίας νόμον καὶ ἀνενέρ-
 γητον, σώζεται. Χαλκοῦς δὲ ὁ ὄφεις, ἐπειδὴ οὔτε μείωσιν οὔτε
 ἰὸν ἐπιδέχεται ἢ τοῦ χαλκοῦ φύσις, ὥσπερ οὐδὲ ὁ Κύριος προσ-
 15 ἦκατο ἰὸν ἀμαρτίας «οὐδὲ ἢ σὰρξ αὐτοῦ εἶδεν διαφθοράν».

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος μέμνηται λέγων «ὁ δὲ
 χαλκοῦς ὄφεις κρεμνᾶται μὲν κατὰ τῶν δακνόντων ὄφεων, οὐχ
 ὡς δὲ τύπος τούτου τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος, ἀλλ' ὡς ἀντίτυ-
 πος» καὶ ὅτι «ὁ πιστεύων συννεκροῖ τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις»,
 20 ἀναγκαῖον καὶ ταῦτα διασαφῆσαι. Ὁ δι' ἀρετῆς καὶ γνώσεως τὸ

22. Μαλ. 4,2. 23. Ἀριθμ. 21,8-9.

24. Πράξ. 7,9. 25. Πράξ. 2,31.

26. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 45. Εἰς τὸ Πάσχα, 22(PG 36,653B12-15).

Μεταφορικὰ τώρα, βοσκὸς κατσικιῶν εἶναι αὐτὸς ποὺ βόσκει μὲ τὸ λόγο τὸ ἐπιθυμητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς. Κάνει τομὴ στὰ συκάμινα αὐτὸς ποὺ ταλαιπωρεῖ τὸ σῶμα καὶ κάνει νὰ χυθεῖ ἡ ὑγρότητα τῶν παθῶν. Αὐτὸς καθὼς τὸ ζώφιο δέχεται λογισμοὺς θεϊκοὺς καὶ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης γλυκαίνει κι ἀπαλύνει τὴν ψυχὴ του²² καὶ γίνεται γιὰ τοὺς ἄλλους προφήτης καὶ δάσκαλος ἀπὸ μέρος τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 9

Τί σημαίνει τὸ χάλκινο φίδι πού, κατὰ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ, κρέμασε ψηλὰ στὴν ἔρημο ὁ Μωυσεῖς²³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ τὸ νοητὸ φίδι, ποὺ ἐξαπάτησε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ, ἐγκατέμιξε στὴ σάρκα μὲ τὴν παρακοὴ τὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας, ἔρποντας μέσα μας μὲ τὴν ἡδονή· γι' αὐτὸ ὁποῖος βαδίζει στὴν ἔρημο ἀπὸ πάθη ἀρετῆ ἂν κατευθυνθεῖ στὴν Αἴγυπτο²⁴, δηλαδὴ στὸ σκοτισμὸ τῆς ἁμαρτίας, δέχεται τὰ χτυπήματα τῶν νοητῶν φιδιῶν· σώζεται ὁμοίως ἂν ἀτενίσει τὸν Κύριο ἐπάνω στὸ σταυρὸ, ποὺ ἡ σάρκα του κρεμασμένη ψηλὰ εἶχε νεκρὸ κι ἀνενέργητο τὸν ἁμαρτωλὸ νόμο τοῦ φιδιοῦ ποὺ ἐνεργεῖ μέσα στὴ σάρκα μας. Τὸ φίδι ἦταν χάλκινο, ἐπειδὴ ἡ φύση τοῦ χαλκοῦ δὲν ἐπιδέχεται οὔτε μείωση οὔτε σκουριά, ὅπως ὁ Κύριος οὔτε τὴν σκουριά τῆς ἁμαρτίας δέχτηκε οὔτε ἡ σάρκα του γνώρισε τὴν ἀποσύνθεση²⁵.

Ἐπειδὴ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος κάνει ἀναφορὰ καὶ λέει ὅτι «τὸ χάλκινο φίδι κρεμιέται ἐναντίον τῶν φιδιῶν ποὺ δαγκώνουν, ὄχι ὡς τύπος ἐκείνου ποὺ ἔπαθε γιὰ χάρη μας, ἀλλὰ ὡς ἀντίτυπός του»²⁶ καὶ ὅτι «ὁποῖος πιστεύει νεκρῶνει ὅλες μαζί τις δυνάμεις ποὺ αὐτὸς ἐξουσιάζει» εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ διασαφηνίσουμε κι αὐτά. Ὅποιος καθάρισε τὴν ὀπτικὴ δύναμη τῆς

καὶ Γρηγορίου Θεολόγου, Ἐπαντα τὰ ἔργα, Ἑλληγες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τόμ. 5, σ. 200,13-15.

τῆς ψυχῆς ὀπτικὸν ἀνακαθήρας γινώσκει σαφῶς ὅτι ἡ κακία ἀνυπόστατός ἐστι καὶ ἐν οὐδενὶ τῶν ὄντων ὑπάρχουσα, εἰ μὴ μόνον ἐν τῷ πράττεσθαι. Ἐπεὶ οὖν ὁ ἀρχέκακος ὄφεις τὴν σκολιότητα τῆς ἀμαρτίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῆς παρακοῆς ἐνεκέρ-
 25 ρασεν, ἐγκελεύεται Μωυσῆς κρεμάσαι τὸν χαλκοῦν ὄφιν, παραδηλῶν τὸ μέλλον ἐπὶ τοῦ Κυρίου γενήσεσθαι· αὐτὸς γὰρ καὶ μόνος διὰ τοῦ πάθους τοῦ σταυροῦ ἐστηλίτευσεν τὴν ἀμαρτίαν καὶ ἔδειξεν ἀνενέργητον καὶ νεκράν. Ὅστις οὖν ἀτενίζει ἐν αὐτῷ καὶ πιστεύει νενεκρῶσθαι καὶ ἀνενέργητον γενέσθαι τὸν
 30 ἐχθρόν, οὗτος καὶ «συννεκροῖ τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις»· οὐκέτι γὰρ οὔτε διὰ τῶν αἰσθήσεων οὔτε διὰ τῶν αἰσθητῶν, δι' ὧν εἶχεν τὸ κράτος, καταβλάψαι δύναται· διὰ τοῦτο οὖν εἴρηται τῷ πατρὶ «οὐχ ὡς τύπος, ἀλλ' ὡς ἀντίτυπος», ὡς παραδηλοῦντος τὴν τοῦ διαβόλου νέκρωσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 10

Πῶς χρὴ καὶ ἡμᾶς, εἴπερ «ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν», ἐορτάζειν τὸ σάββατον τῶν ἡμερῶν καὶ τὸ σάββατον τῶν ἐβδομάδων, ὅπερ ἐστὶν ἡ Πεντηκοστή,
 5 καὶ τὸ σάββατον τῶν ἐνιαυτῶν τὴν ἑπταετερίδα, καὶ τὸ σάββατον τῆς ἑπταετερίδος, ὅπερ ἐστὶν ὁ Ἰωβηλαῖος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐορτάζομεν τὴν ἐβδομάδα τῶν ἡμερῶν ὅτι ἂν τὴν τῶν
 10 κακῶν ἐνέργειαν παύσωμεν, ἢ ἐορτάζομεν δὲ καὶ τὸ σάββατον τῶν ἐβδομάδων ὅτε τὰ συγκαταθέσεις τῶν πονηρῶν λογισμῶν παύσωμεν. Ἐορτάζομεν δὲ καὶ τὸ σάββατον τῶν ἐνιαυτῶν ὅτε τὴν προσβολὴν τῆς ἐπιθυμίας μὴ παραδεξώμεθα, ἐπειδὴ ὁ ἐνιαυτὸς ἔχει τῶν καρπῶν τὴν ἀναβλάστησιν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν
 15 ἐν τούτοις διεγείρουσαν. Ἐορτάζομεν δὲ καὶ τὸν Ἰωβηλαῖον ὅτε τὰς μνήμας τῶν κακῶν καὶ φαντασίας τὰς ἐκ προλήψεως ἡμῶν ἐπισυμβαινούσας τέλεον καταπαύσωμεν· τὸ γὰρ Ἰωβη-

ψυχῆς με τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση, γνωρίζει σαφῶς ὅτι ἡ κακία δὲν ἔχει ὑπόσταση καὶ δὲν ὑπάρχει σὲ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα, παρὰ μόνο κατὰ τὴν πράξη. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἀρχέκακο φίδι με τὴν παρακοὴ ἀνέμιξε μέσα στὸν ἄνθρωπο τὴ σκολιότητα τῆς ἁμαρτίας, δέχεται διαταγὴ ὁ Μωυσῆς νὰ κρεμάσει τὸ χάλκινο φίδι, δηλώνοντας με αὐτὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ στὸν Κύριο. Γιατὶ ὁ Κύριος καὶ μόνος με τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ στηλίτευσε τὴν ἁμαρτία καὶ τὴν ἔδειξε ἀνενεργὸ καὶ νεκρὴ. Ὅποιος λοιπὸν ἀτενίζει σ' αὐτὸν καὶ πιστεύει ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔχει νεκρωθεῖ κι ἔγινε ἀνενεργός, αὐτὸς 'νεκρῶνει ὅλες τὶς δυνάμεις ποὺ αὐτὸς ἐξουσιάζει'. Γιατὶ δὲν μπορεῖ πιά νὰ τὸν βλάψει οὔτε με τὶς αἰσθήσεις οὔτε με τὰ αἰσθητὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀντλοῦσε τὴ δύναμὴ του.

ΕΡΩΤΗΣΗ 10

«Ἄν ὁ νόμος εἶναι πνευματικός»²⁷, πῶς πρέπει κι ἐμεῖς νὰ ἐορτάζουμε τὸ σάββατο τῶν ἡμερῶν καὶ τὸ σάββατο τῶν ἐβδομάδων²⁸, ποὺ εἶναι ἡ Πεντηκοστή, καὶ τὸ σάββατο τῶν ἐτῶν²⁹, τὴν ἑπταετηρίδα, καὶ τὸ σάββατο τῆς ἑπταετηρίδας ποὺ εἶναι τὸ ἰωβηλαῖο³⁰;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐορτάζουμε τὴν ἐβδομάδα τῶν ἡμερῶν, ὅταν σταματήσουμε τὴν διάπραξη τῶν κακῶν καὶ ἐορτάζουμε καὶ τὸ σάββατο τῶν ἐβδομάδων ὅταν σταματήσουμε νὰ δίνουμε τὴ συγκατάθεσή μας στοὺς πονηροὺς λογισμοὺς. Τὸ σάββατο τῶν ἐτῶν τὸ ἐορτάζουμε, ὅταν ἀπορρίπτομε τὴν προσβολὴ τῆς ἐπιθυμίας, ἐπειδὴ τὸ ἔτος ἔχει τὴν ἀναπαραγωγὴ τῶν καρπῶν καὶ τὴν ἐπιθυμία ποὺ διεγείρει γι' αὐτούς. Ἐορτάζουμε τέλος καὶ τὸ ἰωβηλαῖο, ὅταν ἐξαλείψουμε τελείως τὴ μνήμη καὶ τὶς φαντασίες τῶν κακῶν ποὺ μᾶς συμβαίνουν ἐξαιτίας τῆς προηγούμενης συμμετοχῆς μας σ' αὐτές. Γιατὶ τὸ ἰωβηλαῖο ἐρμηνεύεται 'λύση δεσμῶν ζῶντος' ἢ

29. Λευιτ. 23,4.

30. Λευιτ. 25,4· 26,10.

λαῖον ἐρμηνεύεται 'ζῶντος λύσις δεσμῶν' ἢ 'ζῶντος ἀπαλλαγὴ πένθους'· ὅτε γάρ τις τὴν ἀπάθειαν τελείαν κτήσεται, τότε λύε-
20 ται τῶν δεσμῶν τῆς ἀμαρτίας καί, τοῦ πένθους ἀπαλλαγείς, χα-
ρὰν τῇ ψυχῇ εἰσοικίζεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 11

Τί σημαίνει Ἐλισσαῖος ἀναστήσας τὸν υἱὸν τῆς Σου-
μανίτιδος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐλισσαῖος ὁ προφήτης δηλοῖ τὸν Κύριον, ὁ δὲ τῆς Σουμα-
νίτιδος παῖς τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡσθένησεν
αὐτὴ διὰ τῆς παραβάσεως καὶ τῷ διαβολικῷ καύσωνι ἐθανα-
τώθη, ἀπέστειλεν ὁ Κύριος τὸν Μωυσῆν διὰ ράβδου θαυμα-
τουργοῦντα, καθάπερ καὶ Ἐλισσαῖος τὸν Γιεζεί, καὶ οὐκ ἀνέ-
10 στησε τὸν ἄνθρωπον, οὔτε δὲ οἱ προφήται τοῦτο ἴσχυσαν. Αὐ-
τὸς οὖν διὰ φιλανθρωπίαν ὁ Κύριος τὴν ἡμετέραν σάρκα ἀνα-
λαβὼν, διὰ τῶν ταύτης παθημάτων τὴν νεκρωθεῖσαν ἡμῶν φύ-
σιν ἐζωοποίησεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 12

Τί δήποτε ὁ μὲν εἷς τῶν εὐαγγελιστῶν τὴν γενεαλογίαν ἀπὸ
τῶν κάτω ἐπὶ τὰ ἄνω ποιεῖται, ὁ δὲ ἕτερος τὸ ἐναντίον;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Οἶμαι ὅτι οὐκ ἀσκόπως, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν μυστικῶς τοῦ-
το πεποιήκασιν· ἐπειδὴ γὰρ οἱ μὲν τῶν πιστῶν ἀπὸ τῶν ἐπαγγε-
λιῶν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν τῶν ἐντολῶν κατάγονται, οἱ δὲ ἀπὸ

31. Α' Βασ. 4,32-33.

32. ἘΞ. 7,9-8,13.

33. Δ' Βασ. 4,29-33.

‘ἀπαλλαγὴ πένθους ἐνὸς ζωντανοῦ’. Γιατὶ ὅταν κάποιος ἀποκτήσει τέλεια ἀπάθεια, τότε λυτρώνεται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὸ πένθος ἐγκαθιστᾷ μέσα στὴν ψυχὴ του τὴ χάρη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 11

Τί σημαίνει τὸ ὅτι ὁ Ἑλισσαῖος ἀνάστησε τὸ γιὸ τῆς Σουμανίτιδας³¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Ἑλισσαῖος ὁ προφήτης δηλώνει τὸν Κύριο, ἐνῶ ὁ γιὸς τῆς Σουμανίτιδας τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ἐπειδὴ αὐτὴ μὲ τὴν παράβαση ἀσθένησε καὶ μὲ τὸν διαβολικὸ καύσωνα παραδόθηκε στὸ θάνατο, ἔστειλε ὁ Κύριος τὸν Μωυσῆ νὰ κάνει θαύματα μὲ τὸ ραβδί του³² ὅπως καὶ ὁ Ἑλισσαῖος τὸν Γιεζεῖ³³ καὶ δὲν ἀνάστησε τὸν ἄνθρωπο, πράγμα ποῦ δὲν τὸ κατόρθωσαν οὔτε οἱ προφῆτες. Ὁ ἴδιος λοιπὸν ὁ Κύριός μας ἔλαβε ἀπὸ φιλανθρωπία τὴ δική μας σάρκα, καὶ μὲ τὰ παθήματά της ζωοποίησε τὴ φύση μας ποῦ εἶχε νεκρωθεῖ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 12

Γιὰ ποιό λόγο ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς Εὐαγγελιστὲς³⁴ ἀρχίζει τὴ γεννεαλογία τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὁ ἄλλος³⁵ ἀντίθετα;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Δὲν τὸ κάνουν, νομίζω, αὐτὸ ἄσκοπα, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἔχουν κάνει καὶ μὲ πολὺ μυστικὸ νόημα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἄλλοι πιστοὶ ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὶς ἐπαγγελίες στὴ διάπραξη τῶν ἐντολῶν καὶ ἄλλοι ὁδηγοῦνται στὶς ἐπαγγελίες ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ διάπραξη τῶν ἐντολῶν, ἐξαιτίας αὐτοῦ ὁ ἕνας περιγράφει τὴ γε-

34. Ματθ. 1,2–16.

35. Λουκᾶ 3,23–38.

τῆς πράξεως τῶν ἐντολῶν ἀρχόμενοι ἐπὶ τὰς ἐπαγγελίας ἀνάγονται, τούτου χάριν ὁ μὲν κατάγει, ὁ δὲ ἀνάγει τὴν γενεαλογία.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 13

Τίνος χάριν ἐν τῇ προθέσει τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου τοὺς ἄρτους καὶ τὰ ποτήρια ἄνισα προτίθειν ἔθος ἐστὶν τῇ Ἐκκλησίᾳ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πάντα ὑπερφυῆ λόγον ἔχουσι τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τελούμενα. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐξαιρετον τὰ σύμβολα ταῦτα τῆς θείας οὐσίας εἰσὶν μυστήρια καὶ ἀπεικονίσματα, ἔστι δὲ αὕτη ἀσύνθετος—πᾶσα δὲ κτίσις σύνθετός ἐστιν, μόνη δέ, ὡς εἴρηται, ἡ ἁγία
 10 Τριάς ἀπλῆ καὶ ἀσύνθετος— διὰ τοῦτο οὖν ἄνισα προτίθησιν ἡ Ἐκκλησία τοὺς ἄρτους καὶ τὰ ποτήρια, τὸ Θεῖον ἐν τούτοις χαρακτηρίζουσα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 14

Ἐπειδὴ τινες ἀποροῦσιν ὅτι Ἰὼς λαθεῖν λέγεται πάσας τὰς οὐρανίους δυνάμεις ἢ τοῦ Κυρίου ἐνανθρώπησις, ὅπότεν εὐρίσκωμεν ὅτι καὶ αἱ προφητεῖαι αἱ περὶ
 5 τοῦ Κυρίου δι' ἀγγέλων γεγόνασι καὶ τὴν σύλληψιν τῆς Παρθένου ὁ Γαβριῆλ εὐαγγελίζεται καὶ τοὺς ποιμένας ἄγγελοι μυσταγωγοῦσιν'; Τί οὖν ἐστὶ τὸ λαθὸν τοὺς ἀγγέλους;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

10 Ὅτι μὲν ἤδεισαν οἱ ἄγγελοι τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι ἐπὶ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων τοῦ Κυρίου ἐνανθρώπησιν, οὐ δεῖ ἀμφιβάλλειν. Ἐκεῖνο δὲ ἔλαθεν αὐτούς, ἡ ἀκατάληπτος τοῦ Κυ-

νεαλογία ἀρχίζοντας ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἐπάνω.

ΕΡΩΤΗΣΗ 13

Γιὰ ποιό σκοπὸ κατὰ τὴν πρόθεση τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἐπικράτησε ἡ συνήθεια στὴν Ἐκκλησία νὰ εἶναι οἱ ἄρτοι καὶ τὰ ποτήρια ἄνισα;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἦ Ὅλα ὅσα τελοῦνται στὴν Ἐκκλησία ἔχουν κάποιο λόγο ὑπερφυσικό. Ἐπειδὴ ὁμως κατ' ἐξαίρεση αὐτὰ τὰ σύμβολα τῆς θείας οὐσίας εἶναι μυστήρια κι ἀπεικονίσματα καὶ ἡ θεία οὐσία εἶναι ἀσύνθετη – ἐνῶ κάθε κτίσμα εἶναι σύνθετο καὶ μόνο ἡ ἁγία Τριάδα εἶναι, ὅπως εἶπαμε, ἀπλὴ κι ἀσύνθετη – γι' αὐτὸ τὸ λόγο λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία προσφέρει τοὺς ἄρτους καὶ τὰ ποτήρια ἄνισα, δείχνοντας μὲ αὐτὸ τὸν θεῖο χαρακτήρα τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 14

Ἐπειδὴ μερικοὶ ἀποροῦν καὶ λένε, 'Πῶς λέγεται ὅτι ὅλες οἱ οὐράνιες δυνάμεις δὲν γνώριζαν τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Κυρίου, τὴ στιγμὴ πού βρίσκομε ὅτι καὶ οἱ σχετικὲς μὲ τὸν Κύριο προφητεῖες ἔχουν γίνει μέσω ἀγγέλων καὶ τὴ σύλληψη τῆς Παρθένου τὴν εὐαγγελίζεται ὁ Γαβριήλ³⁶ καὶ ἄγγελοι γνωστοποιοῦν τὸ μυστήριο στοὺς ποιμένες³⁷; Ποιὸ εἶναι λοιπὸν αὐτὸ πού δὲν τὸ γνώριζαν οἱ ἄγγελοι;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἦ Ὅτι γνώριζαν οἱ ἄγγελοι τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Κυρίου πού ἔμελλε νὰ γίνει γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, δὲν πρέπει ν' ἀμφιβάλλομε. Ἐκεῖνο πού δὲν γνώριζαν εἶναι ἡ ἀκατανόητη σύλληψη τοῦ Κυρίου καὶ ὁ τρόπος, πῶς δηλαδή, ἐνῶ ἦταν ὀλό-

37. Λουκᾶ 2,9–14.

ρίου σύλληψις καὶ ὁ τρόπος, πῶς ὄλος ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὄλος
 ὦν ἐν πᾶσιν καὶ πάντα πληρῶν, ὄλος ἦν ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρ-
 15 θένου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 15

Τί δήποτε ἐν τῷ ὄρει Γεβάλ, ἐν ᾧ αἱ κατάραι ἐδόθη-
 σαν, προστάσσεται ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς θυσιαστήριον
 οἰκοδομηῆσαι καὶ γράψαι τὸν νόμον;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπιγραφήν ἐρμηνεύεται ἑπιτομή, Γεβάλ δὲ φύραμα· ἐν
 τῷ φύραματι οὖν τῆς ἐθνικῆς μερίδος τῆς κατηραμένης πήγνυσι
 θυσιαστήριον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, τουτέστι τὴν
 Ἐκκλησίαν, ἐγγράφων τὸν νόμον οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίνοις, ἀλλ'
 10 ἐν πλαξὶ «καρδίαις σαρκίνοις». Ἐκ λίθων δὲ τελείων, «ἐφ'
 οὐς οὐκ ἐπεβλήθη σίδηρος», τὸ θυσιαστήριον οἰκοδομηθῆναι
 λέγει, δηλῶν τοὺς νοητοὺς λίθους τοὺς ἀποστόλους, ἀπελεκή-
 τους διὰ τὸ ἀπλοῦν τῶν τρόπων καὶ ἀπέριττον γενομένους, ἐξ
 ὧν ἢ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησία συνέστη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 16

Τί σημαίνει ὅπερ ἀπειλεῖ ὁ προφήτης τοὺς ποιῶντας
 «χαύωνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ» παραδίδοσθαι τῷ
 Ναβουχοδονόσορ, ὥστε ἐν τῇ πύλῃ Ἱερουσαλήμ πῆξαι
 5 τὸν θρόνον αὐτοῦ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Χαύωνές εἰσιν ἀρτίδια ἐκ διαφόρων εἰδῶν ὄντα, ἅπερ
 ποιῶντες οἱ Ἰουδαῖοι καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν ἐτίθουν ἐν ταῖς θυ-
 ρίσι τῶν οἰκῶν, δεχόμεναι τὴν αὐγὴν τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἑω-
 10 σφόρου. Ἐπειδὴ οὖν χαύωνες ἑπιρίδες ἐρμηνεύονται, τοῦτο

38. Ἐφ. 1,23. 39. Ἰησοῦς Ναυῆ 9,2.

40. Β' Κορ. 3,3.

κληρος μέσα στον Πατέρα και ἦταν ὁλόκληρος μέσα στα πάντα και γέμιζε τὰ πάντα³⁸, ἦταν συγχρόνως ὁλόκληρος μέσα στα σπλάγχνα τῆς Παρθένου.

ΕΡΩΤΗΣΗ 15

Γιὰ ποιό λόγο ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ δέχεται τὴ διαταγὴ νὰ οἰκοδομήσει θυσιαστήριο και νὰ γράψει τὸ νόμο στὸ ὄρος Γεβάλ στὸ ὁποῖο δόθηκαν οἱ κατάρεις;³⁹

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Γαριζὶν ἐρμηνεύεται ‘περιτομή’, ἐνῶ Γεβάλ ‘φύραμα’. Στὸ φύραμα λοιπὸν τῆς ἐθνικῆς μερίδας τῆς καταραμένης ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς οἰκοδομεῖ θυσιαστήριο, δηλαδή τὴν Ἐκκλησία, γράφοντας τὸ νόμο ὄχι σὲ λίθινες πλάκες, ἀλλὰ στὶς σάρκινες πλάκες τῆς καρδιάς⁴⁰. Και λέει νὰ οἰκοδομηθεῖ τὸ θυσιαστήριο ἀπὸ πέτρες τέλειες, πὺ δὲν τὶς πελέκησε σίδηρος, δηλώνοντας μὲ αὐτὸ τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς νοητοὺς λίθους, πὺ ἦταν ἐκλεκτοὶ ἐξαιτίας τῆς ἀπλότητος τῶν τρόπων τους και τῆς ἀπροσποίητης συμπεριφορᾶς τους ἀπὸ τοὺς ὁποῖους συστήθηκε ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἐθνῶν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 16

Τί σημαίνει ἡ ἀπειλὴ τοῦ προφήτη⁴¹ γι’ αὐτοὺς πὺ παρασκευάζουν χαύωνες γιὰ τὴν οὐράνια στρατιὰ διὰ θὰ παραδοθοῦν στὸ Ναβουχοδονόσορα⁴², ὥστε νὰ στήσει τὸ θρόνο του στὴν πύλη τῆς Ἱερουσαλήμ;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Χαύωνες εἶναι ἀρτίδια διαφόρων εἰδῶν, πὺ τὰ παρασκευάζαν οἱ Ἰουδαῖοι και τὰ τοποθετοῦσαν οἱ γυναῖκες στὶς θυρίδες τῶν σπιτιῶν τους τὴν ὥρα πὺ δέχονταν τὶς ἀκτίνες τῆς σελήνης και τοῦ αὐγερινοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ χαύωνες ἐξηγοῦ-

41. Ἱερ. 7,18.

42. Ἱερ. 1,15.

ὑποβάλλει νοεῖν ὅτι, ὅστις διὰ τῆς ἡδονῆς τὰς αἰσθήσεις πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπιτερπῶς ἔχει, οὗτος χαύωνας ποιεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν νοητὸν Ναβουχοδονόσορ ἐν τῇ πύλῃ Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν ἐν τῇ ψυχῇ, δέχεται βασιλεύοντα ἐν αὐτῇ, ἐκθλίβων αὐτὴν ὡς
 15 ὑποχείριον· Ναβουχοδονόσορ γὰρ ἐρμηνεύεται 'προφητεύων κρίσιν θλίψεως'.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 17

Τί δηλοῦσιν αἱ κατὰ τὸν νόμον προσαγόμεναι πέντε θυσίαι, τὸ πρόβατον, ὁ βοῦς, ἡ αἶξ, ἡ τρυγῶν καὶ ἡ περιστερά;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Κατὰ μὲν μίαν ἐπιβολὴν λαμβάνεται ὁ κριὸς μὲν ὡς ἡγεμονικὸν ἐπὶ τοῦ λογιστικοῦ, ὁ δὲ ταῦρος ἐπὶ τοῦ θυμικοῦ, ἡ δὲ αἶξ ἐπὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἡ δὲ τρυγῶν ἐπὶ τῆς σωφροσύνης, ἡ περιστερὰ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀγιασμοῦ. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὰ ἐκάστου ζώου
 10 προσόντα φυσικῶς ζητῆσαι καὶ ἐκάστου αὐτῶν τὴν πρόσφορον ἐφαρμόσαι θεωρίαν, φασὶν ὁ τὰ τοιαῦτα ἐπεσκεμμένοι, ὅτι τρία προσάγει τῷ κεκτημένῳ τὸ πρόβατον, τὸν μαλλόν, τὸ γάλα, τὸν ἀμνόν· ἡ δὲ κόρη τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ συμπεριπολεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ ἐκάστης ἡμέρας ἀφοδεύει σπυράθους τριακοσίους ἑξηκον-
 15 ταπέντε. Τὸ δὲ λογικὸν πρόβατον ὁ ἄνθρωπος, εἶπερ ἑαυτὸν θυσίαν προσφέρειν τῷ κεκτημένῳ Θεῷ ἐσπούδακεν, χρεωστεῖ διδόναι ὡσπερ μαλλόν τὴν ἠθικὴν πράξιν, ὡς δὲ γάλα τὴν φυσικὴν θεωρίαν—θρεπτικὴ γὰρ αὐτὴ τοῦ νοῦ— ὡς δὲ ἀμνὸν τὸν μαθητευόμενον ἀπογεννᾶν διὰ τῆς ἰδίας διδασκαλίας κατὰ πάν-
 20 τα ὅμοιον ἑαυτῷ καὶ τέλειον προσάγειν τῷ Θεῷ. Ἀλλὰ καὶ τὴν κόρην τοῦ ὀφθαλμοῦ ὁ τοιοῦτος ἔχει τῷ ἡλίῳ συμπεριπολοῦσαν, τουτέστι τὸν νοῦν τῷ ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης διὰ τῆς προ-

νται θυρίδες, αυτό μᾶς υποβάλλει τὴ σκέψη ὅτι ὅποιος ἀφήνει τὶς αἰσθήσεις του νὰ νιῶθουν τὴν ἡδονὴ τῶν αἰσθητῶν, αὐτὸς παρασκευάζει χαύωνες. Γι' αὐτὸ καὶ δέχεται τὸν νοητὸ Ναβουχοδονόσορα στὴν πύλη τῆς Ἱερουσαλήμ, δηλαδή στὴν ψυχὴ του νὰ γίνεῖ βασιλιάς της καὶ σὰν ὑποχείριά του νὰ τὴν καταπιέζει καὶ νὰ τὴ θλίβει· γιατί Ναβουχοδονόσορ ἐρμηνεύεται 'προφητεύοντας κρίση ποὺ προκαλεῖ θλίψη'.

ΕΡΩΤΗΣΗ 17

Τί σημαίνουν οἱ πέντε θυσίες ποὺ προσφέρονται σύμφωνα μὲ τὸ νόμο⁴³, τὸ κριάρι, ὁ ταῦρος, ἡ αἶγα, τὸ τρυγόνι καὶ ἡ περιστερὰ;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κατὰ μιὰ ἐκδοχὴ τὸ κριάρι σὰν ζῶο ἡγεμονικὸ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει τὸ λογιστικὸ, ὁ ταῦρος τὸ θυμικὸ, ἡ αἶγα τὸ ἐπιθυμητικὸ, ἡ τρυγὸνα τὴ σωφροσύνη καὶ ἡ περιστερὰ τὸν ἀγιασμό. Ἄν πρέπει τῶρα ν' ἀναζητήσομε καὶ τὰ φυσικὰ προσόντα καθενὸς ζώου καὶ νὰ δώσομε στὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὴν πρόσφορη θεωρητικὴ ἐξήγηση, αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἐξετάσει τὰ θέματα αὐτὰ λένε ὅτι τὸ πρόβατο προσφέρει στὸν ἰδιοκτήτη του τρία πράγματα, τὸ μαλλί, τὸ γάλα καὶ τὸ ἀρνί⁴⁴. ἡ κόρη τοῦ ματιοῦ του συμπορεύεται μὲ τὸν ἥλιο κατὰ τὴν περιπόλισή του καὶ κάθε μέρα ἀφοδεύει τριακόσια ἐξήντα πέντε σβολαράκια, ἐνῶ τὸ λογικὸ πρόβατο, ὁ ἄνθρωπος, ἂν ἐνδιαφέρθηκε νὰ προσφέρει θυσία τὸν ἑαυτό του στὸν ἰδιοκτήτη του Θεὸ ὀφείλει νὰ δώσει σὰν μαλλί τὴν ἠθικὴ πράξη, σὰν γάλα τὴ φυσικὴ θεωρία –γιατὶ αὐτὴ τρέφει τὸ νοῦ– καὶ σὰν ἀρνί νὰ γεννήσει μὲ τὴ διδασκαλία του τὸν μαθητευόμενο ὅμοιο του κατὰ πάντα καὶ νὰ τὸν προσφέρει τέλειο στὸ Θεό. Ἄλλὰ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει καὶ τὴν κόρη τοῦ ματιοῦ του νὰ ἀκολουθεῖ τὸν ἥλιο στὴν περιπολία του, δηλαδή ὁ νοῦς συμπορεύεται μὲ τὸν ἥλιο τῆς δι-

44. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Διονυσίου καὶ Γρηγορίου Πρὸς Θωμᾶν τὸν ἡγιασμένον Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν, PG 91,1277A.

νοητικῆς τῶν ὄντων διοικήσεως φέροντι τὰ ἡμέτερα συμπερι-
πολεῖ, τουτέστιν ἐπακολουθεῖ· ἐν τε γὰρ θλίψεσιν ἐν τε εὐήμε-
25 ρίαις εὐχαριστῶν ἔπεται τῇ καλῶς ἀγούσῃ τὰ πάντα προνοία.
Ἀποβάλλει δὲ ὁ τοιοῦτος ἐκάστης ἡμέρας σπυράθους τζε, του-
τέστι τὰ ὑπὸ χρόνον καὶ γένεσιν ὡς φθαρτὰ καὶ περισσὰ ἐκά-
στοτε ἀπορρίπτει.

Περὶ δὲ τοῦ βοός φασιν ὅτι τὴν καρδίαν τρίγωνον κέκτη-
30 ται, τὸν δὲ νεφρὸν πεντάβολον· ἔχει δὲ καὶ τρεῖς στομάχους, καὶ
τὴν μὲν ἡμέραν φωτοειδεῖς ἔχει τοὺς ὀφθαλμούς, τῇ δὲ νυκτὶ
πυροειδεῖς, καὶ τρίτον τῆς ἡμέρας καὶ τρίτον τῆς νυκτὸς κατ'
ἀνατολὰς ὀρῶν πνέει φυσῶν· ὁ δὲ δεξιὸς αὐτοῦ ρις εὐωδιάζει
μόσχον, τὸ δὲ αἷμα αὐτοῦ ἀναιρετικόν ἐστι πάντων τῶν ἡμέρων
35 ζῴων χωρὶς τοῦ κυνός. Δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς, ὡσπερ βοῦν τὸν ζυ-
γὸν φέροντας τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἄροτρον τοῦ λόγου μεταχειρι-
ζομένους, τὰς λιθίνας ἀνατέμνειν καρδίας, καὶ τὰς μὲν ἀκάνθας
τῶν παθῶν ἐκριζοῦν, πλατύνειν δὲ τὴν γῆν τῆς καρδίας πρὸς
ὑποδοχὴν τοῦ θείου λόγου· ἔχειν δὲ καὶ τὴν καρδίαν τρίγωνον,
40 τουτέστι τὸν περὶ Τριάδος λόγον ὑγιῆ ἔχειν ἐν τῇ καρδίᾳ, ἵνα,
ὡσπερ ἡ καρδία διαδίδωσι φυσικῶς τὴν ζωὴν τῷ σώματι,
οὕτω καὶ ἡ εἰς Θεὸν εὐσέβεια τὰ μέλη τῆς ψυχῆς συνίστησιν·
τὸν δὲ νεφρὸν ἔχειν πεντάβολον, τουτέστι τὸ ἐπιθυμητικὸν μὴ
πρὸς τὰ πάθη τετράφθαι, ἀλλὰ διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων τὴν
45 κτίσιν κατοπτεῦειν εἰς μόνην ἐπιθυμίαν καὶ ἀγάπην τοῦ κτίσαν-
τος· τρεῖς δὲ καὶ στομάχους κεκτῆσθαι· ὁ στόμαχος πρῶτον τὰ
σιτία δεχόμενος καὶ διὰ τῆς πεπτικῆς δυνάμεως τὸ εἰλικρινὲς
αὐτῶν ἐκάστῳ τῶν μελῶν παραπέμψας, τὸ λοιπὸν τῇ κοιλίᾳ
δίδωσιν.

50 Οὕτως οὖν καὶ ἡμᾶς προσῆκε διὰ πρακτικῆς καὶ φυσικῆς
καὶ θεολογικῆς θεωρίας ἀγομένους καὶ τὰ πρόσφορα πᾶσι τοῖς
μέλεσιν τῆς ψυχῆς ἀπονέμοντας, καὶ τοῦ ἥττονος προνοεῖσθαι
μέρους, τουτέστι τοῦ σώματος· τοῦτο γὰρ ἡ κοιλία· τρίτον δὲ
τῆς ἡμέρας καὶ τρίτον τῆς νυκτὸς ἀφορῶντας πρὸς ἀνατολὰς

καιοσύνης⁴⁵, δηλαδή τὸν ἀκολουθεῖ, πὸ μᾶς κατευθύνει μὲ τὴν προνοητικὴ διακυβέρνηση τῶν ὄντων. Γιατὶ καὶ στὶς θλίψεις καὶ στὶς καλοτυχιὰς ἀκολουθεῖ εὐχαριστώντας τὴν πρόνοια πὸ ρυθμίζει καλὰ τὰ πάντα. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀποβάλλει καθημερινὰ τριακόσια ἐξηνταπέντε σβολαράκια, δηλαδή ἀπορρίπτει ὡς φθαρτὰ καὶ περιττὰ ὅλα ὅσα φέρνει ὁ χρόνος.

Γιὰ τὸν ταῦρο λένε ὅτι ἔχει καρδιὰ τριγωνικὴ, νεφρὸ πεντάλοβο, καὶ ἔχει καὶ τρία στομάχια· ἔχει μάτια φωτεινὰ πὸ λάμπουν τὴ μέρα, ἐνῶ τὴ νύχτα εἶναι σὰν τὴ φωτιὰ καὶ τρεῖς φορές τὴν μέρα καὶ τρεῖς τὴ νύχτα κοιτάζοντας κατὰ τὴν ἀνατολὴ ρουθουνίζει ξεφυσώντας. Τὸ δεξιὸ ρουθούνι τοῦ εὐωδιάζει μὸσχο, ἐνῶ τὸ αἷμα τοῦ σκοτώνει ὅλα τὰ ἡμερα ζῶα ἐκτὸς ἀπὸ τὸν σκύλο. Πρέπει λοιπὸν κι ἐμεῖς σηκώνοντας, ὅπως ὁ ταῦρος, τὸ ζυγὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ χρησιμοποιώντας τὸ ἀλέτρι τοῦ λόγου, νὰ ὀργώνομε τὶς λίθινες καρδιές, ὥστε νὰ ξερριζώνομε τ' ἀγκάθια τῶν παθῶν καὶ ν' ἀνοίγομε τὴ γῆ τῆς καρδιάς μας γιὰ νὰ ὑποδεχτεῖ τὸ θεῖο λόγο. Ἀκόμη νὰ ἔχομε καὶ τὴν καρδιά μας τριγωνικὴ, δηλαδή νὰ ἔχομε μέσα στὴν καρδιά μας ὑγιὴ τὸ λόγο περὶ τῆς Τριάδος, ὥστε, ὅπως ἡ καρδιὰ μοιράζει φυσιολογικὰ τὴ ζωὴ στὸ σῶμα, ἔτσι καὶ ἡ εὐσέβεια πρὸς τὸ Θεὸ νὰ στηρίζει τὰ μέλη τῆς ψυχῆς. Ἐπίσης νὰ ἔχομε τὸ νεφρὸ μας πεντάλοβο, δηλαδή τὸ ἐπιθυμητικὸ νὰ μὴ εἶναι στραμμένον στὰ πάθη, ἀλλὰ μὲ τὶς πέντε αἰσθήσεις νὰ κατοπτρεύομε τὴν κτίση πρὸς ἐπιθυμία μόνον καὶ ἀγάπη τοῦ Κτίστη της. Ἀκόμη νὰ ἔχομε καὶ τρία στομάχια. Τὸ στομάχι δέχεται πρῶτα τὶς τροφές καὶ μὲ τὴν πεπτικὴ δύναμη, παραπέμποντας σὲ κάθε μέλος τὶς θρεπτικὰς οὐσίες, στέλλει τὸ ὑπόλοιπο στὴν κοιλιά.

Ἔτσι λοιπὸν πρέπει κι ἐμεῖς, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὴν πρακτικὴ, τὴ φυσικὴ καὶ τὴ θεολογικὴ θεωρία, ν' ἀπονέμομε τὰ κατάλληλα σὲ ὅλα τὰ μέλη τῆς ψυχῆς, καὶ νὰ προνοοῦμε γιὰ τὸ κατώτερο στοιχεῖο, δηλαδή τὸ σῶμα· γιατί αὐτὸ εἶναι ἡ κοιλιά. Τρεῖς φορές τὴν ἡμέρα καὶ τρεῖς τὴ νύχτα πρέπει νὰ κατευθύνο-

45. Μαλ. 4,2.

55 πνέειν, τουτέστι τὴν τρισσὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν συντηρητικὴν
καὶ ἐπιστρεπτικὴν καὶ παιδευτικὴν ἀφορῶντας, ἐν τε νυκτὶ πει-
ρασμῶν ἐν τε ἡμέρᾳ εὐημερίας εὐχαριστεῖν· ἔχειν δὲ καὶ τοὺς
ὀφθαλμοὺς ἐν μὲν νυκτὶ πυροειδεῖς, ἐν δὲ ἡμέρᾳ τῶν ἀρετῶν
τὰς ἐκ τοῦ «ἡλίου τῆς δικαιοσύνης» ἀκτῖνας τῆς γνώσεως ὑπο-
60 δεχομένην, ἐν δὲ τῇ νυκτὶ τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς ἐπαγομένων ἀλλε-
παλλήλων πειρασμῶν τοὺς λόγους καταλαμβάνουσαν τῶν ἐγ-
καταλείψεων· ἔχειν δὲ καὶ τὸν δεξιὸν ῥῖνα εὐώδη· δεξιὸν μέρος
τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἐπειδὴ διπλοῖ ἐσμεν, ἐκ ψυχῆς καὶ
σώματος· ὁ οὖν διὰ τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετὰς τὴν χάριν τοῦ ἀγίου
65 Πνεύματος ἐπιστάμενος γίνεται τοῖς ἄλλοις εὐώδης. Τὸ δὲ αἷμα
τοῦ τοιοῦτου ἀναιρετικὸν ἐστὶν τῶν ἡμέρων ζώων, τουτέστιν ὁ
κατὰ προτροπὴν θυμὸς ἀναιρετικὸς ἐστὶ τοῖς μιμουμένοις αὐτὸν
ἀνθρώποις, τροφή δὲ τοῖς ὑλακτοῦσι καθ' ἡμῶν δαίμοσιν.

Ἡ δὲ αἷξ φύσιν ἔχει τοιαύτην· τὰ ὄρη εὐκόλως ἀναβαίνου-
70 σα κρημνοβατεῖ καὶ ἐπιτέρπεται τῶν μουσικῶν μελῶν καὶ τὸ
δεξιὸν αὐτῆς κέρας ἐὰν θυμιαθῇ, ἐν ὁῷδῃποτε τόπῳ, σεισμοῦ
φαντασίαν παρέχει· ἀφοδεύει δὲ ἐκάστης ἡμέρας σπυράθους
διακοσίους. Δεῖ οὖν καὶ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν τοὺς κρημνοὺς τῶν
πειρασμῶν εὐθαρσῶς διαπηδᾶν καὶ τὰ προφητικὰ ὄρη ἀναβαί-
75 νοντας τὸ ὕψος τῆς γνώσεως θηρᾶσθαι καὶ ἐπὶ ταύτῃ ἡδεσθαι,
καὶ οὐ μόνον ἡδεσθαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ δόνακος, τουτέστι τοῦ
ἐμπράκτου λόγου, διδάσκοντας ἡδονὴν ἐντιθέναί τοις ἀκούου-
σιν. Τὸ δὲ δεξιὸν κέρας σημαίνει ὅτι ὁ τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυ-
χῆς διὰ τῆς προσευχῆς τῷ Θεῷ προσαγαγών, εὐώδης γινόμε-
80 νος τοῖς ἀκούουσιν, τὴν ἐν αὐτοῖς ἕξιν τῶν σαρκικῶν παθῶν
διασαλεύει. Ὁ τοιοῦτος ἐκάστοτε τὴν περὶ τὰ αἰσθητὰ τῶν αἰ-
σθήσεων ἀποβάλλει πλάνην· αἱ γὰρ αἰσθήσεις τῶν αἰσθητῶν
συμπλεκόμεναι· *** οἶον, δεκαπλούμενος ὁ τέσσαρα ἀριθμὸς

με τὴν ἀναπνοή μας πρὸς τὴν ἀνατολή, δηλαδή νὰ στρέφομε τὸ βλέμμα μας πρὸς τὴν τριπλὴ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, τὴ συντηρητικὴ, τὴν ἐπιστρεπτικὴ καὶ τὴν παιδευτικὴ καὶ νὰ τὸν εὐχαριστοῦμε καὶ τὴ νύχτα τῶν πειρασῶν καὶ τὴ μέρα τῆς εὐημερίας, ἔχοντας τὰ μάτια τὴ νύχτα σὰν φωτιές καὶ τὴν ἡμέρα σὰν φῶς, δηλαδή τὴ θεωρητικὴ δύναμη, ποὺ ὑποδέχεται κατὰ τὴν ἡμέρα τὶς ἀκτίνες τῆς γνώσης τῶν ἀρετῶν ἀπὸ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης καὶ κατὰ τὴ νύχτα ν' ἀντιλαμβάνεται τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους θὰ μᾶς ἐγκαταλείψουν οἱ ἀλλεπάλληλοι κατὰ τῆς ἀρετῆς πειρασμοί. Νὰ ἔχομε καὶ τὸ δεξιὸ ρουθούνι νὰ εὐωδιάζει· δεξιὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ψυχὴ, ἐπειδὴ εἴμαστε διπλοί, ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα. Ὅποιος λοιπὸν ἐξαιτίας τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς ἀποσπᾶ τὴ χάρη τοῦ ἀγίου Πνεύματος γίνεται γιὰ τοὺς ἄλλους εὐώδης. Τὸ αἷμα πάλι τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ σκοτῶνει τὰ ἡμερα ζῶα, δηλαδή ὁ θυμὸς ποὺ παρεκτρέπεται εἶναι φονικὸς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸν μιμοῦνται καὶ δίνει τροφὴ στοὺς δαίμονες ποὺ ἀλυχοῦν ἐναντίον μας.

Ἡ φύση πάλι τῆς αἴγας εἶναι ἡ ἐξῆς· σκαρφαλώνει εὐκόλα στα βουνά, ἀκροζυγίζεται στοὺς γκρεμούς, εὐχαριστιέται ἀπὸ μουσικὲς μελωδίες καὶ τὸ δεξιὸ της κέρατο ἂν θυμιαθεῖ σ' ὁποιοδήποτε τόπο κάνει νὰ φανταστοῦμε σεισμό· ἐπίσης ἀφοδεύει καθημερινὰ διακῶσια σβολαράκια. Πρέπει λοιπὸν κι ἡ ψυχὴ μας νὰ δρασκελίζει τολμηρὰ τοὺς γκρεμούς τῶν πειρασμῶν κι ἀνεβαίνοντας τὰ προφητικὰ βουνὰ νὰ κυνηγοῦμε τὸ ὕψος τῆς γνώσης καὶ νὰ εὐχαριστιόμαστε γι' αὐτὴν· κι ὄχι μόνο νὰ εὐχαριστιόμαστε, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ καλάμι, δηλαδή μὲ τὸν ἔμπρακτο λόγο, διδάσκοντας νὰ εὐχαριστοῦμε ὅσους ἀκοῦνε. Τὸ δεξιὸ κέρατο σημαίνει ὅτι ὅποιος στρέφει τὸ θεωρητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς μὲ τὴν προσευχὴ του στὸ Θεό, ἐπειδὴ γίνεται εὐῶδες γιὰ ὅσους τὸν ἀκοῦνε διασαλεύει μέσα τους τὰ σαρκικὰ πάθη ποὺ ὑπάρχουν. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀποβάλλει κάθε φορὰ τὴν πλάνη τῶν αἰσθήσεων γύρω ἀπὸ τὰ αἰσθητά, γιὰτι οἱ αἰσθήσεις τῶν διαφόρων αἰσθητῶν συμπλέκονται ***⁴⁶. Γιὰ παράδειγμα· ὁ ἀριθμὸς τέσσερα ὅταν δεκαπλασιαστεῖ κάνει τὸν

ποιεῖ τὸν τεσσαράκοντα, οὗτος δὲ πενταπλούμενος ἀποτελεῖ τὰ
85 διακόσια.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 18

Τί ἐστι τὸ δίδραγμα ὅπερ καὶ ὁ Κύριος ἀπαιτεῖται τε-
λέσαι, καὶ τίς ὁ ἰχθὺς ὃν ὁ Πέτρος κρατῆσαι κελεύεται
καὶ τὸν ἐν αὐτῷ στατῆρα λαβεῖν καὶ δοῦναι τοῖς ἀπαι-
5 τοῦσιν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οἱ ἀπαιτοῦντες τὰ δίδραγμα εἰκόνα φέρουσιν τῶν φυσικῶν
ἐν ἡμῖν παθῶν· οὗτοι προσῆλθον τῷ Πέτρῳ, τουτέστι τῷ πρα-
κτικῷ τοῦ Κυρίου καὶ ταπεινῷ καὶ μαθητοῦ τρόπον τῷ πατρὶ
10 ὑπακούσαντι, ἀπαιτοῦντες ὡς ἄνθρωπον ἅπερ εἶχον ἔθος πάν-
τας ἀνθρώπους δασμολογεῖν. Ὁ δὲ Κύριος ἔδειξεν ὡς Θεὸς καὶ
Δεσπότης διὰ τῆς παραβολῆς ἑαυτὸν ἐλεύθερον· ἀλλ' ἐπέπερ
τὴν ἡμετέραν ὑποδὺς σάρκα καὶ τὰ ταύτης κατεδέξατο ἀδιά-
βλητα πάθη, ταῦτα καὶ τελέσαι τῇ φύσει ἠνέσχετο «χωρὶς
15 ἀμαρτίας». Ἐπειδὴ γὰρ κατ' ἀρχὰς πλάσας τὸν ἄνθρωπον καὶ
δύο γενικοὺς αὐτῷ λόγους ἐνθέμενος, ἓνα μὲν προηγούμενον,
τὸν τῆς ψυχῆς, ἕτερον δὲ κατὰ πρόνοιαν, τὸν τῆς σαρκός, οὐδο-
ποτέρῳ δὲ τούτων ἐμμείναντος, ἀλλὰ τὸν μὲν τῇ παραβάσει τῆς
ἐντολῆς, τὸν δὲ τῇ παραχρήσει τῶν ὄρων τῆς φύσεως παρα-
20 τρώσαντος, ὄντινα λόγον ἐν τῷ πάθει κρύψας εἶασεν νήχεσθαι
ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ ταραχώδους βίου, διὰ τοῦτο ἀπαιτουμένου
τοῦ Κυρίου τελέσαι τὸν φόρον τῆς φύσεως, ὡς Δεσπότης καὶ
διορθωτῆς τῆς φύσεως, διὰ τοῦ λόγου τῆς πράξεως τὸ ἐννηχό-
μενον ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ βίου γλίσχρον τῆς ἀμαρτίας πάθος
25 κρατήσας καὶ τὸν ἐν αὐτῷ καταποθέντα λόγον, τουτέστι τὸν
ἐξαρχῆς κατὰ παραχώρησιν δεδομένον ὄρον τῆς χρείας, ἀνα-

47. Μαθ. 17,24.

48. Μαθ. 17,27.

ἀριθμὸν σαράντα, καὶ αὐτὸς ὅταν πενταπλασιαστῆι κάνει τὰ διακόσια.

ΕΡΩΤΗΣΗ 18

Τί εἶναι τὸ δίδραχμο πού ζητεῖται νὰ καταβάλει⁴⁷ καὶ ὁ Κύριος καὶ τί εἶναι τὸ ψάρι πού ὁ Πέτρος δέχεται διαταγὴ νὰ κρατήσῃ καὶ νὰ πάρῃ τὸ νόμισμα πού ἔχει μέσα του καὶ νὰ τὸ δώσει σ' αὐτοὺς πού τὸ ζητοῦν⁴⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Οἱ ἀπαιτητὲς τοῦ δίδραχμου εἰκονίζουσαν τὰ φυσικὰ μέσα μας πάθη. Αὐτοὶ πῆγαν στὸν Πέτρο, δηλαδὴ στὴν πρακτικὴ καὶ ταπεινὴ φύση τοῦ Κυρίου, πού ὑπάκουσε στὸν Πατέρα ὅπως ἓνας μαθητὴς, ζητώντας του, σὰ νὰ ἦταν κοινὸς ἄνθρωπος, τὴ φορολογία πού ὑπῆρχε συνήθεια νὰ ἐπιβάλλουσαν σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Κύριος ὅμως ἔδειξε μὲ τὴν παραβολὴν σὰν Θεὸς καὶ Κύριος τὸν ἑαυτοῦ ἐλεύθερο. Ἐπειδὴ ὅμως ὑποδύθηκε τὴ σάρκα μας καὶ καταδέχτηκε τὰ ἀδιάβλητα πάθη τῆς, αὐτὰ δέχτηκε καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ μὲ τὴ φύση του ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτία⁴⁹. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πλάθοντας κατ' ἀρχὰς τὸν ἄνθρωπο καὶ βάζοντας μέσα του δύο γενικοὺς λόγους, ἓνα πού προηγεῖται, τὸ λόγο τῆς ψυχῆς, κι ἓνα κατὰ πρόνοια, τὸν λόγο τῆς σάρκας, αὐτὸς ὅμως δὲν ἔμεινε σὲ κανέναν ἀπὸ τοὺς δύο, ἀλλὰ τραυματίσῃ καὶ τὸν ἓνα μὲ τὴν παράβαση τῆς ἐντολῆς καὶ τὸν ἄλλο μὲ τὴν παραβίαση τῶν ὅρων τῆς φύσης, καὶ τὸν λόγο πού τὸν ἔκρυσσε μέσα στὸ πάθος τὸν ἄφησε νὰ κολυμπᾷ στὴ θάλασσα τῆς τρικυμισμένης ζωῆς, γι' αὐτὸ ὅταν ζητοῦσαν ἀπὸ τὸν Κύριο νὰ καταβάλλῃ τὸ φόρο τῆς φύσης, σὰν Κύριος καὶ διορθωτὴς τῆς φύσης, μὲ τὸν λόγο τῆς πράξης συγκρατώντας τὸ μίζερο πάθος τῆς ἁμαρτίας, πού κολυμποῦσε στὴ θάλασσα τοῦ βίου καὶ τὸν λόγο πού καταπόθηκε μέσα σ' αὐτό, δηλαδὴ τὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν δοσμένο κατὰ παραχώρηση ὄρο τῆς χρείας, ἀφοῦ τὸν

49. Ἐβρ. 4,15.

σπάσας, ἐλεύθερον τοῦ τῆς παραχρήσεως πάθους τῆ φύσει ἀπέδωκεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 19

Ἐπειδὴ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τοῖς ἑαυτοῦ συγγράμμασι φαίνεται τοῖς μὴ τὸ βάθος ἐπισταμένοις τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ θεωρίας πολλαχοῦ ἀποκατάστασιν ὑπεμφαίνειν, παρακαλῶ ὄπερ ἐπίστασαι περὶ τούτου εἰπεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τρεῖς ἀποκαταστάσεις οἶδεν ἡ Ἐκκλησία· μίαν μὲν τὴν ἐκάστου κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον, ἐν ἧ ἀποκαθίσταται τὸν
 10 ἐπ' αὐτῷ λόγον τῆς ἀρετῆς ἐκπληρώσας· δευτέραν δὲ τὴν τῆς ὀλης φύσεως ἐν τῇ ἀναστάσει, τὴν εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν ἀποκατάστασιν· τρίτη δέ, ἧ καὶ μάλιστα κατακέχρηται ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις ὁ Νύσσης Γρηγόριος, ἐστὶν αὕτη· ἡ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τῇ ἀμαρτίᾳ ὑποπεσουσῶν εἰς ὄπερ ἐκτίσθησαν
 15 πάλιν ἀποκατάστασις. Δεῖ γὰρ ὡσπερ τὴν ὀλην φύσιν ἐν τῇ ἀναστάσει τὴν τῆς σαρκὸς ἀφθαρσίαν χρόνῳ ἐλπίζομένῳ ἀπολαβεῖν, οὕτω καὶ τὰς παρατραπίδας τῆς ψυχῆς δυνάμεις τῇ παρατάσει τῶν αἰῶνων ἀποβαλεῖν τὰς ἐντεθείσας αὐτῇ τῆς κακίας μνήμας καὶ περάσασαν τοὺς πάντας αἰῶνας καὶ μὴ εὐρίσκουσιν
 20 ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλθεῖν, τὸν μὴ ἔχοντα πέρας, καὶ οὕτω, τῇ ἐπιγνώσει οὐ τῇ μεθέξει τῶν ἀγαθῶν, ἀπολαβεῖν τὰς δυνάμεις καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστήναι καὶ δειχθῆναι τὸν δημιουργὸν ἀναίτιον τῆς ἀμαρτίας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 20

Τί σημαίνει ἡ κατὰ τὸν Βῆλ ἱστορία καὶ τίς ὁ Δανιήλ καὶ ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος γινώσκων τὰ ἴχνη τῶν εἰσελθόντων ὅτι ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων εἰσίν;

50. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου* 17 (PG 44,188C)

51. Δανιήλ, Βῆλ καὶ Δράκων 1-22.

ἀπέσπασε, τὸν παρέδωσε στὴ φύση ἐλεύθερο ἀπὸ τὸ πάθος τῆς κατάχρησης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 19

Ἐπειδὴ ὁ Γρηγόριος Νύσσης μέσα στὰ συγγράμματά του φαίνεται γιὰ ἐκείνους πὺ δὲν γνωρίζουν τὸ βάθος τῆς ὑψηλῆς θεωρίας του νὰ ὑποδηλώνει μιὰ ἀποκατάσταση⁵⁰, παρακαλῶ νὰ μᾶς πεῖς γι' αὐτὸ ὅ,τι γνωρίζεις.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡ Ἐκκλησία γνωρίζει τρεῖς ἀποκαταστάσεις· μιὰ ἀποκατάσταση τοῦ καθενὸς μας ἀνάλογα μὲ τὴν ἀρετὴ του, ἀποκατάσταση πὺ γίνεται ὅταν ἐκπληρώσει τὴν ἀρετὴ πὺ τοῦ ἀναλογεῖ. Δεύτερη (ἀποκατάσταση γνωρίζει) τὴν ἀποκατάσταση ὅλης τῆς φύσης κατὰ τὴν ἀνάσταση στὴν ἀφθαρσία καὶ τὴν ἀθανασία. Τρίτη, αὐτὴ πὺ κάνει ὑπερβολικὴ χρῆση τῆς στοὺς λόγους τοῦ ὁ Γρηγόριος Νύσσης, εἶναι ἡ ἐξῆς· ἡ ἀποκατάσταση στὴν ἀρχικὴ τῆς κατάστασης τῶν ψυχικῶν δυνάμεων πὺ ὑπέπεσαν στὴν ἁμαρτία. Πρέπει δηλαδὴ ὅπως ἡ ὅλη φύση κατὰ τὴν ἀνάσταση θ' ἀπολαύσει τὴν ἀφθαρσία τῆς σάρκας σὲ χρόνον πὺ ἐλπίζομε, ἔτσι καὶ οἱ παραστρατημένες δυνάμεις τῆς ψυχῆς στὸ μᾶκρον τῶν αἰῶνων πρέπει ν' ἀποβάλουν τὶς μνῆμες τῆς κακίας πὺ ἔχουν ἐναποτεθεῖ σ' αὐτές καὶ ἀφοῦ περάσουν ὅλους τοὺς αἰῶνες χωρὶς νὰ βρίσκουν στάση, νὰ ἔρθουν στὸ Θεό, πὺ δὲν ἔχει πέρας, κι ἔτσι μὲ τὴν ἐπίγνωση, ὅχι μὲ τὴ μέθεξη τῶν ἀγαθῶν, ν' ἀναλάβουν τὶς δυνάμεις τους, ν' ἀποκατασταθοῦν στὴν ἀρχικὴ κατάστασή τους καὶ νὰ δειχθεῖ ὁ δημιουργὸς ἀνεύθυνος ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 20

Τί σημαίνει ἡ ἱστορία ἡ σχετικὴ μὲ τὸν Βῆλ καὶ ποιὸς εἶναι ὁ Δανιὴλ καὶ ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος πὺ γνωρίζει ὅτι τὰ ἴχνη ἐκείνων πὺ μπῆκαν εἶναι ἴχνη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδιῶν⁵¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πᾶς ἄνθρωπος ἐν τῇ 'συγχύσει' τοῦ βίου γινόμενος –τοῦτο γὰρ ἡ Βαβυλὼν ἐρμηνεύεται– ναὸν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ποιεῖ τῷ Βήλ, τουτέστι τῷ διαβόλῳ, ἐν ᾧ εἰ γένηται ὁ Δανιήλ, τουτέστιν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ –'κρίσις γὰρ Θεοῦ' Δανιήλ ἐρμηνεύεται–, δι-
 10 δάσκει τὸν Δαρεῖον, τουτέστι τὸν βασιλέα νοῦν, ὅτι τὰ ἔχνη τῶν ἐν τῷ ναῷ, τουτέστι τῆς ψυχῆς, περιπατούντων ἀνδρῶν εἰσι καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων, τουτέστι θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας καὶ ἀγνοίας· ὅθεν ὁ βασιλεὺς νοῦς τοῦτο γινώσκων παραδίδωσι τῇ κρίσει, τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ πάντα ἄρδην ἀπολέσθαι. Ἡ
 15 δὲ πασθεῖσα κονία δηλοῖ τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν ταπείνωσιν· διὰ τούτων γὰρ κατάδηλα γίνονται τῷ νῷ τὰ ἔχνη τῶν ἐν τῇ ψυχῇ διαθεόντων παθῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 21

Πῶς δεῖ νοεῖν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον «ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶτα τὸ τέλος»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

«Ἀπαρχὴ Χριστός» διὰ τῆς ἀναστάσεως γέγονεν, «ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ», οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες, «εἶτα τὸ τέλος», πάντων τῶν ἐθνῶν ἢ διὰ πίστεως σωτηρία. Εἰ δὲ καὶ εἰς τὸν καθένα θέλεις ἐκλαβεῖν τὰ εἰρημένα, «ἀπαρχὴ Χριστός» ἐστὶν
 10 ἢ εἰς αὐτὸν πίστις, «ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ», τὰ ἔργα τῆς πίστεως, «εἶτα τὸ τέλος», τὸ χωρισθῆναι πάντων, αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, καὶ διὰ γνώσεως κολληθῆναι τῷ Θεῷ. Τὸ δὲ «ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατός» ἐστὶν ὅτι ἂν καὶ αὐτοὶ τὸ αὐτεξούσιον θέλημα ἅπαν τῷ Θεῷ παραχωρήσωμεν· τότε κα-
 15 ταργεῖται καὶ ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς· θάνατος δὲ λέγεται ἐπειδὴ ἢ

52. Γεν. 11,9. 53. Α' Κορ. 25,23–24.

54. Α' Κορ. 15,23. 55. Α' Κορ. 15,24.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κάθε άνθρωπος όταν πέσει σε 'σύγχυση' του βίου του –αυτό σημαίνει ή λέξη Βαβυλών⁵²– κάνει την ψυχή του ναό του Βήλ, δηλαδή του διαβόλου. Σ' αυτόν όταν μπει ο Δανιήλ, δηλαδή ο νόμος του Θεού, ή λέξη Δανιήλ σημαίνει 'κρίση του Θεού' –διδάσκει το Δαρείο, δηλαδή το βασιλιά νοῦ, ότι τα ίχνη ὄσων περπατοῦν μέσα στο ναό, δηλαδή την ψυχή, είναι ίχνη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδιῶν, δηλαδή θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας καὶ ἀγνοίας. Γι' αὐτὸ ὁ βασιλιάς νοῦς ἐπειδὴ τὸ γνωρίζει αὐτὸ παραδίδει τὸν ἄνθρωπο στὴν κρίση, δηλαδή στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, γιὰ τέλεια ἀπώλεια ὄλων. Ἡ σκόνη ποὺ πασπαλίσθηκε δηλώνει τὴν ἄσκησι καὶ τὴν ταπείνωσι. Μὲ αὐτὰ τὰ δύο γίνονται ὀλοφάνερα τὰ ίχνη τῶν παθῶν ποὺ διατρέχουν τὴν ψυχή.

ΕΡΩΤΗΣΗ 21

Πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσομε αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Ἀπόστολος, «ἡ ἀπαρχὴ εἶναι ὁ Χριστός, ἔπειτα κατὰ τὴν παρουσία του ὅσοι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, καὶ μετὰ ἔρχεται τὸ τέλος⁵³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἀπαρχὴ ἐγίνε ὁ Χριστός μετὰ τὴν ἀνάστασι⁵⁴, ἀκολουθοῦν ὅσοι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ὅσοι πίστεψαν σ' αὐτόν⁵⁵, καὶ ἔπειτα τὸ τέλος, ἡ σωτηρία ὄλων τῶν ἐθνῶν μέσω τῆς πίστις. Ἄν ὅμως θέλεις νὰ ἐκλάβεις τὰ παραπάνω γιὰ τὸν καθένα ἄνθρωπο, «ἀπαρχὴ Χριστός»⁵⁶ εἶναι ἡ πίστις σ' αὐτόν, «ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ», εἶναι τὰ ἔργα τῆς πίστις, καὶ «ἔπειτα τὸ τέλος»⁵⁷, εἶναι ὁ χωρισμός ἀπὸ ὄλα αἰσθητὰ καὶ νοητὰ καὶ ἡ προσκόλλησι μετὰ τὴ γνώσι στὸ Θεό. Τὸ «τελευταῖος ἐχθρός καταργεῖται ὁ θάνατος»⁵⁸ σημαίνει ὅταν καὶ ἐμεῖς παραχωρήσομε ὄλο τὸ αὐτεξούσιο θέλημά μας στὸ Θεό, τότε καταργεῖται καὶ ὁ ἔσχατος

56. Α' Κορ. 15,23.

57. Α' Κορ. 15,24.

58. Α' Κορ. 15,26.

ζωὴ ὁ Θεὸς ἐστίν, τὸ δὲ ἀντικείμενον τῇ ζωῇ εἰκότως λέγεται θάνατος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 22

Τί σημαίνει τὸ τόξον ὅπερ ἔθετο ἐν τῇ νεφέλῃ ὁ Θεὸς εἰς διαθήκην πρὸς τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐπειδὴ τὸ τόξον τετράχροόν ἐστι, δηλοῖ τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου ἐκ τέσσάρων καθ' ἡμᾶς γενομένην στοιχείων καὶ μὴ ἔχουσαν αἰτίαν συστάσεως καθάπερ οὐδὲ τὸ τόξον. Ταύτην ἔθετο ἐν τῇ νεφέλῃ, τουτέστιν ἐν τῷ κόσμῳ· νεφέλη δὲ ὁ κόσμος διὰ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἦτοι τὸ ἐπιτίμιον τοῦ θανάτου·
 10 ποτὲ μὲν γὰρ ἐπὶ καλοῦ λαμβάνεται ἢ νεφέλη ὡς ἠπίως ἀρδεύουσα καὶ ὡς ἀπὸ καύσωνος σκιάζουσα, ποτὲ δὲ καὶ ἐπὶ ὀργῆς ὡς διὰ τὸ ραγδαῖον καὶ σφοδρὸν καταστρέφειν καὶ χαλαροῦν. Κατὰ τοῦτο οὖν ἐν τῇ νεφέλῃ τίθεσθαι τὸ τόξον λέγει, τουτέστιν ἐν τῷ τῆς ὀργῆς κόσμῳ τὴν σάρκωσιν τοῦ Κυρίου, εἰς τὸ μηκέ-
 15 τι ἐκ τῶν τῆς κακίας ὑδάτων κατακλυσθῆναι τὸ ἀνθρώπινον γένος, τόξον δὲ διὰ τοῦτο, ἵνα γινώσκωμεν ὅτι ἢ πρὸς ἡμᾶς τοῦ Κυρίου καταλλαγὴ πόλεμός ἐστι τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν καὶ πολεμίων, ἢ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν ἐχθρὸν πόλεμος ἡμῖν γέγονεν καταλλαγὴ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 23

Τίνος ἕνεκεν ἀπαγορεύει ὁ νόμος ἐσθίειν πᾶν αἷμα θηρίων καὶ τῶν λοιπῶν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Θηρία οὐ μόνον τὰ ἀτίθασα λέγει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἡμερα τὰ

έχθρός, πού λέγεται θάνατος, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ζωὴ· καὶ φυσικὰ τὸ ἀντίθετο τῆς ζωῆς λέγεται θάνατος.

ΕΡΩΤΗΣΗ 22

Τί σημαίνει τὸ τόξο πού ἔβαλε στὴ νεφέλη ὁ Θεὸς ὡς συμβόλαιο πρὸς τὸ ἀνθρώπινο γένος⁵⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ τὸ οὐράνιο τόξο ἔχει τέσσερα χρώματα, φανερῶνει τὴ σάρκα τοῦ Κυρίου πού ἐγίνε ὅπως κι ἐμεῖς ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα καὶ πού δὲν ἔχει ἡ σύστασή της αἰτία, ὅπως δὲν ἔχει οὔτε τὸ τόξο. Αὐτὴν τὴν ἔβαλε μέσα στὴ νεφέλη, δηλαδὴ μέσα στὸν κόσμο. Ὁ κόσμος εἶναι νεφέλη ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, εἶναι δηλαδὴ τὸ ἐπιτίμιο τοῦ θανάτου. Γιατὶ ἡ νεφέλη ἄλλοτε λαμβάνεται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ καλοῦ, ἐπειδὴ ρίχνει βροχὴ πού ποτίζει ἀπαλὰ καὶ κάνει ἴσκιο κατὰ τὸν καύσωνα· ἄλλοτε μὲ τὴν ἔννοια τῆς ὀργῆς, ἐπειδὴ μὲ τὴ ραγδαία ὀρμὴ καὶ σφοδρότητά της ρίχνει χαλάζι καὶ καταστρέφει. Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια λοιπὸν λέει ὅτι ἔβαλε τὸ τόξο στὴ νεφέλη, δηλαδὴ τὴ σάρκωση τοῦ Κυρίου μέσα στὸν κόσμο τῆς ὀργῆς, γιὰ νὰ μὴν καταβουλιάζει πιά τὸ ἀνθρώπινο γένος στὸν κατακλυσμό τῆς κακίας. Καὶ ἔβαλε τόξο γι' αὐτό, γιὰ νὰ γνωρίζομε ὅτι ἡ συμφιλίωση τοῦ Κυρίου μαζί μας εἶναι ὁ πόλεμος τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀντιπάλων μας, ἢ καὶ ὁ πόλεμος τοῦ Κυρίου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μας ὑπῆρξε συμφιλίωση γιὰ μᾶς μ' Αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 23

Γιὰ ποιό λόγο ἀπαγορεύει ὁ νόμος νὰ τρῶμε τὸ αἷμα τῶν ἄγριων θηρίων καὶ ὄλων τῶν ἄλλων⁶⁰;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Θηρία δὲν ὀνομάζει μόνο τὰ ἀτιθάσευτα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἡμε-

60. Λευιτ. 7,26· 17,12-14.

παρὰ τῷ νόμῳ ἀκάθαρτα, οἶον, ὄνον καὶ χοῖρον καὶ τὰ τοιαῦτα· εἰσὶ δὲ ταῦτα πάθη κακίας σφοδρότερα καὶ ἀνήμερα. Οὐ χρὴ οὖν πρὸς σύστασιν τῆς ἡμῶν κακίας τούτοις κεχρηῆσθαι. Ἐπειδὴ δὲ τὸ αἷμα λαμβάνεται εἰς τὴν σύστασιν τῆς ζωῆς, πολλάκις
 10 δὲ καὶ εἰς τὸν θυμὸν διὰ τὸν φόνον, ὑποβάλλει νοεῖν ὅτι δεῖ τὴν πᾶσαν ἡμῶν ζωὴν ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ τιθέναι καὶ μὴ ἑαυτοῖς ζῆν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, καθά φησιν ὁ νόμος ὅτι «ἐκχέεις τὸ αἷμα ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου», ἢ καὶ τὸ θυμικὸν μὴ πρὸς ἰδίαν ἄμυναν ἢ πρὸς ἴδιον πάθος ἔχειν ὑπουργοῦντα, ἀλλ' ἢ μόνον
 15 πρὸς τὸ ἀνδρείως καὶ εὐτόνως τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἀντέχεσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 24

Τί ἐστὶν κατὰ τὸν νόμον ὁ ταῦρος ὁ κερατιστὴς καὶ
 διατί ἄλογον ὦν φονεύεται;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ταῦρος κερατιστὴς ἐστὶν ὁ παρὰ λόγον ζῆλον ὡς δῆθεν κατὰ Θεὸν κεκτημένος καὶ τούτῳ κεχρημένος πρὸς ἐτέρων ἄμυναν. Χρὴ οὖν τὸ τοιοῦτον πάθος ἀποκτέννειν, ἵνα μὴ, πολλοὺς πλῆξαν, φονεῦση καὶ συνκινδυνεῦσαι παρασκευάσῃ τὸν ἴδιον δεσπότην, τουτέστι τὴν ψυχὴν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 25

Τίς ὁ τοῦ Ἰωσήφ ποικίλος χιτῶν καὶ τί σημαίνει ἢ
 κατὰ τὸ ἐνύπνιον ἔκβασις τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τῶν
 ἀδελφῶν προσκυνήσεως;

61. Β' Κορ. 5,15. Ρωμ. 6,10. Γαλ. 2,19.

62. Ἐξ. 29,12. Λευιτ. 1,5.

ρα, πού ὁ νόμος ὀρίζει ὡς ἀκάθαρτα, γιά παράδειγμα τὸν ὄνο, τὸ χοῖρο καὶ τὰ ὄμοια. Αὐτὰ εἶναι πάθη τῆς κακίας σφοδρότερα καὶ ἀνήμερα. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ παραδινόμαστε σ' αὐτά, γιὰ τὴ λαμβάνει ὑπόσταση ἢ κακία μας. Κι ἐπειδὴ τὸ αἷμα χρησιμεύει στὴ διατήρηση τῆς ζωῆς καὶ πολλὲς φορές καὶ στὸ θυμὸ γιὰ νὰ γίνε φόνος, μᾶς ὑποβάλλει νὰ σκεφτοῦμε ὅτι πρέπει ὄλη μας τὴ ζωὴ νὰ τῆ θέτομε μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ νὰ μὴ ζοῦμε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, ἀλλὰ γιὰ τὸ Θεό⁶¹, ὅπως λέει καὶ ὁ νόμος «θὰ χύσεις τὸ αἷμα μπροστὰ στὸ θυσιαστήριον»⁶². Ἡ ἀκόμα νὰ μὴ βάζεις τὸ θυμικὸ νὰ ὑπηρετεῖ τὴν ἐπιθετικότητα ἢ τὸ πάθος σου, ἀλλὰ μονάχα νὰ καταγίνεσαι μὲ τὸ Θεὸ καὶ τὰ θεῖα γενναῖα καὶ ρωμαλέα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 24

Τί εἶναι ὁ ταῦρος πού σύμφωνα μὲ τὸ νόμο χτυπάει μὲ τὰ κέρατά του, καὶ γιὰτί, ἐνῶ εἶναι ἄλογο ζῷο, τὸν σκοτώνουν⁶³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ταῦρος πού χτυπᾷ μὲ τὰ κέρατά του εἶναι αὐτὸς πού ἔχει παράλογο ζῆλο τάχα κατὰ Θεὸν καὶ τὸν χρησιμοποιεῖ γιὰ ν' ἀμυνθεῖ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Πρέπει λοιπὸν νὰ φονεύσομε τὸ πάθος αὐτό, γιὰ νὰ μὴ χτυπήσει πολλοὺς καὶ τοὺς σκοτώσει καὶ μαζί μ' αὐτοὺς βάλει σὲ κίνδυνο καὶ τὸν κύριό του, δηλαδὴ τὴν ψυχὴ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 25

Ποιὸς εἶναι ὁ πολὺχρωμος χιτῶνας τοῦ Ἰωσήφ⁶⁴ καὶ τί σημαίνει ἢ πράξη τῆς προσκύνησης στ' ὄνειρό του τοῦ πατέρα του καὶ τῶν ἀδελφῶν του⁶⁵;

63. Ἐξ. 21,28–36.

64. Γεν. 37,3.

65. Γεν. 37,9–10.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Πᾶς Ἰσραήλ, τουτέστι 'νοῦς ὁρῶν Θεόν', ποιεῖ τῷ ἰδίῳ
 υἱῷ τῷ Ἰωσήφ, τουτέστι τῷ κατὰ Θεὸν γεννωμένῳ, χιτῶνα
 ποικίλον, τουτέστι τὸν ἠθικὸν τρόπον ἐνδέει μετὰ τῆς ποικίλης
 τῶν ἀρετῶν διαφορᾶς. Τῷ τοιούτῳ οὖν – Ἰωσήφ ἐρμηνεύεται
 δὲ 'πρόσθεσις' – προσκυνοῦσιν ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ καὶ οἱ
 10 ἀδελφοί· παντὶ γὰρ προστιθέντι καὶ αὔξοντι τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ
 γνώσεως μέτρα προσκυνοῦσιν ὁ φυσικὸς νόμος καὶ ἡ τιθηνοῦ-
 σα αἴσθησις, ὑποκύπτοντες μετὰ τῶν κατ' αὐτοὺς λόγων φυσι-
 κῶν καὶ αἰσθητικῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν Κύριον λαμβάνε-
 ται ὁ Ἰωσήφ, ποιεῖν εἰκότως λέγεται ὁ Θεὸς καὶ πατήρ τῷ ἰδίῳ
 15 καὶ κατὰ φύσιν Υἱῷ χιτῶνα ποικίλον, ὅπερ δι' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν
 ἀνέλαβε σῶμα ταῖς θεαῖς ἀρεταῖς πεποικιλμένον, κατὰ τὸ ἐν
 ψαλμοῖς εἰρημένον «σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι», ὅπερ οἱ κατὰ
 σάρκα ἀδελφοὶ Ἰουδαῖοι ἐκδύσαντες τῷ αἵματι τοῦ πάθους ἐμό-
 λυναν. Προσεκύνησαν δὲ αὐτῷ ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ καὶ οἱ
 20 δώδεκα ἀδελφοί, τουτέστιν ὁ νόμος καὶ λατρεία καὶ οἱ ἐκ τῶν
 δώδεκα φυλῶν πιστεύσαντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 26

Τί σημαίνει ὁ στῦλος τῆς νεφέλης ὁδηγῶν τὴν ἡμέραν
 καὶ ὁ στῦλος τοῦ πυρὸς φωτίζων τὴν νύκτα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Δι' ἀμφοτέρων ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος σημαίνεται· τοῖς μὲν γὰρ
 διὰ τῆς πράξεως ὁδεύουσιν ἀναψύχων ἐκ τοῦ καύσωνος τῶν
 πειρασμῶν γίνεται «στῦλος νεφέλης», τοῖς δὲ διὰ τῆς γνώσεως
 ὁδεύουσιν φωτίζων καὶ τὴν ἀχλὺν τῆς ἀγνωσίας ἀνακαθαίρων
 γίνεται «στῦλος πυρός».

66. Ἐφ. 5,20. 67. Ψαλμ. 39,7.

68. Ἐξ. 13,21–22.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

“Ολος ὁ Ἰσραήλ, δηλαδή ὁ νοῦς πού βλέπει τὸ Θεό, κάνει στὸν ἴδιο του τὸν υἱὸ Ἰωσήφ, σ’ αὐτὸν δηλαδή πού γεννιέται μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, χιτώνα πολύχρωμο, δηλαδή πλέκει τὸν ἠθικὸ τρόπο μὲ τὴν ποικίλη διαφορὰ τῶν ἀρετῶν. Σ’ αὐτὸν λοιπὸν –Ἰωσήφ ἐρμηνεύεται ‘πρόσθεση’– κάνουν τὴν προσκύνησή τους ὁ πατέρας, ἡ μητέρα καὶ οἱ ἀδελφοί του. Γιατὶ σὲ ὅποιον προσθέτει καὶ αὐξάνει τὰ μέτρα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης προσφέρουν τὴν προσκύνησή τους ὁ φυσικὸς νόμος καὶ ἡ τροφὸς αἴσθησις ὑποκύπτοντας μαζὶ μὲ τοὺς φυσικοὺς καὶ αἰσθητικούς τους λόγους. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Ἰωσήφ σημαίνει καὶ τὸν Κύριο, εἶναι φυσικὸ πού λέγεται ὅτι «ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας»⁶⁶ φτιάχνει γιὰ τὸν Υἱὸ του χιτώνα πολυποίκιλο, τὸ σῶμα πού γιὰ χάρη μας πῆρε ἀπὸ μᾶς καταστολισμένο μὲ τίς θεῖες ἀρετές, σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενο στοὺς Ψαλμούς, «μοῦ ἔφτιαξες σῶμα»⁶⁷, τὸ ὁποῖο, ἀφοῦ οἱ κατὰ σάρκα ἀδελφοί του Ἰουδαῖοι τοῦ ἀφαίρεσαν τὰ ἐνδύματα, μόλυναν μὲ τὸ αἷμα τοῦ πάθους. Τὸν προσκύνησαν ὁ πατέρας, ἡ μητέρα καὶ τὰ δώδεκα ἀδέλφια του, δηλαδή ὁ νόμος, ἡ λατρεία καὶ ὅσοι πίστεψαν ἀπὸ τίς δώδεκα φυλές.

ΕΡΩΤΗΣΗ 26

Τί σημαίνει ὁ στύλος τῆς νεφέλης πού τοὺς ὀδηγοῦσε τὴ μέρα καὶ ὁ πύρινος στύλος πού φώτιζε τὴ νύχτα⁶⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Καὶ μὲ τὰ δύο σημαίνεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Γι’ αὐτοὺς δηλαδή πού πορεύονται μέσω τῆς πράξης ἀνακουφίζοντάς τους ἀπὸ τὸν καύσωνα τῶν πειρασμῶν γίνεται «στύλος νεφέλης»⁶⁹, ἐνῶ γιὰ ὅσους ὀδεύουν μὲ τὴ γνώση φωτίζοντάς τους καὶ καθαίροντάς τους ἀπὸ τὴν ἀγλλὴ τῆς ἀγνωσίας γίνεται «στύλος πυρός»⁷⁰.

69. Ἐξ. 13,4. 70. Ἐξ. 13,21.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 27

Τί σημαίνει τὸ μάννα καὶ τί τὸ ἐπόζειν τοῖς μὴ αὐτάρ-
κως ἐκλέγουσιν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τὸ μάννα σημαίνει τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον τὸν πᾶσιν διὰ πρά-
5 ξεως καὶ γνώσεως προσφυῶς ἀρμοζόμενον καὶ τὴν ψυχὴν τρέ-
φοντα. Ὅτι ἂν οὖν τις δεόντως καὶ κατὰ λόγον τούτῳ κέχρη-
ται, τουτέστι τὴν μεσότητα τῶν ἀρετῶν μετέρχεται, φεύγων
ἐπίσης τὰς τούτων ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις, οὗτος τὸ μάννα
αὐτάρκως συλλέγει. Ὅτι ἂν δὲ μὴ δεόντως, ἀλλὰ καθ' ὑπερβο-
10 λὴν τῷ λόγῳ χρήσεται, οἷον –καλὸν γὰρ ἀπὸ μιᾶς ἀρετῆς
σημαῖναι τὸ λεγόμενον– ὅτι ἂν τις σωφροσύνην μετερχόμενος
φύγη μὲν τὸ ἀκόλαστον, βδελυκτὸν δὲ τὸν γάμον κρινεῖ, ἤδη
ἐπώζεσεν αὐτῷ ὁ λόγος τῆς σωφροσύνης τῇ τῆς ὑπερβολῆς
ἀμετρίᾳ, καὶ οὐ μόνον ἐπώζεσεν, ἀλλὰ καὶ σκώληκας ἐξῆρπεν,
15 τουτέστι πάθη ἕτερα γεννήσας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 28

Τίς ὁ λόγος τῆς πλησσομένης καὶ ἀποβαλλούσης γυ-
ναικὸς καὶ ὅτι «ἐὰν ἐξέλθῃ τὸ παιδίον ἐξεικονισμένον,
ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς» δοῦναι τὸν πλήξαντα ὁ νόμος δια-
5 γορεύει, εἰ δὲ ἀμόρφωτον ἐκπέσοι, ζημιοῖ μόνον;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Κατὰ μὲν τὸ γράμμα οὕτω νοοῦμεν· ἐπειδὴ ὁ φόνος τοῦ
σώματός ἐστιν –ψυχὴ γὰρ οὐδέποτε φονεύεται, ἀθάνατος οὖσα–
διὰ τοῦτο τὸ μὴ ἐξεικονισμένον εἰς ἀνθρωπεῖαν μορφήν οὐκ
10 ἐπάγει τὸν κίνδυνον ἢ μόνον ὀλίγην ζημίαν· εἰ δὲ ἀπήρτισται ἡ
ἀνθρωπεῖα εἰκῶν, φόνον εἰκότως τετελειωμένου ἀνθρώπου ὁ

71. Ἐξ. 16,20.

72. Ἐξ. 16,20.

ΕΡΩΤΗΣΗ 27

Τί σημαίνει τὸ μάννα καὶ τί τὸ βρόμισμά του γιὰ ὄσους μάζευαν περισσότερο ἀπὸ ὄσο χρειάζονταν⁷¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ μάννα σημαίνει τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ ποῦ μὲ τὴν πράξη καὶ τὴ γνώση ἀπευθύνεται κατὰ ἀρμόζοντα τρόπο στὸν καθένα καὶ τρέφει τὴν ψυχὴ. Ὅταν λοιπὸν τὸν χρησιμοποιεῖ κάποιος ὅπως πρέπει καὶ κατὰ λόγο, τηρεῖ δηλαδὴ τὴ μεσότητά τῶν ἀρετῶν, ἀποφεύγοντας ἐξίσου τὴν ὑπερβολὴ καὶ τὴν ἔλλειψή τους, αὐτὸς συλλέγει τὸ μάννα σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο τῆς ἀνάγκης του. Ὅταν δὲν χρησιμοποιήσῃ τὸν λόγο ὅσο πρέπει ἀλλὰ ὑπερβολικῶς, γιὰ παράδειγμα – εἶναι καλὸ νὰ δηλώσομε τὸ πρᾶγμα ἀπὸ μιὰ ἀρετὴ – ὅταν ἀσκώντας κάποιος τὴ σωφροσύνη ἀποφύγει τὴν ἀκολασία καὶ κρίνει ἀποκρουστικὸ τὸ γάμο, ἤδη ἔχει βρομίσει σ' αὐτὸν ὁ λόγος τῆς σωφροσύνης ἀπὸ τὴν ἄμετρη ὑπερβολή, καὶ ὄχι βρόμισε μόνο, ἀλλὰ ἐβγαλε καὶ σκουλήκια⁷², δηλαδὴ γέννησε κι ἄλλα πάθη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 28

Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς γυναίκας ποῦ τὴ χτυποῦν καὶ ἀποβάλλει καὶ τὸ ὅτι «ἂν βγεῖ τὸ παιδί σχηματισμένο», ὁ νόμος ὀρίζει νὰ δώσει αὐτὸς ποῦ ἔδωσε τὸ χτύπημα «ψυχὴ ἔναντι τῆς ψυχῆς», ἂν ὅμως τὸ παιδί πέσει ἀδιαμόρφωτο, θὰ καταβάλλει μόνο ἀποζημίωση⁷³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα κατὰ γράμμα· ἐπειδὴ ὁ φόνος ἀφορᾷ τὸ σῶμα – γιὰτὶ ἡ ψυχὴ ποτὲ δὲ φονεῦεται ἀφοῦ εἶναι ἀθάνατη – γι' αὐτὸ «ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἔχει λάβει ἀκόμα τὴν ἀνθρώπινη μορφή»⁷⁴, δὲν ἐπιφέρει τὸν κίνδυνο τοῦ θανάτου ἀλλὰ λίγη μόνο ζημία. Ἄν ὅμως ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ἡ ἀνθρώπινη μορφή, τιμω-

73. Ἐξ. 21,22-23.

74. Ἐξ. 21,22.

τοιοῦτος εἰσπράττεται. Κατὰ δὲ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν τοῦτο ὑπολαμβάνομεν, ὅτι ὁ ψυχὴν ἐγκυμονήσασαν τὸν θεῖον λόγον καὶ μορφώσασαν διὰ τῆς ἕξεως τὸ σπέρμα τῆς ἀρετῆς
 15 σκανδαλίσας καὶ ποιήσας ἀποβάλλειν τὸ τοιοῦτον τῆς διδασκαλίας μῶρφωμα, ἔνοχος ἐστὶ τοῦ θανάτου· ὁ δὲ σκανδαλίζων ψυχὴν τὸν σπόρον μὲν τοῦ λόγου δεξαμένην, μὴ μορφώσασαν δὲ τοῦτον δι' ἕξεως καὶ ἐνεργείας, ἐπιτιμίου ἄξιος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 29

Τί σημαίνουσιν αἱ «ἐξ πόλεις τῶν φυγαδευτηρίων» καὶ διατί αἱ μὲν τρεῖς ἐδόθησαν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, αἱ δὲ ἄλλαι τρεῖς ἕξω;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ ἡ φυλὴ τοῦ Γὰδ διὰ τὸ πολλὰ κεκτῆσθαι κτήνη ἕξω τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας ἔλαβε τὰς πόλεις, ἐκ τούτων ἀφιέρωσεν ὁ νόμος τρεῖς εἰς τὸ καταφεύγειν τὸν ἀκουσίως φονεύοντα, τὰς δὲ ἄλλας τρεῖς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Τοῦτο οὖν
 10 σημαίνεται κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς τρόπον· ἐπειδὴ τρεῖς τρόποι εἰσὶ καθ' οὓς ἀδιαθέτως ἀμαρτάνομεν, κατὰ τὴν πρᾶξιν τῆς τυραννίδος, ἐξ ἀπάτης καὶ ἐξ ἀγνοίας, δεῖ τὸν ἐν τούτοις ἐνεχόμενον, πρὶν τὸ παρεπόμενον πάθος καταδιῶξαν φονεύσῃ τὸν τοιοῦτον, ἐνδιαθέτως ποιοῦν ἀμαρτάνειν αὐτόν, φεύγειν, τὸν μὲν
 15 ἐκ τυραννίδος ἀμαρτάνοντα εἰς τὴν πόλιν τῆς ἐγκρατείας, τὸν δὲ ἐξ ἀπάτης εἰς τὴν πόλιν τῆς πείρας καὶ τῆς καλῆς πανουργίας, τὸν δὲ ἐξ ἀγνοίας εἰς τὴν πόλιν τῆς μαθήσεως. Ταῦτα δὲ ἀπενεμήθησαν τοῖς πρακτικοῖς διὰ τὸ εὐφορον καὶ πρὸς νομὴν

ρεΐται φυσικά για φόνο ολοκληρωμένου ανθρώπου. Κατά την πνευματική όμως εξήγηση, υποθέτομε τὸ ἐξῆς· ὅποιος σκανδαλίζει μιὰ ψυχὴ ποὺ κυοφόρησε τὸ θεῖο λόγο καὶ διαμόρφωσε μὲ τὴν κυοφορία τὸ σπέρμα τῆς ἀρετῆς, ὅταν σκανδαλίζει καὶ κάνει ν' ἀποβληθεῖ αὐτὴ ἢ διαμορφωμένη διδασκαλία, εἶναι ἔνοχος τοῦ θανάτου, ἐνῶ ὅποιος σκανδαλίζει αὐτὸν ποὺ δέχτηκε τὸ σπόρο τοῦ λόγου, δὲν τοῦ ἔδωσε ὅμως συγκεκριμένη μορφή μὲ τὴν ἔξη καὶ τὴν πράξη, εἶναι ἄξιος νὰ δεχτεῖ ἐπιτίμιο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 29

Τί θέλει νὰ πεῖ μὲ «τις ἔξι πόλεις–καταφύγια»⁷⁵ καὶ γιατί οἱ τρεῖς δόθηκαν μέσα στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας καὶ οἱ ἄλλες τρεῖς ἔξω ἀπὸ αὐτήν;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ἡ φυλὴ τοῦ Γὰδ γιὰ τὸ λόγο ὅτι εἶχε στὴν ἰδιοκτησία της πολλὰ ζῶα ἔλαβε τις πόλεις τις ἔξω ἀπὸ τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἀπὸ αὐτὲς ὁ νόμος καθιέρωσε⁷⁶ τρεῖς γιὰ νὰ βρῖσκει καταφύγιο ὁ ἀκούσιος φονιάς καὶ τις ἄλλες τρεῖς τις ἔδωσε στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας⁷⁷. Μὲ τὸ μεταφορικὸ τρόπο βγαίνει τὸ ἐξῆς νόημα. Ἐπειδὴ εἶναι τρεῖς οἱ τρόποι μὲ τοὺς ὁποίους ἀμαρτάνομε χωρὶς νὰ θέλομε, κατὰ τὴν ἄσκηση τυραννικῆς ἐξουσίας, ὅταν ἀπατηθοῦμε καὶ ἀπὸ ἄγνοια, πρέπει ὅποιος ἐμπίπτει σὲ κάποια ἀπὸ τις περιπτώσεις αὐτὲς, πρὶν τὸ πάθος ποὺ τὸν συνοδεύει καταδιώξει καὶ φονεύσει τὸν ἄνθρωπο αὐτὸν κάνοντάς τον ν' ἀμαρτάνει ἐνδιάθετα, νὰ καταφεύγει ὅποιος ἀμαρτάνει λόγω τυραννικῆς ἐξουσίας στὴν πόλη τῆς ἐγκράτειας, ὅποιος ἔχει ἀπατηθεῖ νὰ καταφεύγει στὴν πόλη τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς καλῆς πανουργίας, κι ὅποιος ἀπὸ ἄγνοια, στὴν πόλη τῆς μάθησης. Αὐτὰ ἀποδόθηκαν στοὺς πρακτικοὺς γιὰ τὴ γονιμότητα καὶ τὴν καταλληλότητά τους, γιὰ τὴ βοσκὴ

76. Ἄριθμ. 35,15.

77. Ἄριθμ. 35,15.

κτηνῶν ἐπιτήδειον· ἡ γὰρ πρακτικὴ καὶ ταῖς ἀρεταῖς ἐστὶν εὖ-
20 φορος καὶ τῶν κτηνωδεστέρων ποιμαντικὴ.

Αἱ δὲ ἔσω πόλεις ἀπενεμήθησαν τοῖς γνωστικοῖς· ἐπειδὴ
γὰρ ἐν τρισὶ καταγίνεται ὁ γνωστικός, ἐν τε ἠθικῇ, φυσικῇ καὶ
θεολογικῇ γνώσει, δεῖ τὸν ἀκουσίως φόνον ἐργαζόμενον, τουτέ-
στιν ἀπείρως ἐπιβάλλοντα, ἐν μὲν τῇ ἠθικῇ διδασκαλίᾳ θυμὸν
25 καὶ ἐπιθυμίαν παρὰ λόγον κινουῦντα εἰς τὴν πόλιν τῆς πραότη-
τος καταφεύγειν —τέλος γὰρ ἠθικῆς φιλοσοφίας ἡ πραότης
ἐστίν—, τὸν δὲ εἰς τὴν φυσικὴν θεωρίαν σφαλλόμενον καὶ ἀνεπι-
στημόνως ἐπιβάλλοντα, εἰς τὴν πόλιν τῆς ἐπιστήμης καταφεύ-
γειν· τὸν δὲ εἰς τὴν θεολογίαν σφαλλόμενον δεῖ καταφεύγειν εἰς
30 τὴν πόλιν τῆς πίστεως, μήπως τὸ παρεπόμενον τῆς ἀγνοίας πά-
θος καταλαβεῖν ἐξισχύσει καὶ ἀπολέση τὸν μέτοχον αὐτοῦ.

Τί δέ ἐστι τὸ «ἕως οὗ ὁ μέγας ἱερεὺς ἀποθάνῃ», μένειν δεῖ
τὸν τοιοῦτον καὶ τότε εἰς τὴν ἔγκτητον αὐτοῦ γῆν ἐπανέρχεσθαι,
ἀκόλουθον θεωρῆσαι. «Ἱερεὺς μέγας» ἐστὶν ὁ Κύριος ἡμῶν
35 Ἰησοῦς Χριστός· δτ' ἂν οὖν εἰς τελείαν ἀπάθειαν ἔλθωμεν καὶ
μηκέτι προσάγωμεν αὐτῷ τι τῶν τοῦ κόσμου τούτου, εἴτε λό-
γους εἴτε νοήματα, καὶ ἀπλῶς δτ' ἂν ὑπὲρ αἰσθησιν καὶ ἔννοιαν
γενώμεθα καὶ «μηκέτι Χριστὸν κατὰ σάρκα γινώσκομεν», τότε
ἀπέθανεν ἡμῖν ὁ μέγας ἱερεὺς, μηκέτι παρ' ἡμῶν ἕκ τινος τῶν
40 γεγονότων λατρείαν δεχόμενος· καὶ λοιπὸν εἰς τὴν ἔγκτητον
ἡμῶν γῆν ἀποκαθιστάμεθα, τουτέστι τὴν ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ, ἐν
ᾧ οἱ τῶν ἀρετῶν λόγοι εἰσὶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 30

Τίνες αἱ ράβδοι ἃς ὁ Ἰακῶβ λεπίσας ἔθηκεν εἰς τὰ πο-

τῶν ζώων· γιατί ἡ πρακτικὴ ζωὴ εἶναι καὶ στὶς ἀρετὲς εὐφορη καὶ ποιμαίνει τὶς πιὸ κτηνώδεις.

Οἱ μέσα στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας πόλεις ἀποδόθηκαν στὴ γνωστικὴ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ γνωστικὸς καταγίνεται μὲ τρία πράγματα, μὲ τὴν ἠθικὴ, τὴ φυσικὴ καὶ τὴ θεολογικὴ γνώση, πρέπει αὐτὸς ποῦ διαπράττει ἀκούσια φόνου, ποῦ τὸν ἐπιχειρεῖ δηλαδὴ ἀγνοώντας, ὅταν ἀνακινεῖ παράλογα κατὰ τὴν ἠθικὴ διδασκαλία τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία, νὰ καταφεύγει στὴν πόλη τῆς πραότητος – γιατί τέλος τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ πραότητα –, ὅποιος σφάλλει στὴ φυσικὴ θεωρία καὶ ἐργάζεται χωρὶς ἐπιστήμη πρέπει νὰ βρῖσκει καταφύγιο στὴν πόλη τῆς ἐπιστήμης, καὶ ὅποιος κάνει σφάλμα στὴ θεολογία πρέπει νὰ καταφεύγει στὴν πόλη τῆς πίστεως, μὴ τυχὸν τὸ πάθος τῆς ἀγνοίας ποῦ συνοδεύει βρεῖ τὴ δυνατότητα νὰ κυριέψει τὸν μέτοχό του καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσει στὴν ἀπώλεια.

Ἄλλὰ πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τί σημαίνει τὸ «ᾧσπου νὰ πεθάνει ὁ μέγας ἱερέας πρέπει αὐτὸς νὰ παραμένει ἐκεῖ καὶ τότε νὰ ἐπανέρχεται στὴ γῆ ποῦ ἔχει ἀποκτήσει δική του»⁷⁸. Μέγας ἱερέας εἶναι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός. Ὅταν λοιπὸν φτάσουμε στὴν τέλεια ἀπάθεια καὶ δὲν τοῦ προσφέρομε κάτι ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν, εἴτε λόγους εἴτε σκέψεις, καὶ ἀπλῶς ὅταν ξεπεράσουμε τὴν αἴσθησι καὶ τὴ νῶσι καὶ δὲν γνωρίζομε πᾶ τὸ Χριστὸ κατὰ σάρκα⁷⁹, τότε πέθανε γιὰ μᾶς ὁ μέγας ἱερέας καὶ δὲν δέχεται πᾶ λατρεία ἀπὸ μέρος μας ἀπὸ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ τότε τέλος γίνεται ἡ ἀποκατάστασή μας στὴ γῆ τῆ δικῆ μας, δηλαδὴ τῆ γῆ ποῦ εἶναι μέσα στὸν ἴδιον τὸ Θεό, μέσα στὸν ὁποῖο εἶναι οἱ λόγοι τῶν ἀρετῶν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 30

Τί σημαίνουν τὰ ραβδιά ποῦ καθάρισε ὁ Ἰακώβ κι ἔβαλε μέσα στὰ ποτιστήρια⁸⁰, τί ἡ Ραχήλ ποῦ ἔκλεψε τὰ

79. Β' Κορ. 5,16.

80. Γεν. 30,37,38.

τιστήρια, καὶ τίς ἢ Ραχὴλ ἢ τὰ εἰδῶλα κλέψασα, καὶ
τίς ἢ τερέβινθος ἐν ἧ ταῦτα ὁ Ἰακώβ κατέκρυσεν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πᾶς Ἰακώβ, τουτέστι 'περνιστής', λεπίζει τὰς ράβδους, τουτέστι τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καθαρὸς ποιῶν τῶν ἐπικειμένων αὐτοῖς ὑλικῶν σχημάτων τίθησιν ἐν τοῖς ποτιστηρίοις, τουτέστιν ἐν τῇ ἔξει τῆς γνώσεως, ἵνα οἱ δίκην προβάτων μαθητευόμενοι τῇ μαθήσει ἐν αὐτῇ ἐγκισσῶντες ἀποτυπῶνται πρὸς τὴν αὐτῆς μίμησιν. Πᾶσα οὖν ψυχὴ μαθητευθεῖσα οὕτω κλέπτει τὰ εἰδῶλα τοῦ ἰδίου πατρὸς τοῦ κακῶς αὐτὴν πρότερον τῇ κακίᾳ γεννήσαντος. Εἰσὶ δὲ τὰ εἰδῶλα μὴ ἐνόητα φυσικῶς τοῖς ὀρωμένοις, ἀλλ' «ἐκ τοῦ κακοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου» εἰδωλοποιούμενα πρὸς ἀπάτην σχήματα, ἅπερ κλέπτει καλῶς ὁ κατὰ τὸν Ἀπόστολον πάντα «αἰχμαλωτίζων εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ». Κρύπτει δὲ ταῦτα ἐν τοῖς σάγμασι τῶν κάμηλων· κάμηλον ἐνταῦθα τὸ σῶμα λάβε διὰ τὸ σκολιὸν καὶ ὅτι διόλου τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν τῇ γῆ ἐντυποῦσα ἢ κάμηλος τὸ ἐκ τῆς παραβάσεως γενόμενον σκολιὸν καὶ ἐμπαθὲς ἡμῶν δηλοῖ τὸ σῶμα· σάγματα δὲ εἰσιν οἱ διάφοροι τῆς ἀσκήσεως τρόποι, οἷς ἐπικαθημένη ἢ ψυχὴ διαφεύγει τὸν ἐρευνῶντα τῆς κακίας πατέρα καὶ ζητοῦντα τὰ πρὸς ἐξαπάτην ἐπινοηθέντα αὐτῷ εἰδῶλα, ἅπερ διὰ τῆς ὑψηλῆς περὶ αὐτῶν ἀναγωγῆς καὶ θεωρίας καλῶς ἐξ αὐτοῦ ἀποσπάσασα κατέκρυσεν ἐν τοῖς πιέζουσιν τὸ σῶμα ἡμῶν τῆς ἐγκρατείας σάγμασιν. Ὅτι ἂν δὲ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἔλθῃ, τουτέστιν εἰς τὴν τελείαν γνῶσιν, τότε κελεύεται καὶ ταῦτα περιελέσθαι, τουτέστι τὰ κλαπέντα καλῶς πρὸς ἡμετέραν ἀναγωγὴν, εἴτε ἠθικωτέρους τρόπους ὥσπερ ἱμάτιον, εἴτε τοὺς φυσικοὺς λόγους ἐξ αὐτῶν ἐνωτιζομένους ὥσπερ ἐνώτια. Ταῦτα γὰρ ὁ διορατικὸς νοῦς λαβὼν ἐν τῇ τερεβίνθῳ κατέκρυσεν, τουτέστιν ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ σταυροῦ· πᾶσα γὰρ

εἰδῶλα⁸¹, καὶ τί εἶναι ἡ τεράβινθος ὅπου τὰ ἔκρυψε
αὐτὰ ὁ Ἰακώβ⁸²;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κάθε Ἰακώβ, δηλαδή ‘περνιστής’, καθαρίζει τὰ ραβδιά, δηλαδή τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ ἀπαλλάσσουντάς τους ἀπὸ τὶς ὑλικὲς παραμαρφώσεις ποὺ ἔχουν δεχτεῖ τοὺς βάζει στὰ ποτιστήρια, δηλαδή στὴν ἀπόκτηση τῆς γνώσης, ὥστε, ὅσοι διδάσκονται ὅμοια μὲ τὰ πρόβατα, κυοφορώντας μὲ τὴν ἐκμάθηση αὐτῆ, νὰ διαμορφώνονται σὲ ἀπομιμήματά της. Κάθε ψυχὴ λοιπὸν ποὺ θὰ διδαχτεῖ ἔτσι κλέβει τὰ εἰδῶλα τοῦ πατέρα της ποὺ τὴ γέννησε πρωτύτερα μέσα στὴν κακία. Τὰ εἰδῶλα δὲν ἔχουν φυσικὴ ὑπαρξὴ μέσα σ’ ὅ,τι βλέπομε, ἀλλὰ εἶναι σχήματα ποὺ παίρνουν ὄψη εἰδώλου «ἀπὸ τὸν κακὸ πατέρα τους διάβολο»⁸³ γιὰ ἐξαπάτηση, ποὺ καλῶς τὰ κλέβει αὐτὸς ποὺ κατὰ τὸν Ἀπόστολο τὰ «αἰχμαλωτίζει ὅλα γιὰ νὰ ὑπακούσουν στὸ Χριστό»⁸⁴, καὶ τὰ κρύβει στὰ σάγματα τῶν καμήλων· ὡς κάμηλο ἐδῶ νὰ ἐννοήσεις τὸ σῶμα γιὰ τὶς ἀνωμαλίες του καὶ ὅτι μὲ τὰ βαθιὰ ἀποτυπώματα τῶν ποδιῶν της στὸ ἔδαφος ἡ καμήλα δηλώνει τὸ σῶμα μας ποὺ ἡ παράβαση τὸ ἔκανε ὅλο ἀνωμαλίες καὶ πάθη. Σάγματα πάλι εἶναι οἱ διάφοροι τρόποι τῆς ἄσκησης, ὅπου καθισμένη ἡ ψυχὴ ξεφεύγει ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς κακίας ποὺ ψάχνει κι ἀναζητεῖ τὰ εἰδῶλα ποὺ ἐπινόησε γιὰ νὰ ἐξαπατᾷ. Αὐτὰ μὲ τὴν ὑψηλὴ ἐξήγηση καὶ θεωρία ἀποσπώντας τα ὀρθὰ ἀπὸ αὐτὸν τὰ ἔκρυψε μέσα στὰ σάγματα τῆς ἐγκράτειας ποὺ πιέζουν τὸ σῶμα μας. Ὅταν ὁμως φτάσει στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, στὴν τέλεια δηλαδή γνώση, τότε παίρνει ἐντολὴ νὰ τὰ ἀφαιρέσει κι αὐτὰ σὰν φόρεμα, ὅσα δηλαδή ἔχουν κλαπεῖ καλῶς γιὰ τὴν ἐξύψωσή μας, εἴτε αὐτὰ εἶναι τρόποι ἠθικότεροι σὰν φόρεμα, εἴτε φυσικοὶ λόγοι ποὺ σὰν ἐνώτια κρέμονται ἀπὸ τ’ αὐτιά τους. Αὐτὰ δηλαδή ὁ διορατικὸς νοῦς παίρννοντάς τα τὰ ἔκρυψε μέσα στὴν τερέβινθο, δηλαδή στὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ. Γιατὶ κάθε

83. Ἰω. 8,44.

84. Β’ Κορ. 10,5.

πρᾶξις καὶ γνῶσις ἐν αὐτῷ ἐνκέκρυπται. Τερεβίνθῳ δὲ ὁ σταυρὸς παρεικάζεται, ἐπειδὴ ἐν μὲν τῷ χειμῶνι ἀτερπές ἐστι πάνυ
 35 τὸ δένδρον, ἐν δὲ τῷ ἔαρι εὐωδέστατον πάνυ καὶ τερπνότατον· οὕτω καὶ ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἐν μὲν τῷ παρόντι βίῳ ἐξουδενώσεως δοκεῖ ἔχειν εἶδος, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι πολλῆς εὐωδίας καὶ δόξης ἐκπέμπει εὐπρέπειαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 31

Τί σημαίνει ἡ κατὰ τὸν Ἰούδαν καὶ τὴν Θάμαρ ἱστορία;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐκ φυλῆς Ἰούδα τὸ «κατὰ σάρκα» γενόμενος καὶ ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου ἐλθὼν τῇ πρὸς «τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ», ἠῤῥεν ἐν τῇ ὁδῷ τῆς πλάνης τὴν ἐκπορνεύσασαν «ὀπίσω θεῶν ἐτέρων» τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίαν καὶ συναφθεῖς παρέσχετο αὐτῇ ράβδον
 10 καὶ ὀρμίσκον καὶ δακτύλιον, τουτέστι τὴν διὰ σταυροῦ νέκρωσιν καὶ τὴν περὶ τῶν ὄντων εὐσεβῆ δόξαν καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πρακτικὴν, φυσικὴν καὶ θεολογικὴν γνῶσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 32

Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας περὶ τοῦ Ναβουθέ καὶ τοῦ Ἀχαάβ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Εἰς Χριστὸν ἀναφέρεται τὰ κατὰ τὸν Ναβουθέ· ἀμπελῶν δὲ ὁ Ἰσραὴλ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν· ὁ δὲ Ἀχαάβ εἰς τύπον τῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἡγουμένων, οἵτινες ἠθέλον ἔχειν αὐτὸν «εἰς κῆπον λαχάνων», ποτίζοντες αὐτὸν ἀνατροπὴν θολεράν· τὸν δὲ Χριστὸν

85. Γεν. 38. 86. Ρωμ. 9,5. 87. Ματθ. 15,24.

88. Κριτ.. 2,17. Δευτ. 31,16. 89. Γεν. 18,18.

πράξη και γνώση είναι κρυμμένη μέσα σ' αυτόν. Μὲ τερέβινθο παρομοιάζεται ὁ σταυρός, γιατί ἡ τερέβινθος τὸ χειμῶνα εἶναι ἓνα ἄχαρο δέντρο, ἐνῶ τὴν ἀνοιξη μοσχοβολᾷ κι εὐχαριστεῖ. Ἔτσι καὶ ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου στὴν παρούσα ζωὴ ἔχει ὅπως τὸν βλέπομε μιὰ μορφὴ ἐξουδενωμένη, ἐνῶ στὴ μέλλουσα ἀκτινοβολεῖ τὴν ὁμορφιὰ πολλῆς εὐωδιᾶς καὶ πολλῆς δόξας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 31

Τί σημαίνει ἡ ἱστορία τοῦ Ἰούδα καὶ τῆς Θάμαρ⁸⁵;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς προῆλθε κατὰ σάρκα ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα⁸⁶, στὴν πορεία ὅμως τῆς ζωῆς του «πρὸς τὰ πρόβατα τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ ἔθνους πού εἶχαν χαθεῖ»⁸⁷, βρῆκε στὸ δρόμο τῆς πλάνης τὴν Ἐκκλησία πού ἐκπόρνευσε ἀκολουθώντας «τοὺς θεοὺς ἄλλων ἐθνῶν»⁸⁸ κι ἀφοῦ ἐνώθηκε μαζί της τῆς ἔδωσε ραβδί κι ὀρμίσκο καὶ δαχτυλίδι⁸⁹, δηλαδή τὴ θανάτωση μὲ τὸ σταυρὸ καὶ τὴν εὐσεβῆ ἰδέα γιὰ τὸ ὄντα καὶ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος καὶ ἀπλούστερα τὴν πρακτικὴ, τὴ φυσικὴ καὶ τὴ θεολογικὴ γνώση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 32

Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας⁹⁰ σχετικὰ μὲ τὸν Ναβουθὲ καὶ τὸν Ἀχαάβ⁹¹.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ναβουθὲ ἀναφέρονται στὸ Χριστό· κατὰ τὸν Ἡσαΐα ἀμπελώνας εἶναι ὁ Ἰσραήλ. Ὁ Ἀχαάβ δίνει τὸ παράδειγμα τῶν ἡγετῶν τοῦ Ἰσραήλ, πού ἤθελαν νὰ τὸν ἔχουν ὡς λαχανόκηπο⁹², ποτίζοντάς τον ἓνα ἀνακάτωμα θολό⁹³. Ὁ Χριστὸς ὅμως πού ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὸν Ναβουθὲ δὲ θέλησε

90. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἑρμηνεία εἰς Γ' Βασ.*, PG 69,692B13–C11.

91. Γ' Βασ. 20,1–13. 92. Γ' Βασ. 20,2. 93. Ἀββακ. 2,15.

πρόσωπον ἐπέχοντα τοῦ Ναβουθὲ μὴ θελῆσαι αὐτὸν δοῦναι ὡς
 10 πατρῶαν κληρονομίαν· ὅθεν τὴν νοητὴν Ἰεζάβελ, τουτέστι τὴν
 συναγωγὴν, συκοφαντούμενον ἀναιρεῖν αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 33

Εἰς πρόσωπον τίνος λαμβάνεται ὁ Ἰεφθάε καὶ ἡ τού-
 του θυγάτηρ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ μὲν Ἰεφθάε εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου, ἡ δὲ τούτου
 θυγάτηρ εἰς τὴν αὐτοῦ παντάχραντον σάρκα. Ὡσπερ γὰρ ὁ Ἰε-
 φθάε ἐκ πόρνης ἦν γεγεννημένος καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐξεδιώχθη
 καὶ ἐξεληθὼν ἐπολέμησε καὶ ἐνίκησε τοὺς ὑπεναντίους, ὑποσχό-
 μενος τῷ Θεῷ τὸν ὑπαντῶντα αὐτῷ ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῦ
 10 προσάγειν εἰς θυσίαν, οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἐκ τῆς ἐκπορνευσά-
 σης ἡμῶν φύσεως τὸ «κατὰ σάρκα» ἀναμαρτήτως προελθὼν
 καὶ τῆς οἰκείας σαρκὸς γενόμενος σπορεύς, ἐκδιωχθεὶς τε ὑπὸ
 τῶν δοκούντων ἰδίων εἶναι Ἰουδαίων καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν πόλε-
 μον νικῆσας, προσήγαγε τὴν οἰκείαν αὐτοῦ σάρκα τῷ Θεῷ καὶ
 15 Πατρί· Ἰεφθάε γὰρ ἐρμηνεύεται ἄνοιξις Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 34

Τί δηλοῖ τὸ τῶν Παροιμιῶν τὸ «ἐν ὀκνηρίαις ταπει-
 νωθήσεται δόκωσις καὶ ἐν ἀργίᾳ χειρῶν στάζει οἰ-
 κία»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἡ δόκωσις λαμβάνεται εἰς τὰς φυσικὰς τῆς ψυχῆς δυνά-
 μεις· ὥσπερ γὰρ αἱ δοκοὶ ἀμελούμεναι καὶ διὰ τοῦ ἐπικειμένου
 βάρους καμπτόμεναι καταπίπτουσιν, οὕτω καὶ αἱ φυσικαὶ τῆς

94. Κριτ. 11,1-2. 95. Κριτ. 11,1. 96. Κριτ. 11,2.

97. Τελικὰ ἦταν ἡ κόρη του. 98. Κριτ. 11,1-2 καὶ 11,33.

νά τὸν δώσει, ἐπειδὴ ἦταν κληρονομιά ἀπὸ τὸν πατέρα του. Γι' αὐτὸ ἡ νοητὴ Ἰεζάβελ, δηλαδή ἡ συναγωγή, τὸν συκοφάντησε καὶ τὸν σκότωσε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 33

Ποιούς ἀντιπροσωπεύουν ὁ Ἰεφθάε καὶ ἡ θυγατέρα του⁹⁴;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Ἰεφθάε ἀντιπροσωπεύει τὸν Κύριο, ἐνῶ ἡ θυγατέρα του τὴν πανάχραντη σάρκα του. Ὅπως δηλαδή ὁ Ἰεφθάε εἶχε γεννηθεῖ ἀπὸ πόρνη⁹⁵ καὶ ἦταν ἀποδιωγμένος ἀπὸ τοὺς δικούς του, βγῆκε ὁμως, πολέμησε καὶ νίκησε τοὺς ἐχθρούς⁹⁶, δίνοντας ὑπόσχεση στὸ Θεὸ ὅτι θὰ τοῦ προσφέρει θυσία ὅποιον ἀπὸ τὴν οἰκογενειὰ του⁹⁷ θὰ συναντοῦσε⁹⁸, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος, ἀφοῦ προήλθε κατὰ σάρκα ἀπὸ τὴν φύση μας ποῦ εἶχε πορνεύσει, χωρὶς ὁμως ἁμαρτία⁹⁹, κι ἀφοῦ ἔγινε σπορέας τῆς σάρκας του κι ἀφοῦ ἐκδιώχθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ποὺ θεωροῦνταν δικοὶ του¹ κι ἀφοῦ νίκησε στὸν πόλεμο γιὰ χάρη μας, πρόσφερε τὴν ἴδια του τὴ σάρκα στὸ Θεὸ καὶ Πατέρα του². Γιατὶ τὸ ὄνομα Ἰεφθάε ἐρμηνεύεται 'ἄνοιξη Θεοῦ'.

ΕΡΩΤΗΣΗ 34

Τί σημαίνει τὸ τῶν Παροιμιῶν «ἀπὸ τὴν ὀκνηρία θὰ πέσει ἡ ξύλινη στέγη καὶ ὅταν δὲν ἐργαστοῦν τὰ χέρια τὸ σπίτι θὰ στάξει»³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡ ξύλινη στέγη χρησιμοποιεῖται γιὰ τὶς φυσικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Ὅπως δηλαδή ὅταν παραμελήσομε τὰ δοκάρια τῆς στέγης λυγίζουν καὶ πέφτουν ἀπὸ τὸ βᾶρος ποὺ σηκώνουν, ἔτσι

99. Ρωμ. 9,5.

2. Ἐφ. 5,20.

1. Ἰω. 1,11.

3. Ἐκκλ. 10,18.

ψυχῆς δυνάμεις, μὴ ἐπιμελούμεναι διὰ τῆς μελέτης τῶν θείων
 λογίων, τῷ βάρει τῶν ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων πειρασμῶν
 10 καμπτόμεναι πρὸς τὰ αἰσθητὰ καταπίπτουσιν. «Ἐν ἀργίᾳ δὲ
 χειρῶν στάζει οἰκία», ὅτ' ἂν ἡ ψυχὴ ἀπραξίαν ἀγαθῶν ἔχουσα,
 διὰ τῶν αἰσθήσεων τὰς τῶν ὑλικῶν φαντασίας σταλαγμῶν δί-
 κην εἰσδεχομένη τὴν ἐνοικοῦσαν χάριν ἀποδιώκει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 35

Τί δηλοῖ ὁ ἐν Κανᾷ γάμος καὶ τί τὰ ἐν αὐτῷ τελεσθέν-
 τα μυστήρια;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Κανὰ ἐρμηνεύεται 'κτιῆσις', Γαλιλαία δὲ 'ἀποκάλυψις'· πᾶς
 οὖν νοῦς ἔξιν ἀποκαλυπτικὴν ἔχων τῶν θείων, ἐν τῷ συνάπτε-
 σθαι τῇ ἀρετῇ ἢ καὶ τῇ αἰσθήσει δέεται τῆς τοῦ λόγου μεσι-
 τείας, ἵνα, ἢ μὲν ἀρετὴ τῇ γνώσει συναφθεῖσα τοῦ νοῦ, σύμφω-
 νος γένηται πρὸς αὐτόν, ἢ δὲ αἰσθησις ὑποκύπτουσα ὑπὸ τὴν
 10 ἔξουσίαν τοῦ νοῦ γένηται, τοῦ φυσικῶς αὐτὴν τάττοντος. Ἐπει-
 δὴ δὲ ἡ γνωστικὴ ἔξις διὰ τῆς καθ' ἡδονὴν διαχύσεως ἐκ τῆς
 γενομένης παρακοῆς ὑδαρώθη, ἤλθεν ὁ Λόγος ἐπανάγων εἰς
 γῆν τὴν ἐξαρχῆς στερρότητα. Ἡ δὲ αἰτοῦσα μήτηρ ἐστὶν ἡ πί-
 στις ἢ καὶ ἡ ταπεινώσις ἢ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ σοφία· ἐκάστη
 15 γὰρ τούτων τίκτειν πέφυκε τὴν ἐν ἀνθρώποις ἄκραν θεοειδῆ
 ἔξιν.

Τὸ δὲ «οὐπω ἤκει ἡ ὥρα μου» δηλοῖ, ἐπειδὴ προηγεῖται ἡ
 διδασκαλία τῶν σημείων—διὰ γὰρ τοὺς ἀπιστοῦντας τῇ διδα-
 σκαλίᾳ ἢ τῶν σημείων ἐπίδειξις γίνεται—οὐπω δὲ ἦν ἐκεῖ διδά-
 20 ξας καὶ πείραν λαβῶν αὐτῶν ἀπιστίας, διὰ τοῦτο εἶπεν, «οὐπω
 ἤκει ἡ ὥρα μου».

Οἱ δὲ ὑπηρεταὶ δηλοῦσιν τοὺς προφήτας, οἵτινες τὴν φύσιν

4. Ἰω. 2,1-11.

5. Ἰω. 2,3.

καὶ οἱ φυσικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ὅταν δὲν τὶς ἐπιμεληθοῦμε μὲ τὴ μελέτη τῶν θείων λόγων, λυγίζοντας πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἐκούσιων κι ἀκούσιων πειρασμῶν καταπίπτουν. «Ὅταν τὰ χέρια δὲν ἐργαστοῦν τὸ σπίτι στάζει», ὅταν δηλαδή ἡ ψυχὴ σταματήσει νὰ πράττει τὰ ἀγαθὰ, δεχόμενη μέσω τῶν αἰσθήσεων τὶς φαντασίες τῶν ὑλικῶν σὰν σταλαγματιές, διώχνει τὴ χάρη ποὺ κατοικεῖ μέσα της.

ΕΡΩΤΗΣΗ 35

Τί φανερῶνει ὁ γάμος στὴν Κανᾶ καὶ τί τὰ μυστήρια ποὺ ἔγιναν ἐκεῖ⁴.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κανᾶ ἐρμηνεύεται ‘κτῆση’, ἐνῶ Γαλιλαία ‘ἀποκάλυψη’. Κάθε νοῦς λοιπὸν ποὺ ἔχει τὴν ἰκανότητα ν’ ἀποκαλύπτει τὰ θεῖα, στὴ σύνδεσή του μὲ τὴν ἀρετὴ ἢ καὶ μὲ τὴν αἴσθησι ἐπικαλεῖται τὴ μεσίτευση τοῦ λόγου, ὥστε ἀπὸ τὴ μιὰ ἢ ἀρετὴ νὰ συναφθεῖ μὲ τὴ γνωστικὴ ἰκανότητα τοῦ νοῦ καὶ νὰ συμφωνήσει μ’ αὐτόν, ἐνῶ ἡ αἴσθησι ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ὑποκύψει καὶ νὰ ὑποταχτεῖ στὸ νοῦ, ποὺ φυσικὰ τὴν κυβερνᾶ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ γνωστικὴ ἰκανότητα μὲ τὴ χαλάρωση τῆς ἡδονῆς ἐξαιτίας τῆς παρακοῆς νερούλιασε, ἦρθε ὁ Λόγος καὶ τὴν ἐπανεφέρε στὴν ἀρχικὴ στερεότητα τῆς γῆς. Ἡ μητέρα του ποὺ ζητᾶ⁵ εἶναι ἡ πίστη ἢ καὶ ἡ ταπείνωση ἢ καὶ ἡ σοφία τῆς ἐπιστήμης. Γιατὶ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς δυνάμεις αὐτὲς ἔχει στὴ φύση της νὰ γεννᾶ τὴν ἄκρα θεϊκὴ ἰκανότητα μέσα στοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ δήλωση πάλι «δὲν ἦρθε ἀκόμα ἡ ὥρα μου»⁶ σημαίνει ὅτι προηγεῖται ἡ διδασκαλία ἀπὸ τὰ θαύματα –γιατὶ ἡ ἐπίδειξη τῶν θαυμάτων γίνεται γιὰ ὄσους δυσπιστοῦν στὴ διδασκαλία–. Δὲν εἶχε λοιπὸν ἀκόμα διδάξει ἐκεῖ καὶ δὲν εἶχε λάβει γνώση τῆς ἀπιστίας τους, γι’ αὐτὸ εἶπε «δὲν ἦρθε ἀκόμα ἡ ὥρα μου».

Οἱ ὑπηρέτες⁷ πάλι δηλώνουν τοὺς προφήτες, ποὺ ἀποκατέ-

6. Ἰω. 2,4.

7. Ἰω. 2,5.

διὰ τῆς παραβάσεως κενωθεῖσαν διὰ τῆς αὐτῶν διδασκαλίας
 *** ὁ δὲ Κύριος ἐλθὼν μετέβαλεν εἰς πνευματικὴν γνῶσιν καὶ
 25 τὴν φύσιν εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀνήγαγε διὰ τῆς πίστεως. Αὐτὴ γὰρ
 ἐπέχει τῆς Θεοτόκου τὸ πρόσωπον· καθάπερ γὰρ ἡ Θεοτόκος
 κατὰ τὴν δημιουργίαν ἐκ τοῦ Κυρίου καὶ Υἱοῦ αὐτῆς ὑπάρχου-
 σα, κατὰ σάρκα αὐτὴ αὐτὸν ἀπεκύησεν, οὕτω καὶ ἡ πίστις ἐκ
 τοῦ λόγου ὑπάρχουσα διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς πράξεως τὸν λόγον
 30 εἰς ἐνέργειαν ἄγει.

Αἱ δὲ ὑδρίαί, ἐπειδὴ ἐξ εἰσιν, δηλοῦσι τὴν ποιητικὴν τῶν
 ἀγαθῶν ἕξιν διὰ τὸ καὶ τὸν Κύριον ἐν ἕξ ἡμέραις τὸν ὄρατὸν
 δημιουργῆσαι κόσμον. Ὁ δὲ ἀρχιτρίκλιнос ὁ διακριτικός ἐστι
 νόμος· διὰ τοῦτό φησιν· «πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶ-
 35 νον προτίθησι, καὶ τότε τὸν ἐλάσσω»· ὁ γὰρ ἀκραιφνῆς καὶ δια-
 κριτικὸς νόμος διακρίνων «ἔδει», φησίν, «τὸν νοῦν πρῶτον τῆ
 ἐπιγνώσει εἰς τὸν αἴτιον ἀναδραμεῖν καὶ εἶθ' οὕτως εἰς τὰ μετ'
 αὐτόν, ὅπερ ὁ Ἀδὰμ οὐκ ἐποίησεν» ἢ καὶ ὅτι «τὴν τοῦ Κυρίου
 διδασκαλίαν ἔδει πρῶτην ποθῆναι τοῦ νόμου καὶ τῶν προφη-
 40 τῶν».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 36

Πῶς νοήσωμεν τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ὅτι «μείζων Ἰωάν-
 νου ἐν γεννητοῖς οὐκ ἐγήγερται, ὁ δὲ μικρότερος αὐ-
 τοῦ, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ
 5 ἐστίν»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὅστις ὑπὲρ τὸν Ἰωάννην ταπεινώσει ἑαυτὸν —τοῦτο γάρ
 ἐστὶ τὸ «μικρότερος»— ἐκεῖνος μείζων ἐστὶ τοῦ Ἰωάννου. Ἡ
 καὶ ἄλλως· ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης τὴν ἐνταῦθα ἐφικτὴν διὰ θεωρίας
 10 γνῶσιν κατειληφέναι πιστεύεται, ἢ μικρὰ καὶ τελευταία κατὰ

8. Δὲν ὑπάρχει στὸ κείμενο. 9. Ἰω. 2,6.
 10. Ἰω. 2,9. 11. Ἰω. 2,10.

στησαν⁸ τὴ φύση μας, πού εἶχε καταστεῖ κενὴ ἐξαιτίας τῆς παράβασης, μὲ τὴ διδασκαλία τους, ἐνῶ ὁ Κύριος ἦρθε καὶ τὴν μετέβαλε σὲ γνώση πνευματικὴ καὶ μὲ τὴν πίστη ἀνέβασε τὴ φύση στὸ ὑπερφυσικό. Γιατὶ ἡ φύση ὑποκαθίσταται στὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου. Ὅπως δηλαδὴ ἡ Θεοτόκος ἔλαβε ὑπαρξὴ κατὰ τὴ δημιουργία ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ Κύριό της καὶ κατὰ σάρκα γέννησε αὐτὸν ἐκείνη, ἔτσι καὶ ἡ πίστη, ἔχοντας τὴν ὑπαρξὴ της ἀπὸ τὸ λόγο μὲ τὴν πρακτικὴ ἐνέργεια κατευθύνει τὸ λόγο στὴν ἐνέργεια.

Οἱ στάμνες⁹, ἐπειδὴ εἶναι ἔξι, φανερώνουν τὴν ἰκανότητα τῶν ἀγαθῶν στὰ ἔργα, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος δημιούργησε τὸν ὄρατὸ κόσμο σὲ ἔξι μέρες¹⁰. Ὁ ἀρχιτρίκλινος εἶναι ὁ νόμος πού κρίνει καὶ γι' αὐτὸ λέει «κάθε ἄνθρωπος προσφέρει πρῶτα τὸ καλὸ κρασί καὶ ἔπειτα τὸ χειρότερο»¹¹. Ὁ ἀληθινὸς δηλαδὴ καὶ διακριτικὸς νόμος διακρίνοντας λέει «ἔπρεπε ὁ νοῦς ν' ἀνατρέξει πρῶτος μὲ ἐπίγνωση στὸν αἴτιο καὶ κατόπιν στὰ ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὸν, πράγμα πού δὲν ἔκανε ὁ Ἀδάμ», ἢ λέει ὅτι «τὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου ἔπρεπε νὰ πιοῦμε οἱ ἄνθρωποι πρὶν ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν».

ΕΡΩΤΗΣΗ 36

Πῶς θὰ ἐννοήσομε τὸ χωρίο τοῦ Εὐαγγελίου ὅτι «μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Ἰωάννη δὲ γεννήθηκε, ἐνῶ ὁ μικρότερος ἀπὸ αὐτὸν στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι μεγαλύτερος»¹²;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅποιος ταπεινώσει τὸν ἑαυτὸ του περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἰωάννη – γιατί αὐτὸ σημαίνει τὸ μικρότερος – αὐτὸς εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Ἰωάννη. Καὶ ἀλλιῶς ἐπειδὴ πιστεύομε ὅτι ὁ Ἰωάννης ἀπέκτησε μὲ τὴ θεωρία ὅση γνώση εἶναι δυνατὸ ν' ἀποκτηθεῖ ἐδῶ, ἡ μικρὴ καὶ ἔσχατη γνώση τῆς κατάστασής μας

12. Ματθ. 11,11. Λουκᾶ 7,28.

τὴν μέλλουσαν φανήσεσθαι κατάστασιν γνῶσις μείζων ὑπάρχει τῆς ἐνταῦθα. Ἦ καὶ ὅτι ὁ ἐν ἀνθρώποις ἄκρος θεολόγος τοῦ ἐν ἀγγέλοις ἐσχάτου ἐστὶν μικρότερος. Ἦ καὶ ὁ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν τὴν ἐσχάτην ἔχων τάξιν, τοῦ κατὰ τὴν νομικὴν
15 δικαιοσύνην ἄκρου μείζων ἐστίν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 37

Τί ἄρα δηλοῦσι τὰ παρὰ τῷ νόμῳ ἀκάθαρτα ὄρνεά τε καὶ χερσαῖα καὶ ἔνυδρα τῷ καθολικῷ λόγῳ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Τὰ μὲν ὄρνεα δηλοῦν ὑπειλήφμεν τὸ καθόλου τῆς κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανίας πάθος εἰς διαφόρους τρόπους διαιρούμενον κατὰ τὰς τῶν ὀρνέων διαφοράς. Τὰ δὲ καθόλου χερσαῖα ζῶα δηλοῦσι τὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας εἰς διαφορὰς σχιζόμενον κατὰ τὴν ἑκάστου ἡθους τῶν ζώων διαφοράν. Τὰ δὲ καθό-
10 λου ἔνυδρα δηλοῦσι τὸ τῆς γαστριμαργίας πάθος διὰ τὸ γλίσχρον καὶ δυσκίνητον καὶ τῇ γῆ ἐγκυλινδεῖσθαι καὶ φλέγμα εἶναι τοὺς παρὰ τῷ νόμῳ ἀκαθάρτους ἰχθύας· τὰ δὲ ἔχοντα πτερύγια καὶ λεπίδας καθαρὰ ὁ νόμος ὀρίζεται, σημαίνων διὰ μὲν τοῦ ἔχοντος ἐν τῇ κοιλίᾳ πτερύγια τὸν ἐπὶ τῇ ἡδονῇ ἔχοντα
15 ἐπηρτημένον ὑψηλὸν λόγον μὴ συγχωροῦντα ἐπὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύεσθαι, διὰ δὲ τοῦ ἐπάνω τοῦ νώτου ἔχοντος πτερύγια τὸν τῇ ὑπομονῇ τῶν ἐπερχομένων ἀνδρικῶς διανηχόμενον τοῦ βίου τὴν θάλασσαν, διὰ δὲ τοῦ ἔχοντος ἐν τῇ οὐρᾷ πτερύγια τὸν εὐμηχάνως τὰς λαβὰς τῶν θηρευτῶν δαιμόνων διαδιδράσκοντα,
20 διὰ δὲ τοῦ ἔχοντος ἐν τῇ κεφαλῇ ἔνθεν καὶ ἔνθεν πτερύγια τὸν ἔχοντα τὸ θεωρητικὸν πάντοθεν τὸν νοῦν κατασφαλίζοντα.

πού θὰ φανεῖ μελλοντικὰ εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἐδῶ. Ἡ σημαίνει καὶ αὐτό· ὅτι ὁ κορυφαῖος θεολόγος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι μικρότερος ἀπὸ τὸν ἔσχατο τῶν ἀγγέλων· ἢ αὐτὸς πού ἔχει τὴν ἔσχατη τάξη μέσα στὴν εὐαγγελικὴ πολιτεία εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν κορυφαῖο τῆς νομικῆς δικαιοσύνης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 37

Τί σημαίνουν ἄραγε τὰ ἀκάθαρτα φτερωτὰ τοῦ νόμου, τὰ χερσαῖα ζῶα καὶ τὰ ὑδρόβια ὡς πρὸς τὸν καθολικὸ λόγο¹³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὰ φτερωτὰ ὑποθέσαμε ὅτι δηλώνουν τὸ γενικὸ πάθος τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ὑπερηφάνειας πού ἐκδηλώνεται μὲ διάφορους τρόπους σύμφωνα μὲ τὶς διαφορὲς τῶν φτερωτῶν. Τὰ χερσαῖα γενικὰ ζῶα δηλώνουν τὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας πού παρουσιάζει διαφορὲς ἀνάλογα μὲ τὴ διαφορὰ τοῦ χαρακτήρα κάθε ζώου. Τὰ ὑδρόβια γενικὰ δηλώνουν τὸ πάθος τῆς ἀδηφαγίας ἐξαιτίας τῆς γλιστεράδας καὶ τῆς δυσκινησίας τους, τοῦ κυλίσματός τους στὴ γῆ καὶ ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο εἶναι φλέγμα τὰ ἀκάθαρτα ψάρια. Ὅσα ἔχουν πτερύγια καὶ λέπια ὁ νόμος τὰ ὀρίζει¹⁴ ὡς καθαρὰ καὶ δηλώνει μ' ἐκεῖνο πού ἔχει πτερύγια στὴν κοιλιά του αὐτὸν πού ἔχει συνδέσει μὲ τὴν ἡδονὴ ὑψηλὸ λόγο πού δὲν ἐπιτρέπει νὰ πορεύεται ἐπάνω στὴν κοιλιά του, ἐνῶ μ' ἐκεῖνο πού ἔχει πτερύγια ἐπάνω στὰ νῶτα δηλώνει αὐτὸν πού μὲ ὑπομονὴ στίς καταδρομὲς κολυμπᾷ καὶ διασχίζει ἀνδρικὰ τὴ θάλασσα τοῦ βίου. Μ' αὐτὸν πού ἔχει πτερύγια στὴν οὐρὰ δηλώνει αὐτὸν πού ἐξυπνα διαφεύγει ἀπὸ τὶς λαβὲς τῶν κυνηγῶν του δαιμόνων, ἐνῶ μ' αὐτὸν πού ἔχει ἀπ' τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ κεφαλιοῦ τὰ πτερύγια δηλώνει αὐτὸν πού ἔχει τὸ νοῦ στὸ ν' ἀσφαλίζει ἀπὸ παντοῦ τὸ θεωρητικὸ.

14. Λευιτ. 11,9· Δευτ. 14,9.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 38

Τίνος χάριν πρὶν γεννηθῆναι τὸν Ἡσαῦ ἢ Γραφὴ λέγει μεμισῆσθαι αὐτὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὸν δὲ Ἰακώβ ἠγάπησθαι;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Κατὰ μὲν τὸ γράμμα δῆλον ὡς ἐγίνωσκεν ὁ Θεὸς ὁ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν ὅποιοι ἤμελλον ἔσεσθαι κατὰ προαίρεσιν ἑκάτεροι καὶ ὡς γινώσκων τὸν μὲν ἤδη ἐμίσει, τὸν δὲ ἠγάπα. Εἰ δὲ κατ' ἀναγωγὴν ἐξετάζει τις τὸ προκείμενον, μεμίσθηται παρὰ τῷ Θεῷ πᾶς νοῦς κατὰ τὸν Ἡσαῦ δασὺς τῆ ὕλη τῆ κοσμικῆ καὶ τετραχυμμένος τοῖς ἀπηγορευμένοις λογισμοῖς· ἠγάπηται δὲ πᾶς Ἰακώβ, νοῦς λεῖος, ἀπέριττος καὶ ἄϋλος καὶ μονότροπος. Καὶ ἄλλως δὲ πᾶς Ἰσαὰκ ἔχει δύο υἱούς, οἵτινες πρὶν γεννηθῶσιν ὁ μὲν μεμίσθηται, ὁ δὲ ἠγάπηται· εἰσὶ δὲ οὗτοι
10 «ὁ νόμος τοῦ πνεύματος» καὶ «τὸ φρόνημα τῆς σαρκός», οἵτινες καὶ πρὶν εἰς ἐνέργειαν ἔλθωσιν ὁ μὲν ἠγάπηται, ὁ δὲ μεμίσθηται.

Καὶ ἄλλως ὁ Ἰσαὰκ εἰς τύπον λαμβάνεται τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἔσχε δύο υἱούς, τὸν γραπτὸν καὶ τὸν πνευματικὸν νόμον· καὶ ὁ
20 μὲν δασὺς ἦν καὶ τραχύς, ὁ δὲ λεῖος. Εἶχε γὰρ ὁ νόμος πολλὰς καὶ ἀναριθμήτους παρατηρήσεις καὶ ἐμισήθη κατὰ τὸν Ἡσαῖαν, ὅτι «τὰς ἐορτὰς ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα μισεῖ ἡ ψυχὴ μου»· ὁ δὲ ἕτερος ἠγαπᾶτο· ἦν γὰρ λεῖος· τὸ γὰρ Εὐαγγέλιον λεῖόν ἐστι καὶ συντετμημένον· ἀπαιτεῖ γὰρ πίστιν εἰλικρινῆ εἰς Θεὸν καὶ ἀγα-
25 θὴν συνείδησιν εἰς τὸν πλησίον.

[Περὶ τοῦ αὐτοῦ ἄλλως]. Ἦ καὶ κατὰ τῶν ὀνομάτων ἐρμηνείαν μεμίσθηται παρὰ τῷ Θεῷ πᾶς ἐξουδενωτῆς καὶ φαῦλος

15. Ρωμ. 4,11-13.

16. Σωσάννα 42.

ΕΡΩΤΗΣΗ 38

Γιὰ ποιό λόγο προτοῦ γεννηθεῖ ὁ Ἡσαῦ λέει ἡ Γραφή
ὅτι τὸν εἶχε μισήσει ὁ Θεός, ἐνῶ εἶχε ἀγαπήσει τὸν
Ἰακώβ¹⁵;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐξηγώντας τὸ πράγμα κατὰ γράμμα εἶναι φανερό πὼς
γνώριζε ὁ Θεός, «πὺ γνώριζει τὰ πάντα πρὶν γίνουιν»¹⁶, τί προ-
αίρεση ἐπρόκειτο νὰ δείξουν ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος, κι ἀφοῦ τὸ
γνώριζε, τὸν ἕνα τὸν μισοῦσε ἀπὸ τότε καὶ τὸν ἄλλο τὸν ἀγα-
ποῦσε. Ἐν ὁμοίᾳ ἐξετάσει κανεῖς τὸ θέμα αὐτὸ μεταφορικὰ θὰ
διαπιστώσει ὅτι ὁ Θεός μισεῖ κάθε νοῦ πὺ εἶναι δασύς, ὅπως ὁ
Ἡσαῦ, ἀπὸ τὴν κοσμικὴ ὕλη καὶ σκληρυμένος ἀπὸ ἀπαγορευ-
μένους λογισμοὺς. Ἀντίθετα ἀγαπᾷ τὸν κάθε Ἰακώβ, τὸν πρᾶο
δηλαδὴ νοῦ, τὸ μετρημένο καὶ ἄυλο καὶ μονότροπο. Ἄλλη ἐξή-
γηση· Κάθε Ἰσαὰκ ἔχει δύο υἱοὺς καὶ πρὶν γεννηθοῦν ὁ ἕνας
ἀπὸ αὐτοὺς ἀπέσπασε τὸ μίσος, ἐνῶ ὁ ἄλλος τὴν ἀγάπη. Οἱ υἱοὶ
αὐτοὶ εἶναι «ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος»¹⁷ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος «τὸ
φρόνημα τῆς σάρκας»¹⁸. Αὐτοὶ προτοῦ ἀρχίσουν νὰ ἐνεργοῦν ὁ
ἕνας ἀπέσπασε τὴν ἀγάπη, ἐνῶ ὁ ἄλλος τὸ μίσος.

Καὶ διαφορετικὰ· ὁ Ἰσαὰκ λαμβάνεται ὡς τύπος τοῦ Θεοῦ.
Ὁ Θεός εἶχε δυὸ υἱοὺς, τὸν γραπτὸ καὶ τὸν πνευματικὸ νόμο. Ὁ
ἕνας ἦταν δασύς καὶ τραχύς, ἐνῶ ὁ ἄλλος λεῖος. Ὁ νόμος δηλα-
δὴ εἶχε πολλοὺς καὶ ἀναρίθμητους πειρασμοὺς καὶ τὸν μίσησαν
ὅπως λέει ὁ Ἡσαῖας· «τίς γιορτές σας καὶ τὰ Σάββατα τὰ μισεῖ
ἡ ψυχὴ μου»¹⁹. Τὸν ἄλλο τὸν ἀγαποῦσαν, γιὰτὶ ἦταν λεῖος. Τὸ
Εὐαγγέλιο δηλαδὴ εἶναι λεῖο καὶ λιτό· ἀπαιτεῖ εἰλικρινὴ πίστη
στὸ Θεὸ καὶ ἀγαθὴ συνείδηση στὸν πλησίον.

[Ἄλλη ἐξήγηση γιὰ τὸ θέμα αὐτό]. Ἡ, σύμφωνα μὲ τὴν
ἐτυμολογία τῶν ὀνομάτων, μισεῖ ὁ Θεός κάθε ἐξουδενωτὴ καὶ
κάθε φαῦλο τῆς εὐσέβειας, γιὰτὶ ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ ὄνομα

17. Ρωμ. 8,2.

18. Ρωμ. 8,6.

19. Ἡσ. 1,13-14.

τῆς εὐσεβείας· τοῦτο γὰρ Ἡσαῦ ἐρμηνεύεται· ἠγάπηται δὲ πᾶς πτερνιστῆς τῆς κακίας, ὅπερ ὁ Ἰακώβ ἐρμηνεύεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 39

Τί δήποτε ὁ μὲν Ἀβραάμ τρεῖς ἀγγέλους εἶδεν, ὁ δὲ
Λώτ δύο;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ μὲν Ἀβραάμ, ἅτε τετελειωμένος καὶ ὑπερβὰς τὰ φαινόμενα καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος καὶ μονάδος τὴν γνῶσιν ἐλλαμφθεις—διὸ καὶ τὸ ἄλφα εἰς προσθήκην τοῦ ὀνόματος δέχεται ὡς μόνος τῷ μόνῳ κατὰ τὴν γνῶσιν προσχωρήσας—εἰκότως τρεῖς ἀγγέλους ὄρᾱ. Ὁ δὲ Λώτ, μήπω τὰ ὀρώμενα τῇ γνώσει διαβάς,
10 ἀλλ' ἐκ τῶν ὀρωμένων τὸ θεῖον θρησκευῶν καὶ μηδὲν πλείον τούτων φανταζόμενος, μηδὲ ὑπὲρ τὰ δύο, ὕλην καὶ τὸ εἶδος, γενόμενος, ἐξ ὧν τὰ φαινόμενα, μηδὲ τὸν περὶ μονάδος καὶ Τριάδος λόγον τῇ γνώσει περιλαβὼν, διὰ τοῦτο δύο ἀγγέλους ὄρᾱ. Ὅθεν ἐπισπευδόντων αὐτὸν τῶν ἀγγέλων καὶ εἰς τὸ ὄρος
15 σῶζεσθαι κατεπειγόντων, ἀπώκνησεν εἰς τὸ ὄρος ἀνελθεῖν, ἀλλὰ τὴν Σιγῶρ καταλαβεῖν παρεκάλει, εἰς τὴν μικροτέραν γνῶσιν· «μικρὰ» γὰρ ἢ Σιγῶρ ἐρμηνεύεται. Οἱ δὲ τὸν Λώτ ἐκβάλλοντες ἄγγελοι λαμβάνονται ἐπὶ τῶν δύο διαθηκῶν, τοῦ τε γραπτοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου· διὰ τούτων γὰρ ἐκβάλλε-
20 ταί τις καὶ φεύγει τὴν περὶ τὰ αἰσθητὰ πλάνην καὶ τὸν ἐκ τούτων διαφεύγει ἐμπρησμόν. Ἔχει δὲ τὴν σύνοικον αἴσθησιν συναβαίνουσαν· ἐὰν οὖν ταύτη στραφῆ «εἰς τὰ ὀπίσω», γίνεται «στήλη ἀλός», παράδειγμα πᾶσιν ἐκκειμένη, τῆς ἀλμώδους κακίας τὴν ἀμετάθετον ἕξιν φέρουσα.

25 Εἰ δὲ καὶ οἶνον ἐκ Σοδόμων ἐπιφέρεται, ὅπερ δηλοῖ τῶν

20. Γεν. 18,2. 21. Γεν. 19,1.

22. Γεν. 19,15–22.

Ἡσαῦ· ἔχει ὁμως τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ κάθε ‘περνηστής’ τῆς κακίας, πὺ ἐρμηνεύεται ἔτσι τὸ ὄνομα Ἰακώβ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 39

Γιατί ἄραγε ὁ Ἀβραὰμ εἶδε τρεῖς ἀγγέλους²⁰ ἐνῶ ὁ Λῶτ δύο²¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Ἀβραὰμ πολὺ εὐλόγα βλέπει τρεῖς ἀγγέλους, ἐπειδὴ εἶχε πὰ τελειοποιηθεῖ, εἶχε ὑπερβεῖ τὰ φαινόμενα καὶ εἶχε φωτιστεῖ καὶ δεχτεῖ τὴ γνώση τῆς Τριάδας καὶ τῆς μονάδας –γι’ αὐτὸ ἐξάλλου δέχεται καὶ τὴν προσθήκη τοῦ ἄλφα στὸ ὄνομά του ἐπειδὴ μόνος πλησίασε μὲ τὴ γνώση τὸν μόνο–, ἐνῶ ὁ Λῶτ, ἐπειδὴ δὲν εἶχε ξεπεράσει τὴ γνώση ὅσων βλέπομε ἀλλὰ προσκυνούσε τὸ θεῖο ἀπὸ τὰ φαινόμενα καὶ τίποτε περισσότερο ἀπὸ αὐτὰ δὲν φανταζόταν, οὔτε εἶχε φτάσει πάνω ἀπὸ τὴν ἐννοια τῶν δύο, τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους πὺ ἀπαρτίζουν τὰ φαινόμενα, οὔτε μπόρεσε νὰ χωρέσει ὁ νοῦς του τὸ λόγο περὶ μονάδας καὶ τριάδας, γι’ αὐτὸ βλέπει δύο ἀγγέλους. Ἔτσι, ἐνῶ τοῦ ἔλεγαν οἱ ἄγγελοι νὰ βιαστεῖ καὶ τὸν ἔσπρωχναν νὰ σωθεῖ στὸ βουνό, ἀμέλησε ν’ ἀνεβεῖ στὸ βουνό καὶ παρακαλοῦσε νὰ πάει στὴ Σιγῶρ²², δηλαδὴ στὴ μικρότερη γνώση, γιὰτὶ ἡ Σιγῶρ ἐρμηνεύεται ‘μικρὴ’. Οἱ ἄγγελοι πὺ ἔβγαζαν τὸ Λῶτ (ἀπὸ τὴν καταστροφὴ) θεωρεῖται ὅτι ἀντιστοιχοῦν στὶς δύο Διαθήκες τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου, γιὰτὶ μ’ αὐτὲς βγαίνει κανεὶς καὶ ξεφεύγει ἀπὸ τὴν πλάνη τῶν αἰσθητῶν καὶ ἀποφεύγει νὰ καεῖ ἀπὸ αὐτὰ²³. Στὴν ἀνάβασή του ἔχει μαζί του καὶ τὴ συν-οικὴ του τὴν αἴσθησι· ἂν τότε στραφεῖ πίσω γίνεται στήλη ἀλατιοῦ²⁴ καὶ παράδειγμα γιὰ ὄλους, ἔχοντας τὴν ἀμετακίνητη ιδιότητα τῆς ἀλμυρῆς κακίας.

Κι ἂν φέρνει μαζί του καὶ κρασί ἀπὸ τὰ Σόδομα²⁵, πράγμα

23. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Ἐπιστολὴ 1, PG 91,377A.

24. Γεν. 19,26. 25. Γεν. 15,32–36.

ἀκαθάρτων λογισμῶν τὰς προλήψεις, αἱ δὺο θυγατέρες μεθύσκουσι τὸν τοιοῦτον πρὸς τὸ συλλαβεῖν· ἔστι μὲν οὖν ἡ πρώτη θυγάτηρ ἡ ἐπιθυμία· ἐπὶ γὰρ τὰς πρώτας τῶν προλήψεων μνήμας ἀνακινήσει ὁ νοῦς, εὐθέως ἡ ἐπιθυμία συγγινομένη συν-
 30 λαμβάνει τὴν συγκατάθεσιν· εὐθέως οὖν καὶ ἡ δευτέρα προσέρχεται· ἔστι δὲ ἡ ἡδονή, μεθ' οὗ συγγινομένη συλλαμβάνει τὴν ἐνέργειαν. Διὰ τοῦτο ἐπικατάρματα τὰ τοιαῦτα κυήματα καὶ οὐκ εἰσέρχονται «εἰς Ἐκκλησίαν Κυρίου ἕως τρίτης καὶ τετάρτης καὶ δεκάτης γενεᾶς».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 40

Τί δήποτε πολλῶν ὄντων βαρυτέρων ὕβρεων ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις τὸν λέγοντα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ «μωρὸν» τῆς γεέννης ὑπεύθυνον ὀρίζειται, τὸν δὲ λέ-
 5 γοντα «ρακά» τῷ συνεδρίῳ ὑποκεῖσθαι λέγει;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τὸ «μωρὸς» ὄνομα λέγουσιν ἐπὶ τοῦ ἄφρονος λαμβάνεσθαι καὶ ἀνοήτου, τὸ δὲ «ρακά» Ἑβραίων φωνῇ 'κατάπτυστον' ἐρμηνεύεται. Ἐπεὶ οὖν ἐπὶ τοῦ ἀθέου καὶ ἀπίστου τὸ «μωρὸς»
 10 ὄνομα εἶρηται κατὰ τὸ «εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· 'οὐκ ἔστιν Θεός'», καὶ κατὰ τὸν Μωυσῆν λέγοντα, «οὗτος λαὸς μωρὸς καὶ οὐχὶ σοφός», ὅστις τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ὁμόπιστον ἄθεον καὶ εἰδωλολάτρην ἢ αἰρετικὸν καὶ ἄπιστον ἀποκαλεῖ, οὗτος λέγει μωρὸν καὶ τῆς γεέννης δικαίως ὑπεύθυνος γίνε-
 15 ται. Ὅστις δὲ λέγει «ρακά», τουτέστιν 'ἐμπτυσμένε καὶ ἀκάθαρτε', οὗτος τὸν βίον διαβάλλει τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ εἰκότως κουφοτέρου ἐπιτιμίου ὑπόκειται.

26. Δευτ. 23,4. Ἐξ. 20,5.

27. Ματθ. 5,22.

πού δηλώνει τούς ἀκάθαρτους λογισμούς, οἱ δύο θυγατέρες του μεθοῦν τὸν ἄνθρωπο αὐτὸν γιὰ νὰ τὸν συλλάβουν. Ἡ πρώτη θυγατέρα λοιπὸν εἶναι ἡ ἐπιθυμία· ὅταν ὁ νοῦς ἀνακινήσει τὶς πρῶτες ἐντυπώσεις καὶ μνημεις, ἀμέσως ἔρχεται κοντὰ ἡ ἐπιθυμία καὶ αἰχμαλωτίζει τὴ συγκατάθεσή μας. Χωρὶς χρονοτριβὴ πλησιάζει κι ἡ δεύτερη θυγατέρα, πού εἶναι ἡ ἡδονὴ καὶ πού ἐνωμένη μὲ τὸ νοῦ αἰχμαλωτίζει τὴν ἐνέργεια. Γι' αὐτὸ ἐπισύρουν τὴν κατάρα τὰ κυοφορήματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ καὶ «δὲν μπαίνουν στὴν Ἐκκλησία τοῦ Κυρίου ὡς τὴν τρίτη καὶ τέταρτη καὶ δέκατη γενεά»²⁶.

ΕΡΩΤΗΣΗ 40

Γιατί ἄραγε, ἐνῶ ὑπάρχουν πολλές ἄλλες ὕβρεις, ὁ Κύριος καταδικάζει μέσα στὸ Εὐαγγέλιο γιὰ τὴ γέεννα ἐκεῖνον πού λέει τὸν ἀδελφὸ του «μωρό», ἐνῶ γιὰ ἐκεῖνον πού τὸν ὀνομάζει «ρακὰ» λέει ὅτι ἀνήκει στὴν ἐξουσία τοῦ συνεδρίου²⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ ὄνομα «μωρός» λένε ὅτι χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸν ἀνόητο, ἐνῶ τὸ «ρακὰ» στὴ γλώσσα τῶν Ἑβραίων σημαίνει 'τὸν κατάπτυστο'. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ὄνομα «μωρός» εἰπώθηκε γιὰ τὸν ἄθεο καὶ ἄπιστο σύμφωνα μὲ τὸ λόγο «εἶπε ὁ ἀνόητος μέσα του, ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός»²⁸ καὶ σύμφωνα μὲ τὸν Μωϋσῆ πού λέει «αὐτὸς ὁ λαὸς εἶναι μωρός καὶ ὄχι σοφός»²⁹, ὅποιος ἀποκαλεῖ τὸν ὀμόπιστο ἀδελφὸ του ἄθεο καὶ εἰδωλολάτρη ἢ αἰρετικὸ καὶ ἄπιστο, αὐτὸς τὸν ἀποκαλεῖ 'μωρὸ' καὶ δίκαια καταδικάζεται γιὰ τὴ γέεννα. Ὅποιος πάλι τὸν λέει 'ρακὰ', δηλαδὴ κατάπτυστο κι ἀκάθαρτο, αὐτὸς διαβάλλει τὸ τρόπο ζωῆς τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ πολὺ εὐλογα εἶναι ἄξιος γιὰ ἐλαφρότερο ἐπιτίμιο.

28. Ψαλμ. 13,1.

29. Δευτ. 32,6.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 41

Τί σημαίνει ἡ ἐν τοῖς Κριταῖς ἱστορία ἢ κατὰ τὸν Λευϊ-
την καὶ τὴν παλλακὴν ἣν παραχρησάμενοι ἐφόνευσαν
οἱ τῆς φυλῆς Βενιαμίν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ ὁ κατ' ἀρχὰς γενόμενος ἐκ Θεοῦ ἱερὸς νοῦς τὸν
φυσικὸν νόμον διὰ τῆς παραβάσεως ἐθανάτωσεν, ἔλαβε τὴν
παλλακὴν, τουτέστι τὴν νομικὴν λατρείαν, μὴ οὔσαν φυσικὴν
ἀλλ' ἐπέισακτον· εἶτα ἐπαναστάντων τῶν φυσικῶν κινήματων
10 οἴονει λύκων ἐφόνευσαν καὶ αὐτήν. Ὁ δὲ ἱερὸς νοῦς ἀγανακτή-
σας μελίζει ταύτην καὶ ἀποστέλλει εἰς πᾶν ὄριον Ἰσραὴλ εἰς τὰς
δώδεκα φυλάς, τουτέστι τὰς νομικὰς ἐντολὰς διέλει καὶ ἐκά-
στην ἀπονέμει τῇ ἀρμοζούσῃ τῆς ψυχῆς δυνάμει, ὥστε πάσας
συγκινηθῆναι πρὸς ἀναίρεσιν τῶν ἀτακτησάντων λογισμῶν.
15 Εἰσὶ δὲ τρεῖς μὲν αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις· τὸ λογικόν, τὸ ἐπιθυ-
μητικόν, τὸ θυμικόν. Δέονται δὲ αὗται τῶν γενικῶν τεσσάρων
ἀρετῶν· ἀνευ γὰρ τούτων οὔτε κακίας ἀναίρεσις γίνεται, οὔτε
ἀρετῆς κατόρθωσις. Εἶτα πρὸς τὸ καὶ εἰς ἐνέργειαν τὰ καλῶς
κριθέντα ἐλθεῖν χρήζουσι καὶ τῶν πέντε αἰσθήσεων, ἵνα ὁ
20 δωδέκατος εἰς πέρας ἔλθῃ ἀριθμός, ὁ πάντα τὸν Ἰσραὴλ χαρα-
κτηρίζων. Ἡ καὶ χρόνον καὶ φύσιν ὁ δωδέκατος σημαίνει
ἀριθμός· ἐβδοματικὸς γὰρ ὁ χρόνος, πενταδικὴ δὲ ἡ φύσις.

Τὸ δὲ ἐν τῷ πολέμῳ πολλοὺς τῶν Ἰσραηλιτῶν πεσεῖν καὶ
μετὰ ταῦτα τοὺς ὀλίγους νικῆσαι, σημαίνει ὅτι δεῖ τὸν πρὸς τὴν
25 ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενον καθαρεύειν παντὸς πάθους, ἐπεὶ
ἕως ὅτε ἡ ὑψηλοφροσύνη κεκράτηται ἢ κενοδοξία ἢ τύφῳ ἢ
ἀλαζονείᾳ, ἢ κατακρίνει ἐτέρους ἢ ἄλλῳ οἴωδήποτε πάθει ἐνέ-
χεται, ἐν τῷ πολεμεῖν δῆθεν πρὸς τὰ πάθη ἀδρανῆς εὐρίσκεται
καὶ πίπτει· ἀλλὰ δεῖ πάντων καθαρεύειν καὶ εἶθ' οὕτω παρα-

ΕΡΩΤΗΣΗ 41

Τί σημαίνει ἡ ἱστορία τῶν Κριτῶν γιὰ τὸ Λευΐτη καὶ τὴν παλλακὴν ποὺ τὴν κακοποίησαν καὶ τὴ σκότωσαν τὰ μέλη τῆς φυλῆς τοῦ Βενιαμίν³⁰;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ ἱερός νοῦς, ποῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν δημιούργησε ὁ Θεός, θανάτωσε μὲ τὴν παράβαση τὸ φυσικὸ νόμο, ἔλαβε τὴν παλλακὴν, δηλαδή τὴ νομικὴ λατρεία, ποὺ δὲν ἦταν φυσικὴ ἀλλὰ ἐπείσακτη. Ξεσηκώθηκαν ἔπειτα σὰν λύκοι τὰ φυσικὰ κινήματα καὶ τὴ φόνευσαν. Ἀγανακτώντας ὁ ἱερός νοῦς τὴ διαμελίζει καὶ τὴ στέλνει στὶς δώδεκα φυλές, στὰ πέρατα τοῦ Ἰσραήλ, δηλαδή διαίρεσε τὶς ἐντολές τοῦ νόμου³¹ καὶ ἀποδίδει τὴν κάθε μιὰ στὴν ἀρμόδια δύναμη τῆς ψυχῆς, ὥστε νὰ ξεσηκωθοῦν ὅλες μαζὶ καὶ νὰ θανατώσουν τοὺς λογισμοὺς ποὺ εἶχαν ἀτακτήσει. Οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι τρεῖς: τὸ λογικὸ (νόηση), τὸ ἐπιθυμητικὸ (βούληση), καὶ τὸ θυμικὸ (συναίσθημα). Αὐτὲς χρειάζονται τὶς τέσσερες γενικὲς ἀρετές: χωρὶς αὐτὲς οὔτε ἡ θανάτωση τῆς κακίας γίνεται οὔτε ἡ κατόρθωση τῆς ἀρετῆς. Ἐπειτα γιὰ νὰ μποῦν σὲ πράξη ὅσα ἀποφασίστηκαν ὀρθὰ ἔχουν ἀνάγκη καὶ ἀπὸ τὶς πέντε αἰσθήσεις, γιὰ νὰ ὁλοκληρωθεῖ ὁ ἀριθμὸς δώδεκα, ποὺ χαρακτηρίζει ὅλο τὸν Ἰσραήλ. Ἡ ὁ ἀριθμὸς δώδεκα σημαίνει καὶ τὸ χρόνο καὶ τὴ φύση, ἐπειδὴ ὁ χρόνος διαιρεῖται σὲ ἑπτὰ μέρη, ἐνῶ ἡ φύση σὲ πέντε.

Τὸ ὅτι κατὰ τὸν πόλεμο ἔπεσαν πολλοὶ Ἰσραηλίτες καὶ ὅτι στὴ συνέχεια νίκησαν οἱ λίγοι³² σημαίνει ὅτι πρέπει αὐτὸς ποὺ πολεμᾷ τὴν ἁμαρτία νὰ μένει καθαρὸς ἀπὸ κάθε πάθος, γιὰτὶ ὅσο κυριαρχεῖται ἀπὸ ὑπεροψία ἢ ματαιοδοξία ἢ ἔπαρση ἢ ἀλαζονεία, ἢ κατακρίνει ἄλλους ἢ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ ὀποιοδήποτε ἄλλο πάθος, γιὰ νὰ πολεμεῖ τάχα τὰ πάθη, αὐτὸς βρίσκεται ἀδύναμος καὶ πέφτει. Ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὅλα κι

32. Κριτ. 20,21· 20,25· 20,35-46.

30 τάττεσθαι καὶ οὕτως ὁ Κύριος παρέχει τὴν νίκην. Τὸ δὲ παρα-
 κληθῆναι τὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ τοῖς ὑπολειφθεῖσιν τοῦ Βενιαμὶν τοῖς
 καταφυγοῦσιν ἐν τῇ πέτρᾳ Ρεμμῶν, δηλοῖ ὅτι τὸν πρὸς τὰ πάθη
 μαχόμενον οὐ δεῖ συναναιρεῖν τοῖς πάθεσι τὴν φυσικὴν δύναμιν,
 ἀλλὰ τὰ μὲν παρὰ φυσικὴν δύναμιν περιποιεῖσθαι οἶον, ἀγωνί-
 35 ζεταιί τις κατὰ τοῦ πάθους τῆς γαστριμαργίας, οὐ δέον πάντη
 τὴν χρειώδη τροφὴν τὴν πρὸς τὴν τῆς ζωῆς σύστασιν ἀνελεῖν,
 ἀλλὰ τὴν ἀβροδίατον καὶ λυσσώδη δίαιταν. Τὸ δὲ φυγεῖν εἰς
 τὴν πέτραν σημαίνει τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν ἢ τὴν παγίαν ἐξιν
 τῆς πρακτικῆς, ἣτις τὴν τῶν παθῶν ἀταξίαν εὐμαρῶς θανατοῖ·
 40 Ρεμμῶν γὰρ ἄμετεωρισμὸς θανάτου ἔρμηνεύεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 42

Τί ἐστὶν ὅπερ ὁ Ἀπόστολος ἐπιστέλλων Τιμοθέῳ
 ἔγραψεν «ἐπίστηθι εὐκαίρως ἀκαίρως»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Εἴτε τῇ κακίᾳ, φησὶν, ἐνέχεταιί τις, ὄντινα εὐκαιρὸν ἐστὶ δι-
 δαχθῆναι, ὑποτίθου αὐτὸν διὰ τῆς διδασκαλίας τὴν φυγὴν τοῦ
 κακοῦ καὶ τὴν αἵρεσιν τοῦ ἀγαθοῦ· εἴτε οὐκ ἐνέχεταιί τις τῇ
 κακίᾳ, ὅπερ δοκεῖ ἀκαίρως, τὸν τοιοῦτον τὴν γνῶσιν ὑποτίθου,
 φησὶν, κατασφαλιζόμενος αὐτὸν πρὸς μέλλουσαν πειρασμῶν
 10 ἐπανάστασιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 43

Τί σημαίνει ἡ παραβολὴ τῶν δέκα παρθένων;

33. Κριτ. 21,6. 34. Κριτ. 20,47.

35. Κριτ. 20,47.

ἔπειτα νὰ παρατάσσει καὶ μ' αὐτὴ τὴν προϋπόθεση παρέχει ὁ Κύριος τὴ νίκη. Τὸ ὅτι παρηγορήθηκαν οἱ Ἰσραηλίτες μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ Βενιαμὶν³³ ποὺ εἶχαν καταφύγει στὴ πέτρα Ρεμμῶν³⁴, δηλώνει ὅτι αὐτὸς ποὺ μάχεται πρὸς τὰ πάθη δὲν πρέπει μαζὶ μὲ τὰ πάθη νὰ θανατώνει τὴ φυσικὴ δύναμη, ἀλλὰ ὅσα εἶναι τῆς φυσικῆς δυνάμεως νὰ τὰ φροντίζει. Γιὰ παράδειγμα, ἂν ἀγωνίζεται κάποιος ἐναντίον τοῦ πάθους τῆς λαίμαργίας, δὲν πρέπει νὰ καταργῆσει ὅλη τὴν ἀπαιτούμενη τροφὴ γιὰ τὴ συντήρηση τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὴ διατροφή ποὺ συντελεῖ στὴν ἀβρὴ ζωὴ ποὺ ἀνάβει τὰ πάθη. Τὸ ὅτι κατέφυγαν στὴν πέτρα³⁵ σημαίνει τὴν πίστη στὸ Χριστὸ³⁶, ἢ τὴ θεμελιωμένη ἐξὸς τῆς πρακτικῆς ποὺ θανατώνει εὐκολὰ τὴν ἀταξία τῶν παθῶν. Γιατὶ ἡ λέξις Ρεμμῶν ἐρμηνεύεται 'μετεωρισμὸς (ἐπαρση) θανάτου'.

ΕΡΩΤΗΣΗ 42

Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ ὁ Ἀπόστολος ἔγραψε στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Τιμόθεο: «ἐπίμενε στὴ διδασκαλία εἴτε εἶναι κατάλληλος καιρὸς εἴτε εἶναι ἀκατάλληλος»³⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Εἴτε, λέει, εἶναι κάποιος κυριευμένος ἀπὸ κάποια κακία, ὅποτε εἶναι εὐκαιρία γι' αὐτὸν νὰ διδαχτεῖ, συμβούλεψέ τον μὲ τὴ διδαχὴ σου ν' ἀποφύγει τὸ κακὸ καὶ νὰ προτιμήσει τὸ ἀγαθό. Εἴτε δὲν εἶναι κυριευμένος ἀπὸ κάποια κακία, ὅποτε ὁ ἔλεγχος εἶναι ἄκαιρος, μετάδωσέ του, λέει, τὴ γνώση, ἐξασφαλίζοντάς τον γιὰ μιὰ μελλοντικὴ ἐξέγερση τῶν πειρασμῶν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 43

Τί σημαίνει ἡ παραβολὴ τῶν δέκα παρθένων³⁸.

36. Α' Κορ. 10,4. 37. Β' Τιμ. 4,2.

38. Ματθ. 25,1-12.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος πέντε αἰσθήσεις ἔχει νοερὰς ἀντιλη-
 5 πτικὰς τῶν νοητῶν, πέντε δὲ σωματικὰς ἀντιληπτικὰς τῶν αἰ-
 σθητῶν, δοκεῖ ἢ παραβολὴ τὸν καθένα αἰνίττεσθαι ἄνθρωπον.
 Ὅστις οὖν ἔχει τὴν λαμπάδα τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, ἔχει δὲ καὶ
 τὸ ἔλαιον τῆς γνώσεως ἐπάρδοντα, τουτέστι μετὰ γνώσεως τὰς
 πράξεις γινομένας, οὗτος ὑποτάξας τὸ σῶμα καὶ τὰς τούτου αἰ-
 10 σθήσεις ταῖς νοεραῖς συνάψας, γέγονεν πέντε φρόνιμοι. Ὅστις
 δὲ τὴν πρακτικὴν δοκεῖ μετιέναι μὴ ἔχων τὸ τῆς γνώσεως
 ἔλαιον, ἀλλ' ἢ διὰ κενὴν δόξαν ἢ διὰ γαστριμαργίαν ἢ φιλαργυ-
 ρίαν ταύτην ἀφρόνως ἐπιτηδεύει, οὗτος τρέψας τὰς νοερὰς αἰ-
 σθήσεις περὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ πρόσκαιρα καὶ ταύτας ἀπογεώ-
 15 σας, εἰκότως γέγονε πέντε παρθένοι μωραί, ἐκ μόνων τῶν αἰ-
 σθητῶν γινωσκόμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 44

Τί δηλοῖ κατ' ἀναγωγὴν ὁ παράδεισος ὁ κατ' ἀνατολὰς
 φυτευόμενος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Παράδεισον οἶμαι δηλοῦσθαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου καρδίαν
 φυτευθεῖσαν ἐν τῇ ἀνατολῇ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως. Ἐν τῷ με-
 σαιτάτῳ ταύτης ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς «τὸ ξύλον τῆς ζωῆς καὶ τὸ
 ξύλον τοῦ εἰδέναί γινωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ». Καὶ τὸ μὲν
 «ξύλον τῆς ζωῆς» λαμβάνεται ἐπὶ τοῦ λόγου τῶν νοητῶν, τὸ δὲ
 10 «γινωστὸν καλοῦ καὶ κακοῦ» ἐπὶ τοῦ λόγου τῶν αἰσθητῶν· οὗ-
 τος γὰρ ἔχει γινῶσιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ· τοῖς μὲν γὰρ ἐκ τῆς
 καλλονῆς τῶν κτισμάτων τὸν δημιουργὸν ἐννοοῦσιν καὶ δι' αὐ-

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἔχει πέντε νοερὲς αἰσθήσεις ποὺ ἀντιλαμβάνονται τὰ νοητὰ καὶ πέντε αἰσθήσεις σωματικὲς ποὺ ἀντιλαμβάνονται τὰ αἰσθητὰ, ἡ παραβολὴ μοιάζει νὰ ὑποδηλώνει τὸν κάθε ἄνθρωπο. Ὅποιος λοιπὸν ἔχει τὴ λαμπάδα τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, κι ἔχει καὶ τὸ λάδι τῆς γνώσης νὰ τὴν τροφοδοτεῖ, δηλαδή οἱ πράξεις του νὰ γίνονται μὲ γνώση, αὐτός, ἀφοῦ ὑπόταξε τὸ σῶμα κι ἔνωσε τίς σωματικὲς αἰσθήσεις μὲ τίς νοερὲς, ἔχει γίνει τὸ ἀνάλογο τῶν πέντε φρόνιμων παρθένων. Ὅποιος πάλι νομίζει πῶς ἀκολουθεῖ τὴν πρακτικὴ χωρὶς νὰ ἔχει τὸ λάδι τῆς γνώσης, ἀλλὰ τὴν ἀσκεῖ χωρὶς φρόνηση ἢ ἀπὸ κενοδοξία ἢ ἀπὸ λαιμαργία ἢ φιλαργυρία, αὐτός, στρέφοντας τίς νοερὲς αἰσθήσεις του γύρω ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ πρόσκαιρα κι ἀφοῦ τίς ἀποπνευμάτωσε καὶ τίς ἔκανε σωματικὲς, ἔγινε πολὺ εὐλόγα τὸ ἀντίστοιχο τῶν πέντε μωρῶν παρθένων κι ἀναγνωρίζεται μόνο ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 44

Ποιό εἶναι τὸ μεταφορικὸ νόημα τοῦ παραδείσου τοῦ φυτεμένου στὴν ἀνατολή³⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ παράδεισος μοῦ φαίνεται πῶς δηλώνει τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου ποὺ φυτεύθηκε στὴν ἀνατολὴ τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ. Στὸ μέσον αὐτῆς φύτευσε ὁ Θεὸς τὸ δέντρο τῆς ζωῆς καὶ τὸ δέντρο τῆς γνώσης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Καὶ τὸ δέντρο τῆς ζωῆς χρησιμοποιεῖται γιὰ το λόγο τῶν νοητῶν καὶ ἡ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ γιὰ τὴν κατηγορία τῶν αἰσθητῶν⁴⁰. Γιατὶ αὐτὸς ἔχει τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Σ' αὐτοὺς δηλαδή ποὺ ἀντιλαμβάνονται τὸ δημιουργὸ ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τῶν κτισμάτων καὶ ποὺ μέσω αὐτῶν ἀνάγονται στὸν αἰτιό τους,

40. Γεν. 2,9.

τῶν ἀναγομένοις εἰς τὸν αἴτιον τούτων, γνῶσις ἐστὶ καλοῦ, τοῖς δὲ μόνη τῇ αἰσθησει ἐναπομένουσι καὶ τῇ ἐπιφανείᾳ τῶν αἰσθη-
 15 τῶν φενακιζομένοις ἐπὶ τὴν ὕλην τὴν πᾶσαν ὄρεξιν τῆς ψυχῆς τρέψασιν, γνῶσις ἐστὶ κακοῦ.

Εἰ δέ τις ἀπορῶν ἀνθυπενέγκοι ὅτι 'Πῶς δύναται ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου τοῦτο ληφθῆναι, ἵνα ποτὲ μὲν καλόν, ποτὲ δὲ πονηρὸν ἢ περὶ τοῦ ἐνὸς γνῶσις γένηται;', πρὸς ὃν λεκτέον ὅτι,
 20 ἐπειδὴ εἴρηται τὸν νοητὸν καὶ τὸν αἰσθητὸν κόσμον εἶναι τὰ δύο ξύλα, μετέχει δὲ καὶ τῶν ἑκατέρων ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὢν, ἥνίκα οὖν τὸ τῆς ψυχῆς κῦρος ἐπὶ τὴν αἰσθη-
 σιν καὶ τὸ σῶμα ρέψει, ἰδοὺ μετέλαβε τοῦ ξύλου καὶ ἔγνω τὴν πείραν καλοῦ τε καὶ κακοῦ, καλοῦ μὲν κατὰ τὸ ἡδεσθαι φυσι-
 25 κῶς τὸ σῶμα τῇ ἀπολαύσει τῶν αἰσθητῶν, κακοῦσθαι δὲ τὴν ψυχὴν ἀρχομένην ὑπὸ τοῦ χείρονος καὶ τὰς φυσικὰς δυνάμεις ἐξασθενοῦσαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 45

Τί σημαίνει τὸ μετὰ τὴν ἀνάστασιν δειχθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ὀψάριον κείμενον ἐπὶ τὴν ἀνθρακιάν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ ἰχθὺς δηλοῖ τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν νηχομένην ἐν τῇ συγχύσει τῶν παθῶν, ἣν διὰ τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν ὁ Κύριος κατελθὼν ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ βίου ἀνέσπασε καὶ ὀπτήσας τῷ πυρὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ πάσης γλισχρότητος παθῶν ἐκτῆξας, βρῶσιν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἀποστόλοις πεποίηται.
 10 Πεινᾷ γὰρ αἰεὶ ὁ Λόγος τὴν ἡμῶν σωτηρίαν μετὰ τῶν ἐπομένων αὐτῷ· ὅθεν κατὰ μίμησιν αὐτοῦ καὶ θανεῖν ὑπὲρ τῆς ἡμῶν εἴλοντο σωτηρίας.

ὕπάρχει γνώση τοῦ καλοῦ· ἐνῶ σὲ ὅσους κλείνονται μέσα στὴν αἴσθηση μόνο κι ἐξαπατῶνται ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῶν αἰσθητῶν κι ἔχουν στρέψει στὴν ὕλη ὅλη τὴν ὄρεξη τῆς ψυχῆς τους ὕπάρχει γνώση τοῦ κακοῦ.

Κι ἂν κάποιος ἔχοντας ἀπορία ἀντιπαρατηρήσει καὶ πεῖ, Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ θεωρήσομε τὸ πράγμα σ' ἓναν ἄνθρωπο, ὥστε ἢ γνώση γιὰ τὸν ἓνα νὰ εἶναι ἄλλοτε καλὸ καὶ ἄλλοτε κακό; Σ' αὐτὸν πρέπει ν' ἀπαντήσομε, ἐπειδὴ εἶπαμε ὅτι τὰ δύο δένδρα ἀντιπροσωπεύουν τὸν νοητὸ καὶ τὸν αἰσθητὸ κόσμο κι ὁ ἄνθρωπος μετέχει καὶ στὰ δύο ἐπειδὴ συνίσταται ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, γι' αὐτὸ ὅταν τὸ βάρος τῆς ψυχῆς ἐκκλινε στὴν αἴσθηση, τότε τὸ σῶμα μετέλαβε τὸ δένδρο καὶ ἀπέκτησε τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· τὴ γνώση τοῦ καλοῦ ἐπειδὴ τὸ σῶμα δοκιμάζει φυσικὴ ἡδονὴ ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση τῶν αἰσθητῶν, καὶ τὴ γνώση τοῦ κακοῦ ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ὑποφέρει καθῶς κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴ χειρότερη μοῖρα καὶ οἱ φυσικὲς τῆς δυνάμεις ἐξασθενοῦν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 45

Τί σημαίνει ἡ ἐπίδειξη ἀπὸ τὸν Κύριο τοῦ ψαριοῦ ποῦ ἦταν πάνω στὴ θράκα μετὰ τὴν ἀνάσταση⁴¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ ψάρι δηλώνει τὴν ἀνθρώπινη φύση ποῦ κολυμπᾷ μέσα στὴ σύγχυση τῶν παθῶν. Αὐτὴν μὲ τὴν ἄφατη φιλανθρωπία του ὁ Κύριος κατεβαίνοντας στὴ θάλασσα τοῦ βίου τὴν ἀνάσυρε καὶ ἀφοῦ τὴν ἔψησε στὴ φωτιὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κι ἀφοῦ ἔκανε νὰ λιώσει ἀπὸ πάνω τῆς ἡ λίγδα κάθε πάθους, τὴν ἔκανε τροφὴ δική του καὶ τῶν ἀποστόλων. Γιατὶ ὁ Λόγος πεινᾷ πάντοτε μαζί μὲ ὅσους τὸν ἀκολουθοῦν τὴ σωτηρία μας· γι' αὐτὸ κατὰ μίμησὴ του προτίμησαν καὶ νὰ πεθάνουν ἀκόμα γιὰ τὴ σωτηρία μας.

41. Ἰω. 21,9.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 46

Τί σημαίνει ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Ζακχαῖος ὁ τελώνης
καὶ τί τὰ κατ' αὐτόν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ζακχαῖος ὁ τελώνης ἐστὶν ὁ τὴν τοῦ Θεοῦ κτίσιν τελωνῶν
5 εἰς ἰδίαν ἀπόλαυσιν. Ἀκούει δὲ τοῦ Λόγου παρόντος καὶ ἀνέρ-
χεται ἐπὶ συκομορέαν ὅτι ἂν ὁ λόγος τῆς μετανοίας ἐν αὐτῷ γέ-
νηται· πείθει γὰρ αὐτὸν ἐπάνω «τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς»
γενέσθαι· τοῦτο γὰρ ἡ συκομορέα· ἐκεῖθεν γὰρ εὐμαρῶς τὸν
Λόγον θεάσεται καὶ ἀκούσῃ αὐτοῦ ὅτι «σπεύσας κατάβηθι»,
10 τουτέστιν 'εἰ ὄλον με δέξασθαι ποθεῖς ἐν τῷ οἴκῳ σου, μὴ μό-
νον τὸ ἐπάνω τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος γενέσθαι ἀρκεῖν
οἰηθῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀρετῶν μετ' ἐμοῦ ποίησον τὴν πο-
ρείαν'. Τὸ δὲ «ἀποδίδωμι τετραπλοῦν» τοῦτο δηλοῖ ἢ διὰ τῶν
τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν ἐκάστη κεχρημένος πρὸς κατόρθω-
15 σιν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἢ καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν συγκατάθε-
σιν καὶ τὰς προλήψεις τῶν μνημῶν καὶ τὰς ψιλὰς φαντασίας
ἀποσκευάζων ἑαυτοῦ, τὴν μὲν γὰρ ἐνέργειαν διὰ τῆς ἐγκρα-
τείας, τὴν δὲ συγκατάθεσιν διὰ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς τῶν λογι-
σμῶν παραφυλακῆς, τὰς δὲ προλήψεις διὰ τῆς ἐμμελοῦς ἀνα-
20 γνώσεως, τὰς δὲ φαντασίας διὰ τῆς ἐκτενοῦς προσευχῆς. Ἡ
τὴν πρακτικὴν λέγει καὶ φυσικὴν καὶ θεολογικὴν καὶ εὐκτικὴν·
ἢ γὰρ εὐκτικὴ τῆς θεολογίας ἐστὶν ὑψηλοτέρα· ἢ μὲν γὰρ ἐκ
τῶν γεγονότων τὸ Θεῖον θεολογεῖ, ἢ δὲ αὐτῷ συνάπτει ἀγνώ-
στως καὶ ἀπορρήτως τὴν ψυχὴν τῷ Θεῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 47

Τί σημαίνει τὸ ἐν τῇ ᾠδῇ Μωσέως γεγραμμένον «ἐκ
γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων ἢ ἀμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ
κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας», καὶ τίς ὁ οἶνος ὃν οὐ

ΕΡΩΤΗΣΗ 46

Τί σημαίνει ὁ τελώνης Ζακχαῖος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τί τὰ σχετικά μ' αὐτόν⁴²;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ τελώνης Ζακχαῖος εἶναι αὐτὸς ποὺ εἰσπράττει φόρο ἀπὸ τῆ κτίση τοῦ Θεοῦ γιὰ δική του ἀπόλαυση. Ἀκούει ὁμως ὅτι ὁ Λόγος περνᾷ κι ἀνεβαίνει πάνω στὴ μουριά ὅταν γεννηθεῖ μέσα του ὁ λόγος τῆς μετάνοιας· πείθει δηλαδή τὸν ἑαυτό του νὰ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ τὸ φρόνημα τῆς σάρκα⁴³. γιὰ αὐτὸ εἶναι ἡ συκομορέα. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ δεῖ εὐκολὰ τὸ Λόγο καὶ θ' ἀκούσει τὸ «κατέβα γρήγορα»⁴⁴. δηλαδή, «ἂν ποθεῖς νὰ μὲ δεχτεῖς ὀλόκληρο μέσα στὸ σπίτι σου, μὴ νομίσεις πῶς φτάνει νὰ ὑψωθεῖς μόνο πάνω ἀπὸ τὸ σαρκικὸ φρόνημα, ἀλλὰ βάδισε μαζί μου καὶ μὲ τὴ συνοδεία τῶν ἀρετῶν». Ἡ δήλωση «ἀποδίδω στὸ τετραπλάσιο»⁴⁵ δηλώνει αὐτό· ἢ ὅτι ἀποδίδει χρησιμοποιώντας κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς τέσσερις ἀρετὲς σὰν κατόρθωση τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἢ καὶ τὴν ἐνέργεια καὶ τὴ συγκατάθεση καὶ τὶς ἐντυπώσεις καὶ τὶς ψιλὲς φαντασίες ἀπομακρύνοντας ἀπὸ ἐπάνω του, τὴν ἐνέργεια μὲ τὴν ἐγκράτεια, τὴ συγκατάθεση μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴν ἐπαγρύπνηση τῶν λογισμῶν, τὶς ἐντυπώσεις μὲ τὴν προσεκτικὴ ἀνάγνωση, ἐνῶ τὶς φαντασίες μὲ τὴν ἐκτενὴ προσευχὴ. Ἡ ἐννοεῖ τὴν πρακτικὴ καὶ φυσικὴ καὶ θεολογικὴ καὶ εὐκτικὴ· γιὰ τὴν εὐκτικὴ εἶναι ὑψηλότερη ἀπὸ τὴ θεολογία· ἡ θεολογία δηλαδή μιλάει γιὰ τὸ θεῖο ἀπὸ ὅσα ἔγιναν, ἐνῶ ἡ εὐκτικὴ συνάπτει μὲ τρόπο ἄγνωστο κι ἀπόρρητο τὴν ψυχὴ μὲ τὸ Θεό.

ΕΡΩΤΗΣΗ 47

Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφεῖ στὴν ὠδὴ τοῦ Μωυσῆ «τὸ ἀμπέλι τους εἶναι ἀπὸ ἀμπέλι τῶν Σοδόμων καὶ τὰ κλήματα τους ἀπὸ τὰ Γόμορρα»⁴⁶, ποιό εἶναι τὸ κρασί ποὺ δὲν πρέπει νὰ πίνει ὁ Ναζιραῖος, τί εἶναι τὸ

44. Λουκᾶ 19,5.

45. Λουκᾶ 19,8.

46. Δευτ. 32,32.

5 δεῖ πίνειν τὸν Ναζιραῖον, καὶ τί τὸ ὄξος καὶ τὰ σίκερα
καὶ σταφυλὴ καὶ στέμφυλα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐμπελος Σοδόμων ἐστὶν ἡ ἀλογία· Σόδομα γὰρ ἐρμηνεύεται
ἐνέωσις, ἤγουν τύφλωσις, Γόμορρα δὲ παραπικρασμός·
10 ἀπὸ γὰρ τῆς ἀλογίας ὁ τῆς ἀμαρτίας παραπικρασμὸς καὶ ἡ ἐκ-
στατικὴ τῆς κακίας μέθη τοῦ οἴνου. Ἐνθεν τὸν Ναζιραῖον ἀπέ-
χεσθαι τοῦ τοιούτου οἴνου ὁ λόγος παρεγγυᾷ· Ναζιραῖος δὲ ἐρ-
μηνεύεται περιπεφραγμένος· τὸν γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατη-
σφαλισμένον δεόν ἀπέχεσθαι τοῦ τοιούτου τῆς ἀλογίας οἴνου,
15 ἀλλὰ καὶ σταφυλῆς, τουτέστι τοῦ θυμοῦ, καὶ σταφίδος τῆς
μνησικακίας —αὕτη γὰρ ἐστὶ θυμοῦ παλαίωσις—, ἀλλὰ καὶ
ὄξους, τῆς ἐπὶ ἀστοχίᾳ τῶν καθ' ἡδονὴν λύπης, καὶ τοῦ σίκερα,
τοῦ ἐπὶ τῇ ἀμύνη τῶν πέλας ἡδοντος —γλυκέα γὰρ πάντα τὰ σί-
κερα—, ἀλλ' οὐδὲ τὰ στέμφυλα, τὰ ἐπινοητικὰ καὶ συστατικὰ
20 εἶδη τῆς κακίας. Ἄλλ' οὐδὲ τὴν τρίχα ὁ τοιοῦτος κείρεται, του-
τέστι τοὺς διαφόρους τοῦ νοῦ συστατικοὺς καὶ κόσμον αὐτῷ
παρέχοντας λογισμοὺς. Διὰ τοῦτο Σαμψὼν —ἐρμηνεύεται δὲ ψι-
λούμενος 'εἰκάζων εἰκασίαν', δασυνόμενος δὲ 'ἥλιος αὐτῶν'—
ἠνίκα ἐπὶ τὸν μηρὸν τῆς Δαλιδαῖς ἀνεπάη, τουτέστιν ἐπὶ τὸ πα-
25 θητικὸν τῆς ἡδονῆς μέρος ἔρριψεν, ἀφηρέθη τὰς τρίχας, τοὺς
λογισμοὺς δηλαδή, τουτέστιν ἰσχὺν αὐτοῦ διδόντας κατὰ τῶν
παθῶν, καὶ γέγονε παίγνιον δαιμόνων, τυφλωθεὶς τοὺς δύο
ὀφθαλμοὺς, πρακτικῆς φημι καὶ θεωρητικῆς γνώσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 48

Τί ἐστὶν κατὰ τὸν Ἀπόστολον «περιζωσάμενοι τὴν

47. Ἀριθμ. 6,3—4. 48. Ἀριθμ. 6,3.

49. Ἀριθμ. 6,5. 50. Κριτ. 16,19.

ξίδι, τὰ σίκερα, τὰ οἴνοπνευματώδη, τὸ σταφύλι καὶ τὰ
στέμφυλα⁴⁷.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἄμπέλι τῶν Σοδόμων εἶναι ὁ παραλογισμός· γιατί Σόδομα ἐρμηνεύονται ‘ἐνέωση’ δηλαδή τύφλωση, καὶ Γόμμορα ‘παραπικρασμός’. Ἀπὸ τὸν παραλογισμό δηλαδή προέρχεται ὁ παραπικρασμός τῆς ἁμαρτίας καὶ ἡ μέθη τοῦ κρασιοῦ ποὺ ἐρεθίζει τὴν κακία. Ἐξαιτίας αὐτοῦ ὁ λόγος προστάζει τὸν Ναζιραῖο ν’ ἀπέχει ἀπὸ τὸ κρασί αὐτό. Ναζιραῖος ἐρμηνεύεται ‘περιφραγμένος’. Αὐτὸς δηλαδή ποὺ εἶναι ἀσφαλισμένος ἀπὸ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ πρέπει ν’ ἀπέχει ἀπὸ τὸ κρασί αὐτὸ τοῦ παραλογισμοῦ, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸ σταφύλι, δηλαδή τὸ θυμό, καὶ τὴ σταφίδα τῆς μνησικακίας⁴⁸ –γιατί αὐτὴ εἶναι τὸ πάλιωμα τοῦ θυμοῦ– ἀλλὰ κι ἀπὸ ξίδι, τὴ λύπη δηλαδή γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἡδονῆς, κι ἀπὸ τὰ οἴνοπνευματώδη, ἀπὸ τὴν εὐχαρίστηση δηλαδή τῆς ἀπόκρουσης τῶν φίλων –γιατί ὅλα τὰ οἴνοπνευματώδη εἶναι γλυκὰ ποτά, ἀλλὰ οὔτε τὰ στέμφυλα, τὰ διάφορα πράγματα ποὺ συντελοῦν στὴν ἐπινόηση καὶ σύσταση τῆς κακίας. Ἐπίσης ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν κουρεύει οὔτε τὰ μαλλιά του⁴⁹, τοὺς διάφορους δηλαδή λογισμοὺς ποὺ συνιστοῦν τὸ νοῦ καὶ τὸν στολίζουν. Γι’ αὐτὸ ὁ Σαμψὼν – ποὺ ἐρμηνεύεται κουρεμένος ‘εἰκάζοντας εἰκασία’, καὶ ὅταν εἶχε μαλλιά ‘ὁ ἥλιος αὐτῶν’ – ὅταν ἔγειρε πάνω στὸ μηρὸ τῆς Δαλιδᾶς⁵⁰, δηλαδή ὅταν ἔπεσε στὸ παθητικὸ μέρος τῆς ἡδονῆς, ἔχασε τὰ μαλλιά του, δηλαδή τοὺς λογισμοὺς του, ποὺ τοῦ ἔδιναν δύναμη κατὰ τῶν παθῶν⁵¹ κι ἔγινε παίγνιο τῶν δαιμόνων, ἀφοῦ τυφλώθηκε⁵² καὶ στὰ δυὸ του μάτια, ἐννοῶ τὴν πρακτικὴ καὶ τὴ θεωρητικὴ γνώση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 48

Τί σημαίνει κατὰ τὸν Ἀπόστολο «ζώνοντας γύρω-γύ-

51. Κριτ. 16,17.

52. Κριτ. 16,27· 16,21.

ὄσφον ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ» καὶ τὰ λοιπὰ ὄπλα τῆς πνευματικῆς παρατάξεως;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τὸ «περιζωσάμενοι τὴν ὄσφον ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ» καλῶς ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος ἐρμηνεύσε Γρηγόριος, φάσκων «μήποτε ὡς τὸ ἐπιθυμητικὸν τοῦ θεωρητικοῦ περισφίγγοντος». Τὸ δὲ «ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης» ἐστὶν ἐπειδὴ ἡ δικαιοσύνη ἕξις ἀπονεμητικὴ τοῦ ἴσου ἐστίν, δεῖ δὲ τὰς ἐν 10 ἡμῖν τῆς ψυχῆς τρεῖς δυνάμεις ἰσοστατεῖν καὶ διὰ τούτων τὰς τέσσαρας γενικὰς ἀρετὰς ἰσοκρατῶς συνίστασθαι –τοῦτο γὰρ δικαιοσύνη– καὶ διὰ μὲν τῆς φρονήσεως τὸ λογικὸν κινούμενον πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἐπίσκεψιν δίκην ἀλυσιδωτοῦ θώρακος λό- 15 γον ἀποδεσμεῖ λόγῳ· ὡσαύτως καὶ σωφροσύνης καὶ τῶν λοιπῶν τοὺς διαφόρους λόγους ἐν τῷ ἐνὶ συνάπτοντα χρῆ κατασφαλίζειν ἑαυτὸν πρὸς τὸ μὴ τιτρώσκεσθαι ὑπὸ τῶν πεμπομένων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ βελῶν. «Θυρεὸν» δὲ «πίστεως» δεῖ νοεῖν «τὴν ἐν τῷ σώματι» περιφερόμενην «τοῦ Ἰησοῦ νέκρωσιν»· ἐκ 20 ζύλου γὰρ καὶ βύρσης κατεσκευασμένος ὁ θυρεός, τὸ τοῦ σταυροῦ μυστήριον ἡμῖν ὑπαινίσσεται καὶ «τὴν ἐν τῷ σώματι νέκρωσιν»· τοῖς γὰρ κεκτημένοις ταῦτα «θυρεὸς πίστεως» γίνονται.

Τὸ δὲ «ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐα- 25 γελίου τῆς εἰρήνης» οὕτω χρῆ νοεῖν· ἐπειδὴ «Εὐαγγέλιον εἰρήνης» τὸ χάρισμα τῆς ἀπαθείας εἶναι ὑπενοήσαμεν, τῷ οὖν μήπω εἰς αὐτὸ καταντήσαντι ὁ Ἀπόστολος παρακελεύεται πρὸς ἐτοιμασίαν τοῦ τοιούτου χαρίσματος τὰς βάσεις τῆς ψυχῆς τῆ νεκρότητι τοῦ σώματος ὑποδεδέσθαι· οὕτω γὰρ ὑπὸ τῆς ἀκάν- 30 θης τῶν παθῶν ἀπληκτος διαμένει καὶ ὑπὸ τῶν ὄψεων καὶ σκορπίων, τῶν πονηρῶν φημι λογισμῶν, ἄτρωτος. «Περικε-

53. Ἐφ. 6,14.

54. Γρηγορίου Θεολογου, Λόγος 45, Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα 18, (PG 36,649A9-10), καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἄπαντα Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τόμ. 5, σ. 192,8-9.

ρω τῆ μέση σας με τὴν ἀλήθεια»⁵³ καὶ τὰ ὑπόλοιπα ὄπλα τῆς πνευματικῆς παράταξης;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ «ἀφοῦ ζώσετε τὴ μέση σας με τὴν ἀλήθεια» τὸ ἐρμηνεύσει ὀρθὰ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος⁵⁴ ‘χωρὶς ποτὲ νὰ περιορίζει ἡ θεωρητικὴ δύναμη τὴν ἐπιθυμία’, ἐνῶ τὸ «ἀφοῦ ντυθεῖτε τὸ θώρακα τῆς δικαιοσύνης»⁵⁵ σημαίνει τοῦτο· ἐπειδὴ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἡ ιδιότητα ποὺ ἀπονέμει τὸ ἴσο καὶ ὁ τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς μας πρέπει νὰ ἰσοζυγίζουν καὶ μ’ αὐτὲς οἱ τέσσερες γενικὲς ἀρετὲς νὰ εἶναι ἰσοδύναμες –γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἡ δικαιοσύνη– καὶ με τὴ φρόνηση λειτουργώντας τὸ λογικὸ γιὰ τὴν ἐξέταση τῶν ὄντων σὰν ἀλυσιδωτὸς θώρακας ἀποδεσμεύει τὸ λόγο με τὸ λόγο· ὁμοια συνάπτοντας μέσα στὸ ἓνα τοὺς διαφοροὺς λόγους τῆς σωφροσύνης καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, πρέπει νὰ ἀσφαλίζει τὸν ἑαυτὸ του ὥστε νὰ μὴν τὸν πληγώνουν τὰ βέλη ποὺ ρίχνει ὁ ἐχθρὸς. Θυρεὸ (ἀσπίδα)⁵⁶ τῆς πίστεως πρέπει νὰ ἐννοοῦμε τὴ νέκρωση γιὰ χάρι τοῦ Ἰησοῦ ποὺ πιάνει τὸ σῶμα. Γιατὶ ἡ ἀσπίδα καμωμένη ἀπὸ ξύλο καὶ δέρμα μᾶς ὑποδηλώνει τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ καὶ τὴ νέκρωση τοῦ σώματος⁵⁷. Ὅποιοι διαθέτουν αὐτὰ τὰ δύο, τοὺς γίνονται θυρεοὶ τῆς πίστεως⁵⁸.

Τὸ λόγο πάλι «φορώντας ὑποδήματα στὰ πόδια γιὰ νὰ εἴστε ἔτοιμοι γιὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης»⁵⁹ πρέπει νὰ τὸν ἐννοήσομε ὡς ἐξῆς· ἐπειδὴ ὑπαινιχθήκαμε ὅτι «εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης» εἶναι τὸ χάρισμα τῆς ἀπάθειας, αὐτὸν ποὺ δὲν τὸ ἔχει φτάσει ἀκόμα ὁ Ἀπόστολος τὸν προτρέπει γιὰ νὰ εἶναι ἔτοιμος γιὰ τὸ χάρισμα αὐτὸ νὰ φορέσει τίς βάσεις τῆς ψυχῆς με τὴ νεκρότητα τοῦ σώματος. Γιατὶ ἔτσι θὰ μείνει ἀπλήγωτος ἀπὸ τ’ ἀγκάθια τῶν παθῶν καὶ ἄτρωτος ἀπὸ τὰ φίδια καὶ τοὺς σκορπιούς⁶⁰, ἐννοῶ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς. «Σωτήρια περικεφα-

55. Ἐφ. 6,14.

56. Ἐφ. 6,16.

57. Β’ Κορ. 4,10.

58. Ἐφ. 6,16.

59. Ἐφ. 6,15.

60. Λουκᾶ 10,19.

φαλαία» δὲ «σωτηρίου» ἐστὶν ἡ ἐλπίς· ἐπειδὴ γὰρ ἡ αἰσθητὴ περικεφαλαία ἐστὶν ἡ κάσσις, ἐκ χαλκοῦ ἔχουσα τὴν κατασκευ-
 ἴην, ὁ δὲ χαλκὸς στιβαρὸς καὶ στίλβων καὶ μὴ δεχόμενος μείω-
 35 σὶν ἐστὶν, ἡ δὲ κεφαλὴ τὴν πίστιν δηλοῖ, δεῖ νοεῖν ὅτι ἡ κατα-
 σφαλιζομένη τὴν πίστιν ἐστὶν ἡ ἐλπίς· αὕτη γὰρ στερρὰ καὶ
 ἀμείωτος οὕσα, οὐκ ἐᾷ τὴν πίστιν παραβλάπτεσθαι. Πάντα γὰρ
 ἐλπίζει καὶ οὐκ ἐξίσταται τῆς περὶ Θεὸν πεποιθήσεως, ἀλλ' εἰ
 καὶ δοξάζει κατὰ τὸν Ἰῶβ τοῖς πολλοῖς ἰοῦ δίκην ἐξουδενου-
 40 σθαι, ἀλλ' ἔνδον ὁ τοιοῦτος στίλβων ἐστὶν καὶ φαιδρός, τῇ ἐλ-
 πίδι γαννύμενος.

Ἡ δὲ «μάχαιρα τοῦ Πνεύματος» ἐστὶν ἡ διάκρισις «ἢ διαι-
 ροῦσα τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος»· ταύτην δὲ μετὰ χειῖρας
 ἔχειν ἀεὶ ὁ Ἀπόστολος παραγγέλλει, τουτέστι διὰ τῆς πράξεως
 45 ἀεὶ ἐνεργὸν ἔχοντας μεταχειρίζεσθαι· ὡς γὰρ ἡ ἐκ σιδήρου μα-
 χαίρα ἀεὶ χειριζομένη φοβερὰ τοῖς ὑπεναντίοις ἐστίν, εἰ δὲ ἀπο-
 τεθῆ καὶ ἀργήσῃ, τῷ ἰῶ δαπανᾶται, οὕτω καὶ ἡ διάκρισις, εἰ μὴ
 συνῆπται τῇ πράξει, ἀνόνητός ἐστὶν καὶ ἀχρηστος καὶ ὑπὸ τῆς
 κακίας δαπανᾶται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 49

Τί σημαίνει Δωῆκ ὁ Σύρος ὁ φονεύσας τοὺς τριακο-
 σίους πενήκοντα ἱερεῖς;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Δωῆκ ὁ Σύρος 'ὁ ὑπερήφανός' ἐστὶν 'λογισμὸς' ἢ 'τὸ τῶν
 παθῶν σάλος', κατὰ τὴν τοῦ ὀνόματος ἐρμηνείαν. Καὶ εἰκότως
 τὰς ἡμιόνους βόσκει ὁ τοιοῦτος Σαούλ, τὴν ἀγρον τῆς ἀρετῆς
 ἔξιν. Καὶ ἀντίκειται τῷ Δαυῖδ, τῷ λογισμῷ τῆς ταπεινώσεώς

61. Ἐφ. 6,17. 62. Ἐφ. 6,17.

63. Γρηγορίου Θεολόγου, Λογος 39. Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα 15 (PG 36,352D5-6), Γρηγορίου Θεολόγου, Ἅπαντα τὰ ἔργα, Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τόμ. 5, σ. 102,2-3.

λαία»⁶¹ εἶναι ἡ ἐλπίδα· ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ αἰσθητικὴ περικεφαλαία εἶναι ἡ κάσσις (τὸ κράνος) κατασκευασμένη ἀπὸ χαλκὸ καὶ ὁ χαλκὸς εἶναι βαρὺς καὶ γυαλίζει καὶ δὲν δέχεται μείωση, καὶ τὸ κεφάλι ἐξάλλου δηλώνει τὴν πίστη, πρέπει νὰ ἐννοήσομε ὅτι ἡ ἀσφάλεια τῆς πίστεως εἶναι ἡ ἐλπίδα. Γιατί, ὄντας αὐτὴ στερεὴ κι ἀπαραμείωτη, δὲν ἀφήνει τὴν πίστη νὰ παραβλέπει. Ἐλπίζει δηλαδὴ γιὰ ὅλα καὶ δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς στὸ Θεό, ἀλλά, ἂν καὶ οἱ πολλοί, σύμφωνα μὲ τὸν Ἰώβ, θεωροῦν καλὸ νὰ τὸν ἀφανίζουν ὅπως τὴ σκουριά, ἀπὸ μέσα ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀστράφτει καὶ φεγγοβολᾷ, λάμποντας ἀπὸ τὴν ἐλπίδα.

Ἡ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος⁶² εἶναι ἡ διάκριση ποὺ διαχωρίζει τὸ καλὺτερο ἀπὸ τὸ χειρότερο⁶³. τὴ μάχαιρα αὐτὴν παραγγέλει ὁ Ἀπόστολος νὰ τὴν ἔχομε πάντοτε στὸ χέρι, μὲ τὴν πράξη μας δηλαδὴ νὰ τὴν ἔχομε πάντοτε σ' ἐνέργεια καὶ νὰ τὴν χρησιμοποιοῦμε. Γιατί, ὅπως τὸ σιδερένιο ξίφος ὅταν τὸ χειρίζεται κάποιος συνεχῶς γίνεται φοβερὸ γιὰ τοὺς ἀντίπαλους, ἂν ὅμως μπεῖ στὸ θηκάρι του κι ἀδρανῆσει καταστρέφεται ἀπὸ τὴ σκουριά, ἔτσι καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς διάκρισης, ἂν δὲν ἔχει ἐνωθεῖ μὲ τὴν πράξη, εἶναι ἀνῶφελη καὶ ἀχρηστὴ καὶ καταστρέφεται ἀπὸ τὴν κακία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 49

Τί σημαίνει ὁ Δωὴκ ὁ Σύρος ποὺ φόνευσε τοὺς τριακῶσιους πενήντα ἱερεῖς⁶⁴;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Δωὴκ ὁ Σύρος εἶναι ὁ ὑπερήφανος λογισμὸς ἢ ὁ σάλος τῶν παθῶν σύμφωνα μὲ τὴν ἐρμηνεία τῆς λέξης. Καὶ εἶναι πολὺ εὐλόγο νὰ βόσκει καὶ ἡμίονους⁶⁵ αὐτὸς ὁ Σαούλ, τὴν ἀγονὴ δηλαδὴ κατοχὴ τῆς ἀρετῆς. Καὶ εἶναι ἀντίθετος στὸ Δαβίδ,

64. Α' Βασ. 22,18.

65. Α' Βασ. 21,8.

φημι· Δαυῖδ γὰρ κατὰ μίαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐρμηνείαν
 10 'ἐξουδενωμένος' ἐρμηνεύεται. Οὗτος φονεύει τοὺς ἱερεῖς Νόμ-
 'βα, τουτέστι τοὺς ἐγκαθημένους τῇ ἀρετῇ θείους ἰλαστικοὺς λο-
 γισμοὺς –Νόμβα γὰρ 'ἐγκαθισμὸς' ἐρμηνεύεται–, τριακοσίους
 δὲ πενήκοντα, ἐπειδὴ διὰ τῶν αἰσθήσεων προσβάλλοντες τῇ
 κτίσει τοῦ Θεοῦ τῇ ἐν ἑξ ἡμέραις γεγεννημένῃ, τὸν ταύτης
 15 δημιουργὸν ὑπερθαυμάζοντες δοξάζομεν διὰ τῆς τῶν λογισμῶν
 ἐπιστημονικῆς γνώσεως· ἐξάκις δὲ πενήκοντα ποιεῖ τὸν τρια-
 κόσια ἀριθμὸν· πάλιν δὲ τὰς δέκα ἐντολὰς τοῦ νόμου διὰ τῶν
 αἰσθήσεων ἐκπληροῦντες ἀποτελοῦμεν τὸν πενήκοντα. Τοὺς
 λογισμοὺς οὖν τοὺς ἐκ τούτων ἱεουργοῦντας τῷ Θεῷ καὶ τῇ
 20 ἀρετῇ ἐγκαθημένους ἀποκτέννειν πέφυκεν ὁ ὑπερήφανος λογι-
 σμὸς ἢ καὶ ὁ τῶν παθῶν σάλος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 50

Πῶς χρὴ νοεῖν τὸ ἐν τῷ Συμβόλῳ λεγόμενον «σαρ-
 κωθέντα ἐκ Πνεύματος ἀγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθέ-
 νου»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Φασί τινες τῶν ἀγίων ὅτι ἐκ Πνεύματος μὲν ἀγίου δίκην
 γονῆς ἀνδρὸς τὴν ψυχὴν καταβληθῆναι, τὴν δὲ σάρκα διαπλα-
 σθῆναι ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 51

Τί ἐστὶν τὸ τῶν Παροιμιῶν «χειρὶ χειρα ἐμβαλὼν οὐκ
 ἀθρωθήσεται»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Πράξει ἐναρέτῳ ὁ πρᾶξιν μίσγων φαύλην «οὐκ ἀθρωθή-
 σεται».

έννοῶ στὸ λογισμὸ τῆς ταπείνωσης. Γιατὶ τὸ ὄνομα Δαβὶδ σύμφωνα μὲ μιὰ ἔρμηνεία τοῦ ὀνόματός του σημαίνει 'ἐξουδενωμένος'. Αὐτὸς φονεύει τοὺς ἱερεῖς Νόμβα⁶⁶, δηλαδή τοὺς θεῖους καὶ ἐξιλαστήριους λογισμοὺς ποὺ εἶναι ἐγκαταστημένοι στὴν ἀρετὴ –γιατὶ Νόμβα ἐρμηνεύεται 'ἐγκατάσταση'–, καὶ οἱ ἱερεῖς εἶναι τριακόσιοι πενήντα ἐπειδὴ, ἀντικρῶζοντας μὲ τὶς αἰσθήσεις τὴν κτίση τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐγίνε σὲ ἕξι ἡμέρες, θαυμάζομε ἀμετρα τὸν δημιουργό της μὲ τὴν σίγουρη γνώση τῶν λογισμῶν· ἕξι φορές πάλι τὸ πενήντα κάνει τὸν ἀριθμὸ τριακόσια, κι ἀκόμα ὅταν πολλαπλασιάσομε τὶς δέκα ἐντολὲς τοῦ νόμου μὲ τὶς (πέντε) αἰσθήσεις κάνομε τὸν ἀριθμὸ πενήντα. Τοὺς λογισμοὺς λοιπὸν ποὺ ἀπὸ αὐτοὺς προσφέρουν τὴν ἱερὴ ὑπηρεσία τοὺς στὸ Θεὸ καὶ ποὺ εἶναι ἐγκαταστημένοι στὴν ἀρετὴ, τοὺς φονεύει ὡς ἀπὸ τὴ φύση του ὁ ὑπερήφανος λογισμὸς ἢ καὶ τῶν παθῶν ὁ σάλος.

ΕΡΩΤΗΣΗ 50

Πῶς πρέπει νὰ ἐννοοῦμε αὐτὸ ποὺ λέγεται στὸ Σύμβολο τῆς πίστεως «σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου»;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους λένε ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἔβαλε τὴν ψυχὴ σὰν σπέρμα ἀνδρός, ἐνῶ ἡ σὰρκα διαπλάσθηκε ἀπὸ τὰ παρθενικὰ αἷματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 51

Τί σημαίνει ὁ λόγος τῶν Παροιμιῶν, «δὲ θὰ ἀθωωθεῖ αὐτὸς ποὺ θὰ δώσει τὸ χέρι του στὸν ἄλλο»⁶⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅποιος ἀναμίξει μιὰ πράξη ἀρετῆς μὲ πράξη φαύλη δὲ θὰ κριθεῖ ἀθῶος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 52

Ἐκ τῶν αὐτῶν· «μὴ ἐγγυήσης σὸν φίλον· εἰ γὰρ μὴ ἔχεις» ἀποδοῦναι, «λήψονται τὸ στῤῥωμα τὸ ὑπὸ τὰς πλευράς σου».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Φίλον λέγει τὸ σῶμα διὰ τὴν πρὸς αὐτὸ τῆς ψυχῆς σχέσιν· τοῦτο μὴ ἐγγυᾶσθαι φησιν, τουτέστι μὴ φειδοῦς ἀξιοῦν, μηδὲ τοὺς ὑπὲρ ἀρετὴν πόνους ἀποδιδόναι ὀφείλοντα, τὴν ἄνεσιν εἶναι μεταδιώκειν. Εἰ γὰρ τῇ ἀσκήσει προσανέχων ὁ νοῦς ἄρξεται
10 ὑπενδιδόναι, μὴ εὐρίσκων ἀποδοῦναι ὁ νοῦς τὸν ὑπὲρ ἀρετῆς λόγον, λαμβάνουσιν οἱ δαίμονες καὶ εἰς αὐτὸ ἐπανεπαύετο ἀσκήσεις ἐξ αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ στῤῥωμα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 53

Τί δηλοῖ τὸ Ἡσαΐου ρητόν, «τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν προφήτην Ἀμβακοῦμ «ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἢ ἀρετῇ» τοῦ Κυρίου, τουτέστιν ἢ κατὰ σάρκα αὐτοῦ πολιτεία τὴν τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλων ἀρετῇ, αὐτὸς τῇ πράξει—τοῦτο γὰρ ἡ χεὶρ— ἐμέτρησε πᾶσαν τὴν γνῶσιν, ὕδωρ τροπι-
10 κῶς ὀνομασθεῖσαν· ἢ γὰρ ἐνωθεῖσα τῷ Λόγῳ φύσις πᾶσαν τὴν γνῶσιν κατείληφεν. «Τὸν» δὲ «οὐρανὸν σπιθαμῇ»· οὐρανὸν λέγων τὸν ὑψηλότερον τῶν ὄντων Λόγον, σπιθαμὴν δὲ τὴν μετὰ πράξεως ἐκτεταμένην γνῶσιν τῶν αἰσθήσεων διὰ τὸ πέντε δακτύλοις ἔχειν τὴν χεῖρα· τούτους οὖν τοὺς λόγους ἐνανθρωπή-

68. Παρμ. 6,1· 22,27.

69. Ἡσ. 40,12.

ΕΡΩΤΗΣΗ 52

Ἄπο τίς Παροιμίης πάλι· «μὴν ἐγγυηθεῖς γιὰ τὸ φίλο σου· ἂν δὲν μπορέσεις νὰ πληρώσεις θὰ σοῦ πάρουν τὸ στρῶμα ὅπου πλαγιάζεις»⁶⁸.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Φίλο λέει τὸ σῶμα ἐξαιτίας τῆς σχέσης μὲ αὐτὸ τῆς ψυχῆς. Νὰ μὴν ἐγγυηθεῖς, λέει, γι' αὐτό, δηλαδή νὰ μὴν τὸ κρίνεις ἄξιο γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σου, οὔτε ἂν ὀφείλεις ν' ἀποδώσεις τοὺς μόχθους γιὰ τὴν ἀρετὴ, νὰ τὸ ἀφήνεις νὰ ἐπιδιώκει τὴν ἄνεση. Γιατί, ἂν ὁ νοῦς πραγματοποιώντας τὴν ἄσκηση ἀρχίσει νὰ ὑποχωρεῖ, μὴ βρίσκοντας ὁ νοῦς ν' ἀνταποδώσει τὸ λόγο γιὰ τὴν ἀρετὴ, ἀφαιροῦν οἱ δαίμονες ἀπὸ αὐτὸν ἀκῶμα καὶ τίς ἀσκήσεις μὲ τίς ὁποῖες ἀναπαύοταν· γιὰ αὐτὸ δηλώνει τὸ στρῶμα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 53

Τί σημαίνει ὁ λόγος τοῦ Ἡσαΐα, «ποιὸς μέτρησε μὲ τὸ χέρι του τὸ νερό, μὲ τὴ σπιθαμὴ του τὸν οὐρανὸ καὶ μὲ τὴ φούχτα του ὅλη τὴ γῆ»⁶⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν προφήτη Ἀββακοῦμ «ἡ ἀρετὴ τοῦ Κυρίου σκέπασε τοὺς οὐρανοὺς»⁷⁰, δηλαδή ἢ κατὰ σάρκα πολιτεία του σκέπασε τὴν ἀρετὴ τῶν ἀγγέλων στοὺς οὐρανοὺς, αὐτὸς μὲ τὴν πράξη –γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ χέρι– μέτρησε ὅλη τὴ γνώση, πὺ μεταφορικὰ εἰπώθηκε νερό· γιὰ τὴ φύση, ἀφοῦ ἐνώθηκε μὲ τὸ Λόγο, ἔχει καταλάβει ὅλη τὴ γνώση. «Καὶ μέτρησε μὲ τὴ σπιθαμὴ του τὸν οὐρανὸ»⁷¹. οὐρανὸ λέει τὸν ὑψηλότερο ἀπὸ τα ὄντα λόγο καὶ σπιθαμὴ ἐννοεῖ τὴ γνώση τῶν αἰσθητῶν πὺ παρακολουθεῖ τὴν πράξη, ἐπειδὴ τὸ χέρι ἔχει πέντε δάχτυλα. Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς λόγους μέτρησε ὅταν ὁ Κύριος ἐνανθρώπησε

70. Ἀββακ. 3,3. 71. Ἡσ. 40,12.

15 σας ὁ Κύριος ἐξεμέτρησεν «ἀνακεφαλαιωσάμενος τὰ πάντα ἐν αὐτῷ». Τὸ δὲ «πᾶσαν τὴν γῆν δρακί» τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὕτως ὁ Κύριος τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, γῆϊνὴν οὖσαν, περιέσφιγγεν, ὡς μηδὲ τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη μὴ ἐφιέντος αὐτοῦ ἐνεργεῖν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 54

Τίς ὁ Ἐζεκίας καὶ τίς ἡ ἀσθένεια καὶ τίς ἡ παλάθη ἐξ ἧς ἰάθη τὸ τραῦμα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ Ἐζεκίας εἰς πρόσωπον λαμβάνεται τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ δὲ τραῦμα τὸ ἐν τῷ μηρῷ σημαίνει τὸν νόμον τῆς ἀμαρτίας, διὰ τὸ παρακεῖσθαι τῷ μηρῷ τὰ γεννητικὰ μέρη· ἡ δὲ παλάθη ἐστὶν ἡ σὰρξ ἡ ζωοποιὸς τοῦ Κυρίου, μὴ ἔχουσα ὄπὸν ἀμαρτίας, ἐξ ἧς ἴασις ἡμῖν γέγονε τῆς πληγῆς τῆς παραβάσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 55

Τί σημαίνει τὸ ἐκπεσὸν σιδήρον ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἀφ' ἐνὸς τῶν υἰῶν τῶν προφητῶν, ὅπερ ὁ προφήτης Ἐλισσαῖος ἐμβαλὼν ξύλον, ἐπιπολάσαι πεποίηκεν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εἰρηναῖος λέγει «δι' ἔργου» δεῖξαι τὸν προφήτην ἐν τῷ ἀναγαγεῖν τὸ σιδήριον, ὅτι «τὸν στερεὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὃν ἀμελῶς ἀποβαλόντες οὐχ εὐρίσκομεν, ἀποληψόμεθα πάλιν διὰ τῆς τοῦ ξύλου οἰκονομίας. Ὅτι δὲ ἀξίνη ἔοικεν ὁ λόγος τοῦ
10 Θεοῦ, διδάσκει Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς λέγων, 'ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται', καὶ Ἰερεμίας δὲ λέγων, 'ὁ λόγος Κυρίου ὡς πέλεκυς κόπτων πέτραν'».

72. Ἐφ. 1,10. 73. Δ' Βασ. 20,1-7. Ἠσ. 38,1-22.

74. Δ' Βασ. 4-6. 75. Εἰρηναίου, Κατὰ αἵρέσεων, V, 17,4.

ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα στὸν ἑαυτό του⁷². Τὸ «ὅλη τῆ γῆ μὲ τῆ φούχτα του», σημαίνει τοῦτο· ὅτι ὁ Κύριος τῆ σάρκα του ποὺ ἦταν γήινη τὴν ἔσφιξε γύρω του μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε οὔτε τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη νὰ δέχεται, χωρὶς νὰ τὸ θέλει.

ΕΡΩΤΗΣΗ 54

Ποιὸς εἶναι ὁ Ἐζεκίας, ποιά ἡ ἀσθένειά του καὶ τί εἶναι ἡ παλάθη ποὺ θεράπευσε τὸ τραῦμα του⁷³.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Ἐζεκίας ἐκπροσωπεῖ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐνῶ τὸ τραῦμα του στὸ μηρὸ σημαίνει τὸ νόμο τῆς ἀμαρτίας, ἐπειδὴ κοντὰ στὸ μηρὸ βρίσκονται τὰ γεννητικὰ μέρη· ἡ παλάθη πάλι εἶναι ἡ σάρκα ἡ ζωοποιὸς τοῦ Κυρίου, ποὺ δὲν ἔχει τὴν ἰκμάδα τῆς ἀμαρτίας, ἀπὸ τὴν ὁποία πραγματοποιήθηκε ἡ ἴαση τῆς πληγῆς ἀπὸ τὴν παράβαση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 55

Τί σημαίνει τὸ τσεκούρι ποὺ ξέπεσε ἀπὸ τὸ στειλιάρι του στὸν Ἰορδάνη ἀπὸ κάποιον ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τῶν προφητῶν καὶ ποὺ ὁ Ἐλισσαῖος ρίχνοντας μέσα ξύλο τὸ ἔκανε νὰ βγεῖ στὴν ἐπιφάνεια⁷⁴;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Εἰρηναῖος λέει⁷⁵ ὅτι ὁ προφήτης ἔδειξε ἔμπρακτα, ἀναφέροντας τὸ τσεκούρι, ὅτι τὸν στερεὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀπὸ ἀμέλειά μας χάσαμε καὶ δὲ βρίσκομε, θὰ τὸν ξαναβροῦμε μὲ τὴν οἰκονομία τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ. Ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μοιάζει μὲ τσεκούρι τὸ διδάσκει ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς λέγοντας, «ἤδη τὸ τσεκούρι εἶναι στὴ ρίζα τοῦ δένδρου»⁷⁶, καὶ ὁ Ἰερεμίας λέγοντας, «ὁ λόγος τοῦ Κυρίου κόβει τὴν πέτρα ὅπως τὸ πελέκι»⁷⁷.

76. Λουκᾶ 3,9. Ματθ. 3,10. 77. Ἰερ. 23,29.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 56

Τί σημαίνει ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τῶν ργγ' ἰχθύων ἀριθμός;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐπειδήπερ ἀπὸ μιᾶς ἀρχόμενος κατὰ σύνθεσιν μέχρι τῶν δέκα ἑπτὰ πληροῖς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον, σημαίνει ὅτιπερ διὰ τε τῆς ἐκπληρώσεως τῶν δέκα ἐντολῶν καὶ τῶν ἑπτὰ ἐνεργειῶν τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰσέρχονται οἱ σωζόμενοι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἣ καὶ τοὺς διὰ πίστεως τῆς ἀγίας Τριάδος
10 καὶ τῆς τῶν μελλόντων ἐλπίδος—ὑπερθετικὸς γὰρ τοῦ ἑβδοματικοῦ χρόνου ὁ πεντηκοστὸς ἀριθμὸς ἐστίν— καὶ τῆς διὰ τῶν ἐντολῶν ἐνεργείας, ὅπερ σημαίνεται διὰ τοῦ ἑκατοστοῦ ἀριθμοῦ, σωζομένους καὶ τὴν βασιλείαν ἀξιουμένους.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 57

Τίνες εἰσὶν οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες καὶ οἱ ὄφεις ὑπὲρ ὧν ὁ Κύριος κατὰ Γρηγόριον τὸν Νύσσης τὰς γ' ἐν τῷ ἄδη ἡμέρας πεποίηκεν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τρεῖς εἰσι τῆς ψυχῆς δυνάμεις, λογικόν, θυμικόν, ἐπιθυμητικόν· οἱ μὲν οὖν ἄνδρες λαμβάνονται εἰς τὸ λογικόν, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς τὸ ἐπιθυμητικόν, οἱ δὲ ὄφεις εἰς τὸ θυμικόν. Ἀποκαθίστανται οὖν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι αἱ τρεῖς αὗται δυνάμεις τῇ
10 ἐπιγνώσει· ὑπὲρ αὐτῶν δὲ καὶ ὁ Κύριος τὸ ζωοποιὸν κατεδέξατο πάθος καὶ τὴν εἰς ἄδου κάθοδον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 58

Ἐκ τῶν Παροιμιῶν, τὸ «διορατικὸν ἄνδρα καὶ ὄξυν»

78. Ἰω. 21,11.

79. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ τῆς τριημέρου προθεσμίας τῆς ἀναστάσεως

ΕΡΩΤΗΣΗ 56

Τί σημαίνει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑκατὸν πενήντα τριῶν ψα-
ριῶν ποὺ ἀναφέρεται στὸ Εὐαγγέλιο⁷⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ προσθέτοντας ὡς τὸ δέκα ἑπτὰ συμπληρώνεις αὐτὸν τὸν ἀριθμὸ, σημαίνει ὅτι συμπληρώνοντας τὶς δέκα ἐντολὲς καὶ τὶς ἑπτὰ ἐνέργειες τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰσέρχονται οἱ σωζόμενοι στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἢ ἀκόμα σημαίνει κι ὅτι αὐτοὶ ποὺ πιστεύουν στὴν ἁγία Τριάδα κι ἐλπίζουν τὰ μελλοντικὰ –γιατὶ ὁ ἀριθμὸς πενήντα εἶναι πολλαπλάσιος τοῦ ἑβδομαδιαίου χρόνου– καὶ ἐκτελοῦν τὶς ἐντολές, πράγμα ποὺ σημαίνεται μὲ τὸ ἀριθμὸ ἑκατό, αὐτοὶ εἶναι ποὺ σώζονται κι ἀξιῶνται τὴ βασιλεία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 57

Ποιοὶ εἶναι οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες καὶ τὰ φίδια ποὺ γιὰ χάρη τους ὁ Κύριος, σύμφωνα μὲ τὸ Γρηγόριο Νύσσης⁷⁹, ἔκανε τὶς τρεῖς ἡμέρες στὸν ἄδη;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τρεῖς εἶναι οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τὸ λογικὸ, τὸ θυμικὸ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸ. Οἱ ἄνδρες ἔχουν τὴ θέση τοῦ λογικοῦ, οἱ γυναῖκες τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ τὰ φίδια τοῦ θυμικοῦ. Μὲ τὴν ἐπίγνωση λοιπὸν ἀποκαθίστανται στὸ μελλοντικὸ αἰῶνα αὐτὲς οἱ τρεῖς δυνάμεις. Γιὰ χάρη αὐτῶν καὶ ὁ Κύριος καταδέχτηκε τὸ ζωοποιὸ πάθος καὶ τὴν κάθοδο στὸν ἄδη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 58

Πῶς θὰ ἐννοήσομε τὸ λόγο τῶν Παροιμιῶν, «ὁ διορα-

τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἐπαντα τὰ ἔργα, Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τόμ. 10, σ. 460,18-21 καὶ ἐξῆς.

5 τοῦ νοῆσαι «βασιλεῦσιν δεῖ παρεστάναι», πῶς νοή-
σωμεν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τὸν ὄξυν περὶ τὸ πρακτικὸν καὶ θεωρητικὸν περὶ τὸ
γνωστικὸν τοῖς τρισὶν νόμοις παρεστάναι ὁ λόγος βούλεται, τῷ
φυσικῷ καὶ τῷ γραπτῷ καὶ τῷ τῆς χάριτος, ἵνα, ἐξ αὐτῶν ὀδη-
γούμενος, κατορθώσῃ δεόντως πρακτικὴν καὶ φυσικὴν καὶ θε-
10 ολογικὴν φιλοσοφίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 59

Ἐκ τῶν αὐτῶν· «ἐπτάκις πεσεῖται ὁ δίκαιος καὶ ἀνα-
στήσεται».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Δίκαιον ἐνταῦθα τὸν μόνον ἀληθῶς δίκαιον τὸν Κύριον
ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὑπολαμβάνειν χρεῶν. Ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ἐν
ἡμῖν λέγεται καὶ πίπτειν καὶ ἀνίστασθαι ὡς τὰ ἡμέτερα πάντα
διὰ φιλανθρωπίαν καταδεξάμενος, ἔπεσαν δὲ ἡ φύσις ἡμῶν
ἐπτάκις –κατὰ τε τὴν τοῦ προπάτορος παράβασιν πρώτην γενο-
10 μένην, δευτέραν δὲ τὴν τολμηθεῖσαν τοῦ Κάϊν μαιφονίαν,
πρῶτον τῇ φύσει καινοτομήσαντος φόνον, τρίτην ἐπὶ τῆς κατὰ
τὸν Νῶε γενεᾶς, ἐφ' ἧς οὐ κατέμεινε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ «διὰ
τὸ εἶναι σάρκας», τετάρτην ἐπὶ τῆς πυργοποιΐας, πέμπτην ἐπὶ
τῆς κατὰ τὸν Ἀβραάμ γενεᾶς, ἐξ ἧς μόνος αὐτὸς τῷ Θεῷ εὐη-
15 ρέστησεν, ἕκτην ἐπὶ τοῦ Μωυσέως, εἰς τοσοῦτον τῆς ἐπ' αὐτοῦ
γενεᾶς ἀθεΐας ἐξοκειλάσης, ὡς αὐτὸν εἰς ἐπικουρίαν τῆς τοσαύ-
της ἀσεβείας ἀπὸ Θεοῦ πεμφθῆναι, ἑβδόμην ἐπὶ τῆς τῶν προ-
φητῶν γενεᾶς, ἧτις τὰς προλαβούσας γενεὰς εἰς κακίας μέτρον
πάσας ὑπερηκόντισεν— ἐπεὶ οὖν, ὡς εἴρηται, ἐπτάκις ἔπεσεν ἡ

80. Παρμ. 22,29.

81. Παρμ. 24,16.

τικός και όξύνους άνδρας πρέπει να παραστέκεται μπροστά στο βασιλιά»⁸⁰;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ό λόγος θέλει τόν όξυ στην πράξη και θεωρητικό στη γνώση να παραστέκεται στους τρεις νόμους, τó φυσικό, τó γραπτό και τó νόμο τής χάριτος, ώστε, όδηγούμενος από αυτούς, να κατορθώσει όπως πρέπει τήν πρακτική, τή φυσική και τή θεολογική φιλοσοφία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 59

Άπό τις Παροιμίες πάλι: «έφτά φορές θά πέσει ό δίκαιος και έφτά θά σηκωθεί»⁸¹.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ός δίκαιο έδω πρέπει να έννοήσομε τόν μόνο άληθινό δίκαιο, τόν Κύριό μας Ίησοϋ Χριστό. Αυτός λοιπόν λέγεται ότι πέφτει και σηκώνεται μέσα μας αφού αναδέχτηκε από φιλανθρωπία όλες τις ιδιότητές μας και ή δική μας φύση έπεσε έφτά φορές. Η πρώτη φορά ήταν κατά τήν παράβαση του προπάτορά μας⁸¹, ή δεύτερη ήταν ό μιαρός φόνοσ του Κάιν⁸², που για πρώτη φορά είσήγαγε στη φύση τó φόνο· ή τρίτη συνέβηκε στη γενιά του Νώε, στην όποία δέν έμεινε τó Πνεϋμα του Θεού, «γιατί ήταν σάρκες»⁸³. τέταρτη φορά στο χτίσιμο του πύργου⁸⁴. πέμπτη στη γενιά του Άβραάμ, από τήν όποία έκεϊνος μόνο είχε ευαρεστήσει τó Θεό⁸⁵. έκτη στις ήμέρες του Μωυσή, που τόσο είχε έξοκείλει ή γενιά του στην άθειά, ώστε να σταλει έκεϊνος από τó Θεό για τήν αντιμετώπιση τόσης άσέβειας· έβδομη συνέβηκε στη γενιά των προφητών, που υπερέβαλε όλες τις προηγούμενες γενιές στο μέτρο τής κακίας. Έπειδή λοιπόν, όπως λέχθηκε, ή φύση μας έπεσε έφτά φορές, αυτήν,

82. Γεν. 3,6. 83. Γεν. 4,8.

84. Γεν. 6,3.

20 φύσις ἡμῶν, ταύτην ἀφάτω φιλανθρωπία κινηθεὶς ἀνέστησεν ὁ Κύριος, αὐτὴν τὴν φύσιν ἐνώσας ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 60

Τίνας σημαίνει ὁ Ἀπόστολος λέγων, «τοὺς προηλικότας ἐν τῷ Χριστῷ», πρὸς Ἐφεσίους γράφων;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Πᾶς τις τῶν ἀγίων τῶν πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Κυρίου, οἴαντοῦν ἀρετὴν ἐξασκῶν, κἂν εἰ μὴ τὸ ὄλον τῆς οἰκονομίας μυστήριον ἐγίνωσκεν, ἀλλ' ἐκ μέρους φυσικῶς κινούμενος ἤλπιζε καὶ προσεδόκα ὅτι, ὁ τὴν φύσιν ποιήσας, αὐτὸς καὶ παραφθαρῆσαν ἀνασώσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 61

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «εἰς τὸ εἰδέναι ἡμᾶς τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον
5 μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

«Ἡ τῆς κλήσεως ἐλπίς» ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου πολιτείαν διὰ πράξεως ἀπάθεια· «πλοῦτος» δὲ «τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις» ἐστὶν ὁ κατὰ τὴν γνῶσιν
10 τῆς ἀληθείας πλοῦτος· «ὑπερβάλλον» δὲ «μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ» ἐστὶν ἡ τοῖς ἀξίοις δωρηθησομένη θέωσις, ὡς ὑπὲρ φύσιν οὔσα καὶ θεοῦ ἐξ ἀνθρώπων κατὰ χάριν τοὺς μετόχους ἀποτελοῦσα.

85. Γεν. 11,4. 86. Ἐφ. 1,12.

87. Ἐφ. 1,18-19.

κινούμενος από άφατη φιλανθρωπία, τή σήκωσε ό Κύριος, ένώνοντας στην ύπόστασή του τήν ίδια τή φύση μας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 60

Ποιούς έννοεί ό 'Απόστολος γράφοντας πρός τούς Έφεσίους και λέγοντας, «έκεϊνοι πού από πριν στήριξαν τήν έλπίδα τους στο Θεό»⁸⁶;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Καθένας από τούς άγίους πριν από τήν έπιδημία του Κυρίου στη γή, όποια άρετή και άν έξασκούσε, κι άν ακόμα δέν γνώριζε όλο τò μυστήριο τής οίκονομίας, αλλά κινούμενος από ένα μέρος της, από φυσικά σημεία έλπιζε και προσδοκούσε ότι, αυτός πού δημιούργησε τή φύση, αυτός και μετά τήν παραφθορά της θα τήν ξανασώσει.

ΕΡΩΤΗΣΗ 61

'Από τόν ίδιο 'Απόστολο· «για να γνωρίσομε ποιά είναι ή έλπίδα πού μās υπόσχεται ή κλήση του και ποιός είναι ό πλούτος τής δόξας τής κληρονομιάς του πού έτοίμασε για τούς άγίους και ποιό τò ύπερβολικό μέγεθος τής δύναμής του»⁸⁷.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

«'Η έλπίδα τής κλήσης του» είναι ή έμπρακτη άπάθεια σύμφωνα με τήν πολιτεία του ίδιου του Κυρίου· «ό πλούτος τής δόξας τής κληρονομιάς του για τούς άγίους»⁸⁸ είναι ό πλούτος τής άληθινής γνώσης· ένώ «τò ύπερβολικό μέγεθος τής δύναμής του» είναι ή θέωση πού θα δωρηθει στους άξιους⁸⁹, γιατί είναι άνώτερη από τή φύση, και από άνθρωπους κάνει θεούς κατά χάρη όσους τή μετέχουν.

88. Έφ. 1,18.

89. Έφ. 1,19.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 62

Τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου· «αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Τοῦτο εἴρηται τῷ Ἀποστόλῳ, ὡς οἶμαι, ἐπειδὴ κατα' ἀρχὰς ποιήσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, διὰ δὲ τῆς παραβάσεως παραπεσόντα, ἀνέκτισε πάλιν διὰ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ ἐπιδημίας καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀπεκατέστησεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 63

Τοῦ αὐτοῦ· «ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκί» καὶ τὰ λοιπά.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εἴτε τοὺς δύο λαοὺς συνάψας ἐποίησεν ἓν, εἴτε τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια —συνῆψε γὰρ καὶ ταῦτα, διεστηκότα πρὸς ἀλληλα—, εἴτε καὶ εἰς τὸν καθένα λαμβάνεις· συνῆψε ψυχὴν καὶ σῶμα δεῖ πρὸς ἑαυτὰ στασιάζοντα· ὑπέταξε γὰρ «τὸ φρόνημα
10 τῆς σαρκὸς τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος»· «καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας»· μεσότοιχον ἢ τὴν σάρκα ἢ τὰ αἰσθητὰ ἢ τὴν νομικὴν λατρείαν ἐκάλεσε, φραγμὸν δὲ τὴν ἀμαρτίαν· ταῦτα γὰρ τοίχου δίκην, μὴ ἐπιστημόνως μηδὲ μετὰ γνώσεως πνευματικῆς κεκρημένοις αὐτοῖς ἡμῖν, διετείχιζον ἡμᾶς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ
15 τῆ ἀμαρτία ὑπέβαλλον. «Τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκί»· τὴν ἀμαρτίαν ἔχθραν εἰπών· αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ κατέστησε. «Τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας»· νόμος ἐντολῆς ἐστὶ τὸ «οὐ φονεύσης» καὶ τὰ λοιπά· ὁ δὲ φυσικῶς τῆ ἐντολῆ ἐπιβάλλων καὶ γινώσκων τὸν λόγον τῆς ἐντολῆς οἶδεν
20 ὅτι οὐ μόνον σωματικοῦ φόνου ἀπέχεσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ παντὸς

90. Ἐφ. 2,10. 91. Ἐφ. 2,14.

92. Ρωμ. 8,7· 8,2. 93. Ἐφ. 2,14.

ΕΡΩΤΗΣΗ 62

Τοῦ ἴδιου Ἀποστόλου· «γιατὶ εἶμαστε πλάσματα ἐκείνου, πλασμένοι γιὰ νὰ πράττομε ἔργα ἀγαθὰ»⁹⁰.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Αὐτὸ τὸ εἶπε ὁ Ἀπόστολος, ὅπως νομίζω, ἐπειδὴ ὁ Θεός, ἀφοῦ ἔπλασε στὴν ἀρχὴ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἐξέπεσε αὐτὸς μὲ τὴν παράβασή του, τὸν ξαναέπλασε πάλι μὲ τὴν ἔνσαρκη ἐπιδημία του στὴ γῆ καὶ τὸν ἀποκατέστησε στὴν ἀρχικὴ του μορφή.

ΕΡΩΤΗΣΗ 63

Τοῦ ἴδιου Ἀποστόλου· «αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὰ δύο ἓνα καὶ γκρέμισε τὸν ἐνδιάμεσο φράχτη, τὴν ἔχθρα μέσα στὴ σάρκα» καὶ τὰ ὑπόλοιπα⁹¹.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Εἴτε συνένωσε τοὺς δύο λαοὺς καὶ τοὺς ἔκανε ἓνα, εἴτε τὰ ἐπίγεια καὶ οὐράνια –γιατὶ τὰ ἔνωσε κι αὐτὰ ποὺ ἦταν σ' ἀπόσταση μεταξύ τους– εἴτε παίρνεις τὸ πράγμα καὶ στὸν καθένα ἄνθρωπο· ἔνωσε δηλαδὴ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ποὺ πάντοτε πολεμοῦσε τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, γιατί ὑπέταξε «τὸ φρόνημα τῆς σάρκας στὸ νόμο τοῦ πνεύματος»⁹². Καὶ «κατάργησε τὸν ἐνδιάμεσο φραγμό»⁹³· ἐνδιάμεσο ὀνόμασε ἢ τὴ σάρκα ἢ τὰ αἰσθητὰ ἢ τὴ νομικὴ λατρεία, ἐνῶ φραγμὸ τὴν ἁμαρτία· γιατί αὐτὰ σὰν ἓνας τοῖχος, χρησιμοποιοῦντας τὸν ἑαυτὸ μας χωρὶς ἐπιστήμη καὶ γνώση πνευματικὴ, μᾶς χῶριζαν σὰν μὲ τοῖχο ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ μᾶς ὑπέτασαν στὴν ἁμαρτία. «Τὴν ἔχθρα μέσα στὴ σάρκα»⁹⁴· ἔχθρα εἶπε τὴν ἁμαρτία· γιατί αὐτὴ μᾶς ἔκανε ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ. «Κατάργησε τὸ νόμο τῶν ἐντολῶν μὲ τὰ δόγματά του». Νόμος ἐντολῶν εἶναι τὸ «οὐ φονεύσεις»⁹⁵ καὶ τὰ λοιπὰ. Κι αὐτὸς ποὺ ἀντιμετωπίζει τὴν ἐντολὴ καὶ γνωρίζει φυσικὰ τὸ λόγο της, γνωρίζει ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀπέχει μόνο ἀπὸ τὸ σωματικὸ

94. Ἐφ. 2,15. 95. Ἐξ. 20,15.

πάθους λυμαινομένου τὴν φύσιν· καὶ γὰρ καὶ φθόνος καὶ κατα-
 λαλιὰ καὶ πάντα τὰ πάθη φθαρτικὰ τῆς φύσεώς εἰσιν. Ὁ Κύ-
 ριος οὖν ἐλθὼν «ἐν δόγμασι κατήργησε τὸν νόμον», ἀντὶ τοῦ
 'ἔπαυσεν', λέγων «ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις 'οὐ φονεύσης'· ἐγὼ δὲ
 25 λέγω ὑμῖν· 'πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος
 ἔσται'», ἀλλ' οὐ μόνον διδάξας, ἀλλὰ γὰρ καὶ ποιήσας. Καὶ τὰς
 θυσίας δὲ τὰς κατὰ νόμον δογματίσας κατήργησε, πνευματικῶς
 νοεῖσθαι παρασκευάσας· μᾶλλον δὲ τὰς πολλὰς, τύπον οὔσας
 τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου δείξας, κατέπαυσεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 64

Ἐκ τῶν Παροιμιῶν· «τίς ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ
 κατέβη; τίς συνήγαγεν ἀνέμους ἐν κόλπῳ; τίς συνέτρι-
 ψεν ὕδωρ ἐν ἱματίῳ; τίς ἐκράτησε τῶν ἄκρων τῆς
 5 γῆς; τί ὄνομα αὐτῷ;».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τοῦτο ἐπλάσθη, ὥστε
 πρὸς τὴν αἰτίαν ἀναβῆναι τῷ πόθῳ καὶ εἶθ' οὕτως εἰς τὰ μετὰ
 τὴν αἰτίαν κτίσματα κατελθεῖν καὶ ταῦτα καλῶς τῇ γνώσει ἐπι-
 10 σκοπήσαντα ἀναβιβάσαι πρὸς τὸν ποιητὴν τούτων, τοῦτο δὲ
 οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ πρὶν ὑψωθῆναι πρὸς τὸν Θεὸν κατένευσε
 πρὸς τὴν ὕλην, ἐλθὼν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δεύτε-
 ρος Ἀδάμ, «ἀνακεφαλαιώσατο ἐν αὐτῷ τὰ πάντα» καὶ ἔδειξεν
 εἰς τί παρήχθη ὁ πρῶτος ἄνθρωπος. Κατὰ γὰρ τὴν πρόσληψιν
 15 τῆς ἀνθρωπείας φύσεως πρῶτον ἀνέβη κινηθεὶς πρὸς τὸν αἴ-
 τιον, εἶτα καὶ κατέβη κατὰ τὴν θεότητα, τὴν τοῦ «δούλου μορ-
 φὴν» ὑποδύς, καὶ πάλιν δὲ ἀνέβη κατὰ τὸ συναμφοτέρον ἐν τῇ

96. Ἐφ. 2,15. 97. Ματθ. 5,21-22.

98. Ματθ. 5,19. 99. Παρμ. 30,4.

φόνο, ἀλλὰ κι ἀπὸ κάθε πάθος πὸ φθείρει τὴ φύση μας. Γιατὶ κι ὁ φθόνος κι ἡ καταλαλιὰ καὶ ὅλα τὰ πάθη φθείρουν τὴ φύση μας. Ἐρχόμενος λοιπὸν ὁ Κύριος «κατάργησε τὸ νόμο μὲ τὴ διδασκαλία του»⁹⁶, ἀντὶ νὰ πεῖ ‘τὸν ἔπαυσε’, λέγοντας· «λέχθηκε στοὺς παλαιοὺς ‘Δὲ θὰ φονεύσεις’· ἐγὼ ὁμῶς σᾶς λέγω, ‘ὅποιος ὀργίζεται ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγο εἶναι ἔνοχος’»⁹⁷· καὶ δὲν δίδαξε μόνο, ἀλλὰ καὶ ἔπραξε⁹⁸ πολλὰ. Μὲ τὴ διδασκαλία του κατάργησε καὶ τὶς νομικὲς θυσίες, διδάσκοντάς μας νὰ τὶς νοοῦμε πνευματικά. Ἦ καλύτερα σταμάτησε τὶς πολλές, δείχνοντας πῶς ἦταν τύποι τοῦ σχετικοῦ μ’ ἐκεῖνον μυστηρίου.

ΕΡΩΤΗΣΗ 64

Ἄπὸ τὶς Παροιμίες· «ποιὸς ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ καὶ πάλι κατέβηκε; ποιὸς συγκέντρωσε τοὺς ἀνέμους στὸν κόλπο του; ποιὸς συνέτριψε τὸ νερὸ μὲ τὸ ἱμάτιό του; ποιὸς κράτησε τὶς ἄκρες τῆς γῆς; ποιὸ εἶναι τὸ ὄνομά του;»⁹⁹

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἀρχικὰ πλάστηκε γι’ αὐτό, γιὰ ν’ ἀνεβεῖ μὲ τὸν πόθο του στὴν αἰτία κι ἔτσι ἔπειτα νὰ κατεβεῖ στὰ κτίσματα πὸ ἀκολουθοῦν τὴν αἰτία κι ἀφοῦ τὰ παρατηρήσει καλὰ καὶ τὰ γνωρίσει ν’ ἀνεβεῖ στὸν ποιητὴ τους, ὁμῶς αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαμε, ἀλλὰ προτοῦ ὑψωθεῖ στὸ Θεὸ ἔσκυψε στὴν ὕλη, γι’ αὐτό ἀφοῦ ἦρθε ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δεῦτερος Ἀδάμ, ἀνακεφαλαίωσε μέσα του τὰ πάντα¹ καὶ ἔδειξε γιὰ ποιὸ σκοπὸ δημιουργήθηκε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος. Κατὰ τὴν πρόσληψη δηλαδὴ τῆς ἀνθρώπινης φύσης κατὰ πρῶτον ἀνέβηκε προχωρώντας πρὸς τὸν αἴτιο, ἔπειτα καὶ κατέβηκε κατὰ τὴ θεότητα, ἀφοῦ ἔλαβε «τὴ μορφή τοῦ δούλου»². Καὶ ἀνέβηκε καὶ πάλι καὶ μὲ τὰ δύο— θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα— κατὰ τὴν ἀνάληψή

1. Ἐφ. 1,10.

2. Φιλ. 2,7.

μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀναλήψει. Οὕτω δεῖ καὶ ἡμᾶς
 πρῶτον ὑψοῦσθαι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ στομοῦντας τὴν ψυχὴν
 20 τὸν ὄλον αὐτῆς πόθον πρὸς αὐτὸν τείνειν καὶ εἶθ' οὕτω κατα-
 βαίνειν ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῶν ὄντων καὶ ἕκαστον ὡς ἔχει φύσε-
 ως ἐπισκοπεῖν καὶ πάλιν δι' αὐτῶν ἀναβιβάζεσθαι τῇ θεωρη-
 τικῇ γνώσει εἰς τὸν τούτων δημιουργόν.

Ὁ τοιοῦτος συνάγει «ἀνέμους ἐν κόλπῳ»· τοὺς γὰρ διαφό-
 25 ρους λόγους τῶν ὄντων τροπικῶς ἀνέμους ὀνομασθέντας συνά-
 γει εἰς τὸν κόλπον τῆς ἑαυτοῦ καρδίας. Ἐπεὶ οὖν κόλπος ἐστὶν
 ὁ ὀμφαλὸς ἐν ᾧ φασιν τὸν πρῶτον γόνον τὴν ἀρχὴν λαμβάνειν,
 χρὴ νοεῖν ὅτι ἐν τῷ γονίμῳ καὶ θεωρητικῷ μέρει τῆς καρδίας
 συνάγων τοὺς διαφόρους λόγους ἀποτίκτει ἓνα λόγον Θεοῦ· οἱ
 30 γὰρ πολλοὶ τῶν ὄντων λόγοι εἰς ἓν συνάγονται. Ἄλλὰ καὶ συν-
 τρίζει «ὔδωρ ἐν ἱματίῳ»· ὔδωρ εἰσὶν, ὡς πολλαχοῦ τῆς Γρα-
 φῆς εὐρήσεις λεγούσης, οἱ πειρασμοί· τούτους ἐν τῷ ἰδίῳ
 σώματι ἢ καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ μέρει τῆς φιλοσοφίας πάσχων μεθ'
 ὑπομονῆς συντρίζει, ἀπράκτους αὐτοὺς ἀποπέμπων. Κρατεῖ δὲ
 35 καὶ «τῶν ἄκρων τῆς γῆς», μὴδὲ τὰ φυσικὰ τοῦ σώματος πάθη
 συγχωρῶν ἀλόγως ἐκφέρεσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 65

Ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· «καὶ ἔσονται οἱ καταλελειμμένοι
 ὑπὲρ τὸ χρυσίον τὸ ἄπυρον».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Οἱ δοκιμασθέντες διὰ τῶν πειρασμῶν καὶ ἐγκαταλειφθέν-
 τες πρὸς πλείονα πείραν ὡς Ἰώβ, ὁ Ἰωσήφ καὶ οἱ κατ' αὐτοῦς,
 οὗτοι ὑπὲρ «τὸ χρυσίον τὸ ἄπυρόν» εἰσιν, ὑπὲρ τὸν δίκην χρυ-
 σοῦ εὐθῆ πλασθέντα Ἀδάμ, τὸν μὴ πυρωθέντα διὰ πειρασμῶν
 καὶ βαστάσαντα.

3. Παρμ. 30,4.

4. Παρμ. 30,4.

5. Παρμ. 30,4.

του μετὰ τὴν ἀνάστασή του ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Ἔτσι πρέπει κι ἐμεῖς· πρῶτα νὰ ὑψωνόμαστε πρὸς τὸ Θεὸ καὶ νὰ κατευθύνουμε τὴν ψυχὴ μας μὲ ὄλο τὸν πόθο της πρὸς αὐτόν, κι ἔτσι πάλι νὰ κατεβαίνομε στὴν ἔρευνα τῶν ὄντων ἐξετάζοντας τὴ φύση τοῦ καθενὸς καὶ πάλι μέσω αὐτῶν ν' ἀνεβαίνομε μὲ τὴ θεωρητικὴ γνώση στὸ Δημιουργό της.

Ἐνας τέτοιος «συγκεντρώνει τοὺς ἀνέμους στὸν κόλπο του»³· τοὺς διάφορους λόγους δηλαδὴ τῶν ὄντων ποὺ ὀνομάστηκαν μεταφορικὰ 'ἀνεμοὶ' τοὺς συγκεντρώνει στὸ βάθος τῆς καρδιάς του. Κι ἐπειδὴ 'κόλπος' εἶναι ὁ ὀμφαλός, ὅπου λένε ὅτι πρωτογεννιέται στὴν ἀρχὴ ἡ ψυχὴ, πρέπει νὰ ἐννοήσομε ὅτι συγκεντρώνοντας κανεῖς στὸ γόνιμο καὶ θεωρητικὸ μέρος τῆς καρδιάς του τοὺς διάφορους λόγους γεννᾷ τὸν ἕνα Λόγο τοῦ Θεοῦ. Οἱ πολλοὶ δηλαδὴ λόγοι τῶν ὄντων μαζεῦνται σὲ ἕνα. Ἄλλὰ «καὶ συντρίβει τὸ νερὸ μὲ τὸ ἱμάτιό του»⁴. Νερὸ εἶναι, ὅπως σὲ πολλὰ σημεία τῆς Γραφῆς θὰ βρεῖς νὰ λέγεται, οἱ πειρασμοί. Ὑποφέροντάς τους αὐτοὺς στὸ ἴδιο του τὸ σῶμα ἢ καὶ στὸ ἠθικὸ μέρος τῆς φιλοσοφίας τοὺς συντρίβει μὲ τὴν ὑπομονή του, ἐξαποστέλλοντάς τους ἄπρακτους. Ἐπίσης, «ἐξουσιάζει καὶ τὶς ἄκρες τῆς γῆς»⁵ μὴ ἐπιτρέποντας ἀκόμα καὶ τὰ φυσικὰ πάθη τοῦ σώματος νὰ ἐκφέρονται μὲ τρόπο ἄλογο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 65

Ἄπὸ τὸν Ἡσαΐα· «καὶ θὰ γίνουν ὅσοι ἔχουν ἐγκαταλείφθῃ ἀνώτεροι ἀπὸ τὸ γνήσιο χρυσάφι»⁶.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἄλλοι δοκιμάστηκαν μὲ τοὺς πειρασμοὺς κι ἐγκαταλείφθηκαν γιὰ περισσότερη δοκιμασία, ὅπως ὁ Ἰώβ, ὁ Ἰωσήφ καὶ οἱ ὅμοιοί τους, αὐτοὶ εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὸ γνήσιο χρυσάφι⁷, ἀνώτεροι ἀπὸ τὸν σὰν τὸ χρυσάφι πρωτόπλαστο Ἀδάμ, ποὺ δὲν πυρώθηκε ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς καὶ οὔτε βάσταξε αὐτούς.

6. Ἡσ. 13,12.

7. Ἡσ. 13,12.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 66

Τί σημαίνει ὁ ἐν τῇ Γενέσει «ἄνθραξ καὶ ὁ λίθος ὁ πράσινος»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐκάτεροι τὸν Κύριον δηλοῦσιν· ὁ μὲν ἄνθραξ ὡς φωτιστικὸς καὶ καυστικός, διὰ τὸ παρεκτικὸν εἶναι τὸν Κύριον γνώσεως, δαπανητικὸν δὲ τῆς μοχθηρίας· ὁ δὲ πράσινος λίθος ἐπειδὴ τονωτικός ἐστὶν τῆς ὀρατικῆς δυνάμεως, δηλοῖ καὶ αὐτὸς τὸν Κύριον, ὡς τοῦ θεωρητικοῦ τῆς ψυχῆς τόνου ποιητικόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 67

Τί σημαίνει κατὰ θεωρίαν ἡ τύφλωσις τοῦ Σαμψών;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Σαμψὼν ἐρμηνεύεται ἥλιος, ἡ δὲ Δαλιδὰ ἄπρωχέυσασα·
 5 ἐπέπεσεν οὖν ὁ Σαμψὼν ἐπὶ τὸν μηρὸν τῆς Δαλιδά, τουτέστιν ἐπὶ τὸ παθητὸν μέρος τῆς ἡδονῆς, καὶ ἐπτώχευσε τῆς φωτιζούσης αὐτὸν ἀρετῆς. Τότε ἤνεγκε κουρέα καὶ ξυρὸν «καὶ ἐξύρῃσεν αὐτοῦ τοὺς ζ βοστρύχους»· κουρεύς ἐστὶν ὁ διάβολος, ξυρὸν δὲ ἡ ἀπάτη κατὰ τὸ γεγραμμένον «ὡσεὶ ξυρὸν ἠκονημένον
 10 ἐποίησας δόλον», οἱ δὲ ζ βόστρυχοι ἐπτὰ ἐνέργειαι κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν τοῦ Πνεύματος. Ὅτι ἂν οὖν ἤρξαντο φύειν αὐτοῦ αἱ τρίχες, τουτέστιν ὅτι ἂν εἰς μετάμελον ἦλθε τῶν αὐτῶ πεπραγμένων, τότε χειραγωγεῖ αὐτὸν τὸ παιδάριον, τουτέστιν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄγει αὐτὸν ἐπὶ τοὺς στύλους «ἐφ' ὧν ἐπε-
 15 στήρικτο ὁ οἶκος» τῶν ἀλλοφύλων, οἵτινές εἰσιν θυμὸς καὶ ἐπιθυμία, ὑφ' ὧν πᾶς ἀλλόφυλος ἀλίσκεται νοῦς. Τὸ δὲ συναποθανεῖν τὸν Σαμψὼν τῶν ἀλλοφύλων, σημαίνει τὴν συντέλειαν, ἡγουν νέκρωσιν τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος.

8. Γεν. 2,12.

9 Κριτ. 16,24.

10. Κριτ. 16,19.

11. Κριτ. 16,19.

12. Ψαλμ. 51,4.

13. Ἡσ. 11,2.

ΕΡΩΤΗΣΗ 66

Τί σημαίνει «ὁ ἄνθρακας καὶ ὁ πράσινος λίθος» τῆς Γένεσης⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Καὶ τὰ δύο δηλώνουν τὸν Κύριο· ὁ ἄνθρακας ἐπειδὴ φωτίζει καὶ καίει, ἐπειδὴ ὁ Κύριος εἶναι χορηγὸς γνώσης ἀλλὰ καὶ καίει τὴν κακία. Ἡ πράσινη πέτρα ἐπειδὴ ἐνισχύει τὴ δύναμη τῆς ὄρασης δηλώνει κι αὐτὴ τὸν Κύριο πὺ ἐνισχύει τὴ θεωρητικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 67

Τί σημαίνει θεωρητικὰ ἡ τύφλωση τοῦ Σαμψών⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Σαμψών ἐρμηνεύεται 'ἥλιος', ἐνῶ Δαλιδὰ 'αὐτὴ πὺ εἶναι φτωχὴ'. Ἐπεσε λοιπὸν ὁ Σαμψών πάνω στὸ μηρὸ τῆς Δαλιδᾶς¹⁰, δηλαδὴ στὸ πάθος τῆς ἡδονῆς, κι ἔγινε φτωχὸς ἀπὸ τὴν ἀρετὴ πὺ τὸν φωτίζει. Τότε ἔφερε κουρέα καὶ ξυράφι καὶ «κούρεψε τὶς ἑπτὰ πλεξοῦδες του»¹¹. Κουρέας εἶναι ὁ διάβολος καὶ ξυράφι ἡ ἀπάτη, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τῆς Γραφῆς «ἔκανες σὰν ξυράφι ἀκονισμένο τὸ δόλο»¹². Οἱ ἑπτὰ πλεξοῦδες εἶναι οἱ ἑπτὰ ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος, σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη Ἡσαΐα¹³. Ὅταν λοιπὸν ἄρχισαν νὰ φυτρώνουν τὰ μαλλιά του¹⁴, δταν δηλαδὴ μετάνοιωσε γιὰ ὅ,τι εἶχε κάνει, τότε τὸν ὀδηγεῖ ἀπὸ τὸ χέρι ὁ μικρός¹⁵, δηλαδὴ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν φέρει στοὺς στύλους «πὺ στήριζαν τὸ σπίτι τῶν ἀλλοφύλων»¹⁶, πὺ εἶναι ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία, πάθη ἀπὸ τὰ ὁποῖα αἰχμαλωτίζεται κάθε ἀλλόφυλος νοῦς. Ὁ κοινὸς τέλος θάνατος τοῦ Σαμψών μὲ τοὺς ἀλλόφυλους¹⁷ σημαίνει τὴ συντέλεια, δηλαδὴ τὴ νέκρωση τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος.

14. Κριτ. 16,22. 15. Κριτ. 16,26.

16. Κριτ. 16,26. 17. Ρωμ. 8,6.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 68

Τί σημαίνει αὐτὸς ὁ Σαμψὼν ἐν τῇ σιαγόνι τοῦ ὄνου ἀποκτείνας τοὺς ἀλλοφύλους;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐνταῦθα τύπον ὁ Σαμψὼν φέρει τοῦ ἀληθινοῦ Ναζιραίου τοῦ Χριστοῦ· αὐτὸς γὰρ τὴν ἡμετέραν σάρκα λαβὼν ἄνικμον πάσης ἀμαρτίας, τοὺς ἀλλοφύλους ἀνεῖλε δαίμονας. Τὸ δὲ δεθῆναι ἐκ τῶν ἰδίων τὸν Σαμψὼν καὶ παραδοθῆναι τοῖς ἀλλοφύλοις σαφῶς ἐπὶ τοῦ Κυρίου πεπλήρωται· δήσαντες γὰρ αὐτὸν
10 οἱ δοκοῦντες ἴδιοι εἶναι Ἰουδαῖοι παρέδωκαν τοῖς ἔθνεσιν, Ἄλλὰ καὶ ἐπήγασεν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου ὡσπερ ἐκ τῆς σιαγόνος τὸ τῆς γνώσεως ὕδωρ, ὅπερ ἐδίψα, λέγων «ἵνα γινώσκουσί σε τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν». Ἄλλὰ καὶ ἕκαστος Σαμψὼν, τουτέστι Ναζιραῖος, διὰ
15 τῆς σιαγόνος, τουτέστι διὰ τῆς ἐγκρατείας τοῦ σώματος, ὅπερ ἐστὶν ἑτερογενὲς τῆς ψυχῆς καθὰ καὶ ὁ ὄνος τῆς ἐθνικῆς μερίδος τῷ νομικῷ, ἀποκτέννει τὰ πάθη διὰ τῆς πρακτικῆς. Εἶτα καὶ διψᾷ θείας γνώσεως καὶ διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἐξ αὐτῆς τῆς ἐναρέτου πράξεως καταπέμπεται αὐτῷ θεία γνῶσις, ποτίζουσα
20 αὐτὸν καὶ ἀναψύχουσα. Εἰ δὲ καὶ συνσχεθῆ ἔσω τειχῶν τῆς Γάζης, τουτέστιν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, τοῖς ὤμοις τῆς πρακτικῆς ἀναλαμβάνει τὰς πόρτας, τουτέστι τὰς αἰσθήσεις, καὶ ἀνάγει εἰς τὸ ὄρος τῆς ὑψηλῆς γνώσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 69

Τίνος χάριν τὰ μὲν ἔθνη παρακελεύεται ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀπολέσαι, τὰς δὲ πέντε σατραπείας οὐδαμῶς;

18. Κριτ. 15,16. 19. Κριτ. 15,13. 20. Κριτ. 15,19.
21. Ἰω. 17,3. 22. Κριτ. 15,18-19. 23. Κριτ. 16,2.

ΕΡΩΤΗΣΗ 68

Τί σημαίνει τὸ ὅτι ὁ Σαμψὼν ὁ ἴδιος σκοτῶνει τοὺς ἀλλόφυλους μὲ τὴ σιαγόνα τοῦ ὄνου¹⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐδῶ ὁ Σαμψὼν εἶναι ὁ τύπος τοῦ ἀληθινοῦ Ναζιραίου τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ ὁ Χριστός, ἀφοῦ ἔλαβε τὴ δική μας σάρκα χωρὶς ἰκμάδα καμμιᾶς ἁμαρτίας, σκότωσε τοὺς ἀλλόφυλους δαίμονες. Τὸ ὅτι ὁ Σαμψὼν δέθηκε ἀπὸ τοὺς δικούς του καὶ παραδόθηκε στοὺς ἀλλόφυλους¹⁹ πραγματοποιήθηκε σαφῶς στὸν Κύριο. Γιατὶ, ἀφοῦ τὸν ἔδεσαν οἱ Ἑβραῖοι, πὺ θεωροῦνταν δικοί του, τὸν παρέδωσαν στὰ ἔθνη²⁰. Ταυτόχρονα ὁμοῦς πήγασε ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ὅπως ἀπὸ τὴ σιαγόνα, τὸ νερὸ τῆς γνώσης πὺ διψοῦσε (ὁ κόσμος) λέγοντας «γιὰ νὰ σὲ γνωρίζουν ἐσένα τὸν ἀληθινὸ Θεὸ καὶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ πὺ ἀπέστειλες»²¹. Ἀλλὰ καὶ καθένας Σαμψὼν, δηλαδὴ Ναζιραῖος, μὲ τὴ σιαγόνα, δηλαδὴ μὲ τὴν ἐγκράτεια τοῦ σώματος, εἶναι στοιχεῖο ἄλλου γένους ἀπὸ τὴν ψυχὴ ὅπως καὶ ὁ ὄνος τῆς μερίδας τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τὸ νόμο, φονεύει τὰ πάθη μὲ τὴν ἄσκηση τῶν ἔργων. Ἐπειτα νιώθει καὶ τὴ δίψα τῆς θείας γνώσης καὶ μὲ τὴν ἐπίκληση ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐνάρετη πράξη στέλλεται σ' αὐτὸν ἢ θεία γνώση, ποτίζοντας καὶ δροσίζοντάς τον²². Κι ἂν συμβεῖ νὰ κλειστεῖ μέσα στὰ τεῖχη τῆς Γάζας²³, δηλαδὴ μέσα στὰ αἰσθητά, παίρνει πάνω στοὺς ὄμους τῆς πρακτικῆς ἐνεργητικότητάς του τὶς πύλες, δηλαδὴ τὶς αἰσθήσεις, καὶ τὶς ὑψώνει στὸ ὄρος τῆς ὑψηλῆς γνώσης²⁴.

ΕΡΩΤΗΣΗ 69

Γιὰ ποιὸ λόγο ὁ Θεὸς προτρέπει τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ νὰ ἀφανίσουν τὰ ἑφτά ἔθνη²⁵, ὄχι ὁμοῦς τὶς πέντε σατραπεῖες²⁶;

24. Κριτ. 16,3.

25. Δευτ. 7,1-2.

26. Κριτ. 3,1-3.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Πάντα τὰ παρὰ φύσιν πάθη μισῶν ὁ Θεὸς κελεύει ἀπόλλυσθαι, τὰς δὲ κατὰ φύσιν τῶν πέντε αἰσθήσεων δυνάμεις οὐ βούλεται ἀναιρεθῆναι, εἰ δὲ ἄρα παρὰ φύσιν ποτὲ κινήθῳσιν, τὰς ἐνεργείας αὐτῶν ἀποκτέννυσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 70

Τί σημαίνει τὸ Εὐαγγέλιον λέγων «νίψαι σου τὸ πρόσωπον καὶ ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Τὸ πρόσωπον ἡμῶν ἐστὶν ὁ βίος, χαρακτηρίζων καθάπερ ἡ ὄψις ὁποῖοί τινές ἐσμεν «κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον». Τοῦτο οὖν ὁ λόγος παρακελεύεται νίπτειν, τουτέστι καθαίρειν τὸν βίον κηλίδος πάσης ἀμαρτιῶν. Κεφαλὴ δὲ ἐστὶν ὁ ἡμέτερος νοῦς, ὃν ὁ λόγος ἀλείφειν κελεύει, τουτέστι τῇ θείᾳ καταφαιδρύνειν
10 γνῶσει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 71

Τί ἐστὶν ἡ τοῦ Κυρίου ἀπόκρισις λέγοντος «εἶπατε τῇ ἀλώπηκι» –περὶ τοῦ Ἡρώδου λέγων– ὅτι «σήμερον καὶ ἀδριον ἰάσεις ἐπιτελῶ καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἡρώδης 'δερμάτινος' ἐρμηνεύεται· χρὴ οὖν τοὺς σαρκικούς λογισμοὺς τοὺς θέλοντας ἀποσπάσαι τὸν νοῦν ἐκ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς βδελύττεσθαι καὶ λέγειν αὐτοῖς ὅτι «σήμερον καὶ ἀδριον ἰάσεις ἐπιτελῶ καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι», τουτέστιν ἰῶ-
10 μαι διὰ τῆς πρακτικῆς τὰ ἴδια μέλη πρῶτος, εἶτα καὶ τὰς αἰσθήσεις πρὸς τὸ τοῖς αἰσθητοῖς ὑγιῶς ἐπιβαλεῖν, «καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι», τῇ θεωρίᾳ τῆς θείας γνώσεως τὸ τέλειον λαμβάνων.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς μισεῖ ὅλα τὰ παρὰ φύσιν πάθη προστάζει ν' ἀφανιστοῦν. Δὲν θέλει ὁμῶς νὰ χαθοῦν οἱ φυσικῆς δυνάμεις τῶν πέντε αἰσθήσεων. Ἐὰν ὁμῶς κάποτε λειτουργήσουν παρὰ φύσιν, οἱ ἐνέργειές τους νὰ ἐξοντώνονται.

ΕΡΩΤΗΣΗ 70

Τί θέλει νὰ πεῖ τὸ Εὐαγγέλιο λέγοντας «νίψε τὸ πρόσωπό σου καὶ ἄλλειψε τὸ κεφάλι σου»²⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ πρόσωπό μας εἶναι ὁ βίος μας ποὺ μᾶς χαρακτηρίζει, ὅπως καὶ ἡ ὄψη μας, ποιοὶ εἴμαστε ὡς πρὸς τὸν ἐσωτερικό μας ἄνθρωπο²⁸. Αὐτὸ λοιπὸν μᾶς προτρέπει ὁ λόγος νὰ νίπτομε, δηλαδὴ νὰ καθαρίζομε τὸ βίον μας ἀπὸ κάθε κηλίδα ἁμαρτίας. Κεφαλὴ πάλι εἶναι ὁ νοῦς μας, ποὺ προστάζει ὁ λόγος νὰ τὴν ἀλείφομε, δηλαδὴ νὰ τὴν κάνομε νὰ λάμπει μὲ τὴ θεία γνώση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 71

Τί σημαίνει ἡ ἀπόκριση τοῦ Κυρίου «πέστε στὴν ἀλεπού» –ἐννοώντας τὸν Ἡρώδη– «ὅτι σήμερα καὶ αὔριο κάνω θεραπείες καὶ τὴν τρίτη ἡμέρα τελειοποιοῦμαι»²⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡρώδης ἐξηγεῖται 'δερμάτινος'· πρέπει λοιπὸν νὰ σιχαινόμαστε τοὺς σαρκικοὺς λογισμοὺς ποὺ θέλουν ν' ἀποσπάσουν τὸ νοῦ μας ἀπὸ τὴν πρακτικὴ ἀρετὴ, καὶ νὰ τοὺς λέμε, «σήμερα κι αὔριο κάνω ἰάσεις καὶ τὴν τρίτη ἡμέρα τελειοποιοῦμαι, δηλαδὴ θεραπεύω μὲ τὴν πρακτικὴ τὰ μέλη μου πρῶτα κι ἔπειτα καὶ τίς αἰσθήσεις γιὰ νὰ προσεγγίσω ὀρθὰ τὰ αἰσθητὰ, «καὶ τὴν τρίτη ἡμέρα τελειοποιοῦμαι», ἀποκτώντας τὸ τέλειο μὲ τὴ θεωρία τῆς θείας γνώσης.

27. Ματθ. 6,17.

28. Ρωμ. 7,22.

29. Λουκᾶ 13,32.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 72

Τί ἐστὶν κατὰ τὸν Ἀπόστολον ὅτι «σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομηῆσαι οὐ δύνανται»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Σὰρξ ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία, αἷμα δὲ ὁ θυμός· καὶ εἰκότως ὁ μὴ τούτων καθαρῶν «βασιλείαν Θεοῦ κληρονομηῆσαι οὐ δύναται».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 73

Τί δηλοῖ τὸ ἐν Χωρήβ Σινᾶ ὄρος καὶ τί τὰ γενάμενα ἐν αὐτῷ μυστήρια;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Σινᾶ ἐρμηνεύεται 'πειρασμός', Χωρήβ δὲ 'νέωσις'. Χρῆ οὖν τὸν τοῦ ὕψους τῆς γνώσεως ἐφιέμενον πρῶτον ἐν τῇ ὑπομονῇ γενέσθαι τῶν πειρασμῶν καὶ νεῶσαι καὶ σπεῖραι καρπὸν γνώσεως καὶ δικαιοσύνης καὶ ἀγνίσασθαι ἀπὸ παντὸς πάθους, τρεῖς δὲ ἡμέρας, ἀντὶ τοῦ τὰς τρεῖς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, πάσης
10 κεκαθάρθαι σαρκικῆς ἡδονῆς, μὴ συμπαραλαμβάνειν δὲ τὸ θῆλυ, μῆτε μὴν ἄλογον, τοῦτο δηλοῦντος τοῦ λόγου, ὡς χρῆ τὸν ἄξιον θέλοντα γενέσθαι θείας φωνῆς μηδὲν ἔχοντα θηλυδριῶδες μῆτε ἀλόγιστον, ἀλλὰ λαμπροῖς τοῖς ἱματίοις τῆς ἀρετῆς ἠμφιεσμένον προσβαίνειν τῷ ὄρει τῆς γνώσεως. Οὕτω γὰρ
15 κατὰ τὸν θεσπέσιον Μωυσέα διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας καὶ τῆς τοῦ χρόνου ιδιότητος—ὅπερ δηλοῖ τοὺς ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρους— γενόμενον καὶ παρελθόντα τὰς φωνὰς καὶ τοὺς ἤχους, τὰς ἐκ τῶν φαινομένων δηλώσεις, μόνους ἐπιφέρεται μεθ' ἑαυτοῦ Ἀαρὼν καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ Ναδάβ καὶ Ἀβιούδ, του-
20 τέστιν Ἀαρὼν τὸν λόγον καὶ τοὺς αὐτοῦ υἱοὺς θυμὸν καὶ ἐπιθυ-

30. Α' Κορ. 15,50.

31. Δευτ. 4,10. Ἐξ. 19·24.

ΕΡΩΤΗΣΗ 72

Τί σημαίνει κατὰ τὸν Ἀπόστολο ὅτι «σάρκα καὶ αἷμα δὲν μποροῦν νὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»³⁰;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Σάρκα εἶναι ἡ ἐπιθυμία καὶ αἷμα ὁ θυμός. Καὶ εἶναι φυσικὸ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ κληρονομήσει τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὁποῖος δὲν εἶναι καθαρὸς ἀπὸ αὐτά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 73

Τί δηλώνει τὸ ὄρος Σινὰ στὴ Χωρήβ καὶ τί τὰ μυστήρια ποὺ διαδραματίστηκαν σ' αὐτό³¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Σινὰ ἐρμηνεύεται 'πειρασμός' καὶ Χωρήβ 'ὄργωμα'. Πρέπει λοιπὸν αὐτὸς ποὺ ἐπιθυμεῖ τὸ ὕψος τῆς γνώσης νὰ δείξει πρῶτα ὑπομονὴ στοὺς πειρασμούς, νὰ ὀργώσει καὶ νὰ σπείρει τὸν καρπὸ τῆς γνώσης καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ νὰ ἐξαγνιστεῖ ἀπὸ κάθε πάθος καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες, σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, νὰ καθαρθεῖ ἀπὸ κάθε σαρκικὴ ἡδονὴ καὶ νὰ μὴν παίρνει μαζί του τὸ θηλυκὸ οὔτε καὶ τὸ ἄλογο στοιχεῖο, γιὰτὶ ὁ λόγος δηλώνει τοῦτο, ὅτι πρέπει, ὁποῖος θέλει νὰ γίνῃ ἀξιὸς ν' ἀκούσῃ τὴ θεία φωνή, νὰ μὴν ἔχει τίποτε τὸ θηλυκὸ οὔτε ἀλόγιστο, ἀλλὰ ντυμένος μὲ τὰ λαμπρὰ ἱμάτια τῆς ἀρετῆς νὰ πλησιάζει στὸ ὄρος τῆς γνώσης³². Ἔτσι, κατ' ἀναλογία μὲ τὸν θεσπέσιο Μωυσῆ, περνώντας τὴ φυσικὴ θεωρία καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ χρόνου – ποὺ δηλώνει τοὺς ἐβδομήντα πρεσβυτέρους³³ – καὶ ἀποφεύγοντας τὶς φωνές καὶ τοὺς ἤχους, ποὺ εἶναι οἱ ἐκδηλώσεις τῶν φαινομένων, φέρνει μαζί του ὁ Ἀαρὼν μόνον τοὺς δυὸ υἱοὺς τοῦ Ναδάβ καὶ Ἀβιούδ³⁴, δηλαδή τὸν λόγο τοῦ Ἀαρὼν καὶ τὰ τέκνα του, τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία. Ἀλλὰ

32. Ἐξ. 19,10–15.

33. Ἐξ. 24,1·9.

34. Ἐξ. 24,1·9.

μίαν. Ἀλλὰ καὶ τούτους καταλιπεῖν χρῆ δίκην καπνοῦ καὶ θυέλλης καὶ μόνον ἔχειν τὸν Ἄαρῶν, τὸν ἀπλοῦν πρὸς τὴν νόησίν φημι λόγον, δίκην ἀστραπῶν καταλαμπόμενον ταῖς θεαίαις ἐλάμψεσιν, εἶτα καὶ τοῦτον καταλιπεῖν ἔξω καὶ εἰς τὸν γνόφον
 25 τῆς ἀγνωσίας εἰσδῶναι, ἔνθα πᾶσα ἀλογία καὶ ἀνοησία. Τοὺς δὲ ὑπὸ τὸ ὄρος ἄγνισθέντας τοῦ λαοῦ σημαίνειν οἶμαι τοὺς πρακτικούς, τοὺς δὲ ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρους τοὺς τὴν φυσικὴν θεωρίαν μετερχομένους, τοὺς δὲ περὶ τὸν Ἄαρῶν τοὺς τὴν θεολογίαν μετιόντας, τοὺς δὲ κατὰ Μωυσέα τοὺς δι' ἀποφάσεως καὶ
 30 ἀγνωσίας ἐνουμένους τῷ Θεῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 74

Τί ἐστὶν διάψαλμα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οἶμαι ὅτι ἢ ἀπὸ νοήματος εἰς νόημα μεταβολὴ ἢ καὶ τρό-
 5 που διδασκαλίας εἰς ἕτερον τρόπον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 75

Τί ἐστὶν τὸ «συνήφερεν αὐτῷ, ἵνα μύλος ὄνικος περι-
 τεθῆ ἔν τῳ τραχήλῳ αὐτοῦ καὶ ριφῆ ἔν τῇ θαλάσῃ, ἢ
 ἵνα σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Μικρούς, οἶμαι, λέγει τοὺς κατὰ διάνοιαν ἀφελεῖς καὶ διὰ
 σμικρότητα νοὸς μὴ δυναμένους διακρίνειν τὰ τῆς προνοίας
 κρίματα. Ὅστις οὖν σκανδαλίση τοὺς τοιούτους, συνέφερεν
 αὐτῷ ἐλληνικῆς εἶναι μοίρας, οἱ δίκην ὄνου ἐν μυλῶνι μόνη τῇ
 10 κινήσει τοῦ κόσμου ἐνήσχηνται, καὶ ἵνα ριφῆ ἔν τῳ πελάγει τῆς

35. Ἐξ. 19,24. 36. Ἐξ. 19,17.

37. Ματθ. 18,6. Μάρκ. 9,42. Λουκᾶ 17,2.

κι αυτά πρέπει ὅμοια μὲ καπνὸ καὶ θύελλα νὰ τὰ ἐγκαταλείψει καὶ νὰ κρατήσῃ μόνο τὸν Ἄαρών³⁵, τὸν ἀπλὸ ἐννοῶ στὴν κατανόηση λόγου, ποὺ καταλάμπεται μὲ τὶς θεῖες λάμπεις σὰ νὰ ἴναι ἀστραπές. Κι ἔπειτα νὰ τὸν ἀφήσῃ ἔξω κι αὐτὸν καὶ νὰ εἰσδύσῃ στὸ γνόφο τῆς ἀγνωσίας, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἔλλειψη λόγου καὶ νόησης. Κι ὅποιοι ἀπὸ τὸ λαὸ ἀγνίστηκαν κάτω στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ³⁶ αὐτοὶ νομίζω δηλώνουν τοὺς πρακτικούς, οἱ ἑβδομήντα πρεσβύτεροι δηλώνουν ἐκείνους ποὺ χρησιμοποιοῦν τὴ φυσικὴ θεωρία, οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Ἄαρών ἐκείνους ποὺ ἀσκοῦν τὴ θεολογία καὶ οἱ κοντινοὶ τοῦ Μωϋσῆ αὐτοὺς ποὺ ἐνῶνται μὲ τὸ Θεὸ μὲ τὸν τρόπο τῆς ἀπόφασης καὶ τῆς ἀγνωσίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 74

Τί εἶναι τὸ διάψαλμα;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Εἶναι νομίζω ἡ μεταβολὴ ἀπὸ νόημα σὲ νόημα ἢ καὶ ἀπὸ ἓνα τρόπο διδασκαλίας σὲ ἄλλο τρόπο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 75

Τί σημαίνει ὁ λόγος «τοῦ συνέφερε νὰ προσδεθεῖ στὸν τράχηλό του μιὰ μυλόπετρα καὶ νὰ ριχτεῖ στὴ θάλασσα, παρὰ νὰ σκανδαλίσει ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀσήμαντους»³⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Μικροὺς, νομίζω, λέγει αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀφελὴ σκέψη καὶ ἀπὸ τὴ μικρότητα τοῦ νοῦ τους δὲν μποροῦν νὰ διακρίνουν τὶς ἐπιλογές τῆς πρόνοιας. Ὅποιος λοιπὸν τοὺς σκανδαλίσει αὐτοὺς τοῦ συμφέρεται νὰ ἔχει τὴν τύχη τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι σὰν τοὺς ὄνους στὸ μύλο, συγκρατοῦνται ἀπὸ μόνη τὴν κίνηση τοῦ κόσμου, καὶ «νὰ ριχτεῖ στὸ πέλαγος τῆς θάλασσας»³⁸, δη-

38. Ματθ. 18,6.

θαλάσσης', τουτέστιν ἐν τῇ συγχύσει τοῦ βίου. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος βεβαιοῖ λέγων· «κρεῖσσον ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπιγνωκένοι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 76

Τίνος ἔνεκεν μετὰ τὸ λιθοβοληθῆναι κατὰ πρόσταξιν Θεοῦ τὸν τὰ ξύλα ἐν σαββάτῳ συλλέξαντα, κελεύει εἰς τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων ἀποδεσμεῖσθαι κλωῶσμα
5 ὑακίνθινον;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ πράξει καὶ γνώσει σαββατίζων, εἴτα ραθυμήσας, ἄρξηται τὰς ἐξαπτικὰς τῶν παθῶν ὕλας ἐαυτῷ ξύλων δίκην συλλέγειν, ἢ καὶ ὁ γνωστικὸς περὶ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὀρατῶν στρα-
10 φεῖς· εἰκότως τοῖς θείοις λόγοις οἴονεὶ λίθοις τὰ τοιαῦτα ἀποκτέννονται πάθη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὀρῶν ὁ Θεὸς τὸ ράθυμον καὶ εὐόλισθον τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ μὴ τῇ λήθῃ κρατουμένους ἐκπίπτειν τῆς ἐντολῆς, κελεύει εἰς τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων ἀποδεσμεῖσθαι κλωῶσμα ὑακίνθινον, ἵνα, βλέποντες, εἰς μνήμην ἐρ-
15 χωνται τοῦ προστάγματος. Ταῦτα μὲν ὁ φαινόμενος τοῦ νόμου σκοπός, ὁ δὲ πνευματικὸς καὶ τὰ βάθη καθαίρων ἐστὶν οὗτος· ἐπειδὴ τὸ κράσπεδον ἐκ τοῦ στήμονος τοῦ ἱματίου ἐστὶ, τοῦτο σημαίνει ὅτι δεῖ τῷ ἱματίῳ τῆς πρακτικῆς καὶ ἠθικῆς φιλοσοφίας ἠρτῆσθαι τὴν πίστιν—τοῦτο γὰρ ὁ στήμων—καὶ ἀπλῶς
20 συμπεπλέχθαι πίστιν καὶ πράξιν, ἐκ τούτων δὲ ἀποδεσμεῖσθαι ὑακίνθου τρόπον τὴν γνώσιν, ἥτουν σοφίαν· σοφίαν γὰρ κατὰ τοὺς ἐτυμολογοῦντας ἡ σοφία λέγεται, ὅπερ ἢ τῆς ὑακίνθου χροῶ δια τῆς μελάνσεως ἐνδείκνυται.

39. Β' Πέτρ. 2,21. 40. Ἀριθμ. 15,32–36.

41. Ἀριθμ. 15,38.

λαδὴ στή σύγχυση τοῦ βίου. Αὐτὸ τὸ βεβαιώνει καὶ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος λέγοντας «εἶναι καλύτερο γι' αὐτοὺς νὰ μὴ λάβουν ἐπίγνωση τῆς ὁδοῦ τῆς δικαιοσύνης, παρὰ νὰ λάβουν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν πίσω»³⁹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 76

Γιὰ ποιό λόγο μετὰ τὸ λιθοβολισμό, ἔπειτα ἀπὸ προσταγή τοῦ Θεοῦ, ἐκείνου ποὺ μάζεψε ξύλα τὸ Σάββατο⁴⁰, ὀρίζει νὰ βάλουν στὰ κράσπεδα τῶν ρούχων τους ὑακίνθινη κλωστή⁴¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅποιος τηρεῖ τὸ Σάββατο πρακτικὰ καὶ θεωρητικὰ κι ἔπειτα δείξει ραθυμία, ἀρχίζει νὰ μαζεύει ὅπως τὰ ξύλα τὴν ἐρεθιστικὴ ὕλη τῶν παθῶν μέσα του ἢ καὶ ὁ κάτοχος τῆς γνώσης ποὺ στρέφεται στὴν ἐπιφάνεια τῶν ὀρατῶν· εἶναι πολὺ εὐλόγο λοιπὸν νὰ φονεύονται τὰ πάθη αὐτὰ μὲ τὰ λιθάρια τῶν θείων λόγων. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Θεὸς βλέπει ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ράθυμοι καὶ εὐκόλα ὀλισθαίνουν, γιὰ νὰ μὴ λησμονοῦν καὶ παραμελοῦν τὴν ἐντολή, προστάζει νὰ τοποθετοῦν ὑακίνθινη κλωστή στὶς ἄκρες τῶν ρούχων τους καὶ βλέποντάς την νὰ ἔρχεται στή μνήμη τους ἡ προσταγή. Αὐτὸς εἶναι ὁ φαινομενικὸς σκοπὸς τοῦ νόμου· ὁ πνευματικὸς ὁμοῦς σκοπὸς ποὺ καθαρίζει τὸ βάθος εἶναι ὁ ἐξῆς· ἐπειδὴ ἡ οὐγία τοῦ ἐνδύματος γίνεται ἀπὸ τὸ στημόνι τοῦ ρούχου, αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει ἡ πίστη –γιατὶ αὐτὴ εἶναι τὸ στημόνι– νὰ συνδεθεῖ μὲ τὸ ἱμάτιο τῆς πρακτικῆς καὶ ἠθικῆς φιλοσοφίας καὶ νὰ συμπλεχτοῦν ἡ πίστη καὶ ἡ πράξη καὶ σ' αὐτὲς νὰ τοποθετηθοῦν ὁμοια μὲ τὴν ὑακίνθινη κλωστή ἡ γνώση, δηλαδὴ ἡ σοφία· γιατί σοφία⁴², σύμφωνα μ' αὐτοὺς ποὺ κάνουν τίς ἐτυμολογίες τῶν λέξεων, λέγεται ἡ σοφία, πράγμα ποὺ δείχνει μὲ τὸ μαύρισμά του τὸ χρῶμα τῆς ὑακίνθου.

42. Ὑπάρχει μικρὸ χάσμα στὸ χειρόγραφο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 77

Τίς ἢ κατὰ τὸν Ἄβελ καὶ τὸν Κάιν κατ' ἀναγωγὴν θεωρία;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ Κάιν λαμβάνεται ἐπὶ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκός, ὁ δὲ Ἄβελ ἐπὶ τοῦ πένθους, ἤγουν τῆς μετανοίας. Ὅτι ἂν οὖν μήπω τελείως κατορθώσας τὴν πρακτικὴν ἔξιν ὁ νοῦς χλευάζεται ὑπὸ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκός καὶ ἐκβαίνει μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ πεδῖον, τουτέστιν εἰς τὸ πλάτος τῆς φυσικῆς θεωρίας, ἀποκτέννε-
10 ται μὴ ἰσχύων τὰς ἐπιφανείας τῶν ὄντων διαπερᾶσαι, ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἐναπομένων. Ὅστις οὖν ἀποκτέννει τὸν Κάιν, τουτέστι τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, ὅπερ ἐστὶν ἡ συγκατάθεσις —ὁ γὰρ φονεύων τὸ πένθος συγκατατίθεται τῇ κακίᾳ—, ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύει, τουτέστι τὰ ἑπτὰ τῆς πονηρίας πνεύματα ἢ καὶ τὰ ὑπ'
15 αὐτῶν ἐνεργούμενα ἑπτὰ τῆς κακίας πάθη καταργεῖ. Ἡ δὲ κἀτάρα τοῦ στένειν τὸν Κάιν δηλοῖ τὴν τοῦ συνειδότος ἐπανάστασιν τοῦ ἄει τύπτοντος καὶ κατασειόντος αὐτοῦ τὴν διάνοιαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 78

Τί δηλοῖ ἡ κατὰ τὸν Λάμεχ ἱστορία;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Φασί τινες τῶν τὰ θεῖα πεπαιδευμένων, ὅτι ἐν τοῖς καιροῖς
5 τοῦ Λάμεχ ἀταξίας καὶ ἀναρχίας οὔσης ὁ δυνατὸς τὸν ἀσθενοῦντα κατεδυνάσειεν. Οὗτος οὖν ὁ Λάμεχ ὑπαντήσας ἄνδρα μετὰ τῆς γυναικὸς ἀπέκτεινεν αὐτὸν καὶ ἔλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Ἀπαντήσας δὲ καὶ ἀδελφὸν μετὰ ἀδελφῆς ἀπέκτεινε καὶ αὐτὸν καὶ ἔλαβε τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ. Καὶ τὸν μὲν ἐκάλεσεν ἡ

43. Γεν. 4,1-16. 44. Ρωμ. 8,6.

45. Γεν. 4,8. 46. Ρωμ. 8,6.

ΕΡΩΤΗΣΗ 77

Ποιά είναι η μεταφορική ἐξήγηση τοῦ περιστατικοῦ μετὰ τὸν ᾠβεὺλ καὶ τὸν Κάιν⁴³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Κάιν ἀντιπροσωπεύει τὸ φρόνημα τῆς σάρκα⁴⁴, ἐνῶ ὁ ᾠβεὺλ ἐκφράζει τὸ πένθος, δηλαδὴ τὴ μετάνοια. Ὅταν λοιπὸν ὁ νοῦς, χωρὶς νὰ ἔχει κατορθώσει ἀκόμα τὴν πρακτικὴ ἐξῆ, δέχεται τὴ χλεύη ἀπὸ τὸ σαρκικὸ φρόνημα καὶ βγαίνει μαζί του στὴν πεδιάδα⁴⁵, δηλαδὴ στὸ πλάτωμα τῆς φυσικῆς θεωρίας, τότε φονεύεται ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ διαπεράσει τὶς ἐπιφάνειες τῶν ὄντων, ἀλλὰ παραμένει μέσα σ' αὐτές. Ὅποιος λοιπὸν φονεύει τὸν Κάιν, δηλαδὴ «τὸ σαρκικὸ φρόνημα⁴⁶ πὺ ἐῖναι ἡ συγκατάθεση –γιατὶ ὁποιος φονεύει τὸ πένθος, δίνει τὴ συγκατάθεσή του στὴν κακία– κάνει νὰ παραλύσουν ἑπτὰ τιμωροὶ μας⁴⁷, δηλαδὴ τὰ ἑπτὰ πνεύματα τῆς κακίας, ἣ καὶ καταργεῖ τὰ ἑπτὰ πάθη τῆς κακίας πὺ θέτονται σὲ κίνηση ἀπὸ αὐτά. Ἡ κατάρα κατὰ τοῦ Κάιν νὰ στενάζει⁴⁸ δηλώνει τὴν ἐξέγερση τῆς συνείδησης πὺ τὸν χτυπᾶ ἀδιάκοπα καὶ συγκλονίζει τὴ διάνοιά του.

ΕΡΩΤΗΣΗ 78

Τί δηλώνει ἡ ἱστορία σχετικὰ μετὰ τὸν Λάμεχ⁴⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Λένε μερικοὶ, ἀπὸ ἐκείνους πὺ ἔχουν παιδευτεῖ σταθεῖα, ὅτι στοὺς καιροὺς τοῦ Λάμεχ ἐπικρατοῦσε ἀταξία καὶ ἀναρχία καὶ ὁ δυνατὸς καταδυνάστευε τὸν ἀδύνατο. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Λάμεχ συναντώντας ἕναν ἄνδρα μετὰ τὴ γυναῖκα του, σκοτώνει τὸν ἄνδρα καὶ παίρνει τὴ γυναῖκα του. Συναντώντας πάλι ἕναν ἀδελφὸ μετὰ τὴν ἀδελφή του, τὸν σκοτώνει κι αὐτὸν καὶ παίρνει τὴν ἀδελφή του. Τὸν ἕνα ἡ Γραφή τὸν χαρακτήρισε ἄνδρα, ἐνῶ τὸν

47. Γεν. 4,15.

48. Γεν. 4,12.

49. Γεν. 4,19,23–24.

10 Γραφή ἄνδρα, τὸν δὲ νεανίσκον. Ταῦτα μὲν κατὰ τὴν ἱστορίαν·
κατὰ δὲ θεωρίαν λαμβάνεται ὁ Λάμεχ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τῆς κα-
κίας. Ἀπέκτεινε γὰρ ἐν ἡμῖν τὸν ἄνδρα, τὸν φυσικὸν νόμον, καὶ
ἔλαβεν ἐξ αὐτοῦ τὴν αἴσθησιν· ἀπέκτεινε δὲ καὶ τὸν νεανίσκον,
τὸν πνευματικὸν φημι νόμον, καὶ ἔλαβεν ἐξ αὐτοῦ τὴν διάνοιαν,
15 ὅπως ταύταις μιγνύμενος ὁ τῆς κακίας σπορεὺς ἀποτεκεῖν
ποιήσῃ τὴν ἁμαρτίαν. Ἐκ τούτου οὖν τοῦ Λάμεχ «ἑβδομηκον-
τάκις ἐπτὰ ἐκδικεῖται», τουτέστιν ὑπὲρ τῆς συγκαταθέσεως καὶ
ἐνεργείας δίκας εἰσπράττεται. Ὅθεν ὁ Κύριος, λέγοντι τῷ
Πέτρῳ «ποσάκις ἐὰν ἁμάρτη εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου ἀφήσω
20 αὐτῷ; ἕως ἐπτάκις;», ἀπεκρίθη ὁ Κύριος· «οὐ μόνον ἕως ἐπτά-
κις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἐπτὰ», τουτέστι «τῷ μετανοοῦντι
σοι μὴ μόνον τὰ μικρὰ τὰ ἐν συγκαταθέσει γινόμενα, ἀλλὰ καὶ
τὰς ἐνεργείας ἀφήσεις».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 79

Τί δηλοῖ τὸ χωνευτὸν καὶ τὸ γλυπτὸν καὶ τὸ θεραφίν,
ἅπερ ἐποίησαν ἐπὶ τοῦ Γεδεῶν, καὶ τί τὰ ἐνώτια καὶ
οἱ μηνίσκοι, ἅπερ ἐποίησεν ὁ Γεδεῶν ἐφοῦδ καὶ ἔστη-
5 σεν ἐν τῇ πύλῃ καὶ γέγονεν εἰς σκάνδαλον τοῦ οἴκου
αὐτοῦ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐκεῖνος ποιεῖ χωνευτὸν κατὰ τὴν Γραφήν ὁ ἐκ τῶν ἕξω-
θεν προλήψεων ἔχων τοὺς τύπους τῆς κακίας καὶ ἐξ αὐτῶν
10 χωνεύων καὶ εἰς ἐνέργειαν φέρων τὴν ἁμαρτίαν· γλυπτὸν δὲ
ποιεῖ ὁ ἐξ ἑαυτοῦ δημιουργῶν τὸ πάθος· θεραφίν δὲ ποιεῖ ὁ τὴν
ἕξιν τῶν παθῶν κεκτημένος ὡσπερ δοχεῖον· φασὶ γὰρ τὸ θερα-
φίν δοχεῖον εἶναι τοῦ αἵματος τῶν θυομένων. Τὸ δὲ ποιῆσαι τὸν
Γεδεῶν ἀπὸ τῶν ἐνωτίων καὶ τῶν μηνίσκων ἐφοῦδ, τοῦτο

ἄλλο νεαρό. Αὐτὰ λέει ἡ ἱστορία. Κατὰ μεταφορική ὁμως ἐξήγηση ὁ Λάμεχ συμβολίζει τὴν ἐνέργεια τῆς κακίας. Γιατὶ αὐτὴ σκότωσε μέσα μας τὸν ἄνδρα, δηλαδή τὸ φυσικὸ νόμο, καὶ πῆρε ἀπὸ αὐτὸν τὴν αἴσθησι· σκότωσε καὶ τὸ νεαρό, ἐννοῶ τὸν πνευματικὸ νόμο, καὶ πῆρε ἀπὸ αὐτὸν τὸ νόσησι, ὥστε μοιχευόμενος μ' αὐτὲς ὁ σπορέας τῆς κακίας νὰ τὶς κάνει νὰ γεννήσουν τὴν ἁμαρτία. Ἀπὸ αὐτὸν λοιπὸν τὸν Λάμεχ παίρνει ἐκδίκησι ἐβδομήντα φορές τὸ ἐπτὰ⁵⁰, δηλαδή τιμωρεῖται γιὰ τὴ συγκατάθεσί του στὴν κακία καὶ τὴν ἐνέργεια τῆς κακίας. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριος ὅταν τὸν ρώτησε ὁ Πέτρος «πόσες φορές θὰ συγχωρήσω τὸν ἀδελφὸ μου ὅταν ἁμαρτήσῃ σ' ἐμένα; ἑπτὰ φορές;»⁵¹, ἀπάντησε «ὄχι μονάχα ἑπτὰ, ἀλλὰ ἐβδομήντα φορές τὸ ἐπτὰ»⁵², δηλαδή 'σ' αὐτὸν ποὺ θὰ μετανοήσῃ θὰ συγχωρήσῃς ὄχι μόνο τὰ μικρὰ ἁμαρτήματα στὰ ὁποῖα συγκατατίθεται μόνο, ἀλλὰ κι αὐτὰ ποὺ ἐνεργεῖ'.

ΕΡΩΤΗΣΗ 79

Τί σημαίνουν τὸ χωνευτὸ καὶ τὸ γλυπτὸ καὶ τὸ θεραφὶν ποὺ ἔκαναν στὸν Γεδεὼν καὶ τί τὰ σκουλαρίκια καὶ τὰ στέμματα ποὺ ἔκανε ὁ Γεδεὼν⁵³ ἐφούδ καὶ τὰ ἔστησε στὴν πύλη καὶ ἔγιναν αἰτία σκανδάλου γιὰ τὸ σπίτι του⁵⁴;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Χωνευτὸ κάνει, σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή, ἐκεῖνος ποὺ ἀπὸ τὶς ἐντυπώσεις ποὺ προσλαμβάνει ἀπ' ἔξω ἔχει τοὺς τύπους τῆς κακίας καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀναχωνεὺει καὶ κάνει τὴν ἁμαρτία νὰ ἐνεργεῖ. Γλυπτὸ κάνει ὁποῖος δημιουργεῖ τὸ πάθος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Θεραφὶν πάλι κάνει ὁποῖος ἔχει τὴν ἐξῆ τῶν παθῶν σὰν ἓνα δοχεῖο· γιὰ τὸ θεραφὶν λένε εἶναι δοχεῖο ὅπου συλλέγεται τὸ αἷμα τῶν ζώων τῆς θυσίας. Τὸ ὅτι ὁ Γεδεὼν ἔκανε ἀπὸ τὰ σκουλαρίκια καὶ τὰ στέμματα ἐφούδ, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁποῖος

52. Ματθ. 18,22.

53. Κριτ. 17,3-5.

54. Κριτ. 8,24-27.

15 σημαίνει ὅτι ὅστις τῶν διδασκάλων ἀφ' ἐκάστου λαμβάνων λόγον ἢ δόγμα –τοῦτο γὰρ ἐνώτια καὶ μηνίσκοι– περὶ τινος τῶν κατὰ τὴν κτίσιν προφαινομένων, εἶτα ἐξ ὄλων συναγείρων ἐν μυστικὸν λόγον θεωρίας καὶ τοῦτον προτιθεὶς ἐν φανερωῶ εἶτε καὶ ἐν βίβλοις κατατιθέμενος –τοῦτο γὰρ ἡ πύλη–, ὅσοι μὴ δύ-
20 νανται νοῆσαι ἐκ νηπίας φρενὸς τὸ μυστικὸν τοῦ λόγου καὶ ἐνιαῖον, σκανδαλίζονται εἰς τὸν εἰπόντα διδάσκαλον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 80

Τί σημαίνει ἡ κατ' αὐτὸν τὸν Γεδεὼν ἱστορία καὶ ὁ πόκος καὶ ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Μαδιηναίους καὶ τὰ λοιπά;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἄγαρ, ἡ παιδίσκη Σάρρας, λαμβάνεται ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως· αὐτὴ συλλαμβάνουσα διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας γεννᾷ τὸν φυσικὸν νόμον. Εἰ δὲ κατεξαναστῆ αὐτὴ τοῦ νοῦς ὡσπερ ἐκείνη τῇ Σάρρα –'ἀρχουσα' δὲ ἡ Σάρρα ἐρμηνεύεται– παρωθεῖται ἢ
10 αἰσθησις καὶ συλλαμβάνει ὁ νοῦς τὸν Ἰσαάκ, τὸν πνευματικὸν νόμον, ἐξ οὗ ὁ Ἰσραήλ, τουτέστιν 'ὁ νοῦς ὁ τὸν Θεὸν ὁρῶν'. Οὗτος ἐπειδὴν τυραννεῖται ὑπὸ τοῦ Μαδιᾶμ, τουτέστι τῆς πορνείας, παραδίδεται κατὰ συγχώρησιν ἐπτὰ ἔτη, τουτέστιν ἐν τοῖς χρονικοῖς καὶ ἐπικαίροις πάθεσιν. «Καὶ ἐποίησαν», φησὶν,
15 «οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐν τοῖς ὄρεσιν τρυμαλιάς καὶ σπήλαια»· πολεμούμενος γὰρ ὁ νοῦς δοκεῖ ἐπινοεῖν κακώσεις καὶ πόνους, ἀλλὰ χωρὶς γνώσεως τούτους ποιῶν ἀνονήτως κοπιᾷ. «Ἐσπειρε», γάρ φησιν, «ἀνὴρ Ἰσραὴλ καὶ ἀνέβαινε Μαδιᾶμ καὶ Ἀμαλὶκ καὶ οἱ υἱοὶ ἀνατολῶν καὶ διέφθειρον τὸν καρπὸν τῆς γῆς»· Ἀμαλὶκ

55. Κριτ. 6–7.

56. Γεν. 16,3–4· 16,15.

57. Γεν. 16,4.

58. Γεν. 16,6.

ἀπὸ τοὺς δασκάλους παίρνει ἀπὸ τὸν καθένα ἓνα λόγο ἢ μιὰ διδασκαλία – αὐτὴ εἶναι τὰ σκουλαρίκια καὶ τὰ στέμματα – γιὰ κάποιο ἀπὸ τὰ φαινόμενα τῆς κτίσης κι ἔπειτα ἀπὸ ὅλα συλλέγοντας ἓνα, τὸ μυστικὸ λόγο τῆς θεωρίας καὶ ἀνακοινώνοντάς τον ἢ καταθέτοντάς τον καὶ μέσα σὲ βιβλία – γιὰ αὐτὸ σημαίνει ἡ πύλη – ὅσοι δὲν μποροῦν νὰ ἐννοήσουν ἐξαιτίας τῆς νηπιάζουσας σκέψης τους τὴ μυστικότητα καὶ τὸ ἐνιαῖο τοῦ λόγου σκανδαλίζονται ἀπὸ τὸ δάσκαλο ποὺ τὸν δίδαξε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 80

Τί σημαίνει ἡ διήγηση γιὰ τὸν Γεδεὼν καὶ τὸ ποκάρι τὸ μαλλὶ καὶ ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Μαδιανιτῶν καὶ τὰ ἄλλα⁵⁵;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡ Ἰσαὰρ, ἡ ὑπηρέτρια τῆς Σάρρας, ἀντιπροσωπεύει τὴν αἴσθηση· αὐτὴ συλλαμβάνει μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία καὶ γεννᾷ παιδὶ τὸ φυσικὸ νόμο⁵⁶. Ἄν ἡ φυσικὴ θεωρία ξεσηκωθεῖ ἐναντίον τοῦ νοῦ, ὅπως ἡ Ἰσαὰρ ἐναντίον τῆς Σάρρας⁵⁷ – ἡ Σάρρα ἐρμηνεύεται ‘αὐτὴ ποὺ ἄρχει’ – παραμερίζεται ἡ αἴσθηση καὶ ὁ νοῦς συλλαμβάνει τὸν Ἰσαάκ⁵⁸, τὸν πνευματικὸ δηλαδὴ νόμο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται ὁ Ἰσραήλ, δηλαδὴ ‘ὁ νοῦς ποὺ βλέπει τὸν Θεό’⁵⁹. Αὐτὸς ἐπειδὴ κατατυραννεῖται ἀπὸ τὸν Μαδιάμ, δηλαδὴ τὴν πορνεία, παραδίδεται σ’ αὐτὴν κατὰ παραχώρηση γιὰ ἑπτὰ ἔτη⁶⁰, δηλαδὴ στὰ χρονικὰ κι ἐπίκαιρα πάθη. «Καὶ ἔκαναν», λέει, «οἱ Ἰσραηλίτες στὰ βουνὰ τρύπες καὶ σπῆλαια»⁶¹. ὅταν δηλαδὴ πολεμᾶται ὁ νοῦς φαίνεται ὅτι ἐπινοεῖ κακουχίες καὶ πόνους, ἀλλὰ ὅταν τοὺς κάνει χωρὶς γνώση, κοπιᾷ ἀνώφελα. Γιατί, λέει, «ἔσπειρε ὁ Ἰσραηλίτης κι ἀνέβαινε ὁ Μαδιανίτης καὶ ὁ Ἀμαλικίτης καὶ οἱ υἱοὶ τῆς ἀνατολῆς καὶ κατέστρεφαν τὸν καρπὸ τῆς γῆς»⁶². Γιατί ὁ Ἀμαλήκ εἶναι ἡ κοι-

59. Γεν. 21,2–3. 60. Κριτ. 6,1.

61. Κριτ. 6,2. 62. Κριτ. 6,3–4.

20 γὰρ ἡ γαστριμαργία καὶ Μαδιὰμ ἡ πορνεία καὶ υἱοὶ ἀνατολῶν ἡ
κενοδοξία· διαφθείρουσι πάντα τὸν σπόρον τῆς καρδίας, ὄνπερ
ἀνευ γνώσεως ἐπιτηδεύειν δοκεῖ «καὶ οὐχ ὑπελείποντο ὑπό-
στασιν ζωῆς ἐν τῷ Ἰσραήλ», φησὶν, ἐκ ποιμνίου καὶ μόσχου
καὶ ὄνου, τουτέστιν ἐκ τε τοῦ λογικοῦ καὶ θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμη-
25 τικοῦ. «Ἀνέβαινον δὲ καὶ αἱ κτήσεις αὐτῶν καὶ αἱ σκηναὶ σὺν
τοῖς καμήλοις αὐτῶν, ὧν οὐκ ἦν ἀριθμὸς», τουτέστι τὰ ποικίλα
εἶδη τῶν παθῶν καὶ αἱ μνημαὶ αὐτῶν καὶ αἱ φαντασίαι. «Καὶ
ἐπτώχευσε», φησὶν, «ὁ Ἰσραὴλ ἀπὸ προσώπου Μαδιὰμ καὶ
ἐκέκραξαν πρὸς Κύριον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ καὶ ἐξαπέστειλε Κύριος
30 ἄνδρα προφήτην»· ἠνίκα γὰρ πτωχεύσει ὁ νοῦς πάσης ἀρετῆς,
οἱ δὲ λογισμοὶ τούτου ἐκ μεταμελείας βοήσωσιν πρὸς Κύριον,
ἐξαποστελεῖ Κύριος λόγον ἀναμνησκοντα τὴν ἐξ Αἰγύπτου
ἀνοδον, τουτέστι τὴν ἐκ τοῦ σκοτασμοῦ τῶν ἀμαρτιῶν λύτρω-
σιν. «Καὶ ἦλθε», φησὶν, «ἄγγελος Κυρίου καὶ ἐκάθισεν ὑπὸ τὴν
35 τερέβινθον» –τὸ τοῦ σταυροῦ μυστήριον αἰνιττόμενος– «καὶ
ἦν», φησί, «Γεδεῶν ραβδίζων σῖτον ἐν ληνῶ», τουτέστι τὴν
πρακτικὴν μετερχόμενος μετὰ τῆς γνώσεως· τοῦτο γὰρ ἡ ληνὸς
τοῦ οἴνου. «Καὶ ὤφθη αὐτῷ ἄγγελος καὶ εἶπεν αὐτῷ· Κύριος
μετὰ σοῦ, δυνατὸς ἰσχυῖ»· τὸν γὰρ ὑποτάξαντα καὶ δουλωσάμε-
40 νον τὰ πάθη καὶ τὸ κῦρος διὰ πρακτικῆς καὶ γνώσεως κατ’ αὐ-
τὸν ἔχοντα, ἐκ τῶν ἰδιωμάτων αὐτὸν καλεῖ, «Κύριος μετὰ
σοῦ». Καὶ δείκνυται τὸ ταπεινὸν τοῦ τοιοῦτου νοὸς ἐκ τῆς ἀπο-
κρίσεως· εἶπε γάρ· «Καὶ εἴ ἐστι Κύριος ἐν ἡμῖν, εἰς τί ἠὔρεν
ἡμᾶς τὰ κακὰ ταῦτα;». «Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος· Πο-
45 ρεῦου ἐν τῇ ἰσχυῖ σου· ταύτη σώσης τὸν Ἰσραὴλ», τουτέστιν ἐν
τῇ ἰσχυῖ τῆς πράξεως καὶ τῆς γνώσεως. «Καὶ εἶπε πρὸς τὸν ἄγ-
γελον· Εἰ εὔρον χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς σου, μὴ δὴ κινηθῆς ἐντεῦ-
θεν ἕως τοῦ ἐλθεῖν με πρὸς σέ». «Καὶ Γεδεῶν εἰσηλθε καὶ

69. Κριτ. 6,13.

70. Κριτ. 6,14.

λιοδουλεία, Μαδιάμ εἶναι ἡ πορνεία καὶ υἱοὶ τῆς ἀνατολῆς ἡ κενοδοξία· αὐτοὶ καταστρέφουν ὄλο τὸ σπόρο τῆς καρδιάς, πὺ φαίνεται ὅτι τὸν γεωργεῖ χωρὶς γνώση. «Καὶ δὲν ἄφηναν», λέει, «στὸν Ἰσραὴλ κανένα πόρο ζωῆς»⁶³, ἀπὸ πρόβατο καὶ μοσχάρια καὶ ὄνους, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ λογικὸ, τὸ θυμικὸ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸ. Γιατὶ «ἀνέβαιναν κι αὐτοὶ καὶ τὰ κτήματά τους καὶ οἱ σκηνές μαζί μὲ τὶς καμήλες τους πὺ δὲν εἶχαν μετρημό»⁶⁴, δηλαδὴ τὰ διάφορα εἶδη τῶν παθῶν καὶ ὅσα θυμοῦνταν καὶ ὅσα φαντάζονταν. «Κι ἔπεσε», λέει, «σὲ φτώχεια ὁ Ἰσραὴλ ἐξαιτίας τοῦ Μαδιάμ καὶ ὑψωσαν φωνὴ στὸν Κύριο οἱ Ἰσραηλίτες καὶ ὁ Κύριος τοὺς ἔστειλε ἓνα προφήτη»⁶⁵. Ὅταν δηλαδὴ ὁ νοῦς γίνε φτωχὸς ἀπὸ κάθε ἀρετὴ καὶ οἱ λογισμοὶ τοῦ ἀνθρώπου πὺ μετανοεῖ ὑψώσουν φωνὴ πρὸς τὸν Κύριο, θὰ στείλει ὁ Κύριος λόγο πὺ θὰ τοὺς ὑπενθυμίσει τὴν ἐξοδὸ τους ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, δηλαδὴ τὴ λύτρωσή του ἀπὸ τὸ σκότος τῶν ἀμαρτιῶν⁶⁶. «Καὶ ἦρθε», λέει, «ἄγγελος Κυρίου καὶ κάθισε κάτω ἀπὸ τὴν τερέβινθο» –κάνοντας ὑπαινιγμὸ γιὰ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ– «καὶ ὁ Γεδεών», λέει, «ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τὸ ράβδισμα τοῦ σιταριοῦ μέσα στὸ ληνό»⁶⁷, δηλαδὴ ἀσκοῦσε τὴν πρακτικὴ ἀπασχόληση μὲ γνώση· γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ πατητήρι τῶν σταφυλιῶν. «Καὶ παρουσιάστηκε ἓνας ἄγγελος καὶ τοῦ εἶπε· “Ὁ Κύριος εἶναι μαζί σου, ὁ μεγαλοδύναμος”»⁶⁸. Γιατὶ σ’ αὐτὸν πὺ ὑπόταξε καὶ ὑποδούλωσε τὰ πάθη καὶ τὴ δύναμη τῆς πράξης καὶ τῆς γνώσης ἀποτείνει τὸ λόγο γι’ αὐτὲς τὶς ιδιότητές του· «ὁ Κύριος μαζί σου». Ἡ ταπείνωση αὐτοῦ τοῦ νοῦ φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀπάντηση τοῦ Γεδεών. Γιατὶ εἶπε· «ἂν εἶναι ὁ Κύριος μαζί μας, γιὰ ποιό λόγο μᾶς βρῆκαν αὐτὰ τὰ δεινά;»⁶⁹. Καὶ ὁ ἄγγελος τοῦ εἶπε· «προχώρησε μὲ τὴ δύναμή σου· ἔτσι θὰ σώσεις τὸν Ἰσραὴλ»⁷⁰, δηλαδὴ μὲ τὴ δύναμη τῆς πράξης καὶ τῆς γνώσης. Καὶ εἶπε πάλι στὸν ἄγγελο· «ἂν μοῦ ἔχεις χαρίσει τὸ ἔλεος σου, μὴν μετακινηθεῖς ἀπὸ ἐκεῖ ὡσπὺ νὰ γυρίσω σ’ ἐσένα». «Ὁ Γε-

63. Κριτ. 6,4. 64. Κριτ. 6,5.

65. Κριτ. 6,6,8. 66. Κριτ. 6,11.

67. Κριτ. 6,11. 68. Κριτ. 6,12.

ἐποίησεν ἔριφον αἰγῶν καὶ ἔλαβεν οἰφὶ σεμιδάλεως καὶ ἄζυμα
 50 καὶ τὰ κρέα ἔθηκεν ἐν τῷ κοφίνῳ καὶ τὸν ζωμὸν ἔθηκεν ἐν τῇ
 χύτρῳ καὶ ἐξήνεγκε πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τὴν τερέβινθον καὶ εἶπε
 πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος· Λάβε τὰ κρέα καὶ τοὺς ἀζύμους καὶ θές
 πρὸς τὴν πέτραν ἐκείνην καὶ τὸν ζωμὸν ἔκχεον ἐπ' αὐτῇ. Καὶ
 ἐποίησεν οὕτως». Ὅτι ἂν γὰρ νόημα πνευματικὸν καταπεμφθῆ
 55 τῷ νῷ καὶ εὖρη ὁ νοῦς ἀρμόσαι τῇ τοιαύτῃ γνώσει διὰ τῶν
 προσφυῶν πράξεων τὰ ἐπιβάλλοντα, οὐκ ἀποκινεῖται ἢ
 γνώσις. Τὸ δὲ ἐξενεγκεῖν τὰ κρέα καὶ τοὺς ἀζύμους καὶ τὸν
 ζωμὸν σημαίνει τὴν πρᾶξιν μετὰ τοῦ ἀτύφου περιεχυμένην τῇ
 γνώσει· τοῦτο γὰρ δηλοῖ ὁ ζωμός. Θεῖναι δὲ ταῦτα πρὸς τὴν πέ-
 60 τραν προστέταχεν· δεῖ γὰρ γνώσιν τε καὶ πρᾶξιν τῇ εἰς Χριστὸν
 πίστει συνάπτεσθαι. «Καὶ ἐξέτεινεν ὁ ἄγγελος τὸ ἄκρον τῆς ρά-
 βδου τῆς ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ ἤψατο τῶν κρεῶν καὶ ἀνέβη πῦρ
 ἐκ τῆς πέτρας καὶ κατέφαγε τὰ κρέα καὶ τοὺς ἀζύμους καὶ ὁ ἄγ-
 γελος ἀπῆλθεν ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ». Ὅτι ἂν γὰρ ἢ τοιαύτη
 65 πρᾶξις καὶ γνώσις τῇ πίστει τελειωθῶσιν, τότε τὸ πῦρ τοῦ
 Πνεύματος φωτεινὰς ἀπεργέζεται ταύτας καὶ ὁ τῆς ἀρχῆς τῆς
 γνώσεως λόγος συναφίπταται· οὐκέτι γὰρ ὡς τὸ πρότερον πα-
 réπεται ὑπομιμνήσκων· ὄλω γὰρ τῷ φωτὶ τοῦ Πνεύματος ὁ
 νοῦς ἐγκραθεὶς οὐκέτι τοῖς ἐναρχθεῖσιν προσκάθηται.

70 Ὁ δὲ πόκος σημαίνει τὴν ἰουδαϊκὴν λατρείαν· ἐπ' αὐτὴν
 γὰρ ἐγένετο δρόσος· εἶχε γὰρ δικαιώματα λατρείας. Εἰς δὲ «πᾶ-
 σαν τὴν γῆν ξηρασία»· πάντα γὰρ τὰ ἔθνη ξηρὰ ἐτύγχανον τῆς
 τοῦ Θεοῦ γνώσεως. Τὸ δὲ ἐκπιάσαι εἰς τὴν λεκάνην τὸ ὕδωρ
 ἐσήμανε τὴν μέλλουσαν τοῦ βαπτίσματος χάριν· εἶχε γὰρ ἡ Πα-
 75 λαιὰ ἐν πολλοῖς τύπους τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· οὗτοι οὖν ἐκ-
 πιασθέντες ἐν τῇ λεκάνῃ τοῦ βαπτίσματος τὸ κατ' αὐτὸ μυστή-
 ριον ἡμῖν ὑπέδειξαν. Τὸ δὲ δευτερῶσαι καὶ ἀνάπαλιν τὸν μὲν
 πόκον ἔχειν τὴν ξηρασίαν, πᾶσαν δὲ τὴν γῆν δρόσον, ἐσήμαινε
 τὴν χάριν τοῦ Εὐαγγελίου· πᾶσα γὰρ ἡ γῆ τῆς εὐαγγελικῆς

71. Αἰγυπτιακὸ μέτρο βάρους, μισὸ κιλὸ περίπου.

72. Κριτ. 6,17-20.

δεῶν μπῆκε, ἐτοίμασε ἓνα ἐριφάκι, ἔλαβε ἓνα σμιγδάλι⁷¹ καὶ ἄζυμα καὶ ἔβαλε τὰ κρέατα σὲ πανέρι καὶ τὸ ζουμί σὲ χύτρα καὶ τὰ ἔφερε στὸν ἄγγελο κάτω ἀπὸ τὴν τερέβινθο. Τοῦ εἶπε ὁ ἄγγελος· ‘πάρε τὰ κρέατα καὶ τὰ ἄζυμα καὶ βάλε τα κοντὰ σ’ ἐκείνη τὴν πέτρα καὶ χύσε τὸ ζουμί πάνω της’. Καὶ ἔκανε ὅπως τοῦ εἶπε»⁷². Ὅταν δηλαδὴ σταλεῖ στὸ νοῦ κάποια πνευματικὴ σκέψη καὶ βρεῖ ὁ νοῦς τὸν τρόπο νὰ συνδέσει μ’ αὐτὴ τὴ γνώση στὶς σκέψεις του τίς κατάλληλες πράξεις, ἡ γνώση δὲν ἀπομακρύνεται. Τὸ ὅτι ἔβγαλε τὰ κρέατα καὶ τὰ ἄζυμα καὶ τὸ ζουμί σημαίνει τὴν πράξη ποὺ περιβάλλει τὴ γνώση μὲ τὴν ἔλλειψη ὑπερηφάνειας· γιατί αὐτὸ δηλώνει τὸ ζουμί. Τοῦ παράγγειλε ἐπίσης νὰ τὰ τοποθετήσῃ κοντὰ στὴν πέτρα· γιατί πρέπει ἡ γνώση κι ἡ πράξη νὰ συνάπτονται μὲ τὴν πίστη στὸ Χριστό. «Καὶ ἄπλωσε ὁ ἄγγελος τὴν ἄκρη τοῦ ραβδιοῦ ποὺ κρατοῦσε στὸ χέρι του κι ἄγγιξε τὰ κρέατα καὶ ξεπετάχτηκε φωτιὰ ἀπὸ τὴν πέτρα καὶ κατέφαγε τὰ κρέατα καὶ τὰ ἄζυμα καὶ ὁ ἄγγελος χάθηκε ἀπὸ τὰ μάτια του»⁷³. Ὅταν δηλαδὴ ἡ πράξη αὐτὴ καὶ ἡ γνώση ὀλοκληρωθοῦν, τότε ἡ φωτιὰ τοῦ Πνεύματος τίς κάνει φωτεινὲς καὶ ὁ λόγος τῆς ἀρχῆς τῆς γνώσης φτερουγίζει καὶ φεύγει. Γιατί δὲν ἀκολουθεῖ πιά ὅπως πρῶτα ὑπενθυμίζοντας. Ἐπειδὴ ὁ νοῦς ἔχει ἀναμιχθεῖ μὲ ὄλο τὸ φῶς τοῦ Πνεύματος, δὲν παραμένει πιά στὰ ἀρχικά.

Τὸ ποκάρι σημαίνει τὴν ἰουδαϊκὴ λατρεία· γιατί πάνω σ’ αὐτὴν κάθισε ἡ δροσιά, ἀφοῦ περιεῖχε δίκαιες πράξεις, «ἐνῶ σ’ ὄλη τὴ γῆ ἐπικρατοῦσε ξηρασία»⁷⁴· ὅλα τὰ ἔθνη δηλαδὴ ἦταν ξηρὰ ἀπὸ γνώση Θεοῦ. Τὸ ὅτι στραγγίσε τὸ νερὸ στὴ λεκάνη⁷⁵ σήμανε τὴ μελλοντικὴ χάρη τοῦ βαπτίσματος· γιατί ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶχε σὲ πολλὰ σημεῖα τύπους τοῦ ἀγίου βαπτίσματος· αὐτοὶ οἱ τύποι στραγγισμένοι στὴ λεκάνη τοῦ ἀγίου βαπτίσματος μᾶς ὑποδήλωσαν τὸ μυστήριό του. Τὸ ὅτι ἐγινε γιὰ δεύτερη φορὰ καὶ τὸ ἀντίθετο τὸ νὰ στεγνώσει τὸ ποκάρι καὶ ὄλη ἡ γῆ νὰ ἔχει ἡ δροσιά⁷⁶, σήμαινε τὴ χάρη τοῦ Εὐαγγελίου· γιατί ὄλη

73. Κριτ. 6,21.

74. Κριτ. 6,37-38.

75. Κριτ. 6,38.

76. Κριτ. 6,39-40.

80 ἐπληρώθη δρόσου, κατελείφθη δὲ ξηρὸς πάσης πίστεως ὁ Ἰου-
 δαίων λαός. Εἰς δὲ τὸν καθένα, πόκος ἐστὶν ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία
 ἐκπιεζομένη εἰς τὴν λεκάνην τῆς γνώσεως· τὸ δὲ «τὴν γῆν πᾶ-
 σαν ἔχειν τὴν δρόσον» σημαίνει ὅτι μετὰ τὴν κατόρθωσιν τῆς
 ἠθικῆς φιλοσοφίας πᾶσα ἡ γῆ τῆς καρδίας πληροῦται θείας
 85 γνώσεως. Εἰ δὲ ἐπὶ μόνη τῇ τῶν ἠθῶν κατορθώσει δίχα τῆς
 προσφυοῦς γνώσεως ἐπαίρεται τις, ὁ τοιοῦτος τὴν μὲν γῆν τῆς
 ἑαυτοῦ καρδίας ἀνικμον ἔχει, τὴν δὲ ἔξω σκηνὴν ὡσπερ πόκον
 καλλωπίζων φαίνεται.

Τὸ δὲ ἐξιόντι τῷ Γεδεῶν εἰς τὴν παράταξιν ὑποστρέψαι
 90 τὰς δέκα χιλιάδας, σημαίνει τοὺς δειλῖα τὸ ἐπίπονον τῆς ἀρετῆς
 ἀποδιδράσκοντας, προδιδούντων τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰς αὐτῶν
 ἐνεργείας. Αἱ δὲ εἴκοσι χιλιάδες αἱ κύπτουσαι ἐπὶ κοιλίαν καὶ
 πίνουσαι τόδε τὸ ὕδωρ, εἰσὶν οἱ τὰ αἰσθητὰ προδώσαντες μετὰ
 τῶν αἰσθήσεων· τὰ γὰρ τέσσαρα στοιχεῖα συντιθέμενα ταῖς
 95 πέντε αἰσθήσεσιν ἀποτελεῖ τὸν εἴκοσι. Οὗτοι τῇ γῆ προσκυλι-
 νούμενοι, τουτέστι τῇ γῆνιη προσπαθεία ἠττημένοι, τὸ ὕδωρ
 τῆς γνώσεως πειρῶνται πίνειν, οὗς ὁ λόγος ἀποβλήτους τῆς
 πνευματικῆς παρατάξεως ὄντας ἀποβάλλεται. Τριακοσίους δὲ
 μόνον ἐκλέγεται τοὺς λάμπαντας· οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ σταυρώσαν-
 100 τες ἑαυτοὺς καὶ τὰς τρεῖς τῆς ψυχῆς δυνάμεις τῇ ἑκατοντάδι τῆς
 τελειότητος σώας φυλάξαντες· ἑκατοντὰς γὰρ ἐστὶν ἡ δεκα-
 πλουμένη τῶν ἐντολῶν δεκάς, ἐκάστης ἐντολῆς τὴν ἑτέραν ἐν-
 περιεχούσης καὶ σαφέστερον εἰπεῖν, ἢ μία δέκα οὔσα· ὅθεν καὶ
 τῇ Σάρρα προκοψάση προσετέθη τὸ ρό, δηλοῦντος τοῦ λόγου
 105 τὸ κατ' ἀρετὴν αὐτῆς τέλειον. Οὗτοι δὲ λάμποντες ταῖς χερσὶ τὸ
 ὕδωρ πίνουσι· διὰ γὰρ τῶν πόνων τῆς πράξεως τὸ ὕδωρ ἀρύ-
 ονται τῆς γνώσεως. Κελεύει δὲ τούτοις ὁ τῆς πνευματικῆς πα-

77. Κριτ. 7,3.

78. Κριτ. 7,5-6.

ἡ γῆ ξεχειλίσει ἀπὸ τὴν Εὐαγγελικὴ δροσιά, ἐνῶ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔμεινε ξερὸς ἀπὸ κάθε πίστη. Γιὰ τὸν καθένα τώρα ποκάρι εἶναι ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία ποὺ στραγγίζεται σὰν λεκάνη τῆς γνώσης. Τὸ ὅτι ἡ γῆ εἶχε ὅλη τὴ δροσιά, σημαίνει ὅτι μετὰ τὴν κατόρθωση τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας ὅλος ὁ χῶρος τῆς καρδιάς γεμίζει ἀπὸ τὴ θεία γνώση. Ἄν τώρα κάποιος καυχιέται μόνο γιὰ τὴν ἠθικὴ ἐπιτυχία του χωρὶς τὴν κατάλληλη γνώση, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει δίχως ἰκμάδα τὴ γῆ τῆς καρδιάς του, ἐνῶ τὸ ἐξωτερικὸ σκῆνωμά του τὸ καλλωπίζει φανερά σὰ νὰ εἶναι ποκάρι.

Τὸ ὅτι κατὰ τὴν ἐξοδο τοῦ Γεδεὼν στὴν παράταξη γύρισαν οἱ δέκα χιλιάδες⁷⁷, σημαίνει αὐτοὺς ποὺ ἀπὸ δειλία δραπετεύουν ἀπὸ τοὺς κόπους τῆς ἀρετῆς προδίδοντας τὶς αἰσθήσεις καὶ τὶς ἐνέργειές τους. Οἱ εἴκοσι χιλιάδες ποὺ σκύβουν στὴν κοιλιὰ τους καὶ πίνουν αὐτὸ τὸ νερὸ⁷⁸ εἶναι ὅσοι πρόδωσαν τὰ αἰσθητὰ μαζί μὲ τὶς αἰσθήσεις· γιατί πολλαπλασιασμένα τὰ τέσσερα στοιχεῖα μὲ τὶς πέντε αἰσθήσεις κάνουν τὸν ἀριθμὸ εἴκοσι. Αὐτοὶ κυλιόμενοι στὴ γῆ, ἠττημένοι δηλαδὴ ἀπὸ τὴν προσκόλλησή τους στὰ γήινα, προσπαθοῦν νὰ πιοῦν τὸ νερὸ τῆς γνώσης. Αὐτοὺς ὁ λόγος, ἀφοῦ εἶναι ἀποδιωγμένοι ἀπὸ τὴν πνευματικὴ παράταξη, τοὺς ἀποβάλλει. Ἐκλέγει τριακόσιους μόνο, ἐκείνους ποὺ διέπρεψαν⁷⁹. αὐτοὶ εἶναι ὅσοι σταύρωσαν τὸν ἑαυτό τους καὶ τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς φυλάγοντάς τες σῶες μέσα στὴν ἑκατοντάδα τῆς τελειότητας· γιατί ἑκατοντάδα εἶναι τὸ δεκαπλάσιο τῆς δεκάδας τῶν ἐντολῶν, καὶ κάθε μία ἐντολὴ περιέχει τὴν ἄλλη, καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ σαφέστερα ἢ μία εἶναι δέκα. Γι' αὐτὸ καὶ στὴ Σάρρα⁸⁰ ὅταν πρόκοψε προστέθηκε τὸ δεῦτερο ρ, καὶ μ' αὐτὸ ὁ λόγος δηλώνει τὴν τελειότητα τῆς ἀρετῆς της. Αὐτοὶ πίνουν τὸ νερὸ τοποθετώντας το στὶς φοῦχτες τους· γιατί μὲ τοὺς κόπους τῆς πράξης ἀντλοῦν τὸ νερὸ τῆς γνώσης. Ὁ στρατηγὸς τῆς πνευματικῆς παράταξης τοὺς προ-

79. Κριτ. 7,6.

80. Γεν. 17,15.

ρατάξεως στρατηγὸς κρατεῖν ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ ὑδρίας ἔνδον
 ἐχούσας λαμπάδας, ἐν δὲ δεξιᾷ κερατίνην, καὶ οὕτω τοῖς πολε-
 110 μίοις συμπλέκεσθαι, σημαίνων διὰ τούτων ὅτι δεῖ τὸν πρὸς
 τοὺς ἀοράτους ἐχθροὺς παρατάττεσθαι μέλλοντα διὰ τῆς πρα-
 κτικῆς —τοῦτο γὰρ ἡ ἀριστερᾷ χεῖρ— κρατεῖν τὸ σῶμα ἤδη διὰ
 τῆς ἀσκήσεως ἀποβάλλοντα πᾶσαν παθῶν νοτίδα καὶ ξηρὸν
 ὀστράκου τάξιν γενόμενον, ἔνδον ἔχον τὸ φῶς τῆς γνώσεως, τῇ
 115 δὲ δεξιᾷ, τουτέστι τῇ θεωρίᾳ, κατέχειν τὴν τοῦ λόγου διδασκα-
 λίαν· αὕτη γὰρ ἡ κερατίνη. Τὸ δὲ συντρίβειν τὰς ὑδρίας σημαί-
 νει ὅτι ἡ τελεία νέκρωσις τῆς σαρκὸς καὶ ἡ ταύτης ὑπεροψία
 ἐκκαλύπτει ἡμῖν τὸ φῶς τῆς γνώσεως.

Τὸ δὲ λέγειν, «ρομφαία τῷ Κυρίῳ καὶ τῷ Γεδεών»,
 120 σημαίνει ὅτι ὁ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου τὸν τμητικὸν ἐπιφερόμενος
 μετὰ καὶ τῆς ἰδίας σπουδῆς, ἀναιρεῖ τὰ πάθη. Τὸ δὲ ἐνύπνιον,
 ὅπερ εἶδον οἱ Μαδιθηναῖοι, δηλοῖ ὅτι, ἡνίκα ἀρξῆται ὁ νοῦς τῇ
 ἀσκήσει ἑαυτὸν ἐκδιδόναι καὶ κακουχεῖν τὸ σῶμα, τεκμαίρον-
 ται οἱ τῆς πορνείας δαίμονες ὡσπερ δι' ἐνυπνίου ὅτι «εἰ ἐξισχύ-
 125 σαι ἐπεκτεῖναι ἑαυτὸν ὁ νοῦς τῇ τοιαύτῃ ἀσκήσει, ἀποκτέννει
 ἡμᾶς»· μαγίς γὰρ κριθίνῃ κυλιομένη, τουτέστιν ἀσκησις προ-
 βαίνουσα, καταστρέφει τὰς σκηναὺς τῶν ἀλλοφύλων, τὰ συστα-
 τικὰ δηλαδή τῶν διαμόνων πάθη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 81

Τί ἐστὶν τὸ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἀπὸ τοῦ Κυρίου εἰ-
 ρημένον τό, «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι ἕως τῆς συντε-
 λείας τοῦ αἰῶνος»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Αὐτὸς ὁ Κύριος λέγεται μεθ' ἡμῶν εἶναι ἐν τῷ νῦν αἰῶνι,

81. Κριτ. 7,16,20. 82. Κριτ. 7,20.

83. Ἐβρ. 4,12. 84. Κριτ. 7,13.

στάζει νὰ κρατοῦν στὸ ἄριστερὸ χέρι στάμνες μὲ λαμπάδες κρυμμένες μέσα τους⁸¹ καὶ μὲ τὸ δεξιὸ πολεμικὸ κέρασ καὶ νὰ ἐπιτεθοῦν ἔτσι στοὺς ἐχθροὺς, δηλώνοντας μὲ αὐτὸ ὅτι ὁποῖος πρόκειται ν' ἀντιπαραταχθεῖ στοὺς ἀόρατους ἐχθροὺς μὲ τὴν πράξη –γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἄριστερὸ χέρι– πρέπει νὰ κρατᾷ τὸ σῶμα του μὲ τὴν ἄσκηση μακριὰ ἀπὸ ὁποιαδήποτε ὑγρασία τῶν παθῶν καὶ νὰ γίνεται αὐτὸ ξηρὸ ὅπως ἓνα ὄστρακο, ἔχοντας μέσα του τὸ φῶς τῆς γνώσης. Μὲ τὸ δεξιὸ χέρι, δηλαδὴ μὲ τὴ θεωρία, νὰ κατέχει τὴ διδασκαλία τοῦ λόγου· γιατί αὐτὴ εἶναι τὸ κέρασ. Ἡ συντριβὴ πάλι τῆς στάμνας σημαίνει ὅτι ἡ τέλεια νέκρωση τῆς σάρκας καὶ ἡ περιφρόνησή της ἀποκαλύπτει σ' ἐμᾶς τὸ φῶς τῆς γνώσης.

Ὁ λόγος τους πάλι «ἡ ρομφαία τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Γεδεῶν»⁸² σημαίνει ὅτι ἐκεῖνος ποὺ φέρει τὸ λόγο τοῦ Κυρίου ποὺ κομματιάσει⁸³ μαζὶ καὶ τὴν ἴδια του προθυμία, ἐξαφανίζει τὰ πάθη. Τὸ ὄνειρο ποὺ εἶδαν οἱ Μαδιανίτες⁸⁴ δηλώνει ὅτι ὅταν ἀρχίσει ὁ νοῦς νὰ παραδίνει τὸν ἑαυτὸ του στὴν ἄσκηση καὶ νὰ ταλαιπωρεῖ τὸ σῶμα, τότε οἱ δαίμονες τῆς πορνείας κάμνουν τὸ συλλογισμό, σὰν σὲ ὄνειρο, ὅτι 'ἂν βρεῖ ὁ νοῦς τὴ δύναμη νὰ ἐπεκταθεῖ σ' αὐτὴ τὴν ἄσκηση, μᾶς φονεύει'. Γιατὶ ζυμᾶρι κριθῖνο ποὺ κυλάει⁸⁵, δηλαδὴ ἄσκηση ποὺ προχωρεῖ, καταστρέφει τὶς σκηνές τῶν ἀλλοφύλων, δηλαδὴ τὰ πάθη ποὺ συνιστοῦν τοὺς δαίμονες.

ΕΡΩΤΗΣΗ 81

Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Κύριος στοὺς ἀποστόλους, «νά, ἐγὼ θὰ εἶμαι μαζὶ σας ὡς τὴ συντέλεια τῆς ζωῆς αὐτῆς»⁸⁶;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγεται στὴ Γραφή ὅτι εἶναι μαζὶ μας

85. Κριτ. 7,13. 86. Ματθ. 28,2.

έν δὲ τῷ μέλλοντι οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ ἔσονται, τῇ χάριτι θεω-
θέντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 82

Τί σημαίνει ἡ Ἰεριχὼ καὶ τίς ὁ Ἀχάρ ὁ κλέψας ἐκ τοῦ
ἀναθέματος καὶ διατί ὁ μὲν Θεὸς καῖναι αὐτὸν προ-
στάσσει, ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐλιθοβόλησεν αὐτόν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὅστις εἰς παράταξιν θείαν καταλεγείς κυκλοῖ τὴν Ἰεριχὼ
ἐπτὰ περιόδοις σαλπίζων, τουτέστι διοδεύων τὸν ἐβδοματικὸν
τοῦ χρόνου τούτου αἰῶνα τῇ σάλπιγγι τοῦ Εὐαγγελίου, διδάσκε-
ται πάντα τὰ τοῦ αἰῶνος τούτου τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι. Ὅστις δὲ
10 νοσφίσηται γλῶσσαν καὶ κρύψει ἐν τῇ γῆ, τουτέστι τὸν λόγον ἐν
τῇ γῆνι τοῦ κόσμου σοφία, ἢ καὶ ψιλὴν —ὅπερ ἐστὶν ἰμάτιον—
τουτέστι τὸ ἦθος πρὸς ἀρέσκειαν τῶν θεωμένων ἐξασκῶν, καὶ
διακοσίους χρυσοῦς, τουτέστι τὰ αἰσθητὰ πάντα μετὰ τῶν αἰ-
σθήσεων, οὐστίνας χρυσοῦς ἐν τῇ γῆ τῆς ἰδίας σαρκικῆς ἀπο-
15 λαύσεως κατακρύψας, οὗτος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦντος λόγου
πρῶτον μὲν ἐπ' αὐτῷ πυρὸς δίκην ζέσαντος, ἔπειτα δὲ καὶ
θείοις λόγοις οἶονεὶ λίθοις βαλλόμενος ἀποκτέννυται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 83

Περὶ διαφόρων θελημάτων Θεοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τρία θελήματα ἐπὶ Θεοῦ χρὴ ὑπολαμβάνειν, κατ' εὐδο-
5 κίαν, κατ' οἰκονομίαν, κατὰ συγχώρησιν. Καὶ τὸ μὲν κατ' εὐδο-
κίαν δηλοῖ τὸ κατὰ τὸν Ἀβραάμ, λέγοντα πρὸς αὐτὸν «ἐξελθε

87. Ἰησ. Ναυῆ 6. 88. Ἰησ. Ναυῆ 2,11· 7,20–21.

89. Ἰησ. Ναυῆ 7,25. 90. Ἰησ. Ναυῆ 6,13–16,4.

στή ζωὴ αὐτὴ καὶ οἱ ἅγιοι θὰ εἶναι μαζί του στή μέλλουσα, γινόμενοι θεοὶ κατὰ χάρη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 82

Τί σημαίνει ἡ Ἰεριχώ⁸⁷ καὶ ποιός εἶναι ὁ Ἀχάρ πού ἐκλεψε ἀπὸ τὸ ἀνάθεμα καὶ γιατί, ἐνῶ ὁ Θεὸς διέταξε νὰ καεῖ⁸⁸, ὁ Ἰησοῦς τὸν λιθοβόλησε⁸⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Αὐτὸ πὸν συγκαταλέχθηκε στή θεία παράταξη καὶ περικυκλώνει τὴν Ἰεριχώ⁹⁰ σαλπίζοντας σὲ ἑπτὰ διαστήματα, περνώντας δηλαδὴ τὸν ἑβδοματικὸ χρόνο τοῦ αἰῶνα τούτου μὲ τὴ σάλπιγγα τοῦ Εὐαγγελίου, διδάσκεται ν' ἀναθέτει ὅλα ὅσα εἶναι τοῦ αἰῶνα τούτου στὸ Θεό. Ἄν ὅμως κάποιος ἰδιοποιηθεῖ πλάκα χρυσοῦ καὶ τὴν κρύψει μέσα στή γῆ, κρύψει δηλαδὴ τὸ λόγο στή γήινη σοφία τοῦ κόσμου ἢ ἰδιοποιηθεῖ κέρματα –πράγμα πὸν εἶναι τὸ φόρεμα– δηλαδὴ ἐκδηλώνει συμπεριφορὰ γιὰ ν' ἀρέσει σ' αὐτοὺς πὸν τὸν βλέπουν ἢ καὶ διακόσια χρυσά⁹¹, ὅλα τὰ αἰσθητὰ δηλαδὴ μαζί μὲ τις αἰσθήσεις, καὶ τὰ κρύψει μέσα στή γῆ τῶν ἰδίων του σαρκικῶν ἀπολαύσεων, αὐτὸν τὸν φονεύει ὁ λόγος πὸν εἶναι ὁ στρατηγός, κατακαίοντάς τον πρῶτα σὰ νὰ τοῦ ρίχνει φωτιὰ κι ἔπειτα χτυπώντας τον μὲ τοὺς θείους λόγους σὰ νὰ εἶναι πέτρες.

ΕΡΩΤΗΣΗ 83

Περὶ διαφορῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Πρέπει νὰ πιστεύομε ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει τρία θελήματα: κατ' εὐδοκία, κατ' οἰκονομία καὶ κατὰ παραχώρηση⁹². Τὸ κατ' εὐδοκία δηλώνεται μὲ ἐκεῖνο πὸν γίνεται στὸν Ἀβραὰμ στὸν ὁποῖο

91. Ἰησ. Ναυῆ 7,21.

92. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ Ἐπιστολὴ 26, PG 91,617A.

ἐκ τῆς γῆς σου»· τὸ δὲ κατ' οἰκονομίαν δηλοῖ τὰ κατὰ τὸν Ἰωσήφ οἰκονομηθέντα πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἔκβασιν· τὸ δὲ κατὰ συγχώρησιν δηλοῖ τὰ κατὰ τὸν Ἰὼβ γενόμενα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 84

Τί ἐστίν, «μὴ μακαρίσης ἄνδρα πρὸ τελευτῆς αὐτοῦ»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Καὶ κατὰ τὸν πρόχειρον τῶν πολλῶν νοῦν, διὰ τὸ ἄδηλον
 5 καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως εὐόλισθον, οὐ χρὴ μακαρίζειν τινὰ μέχρι διὰ πάσης ἀρετῆς διελθὼν ἀναντιρρήτῳ τέλει τὴν ζωὴν κατακλείσει. Πρὸς δὲ τὸν ὑψηλότερον νοῦν, ὁ ἀρξάμενος διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἀσκήσεως τὸ ζῶν ἐν αὐτῷ γήϊνον φρόνημα ταπεινοῦν καὶ ἀσθενῆ ποιεῖν, οὕτω μακαριστὸς μέχρις
 10 ἂν διὰ τοῦ συντόνου τῆς ἀσκήσεως πόνου νεκρωθῆ καὶ συντέλειαν λάβῃ· ὁ γὰρ τοιοῦτος μακάριος, ὡς τῷ Χριστῷ συναποθανῶν διὰ τῆς τῶν κακῶν ἀπραξίας καὶ συνανιστάμενος πάλιν διὰ τοῦ ὕψους τῶν ἀρετῶν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ψαλμωδὸς σημαίνει λέγων, «μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδοῦ», οἱ καθαροὶ δηλονότι
 15 κακίας, «οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου», οἱ διὰ τῶν ἀγαθῶν πράξεων ὀδεύοντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 85

Τί σημαίνει ὁ ψαλμωδὸς περὶ ἐχθρῶν λέγων «τῶν κύκλῳ συνεπιτιθεμένων»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Τὸ «κύκλῳ» ἐστὶν τὸ ἐμπρός, τὸ ὀπίσω, τὸ δεξιόν, τὸ ἀρι-

93. Γεν. 12,1. 94. Γεν. 37-47. 95. Ἰὼβ 1,13· 2,13.

96. Εἶναι βέβαια ἡ γνώμη τοῦ Σόλωνα πού εἰπώθηκε κι ἐπαλήθευσε τραγικά στὸν Κροῖσο. Βλ. καὶ Σοφ. Σειράχ 11,28.

λέει, «βγές ἀπὸ τὴν πατρίδα σου»⁹³. Τὸ κατ' οἰκονομία δηλώνεται μὲ ὅσα εἶχε κάνει γιὰ τὸν Ἰωσήφ⁹⁴ γιὰ νὰ ἐπιτύχει ὅτι ἔγινε ἀργότερα. Καὶ τὸ κατὰ παραχώρηση δηλώνεται μὲ ὅλα ὅσα εἶχαν συμβεῖ στὸν Ἰώβ⁹⁵.

ΕΡΩΤΗΣΗ 84

Τί σημαίνει ἡ συμβουλή, «μὴ μακαρίσεις ἄνθρωπο πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος του»⁹⁶;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κατὰ τὴν πρόχειρη σκέψη τῶν πολλῶν, ἐπειδὴ εἶναι ἄδηλη καὶ εὐμετάβολη ἡ ἀνθρώπινη προαίρεση, δὲν πρέπει νὰ καλοτυχίζομε κανένα μέχρι πού, διανύοντας ὅλο τὸ δρόμο τῶν ἀρετῶν, σφραγίσει τὴ ζωὴ του μ' ἓνα ἀδιαφιλονείκητο τέλος. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὸ ἀνώτερο νόημα, ὁποῖος ἄρχισε μὲ τὴ μετάνοια καὶ τὴν ἄσκηση νὰ ταπεινώνει καὶ ν' ἀποδυναμώνει τὸ ζωντανὸ μέσα του γήινο φρόνημα, δὲν μπορεῖ νὰ μακαριστεῖ ἀκόμα, ὡσπὺ μὲ τὸ σκληρὸ τόνο τῆς ἄσκησης νεκρωθεῖ καὶ πεθάνει. Αὐτὸς εἶναι μακάριος, ἐπειδὴ πέθανε μαζί καὶ γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἀπραξία τῶν κακῶν καὶ πὺ ἀνασταίνεται πάλι μαζί του μὲ τὸ ὕψος τῶν ἀρετῶν του. Τὸ ἴδιο σημαίνει κι ὁ ψαλμωδὸς λέγοντας· «μακάριοι ὅσοι πορεύονται ἁμωμου»⁹⁷, οἱ καθαροὶ δηλαδὴ ἀπὸ κακία, «ὅσοι βαδίζουν σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ Κυρίου»⁹⁸, αὐτοὶ πὺ ὀδεύουν διὰ μέσου τῶν ἀγαθῶν πράξεων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 85

Τί θέλει νὰ πεῖ ὁ Ψαλμωδὸς γιὰ τοὺς ἐχθροὺς λέγοντας, «αὐτοὶ πὺ μου ἐπιτέθηκαν ἀπὸ παντοῦ»⁹⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ «ἀπὸ παντοῦ» σημαίνει τὸ ἐμπρός, τὰ νῶτα, τὰ δεξιὰ

97. Ψαλμ. 118,1. 98. Ψαλμ. 118,1. 99. Ψαλμ. 3,7.

στερόν. Ἐπιτίθενται οὖν ἡμῖν οἱ δαίμονες ἔμπροσθεν μὲν ὅτ' ἂν
 διὰ τῶν τῆς ὕλης ἐπιφανειῶν δελεάζουσιν, ὀπίσω δὲ ὅτ' ἂν διὰ
 τῶν προλήψεων τῶν λογισμῶν τῆς κακίας τὴν μνήμην ἀνακι-
 νοῦσιν, ἀριστερὰ δὲ ὅτ' ἂν διὰ τῶν σαρκικῶν καὶ ἀκολάστων
 10 παθῶν τὴν ψυχὴν ἐκμοχλεύουσιν, δεξιὰ δὲ ὅτ' ἂν διὰ κενοδο-
 ξίας καὶ ὑπερηφανίας τῆ ψυχῆ ἐπιτίθενται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 86

Τί ἐστίν, «λάβετε ψαλμὸν καὶ δότε τύμπανον»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Λάβετε διδασκαλίαν ἔνθεον καὶ δότε πρᾶξιν ἐνάρετον διὰ
 5 τῆς νεκρώσεως τοῦ σώματος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 87

Τί ἐστίν στοιχείωσις;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τρία φασὶν λέγεσθαι σώματα· πρῶτον μὲν τὸ τῶν τεσσά-
 5 ρων στοιχείων, πυρός, ὕδατος, γῆς, ἀέρος· εἶτα ἐκ τούτων δεύ-
 τερα σώματα, πάντα τὰ φυόμενα δένδρα τε καὶ λαχανηρά· ἐκ
 τούτων δὲ τρίτον σῶμα τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὸ τῶν ἀλόγων·
 ταῦτα γὰρ τρώγοντες γίνονται σάρκες. Ὡσπερ οὖν ἀρχὴ καὶ
 στοιχείωσις ἐστὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων τὰ τέσσαρα στοιχεῖα,
 10 οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ἢ ἐκ τῶν τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν στοι-
 χείωσις καὶ ἀρχὴ ποιεῖ τὴν τῶν ἡθῶν κατόρθωσιν· εἶτα ἐξ αὐ-
 τοῦ οἴονει δεύτερον σῶμα ἢ ἕξις τῶν ἀρετῶν· εἶτα ἀπὸ ταύτης
 σωματοποιεῖται ἡ γνῶσις, ἣτιον θεωρία· «πρᾶξις γὰρ ἐπίβασις
 θεωρίας».

1. Ψαλμ. 80,3.

2. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος Κ', Περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπι-

καὶ τ' ἀριστερά. Ἀπὸ ἐμπρὸς λοιπὸν ὁρμοῦν οἱ δαίμονες ἐναντίον μας, ὅταν μᾶς δελεάζουν μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς ὕλης· ἀπὸ τὰ νῶτα, ὅταν μὲ τὶς διάφορες παραστάσεις ἀνακινοῦν στὴ μνήμη μας τοὺς λογισμοὺς τῆς κακίας· ἀπὸ ἀριστερά, ὅταν συνταράζουν τὴν ψυχὴ μὲ τὰ σαρκικὰ κι ἀκόλαστα πάθη· κι ἀπὸ τὰ δεξιά, ὅταν ὁρμοῦν στὴν ψυχὴ μὲ τὰ ὄπλα τῆς ματαιοδοξίας καὶ τῆς ὑπερηφάνειας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 86

Τί σημαίνει «λάβετε ψαλμὸ καὶ δῶστε τύμπανο»¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Λάβετε ἀπὸ ἐμένα διδασκαλία ἐνθεη καὶ δῶστε μου πράξη ἐνάρετη μὲ τὴ νέκρωση τοῦ σώματος.

ΕΡΩΤΗΣΗ 87

Τί σημαίνει στοιχείωση;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Λένε ὅτι ἔχομε τριῶν εἰδῶν σώματα· πρῶτα τὰ φυσικὰ σώματα ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰ τέσσερα στοιχεῖα, φωτιά, νερό, γῆ, ἀέρα· δεύτερα σώματα εἶναι ὅλα τὰ φυτὰ, δέντρα καὶ πόες· κοντὰ σ' αὐτὰ τρίτον εἶναι τὸ σῶμα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων· ὅταν αὐτὰ τὰ τρῶνε μεταβάλλονται σὲ σάρκες. Ὅπως λοιπὸν ἀρχὴ καὶ στοιχείωση τῶν σωμάτων μας εἶναι τὰ τέσσερα στοιχεῖα, ἔτσι καὶ ἡ στοιχείωση καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ψυχῆς μας ἀπὸ τὶς τέσσερες γενικὲς ἀρετὲς προκαλεῖ τὴν ὀρθὴ κατεύθυνση τῆς συμπεριφορᾶς· ἀπὸ αὐτὸ ἔπειτα σὰν δεύτερο σῶμα εἶναι ἡ ἔξη τῶν ἀρετῶν· κι ἔπειτα, ἀπὸ αὐτὴν πραγματοποιεῖται ἡ γνώση, δηλαδὴ ἡ θεωρία· γιατί ἡ πράξη εἶναι ἡ ἐπισφράγιση τῆς θεωρίας².

¹σκόπων, 12(PG 35,1080B4-5), καὶ Γρηγορίου Θεολόγου, Ἔπαντα τὰ ἔργα, Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τόμ. 4, σ. 2762-3.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 88

Τί σημαίνει ἡ τῷ Ἰακώβ ὀφθειῖσα κλιμαξ καὶ τίνες οἱ καταβαίνοντες καὶ ἀναβαίνοντες ἄγγελοι;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Κλίμακα οἴομεθα εἶναι τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν, ἄγγελοι δὲ κατερχόμενοι καὶ ἀνερχόμενοι, ἀνερχόμενοι μὲν οἱ τῶν ἀρετῶν λόγοι δι' ἡμῶν ὑψούμενοι, κατερχόμενοι δὲ οἱ διὰ τὴν τῷ ἀρετῶν ἡμῶν ὑψωσιν κατιόντες τῆς γνώσεως λόγοι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 81

Τί σημαίνει τὸ δηνάριον τὸ ἐπιδιδόμενον τῷ Κυρίῳ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Δηνάριόν ἐστιν ὁ κατὰ συγχώρησιν δεδομένος τῆς χρείας τοῦ σώματος νόμος· δεῖ οὖν προσαγόντων ἡμῖν τοῦτον τῶν εἰς τύπον τῶν δαιμόνων ὄντων Φαρισαίων κρατεῖν καὶ ἐξετάζειν διὰ τῆς διακρίσεως, καὶ τῇ μὲν φύσει ἀπονέμειν τὰ τῆς χρείας
 –τοῦτο γάρ ἐστιν δοῦναι τὰ Καίσαρος τῷ Καίσαρι–, τὴν δὲ πᾶ-
 10 σαν τῆς ψυχῆς ἔφεισιν ἀπονεῖμαι τῷ Θεῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 90

Τί δηλοῖ τὸ «ἐὰν διώκουσιν ὑμᾶς ἀπὸ ταύτης τῆς πόλεως, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Αἱ πόλεις ἐπὶ φρουρᾶς καὶ ἀσφαλείας καὶ φυλακῆς τιμίων εἰσίν· πόλις οὖν ἐστὶ κατὰ τὸν τῆς ἀλληγορίας τρόπον ἢ ἐκ διαφορῶν τρόπων ἐπινοουμένη ἄσκησις, οἶον, ἐγκράτεια οἴνου, βρωμάτων ἀποχή, ἐπιτεταμένη ἀγρυπνία καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅτινά

3. Γεν. 28,12.

4. Ματθ. 22,19. Μάρκ. 12,15–16. Λουκᾶ 20,24.

ΕΡΩΤΗΣΗ 88

Τί σημαίνει ἡ σκάλα πού εἶδε ὁ Ἰακώβ καὶ τί εἶναι οἱ ἄγγελοι πού κατέβαιναν κι ἀνέβαιναν³;

Σκάλα νομίζομε πὼς εἶναι ἡ εὐσέβεια πρὸς τὸ Θεό. Ἦ ἄγγελοι αὐτοὶ πού ἀνεβαίνουν καὶ κατεβαίνουν· αὐτοὶ πού ἀνεβαίνουν εἶναι οἱ λόγοι τῶν ἀρετῶν, πού ἀνυψώνονται ἀπὸ ἐμᾶς, ἐνῶ αὐτοὶ πού κατεβαίνουν εἶναι οἱ λόγοι τῆς γνώσης πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὸ ἀνέβασμα τῶν ἀρετῶν μας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 89

Τί σημαίνει τὸ δηνάριο πού δίνουν οἱ Φαρισαῖοι στὸν Κύριο⁴;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Δηνάριο εἶναι ὁ νόμος τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν πού δίνεται κατὰ παραχώρηση. Πρέπει λοιπὸν ὅταν μᾶς τὸν προσφέρουν οἱ Φαρισαῖοι, πού συμβολίζουν τοὺς δαίμονες, νὰ τὸν παίρνομε ἐξετάζοντάς τον μὲ τὴ διάκριση καὶ στὴ φύση μας ν' ἀποδίδομε ὅ,τι τῆς χρειάζεται -γιατὶ αὐτὸ σημαίνει «νὰ δίνομε στὸν Καίσαρα ὅ,τι ἀνήκει στὸν Καίσαρα⁵- ἐνῶ ὅλη τὴν ἔφεση τῆς ψυχῆς μας νὰ τὴν ἀποδώσομε στὸ Θεό.

ΕΡΩΤΗΣΗ 90

Τί σημαίνει ὁ λόγος, «ἂν σᾶς διώχνουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν πόλη πηγαίνετε στὴν ἄλλη»⁶;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Οἱ πόλεις εἶναι γιὰ φρούρηση, ἀσφάλεια καὶ φυλαξὴ πολυτιμων πραγμάτων· ἡ πόλη λοιπὸν ἀλληγορικᾶ εἶναι ἡ ἄσκηση πού πραγματοποιεῖται ἀπὸ διάφορες ἐπινοήσεις, γιὰ παράδειγμα ἀπὸ τὴν ἐγκράτεια κρασιοῦ, ἀποχὴ ἀπὸ φαγητά, παρατεινό-

5. Ματθ. 22,21. Μάρκ. 12,17. Λουκᾶ 20,25.

6. Ματθ. 10,23.

εἰσι φρουρὰ καὶ ἀσφᾶλεια. Ἐὰν οὖν διώκουσιν ἡμᾶς οἱ δαίμο-
 10 νες ἀπὸ ἐνὸς τούτων, τύφον ἢ κενοδοξίαν διὰ τοῦ τοιούτου τῆς
 ἀσκήσεως εἶδους προσάγοντες, κρεῖττόν ἐστιν ὑποχωρεῖν τῆς
 τοιαύτης δοκούσης εἶναι ἀκριβεστέρας ἄγωγῆς, ἵνα μὴ εἰς ὑπε-
 ρηφανίαν ἐμπέσης, καὶ φυγεῖν εἰς ἄλλην ἀκενόδοξον ἀρετήν,
 μέχρις ἂν ὁ τῆς ἀπαθείας ἔλθῃ λόγος.

15 Ἦ καὶ ἄλλως· πόλεις λέγει τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς· ἐπὶ
 γὰρ ταύτας οἱ ἀπόστολοι λόγοι παρὰ τοῦ Σωτῆρος πεμπόμενοι,
 ἀπὸ μὲν τῶν ἀξίων ὑποδεχθέντες ἐν αὐτοῖς οἰκοῦσιν, ἀπὸ δὲ
 τῶν ἀναξίων ἑαυτοὺς κρινάντων ἀπελασθέντες εἰς ἐτέρων ψυ-
 χὰς μετοικίζονται, δεκτικὰς τῆς αὐτῶν διδασκαλίας γεγεννημέ-
 20 νας. Καὶ τὰς τοιαύτας πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ οὐ μὴ τελέσωσιν ἀλη-
 θῶς ἐνδημοῦντες αὐταῖς καὶ πῆ μὲν εἰσοικιζόμενοι, πῆ δὲ ἀπ'
 αὐτῶν διωκόμενοι, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ
 τὴν ἐνδοξον αὐτοῦ παρουσίαν τὰ πάντα πληρῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 91

Τί ἐστίν, «κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάζει καὶ
 λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ κατὰ μίμησιν τοῦ Κυρίου συμπαθείας λόγῳ χρώμενος,
 οὔτε τὸν τῇ ἀμαρτίᾳ συντετριμμένον τῇ ἀπογνώσει εἰς τέλος
 κατεαγῆναι ποιεῖ, οὔτε τὸν τὸ λογιστικὸν ἔχοντα τετυφωμένον
 διὰ κενοδοξίαν τινῶν ἀρετῶν σβέννυσιν, ἀλλ' ἐᾷ ἔχειν τὴν προ-
 θυμίαν μέχρις ἂν εἰς τὸ τέλειον ἔλθοι τῆς ἐπιγνώσεως. Τοῦτο
 10 γὰρ ἐστίν, ὡς οἶμαι, καὶ τὸ συναυξάνειν τῷ ἀγαθῷ σπόρῳ τὰ
 ζιζάνια, τουτέστι ταῖς ἀρεταῖς τὸ τῆς ἀνθρωπαρεσκείας καὶ κε-

7. Ματθ. 10,23.

8. Ματθ. 10,23.

9. Ἐφ. 1,23.

μενη άγρυπνία και τὰ ὁμοια ποὺ ἀποτελοῦν τὴ φρουρὰ και τὴν ἀσφάλεια. Ἐν λοιπὸν μᾶς διώχουν οἱ δαίμονες ἀπὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ, προβάλλοντάς μας ἔπαρση ἢ ματαιοδοξία στὴν ἄσκησή μας αὐτή, εἶναι καλύτερα νὰ ὑποχωρεῖς ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ αὐτὴ ποὺ νομίζεις ἄσκησι, γιὰ νὰ μὴν πέσεις σὲ ὑπερηφάνεια, και νὰ καταφύγεις σὲ ἄλλη ἀκενόδοξη ἀρετή, μέχρι ποὺ νὰ γίνεις μέτοχος τῆς ἀπάθειας.

Ἡ κι ἀλλιῶς· πόλεις λέει τις ἀνθρώπινες ψυχές· γιατί σ' αὐτὲς στέλνει ὁ Σωτήρας τοὺς ἀποστόλους Λόγους και ὅταν εἶναι ἄξιοι αὐτοὶ ποὺ θὰ τοὺς δεχτοῦν κατοικοῦνε σ' αὐτοὺς. Διωγμένοι ὁμως ἀπὸ ὅσους τοὺς θεωροῦν ἀνάξιους τοὺς μετοικοῦν σὲ ψυχὲς ἄλλων, ποὺ ἔχουν γίνεῖ δεκτικὲς τῆς διδασκαλίας τους. Καὶ στ' ἀλήθεια τις πόλεις αὐτὲς τοῦ Ἰσραὴλ δὲ θὰ τις τελειώσουν ὅλες μένοντας μέσα σ' αὐτὲς⁷, σ' ἄλλες κατοικώντας και ἀπὸ ἄλλες διωγμένοι, ὥσπου νὰ ρθεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἔνδοξη παρουσία του⁸ γεμίζοντας τὰ πάντα.⁹

ΕΡΩΤΗΣΗ 91

Τί σημαίνει τὸ «δὲ θὰ σπάσει τὸ ραγισμένο καλάμι και δὲ θὰ σβῆσει το λινάρι ποὺ καπνίζει»¹⁰;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅποιος κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου χρησιμοποιεῖ τὸ λόγο τῆς συμπάθειας οὔτε αὐτὸν ποὺ εἶναι συντριμμένος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία τὸν κάνει νὰ κατατσακιστεῖ τελείως μὲ τὴν ἀπόγνωσι οὔτε σβῆνει ὀριστικὰ τὸ λογικὸ ἐκείνου ποὺ εἶναι κυριευμένο ἀπὸ τὴ θολούρα τῆς κενοδοξίας κάποιων ἀρετῶν, ἀλλὰ τὸν ἀφήνει νὰ διατηρεῖ τὴν προθυμία του, ὥσπου νὰ φτάσει στὴν τέλεια ἐπίγνωσι¹¹. Αὐτὸ σημαίνει, νομίζω, και ἡ συναύξηση τῶν ζιζανίων μαζί μὲ τὸν καλὸ σπόρο, δηλαδή μαζί μὲ τις ἀρετὲς νὰ βλασταίνουν και τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπαρέσκειας

10. Ματθ. 12,20.

11. Ματθ. 13,26,30.

νοδοξίας πάθος συναναβλαστάνειν. Ὅθεν ὁ τῶν ψυχῶν γεωργὸς μὴ ἐκτίλλεσθαι ταῦτα προστάσσει, μέχρις ἂν αἱ ἀρεταὶ λάβωσιν πῆξιν, μήποτε, ἀνασπάσαι τὰ τοιαῦτα πάθη θέλων τις,
 15 συνεκτίλη τὴν τῆς ἀρετῆς προθυμίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 92

Τί δηλοῖ τὸ προφητικὸν αἶνιγμα «σαλπίζατε», λέγων, «ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμῳ ἡμέρα ἑορτῆς ἡμῶν»; Τίς ἄρα ἡ «εὐσημος ἑορτή»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοὺς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας σαλπίζειν διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας ὁ λόγος παρακελεύεται· σάλπιγγι δὲ σαλπίζειν, τουτέστι τῇ νεκρώσει τοῦ σώματος· ἐν νεομηνίᾳ δὲ τῇ κατὰ τὴν σελήνην· μὴν γὰρ ἡ σελήνη λέγεται. «Εὐσημος» δὲ «ἑορτή»
 10 κατὰ τοὺς Ἰουδαίους τῷ ἑβδόμῳ μηνὶ ἐπετελεῖτο ἡ τῶν σαλπύγγων· τῇ δεκάτῃ δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τὴν νηστείαν τοῦ Ἰλασμοῦ καὶ τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τὴν σκηνοπηγίαν ἐπετέλουν. Ἡμεῖς δὲ πνευματικῶς ἑορτάζομεν οὕτως· τῷ μὲν ἑβδόμῳ μηνί, τουτέστι τῷ ἑβδόμῳ τῆς χάριτος νόμῳ τὴν εὐσημον τοῦ
 15 Εὐαγγελίου ἡμέραν ἐπιτελοῦντες· ἑπτὰ γὰρ νόμους ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐξαρχῆς τῇ φύσει παρέσχετο· τῷ μὲν Ἀδὰμ δύο, τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου μὴ φαγεῖν, καὶ τὸν μετὰ τὴν παράβασιν «ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου» τὸν ἄρτον ἐσθίειν, τρίτον τὸν ἐπὶ τοῦ Νῶε, τέταρτον τὸν ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ,
 20 τὸν τῆς περιτομῆς, πέμπτον τὸν Μωσέως, ἕκτον τὸν προφητικόν, ἑβδομον τὸν εὐαγγελικόν, ἐν ᾧ τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν τῆς ἀρετῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν φωτισμῶν τῷ Θεῷ προσάγομεν· τῇ γὰρ πρώτῃ τοῦ μηνὸς τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν οἱ κατὰ νόμον προσῆγον. Τῇ δεκάτῃ δὲ τοῦ μηνὸς τὴν νηστείαν

12. Ματθ. 13,29. 13. Ψαλμ. 80,4. 14. Λευιτ. 23,24.

15. Λευιτ. 23,27. 16. Λευιτ. 23,34. 17. Γεν. 2,17.

καὶ τῆς κενοδοξίας. Γι' αὐτὸ ὁ γεωργὸς τῶν ψυχῶν προστάζει νὰ μὴν τὰ ξερριζώνομε αὐτά, ὥσπου νὰ ριζώσουν γιὰ καλὰ οἱ ἀρετές¹², μήπως, θέλοντας ν' ἀποσπάσει κάποιος τὰ πάθη αὐτά, ξερριζώσει μαζὶ καὶ τὴν προθυμία τῆς ἀρετῆς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 92

Τί δηλώνει τὸ αἶνιγμα τῶν προφητῶν ποὺ λέει· «σαλπίζετε μὲ σάλπιγγες τὴν πρωτομηνιά, καὶ κάθε εὐσημη ἡμέρα γιορτῆς σας»; Ποιὰ εἶναι «ἡ εὐσημη ἑορτή»¹³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ λόγος παραγγέλλει στοὺς δασκάλους τῆς Ἐκκλησίας νὰ σαλπίζουν μὲ τὴ διδασκαλία τους· νὰ σαλπίζουν μὲ σάλπιγγα σημαίνει μὲ τὴ νέκρωση τοῦ σώματος. «Κατὰ τὴν πρωτομηνιά» σημαίνει κατὰ τὴ νέα σελήνη, γιὰτὶ ἡ σελήνη λέγεται μήνας. «Εὐσημη ἑορτή» κατὰ τοὺς Ἰουδαίους γινόταν τὸν ἑβδομο μῆνα ἡ ἑορτὴ τῶν σαλπίγγων¹⁴, τὴ δέκατη ἡμέρα τοῦ ἴδιου μῆνα τελοῦσαν τὴ νηστεία τοῦ ἐξιλασμοῦ¹⁵ καὶ τὴ δέκατη πέμπτη τὴ σκηνοπηγία¹⁶. Οἱ δικές μας πνευματικὲς ἑορτὲς εἶναι οἱ ἀκόλουθες· τὸν ἑβδομο μῆνα, δηλαδή τὸν ἑβδομο νόμο τῆς χάριτος, τελοῦμε τὴν εὐσημη ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελίου· ὁ Θεὸς δηλαδή τῶν ὄλων ἔδωσε στὴ φύση ἐξαρχῆς ἑπτὰ νόμους· δύο στὸν Ἀδάμ, τὸ νόμο πρὶν ἀπὸ τὴ παράβαση «νὰ μὴ φάει ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου»¹⁷ καὶ τὸ νόμο μετὰ τὴ παράβαση «νὰ τρώει τὸ ψωμί του μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου του»¹⁸. Τρίτος ὁ νόμος ποὺ ἔδωσε στὸ Νῶε¹⁹, τέταρτος στὸν Ἀβραάμ, ὁ νόμος τῆς περιτομῆς²⁰, πέμπτος στὸν Μωυσῆ²¹, ἕκτος ὁ προφητικὸς νόμος, καὶ ἑβδομος ὁ Εὐαγγελικὸς, μὲ τὸν ὁποῖο προσφέρομε στὸ Θεὸ κατὰ τὴν ἀρχὴ τῶν φωτισμῶν τὶς ἀπαρχές τῶν καρπῶν τῆς ἀρετῆς· γιὰτὶ τὴν πρωτομηνιά οἱ ἄνθρωποι τοῦ νόμου πρόσφεραν τοὺς πρώτους καρπούς. Τὴ δεκάτη τοῦ μῆνα τελοῦμε τὴν

18. Γεν. 3,19.

19. Γεν. 9,1-7.

20. Γεν. 17,10.

21. Ἐξ. 20,2-10.

25 τοῦ ἰλασμοῦ τελοῦμεν διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ τοῦ γενομένου ἡμῶν ἰλασμοῦ μυσταγωγούμενοι, νηστεύον-
 τες ἀπὸ πάσης κακίας· τῇ δὲ πεντεκαιδεκάτῃ τὴν σκηνοπηγίαν
 ἄγομεν· προστιθέντες γὰρ τῷ κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 μυστηρίῳ τὰς πέντε τῆς ψυχῆς ἀντιληπτικὰς δυνάμεις, εἰς
 30 μηδὲν τῶν αἰσθητῶν ἀσχολουμένας, ἀλλ' αὐτῷ συνημμένας τῷ
 Κυρίῳ, τὴν πῆξιν ἐν αὐτῷ λαμβάνομεν τῶν ἀρετῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 93

Ἐκ τῶν Ἠθικῶν τοῦ ἀγίου Βασιλείου ἄπορον ἐν τῷ
 'Περὶ νηστείας' λόγῳ· «ὅτε», φησὶν, «ἀπεγνώσθη ἡ
 τελείωσις, τότε συνεχωρήθη ἡ ἀπόλαυσις».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τότε «ἀπεγνώσθη ἡ τελείωσις», ὅτε τὰς δοθείσας αὐτῷ
 φυσικὰς δυνάμεις ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς παρακοῆς παρέτρεψεν.
 Ἀδύνατον οὖν ἦν ἐνσχεθεῖσαν τὴν φύσιν τῇ ὑλικῇ προσπαθείᾳ
 ἐπανελθεῖν εἰς τὸ τέλειον, μέχρις ὃ τῆς φύσεως ποιητής, ὑπὲρ
 10 φύσιν γενόμενος ἄνθρωπος, τὴν φύσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἐπανή-
 γαγεν. Συγχωρηθῆναι δὲ τὴν ἀπόλαυσιν λέγει ἀντὶ τοῦ παραδο-
 θῆναι τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 94

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρώτου ψαλμοῦ· τίνος χάριν ἐπὶ τῆς
 ἀρχῆς τῶν ψαλμῶν παράδειγμα ἔλαβεν οἴκου θεμέλια
 καὶ τρόπον πλοίου καὶ ζώου καρδίαν;

22. Α' Ἰω. 2,2· 4,10.

23. Βασιλείου Καισαρείας, Ὁμιλία περὶ νηστείας, 1,5 (PG 31, 169B).

νηστεία τοῦ ἐξιλασμοῦ διδαγμένοι μυστικά με τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ποῦ ἔγινε ὁ δικὸς μας ἐξιλασμός²², νηστεύοντας δηλαδὴ ἀπὸ κάθε κακία. Τῇ δέκατῃ πέμπτῃ γιορτάζομε τὴ σκηνοπηγία. Γιατί, προσθέτοντας στὸ μυστήριον τὸ σχετικὸ με τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστὸ τὶς πέντε ἀντιληπτικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ποῦ δὲν ἀπασχολοῦνται με κανένα ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ ἀλλὰ εἶναι ἐνωμένες με τὸν ἴδιο τὸν Κύριον, πετυχαίνομε τὴ θεμελίωση τῶν ἀρετῶν σ' αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 93

Μιὰ ἀπορία ἀπὸ τὰ Ἠθικὰ τοῦ ἀγίου Βασιλείου στὸ λόγο του γιὰ τὴ νηστεία²³, ποῦ λέει, «ὅταν χάθηκε ἡ ἐλπίδα γιὰ τὴν τελείωση, τότε συγχωρήθηκε ἡ ἀπόλαυση».

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡ ἐλπίδα γιὰ τὴν τελείωση χάθηκε τότε, ὅταν ὁ ἄνθρωπος με τὴν παρακοή του ἄλλαξε τὴ χρῆση τῶν φυσικῶν του δυνάμεων. Ἦταν λοιπὸν ἀδύνατο ἡ φύση, ποῦ εἶχε αἰχμαλωτιστεῖ μέσα στὴν προσκόλλησή της στὴν ὕλη, νὰ ἐπανέλθει στὴν τελειότητα, ὅσπου ἐπανεφέρε τὴ φύση στὸ φυσικὸ της προορισμὸ ὁ Ποιητὴς της γενόμενος ἄνθρωπος κατὰ τρόπο ὑπερφυσικό. Τὸ «συγχωρήθηκε ἡ ἀπόλαυση» τὸ λέει ἀντὶ τοῦ 'παραδόθηκε στὴν αὐτονομία τῆς πλάνης'.

ΕΡΩΤΗΣΗ 94

Τοῦ ἴδιου ἀπὸ τὸν πρῶτο ψάλμ²⁴ γιὰ ποιό λόγο στὴν ἀρχὴ τῶν ψαλμῶν ἔλαβε ὡς παράδειγμα τὰ θεμέλια τοῦ σπιτιοῦ, τὴν τρόπιδα τοῦ πλοίου καὶ τὴν καρδιά τοῦ ζώου;

24. Βασιλείου Καισαρείας, Ὁμιλία εἰς τὸν Ψαλμὸν Α', 1,3 (PG 29,213C12-D5).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ ὁ οἶκος ἀπὸ λίθων συγκείμενος ἀποφυγὴ μὲν ψυχους καὶ καύσωνος γίνεται, ἔτι δὲ σκέπη καὶ φυλακὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ τούτου μανθάνομεν, ἐπόμενοι τῇ φυσικῇ θεωρίᾳ, οἶκον εἶναι τὴν ἄσκησιν ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἀρετὴν συγκειμένην
 10 λόγων, σκέπην μὲν παρέχουσαν ἡμῖν ἀπὸ τοῦ διαβολικοῦ τῶν πειρασμῶν καύσωνος, θέρμην δὲ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀπόγνωσιν ψύξεως, φυλακὴν δὲ ἀπὸ τῶν ἐπιβουλεύοντων δαιμόνων. Πλοῖον δὲ ἔλαβε τὴν ἐκάστου ψυχὴν, οἷόν τινα τρόπιν τὴν κατὰ τὴν φρόνησιν ἔχουσαν πῆξιν, σανίδας δὲ προσηρτημένας,
 15 τὴν τοῦ σώματος νέκρωσιν, τῇ ἀκριβεῖα οἷον ἀσφάλτῳ τὰς ἀρμονίας τῆς ψυχῆς ἀσφαλίσασαν καὶ μὴ συγχωροῦσαν εἰσδύναί τι τῆς ἀλμώδους κακίας, ἐπιπορευομένην δὲ τὴν θάλασσαν τοῦ βίου καὶ διαπορευομένην τὸν αἰῶνα τοῦτον, ἐμπόρου τρόπον τὰ παρόντα διδοῦσαν καὶ ἀντικτωμένην τὰ μέλλοντα. Καρδίαν δὲ
 20 ζώου ἔλαβε τὴν πίστιν, περιωφαινομένην πάντοθεν διὰ τῶν ἀρετῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 95

Ἐκ τοῦ Ἐἰς τὸ βάπτισμα λόγου τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἄπορον προφητικῆς λέξεως· «μακάριος ὁ σπείρων ἐπὶ πᾶν ὕδωρ καὶ πᾶσαν ψυχὴν αἰριον
 5 ἀρουμένην καὶ ἀρδομένην, ἣν σήμερον βοῦς καὶ ὄνος πατεῖ».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τὴν ἀρουμένην μὲν διὰ τῆς πρακτικῆς καὶ τὰς ἀκάνθας τῶν παθῶν καθαιρομένην, ἀρδομένην δὲ διὰ τῆς γνώσεως ψυχὴν, ἣν ἐπάτει σήμερον βοῦς καὶ ὄνος —βοῦν τὸν Ἰουδαϊκὸν νόμον λέγων, ὄνον δὲ τὴν ἐθνικὴν μερίδα— τουτέστι τὴν τῷ γράμ-

25. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 40, Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα, 27 (PG 36,397C9), καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολό-

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ τὸ σπίτι ἀποτελεῖται ἀπὸ πέτρες καὶ γίνεται μέσο ἀποφυγῆς τοῦ κρύου καὶ τοῦ καύσωνα κι ἀκόμα στεγάζει καὶ προφυλάσσει τὸν ἄνθρωπο, ἀπὸ αὐτὸ ἐννοοῦμε, ἀκολουθώντας τὴ φυσικὴ θεωρία, ὅτι σπίτι εἶναι ἡ ἄσκηση ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὶς διάφορες ἀρετές, ποὺ μᾶς παρέχουν σκέπη ἀπὸ τὸν διαβολικὸ καύσωνα τῶν πειρασμῶν, ζεστασιὰ ἀπὸ τὴ παγωνιά τῆς ἀπόγνωσης ποὺ μᾶς προκαλεῖ, καὶ προφύλαξη ἀπὸ τοὺς δαίμονες ποὺ μᾶς ἐπιβουλεύονται. Ὡς πλοῖο θεώρησε τὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς ποὺ ἔχει σὰν ἓνα εἶδος τρόπιδας τὴ σταθερότητα τῆς φρόνησης, καὶ σανίδια ἐφαρμοσμένα στὰ πλευρά, τὴ νέκρωση τοῦ σώματος, ποὺ σὰν ἀπὸ πίσσα κι ἄσφαλτο ἀσφάλισε τοὺς ἄρμους τῆς ψυχῆς καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ εἰσχωρήσει οὔτε σταγόνα τῆς ἀλμυρῆς κακίας, ἀλλὰ ταξιδεύοντας τὴ θάλασσα τῆς ζωῆς καὶ διασχίζοντας τὸν αἰῶνα τοῦτο, κατ' ἀναλογία μὲ τὸν ἔμπορο δίνει τὰ παρόντα καὶ παίρνει τὰ μελλοντικά. Ὡς καρδιὰ ζώου θεώρησε τὴν πίστη ποὺ τὴν τυλίγει ὀλόγουρα τὸ ἔνδυμα τῶν ἀρετῶν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 95

Ἄπὸ τὸ λόγο Εἰς τὸ βάπτισμα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἀπορία σχετικὰ μὲ τὸν προφητικὸ λόγο²⁵, «μακάριος ὁποῖος σπέρνει κοντὰ σὲ ὅποια νερὰ καὶ σὲ κάθε ψυχὴ ποὺ αὔριο ὀργώνεται καὶ ποτίζεται καὶ ποὺ σήμερα τὴν πατοῦσε τὸ βόδι καὶ ὁ ὄνος».²⁶

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὴν ψυχὴ ποὺ τὴν ὀργώνει ἡ πρακτικὴ ἄσκηση, καθαρίζοντας τὴν ἀπὸ τὰ ἀγκάθια τῶν παθῶν, καὶ τὴν ἀρδεύει ἡ γνώση, «ποὺ σήμερα τὴν πατοῦσαν τὰ βόδια καὶ ὁ ὄνος» –βόδι λέει τὸν ἰουδαϊκὸ νόμο καὶ ὄνο τὰ ἔθνη– τὴν ψυχὴ δηλαδή ποὺ ἐπιμένει

γου, τόμ. 4, σ. 336,17-21.

26. Ἦσ. 32,20.

ματι ἐμμένουσαν καὶ τῇ ἀλογία πιεζομένην σήμερον, αὔριον δὲ μεταβληθεῖσαν διὰ πράξεως καὶ γνώσεως· εἰς ἣν ὁ σπειρῶν τὰ τῆς ἀρετῆς σπέρματα μακάριος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 96

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «μακάριος ὃς κἂν χειμάρρους ἢ σχοίνων ἐξ οἴκου Κυρίου ποτίζεται».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Χειμάρρους σχοίνων ἐστὶν ἡ σὰρξ ἢ τῷ χειμῶνι τῶν παθῶν παρασύρουσα τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ σχοίνων δίκην τῇ τῶν ἀμαρτημάτων τραχύτητι πλήττουσα. Ἐξ οἴκου τὴν ἡμετέραν σάρκα ἀναλαβόντος, ἐξ ἧς ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου γενόμενος ἐπιεν τὸ ὑπὲρ ἡμῶν πάθος καὶ γέγονεν ἡμῖν «εἰς οἶκον καταφυ-
10 γῆς», ἀρδεύεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 97

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «χθὲς ἐξηραίνου θάλλουσα τῇ αἰμορροΐᾳ· ἐπήγαζες γὰρ τὴν φοινικὴν ἀμαρτίαν».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Χθὲς, φησὶν, ἐξηραίνου τῇ ἀρετῇ, ἔθαλλες δὲ τῇ ἀμαρτίᾳ· σήμερον ἀνέθηλας τῇ ἀρετῇ, ξηρανθεῖσα τῇ ἀμαρτίᾳ· «ἤψω γὰρ τῶν κρασπέδων Χριστοῦ»· κράσπεδά εἰσι τοῦ Χριστοῦ αἱ διαφοροὶ ἀσκήσεις, ἐπειδὴ καθάπερ ἐκ τοῦ ἐνδύματος τὰ κράσπεδα, οὕτως αἱ ἀσκήσεις ἐκ τῆς ἠθικῆς ἤρτηνται φιλοσοφίας· αἱ-

27. Γρηγορίου Θεολόγου, Ὁμιλία 40, εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα 27 (PG36,397C10-12), καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 4, σ. 336,22-23.

28. Ψαλμ. 30,3.

29. Γρηγορίου Θεολόγου, Ὁμιλία 40, Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα 33

στο γράμμα και ποῦ τὴν πιέζει σήμερα ἡ ἀλογία, ἐνῶ αὔριο θὰ ἔχει μεταβληθεῖ μὲ τὴν πράξη καὶ τὴ γνώση. Σ' αὐτὴν ὅποιος σπέρνει τὰ σπέρματα τῆς ἀρετῆς εἶναι μακάριος.

ΕΡΩΤΗΣΗ 96

Ἄπο τὸν ἴδιο λόγο ²⁷ «μακάριος εἶναι αὐτὸς ποῦ ἀκόμα καὶ χεῖμαρρος ἂν εἶναι γεμάτος βοῦρλα, ποτίζεται ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Κυρίου».

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

«Χεῖμαρρος μὲ βοῦρλα» εἶναι ἡ σάρκα ποῦ κατὰ τὴ χειμωνιά τῶν παθῶν παρασύρει τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ σὰν μὲ βοῦρλα τὶς χτυπᾶ μὲ τὴν τραχύτητα τῶν ἀμαρτημάτων. «Ἄπο τὸν οἶκο τοῦ Κυρίου ποτίζεται», ὅταν ποτίζεται ἀπὸ τὶς ἐντολές τοῦ Κυρίου, ποῦ πῆρε τὴ δική μας σάρκα καὶ μ' αὐτὴν βγαίνοντας στὸ δρόμο τοῦ βίου ἤπια τὸ πάθος ποῦ τὸ ὑπέφερε γιὰ χάρη μας καὶ μᾶς ἐγινε οἶκος καταφυγῆς μας²⁸.

ΕΡΩΤΗΣΗ 97

Ἄπο τὸ ἴδιο λόγο²⁹. «χτές ξεραίνουσιν ἐνῶ ἦσουν θαλερὴ στὴ αἰμορραγία σου· γιὰτὶ πῆγαζες τὴν κατακόκκινη ἀμαρτία».

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

«Χτές», λέει, «ἦσουν ξερὴ γιὰ τὴν ἀρετὴ, ἦσουν ὅμως θαλερὴ γιὰ τὴν ἀμαρτία· σήμερα εἶσαι θαλερὴ γιὰ τὴν ἀρετὴ κι ἔχεις ξεραθεῖ γιὰ τὴν ἀμαρτία· γιὰτὶ «ἄγγιξες τὰ κράσπεδα τοῦ Χριστοῦ»³⁰. Κράσπεδα τοῦ Χριστοῦ εἶναι οἱ διάφορες ἀσκήσεις, ἐπειδὴ, ὅπως κρέμονται τὰ κράσπεδα ἀπὸ τὸ φῶρεμα, ἔτσι καὶ οἱ ἀσκήσεις ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία. Ὅταν

(PG36,405B6-8), καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 4, σ. 348,1-2.

30. Λουκᾶ 8,44. Ματθ. 9,20.

10 τινες μετὰ ταπεινοφροσύνης γινόμεναι ἰστᾶν πεφύκασιν τὴν τῶν παθῶν ρύσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 98

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «χθὲς ἐπὶ κλίνης ἔρριψο παρειμένος καὶ λελυμένος» καὶ τὰ λοιπά.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Κλίνην τὴν ἀνάπαυσιν λέγει τοῦ σώματος, παρειμένον δὲ ταῖς ἡδοναῖς. «Καὶ οὐκ εἶχες», φησὶν, «ἄνθρωπον», τουτέστιν ἀνδρεῖον λογισμόν, «ἵνα, ὅτ' ἂν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ σε εἰς τὴν κολυμβήθραν», ὅτ' ἂν ἐν σοὶ γένηται λογισμὸς ταρασσῶν πρὸς διάκρισιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος, ἐμβάλῃ σε εἰς τὸ
10 τῆς καθάρσεως ὕδωρ. «Σήμερον ἠὔρες ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν καὶ Θεόν»· ὅτ' ἂν γάρ τις τῇ διδασκαλίᾳ χρώμενος καθαίρει, Θεὸς μὲν ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν, ἄνθρωπος δὲ ὧτινι ὀργάνῳ κέχρηται πρὸς σωτηρίαν τοῦ κάμνοντος. Ἦρθης ἀπὸ κραβάτου, μᾶλλον δὲ ἦρας τὸν κράβατον', τουτέστι διὰ τῆς πρακτικῆς
15 ἐβάστασας τὸ σῶμα, μηκέτι κατασπασθεῖς ὑπ' αὐτοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 99

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «οἶδα πῦρ οὐ καθαρτήριον, ἀλλὰ κολαστήριον ἢ Σοδομιτικόν, ὃ πᾶσιν ἁμαρτωλοῖς ἐπιβρέχει θείῳ καὶ καταιγίδι μιγνύμενον, ἢ τὸ ἠτοιμασμένον τῷ
5 διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἢ τε ὃ πρὸ προσώπου Κυρίου πορεύεται καὶ φλογιεῖ κύκλῳ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, ἢ τὸ τούτων φοβερώτερον, ὃ τῷ ἀκοι-

31. Λουκᾶ 8,44. Μάρκ. 5,29.

32. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 40, Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα 33 (PG36,405B14) καὶ Ἑλληγες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 4, σ. 338,8εέ.

33. Ἰω. 5,7.

34. Γρηγορίου Θεολόγου, Ὁμιλία 40, Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα 36

αὐτῆς γίνονται μὲ ταπεινοφροσύνη, ἔχουν στὴ φύση τους νὰ σταματοῦν τὴ ροὴ τῶν παθῶν³¹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 98

Ἄπο τὸν ἴδιο λόγο³². «χτῆς εἶχες ριχτεῖ στὸ κρεββάτι παραλυμένος κι ἐξουδενωμένος» καὶ τὰ λοιπά.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κρεββάτι ὀνομάζει τὴν ἀνάπαυση τοῦ σώματος, ἐνῶ παραλυμένο ἐκεῖνον ποὺ εἶναι παραδομένος στὶς ἡδονές. «Καὶ δὲν εἶχες», λέει, «ἄνθρωπο», δηλαδή ἀνδρεῖο λογισμό, ὥστε, «ὅταν ταραχτεῖ τὸ νερό, νὰ σὲ βάλει μέσα στὴν κολυμβύθρα», ὅταν δηλαδή σου ἔρθει λογισμὸς ποὺ προκαλεῖ ταραχὴ γιὰ τὴ διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, νὰ σὲ βάλει στὸ νερὸ τῆς καθαρῆς. «Σήμερα βρῆκες ἄνθρωπο ποὺ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός»³³. Ὅταν δηλαδή κάποιος χρησιμοποιώντας τὴ διδασκαλία τοῦ καθαίρει, αὐτὸς ποὺ ἐνεργεῖ βέβαια εἶναι Θεός, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ὄργανο ποὺ χρησιμοποιεῖ γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ ἀρρώστου. «Σηκώθηκες ἀπὸ τὸ κρεββάτι ἢ καλύτερα σήκωσες τὸ κρεββάτι σου», δηλαδή μὲ τὴν πρακτικὴ ἄσκηση κράτησες τὸ σῶμα καὶ δὲν τὸ ἄφησες νὰ σὲ παρασύρει.

ΕΡΩΤΗΣΗ 99

Ἄπο τὸν ἴδιο λόγο³⁴. «γνωρίζω φωτιὰ ὄχι καθαρτικὴ ἀλλὰ φωτιὰ τιμωρίας ἢ φωτιὰ σοδομιτικὴ³⁵, ποὺ σ' ὄλους τοὺς ἁμαρτωλοὺς βρέχει θειάφι³⁶ ἀνακατεμένο μὲ τὴν καταιγίδα· εἶτε φωτιὰ ἐτομασμένα γιὰ τὸ διάβολο καὶ τοὺς ἀγγελιοφόρους του³⁷· ἢ φωτιὰ ποὺ προπορεύεται μπροστὰ ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ περικυκλώνοντας θὰ κάψει τοὺς ἐχθροὺς του³⁸· ἢ τὸ πιὸ φοβερὸ ἀπὸ

(PG36,412A6-14), καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 4, σ. 354,23-356,5.

35. Γεν. 19,24.

36. Ψαλμ. 10,6. 37. Ματθ. 25,41. 38. Ψαλμ. 96,3.

μήτῳ σκώληκι συντέτακται, μὴ σβεννύμενον, ἀλλὰ
διαωνίζον τοῖς πονηροῖς».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐκείνοις ἐπιβρέχεται «Σοδομιτικὸν πῦρ», τοῖς τὸν νόμον
τῆς φύσεως τῇ παραχρήσει πατήσασιν· ἔστι δὲ τοῦτο ὁ τῆς συ-
νειδήσεως ἔλεγχος, ὃτ' ἂν πυρὸς δίκην ταύτην κατακαίει. Θεῖον
δέ ἐστιν αἱ διάφοροι περιστατικαὶ συμβάσεις, καταγιγίδες δὲ αἱ
15 ἄθροαι περιστάσεις, αἵτινες μιγνύμεναι σφοδρότέρως ἀλγυνοῦ-
σιν. Ἐκείνοι δὲ τὴν συνείδησιν καίονται κατὰ μίμησιν τοῦ δια-
βόλου καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ὅσοι διὰ τῆς ὑπερηφανίας φθο-
νερῶς τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν διαβάλλουσιν καὶ τῇ πρὸς τὸν
πλησίον κέχρηται ἀπάτη. Τὸ δὲ «ὃ πρὸ προσώπου Κυρίου πο-
20 ρεύεται» φλογίζον «τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ» πῦρ ἐστὶν αἱ τοῦ Θεοῦ
ἐνέργειαι· αὗται γὰρ χαρακτηρίζουσι τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον,
οἶον, τὸ ἀγαθόν, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ πρᾶον καὶ τὰ τούτοις
ὁμοια· αἵτινες τοὺς μὲν οἰκείως ἔχοντας πρὸς αὐτὰ φωτίζουν, τοὺς
δὲ ἐναντίως ἔχοντας καὶ ἀπηλλοτριωμένους τῆς ὁμοιότη-
25 τος φλέγουσιν. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ εἶδη τοῦ πυρὸς οὐκ εἶπε
δαιωνίζειν, διότι κατὰ τὸν Νύσσης Γηργόριον δεῖ τὴν φύσιν
τὰς ἰδίας ἀπολαβεῖν δυνάμεις καὶ τῇ ἐπιγνώσει ἀποκαταστήναι
εἰς ὅπερ γέγονεν ἐξαρχῆς, ὥστε τὸν δημιουργὸν ἀναίτιον ἀπο-
δειχθῆναι τῆς ἀμαρτίας. Ἐκεῖνο δὲ φοβερώτερον εἶπε τὸ πῦρ,
30 «ὃ τῷ αἰωνίῳ σκώληκι συντέτακται, μὴ σβεννύμενον, ἀλλὰ
καὶ δαιωνίζον τοῖς πονηροῖς»· ὅπερ, φαινομένου τοῦ θείου καὶ
εἰς ἀπόλαυσιν προκειμένου τοῖς ἀξίοις, τοὺς μὴ διὰ τῶν ἀγα-
θῶν ἔργων ἑαυτοὺς λαμπρύνοντας, δίκην σκώληκος ἀεὶ τὴν
μνήμην ἀνακινούσης, καὶ ἀναλογιζομένους τὴν ἀποτυχίαν καὶ
35 στέρησιν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπεράντως κατεσθίει καὶ βασανίζει διηνε-
κῶς πυρὸς σφοδρότερον.

αὐτά, πού συμπαρατάσσεται με τὸ ἀκοίμητο σκουλήκι πού δὲ σβήνει ἀλλὰ διαιωνίζεται γιὰ τοὺς πονηροὺς».

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡ σοδομιτικὴ φωτιὰ πέφτει πάνω σ' ἐκείνους πού ποδοπάτησαν τὸ νόμο τῆς φύσης με τὴν κακὴ χρῆση. Αὐτὸ εἶναι ὁ ἔλεγχος τῆς συνείδησης, ὅταν τὴν κατακαίει ὁμοια με φωτιὰ. Θειάφι εἶναι τὰ διάφορα περιστατικὰ πού συμβαίνουν ἕνα-ἕνα, καταιγίδες εἶναι τὰ μαζεμένα περιστατικά, πού προκαλοῦν ὀδυνη σφοδρότερη με τὴ συγκέντρωσή τους. Καίονται στὴ συνείδηση κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ «διαβόλου καὶ τῶν ἀγγελιοφόρων του», ἐκείνοι πού ἀπὸ περιφάνεια διαβάλλουν γεμάτοι φθόνο τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ χρησιμοποιοῦν τὴν ἀπάτη εἰς βάρος τοῦ πλησίον τους. «Ἡ φωτιὰ πού προπορεύεται μπροστὰ ἀπὸ τὸν Κύριο» φλογίζοντας τοὺς ἐχθροὺς του³⁹ εἶναι οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Αὐτὲς χαρακτηρίζουν τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶναι ἡ ἀγαθότητα, ἡ φιlanθρωπία, ἡ πραότητα καὶ τὰ ὁμοια μ' αὐτά. Αὐτὲς φωτίζουν ὅσους ἔχουν οἰκειότητα μαζί τους, καταφλέγουν ὁμως ὅποιους εἶναι ἀντίθετοί τους καὶ ἀνόμοιοί τους. Αὐτὰ τὰ εἶδη τῆς φωτιᾶς δὲν εἶπε ὅτι διαιωνίζονται, ἐπειδὴ, κατὰ τὸ Γρηγόριο Νύσσης, πρέπει ἡ φύση μας νὰ λάβει τὶς δικές της δυνάμεις καὶ με τὴν ἐπίγνωσή της ν' ἀποκαταθεῖ σ' αὐτὸ πού εἶχε γίνει ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὥστε ὁ δημιουργὸς ν' ἀποδειχτεῖ ἀνεύθυνος γιὰ τὴν ἁμαρτία. Φοβερότερη χαρακτηρίσε τὴ φωτιὰ ἐκείνη, πού συμπαρατάχθηκε με τὸ αἰώνιο σκουλήκι, πού δὲ σβήνει ἀλλὰ διαιωνίζεται γιὰ τοὺς κακοὺς. Αὐτὴ, ὅταν φανερωθεῖ τὸ θεῖο καὶ δοθεῖ στοὺς ἄξιους νὰ τὸ ἀπολαύσουν, σὰν τὸ σκουλήκι, ἐνοχλώντας ἀδιάκοπα τὴ μνήμη ὄσων δὲν στολίζουν τὸν ἑαυτὸ τους με ἀγαθὰ ἔργα ἀλλὰ ἀναλογίζονται τὴν ἀποτυχία καὶ τὴ στέρηση τοῦ ἀγαθοῦ, τοὺς κατατρώγει δίχως πέρας καὶ τοὺς βασανίζει ἀδιάκοπα, σφοδρότερα ἀπὸ τὴ φωτιὰ.

39. Ψαλμ. 96,3.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 100

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν Περὶ χαλάζης λόγον εἰς τὸ «οὐ δέχομαι πηγὴν φράσσεσθαι καὶ χεῖμαρρουν φέρεσθαι».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πηγὴ ἐστὶν ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία, ἀεὶ διὰ πίστεως βλύζουσα, χεῖμαρρος δὲ ἡ ἔξω φιλοσοφία, ἐν μόνῳ τῷ λόγῳ τὸ πειθανὸν ἔχουσα. Καὶ ἄλλως· πηγὴ ἐστὶν ὁ τῷ λόγῳ τὸν βίον ἔχων συμφωνοῦντα, χεῖμαρρος δὲ ὁ ἀπρακτος λόγος, ἐν μόνῃ
10 τῇ προφορᾷ τὴν ἀκοὴν γοητεύων. Ἡ καὶ ἄλλως· πηγὴ ἐστὶν ὁ κατὰ τὸν νοῦν τῶν ἐγκειμένων τοῖς μανθάνουσιν τὴν παράδοσιν ποιούμενος, χεῖμαρρος δὲ ὁ κατὰ τὸ γράμμα διδάσκων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 101

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «περὶ τῶν δικαίων τοῦ Θεοῦ κριμάτων, ἐάν τε καταλαμβάνωμεν ἡμεῖς, ἐάν τε ἀγνοῶμεν τὴν πολλὴν ἄβυσσον».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἡ ἄβυσσος λέγεται ἡ ἀκαταληψία ἢ ἐκ τοῦ βύειν, ἡγουν ἐκ τοῦ φράσσειν, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ ψαλμῷ περὶ τῆς βουούσης τὰ ὦτα ἀσπίδος, ἀντὶ τοῦ 'τῆς φραττούσης'· ὡς οὖν πρὸς ἡμᾶς τοὺς μὴ δυναμένους ἐν περιλήψει γενέσθαι τῆς τὰ κρίματα
10 βλυζούσης προνοίας εἰσὶν ἀκατάληπτα, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον ληπτά.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 102

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «πῶς καὶ ἡ ἐλεημοσύνη εἰς σταθμοὺς

40. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 16, Εἰς τὸν πατέρα σιωπῶντα, διὰ τὴν πληγὴν τῆς χαλάζης, I(PG35,936A4-5), καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἑπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σ. 322,7-8.

41. Γρηγορίου Θεολόγου, δ. π., 44 (PG35,937C14-D1) καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἑπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σ. 328,3-5.

ΕΡΩΤΗΣΗ 100

Ἐκ τὸν ἴδιο, ἀπὸ τὸ λόγος τοῦ Γιά τὸ χαλάζι, στὴ φράση «δὲν ἀνέχομαι μιὰ πηγὴ νὰ φράζει καὶ τὸ χεῖμαρρο νὰ κυλᾶ»⁴⁰.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Πηγὴ εἶναι ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία, ποὺ πάντα ἀναβλύζει μὲ τὴν πίστη, ἐνῶ χεῖμαρρος ἡ ἐξωτερικὴ φιλοσοφία, ποὺ ἀντλεῖ τὴν πειθὴ τῆς μόνο ἀπὸ τὸ λόγος. Κι ἀλλιῶς· πηγὴ εἶναι ὁποῖος ἔχει βίος ποὺ συμφωνεῖ μὲ τὸ λόγος, χεῖμαρρος ὁ λόγος ποὺ δὲ γίνεται ἔργος καὶ ποὺ μὲ τὴν ἐκφώνησή του μόνο γοητεῖ τὴν ἀκοή. Ἄλλὰ καὶ διαφορετικὰ· πηγὴ εἶναι ὁποῖος διδάσκει τοὺς μαθητὲς τοῦ σύμφωνα μὲ τὸ νόημα τῶν κειμένων, ἐνῶ χεῖμαρρος αὐτὸς ποὺ περιορίζεται στὴ μετάδοσις ἐκείνου ποὺ ἀπλὰ λέει τὸ γράμμα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 101

Ἐκ τὸν ἴδιο⁴¹· «γιὰ τὰ δίκαια κρίματα τοῦ Θεοῦ, εἴτε καταλαβαίνομε ἐμεῖς εἴτε ἀγνοοῦμε τὴν ἀπέραντη ἄβυσσος»⁴².

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐβυσσος λέγεται ἡ ἀκαταληψία, ἀπὸ τὸ βύω, ποὺ σημαίνει φράζω, σύμφωνα μ' αὐτὸ λέγεται σὰν ψαλμὸς γιὰ τὴν ἀσπίδα ποὺ «βύει» τ' αὐτιά, ἀντὶ 'φράζει'. Σ' ἐμᾶς λοιπὸν ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ περιλάβομε τὰ κρίματα τῆς πρόνοιος ποὺ ἀναβλύζει εἶναι ἀκατάληπτα· καταληπτὰ γίνονται μὲ ἄλλο τρόπο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 102

Ἐκ τὸν ἴδιο⁴³· πῶς ζυγίζεται μὲ σταθμὰ καὶ ἡ ἐλεημο-

42. Ψαλμ. 57,5.

43. Γρηγορίου Θεολόγου, δ. π., 4(PG35,937D1-940A1) καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἐπαντα Γρηγορίου Θεολόγου τόμ. 5, σ. 328,5-7.

κατὰ τὸν ἅγιον Ἡσαΐαν· οὐδὲ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἄκριτον,
εἰ καὶ τοῖς ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἔδοξεν».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐὰν σταθμίζεται ἡ ἐλεημοσύνη τοῦ Θεοῦ, καὶ περιγράφεται εἰκότως. Μᾶλλον οὖν τοῦτο χρὴ ὑπολαμβάνειν, ὅτι ὡσπερ ἔχομεν δύναμιν ὀπτικήν καὶ ἀκουστικήν καὶ ἀναπνευστικήν οὐχ ὄλον εἰσδεχομένας τὸν ἀέρα ἢ τὸ φῶς ἢ τὴν φωνήν – ἐπεὶ οὐκ
10 ἂν ἄλλω ὑπελείφθη ἢ ἐκ τούτων μετοχή– ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναλόγως προσοῦσαν δύναμιν ἐκάστῳ μετέχει, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐλεημοσύνη κατὰ τὴν ἐκάστου τῶν ὑποκειμένων διαθέσεων ποιότητα καὶ τὴν ἄφεισιν καὶ τὴν χάριν δίδωσιν· οἷον, τελείως τις μετενόησε, τελείως καὶ ἀφίεται· μερικῶς μετενόησε,
15 μερικῶς καὶ ἀφίεται· ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγαπῶντος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 103

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «καὶ ἡ ὄργη κατὰ λόγον τῶν ἀμαρτημάτων καὶ ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου προσαγορευομένη καὶ κόνδου πτώσεως ἐκπινόμενον, εἰ καὶ πᾶσιν ὑφαιρεῖ
5 τι τῆς ἀξίας καὶ τὸ τῆς ὄργῆς ἄκρατον φιλανθρωπία κίρνησι· κλίνων μὲν ἀπὸ τοῦ ἀποτόμου πρὸς τὸ ἐνδόσιμον».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

«Χεὶρ Κυρίου» ἐστὶν ἡ δημιουργικὴ δύναμις καὶ συντηρητικὴ
10 καὶ τοῦ εὖ ποιητικὴ καὶ τοῦ φεῦ ἀποποιητικὴ· πᾶσα οὖν ἀμαρτία, ἅμα ὑποστῆ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ τέλους ἐπ' αὐτῇ κρίσιν ἔχει πα-

44. Ἡσ. 28,17. 45. Ματθ. 20,4–12.

46. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 16, Εἰς τὸν πατέρα σιωπῶντα, διὰ τὴν πληγὴν τῆς χαλάζης, 4(PG35,940A4-9), καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σ. 328,8–12.

σύνη κατὰ τὸν ἅγιο Ἡσαΐα;⁴⁴ Οὔτε καὶ τὸ ἀγαθὸ τὸ παίρνει κανένας ἀδιακρίτως, ἂν καὶ οἱ ἐργάτες τοῦ ἀμπελώνα εἶχαν αὐτὴ τὴ γνῶμη⁴⁵.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἄν ἡ ἐλεημοσύνη τοῦ Θεοῦ ζυγίζεται, τότε εἶναι φυσικὸ καὶ νὰ ἔχει ὄρια. Καὶ μᾶλλον πρέπει νὰ σκεπτόμαστε τὸ ἐξῆς: ὅπως ἔχομε τὴ δύναμη νὰ βλέπομε, ν' ἀκοῦμε καὶ ν' ἀναπνέομε, ποὺ δὲ δέχονται ὅμως ὅλο τὸν ἀέρα, ὅλο τὸ φῶς ἢ ὅλο τὸν ἦχο –γιατὶ τότε δὲ θὰ ἔμενε μέρος ἀπὸ αὐτὰ γιὰ νὰ μετέχει καὶ κάποιος ἄλλος –ἀλλὰ καθένας μετέχει ἀνάλογα μὲ τὴν ἰκανότητα ποὺ ἔχει, ἔτσι καὶ ἡ ἐλεημοσύνη τοῦ Θεοῦ ἀνάλογα μὲ τὴν ποιότητα τῶν διαθέσεων τοῦ καθενὸς παρέχει τὴν ἄφεση καὶ τὴ χάρη. Γιὰ παράδειγμα: ἂν ἔχει μετανοήσει κάποιος τελείως, δέχεται καὶ πλήρη ἄφεση· ἂν ἡ μετάνοιά του εἶναι μερική, μερική εἶναι καὶ ἡ ἄφεσή του. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴν περίπτωση ἐκείνου ποὺ ἀγαπᾷ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 103

Ἄπὸ τὸν ἴδιο λόγο⁴⁶ καὶ ἡ ὀργὴ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὰ ἁμαρτήματα, ὀνομαζόμενη ποτήρι στὰ χέρια τοῦ Κυρίου⁴⁷ καὶ ποτήρι ποὺ προξενεῖ τὴν πτώση σ' ἐκείνους ποὺ πίνουν⁴⁸, ἂν καὶ ἀπὸ ὅλους ἀφαιρεῖ κάτι ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἀξίζουν, ὥστόσο ἀνακατεύει τὸ ἄκρατο κρασί τῆς ὀργῆς μὲ τὴ φιλανθρωπία, κλίνοντας ἀπὸ τὸ ἀπότομο στὴν ὑποχωρητικότητα.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

«Χέρι τοῦ Κυρίου» εἶναι ἡ δύναμη ἡ δημιουργικὴ καὶ συντηρητικὴ, ποὺ προκαλεῖ τὸ ἀγαθὸ καὶ ἀποτρέπει τὸ θλιβερό. Κάθε ἁμαρτία λοιπὸν μόνις διαπραχθεῖ, ἔχει δεμένες μαζί της

47. Ψαλμ. 74,9. 48. Ἡσ. 51,17.

ραπεπηγμένην. Κλινεῖ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀποτόμου πρὸς τὸ ἐνδόσιμον, διὰ τῶν σωτηρίων ἐντολῶν ὑποτιθεμένη τῇ ψυχῇ τὴν κενωτικὴν τῆς τοιαύτης κρίσεως μετάνοιαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 104

Ἐρώτησις ἀπόρου ἐκ τοῦ Περὶ εὐταξίας λόγου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου· «πῶς λόγος νοῦ γέννημα καὶ γεννᾶ λόγον ἐν ἄλλῳ νοῖ;». Περὶ ποίου ἄρα
 5 λέγει λόγου, τοῦ ἐνδιαθέτου ἢ τοῦ προφορικοῦ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Φασὶν οἱ πατέρες ἡμῶν μὴ εἶναι τὸ ἄφετον καὶ ἀπλοῦν κατὰ τὴν οὐσίαν ἢ μόνον τὸ Θεῖον, τὰ δὲ ἄλλα πάντα, ὅσα μετὰ Θεὸν καὶ ἐκ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει, ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος, ἦτουν
 10 δυνάμεως, εἶναι, τουτέστιν ἐξ οὐσίας καὶ συμβεβηκότος. Εἰ δὲ τοῦτο, πάντως καὶ ἡ ψυχὴ, νοῦς ὑπάρχουσα κατὰ τὴν δύναμιν αὐτῆς, ἔχει ὡς ἀγέννητον ἑαυτήν, ἑαυτῷ γεννῶντα γεννητῶς, ὡς εἶναι τὸν λόγον τὸν ἐν τῷ νῷ καὶ ἐκ τοῦ νοῦ γεννώμενον ἄλλον αὐτῷ, ἐκεῖνο τὸν γεννῶντα νοῦν μετὰ τῆς κατὰ τὴν γέν-
 15 νησιν ιδιότητος τῆς μηδαμῶς δεχομένης ἀντιστροφῆν. Αὐτὸς οὖν ὁ λόγος ὁ οὕτω καὶ ὦν καὶ γεννώμενος, τῆς ὑπουργοῦ φύσεως τὴν φωνὴν λαμβάνων, προφέρεται καὶ γεννᾶ λόγον ἐν ἄλλῳ νοῖ, διὰ τῆς τοῦ δεχομένου ἀκοῆς τῷ νῷ παραπεμπόμενος. «Γεννᾶ δὲ λόγον ἐν ἄλλῳ νοῖ», οὐ δημιουργῶν λόγον ἐν
 20 ἄλλῳ, ἀλλὰ διδοῦς εἶδους, ἴν' οὕτως εἴπω, καὶ μορφῆς δύναμιν πρὸς τὸ σχηματίσαι νόημα τῷ ἀκούοντι.

49. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 32, Περὶ τῆς ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας ... 27 (PG36,205A13-14) καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 2, σ. 76,7-8.

και την κρίση ανάλογα με την κατάληξή της. «Θά κλίνει από τὸ ἀπότομο στήν ὑποχωρητικότητα» χάρη στίς σωτήριες ἐντολές πὸ ὑποβάλλουν στήν ψυχὴ τὴ μετάνοια πὸ κενώνει τὴν κρίση ἀπὸ τὴν ὀργή.

ΕΡΩΤΗΣΗ 104

Ἐρώτηση γιὰ χωρίο ἀπορούμενο ἀπὸ τὸ λόγο, ‘Περὶ εὐταξίας’ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου⁴⁹. «πῶς ὁ λόγος πὸ εἶναι γέννημα τοῦ νοῦ γεννᾷ λόγο σ’ ἓνα ἄλλο νοῦ; Γιὰ ποιόν λόγο ἄραγε ὀμιλεῖ, τὸν ἐνδιάθετο ἢ τὸν προφορικό;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Οἱ πατέρες μας λένε ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἀπόλυτο (ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὰ ἄλλα) καὶ ἀπλὸ στήν οὐσία, παρὰ μόνο τὸ Θεῖο, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα εἶναι ἔπειτα ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ παίρνουν τὴν ὕπαρξή τους ἀπὸ τὸ Θεό, ἀποτελοῦνται ἀπὸ οὐσία καὶ ποιὸ ἦτοι δύναμη, δηλαδή ἀπὸ οὐσία καὶ συμβεβηκότα. Ἐὰν αὐτὸ συμβαίνει τότε καὶ ἡ ψυχὴ, πὸ εἶναι νοῦς κατὰ τὴ δύναμή της, ἔχει ὅπως ὅποτε ὡς ἀγέννητο τὸν ἑαυτὸ της πὸ γεννᾷ νοητὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ὥστε νὰ ὑπάρχει ὁ λόγος πὸ εἶναι μέσα στὸ νοῦ καὶ ἀπὸ αὐτὸν νὰ γεννιέται ἄλλος [κι ἔτσι ὁ πρῶτος εἶναι ὁ νοῦς πὸ γεννᾷ καὶ ὁ νοῦς πὸ γεννιέται ὁ δεύτερος]⁵⁰, ἔχοντας τὴν ιδιότητα πὸ συνοδεῦει τὴ γέννηση πὸ μὲ κανένα τρόπο δὲν ἐπιδέχεται ἀντιστροφή. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ λόγος, αὐτὸς πὸ ἔτσι εἶναι καὶ γεννιέται, παίρνοντας τὴ φωνὴ τῆς ὑπηρετρίας φύσης, προφέρεται καὶ γεννᾷ λόγο σὲ ἄλλο νοῦ καθὼς παραπέμπεται μὲ τὴν ἀκοὴ ἐκείνου πὸ τὸν δέχεται στὸ νοῦ. Καὶ «γεννᾷ λόγο σὲ ἄλλο νοῦ», ὄχι βέβαια δημιουργώντας λόγο μέσα σὲ ἄλλο νοῦ, ἀλλὰ δίνοντας δύναμη εἴδους, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, καὶ μορφῆς γιὰ νὰ σχηματίσει νόημα αὐτὸς πὸ ἀκοῦει.

50. Τὸ σημεῖο αὐτὸ πάσχει καὶ δὲν διορθώνεται ἔτσι, ὅπως πρόχειρα προσπαθήσαμε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 105

Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰρηνικοῦ τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Γρηγορίου· «τριάδα τελείαν ἐκ τριῶν τελείων, μονάδος μὲν κινήσεως διὰ τὸ πλούσιον, δυάδος δὲ ὑπερβαθείσης διὰ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος, ἐξ ὧν καὶ τὰ σώματα, τριάδος ὀρισθείσης διὰ τὸ τέλειον· πρώτη γὰρ ὑπερβαίνει δυάδος σύνθεσιν».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οὐ τοῦ εἶναι τὴν θείαν καὶ μακαρίαν Τριάδα αἰτίαν ἐνταῦθα τίθεται, τῆς ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον, ἀλλὰ τῆς ἡμῶν πρὸς τὴν ἀληθεστάτην εὐσέβειαν τῆς ἀγίας Τριάδος χειραγωγίας. Ὡσπερ γὰρ ἐκ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων τὸν γενεσιουργὸν ἐννοοῦμεν, οὕτω καὶ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως τῆς ὑπεραρρήτου θεότητος ἐκ τινῶν τῶν κατὰ τὰ ὄντα συμβόλων μυστικῶς διδασκόμεθα, αὐτῆς δηλονότι τῆς ἀγίας θεότητος κινούσης ἡμᾶς εἰς ἐπίγνωσιν ἑαυτῆς καὶ εὐσεβεῖς παρεχούσης ἀφορμὰς πρὸς τὸ τολμᾶν ἐξετάζειν τὸν τρόπον τῆς ὑπερφυοῦς αὐτῆς ὑπάρξεως. Λέγεται οὖν κινεῖσθαι ἢ δι' ἡμᾶς τοὺς ἐπ' αὐτὴν κινουμένους, ἢ ὡς αἰτία τῆς ἡμῶν πρὸς τὴν γνῶσιν αὐτῆς κινήσεως. Ἐκίνησεν οὖν ἑαυτὴν ἐν ἡμῖν πρὸς τὸ γνῶναι ὅτι ἔστι τις αἰτία τῶν ὄλων, ὅπερ ἔστι «μονάδος κινήσεως». «Δυάδος δὲ ὑπερβαθείσης» λέλεκται ὅτι συνθέσεως ἔξω καθορᾶται ἡ θεία φύσις. «Τριάδος δὲ ὀρισθείσης διὰ τὸ τέλειον» εἴρηται ὅτι αὐτὸ τὸ ὄν οὐκ ἔξω σοφίας καὶ ζωῆς ἐστίν, ὅπερ νοήσαντες ὠρίσαμεν σοφίαν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, ζωὴν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπειδὴ καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν, κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθεῖσα, ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις καθορᾶται, ἐν νῶ καὶ λόγῳ καὶ πνεύματι.

51. Γρηγορίου Θεολόγου, Ὁμιλία 32, Εἰρηνικὸς α', Ἑλληνες Πατέρες τῆς

ΕΡΩΤΗΣΗ 105

Ἐκ τῶν λόγων τῶν Εἰρηνικῶν τοῦ ἰδίου ἀγίου Γρηγορίου⁵¹: «τριάδα τέλεια ἀπὸ τρία τέλεια· ἡ μονάδα κινήθηκε πρὸς αὐξηση γιὰ νὰ γίνῃ πλουσιότερη καὶ ἡ δυάδα πάλι ὑποσκελίσθηκε ἐξαιτίας τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦντα τὰ σώματα καὶ καθορίστηκε τριάδα ἐξαιτίας τῆς τελειότητάς της, ἐπειδὴ πρώτη αὐτὴ ξεπερνᾷ τὴ σύνθεση τῆς δυάδας».

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Δὲν θέτει ἐδῶ τὴ θεία καὶ μακάρια τριάδα, τὴν πάνω ἀπὸ αἰτία καὶ λόγο, ὡς αἰτία τοῦ εἶναι, ἀλλὰ ὡς αἰτία τῆς χειραγωγίας μας πρὸς τὴν ἀληθέστατη εὐσεβεία τῆς ἀγίας Τριάδας. Ὅπως δηλαδὴ ἀπὸ τὴν οὐσία τῶν ὄντων ἀναγόμεσθε στὴ σκέψη τοῦ δημιουργοῦ της, ἔτσι ἀπὸ κάποια σύμβολα ἀπὸ τὰ ὄντα πληροφοροῦμαστε μυστικὰ τὸν τρόπο ὑπαρξῆς τῆς ὑπεράρρητης θεότητος· ἡ ἴδια δηλαδὴ ἡ ἀγία θεότητα μᾶς κινεῖ στὴν ἐπίγνωσή της καὶ παρέχει εὐσεβεῖς ἀφορμὲς στὸ νὰ τολμοῦμε νὰ ἐξετάζομε τὸν τρόπο τῆς ὑπερφυσικῆς ὑπαρξῆς της. Λέγεται λοιπὸν ὅτι ἡ θεότητα κινεῖται ἢ γιὰ μᾶς ποὺ κινούμεσθε πρὸς αὐτήν, ἢ ὡς αἰτία τῆς δικῆς μας κίνησης γιὰ νὰ τὴ γνωρίσομε. Κινήθηκε λοιπὸν μέσα μας γιὰ νὰ μάθομε ὅτι ὑπάρχει κάποια αἰτία τῶν ὄλων, κι αὐτὸ σημαίνει «ἡ μονάδα κινήθηκε»· ἡ φράση «ἡ δυάδα ποὺ ὑποσκελίστηκε» εἰπώθηκε, ἐπειδὴ ἡ θεία φύση εἶναι ἔξω ἀπὸ σύνθεση. Ἡ φράση πάλι «ἡ τριάδα καθορίστηκε» εἰπώθηκε ἐξαιτίας τῆς τελειότητάς της, ἐπειδὴ τὸ ἴδιο τὸ ὄν δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ σοφία, καὶ κάνοντας αὐτὴ τὴ σκέψη ὀρίσαμε ὡς σοφία τὸν Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ, ὡς ζωὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, ἐπειδὴ καὶ τὴν ψυχὴν μας «πλασμένη κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ»⁵², τὴ βλέπομε μὲ τρεῖς αὐτὲς διαστάσεις, ὡς νοῦ καὶ λόγο καὶ πνεῦμα.

⁵¹ Ἐκκλησίας, Ἐπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 1, σ. 372,17-20.

⁵² Γεν. 1,26.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 106

Τί σημαίνει τὸ ἐν τῷ Ἑσδρα λεγόμενον «φοβέρισον αὐτοὺς ἐν νόμῳ Κυρίου»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Τὸ «φοβέρισον» εἴρηται ἀντὶ τοῦ 'κατάπληξον αὐτούς', οὐκ ἐκ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἠπειλημένων φοβερῶν· δουλικὸν γὰρ τοῦτο καὶ Ἰουδαίοις ἀρμόδιον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 107

Ἐκ τῶν Ἠθικῶν τοῦ ἀγίου Βασιλείου εἰς τὸν πρῶτον ψαλμόν· «ἵνα, ὡσπερ ἐν κοινῷ τῶν ψυχῶν ἰατρείῳ πάντες ἄνθρωποι, ἕκαστος τὸ ἴαμα τοῦ οἰκείου πά-
5 θους ἐκλεγώμεθα· ἴαμα', γὰρ φησιν, 'καταπαύση ἁμαρτίας μεγάλας'». Τίνος χάριν ὁ διδάσκαλος ἐνταῦθα οὐ τῇ Γραφῇ ἠκολούθησεν; Ἐκείνη γὰρ τὸ ἴαμα τὸ ἐᾶσαι τὸν ἐπεισελθόντα πονηρὸν λογισμὸν καὶ μὴ παραδέξασθαι ἐξέδωκεν, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τῆς ἰάσεως τὴν
10 λέξιν ἐξέδωκεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ πᾶσα ἀρχὴ καὶ τέλος ἔχει, καὶ πᾶσα ρῆσις ἀνθυ-
πακουόμενον, καὶ πᾶσα ἐνέργεια ἀποτελεσμα, πολλάκις οἱ
ἀκριβέστεροι τῶν διδασκάλων ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τὴν ἀρ-
15 χὴν τοῦ ἰδίου λόγου ποιοῦνται, καθάπερ καὶ ἐνταῦθα ὁ διδά-
σκαλος ἐχρήσατο· καὶ γὰρ τέλος τοῦ ἐᾶσαι καὶ μὴ παραδέξασθαι τὸ κακὸν ἴασις ἐστὶ καὶ υἰγεία.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 108

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «ἄλλα μὲν οὖν προφήται παιδεύουσι

53. Β' Ἑσδρ. 10,3.

54. Μεγάλου Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς τὸν Α' Ψαλμόν, 1 (PG 29,209A3-212A1).

ΕΡΩΤΗΣΗ 106

Τί σημαίνει ὁ λόγος τοῦ Ἑσδρα «φοβέρισέ τους μετὰ τὸ νόμο τοῦ Κυρίου»⁵³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ «φοβέρισέ τους» εἰπώθηκε ἀντὶ τοῦ, ‘τρόμαξέ τους’ ὄχι ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑποσχέθηκες, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ δεινὰ μετὰ τὰ ὅποια τοὺς ἀπειλήσες. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι μεταχείριση δούλων, ποὺ ταιριάζει στοὺς Ἰουδαίους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 107

Ἄπὸ τὰ Ἠθικὰ τοῦ ἀγίου Βασιλείου στὸν πρῶτο ψαλμό⁵⁴ «ὥστε, ὅπως σ’ ἓνα κοινὸ ἰατρεῖο τῶν ψυχῶν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι διαλέγομε καθένας τὸ φάρμακο τῆς δικῆς του ἀσθένειας⁵⁵· γιατί λέει, ‘τὸ φάρμακο θὰ σταματήσει μεγάλες ἀμαρτίες’». Γιὰ ποιὸ λόγο ἐδῶ ὁ δάσκαλος δὲν ἀκολούθησε τὴ Γραφή; Γιατὶ ἡ Γραφή ὡς ἴαμα ἐννοεῖ ν’ ἀφήσει κανεὶς τὸν πονηρὸ λογισμό ποὺ εἰσῆλθε μέσα του καὶ νὰ μὴν τὸν παραδεχθεῖ, ἐνῶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐφαρμόζει τὴ λέξη στὴν ἴαση».

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ κάθε ἀρχὴ ἔχει καὶ τὸ τέλος τῆς καὶ κάθε λόγος τὸν ἐπίλογό του καὶ κάθε ἐνέργεια ἔχει τὸ ἀποτέλεσμά της, συχνὰ οἱ πρὸ σωστοὶ δάσκαλοι κάνουν ἀρχὴ τῆς διδασκαλίας τους ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, ὅπως ἔκανε καὶ ἐδῶ ὁ δάσκαλος. Γιατὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ νὰ ἀφήσει (ἐάσει) καὶ νὰ μὴ δεχτεῖ τὸ κακὸ εἶναι ἴαση καὶ ὑγεία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 108

Ἄπὸ τὸν ἴδιο⁵⁶ «ἄλλα διδάσκουν οἱ προφῆτες καὶ

55. Ἐκκλ. 10,4.

56. Μεγάλου Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς τὸν Α΄ Ψαλμόν, 1 (PG 29,212A1-4).

καὶ ἄλλα ἱστορικοί, καὶ ὁ νόμος ἕτερα, καὶ ἄλλο τὸ εἶδος τῆς παροιμιακῆς παραινέσεως».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Προφῆται μὲν παιδεύουσι τὰ προγνωστικά, ἱστορικοί δὲ τὴν τῶν καλῶν ἀνάμνησιν καὶ παράθεσιν, ὁ δὲ νόμος τὴν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ εἶδησιν· τὸ δὲ εἶδος τῆς παροιμιακῆς παραινέσεως συμβουλήν γνώμης παρέχεται, τουτέστι τοὺς τρόπους
10 τῶν πρακτέων ὑποτίθεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 109

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «καὶ πού τις τῶν σφόδρα ἐκτεθηριωμένων ὑπὸ θυμοῦ, ἐπειδὴν ἄρξῃται τῷ ψαλμῷ κατεπ-
ἀδεσθαι, ἀπῆλθεν εὐθύς τὸ ἀγριαῖνον τῆς ψυχῆς τῆ
5 μελωδία κατακοιμήσας».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οὐ περὶ τοῦ ἀπλῶς ψάλλοντος, ἀλλὰ περὶ τοῦ εἰδότος ψάλλειν εἶπεν ὁ διδάσκαλος· οὕτω γὰρ καὶ Ἐλισσαῖος παρὰ τῶν βασιλέων ἐπεζήτησε νεανίσκον «εἰδότα ψάλλειν», τουτέ-
10 στι νοοῦντα καὶ δυνάμενον διὰ τῆς τοῦ ρητοῦ μεσιτείας τὴν ἐγκειμένην διάνοιαν πρὸς τὴν ψυχὴν διαβιβάσαι καὶ ἐντυπῶσαι. Ὁ τοιοῦτος γὰρ οὐ μόνον κατακοιμήσαι δύναται τὸν θυμόν, ἀλλὰ καὶ ἐκδιῶξαι δαίμονας, τουτέστιν οὐ μόνον τὰ πάθη τῆς σαρκὸς σβέσαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς διεγείροντας ταῦτα δαίμονας
15 ἀποδιῶξαι, κατὰ τὸν μέγαν Δαυῖδ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τοῦ Σαοὺλ ἐκδιώκοντα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 110

Τοῦ αὐτοῦ· «ὄπλον ἐν φόβοις νυκτερινοῖς, ἀνάπαυσις κόπων ἡμερινῶν».

57. Μεγάλου Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς τὸν Α΄ Ψαλμόν, 1 (PG 29,212C4-7).

58. Δ' ασ. 3,15. Α' Βασ. 16,16.

ἄλλα οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς καὶ ἄλλα πάλι ὁ νόμος καὶ ἄλλο εἶναι τὸ εἶδος τῆς παραίνεσης μὲ παροιμίες».

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Οἱ προφῆτες διδάσκουν τὴν πρόγνωση, οἱ ἱστορικοὶ τὴν ἀνάμνηση καὶ τὴν παράθεση τῶν καλῶν, ἐνῶ ὁ νόμος τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Τὸ εἶδος τῆς παραίνεσης τῶν Παροιμιῶν παρέχει γνώμη καὶ συμβουλή, δηλαδὴ τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰπραχθεῖ κάτι.

ΕΡΩΤΗΣΗ 109

Ἄπὸ τὸν ἴδιο⁵⁷. «κι ὅταν κάποιον, ποὺ εἶναι τέλεια ἀποθηριωμένος ἀπὸ τὸ θυμὸ, ἀρχίσουμε νὰ τὸν καταπραῦνομε μὲ τὸν ψαλμὸ, ἐξαφανίζεται ἀμέσως ἡ ψυχικὴ ἐξαγρίωσή του καὶ ἀποκοιμῆται μὲ τὴ μελωδία».

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ δάσκαλος δὲν εἶπε γι' αὐτὸν ποὺ ἀπλὰ ψάλλει, ἀλλὰ γι' αὐτὸν ποὺ ξέρει νὰ ψάλλει. Ἔτσι καὶ ὁ Ἐλισσαῖος ζήτησε⁵⁸ ἀπὸ τοὺς βασιλιάδες ἓνα νεαρὸ ποὺ νὰ γνωρίζει νὰ ψάλλει, δηλαδὴ ποὺ νὰ γνωρίζει καὶ νὰ μπορεῖ μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ λόγου νὰ διαβιβάσει καὶ νὰ ἐντυπώσει στὴν ψυχὴ τὸ νόημα ποὺ κρύβει ὁ λόγος. Γιατὶ αὐτὸς ὄχι μόνο μπορεῖ νὰ κοιμήσει τὸ θυμὸ, ἀλλὰ καὶ τοὺς δαίμονες νὰ διώξει, δηλαδὴ ὄχι μόνο νὰ σβήσει τὴ φλόγα τῶν σαρκικῶν παθῶν, ἀλλὰ ν' ἀποδιώξει καὶ τοὺς δαίμονες ποὺ τὰ διεγείρουν, ὅπως ὁ μέγας Δαβὶδ ποὺ ἐδιώξε τὸ πονηρὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸν Σαοὺλ⁵⁹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 110

Τοῦ ἰδίου⁶⁰. «τὸ ὄπλο κατὰ τοὺς φόβους τῆς νύχτας ἀποτελεῖ ἀνάπαυση ἀπὸ τοὺς κόπους τῆς ἡμέρας».

59. Α' Βασ. 16,23.

60. Μεγάλου Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς τὸν Α' Ψαλμὸν, 1 (PG 29,212D6-7).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Νύκτα ἐκάλεσε τὰς τοῦ ἐχθροῦ κεκρυμμένας δολερὰς προσβολὰς, ἡμέραν δὲ τοὺς ὁμολογημένους καὶ ἐν φανερωῶ πειρασμούς. Ὁ οὖν τὴν ἕξιν τῆς θείας γνώσεως εἰληφῶς καὶ μηδὲν ἀγνοῶν τῶν τοῦ ἐχθροῦ νοημάτων, οὐ φοβεῖται τι τῶν κεκρυμμένων τοῦ ἐχθροῦ προσβολῶν· φόβος γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ
10 προσδοκώμενον κακόν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνάπαυσιν ἡγεῖται τοὺς ὑπὲρ τῶν ὁμολογημένων πειρασμῶν πόνους διὰ τὴν ἐγγινομένην ἐκ τῆς πρὸς αὐτοὺς συμπλοκῆς τῆ ψυχῆ δοκιμασίαν καὶ τὴν ἐλπίζομένην ἐκ ταύτης μακαρίαν ἐκδοχὴν τοῦ στεφάνου τῆς ἀφθαρσίας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 111

Ἐκ τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Ῥωμαίους· «συνέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Καθάπερ ἀποδρᾶσαν καὶ πλανώμενον κτῆνος διώκει ὁ ἴδιος δεσπότης, ἐπὶ δὲ συγκλείσει αὐτὸ μετὰ τῶν διωκόντων καὶ εὖρη αὐτὸ τετραυματισμένον ἐπιμελεῖται αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐνανθρωπήσας «συνέκλεισεν» ἀντὶ τοῦ ἑκάτε-
λαβεν' καὶ ἠῦρε πάντας ἀπειθεῖς καὶ ἁμαρτωλοὺς, καὶ ἐλεήσας
10 διέσωσεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 112

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οὐ περὶ σωματικῆς νόσου τοῦτο εἴρηται τῷ Ἀποστόλῳ
5 —δει γὰρ ἔχαιρεν ἐπὶ ταῖς τοῦ σώματος νόσοις—, ἀλλὰ τῷ ἀσθε-

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Νύχτα ὀνόμασε τὶς κρυφές καὶ ὕπουλες προσβολές τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῶ ἡμέρα τοὺς φανεροὺς καὶ ὁμολογημένους πειρασμούς. Ὅποιος λοιπὸν ἔχει ἀποχτήσῃ τὴ θεία γνώση καὶ δὲν ἀγνοεῖ κανένα ἀπὸ τὰ νοήματα τοῦ ἐχθροῦ, δὲ φοβᾶται καθόλου τὶς κρυφές προσβολές τοῦ ἐχθροῦ· γιατί ὁ φόβος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓνα κακὸ πὸ τὸ περιμένομε. Ἄλλὰ ἀκόμα καὶ ἀνάπαυση θεωρεῖ τοὺς κόπους γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν ὁμολογημένων πειρασμῶν ἐξαιτίας τῆς δοκιμασίας πὸ ἀντιμετωπίζει ἢ ψυχὴ ἀπὸ τὴ συμπλοκὴ τῆς μ' αὐτοὺς καὶ τὴν μακάρια ἀποκόμιση ἀπὸ αὐτὴν πὸ ἐλπίζει τοῦ στεφάνου τῆς ἀφθαρσίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 111

Ἄπὸ τὴν Ἐπιστολὴ πρὸς Ῥωμαίους τοῦ Ἀποστόλου· «ἐκλείσει τοὺς πάντες μέσα στὸ δίχτυ τῆς ἀνυπακοῆς τους»⁶¹.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅπως ζωντανὸ πὸ ἔχει ξεφύγει ἀπὸ τὸ μαντρί καὶ περιπλανιέται τὸ καταδιώκει τὸ ἀφεντικὸ του κι ὅταν τὸ περικυκλώσει μὲ τοὺς διῶκτες καὶ τὸ βρεῖ πληγωμένο τὸ φροντίζει, ἔτσι κι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἐγίνε ἀνθρωπος τοὺς ἐκλείσει μέσα στὸ δίχτυ του, ἀντὶ νὰ πεῖ «κατέλαβε» καὶ τοὺς βρῆκε ὅλους ἀπειθεῖς κι ἀμαρτωλοὺς, καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐλέησε, τοὺς ἔσωσε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 112

Ἄπὸ τὸν ἴδιο· «ὁ ἄρρωστος τρώει χορταρικά»⁶².

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Δὲν τὸ εἶπε αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος γιὰ σωματικὴ ἀσθένεια, γιατί πάντοτε δοκίμαζε χαρὰ γιὰ τὶς ἀσθένειες τοῦ σώματος,

νοῦντι κατὰ ψυχὴν λάχανα ἐσθίειν προστάσσει, τουτέστι τὰ
 σχέδια καὶ λιτὰ καὶ εὐκατέρωστα καὶ μὴ λιπαίνοντα τὴν σάρ-
 κα. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ πρόχειρος νοῦς· κατὰ δὲ τὴν θεωρίαν,
 ἐκεῖνος ἀσθενεῖ καὶ λάχανα ἐσθίει, ὅστις ἀδυνάτως ἔχει πρὸς τὸ
 10 ὕψος τῆς γνώσεως ἀναβῆναι καὶ κατὰ Μωσέα αὐτῷ τῷ
 γνώφῳ, οὗ ἔστιν ὁ Θεὸς ἐμπελάσαι, ἀλλ' ἀκμὴν εἴτε τῶν τοῦ
 λαοῦ εἰς εἴτε καὶ τῶν ὑψηλοτέρων τούτων τῶν ἑβδομήκοντα
 πρεσβυτέρων τυγχάνων, τὴν φυσικὴν θεωρίαν δίκην λαχάνων
 τρέφεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 113

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «λέγω μὲν Χριστὸν διάκονον γεγενῆ-
 σθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς ἀπατηθεὶς ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐν παραβά-
 σει γενόμενος παρεσυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι καὶ κατεδικάσθη
 κατὰ τὸν αὐτῶν τρόπον καὶ γεννᾶσθαι καὶ ἀποθνήσκειν, ὁ δὲ
 Κύριος τὸ ἴδιον πλάσμα εἰς τέλος ἀπολέσθαι μὴ ἀνασχόμενος
 κατὰ μὲν διαφόρους καιροὺς τὴν αὐτοῦ διεπραγματεύετο
 10 σωτηρίαν, ἐν δὲ τῷ Ἀβραάμ ἐκδηλότερον ἐποιεῖτο τὴν μέλλου-
 σαν ἔσεσθαι διὰ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ ἐπιδημίας σωτηρίαν, ὅθεν
 μετὰ πάσας τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας δίδωσιν αὐτῷ τὴν περι-
 τομὴν, ἣτις ἐδήλου τὴν περιαιρέσιν τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς
 μέρους, ἐπεὶ οὖν πάντες οἱ ἅγιοι περιέτεμον μὲν τὸ ἐμπαθὲς τῆς
 15 ψυχῆς μέρος, οὐ μὴν εἰς τὸ παντελὲς περιεῖλαν —ὑπέκειντο γὰρ
 τῇ καταδίκῃ τῆς φύσεως, γεννηθέντες ἐκ συνουσίας—, αὐτὸς ἐλ-
 θὼν ὁ Κύριος ὁ καὶ Δεσπότης τῆς φύσεως, ὁ καὶ δοὺς τῷ
 Ἀβραάμ τὴν περιτομὴν, διάκονος ταύτης καὶ πληρωτῆς ἀλη-
 θῶς γέγονε, τὴν παντελῆ τῆς ἐμπαθοῦς γεννήσεως περιαιρέσιν

63. Ἐξ. 20,21.

64. Ἐξ. 24,1-2.

65. Ρωμ. 15,8.

ἀλλὰ προστάζει νὰ τρώει χορταρικὰ ἐκεῖνον πὺ εἶναι ἄρρωστος ψυχικά, δηλαδὴ τροφή πρόχειρη καὶ λιτὴ κι εὐκολοχώνευτη καὶ πὺ δὲν παχαίνει τὸ σῶμα. Κι αὐτὸ βέβαια εἶναι τὸ πρόχειρο νόημα· θεωρητικότερα τώρα, εἶναι ἄρρωστος καὶ «τρώει χορταρικὰ» ἐκεῖνος πὺ ἀδυνατεῖ νὰ ἀνεβεῖ στὸ ὕψος τῆς γνώσης καὶ κατ' ἀναλογία μὲ τὸ Μωυσῆ νὰ πλησιάσει στὸ γνόφο⁶³ ὅπου εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμα τυχαίνει νὰ εἶναι εἴτε κάποιος ἀπὸ τὸ λαὸ εἴτε κάποιος ἀπὸ τοὺς ὑψηλότερους ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἑβδομήντα πρεσβυτέρους⁶⁴, τρέφεται μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία σὰ νὰ εἶναι χορταρικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 113

Ἐπὶ τὸν ἴδιο· «λέγω ὅτι ὁ Χριστὸς ἔγινε ὑπηρέτης τῆς περιτομῆς γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας»⁶⁵.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ κατ' ἀρχὴν ἀπατήθηκε ὁ ἄνθρωπος κι ὅταν βρέθηκε στὴν παράβαση ἀναμίχθηκε μὲ τὰ ζῶα καὶ καταδικάστηκε στὴν ἴδια μοίρα μ' αὐτὰ νὰ γεννιέται καὶ νὰ πεθαίνει, ὁ Κύριος ὅμως ἐπειδὴ δὲν ἀνεχόταν νὰ χαθεῖ ὀριστικὰ τὸ δικό του πλάσμα, διαπραγματευόταν κατὰ διάφορους καιροὺς τὴ σωτηρία του. Στὸν Ἀβραάμ ἔκανε σαφέστερη τὴν σωτηρία πὺ ἔμελλε νὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ τὴν ἔνσαρκη ἐπιδημία του στὴ γῆ⁶⁶, γι' αὐτὸ ἔπειτα ἀπὸ ὅλες τὶς ὑποσχέσεις πὺ τοῦ εἶχε δώσει τοῦ δίνει τὴν περιτομή⁶⁷, πὺ σήμαινε τὴν περικοπὴ τοῦ παθητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλοι οἱ ἅγιοι ἔκαμναν βέβαια περιτομὴ στὸ παθητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς, δὲν τὸ ἀπέκοπταν ὅμως τελείως –γιατὶ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν καταδίκη τῆς φύσης, ἔχοντας γεννηθεῖ ἀπὸ συνεύρεση– ἀφοῦ ἦρθε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος καὶ Δεσπότης τῆς φύσης, αὐτὸς πὺ εἶχε δώσει στὸν Ἀβραάμ τὴν περιτομή, ἔγινε πραγματικὰ διάκονος κι ἐκπληρωτῆς τῆς, ἐνεργώντας τὴν πλήρη ἀφαίρεση τῆς παθητικῆς γέννη-

66. Ψαλμ. 48,13. 67. Γεν. 13,10.

20 ποιησάμενος· ἄνευ γὰρ σποράς συνελήφθη καὶ δίχα φθοράς ἐγεννήθη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 114

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «καὶ τοῦτο εἰδότες τὸν καιρὸν, ὅτι ὥρα ἤδη ὑμᾶς ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Καιρὸν λέγει τὸν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος καὶ ὅτι δεῖ πιστεῦσαντας καὶ δικαιωθέντας πρὸς φυλακὴν τῆς ἐκ πίστεως καὶ χάριτος δικαιώσεως τῶν ἀρετῶν ἐκθύμως ἀντέχεσθαι καὶ κοιμωμένους διὰ τῆς ἀπραξίας τῶν ἐντολῶν καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ καὶ θεῖα τὸν νοῦν ἔχοντας ἀνενέργητον ἐξεγερθῆναι τῇ
10 καρδίᾳ καὶ ἐγρήγορον ἔχειν τὸν νοῦν πρὸς τὰ οὐράνια καὶ νοητὰ κάλλη, πᾶσαν αἴσθησιν πρὸς τὰ αἰσθητὰ κατακοιμήσαντας, ἵνα ἐξῆ ἡμῖν, κατὰ τὸν Σολομῶντα, λέγειν «ἐγὼ καθεύδω καὶ ἡ καρδιά μου ἀγρυπνεῖ».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 115

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «εἰ ὄλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν;».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐπειδὴ περὶ τῶν νεκρῶν σωμάτων λέγει –ταῦτα γὰρ ἐστὶν τὰ πίπτοντα καὶ ἀνιστάμενα–, βαπτίζόμεθα δὲ ὑπὲρ τῆς τούτων ἀναστάσεως –τὸ γὰρ βάπτισμα τύπον φέρει τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως· ἢ γὰρ κατάδυσις καὶ ἀνάδυσις τοῦτο δηλοῖ–, ὁ Ἀπόστολος τοὺς ἐνδύζοντας περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπιστομί-
10 ζων ἔφη· «τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν;». Ὁ γὰρ τὸν τύπον ἐνταῦθα τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως διὰ τοῦ βαπτίσματος

σής του· γιατί συνελήφθηκε χωρίς σπορά και γεννήθηκε δίχως φθορά. .

ΕΡΩΤΗΣΗ 114

Ἐκ τὸν ἴδιον «κι αὐτὰ, ἐπειδὴ γνωρίζετε τὸν καιρὸ, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ὥρα νὰ σηκωθεῖτε ἀπὸ τὸν ὕπνον»⁶⁸.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὡς καιρὸ χαρακτηρίζει τὸ εὐαγγελικὸ κήρυγμα κι ὅτι πρέπει μὲ ὄλη τὴν προθυμία νὰ ἐπιδιδόμαστε στὶς ἀρετές, ἀφοῦ πιστέψαμε καὶ δικαιωθήκαμε, γιὰ νὰ φυλάξομε τὴ δικαίωσή μας ποὺ λάβαμε ἀπὸ τὴ πίστη καὶ τὴ χάρη καὶ κοιμώμενοι μὲ τὴν ἀπραξία τῶν ἐντολῶν κι ἔχοντας ἀνενέργητο τὸ νοῦ πρὸς τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ θεῖα νὰ ἐξεγερθοῦμε μὲ τὴν καρδιά ἔχοντας σ' ἐγρήγορη τὸ νοῦ πρὸς τὰ οὐράνια καὶ νοητὰ κάλλη, ἀφοῦ κατακομήσομε κάθε αἴσθησι τῶν αἰσθητῶν, γιὰ νὰ ἔχομε τὴν δυνατότητα νὰ λέμε μαζὶ μὲ τὸ Σολομώντα «ἐγὼ κοιμᾶμαι καὶ ἡ καρδιά μου ξαγρυπνᾷ»⁶⁹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 115

Ἐκ τὸν ἴδιον «ἂν οἱ ἀβάπτιστοι νεκροὶ δὲν πρόκειται ποτὲ ν' ἀναστηθοῦν, γιατί βαπτίζονται ἄλλοι γιὰ ἐκείνους;»⁷⁰.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὰ νεκρὰ σώματα –γιατὶ αὐτὰ εἶναι ποὺ πεθαίνουν κι ἀνασταίνονται– κι ἐπειδὴ βαπτίζομαστε γιατί τὴ δική τους ἀνάστασι –γιατὶ τὸ βάπτισμα μᾶς δίνει τὸν τύπο τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀνάστασις, πράγμα ποὺ δηλώνει ἡ κατάδυσι καὶ ἡ ἀνάδυσι–, ὁ Ἀπόστολος ἀποστομώνοντας αὐτοὺς ποὺ ἀμφέβαλλαν γιὰ τὴν ἀνάστασι, εἶπε· «γιατὶ νὰ βαπτίζονται γιὰ χάρη τους;». Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἐπιτελεῖ ἐδῶ τὸν τύπο τῆς τα-

70. Α' Κορ. 15,29.

ἐπιτελῶν ἐκδέξεται καιροῖς ἰδίοις καὶ τὴν παντελῆ κατ' ἀλήθειαν ἔσεσθαι ἀνάστασιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 116

Τί σημαίνει ἡ ἐν ταῖς Πράξεσιν δειχθεῖσα τῷ Πέτρῳ ὀθόνη καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντα θηρία καὶ ἔρπετὰ καὶ τετράποδα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ κατὰ τὸ ὄφθεν τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιήλ ὅτι «τὸ ἔργον αὐτῶν ἦν ὡς τροχὸς ἐν τροχῷ», δηλοῦται δὲ διὰ τούτων ὁ τε αἰσθητὸς καὶ νοητὸς κόσμος ἐν ἀλλήλοις ὑπάρχοντες — ὁ μὲν γὰρ νοητὸς κόσμος τοῖς τύποις ἐστὶν ἐν τῷ αἰσθητῷ, ὁ δὲ αἰσθητὸς κόσμος τῷ λόγῳ ἐστὶν ἐν τῷ νοητῷ— ἐδείκνυτο οὖν τῷ Ἀποστόλῳ πάντα τὰ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου· τὸ γὰρ «τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθιέμενον» τὸν ἐκ τεσσάρων στοιχείων συγκεείμενον κόσμον δηλοῖ, ἐν τῷ νοητῷ ὑπάρχοντα καθαρὸν κατὰ τὸν ἐν αὐτοῖς ἐνυπάρχοντα λόγον. Ἦκουεν δὲ «ἀναστὰς θῦσον καὶ φάγε», τουτέστι 'τῷ νῶ διανάσθητι ἐκ τῶν κατ' αἴσθησιν καὶ «θῦσον καὶ φάγε», τῇ τοῦ λόγου διαιρέσει τὴν αἴσθησιν διελὼν καὶ πνευματικῶς ταῦτα ἀναλαμβάνων οἰκείωσαι'. Ἦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν δηλοῖ τέσσαρσιν ἀρχαῖς τῶν εὐαγγελίων στηριζομένην ἢ καὶ ταῖς τέσσαρσιν γενικαῖς ἀρεταῖς. Τὰ δὲ θηρία καὶ ἔρπετὰ τὰ διάφορα τῶν ἀνθρώπων ἤθη δηλοῦσι τὰ ἐκ τῶν ἐθνῶν μέλλοντα τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ προσχωρεῖν. Τὸ δὲ «θῦσον καὶ φάγε» δηλοῖ ὅτι 'πρῶτον τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας ἀπόκτεινον τὴν ἐν αὐτοῖς κακίαν καὶ τότε φάγε τὴν σωτηρίαν αὐτῶν οἰκειούμενος, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ταύτην ἑαυτῷ βρῶσιν ἐποίητο'.

71. Πρ. 10,11-12. 72. Ἰεζ. 1,16.

73. Πράξ. 10,1

φῆς καὶ τῆς ἀνάστασης μὲ τὸ βάπτισμα θὰ δεχθεῖ στὸν κατάλληλο καιρὸ καὶ τὴν πλήρη κι ἀληθινὴ μελλοντικὴ ἀνάσταση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 116

Τί σημαίνει ἡ ὀθόνη ποὺ ἀναφέρεται στὶς Πράξεις ὅτι ἔδειξε ὁ Θεὸς στὸν Πέτρο καθὼς καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ἔρπετά καὶ τὰ τετράποδα ποὺ ὑπῆρχαν σ' αὐτή⁷¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ τὸ ὄραμα τοῦ προφήτη Ἰεζεκιήλ «τὸ ἔργο τους ἦταν τροχὸς μέσα σὲ τροχὸ»⁷² καὶ μὲ αὐτὸ δηλώνεται ὁ αἰσθητὸς καὶ ὁ νοητὸς κόσμος ποὺ ὑπάρχουν ὁ ἕνας μέσα στὸν ἄλλο —ὁ νοητὸς κόσμος δηλαδή ὑπάρχει μέσα στὸν αἰσθητὸ μὲ τὰ διάφορα σύμβολα καὶ ὁ αἰσθητὸς μέσα στὸ νοητὸ μὲ τὸ λόγο—, γι' αὐτὸ λοιπὸν παρουσιάστηκαν καὶ στὸν ἀπόστολο ὅλα τὰ ζῶα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Γιατὶ τὸ σεντόνι ποὺ κατέβαινε πιασμένο ἀπὸ τὶς τέσσερις ἄκρες⁷³ δηλώνει τὸν κόσμο ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα, καὶ ποὺ ὑπάρχει μέσα στὸ νοητὸ καθαρὸς σύμφωνα μὲ τὸ λόγο ποὺ ἐνυπάρχει μέσα τους. Καὶ ἄκουσε τὸ λόγο «σῆκω, θυσίασε καὶ φάγε»⁷⁴, δηλαδή 'ὑψώσου νοερά ἀπὸ τὰ αἰσθητά, θυσίασε καὶ φάγε, χωρίζοντας τὴν αἴσθηση μὲ τὴ διαίρεση τοῦ λόγου, καὶ οἰκειώσου αὐτὰ ἀποδεχόμενός τα πνευματικά'. Ἡ δηλώνει καὶ τὴν Ἐκκλησία ποὺ στηρίζεται πάνω στὶς τέσσερις βάσεις τῶν Εὐαγγελίων ἢ καὶ στὶς τέσσερις γενικὲς ἀρετές. Τὰ θηρία καὶ τὰ διάφορα ἔρπετά δηλώνουν τοὺς διάφορους χαρακτῆρες τῶν ἀνθρώπων ποὺ προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ μέλλουν νὰ προσχωρήσουν στὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ. Ἡ προτροπὴ «θυσίασε καὶ φάγε» σημαίνει: 'Σκότωσε πρῶτα μὲ τὸ λόγο τῆς διδασκαλίας τὴν κακία ποὺ ὑπάρχει μέσα τους καὶ τότε φάγε, κάνοντας δική σου τὴ σωτηρία τους, ὅπως καὶ ὁ Κύριος τὴν ἔκανε τροφή δική του'.

74. Πράξ. 10,13.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 118

Τί δηλοῖ ἐν ταῖς αὐταῖς Πράξεσιν ὁ τῶν πέντε μυριάδων ἀριθμὸς τῶν καέντων βιβλίων;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῆς μυριάδος τέλος ἐστὶ παντὸς ἀριθμοῦ, δηλοῦται διὰ τούτου ὅτι πάσης μαγείας καὶ περιεργίας τέλος ἄλλο οὐκ ἔστιν, εἰ μὴ ἡ τῶν αἰσθητῶν πλάνη, ἣν οἱ διαγιγνώσκοντες τῷ πυρὶ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας κατακαίουσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 119

Τίς ἡ αἰτία τοῦ ἐκπνεῦσαι τὸν Κύριον ἐν τῷ σταυρῷ πρὸ τῶν ληστῶν καὶ τί δηλοῦσιν οἱ λησταὶ καὶ αἱ κλάσεις τῶν σκελῶν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, Θεὸς ὢν φύσει, σάρκα ἀναλαβὼν τὴν ἡμετέραν κατὰ ἀλήθειαν γέγονε ἄνθρωπος, ὁ μόνος τὸν τοῦ Θεοῦ σκοπὸν ἐν ἑαυτῷ φυλάξας, ὃν περ εἶπε, «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίω-
10 σιν», καὶ καθάπερ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ταῖς θείαις χερσὶ διπλασθή, οὕτω καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ θάνατον ἀποθνήσκων ὁ Κύριος ὁ μόνος καὶ πρῶτος ταῖς πατρικαῖς παλάμαις τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἐναπέθετο. Καὶ ὡσπερ ἦν καὶ ἐγένετο μονογενὴς καὶ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, οὕτω καὶ τὸν ἀναιρέτην τοῦ
15 θανάτου θάνατον ὁ μόνος καὶ πρῶτος ὑπομεῖναι κατεδέξατο, ἵνα γένηται καὶ «πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν καὶ ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων».

Οἱ δὲ λησταὶ λαμβάνονται ἐπὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως διαι-

75. Πράξ. 19,19.

76. Ἰω. 19,33· 19,52. Ματθ. 27,38. Μάρκ. 15,27.

ΕΡΩΤΗΣΗ 117

Τί δηλώνει ὁ ἀναφερόμενος μέσα στις Πράξεις ἀριθμὸς τῶν πέντε μυριάδων γιὰ τὰ βιβλία ποὺ κήκκαν⁷⁵;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῆς μυριάδας εἶναι τέλος κάθε ἀριθμοῦ, μ' αὐτὸ δηλώνεται ὅτι τὸ ἀποκορύφωμα κάθε μαγείας καὶ μικρολογίας δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀπάτη τῶν αἰσθητῶν, τὴν ὁποία ὄσοι τὴ διαπιστώνουν τὴν κατακαίουν μὲ τὴ φωτιὰ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 118

Ποιὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ὁ Κύριος ἐξέπνευσε πάνω στὸ σταυρὸ πρὶν ἀπὸ τοὺς ληστὲς καὶ τί σημαίνουν οἱ ληστὲς καὶ τὸ τσάκισμα τῶν ποδιῶν τους⁷⁶;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ποὺ εἶναι Θεὸς κατὰ τὴ φύση, ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴ δική μας σάρκα ἔγινε ἀληθινὰ ὁ μόνος ἄνθρωπος, ὁ μόνος ποὺ φύλαξε μέσα του τὸ θεῖο σκοπό, ποὺ διατυπώθηκε μὲ τὸ «ἃς κάνομε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοιότητα»⁷⁷, κι ὅπως ὁ πρῶτος ἄνθρωπος διαπλάστηκε ἀπὸ τὰ θεῖα χέρια, ἔτσι πεθαίνοντας ὁ Κύριος τὸ θάνατό του γιὰ χάρη ἐκείνου, μόνος καὶ πρῶτος ἀπέθεσε τὴν ψυχὴ του στὰ πατρικὰ χέρια. Κι ὅπως ἦταν κι ἔγινε μονογενὴς καὶ πρωτότοκος ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀδελφούς⁷⁸, ἔτσι μόνος καὶ πρῶτος δέχτηκε νὰ ὑποφέρει τὸ θάνατο τὸν ἀναιρέτη τοῦ θανάτου, γιὰ νὰ γίνεῖ καὶ «πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκροὺς» καὶ «πρῶτος ἀνάμεσα σὲ ὄλους»⁷⁹.

Οἱ ληστὲς χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴ δική μας φύση ποὺ

77. Γεν. 1,26. 78. Ρωμ. 8,29.

79. Κολ. 1,18.

ρουμένης εἰς δικαίους καὶ ἁμαρτωλούς. Ἡ δὲ τῶν σκελῶν κλά-
 20 σις δηλοῖ ὅτι πάντας μὲν ἀνθρώπους ἀποθνήσκοντας οὐκ ἄνευ
 πλημμελημάτων καὶ συντριβῆς ἁμαρτίας εὐρίσκεσθε, μόνος δὲ
 ὁ Κύριος σῶος καὶ ἄνευ τῆς οἰασοῦν ἁμαρτίας ἀπέθανεν. Εἰς δὲ
 τὸν καθένα λαμβάνονται οἱ ληστὰι πολλαχῶς· λαμβάνονται γὰρ
 καὶ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ ἐπὶ τοῦ σαρκικοῦ καὶ πνευμα-
 25 τικοῦ φρονήματος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, καὶ ἐπὶ
 τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ τοῦ νοητοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ γραπτοῦ νό-
 μου καὶ τοῦ τῆς χάριτος. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἁμαρτανόντων ἡμῶν
 καὶ δικαιοπραγούντων δεῖ ὁ λόγος συγκαταβαίνων μέσος ἡμῶν
 σταυροῦται, ἥνίκα οὖν διὰ τῆς ἡμῶν κακοπραγίας καὶ ἀγνοίας
 30 τὸν λόγον ἀνενέργητον καὶ κλίνοντα κάτω ποιήσωμεν, εὐθέως
 οἱ δαίμονες ἐπιπηδῶντες τὰς πορευτικὰς καὶ διαβατικὰς τῆς
 ψυχῆς δυνάμεις ἡμῶν κατακλάννουσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 119

Τίς ἡ διαφωνία τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγεγραμ-
 μένων ἐν τῇ κατὰ τὸν Παῦλον ὄπτασίᾳ; Ἐν δὲ γὰρ τῇ
 κατὰ τὴν ὁδὸν ὄπτασίᾳ ἱστορεῖ ὁ Λουκᾶς τοὺς μετ' αὐ-
 5 τοῦ ὄντας τῆς φωνῆς μὲν ἀκοῦσαι, μηδένα δὲ θεωρῆ-
 σαι, ἐν δὲ τῷ διηγεῖσθαι τὸν Παῦλον ἐπὶ τῶν ἀναβα-
 θμῶν τὴν αὐτὴν ὄπτασίαν λέγει τοὺς μετ' αὐτοῦ ὄντας
 τὸ μὲν φῶς τεθεᾶσθαι, τὴν δὲ φωνὴν τοῦ λαλοῦντος
 μὴ ἀκηκοέναι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν ὁ Χρυσόστομος πάνυ ἐπιστημόνως
 ἐρμηνεύσας τὸν τρόπον ἔφη ὅτι ἡ πρώτη ἐξήγησις ἢ λέγουσα
 «τῆς φωνῆς ἤκουον οἱ συνόντες», τῆς Παύλου φωνῆς λέγει
 ἀκούειν αὐτοὺς τῆς λεγούσης, «τίς εἶ, Κύριε;», οὐδένα δὲ ἔβλε-
 15 πον ἄνθρωπον εἰ μὴ Παῦλον. Ἡ δὲ δευτέρα ἐξήγησις ἢ λέγου-

80. Ρωμ. 8,6. 81. Πράξ. 9,7. 82. Πράξ. 21,40· 22,9.

83. Ἰω. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία 47 Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων

διαιρεῖται σὲ δίκαιους καὶ ἁμαρτωλούς, ἐνῶ ἡ συντριβὴ τῶν ποδιῶν δηλώνει ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ πεθαίνουν εὐρίσκονται νὰ εἶναι ὄχι δίχως πλημμελήματα καὶ συντριβὴ τῆς ἁμαρτίας καὶ μόνος ὁ Κύριος πέθανε ἀκέραιος χωρὶς ὀποιαδήποτε ἁμαρτία. Οἱ ληστὲς ἀντιστοιχοῦν ἀπὸ πολλές ἀπόψεις στὸν καθένα μας, καὶ σωματικὰ καὶ ψυχικὰ κι ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ σαρκικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ φρονήματος⁸⁰, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ στὸν αἰσθητὸ καὶ νοητὸ κόσμο καὶ στὸ γραπτὸ νόμο καὶ στὸ νόμο τῆς χάριτος. Κι ἐπειδὴ κι ὅταν ἁμαρτάνομε κι ὅταν πράττομε ὀρθὰ πάντοτε ὁ Λόγος συγκαταβαίνοντας σταυρώνεται ἀνάμεσά μας, ὅταν λοιπὸν μὲ τὴ δική μας κακοπραξία κι ἄγνοια κάνομε τὸ λόγο ν' ἀδρανεῖ καὶ νὰ κλίνει πρὸς τὰ κάτω, ἀμέσως πηδώντας ἐπάνω μας οἱ δαίμονες κατασυντρίβουν τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς μας ποὺ τὴ βοηθοῦν νὰ πορεύεται καὶ νὰ μεταβαίνει.

ΕΡΩΤΗΣΗ 119

Ποιὰ ἡ διαφωνία τῶν ὄσων γράφονται στὶς Πράξεις σχετικὰ μὲ τὴν ὄπτασία τοῦ Παύλου; Γιατί στὴν ὄπτασία καθ' ὁδὸν ὁ Λουκᾶς διηγεῖται ὅτι ὅσοι ἦταν μαζί του ἄκουσαν τὴ φωνὴ ἀλλὰ δὲν εἶδαν κανένα⁸¹. Ὁ Παῦλος πάλι στὴ διήγησή του γιὰ τοὺς ἀναβαθμοὺς ἀναφέρει τὴν ἴδια ὄπτασία καὶ λέει ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἦταν μαζί του εἶχαν δεῖ τὸ φῶς ἀλλὰ δὲν ἄκουσαν τὴ φωνὴ ἐκείνου ποὺ μιλοῦσε⁸².

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Σύμφωνα μὲ τὴ διήγηση ὁ Χρυσόστομος⁸³ ἐρμηνεύοντας μὲ πολλὴ γνώση τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶπε ὅτι ἡ πρώτη ἐξήγηση ποὺ λέει ὅτι «ὅσοι ἦταν μαζί του ἄκουαν τὴ φωνή», λέει ὅτι ἄκουαν τὴ φωνὴ τοῦ Παύλου ποὺ ἔλεγε «ποιός εἶσαι, Κύριε;»⁸⁴ καὶ δὲν ἔβλεπαν κανένα ἄνθρωπο παρὰ τὸν Παῦλο. Ἡ δευτέρη ἐξήγηση

(PG 60,328-329).

84. Πράξ. 8,5· 22,8.

σα τὸ μὲν φῶς τεθεᾶσθαι, τὴν δὲ φωνὴν τοῦ λαλοῦντος μὴ ἀκη-
 κοέναι, φωνῆς λέγει αὐτοὺς μὴ ἀκηκοέναι τῆς τοῦ Κυρίου πρὸς
 τὸν Παῦλον γεγενημένης, μόνον δὲ τὸ φῶς τεθεᾶσθαι. Κατὰ δὲ
 τὴν θεωρίαν οὕτως ἐκκληπτέον τὸν τόπον· ὁ γνωστικὸς νοῦς
 20 κατὰ τὸν Παῦλον ἔχει συνόντας αὐτῷ τοὺς λογισμοὺς· κατὰ οὖν
 τὴν πρώτην τοῦ λόγου πρὸς τὸν νοῦν γινομένην ἐμφάνειαν οἱ
 λογισμοὶ ἀπηχήματα μόνον καὶ ἰνδάλματα τῆς γνώσεως ἀκού-
 ουσιν, οὐδὲν δὲ τετρανωμένον θεωροῦσιν· προκόπτοντος δὲ τοῦ
 νοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν γινομένου, τουτέστιν ἐπὶ τῆς ὑψη-
 25 λῆς θεωρίας, οὐκέτι οἱ λογισμοὶ ἰνδαλμάτων, ἀλλὰ τοῦ φωτὸς
 τῆς γνώσεως τέλειον ἐν μετουσίᾳ γίνονται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 120

Πῶς ὀφείλει εὐσεβῶς νοηθῆναι ἢ ἐν τῇ Γραφῇ κειμέ-
 νη τοῦ Θεοῦ μεταμέλεια;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Φασὶν οἱ τὰ θεῖα εὐσεβῶς φρονεῖν διεγνωκότες ἀδύνατον
 εἶναι τὸν Θεόν, φύσει ὄντα δημιουργόν, καὶ μὴ προνοητὴν εἶναι
 φύσει τῶν δεδημιουργημένων. Εἰ δὲ τοῦτο, ἀνάγκη πᾶσά ἐστι,
 φυσικῶς προνοουμένου τοῦ Θεοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, πολλοὺς
 εἶναι παρ' αὐτῷ τοὺς περὶ τὴν προνοουμένην φύσιν τῆς
 10 σωτηρίας τρόπους. Ἐπειδὴ γὰρ ἀγχίστροφον ζῶον ὁ ἄνθρω-
 πος, εὐχερῶς τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασιν συµμεταβαλλό-
 μενον, ἀνάγκη πάντως καὶ τὴν θεῖαν πρόνοιαν, μίαν καὶ τὴν αὐ-
 τὴν οὖσαν, συµμεταβάλλεσθαι ταῖς ἡμῶν διαθέσεσιν, διὰ τῶν
 προσφυῶς ἀρμοζόντων ταῖς ἐν τῇ φύσει ἀναφουομέναις κακίαις
 15 τρόπον ἐφευρίσκουσιν. Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς πολλαὶ αἱ
 ταύτης ὑποκείμεναι νόσοι, καὶ ἀνάγκη τὸν ἐπιστήμονα ἰατρόν,

πού λέει ὅτι ἔβλεπαν τὸ φῶς, δὲν ἄκουσαν ὁμῶς τὴ φωνὴ ἐκείνου πού μιλοῦσε, λέει ὅτι δὲν ἄκουαν τὰ λόγια τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Παῦλο ἀλλὰ ἔβλεπαν μόνο τὸ φῶς. Ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ ὁμῶς ἄποψη πρέπει νὰ δοῦμε τὸ πράγμα ὡς ἐξῆς: ὁ γνωστικὸς νοῦς, κατὰ τὸν Παῦλο, ἔχει συνοδεία τοὺς λογισμοὺς. Κατὰ τὴν πρώτη λοιπὸν φανέρωση τοῦ λόγου στὸ νοῦ οἱ λογισμοὶ ἀντιλαμβάνονται μόνο ἀπηχήματα καὶ εἰδῶλα τῆς γνώσης, δὲ βλέπουν ὁμῶς τίποτε ὀλοκάθαρα. Μὲ τὴν προκοπὴ ὁμῶς τοῦ νοῦ καὶ τὴν προχώρησή του στοὺς ἀναβαθμοὺς, δηλαδὴ στὴν ὑψηλὴ θεωρία, οἱ λογισμοὶ δὲν εἶναι πιά λογισμοὶ εἰδώλων, ἀλλὰ μετέχουν τέλεια τὸ φῶς τῆς γνώσης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 120

Πῶς πρέπει νὰ νοήσομε μ' εὐσέβεια τὴ μεταμέλεια τοῦ Θεοῦ πού ἀναφέρεται στὴ Γραφή⁸⁵:

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὑποστηρίζουν, ὅσοι συναισθάνονται ὅτι ἐρμηνεύουν μ' εὐσέβεια τὰ θεῖα, ὅτι εἶναι ἀδύνατο ὁ Θεός, πού ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι δημιουργός, νὰ μὴν εἶναι ἐπίσης ἀπὸ τὴ φύση του προνοητικὸς γιὰ τὰ δημιουργήματά του. Ἄν συμβαίνει αὐτό, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη, ἀφοῦ ὁ Θεὸς προνοεῖ ἀπὸ τὴ φύση του γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, νὰ διαθέτει πολλοὺς τρόπους σωτηρίας γιὰ τὴ φύση μας γιὰ τὴν ὁποία προνοεῖ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπαρξὴ εὐμετάβολη, πού συµμεταβάλλεται εὐκολα μαζὶ μὲ τοὺς καιροὺς καὶ τὶς περιστάσεις⁸⁶, εἶναι ὁπωσδήποτε ἀνάγκη καὶ ἡ θεῖα πρόνοια, ἂν καὶ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή, νὰ μεταβάλλεται μαζὶ μὲ τὶς διαθέσεις μας, ἐφευρίσκοντας τρόπο μὲ ὅσα εἶναι προσφυῆ καὶ κατάλληλα γιὰ τὰ μειονεκτήματα πού παρουσιάζει ἡ φύση μας. Καὶ ὅπως ἀντικείμενο τῆς ἰατρικῆς εἶναι πολλὰ ἀσθένειες καὶ εἶναι ἀνάγκη ὁ ἐπιστήμονας γιατρός, ἀφοῦ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐπιστήμης του σῶμα πέφτει σὲ

86. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Διονυσίου καὶ Γρηγορίου Πρὸς Θωμᾶν τὸν ἡγιασμένον *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν*, PG 91,1193A.

τοῦ ὑποκειμένου σώματος εἰς πολλὰ καὶ διάφορα πάθη μεταπίπτοντος, καὶ αὐτὸν εἰς κρείττονας τρόπους ἀπὸ τῶν ἡττόνων μεταβαίνειν, οὕτω καὶ ἐπὶ Θεοῦ ἢ ἀπὸ τοιοῦδε τρόπου ἐπὶ ἔτερον τρόπον τῆς προνοίας μεταβάσις μεταμέλεια τοῦ Θεοῦ τῇ Γραφῇ σύνηθες ὀνομάζεσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 121

Τί δηλοῖ τὸ τοῦ ρδ' ψαλμοῦ ρησίδιον τὸ «μετέστρεψε τὴν καρδίαν αὐτοῦ τοῦ μισῆσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ Θεὸς οὐ μόνον γινώσκει τὰ ὄντα πρὸ τῶν αἰώνων ὡς ἐν αὐτῷ ὄντα αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ, κἂν εἰ αὐτὰ τὰ πάντα, τὰ τε ὄντα καὶ τὰ ἐσόμενα, οὐχ ἅμα τῷ γνωσθῆναι καὶ τὸ καθ' αὐτὰ εἶναι ἔλαβον, ἀλλ' ἕκαστα τῷ ἐπιτηδεῖω καιρῷ —οὐ γὰρ οἷόν τε τῶν ἅμα εἶναι τὸ ἄπειρον καὶ τὰ πεπερασμένα—, ἀλλὰ καὶ τὸ τέ-
10 λος τῆς ἐκάστου κατὰ τὴν κίνησιν διαθέσεως· οὐ γὰρ ἔστιν χρόνος ἢ αἰὼν ὁ ταύτην μεταξὺ Θεοῦ διακόπτων· οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτῷ πρόσφατον, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα εἰσίν· οἱ δὲ χρόνοι καὶ οἱ αἰῶνες οὐ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἡμῖν εἰσιν δεικτικοὶ τῶν ἐν τῷ Θεῷ ὄντων. Μηδὲ γὰρ ὅτε τι ὀρώμεν τὸν Θεὸν ποιοῦντα,
15 τότε καὶ τῆς περὶ αὐτὸ γνώσεως ἤρχθαι νομίσωμεν.

Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ὡσπερ οὖν καὶ ἔστιν, ἦδει πάντως ὡς παροῦσαν τὴν μέλλουσαν οὐ μόνον ἔσεσθαι τῶν Αἰγυπτίων πο-
νηρίαν καὶ πρὸς πᾶσαν ἀγαθῶν ἐργασίαν ἀπειθῆ προαίρεσιν καὶ ἐπιτήδειον πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἐκ τῆς κατὰ τὴν Αἴγυπτον
20 συνηθείας πεπραγμένων τοῖς Ἰσραηλίταις κακῶν διάθεσιν,

87. Ψαλμ. 104,25.

88. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, δ. π., PG 91,1081A.

πολλά και διάφορα πάθη, να περνᾷ και ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς ἀνεπαρκεῖς τρόπους στοὺς ἀποτελεσματικότερους, ἔτσι στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ ἢ μετᾶβαση τῆς πρόνοιᾶς του ἀπὸ τὸν ἕνα τρόπο στὸν ἄλλο συνηθίζεται στὴ Γραφὴ νὰ ὀνομάζεται μεταμέλεια τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 121

Τί θέλει νὰ πεῖ ἡ μικρὴ φράση τοῦ 104ου ψαλμοῦ, «ἄλλαξε τὴν καρδιά του καὶ τὴν ἔκανε νὰ μισήσῃ τὸ λαό του»⁸⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Θεὸς δὲ γνωρίζει μόνο τὰ ὄντα πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, ἀφοῦ κατὰ τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια εἶναι μέσα του, ἀκόμα κι ἂν αὐτὰ ὄλα, αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν κι αὐτὰ ποὺ θὰ ὑπάρξουν, δὲν ἔλαβαν ταυτόχρονα μὲ τὴ γνώση τους ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὴν ἀτομικὴ ὑπαρξή τους ἀλλὰ τὸ καθένα τους στὸν κατάλληλο χρόνο⁸⁸ –γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι ταυτόχρονα τὸ ἄπειρο καὶ τὰ πεπερασμένα⁸⁹– καθὼς καὶ τὸ τέλος τῆς διάθεσης τοῦ καθενὸς κατὰ τὴν κίνηση· γιατί δὲν ὑπάρχει χρόνος ἢ αἰώνας ποὺ νὰ τὴ διακόψει σὲ σχέση μὲ τὸ Θεό, ἀφοῦ τίποτε δὲν εἶναι μέσα σ’ αὐτὸν πρόσφατο, ἀλλὰ τὰ μελλοντικὰ ὑπάρχουν μέσα του ὡς παρόντα. Καὶ οἱ χρόνοι καὶ οἱ αἰῶνες δὲν εἶναι δεικτικοὶ γιὰ τὸ Θεὸ τῶν ὄντων ποὺ βρίσκονται μέσα στὸ Θεό, ἀλλὰ γιὰ ἐμᾶς. Κι οὔτε ὅταν βλέπομε τὸ Θεὸ νὰ κάνει κάτι, νὰ νομίσουμε ὅτι τότε ἄρχισε καὶ ἡ γνώση γι’ αὐτό⁹⁰.

Ἄν αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, ὅπως καὶ εἶναι, γνώριζε ὅπωςδὴποτε ὡς παρούσα ὄχι μόνο τὴ μέλλουσα νὰ γίνῃ πονηρία τῶν Αἰγυπτίων καὶ γιὰ καθὲ ἐργασία τῶν ἀγαθῶν τὴ θέληση ἀπειθείας καὶ ἐπιτήδεια διάθεση γιὰ ἐκδίκηση ὄσων κατὰ τὴ συνήθεια τῶν Αἰγυπτίων εἶχαν πράξει οἱ Ἰσραηλίτες, ἀλλὰ καὶ τὴ

89. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, δ. π., PG 91,1081B.

90. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, δ. π., PG 91,1328B.

ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν εὐπειθῶς προσχωρεῖν μέλλουσαν τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας διὰ τῆς πίστεως. Ἐπειδὴ οὖν τὰς τοιαύτας κεκρυμμένας διαθέσεις καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ πρὶν κατησχημένας συνεχώρησεν εἰς ἐνέργειαν ἐλθεῖν, κατὰ τοῦτο λέγε-
 25 ται μεταστρέψαι· ὡσπερ γὰρ ἐπιτόνιν ἠσφαλισμένον καὶ βίβα ὄρμην ὕδατος κατέχον, εἰ τύχοι τινὰ στρέψαι τοῦτο, εὐθὺς τὴν κεκρυμμένην ὄρμην τὸ ὕδωρ ἐκδίδωσιν, οὕτω καὶ αἱ πονηραὶ καὶ αἱ ἀγαθαὶ διαθέσεις συγχωρούσης τῆς προνοίας διὰ τῶν μέσων πραγμάτων εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγονται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 122

Τίνων τύποι ἦσαν ἐν τῇ Ἐξόδῳ ὁ τε Μωυσῆς καὶ ὁ Φαραῶ, καὶ τίς ἡ Αἴγυπτος καὶ πῶς αἱ πληγαὶ τοῖς μὲν ἦσαν, τοῖς δὲ οὐκ ἦσαν; Καὶ τίς ὁ ὀλοθρευτὴς καὶ
 5 τίς ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος καὶ διατί ἡ Γραφή πῆ μὲν λέγει ἀναγαγεῖν ἐξ Αἰγύπτου, πῆ δὲ ἐξαγαγεῖν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ Μωυσῆς τύπος ἐστὶ τῶν εὐσεβῶν καὶ τοῦ κατ' αὐτῶν τέλους, ὁ δὲ Φαραῶ τῶν ἀσεβῶν καὶ τοῦ κατ' αὐτῶν τέλους·
 10 καθ' ὅσον γὰρ ἦν ὁ Μωυσῆς ὑπῆκοος καὶ ἀπλὸς πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν θείων παραγγελμάτων, κατὰ τοσοῦτον ἦν ὁ Φαραῶ πρὸς τὰ ἐναντία διακείμενος. Αἴγυπτος δὲ κατὰ μίαν τῶν περὶ αὐτῆς ἐπιβολῶν 'σκοτασμός' ἐρμηνεύεται, λαμβάνεται δὲ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον. Φασὶ δὲ τὴν Αἴγυπτον οἱ γηογραφεῖς πάσης
 15 τῆς γῆς χθαμαλωτέραν εἶναι· διὰ τοῦτο ἡ Γραφή οὐ μόνον «ἐξήγαγεν» ἀλλὰ καὶ «ἀνήγαγεν» λέγει, ἐξαγωγὴν δηλούσης τῶν ἀπὸ τῆς προσπαθείας τῆς σαρκὸς ἐπὶ τὸ πνεῦμα ἐρχομένων, ἀναγωγὴν δὲ τῶν ἀπὸ τῶν ὑλικῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ ἀναφερομένων.

20 Αἰγύπτιοι δὲ εἰσι πάντες οἱ φιλήδονοι καὶ φιλόκοσμοι, κἄν

91. Ἐξ. 5,12.

92. Ἰησοῦς Ναυῆ 24,17. Ἐξ. 3,8.

μελλοντική διάθεση τῶν Ἰσραηλιτῶν νὰ προσχωρήσουν ὑπάκουα στοῦ λόγου τῆς εὐσέβειας μέσω τῆς πίστεως. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὲς τὶς κρυφὲς διαθέσεις, ποὺ ἀπὸ πρὶν ἐκεῖνος γνώριζε, ἐπέτρεψε νὰ ἐκδηλωθοῦν, ὡς πρὸς αὐτὸ λέγεται ὅτι ἄλλαξε. Ὅπως δηλαδὴ μία στρόφιγγα ἀσφαλισμένη ποὺ συγκρατεῖ ἰσχυρὰ τὴν ὀρμὴ τοῦ νεροῦ, ἂν τύχει νὰ τὴ στρέψει κάποιος, εὐθὺς ἀφήνει τὸ νερὸ νὰ ξεσπάσει ἢ κρυμμένη ὀρμὴ του, ἔτσι καὶ οἱ πονηρὲς καὶ οἱ ἀγαθὲς διαθέσεις, μὲ τὴν ἄδεια τῆς πρόνοιας ἐκδηλώνονται διαμέσου τῶν πραγμάτων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 122

Τί συμβόλιζαν στὴν Ἔξοδο ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Φαραώ, τί ἦταν ἡ Αἴγυπτος καὶ πῶς οἱ πληγὲς χτυποῦσαν τοὺς Αἰγύπτιους, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους δὲν ὑπῆρχαν; Ποιὸς εἶναι ἐπίσης ὁ ἐξολοθρευτὴς, ποιὸς ὁ θάνατος τῶν πρωτότοκων παιδιῶν⁹¹ καὶ γιατί ἡ Γραφή λέει ἄλλοῦ ὅτι ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο κι ἄλλοῦ ὅτι βγήκαν;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Μωυσῆς εἶναι σύμβολο τῶν εὐσεβῶν καὶ τοῦ τέλους τους, ἐνῶ ὁ Φαραώ τῶν ἀσεβῶν καὶ τοῦ δικοῦ τους πάλι τέλους. Ὅσο δηλαδὴ ὁ Μωυσῆς ἦταν ὑπάκουος καὶ μαλακὸς νὰ ἐκτυπωθοῦν σ' αὐτὸν τὰ θεῖα παραγγέλματα, ἄλλο τόσο ἦταν ἀντίθετος σ' αὐτὰ ὁ Φαραώ. Ἡ Αἴγυπτος κατὰ μία ἀπὸ τὶς ἐρμηνεῖες τῆς σημαίνει 'σκοτασμὸς' καὶ λέγεται γιὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον. Οἱ γεωγράφοι λένε ὅτι ἡ Αἴγυπτος εἶναι ἡ χαμηλότερη ἀπὸ ὅλες τὶς χῶρες τῆς γῆς· καὶ γι' αὐτὸ λέει ἡ Γραφή ὅχι μόνο ἐβγαλε⁹², ἀλλὰ καὶ ἀνέβασε⁹³ δηλώνοντας μὲ τὴν ἔξοδο αὐτοὺς ποὺ ἔρχονται πρὸς στοῦ πνεῦμα ἀπὸ τὴν προσκόλλησι στὴ σάρκα, ἐνῶ μὲ τὴν ἀνοδο αὐτοὺς ποὺ ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὰ ὑλικά στὰ πνευματικά.

Αἰγύπτιοι εἶναι ὅλοι οἱ φιλήδονοι καὶ φίλοι τοῦ κόσμου,

93. Ἐξ. 12,51· Λευιτ. 11,45.

εὐγενεῖς ὡς τῷ σώματι, Ἰσραηλῖται δὲ πάντες οἱ φιλόθεοι καὶ
μισόκοσμοι. Τοῖς μὲν οὖν τὸ ὕδωρ αἷμά ἐστι, τοῖς δὲ ὕδωρ
κατὰ φύσιν· ἐπειδὴ γὰρ τὸ ὕδωρ θρεπτικόν ἐστι καὶ ζωτικόν,
δηλοῖ ὅτι, ὅστις τὴν ἀφορμὴν τῆς ζωῆς ταύτης πρὸς ἀδικίαν καὶ
25 ἀρπαγὴν καὶ πλεονεξίαν ποιεῖται, φονεὺς ὑπάρχων τῶν ὑπ' αὐ-
τοῦ ἀδικουμένων, τὸ ὕδωρ αἷμα ἔχει· ὅστις δὲ τὴν ἀφορμὴν τῆς
ζωῆς ἐκ δικαίων πόνων ἔχει, τούτῳ τὸ ὕδωρ, τῆς ζωῆς ὕδωρ
ἐστίν.

Ἀποκτένονται δὲ τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων ἐπειδὴ
30 οὐκ ἔχουσιν τὰς φλιας κεχρισμένας τοῦ αἵματος τοῦ ἀμνοῦ.
Πρωτότοκα δὲ εἰσὶ τὰ πρῶτα τοῦ νοῦ γεννήματα καὶ διανοήμα-
τα, φλιαὶ δὲ αἱ αἰσθήσεις, ὀλοθρευτῆς δὲ ὁ διάβολος, διὰ μέσου
τῶν αἰσθήσεων δεσμεύων τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ αἰσθητὰ καὶ πᾶν
αὐτῆς θεῖον κίνημα ἀναιρῶν. Διατηροῦνται δὲ τὰ πρωτότοκα
35 καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν τῇ κρίσει τοῦ αἵματος, τουτέστι τὰ θεῖα
τοῦ νοῦ κινήματα τῇ νεκρώσει τῶν αἰσθήσεων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 123

Τί ἐστὶν τὸ ἐν τῷ σε' ψαλιμῷ εἰρημένον, ὅτι «ἐνθύμιον
ἀνθρώπου ἐξομολογήσεται σοι καὶ ἐγκατάλειμμα ἐν-
θυμίου ἐορτάσει σοι»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἡ μὲν ἐορτὴ εὐφραينوμένων ἐστίν, ἡ δὲ ἐξομολόγησις ἐξε-
ταζομένων· καὶ τὸ μὲν ἐστὶ λύπης, τὸ δὲ χαρᾶς. Τοῦτο οὖν λέ-
γει, ὅτι ἐν τῇ κρίσει ἀντισηκούμενον τὸ παροδικὸν καὶ ἀτελὲς
τοῦ ἀγαθοῦ ἐνθύμημα τῷ πονηρῷ καὶ ἀπηρτισμένῳ ἐνθυμήμα-
10 τι τὸ πλεον ἔχει· τὸ μὲν γὰρ ἐτάζεται, τὸ δὲ ἐορτῆς καὶ χαρᾶς γί-
νεται πρόξενον.

ἔστω κι ἂν εἶναι στὸ σῶμα εὐγενεῖς, ἐνῶ Ἰσραηλίτες ὅλοι ὅσοι ἀγνοοῦν τὸ Θεὸ καὶ μισοῦν τὸν κόσμο. Γιὰ τοὺς Αἰγύπτιους τὸ νερὸ εἶναι αἷμα, ἐνῶ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους νερὸ φυσικό. Ἐπειδὴ τὸ νερὸ δηλαδὴ εἶναι θρεπτικὸ καὶ ζωτικό, δηλώνει ὅτι ὁποῖος ἔχει τὰ μέσα τῆς ζωῆς αὐτῆς γιὰ ἀδικία καὶ ἀρπαγὴ καὶ πλεονεξία, καὶ εἶναι ὁ φονιάς ἐκείνων ποὺ ἀδικεῖ, αὐτὸς ἔχει τὸ νερὸ ὡς αἷμα· ὁποῖος ὁμως ἔχει τὰ μέσα τῆς ζωῆς του ἀπὸ δίκαιους κόπους, γι' αὐτὸν τὸ νερὸ, εἶναι πραγματικὰ νερὸ τῆς ζωῆς⁹⁴.

Φονεύονται τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τὸ ἀνώφλι τους χρισμένο ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ ἀμνοῦ⁹⁵. Πρωτότοκα εἶναι τὰ πρῶτα γεννήματα καὶ διανοήματα τοῦ νοῦ, ἀνώφλια εἶναι οἱ αἰσθήσεις, ἐξολοθρευτὴς ὁ διάβολος, ποὺ μέσω τῶν αἰσθήσεων δεσμεύει τὴν ψυχὴ πάνω στὰ αἰσθητὰ καὶ φονεύει κάθε θεῖο κίνημά της. Τὰ πρωτότοκα τῶν Ἰσραηλιτῶν διατηροῦνται μὲ τὴ χρίση ἀπὸ τὸ αἷμα, δηλαδὴ τὰ θεῖα κινήματα τοῦ νοῦ μὲ τὴ νέκρωση τῶν αἰσθήσεων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 123

Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγεται στὸν Οἵψαλμὸ ὅτι «ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸ θυμὸ του θὰ σοῦ ἐξομολογηθεῖ, ἐνῶ γιὰ τὴν κατάπαυση τοῦ θυμοῦ του θὰ ἀφιερῶσει ἑορτὴ»⁹⁶;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡ ἑορτὴ ἀρμόζει σὲ ὄσους χαίρονται, ἢ ἐξομολόγηση σὲ ὄσους ἐξετάζονται· τὸ δεύτερο προκαλεῖ λύπη, ἐνῶ τὸ πρῶτο χαρὰ. Αὐτὸ λοιπὸν λέει, ὅτι κατὰ τὴν κρίση τὸ παροδικὸ καὶ ἀτελὲς ψυχικὸ περιεχόμενον τοῦ ἀγαθοῦ ἀντιζυγίζομενον μὲ τὸ πονηρὸ καὶ ὀλοκληρωμένον περιεχόμενον εἶναι βαρύτερο· γιὰ αὐτὸ ἐλέγχεται, ἐνῶ τὸ πρῶτο προξενεῖ ἑορτὴ καὶ χαρὰ.

95. Ἐξ. 12,21–29.

96. Ψαλμ. 75,11.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 124

Τί δηλοῖ ὁ Ἀπόστολος λέγων, «ἐμοὶ δὲ γένοιτο πέντε λόγους λαλῆσαι ἐν ἐκκλησίᾳ, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσση»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πέντε λόγους λαλεῖ, κἄν εἷς ἐστὶν ὁ λαλούμενος, ὁ λόγον παιδαγωγικὸν τῶν πέντε αἰσθήσεων λαλῶν· μυρίους δὲ λόγους ἐν γλώσση λαλεῖ ὁ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου πρόσκλησιν ποιούμενος παθῶν. Καὶ πάλιν· πέντε λόγους λαλεῖ ὁ διὰ τῆς ἐν πνεύματι
 10 τῶν ὄντων θεωρίας τὸν κτίστην δεικνύων· πενταδικὴ γὰρ ἡ φύσις ἐξ εἶδους καὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων οὕσα· μυρίους δὲ λόγους λαλεῖ ὁ λόγους κεκομψευμένους καὶ συμπλοκὰς πειθανὰς περὶ τῆς ἐνεργείας τῶν ὀρατῶν ποιούμενος πρὸς οἰκείαν δόξαν καὶ ἀπόλαυσιν καὶ θεοποιῶν «τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτί-
 15 σαντα»· ἡ κτίσις γὰρ οὐκ ἵνα θεωθῆ ἐδόθη, ἀλλ' ἵνα Θεὸν διδάξῃ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 125

Τί δηλοῦσιν οἱ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραιτούμενοι τὴν κλῆσιν διὰ τὸν ἀγρὸν καὶ τὸν γάμον καὶ τὰ ζεύγη τῶν βοῶν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Διὰ τῆς γυναικὸς ἡ φιληδονία δηλοῦται, διὰ δὲ τοῦ ζεύγους τῶν βοῶν ἡ φιλοκτημοσύνη, διὰ δὲ τοῦ ἀγροῦ ἡ γαστριμαργία· περὶ ἃ πᾶς ἄνθρωπος ἀπασχολούμενος τῶν θείων ἐπαγγελιῶν ἐκπίπτει.

ΕΡΩΤΗΣΗ 124

Τί δηλώνει ὁ Ἀπόστολος λέγοντας «έμένα ἄς μουῦ δι-
νόταν νὰ πῶ στήν συνάθροισή μας πέντε λόγια μὲ
νόημα, παρὰ μύριους λόγους μὲ τὴ γλώσσα»⁹⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Λέγει πέντε λόγους, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἓνας ὁ λόγος ποὺ
λέγεται, ὅποιος διατυπώνει λόγο ποὺ παιδαγωγεῖ τὶς πέντε αἰ-
σθήσεις· μύριους λόγους μὲ τὴ γλώσσα⁹⁸ λέει ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὸ
λόγο του κάνει πρόσκληση στὰ πάθη. Καὶ διαφορετικά· πέντε
λόγους λέει ὅποιος μὲ τὴν πνευματικὴ θεωρία τῶν ὄντων φανε-
ρώνει τὸν κτίστη· γιατί ἡ φύση εἶναι πενταπλή, ἀποτελούμενη
ἀπὸ εἶδος καὶ τέσσερα στοιχεῖα· ἐνῶ μύριους λόγους λέει
ὅποιος φιλοτεχνεῖ λόγους κομψοὺς καὶ συνδυασμοὺς πειστι-
κοὺς γιὰ τὴν ἐνέργεια τῶν ὄρατῶν πρὸς δική του δόξα καὶ ἀπό-
λαυση καὶ θεοποιεῖ τὴν κτίση παραμερίζοντας τὸν κτίστη⁹⁹.
Γιατί ἡ κτίση δὲν δόθηκε γιὰ νὰ λατρευτεῖ σὰν θεός, ἀλλὰ γιὰ
νὰ διδάξει τὸ Θεό.

ΕΡΩΤΗΣΗ 125

Τί δηλώνουν αὐτοὶ ποὺ στὸ Εὐαγγέλιο ἀποποιοῦνται
τὴν πρόσκληση ἐξαιτίας τοῦ χωραφιοῦ, τοῦ γάμου καὶ
τοῦ ζευγαριοῦ τῶν βοδιῶν¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Μὲ τὴ γυναῖκα δηλώνεται ἡ φιληδονία, μὲ τὸ ζευγάρι τῶν
βοδιῶν ἡ ἀγάπη γιὰ τὰ κτήματα, καὶ μὲ τὸ χωράφι ἡ λαίμαργία.
Κάθε ἄνθρωπος ποὺ ἀσχολεῖται μὲ αὐτὰ χάνει τὶς θεῖες ἐπαγγε-
λίες.

98. Α΄ Κρ. 14,19.

99. Ρωμ. 1,25.

1. Λουκᾶ 14,18-20.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 126

Τί ἐτυμολογεῖται γαστριμαργία;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οὐδεὶς οὐτε γραμματικῶν οὐτε ρητόρων ἐμνημόνευσεν.
 5 Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ Περὶ ζώων μέμνηται ζώου μαργοῦ λεγο-
 μένου καὶ ὅτι γεννᾶται ἀπὸ σήψεως μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τοῦ
 ὕδατος· καὶ ἀφ' οὗ γεννηθῆ, οὐ παύεται γῆν φαγὸν ἕως ἐκτρο-
 πῆσαν τὴν γῆν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἔλθῃ· καὶ ἔλθὸν θνήσκει ταῖς
 τρισὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔρχεται νέφος βροχῆς
 10 καὶ βρέχει ἐπάνω αὐτοῦ καὶ ἀναζῆ, μηκέτι ἀειφάγον ὄν. Καὶ ἐκ
 τούτου, οἶμαι, τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους ὀρμηθέντας τοὺς πο-
 λυφάγους γαστριμάργους ἀποκαλέσαι. Δύναται δέ τις εὐσεβῶς
 τοῖς οὖσιν ἐπιβάλλειν εἰδῶς, καὶ κατὰ πνευματικὴν θεωρίαν
 ἐκλαβεῖν τὰ εἰρημένα. Πᾶν γὰρ πάθος ἀπὸ σήψεως γεννᾶσθαι
 15 πέφυκε καὶ ἐπειδὴν γεννηθῆ, οὐ παύεται ἐσθίον τὴν ὑποστῆσα-
 σαν αὐτὸ καρδίαν, ἕως ἂν διὰ τῆς ἀγωνιστικῆς ἕξεως εἰς φανέ-
 ρωσιν ἔλθῃ· καὶ ἔλθὸν θνήσκει ταῖς τρισὶ δυνάμεσι τῆς ψυχῆς,
 καὶ οὕτως ἡ χάρις τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὡς διὰ νέφους τῆς δι-
 δασκαλίας ἐπιφανεῖσα, σταλαγμοὺς δίδωσι γνώσεως καὶ ζωο-
 20 ποιεῖ, οὐ κατὰ τὴν προτέραν ἐμπαθῆ ζωὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνά-
 ρετον καὶ τῷ Θεῷ οἰκείαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 127

Τίς ἢ παραβολὴ τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μισθωθέντων
 ἐργατῶν εἰς τὸν ἀμπελῶνα καὶ τίς ἢ δοκοῦσα ἀνισό-
 της;

ΕΡΩΤΗΣΗ 126

Ποιά είναι ή έτυμολογία τής γαστριμαργίας (λαιμαργίας);

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κανένας δέν κάμνει λόγο γι' αυτό ούτε από τούς γραμματιούς ούτε από τούς ρήτορες. 'Ο 'Αριστοτέλης στο έργο του *Περὶ ζώων* αναφέρει ένα ζῷο πού λέγεται μαργό (= άδηφάγο) αὐτὸ πού γεννιέται ἀπὸ τὴ σήψη ἀνάμεσα στὴ γῆ καὶ στὸ νερό καὶ ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ γεννηθεῖ δέν παύει νὰ τρώει χῶμα, ὥσπου νὰ τρυπήσει τὴ γῆ καὶ νὰ βγεῖ στὴν ἐπιφάνεια. Κι ὅταν βγεῖ πεθαίνει γιὰ τρεῖς μέρες καὶ μετὰ τὶς τρεῖς ἡμέρες ἂν ἔρθει ὁ ἄνεφο μὲ βροχὴ, βρέχει πάνω του καὶ ξαναζεῖ καὶ δέν εἶναι πάλιν ἀδηφάγο. 'Απὸ αὐτὸ νομίζω ὁρμήθηκαν οἱ ἀρχαῖοι σοφοὶ καὶ ὠνόμασαν τούς πολυφάγους γαστρίμαργους. Μπορεῖ ὅμως ἄλλο ἄποιος πού γνωρίζει νὰ προσεγγίσει μ' εὐσέβεια τὰ ὄντα νὰ ἀνοήσει ὅσα εἶπαμε καὶ ἀπὸ πνευματικὴ ἀποψη. Κάθε πάθος ἡμετέρο ἡλαδὴ ἔχει ἀπὸ τὴ φύση του τὸ νὰ γεννιέται ἀπὸ τὴ σήψη καὶ ὅταν γεννηθεῖ δέν παύει νὰ τρώει τὴν καρδιά πού τοῦ ἔδωσε ἡ φύσις, ὥσπου μὲ τὴν ἀγωνιστικὴ του ἰκανότητα φτάσει νὰ φανερωθεῖ. Κι ὅταν φανερωθεῖ πεθαίνει γιὰ τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, καὶ ἔτσι ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ξεπροβάλλοντας σὰν μέσα ἀπὸ τὸ νέφος τῆς διδασκαλίας, δίνει σταλαγματιὰς γνώσης καὶ ζωογονεῖ ὄχι ὅπως κατὰ τὴν προηγούμενη ἀπαθὴ ζωὴ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνάρετη ζωὴ καὶ πού εἶναι οἰκεία τὸ Θεό.

ΕΡΩΤΗΣΗ 127

Τί σημαίνει ἡ παραβολὴ τοῦ Εὐαγγελίου γιὰ τούς ἐργάτες πού μισθώθηκαν καὶ τί σημαίνει ἡ ἀνιση μεταχειρίσῃ τους²;

2. Ματθ. 20,1-16.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἡ τοῦ Θεοῦ κρίσις οὐ κατὰ χρόνον καὶ σῶμα γίνεται, διότι καὶ ἡ ψυχὴ, ἄχρονος καὶ ἄσώματος οὕσα, διὰ τὸ μὴ κατὰ χρόνον τὴν ἀδξῆσιν καὶ τὸ πέρας δέχεσθαι, ἄχρόνως καὶ τὰς κινήσεις τῆς διαθέσεως ποιεῖται. Καλὸν δὲ ἐν ὑποδείγματι διασαφή-
 10 σαι τὰ λεγόμενα· πολλάκις ἐστὶ τις ἑβδομήκοντα χρόνους ἔχων ἐν τῷ μονήρει βίῳ, ἄλλος δὲ μίαν ἡμέραν· ἐπειδὴ δὲ ὁ τοῦ ἐπαγγέλματος σκοπὸς ἐστίν, ἵνα διὰ τῆς πρὸς τὰ ὑλικά προσπαθείας καὶ σχέσεως ἀνασπάσας, τὴν ψυχὴν ὄλην μετενέγκῃ πρὸς Θεόν, ὁ οὖν ἑβδομήκοντα ἔτη ἔχων οὐδόλως περὶ τῆς τοιαύτης
 15 ἀπαθείας μεριμνήσας ἐτελεύτησεν, ὁ δὲ μίαν ἡμέραν ἔχων, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὰ ὑλικά ἐμπαθῆ διάνοιαν ἀνασπάσας, ὄλην τῷ Θεῷ ἐγκολπώσας ἐτελειώθη· ἐν τῇ οὖν γινομένη κατὰ τὴν κρίσιν διανομῇ, ὁ μὲν ἀξίως τὸν μισθὸν λαμβάνει ὡς εἰς πέρας τὸν σκοπὸν τοῦ ἐπαγγέλματος ἀγαγών, ὁ δὲ κατὰ χάριν
 20 καὶ μόνον, ὑπὲρ οὗ τὸ τῆς ἀσκήσεως ὑπέμεινεν κόπον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 128

Εἰ ἄρα τῷ Ἰῶβ ἀπαράδεκτος γέγονεν ἡ λύπη ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἀπαράδεκτον λύπης γεγενῆσθαι λέγομεν τὸν Ἰῶβ· ὁ γὰρ ἅπαξ εὐσεβῶς τὴν διάσκεψιν τῶν ὄντων ποιησάμενος καὶ βεβαιώσας ἐν ἑαυτῷ τὸ πρὸς τὰ παροδεύοντα μῖσος καὶ τὴν πρὸς τὰ ἀπαρόδευτα ἀγάπην, πῶς παθοῦσιν τοῖς παροδικοῖς διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τοῦ τρόπου, ὅπερ φυσικῶς πάσχειν εἰῶθασιν, λυπεῖ-
 10 σθαι ἠδύνατο;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 129

Τί οὖν οὐδεὶς τῶν ἀγίων ἐδέξατο λύπην καὶ πῶς περὶ

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡ κρίση τοῦ Θεοῦ δὲ γίνεται ἀνάλογα μὲ τὸ χρόνο καὶ τὸ σῶμα, γιὰ καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς ἄχρονη καὶ ἀσώματη, ἐπειδὴ δὲ δέχεται τὴν αὐξηση καὶ τὸ τέλος τῆς μέσα στὰ πλαίσια τοῦ χρόνου, ἐκτελεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ τίς ἐκδηλώσεις τῆς διάθεσής της. Εἶναι καλὸ νὰ διασαφηνίσουμε ὅ,τι λέμε μὲ ἓνα παράδειγμα. Συμβαίνει συχνὰ νὰ ζεῖ κάποιος μοναχικὴ ζωὴ ἐβδομήντα χρόνια καὶ ἄλλος μιὰ μέρα· ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς τῆς ὑπόσχεσής του εἶναι ν' ἀποσπάσει τὴν ψυχὴ του ἀπὸ τὴν προσκόλλησι καὶ σχέσι τῆς πρὸς τὰ ὑλικά καὶ νὰ τὴν μεταφέρει πρὸς τὸ Θεό, ἂν αὐτὸς ποὺ ἔφτασε τὰ ἐβδομήντα πέθανε χωρὶς νὰ φροντίσει καθόλου γι' αὐτὴ τὴν ἀπαλλαγὴ του ἀπὸ τὰ πάθη, ἐνῶ ὁ ἄλλος ὁ μοναχὸς τῆς μιᾶς ἡμέρας πέθανε ἀποσπώντας ὀλοκλήρωτικὰ τὴν ἐμπαθὴ του διάθεσι πρὸς τὰ ὑλικά κι ἀποθέτοντάς τιν ὀλοκλήρωτικὰ στὸς κόλπους τοῦ Θεοῦ, στὴ μισθαποδοσίᾳ ποὺ θὰ γίνεσι στὴν κρίσι ὁ ἓνας παίρνει ἄξια τὴν ἀμοιβὴ του ἐπειδὴ ἔφερε στὸ τέλος τὸν σκοπὸ τῆς ὑπόσχεσής του, ἐνῶ ὁ ἄλλος χαριστικὰ μονάχα, ἐπειδὴ ὑπέμεινε τὸν κόπο τῆς ἄσκησις.

ΕΡΩΤΗΣΗ 128

Ἐμεινε ἄραγε ὁ Ἰὼβ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴ λύπη γιὰ ὅσα τοῦ εἶχαν συμβεῖ;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Ἰὼβ λέμε ὅτι ἔμεινε ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴ λύπη. Αὐτὸς ποὺ ἔφτασε πραγματικὰ νὰ ἐξετάσει μ' εὐσέβεια τὰ ὄντα καὶ σταθεροποίησε μέσα του τὸ μῖσος γι' αὐτὰ ποὺ παρέρχονται καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὰ μόνιμα, πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ λυπηθεῖ ὅταν μὲ τὴ μεταβολὴ τῆς ἐμφάνισής τους τὰ παροδικὰ ἔπαθαν αὐτὸ ποὺ συνήθως παθαίνουν;

ΕΡΩΤΗΣΗ 129

Τί σημαίνει τὸ ὅτι κανένας ἀπὸ τοὺς ἁγίους δὲν ἐνίωσε

ποτέ λύπη και πῶς πάλι για πολλούς αγίους λέγεται ότι δοκίμασαν λύπη, όπως κι ο Παῦλος λέει «λύπη αδιάκοπη με βαραίνει» και τὰ λοιπά³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

“Οποιος καταγίνεται με τις πράξεις που κάνει, όσο ή συνείδηση τὸν ἐνοχλεῖ με τις ἀναμνήσεις, νιώθει λύπη, ἀλλ’ ὅπως ὅποτε τὴ λύπη τὴν ἀξιέπαινη. “Οποιος ὁμως ἔφθασε στὸ μέτρο τῆς τελειότητας κι αὐτὴ τὴ λύπη τὴν ξεπερνᾶ. Γιατί ὁποιος ἔχει φωτιστεῖ ἀπὸ τὴ γνώση, ἀπλώνοντας τὴ νόησή του ἀδιαίρετα στὸ Θεὸ με σταθερὴ ταυτότητα τῆς κίνησής της κι ἔχοντας ἀποχτήσῃ τὴν ἀνεκκλάλητη χαρὰ στὴν ἀτελείωτη ἀπόλαυση τοῦ θεϊκοῦ κάλλους, πῶς νὰ δοκιμάσει τὴν ἀντίθετὴ τῆς λύπη;

Λέγεται ὅτι κάποτε οἱ ἅγιοι λυποῦνται κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου· λέγεται βέβαια ὅτι και ὁ Θεὸς λυπᾶται και χαίρεται προνοώντας για τὸν κόσμο, λυπᾶται γι’ αὐτοὺς που χάνονται, και χαίρεται για ὅσους σώζονται. Ἐνῶ λοιπὸν τὸ ὄνομα τῆς λύπης εἶναι ἓνα, ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι για ἐκδήλωση τοῦ συναισθήματος αὐτοῦ. Ἡ λύπη τῶν ἁγίων εἶναι ἔλεος και συμπάθεια και πλημμύρα χαρᾶς, θεϊκῆς τελειότητας που ἀπόκειται στὴν ψυχὴ και διαδίδεται πρὸς τὰ ἔξω προνοητικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 130

Προηγεῖται ἡ θεωρία ἀπὸ τὴν πράξη;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ τρόπος τῆς εἶναι διπλός· ὁ πρῶτος ὀρίζει αὐτὰ που πρέπει νὰ πραχθοῦν, και ὁ ὁποῖος προηγεῖται τῆς πράξης, ἐνῶ ὁ δεῦτερος ἀναλογίζεται ὅσα πράχθηκαν και κατὰ συνέπεια ἀκολουθεῖ τὴν πράξη.

3. Ρωμ. 9,2.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 131

Ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· «ἀμπελῶνα ἐφύτευσα καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκα» καὶ τὰ λοιπά.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἡ τοῦ ἀμπελῶνος φύτευσις τὴν δημιουργίαν σημαίνει, ὁ δὲ φραγμὸς τὸν φυσικὸν νόμον, ἡ δὲ χαράκωσις τὸν γραπτὸν, οἷς τὴν φύσιν ὁ δημιουργὸς κατησφαλίσατο. Ὅστις οὖν τὴν κατὰ φύσιν σπορὰν τοῦ ἀγαθοῦ γεωργήσῃ κατὰ προαίρεσιν γνησίως, ἐκεῖνος καρπὸν τῷ φυτευτῇ ἐποίησεν· ὅστις δὲ πρὸς τὸ μὴ ὄν
10 παραλόγως φέρεται, ἐκεῖνος ἀκάνθας ποιεῖ, τουτέστι τὰ πάθη, καὶ καταπατεῖται ὑπὸ τῶν ταῦτα ἐνεργούντων δαιμόνων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 132

Ἐκ τῶν Ἀισμάτων· «δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, νύμφη, δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, ἀπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ὀρέων παρδάλεων».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ Θεὸς Λόγος πρὸς τὴν νυμφευομένην αὐτῷ δι' ἀγαθῶν ἔργων λέγει ψυχὴν ἢ καὶ πρὸς τὴν φύσιν ἅπασαν τῆς ἀνθρωπότητος ἐξελθεῖν ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας –τοῦτο γὰρ σημαίνει ὁ Λίβανος– καὶ τῆς κακοεξίας –ὅπερ αἱ μάνδραι τῶν λεόντων
10 σημαίνουσιν· ὁ γὰρ λέων ἀεὶ κατὰ τῶν ὤμων ἐπέρχεται, τουτέστι τῆς πρακτικῆς– καὶ «ἀπὸ ὀρέων παρδάλεων», τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἀγνοίας· τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο φυσικῶς κατὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ὀρμὴν ποιεῖται, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ προδήλως εἰς τὴν γνῶσιν λαμβάνονται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 133

Ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· «ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς κριθήσομαι μεθ' ὑμῶν».

4. Ἡσ. 5,2. 5. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Διονυσίου καὶ Γρηγορίου Πρὸς Θωμᾶν τὸν ἡγιασμένον Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν, PG 91,1081D–1084A.

ΕΡΩΤΗΣΗ 131

Ἐκ τῶν Ἡσαΐα: «φύτεψα ἀμπελώνα καὶ τοποθέτησα γύρω του φραγμὸ» καὶ τὰ λοιπά⁴.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ φύτεμα τοῦ ἀμπελώνα σημαίνει τὴ δημιουργία, ὁ φραγμὸς τὸ φυσικὸ νόμο καὶ ἡ περιχαράκωση τὸ γραπτὸ· με αὐτοὺς ὁ δημιουργὸς ἀσφάλισε τὴ φύση. Ὅποιος λοιπὸν καλλιεργήσει τὴ φυσικὴ σπορὰ τοῦ ἀγαθοῦ με γνήσια τὴν προαίρεσή του⁵, ἐκεῖνος ἔδωσε καρπὸ στὸν σπορέα του. Ὅποιος ὅμως ὀρμᾶ παράλογα πρὸς τὸ μὴ ὄν, αὐτὸς κάνει ἀγκάθια, δηλαδὴ τὰ πάθη, καὶ ποδοπατεῖται ἀπὸ τοὺς δαίμονες πού προκαλοῦν αὐτά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 132

Ἐκ τῶν Ἡσαΐα τῶν Ἀσμάτων: «ἔλα ἀπὸ τὸ Λίβανο, νύφη, ἔλα ἀπὸ τὸ Λίβανο, ἀπὸ τὰ μέρη πού διαμένουν τὰ λιοντάρια, ἀπ' τὰ βουνὰ τῶν παρδάλεων»⁶.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Θεὸς Λόγος ἀπευθύνεται στὴν ψυχὴ πού τὸν νυμφεύεται με τὰ καλά της ἔργα, ἢ καὶ σὲ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος γιὰ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν εἰδωλολατρία –γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ὁ Λίβανος– καὶ τὴν κακὴ συνήθεια, πρᾶγμα πού σημαίνει τὰ μέρη πού μένουν τὰ λιοντάρια. Γιατὶ τὸ λιοντάρι ὀρμᾶ πάντοτε πάνω στοὺς ὄμους, δηλαδὴ τὴν πρακτικὴ, καὶ ἀπὸ τὰ βουνὰ τῶν παρδάλεων, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἄγνοια, γιατί τὸ ζῶο τοῦτο ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ὀρμᾶ κατὰ τῶν ματιῶν καὶ τὰ μάτια εἶναι πρόδηλο ὅτι ἀντιστοιχοῦν στὴ γνώση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 133

Ἐκ τῶν Ἡσαΐα: «καὶ ἐπάνω στὰ βουνὰ καὶ στὰ ὄρη θὰ κριθῶ μαζί σας»⁷.

6. Ἡσαΐα Ἀσμ. 4,8. 7. Δέν ὑπάρχει τέτοιο χωρίο στὸν Ἡσαΐα. Βλ. Τεζ. 6,3. Μιχ. 6,1.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐπειδὴ τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τὸν περιγίειον τοῦτον τρόπον προνοητικῶς εἰσι πεπιστευμένοι ἄγγελοι, διακονοῦντες ἡμῖν τοὺς θείους λόγους, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ προφηταὶ διεκόμισαν ἡμῖν διὰ τῶν ἰδίων λόγων τοὺς τρόπους τῆς σωτηρίας, ἐπὶ τούτων οὖν λέγει κριθήσεται μεθ' ἡμῶν, ὄρη λέγων τοὺς ἀγγέλους, βουνοὺς δὲ τοὺς πατριάρχας καὶ προφήτας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 134

Τί σημαίνει τὸ τοῦ ψαλμοῦ, «ὄρφανὸν καὶ χήραν ἀναλήψεται καὶ ὁδὸν ἀμαρτωλῶν ἀφανιεῖ»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Χήρα ἐστὶ ψυχὴ τὸν φυσικὸν νόμον θνήξασα, ὄρφανὸς δὲ ἐστὶν ὁ ὑπόκλοπος τρόπος, ὁ χάριν φιλενδειξίας καὶ λημμάτων ἀδροτέρων ἐπιτηδευόμενος, πατέρα μὴ ἔχων τὸν Θεόν. Διὰ οὖν τῆς ὑποθετικῆς συμβουλῆς ὁ Κύριος τὸν μὲν φυσικὸν νόμον ζωοποιῶν, τὸν δὲ ὑπόκλοπον τρόπον διορθούμενος, ὥστε δι' 10 αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ μὴ διὰ φθειρομένην δόξαν γενέσθαι, ἀναλαμβάνει, ἐξαφανίζων τὰς ὁδοὺς τῶν ἀμαρτωλῶν, τουτέστι τὴν προτέραν ἀγωγὴν ἐν ἧ περιεπάτει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 135

Ἐκ τοῦ Ἰὼβ· «παρὰ τὸ μὴ ἔχειν σκέπην, πέτραν περιεβάλλοντο».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Τὰ μὴ ἔχοντα σκέπην πρότερον, τουτέστι πίστιν, ἦσαν τὰ

8. Ψαλμ. 145,9.

9. Ἰὼβ 24,8.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ τῆ ζωῆ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τὸν γύρω ἀπὸ τῆ γῆ τοῦτον τόπο ἢ πρόνοια τὸν ἔχει ἐμπιστευθεῖ στοὺς ἀγγέλους, ποὺ διακονοῦν γιὰ χάρη μας τοὺς θείους λόγους καὶ ὁμοια καὶ οἱ προφήτες μετέφεραν σ' ἐμᾶς μὲ τοὺς ἴδιους τοὺς λόγους τοὺς τοὺς τρόπους τῆς σωτηρίας, πάνω σ' αὐτὰ λέει ὅτι θὰ κριθεῖ μαζί μας, ὀνομάζοντας ὄρη τοὺς ἀγγέλους καὶ βουνὰ τοὺς πατριάρχες καὶ τοὺς προφήτες.

ΕΡΩΤΗΣΗ 134

Τί σημαίνει τὸ χωρίο τοῦ ψαλμοῦ, «θὰ ἀναλάβει τὴ φροντίδα τοῦ ὀρφανοῦ καὶ τῆς χήρας καὶ θὰ ἐξαφανίσει τὴν ὁδὸ τῶν ἀμαρτωλῶν»⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Χήρα εἶναι ἡ ψυχὴ ποὺ νεκρώθηκε ὡς πρὸς τὸ φυσικὸ νόμο, ὀρφανὸς εἶναι ὁ ὕπουλος τρόπος, ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ ἐπίδειξη καὶ μεγάλα κέρδη καὶ δὲν ἔχει πατέρα του τὸ Θεό. Μὲ τὴν ὑποθετικὴ συμβουλὴ λοιπὸν καὶ τὴν παραίνεσή του ὁ Κύριος ζωοποιώντας τὸ φυσικὸ νόμο καὶ διορθώνοντας τὸν ὕπουλο τρόπο, ἀναλαμβάνει αὐτὸς ὥστε, ὅ,τι κάνομε νὰ γίνεται γιὰ τὸ ἴδιο τὸ ἀγαθὸ κι ὄχι γιὰ τὴ φθειρόμενη δόξα, ἐξαφανίζοντας τίς μεθοδεύσεις τῶν ἀμαρτωλῶν, δηλαδὴ τὸν προηγούμενο τρόπο ζωῆς ποὺ ζοῦνε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 135

Ἄπὸ τὸν Ἰώβ· «ἐπειδὴ δὲν εἶχαν σκέπη προφυλάχτηκαν ἀπὸ τῆ πέτρα»⁹.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶχαν προηγουμένως σκέπη, δηλαδὴ πί-

ἔθνη· περιεβάλλοντο δὲ πέτραν, τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 136

Εἰ δυνατὸν φυσικὴν ἀπόδειξιν εὔρεθῆναι περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Πάντα τὰ ὄντα ἐν τρισὶ τρόποις εἶναι πεπίστευται, ἐν οὐσίᾳ, ἐν διαφορᾷ, ἐν ζωῇ· καὶ ἐκ μὲν τοῦ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων λόγου τὸ εἶναί τινα οὐσίαν πιστούμεθα, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ· ἐκ δὲ τῆς διαφορᾶς τῶν ὄντων τὴν σοφίαν, τουτέστι τὸν Υἱόν –σοφίας γὰρ τὸ ἀπονεῖμαι ἐκάστη φύσει τὴν πρόσφορον
10 ἰδιότητα, καὶ εὐκρινῆ καὶ ἄφурτα καὶ πρὸς ἑαυτὴν καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ διατηρεῖν ἕκαστον τῶν γεγονότων –ἐκ δὲ τῆς ζωῆς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄλλ’ ἐπὶ μὲν τοῦ Θεοῦ ταῦτα ἐνυπόστατα εἰσὶ καὶ λέγονται, ἐπὶ δὲ τῶν κτισμάτων συμβεβηκότα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 137

Ἐκ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου εἰς τὸ «πάντες μὲν εἰσέφερον τὸ κηρυχθὲν αὐτοῖς, οἱ δὲ αὐτεπάγγελτοι» ἦσαν καὶ τί σημαίνουν τὰ προσαγόμενα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Αὐτεπάγγελτοί εἰσιν οἱ ἐκ τῶν ἐνόντων αὐτοῖς φυσικῶν σπερμάτων πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐρχόμενοι, κηρυττόμενοι δὲ οἱ ἐκ διδασκαλίας εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐρχόμενοι. Καὶ χρυσὸν μὲν προσφέρει ὁ εὐσεβῶς τὸν περὶ θεολογίας λόγον ποιούμενος, ἄργυρον

10. Α' Κορ. 10,4.

11. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 19, Εἰς τὸν ἐξισωτὴν Τουλιανόν, 8

στη, ἦταν τὰ ἔθνη, ἀλλὰ προφυλάχτηκαν ἀπὸ τὴν πέτρα, τὴν πίστη δηλαδή στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό¹⁰.

ΕΡΩΤΗΣΗ 136

Ἄν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθεῖ φυσικὴ ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἅγια Τριάδα;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅλα τὰ ὄντα πιστεύεται ὅτι ὑπάρχουν μὲ τρεῖς τρόπους, ὡς οὐσία, ὡς διαφορὰ καὶ ὡς ζωὴ. Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ λόγο τῆς οὐσίας τῶν ὄντων βεβαιωνόμαστε ὅτι ὑπάρχει μιὰ οὐσία ποὺ εἶναι ὁ Πατέρας· ἀπὸ τὴ διαφορὰ τῶν ὄντων βεβαιωνόμαστε γιὰ τὴ σοφία, δηλαδή τὸν Υἱὸ –γιατὶ εἶναι ἔργο τῆς οὐσίας νὰ ἀπονεύει σὲ κάθε φύση τὴν ιδιότητα ποὺ τῆς ἀρμόζει καὶ νὰ διατηρεῖ καθένα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα εὐδιάκριτο καὶ ἄφουρτο καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸ της καὶ πρὸς τὰ ἄλλα– καὶ ἀπὸ τὴ ζωὴ βεβαιωνόμαστε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο. Ἀλλὰ στὴν περίπτωσι τοῦ Θεοῦ αὐτὰ εἶναι καὶ λέγονται ἐνυπόστατα, ἐνῶ στὴν περίπτωσι τῶν κτισμάτων εἶναι καὶ λέγονται συμβεβηκότα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 137

Ἀπὸ τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸ Θεολόγο στὴ φράσι «ὄλοι πρόσφεραν ὅ,τι τοὺς εἶπε, ἐνῶ ὀρισμένοι πρόσφεραν μὲ δική τους πρωτοβουλία»¹¹. Τί σημαίνουν αὐτὰ ποὺ πρόσφεραν;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

«Αὐτεπάγγελτου» εἶναι ὅσοι προσέρχονται στὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὰ φυσικὰ σπέρματα ποὺ ἔχουν μέσα τους, ἐνῶ «κηρυττόμενου» ὅσοι προσέρχονται στὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὴ διδασκαλία. Χρυσὸ προσφέρει ὅποιος ὁμιλεῖ περὶ θεολογίας μ' εὐσέβεια· ἄργυρο,

(PG 35,1052B12-13) καὶ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμος 5, σ. 404,21-22ε.

10 δὲ ὁ βίον καθαρὸν καὶ διδασκαλίαν λαμπρὰν καὶ διαφανῆ, λί-
θους δὲ τιμίους ὁ τὴν πρακτικὴν δυναστείαν θείοις λόγοις κο-
σμῶν, βύσσον δὲ κεκλωσμένην ὁ τὴν ἕξιν τῆς ἀρετῆς ἐν τοῖς
ἀκουσίοις πειρασμοῖς ἀτίνακτον διαφυλάττων καὶ δι' αὐτῶν
ὑδατος τρόπον τοὺς ἐγγινομένους τῇ ψυχῇ ἐκ τῆς ἀμαρτίας λο-
15 γισμοὺς ἀποπλύνων καὶ ἐξασπρύνων, κόκκινον δὲ νενησμένην
ὁ τῇ περιουσίᾳ τοῦ λόγου τὰ ἐφ' ἡμῖν ἡδονῇ καὶ *** πάθη ἐξα-
φανίζων διὰ τῆς νεκρώσεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος, πορφύ-
ραν δὲ ὁ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν ἀκριβῶς καὶ ἀπταιστως ἐγκολ-
πισάμενος· ἢ γὰρ πορφύρα κατὰ μίαν ἐπιβολὴν εἰς τὴν γνῶσιν
20 λαμβάνεται· ἐκ πολλῶν γὰρ καὶ διαφόρων σύγκειται εἰδῶν, κα-
θάπερ καὶ ἡ γνῶσις ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων θεωρημάτων.
Δέρματα δὲ ἠρυθροδανωμένα προσφέρει ὁ τῇ αἰσθήσει παντε-
λῶς νεκρωθεὶς, τρίχας δὲ ὁ τὴν παντελῆ πρὸς τὰ παρόντα ἀναι-
σθησίαν κτησάμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 138

Τί ἐστὶν τὸ τοῦ ψαλμοῦ «δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν
φόβῳ καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ» καὶ πῶς ἐστὶν
ἐν ταύτῳ δυνατὸν καὶ τρέμειν καὶ ἀγαλλιᾶσθαι καὶ
5 πῶς πάλιν ἐν τῷ ιη' λέγει «ὁ φόβος Κυρίου ἀγνός,
διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος», ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν «ἡ
ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον»· καὶ εἰ ἔξω βάλλεται
πῶς διαμένει;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

10 Διττὸς ὁ φόβος· ὁ μὲν ἐπὶ ἐγκλήμασιν, ὁ δὲ κατ' ἀξίαν τοῦ
ἀγαπωμένου· ἢ οὖν ἀγάπη τὸν ἐπὶ ἐγκλήμασιν φόβον ἀποτίθε-
ται, τὸν δὲ ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀγαπωμένου συντηρεῖ. Ἀγαλλίασις

12. Ἐδῶ ὑπάρχει χάσμα στὸ κείμενο.

13. Ψαλμ. 2,11.

ὅποιος ἔχει βίο καθαρό καὶ διδασκαλία λαμπρὴ καὶ διαφανή· λίθους πολύτιμους, αὐτὸς ποὺ στολίζει τὴν ἐπίδοση στὴν πράξη μὲ θείους λόγους, κλωσμένο βύσσινο ὕφασμα, ὅποιος φυλάει τὴν ἄσκηση τῆς ἀρετῆς ἀδιάσειστη στοὺς ἀκούσιους πειρασμοὺς καὶ μὲ αὐτὰ σὰν μὲ νερὸ ἀποπλύνει τοὺς λογισμοὺς ποὺ προκαλεῖ ἢ ἁμαρτία στὴν ψυχὴ· κόκκινο κλωσμένο ὕφασμα, ὅποιος μὲ τὴ περίσσεια τοῦ λόγου του ἐξαφανίζει μὲ τὴ νέκρωση τῶν μελῶν τοῦ σώματος τὰ πάθη ποὺ μᾶς κυριεύουν μὲ τὴν ἡδονὴ καὶ ...¹² πορφύρα προσφέρει ὅποιος ἔχει ἐγκολπωθεῖ ἀκριβῶς κι ἀλάνθαστα τὴ γνώση τῶν ὄντων. Ἡ πορφύρα κατὰ μιὰ ἄποψη ἀντιστοιχεῖ στὴ γνώση, γιὰτὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα εἶδη, ὅπως καὶ ἡ γνώση ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα θεωρητικὰ στοιχεῖα. Δέρματα βαμμένα μὲ ἐρυθρόδανο προσφέρει ὅποιος ἔχει τελείως νεκρωθεῖ ὡς πρὸς τὴν αἴσθηση, καὶ μαλλιά προσφέρει ὅποιος ἔχει ἀποχτήσει τέλεια ἀναισθησία γιὰ τὰ παρόντα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 138

Τί σημαίνει τὸ τοῦ ψαλμοῦ «κύηρετῆστε τὸν Κύριο μὲ φόβο σὰν δοῦλοι καὶ δοκιμάσατε ἀγαλλίαση μὲ τρόμο»¹³, καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ ταυτόχρονα νὰ τρέμει καὶ νὰ χαίρεται κανεὶς καὶ πῶς πάλι λέει στὸν δέκατο ὄγδοο ψαλμὸ «ἀγνὸς εἶναι ὁ φόβος τοῦ Κυρίου καὶ παραμένει στὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνα»¹⁴, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης λέει, «ἡ ἀγάπη βγάζει ἔξω τὸ φόβο»¹⁵. ἂν ὁ φόβος βγαίνει ἔξω, πῶς παραμένει;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ φόβος εἶναι διπλός· ὁ ἓνας εἶναι φόβος γιὰ παραβάσεις καὶ ὁ ἄλλος φόβος γιὰ τὴν ἀξία ἐκείνου ποὺ ἀγαπᾶμε. Ἡ ἀγάπη λοιπὸν ἀποδιώκει τὸ φόβο γιὰ τίς παραβάσεις, ἐνῶ διατηρεῖ τὸ φόβο γιὰ τὴν ἀξία ἐκείνου ποὺ ἀγαπᾶμε. Ἀγαλλίαση πάλι εἶναι

14. Ψαλμ. 18,10. 15. Ἰω. 4,18.

δέ ἐστὶν ἢ ἐπὶ κτήσει τινῶν ἐπίχαρτος διάθεσις, εὐφροσύνη δὲ ἢ ἐπὶ τῶν κτηθέντων ἀπόλαυσις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 139

Τί σημαίνουσιν αἱ τῷ Φαραῶ καθ' ὕπνον δειχθεῖσαι βόες καὶ οἱ στάχυες;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐνταῦθα ὁ Φαραῶ ἐπὶ τῆς φύσεως λαμβάνεται, οἱ δὲ βόες οἱ καλοὶ τὴν πρᾶξιν δηλοῦσιν, οἱ δὲ στάχυες τὴν γνῶσιν· ἐν γὰρ τῷ ἐβδοματικῷ τούτῳ χρόνῳ γνῶσις καὶ πρᾶξις ἐνεργοῦνται. Αἱ δὲ ἕτεραι βόες καὶ στάχυες αἱ αἰσχραὶ καὶ ἀνεμόφθοροι δηλοῦσι τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν κακίαν, αἵτινες ἴσχυσαν καταπιεῖν
10 τὴν τε πρακτικὴν τῶν βοῶν ἀκμαιοῦτητα, τὴν τε γνῶσιν τὴν διὰ τῶν καλῶν σταχύων δηλουμένην. Ἄλλ' ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Ἰωσήφ, ὁ μόνος καὶ προγνώστης καὶ διορθωτὴς τῆς τοιαύτης λιμοῦ, λαμβάνων πίστιν ὡσπερ χρυσὸν καὶ λαμπρὸν βίον ὡσπερ ἀργύριον καὶ ἠθικὴν φιλοσοφίαν
15 ὡσπερ πρόβατα καὶ τὸ εὐδρομον καὶ πρόθυμον τοῦ κατὰ Θεὸν βίου ὡσπερ ἵππους, παρέχει τὸν σῆτον, τουτέστι τὴν ἀληθῆ γνῶσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 140

Τί ἐστὶν ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κριτὴς τῆς ἀδικίας καὶ τίς ἢ χήρα γονή;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 «Κριτὴν ἀδικίας» λέγει τὸν φυσικὸν νόμον, ἐκ τῆς παραβάσεως πωρωθέντα καὶ μήτε Θεὸν μήτε «ἄνθρωπον ἐντρεπόμενον», χήραν δὲ τὴν χηρεύουσαν ἀγαθῶν ἔργων ψυχὴν. Αὕτη γὰρ εἰ εἰς μετὰμελον ἔλθοι, ἐκβιάζεται τὸν φυσικὸν νόμον διοχλοῦσα διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἐγκρατείας ἀποσχέσθαι τῶν

ή χαρούμενη διάθεση για κάποια ἀποκτήματα καὶ εὐφροσύνη ἢ ἀπόλαυση ὄσων ἀποχτήσαμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 139

Τί σημαίνουν οἱ ἀγελάδες ποὺ εἶδε ὁ Φαραὼ στὸν ὕπνο του καὶ τί τὰ στάχυα;¹⁶;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐδῶ ὁ Φαραὼ ἐκπροσωπεῖ τὴ φύση, οἱ καλὲς ἀγελάδες δηλώνουν τὴν πράξη καὶ τὰ στάχυα τὴ γνώση· γιατί ἡ γνώση καὶ ἡ πράξη σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν ἐβδοματικὸ χρόνο ἐκτελοῦνται. Οἱ ἄλλες ἀγελάδες καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα τὰ ἀδύνατα, ποὺ χάλασαν ἀπὸ τὸν καιρό, δηλώνουν τὴν ἄγνοια καὶ τὴν κακία, ποὺ μπόρεσαν νὰ καταπιοῦν καὶ τὴν ἀκμαιοσύνη γιατὴν τῶν ἀγελάδων καὶ τὴ γνώση ποὺ δηλώνουν τὰ μεστὰ στάχυα. Ἀλλὰ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀληθινὸς Ἰωσήφ, ὁ μόνος ποὺ προγνωρίζει καὶ ποὺ θεραπεύει τὴν ἀρρώστια αὐτὴν, δεχόμενος πίστη ὡσὰν χρυσάφι καὶ βίο λαμπρὸ ὡσὰν ἄργυρο καὶ ἠθικὴ φιλοσοφία ὡσὰν πρόβατα καὶ τὴν ταχύτητα καὶ προθυμία τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς ὡσὰν ἵππους, παρέχει τὸ σιτάρι¹⁷, δηλαδή τὴν ἀληθινὴ γνώση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 140

Ποιὸς εἶναι ὁ ἀναφερόμενος στὸ Εὐαγγέλιο κριτῆς τῆς ἀδικίας καὶ ποιὰ ἢ χήρα γυναίκα¹⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κριτὴ ἀδικίας ἐννοεῖ τὸ φυσικὸ νόμο ποὺ ἔχει πωρωθεῖ ἀπὸ τὴν παράβαση καὶ δὲν ντρέπεται οὔτε Θεὸ οὔτε ἄνθρωπο¹⁹, ἐνῶ χήρα ἐννοεῖ τὴν ψυχὴ ποὺ χηρεῦει ἀπὸ ἀγαθὰ ἔργα. Ἄν αὐτὴ μετανοήσῃ, ἀσκεῖ βία στὸ φυσικὸ νόμο ἐνοχλώντας τον μὲ τὴν ἄσκηση καὶ τὴν ἐγκράτεια νὰ ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὰ παραφύ-

16. Γεν. 41,1-7.

17. Βλ. Γεν. 47,14-17.

18. Λουκᾶ 18,2-8· 18,6.

19. Λουκᾶ 18,2.

10 παρὰ φύσιν. Καὶ ἐάν, φησίν, ὁ νοῦς διὰ τῆς ἐσπουδασμένης καὶ φιλοπόνου προσεδρείας ἰσχύσει ἀνύσαι καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν, πόσω μᾶλλον, φησίν, ὁ Θεὸς εἰσακούσεται τῶν διὰ προσευχῆς ἐκτενοῦς καὶ ἀναιδοῦς προσεδρείας «βοώντων πρὸς αὐτόν»;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 141

Τίς ἢ κεφαλὴς ἢ ἐπιδοθεῖσα Ἰεζεκιήλ τῷ προφήτῃ, ἐν ᾗ ἐγγέγραπτο «θρῆνος καὶ μέλος καὶ οὐαί», καὶ πῶς ἐγλυκάνθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἡ κεφαλὴς ἐστὶν ὁ θεῖος λόγος· ἐγγέγραπται δὲ ἐν αὐτῷ «θρῆνος», τουτέστιν αἱ ἀπειλαὶ τῶν κολάσεων, «μέλος» αἱ τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίαι, «οὐαὶ» δὲ καθότι οἱ μήτε τῷ φόβῳ τῶν κολάσεων μήτε τῇ προτροπῇ τῶν ἐπαγγελιῶν σωφρονιζόμενοι
10 καὶ βελτίους γινόμενοι τὸ οὐαὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως πάντως ἐκδέχονται. Τὸ δὲ γλυκανθῆναι ἐν τῷ στόματι τοῦ προφήτου τὴν κεφαλίδα τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ὁ ἀεὶ μελετῶν τὰ προειρημένα καὶ προσέχων τοῖς ἀπειλουμένοις τε καὶ ἐπηγγελμένοις τῇ ἐλπίδι γλυκαίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 142

Τίνος χάριν μετὰ δέκα ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου τὸ Πνεῦμα κατήλθεν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Φασὶ τινες τῶν τὰ θεῖα πεπαιδευμένων, ὅτι ἐπειδὴ ἐννέα τάξεις κατὰ τὸν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις εἰσὶν, ἀνιῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὁ Κύριος –κατὰ γὰρ τὸ θεῖον πάντα πληροῖ– ἐκάστῳ τάγματι μίαν ἡμέραν ἀπένειμεν

20. Λουκᾶ 18,7.

21. Ἰεζ. 2,9–10. 22. Ἰεζ. 3,3. 23. Πράξ. 2,1–4.

24. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ οὐρανόου Ἱεραρχίας, VI 2 (PG

ση ἔργα. Καὶ ἂν ὁ νοῦς, λέει, μὲ τὴν ἔντονη καὶ φιλόπονη ἐπιμονὴ μπορέσει νὰ κατορθώσει καὶ τὰ ὑπερφυσικά, πόσο περισσότερο, λέει, ὁ Θεὸς θ' ἀκούσει αὐτοὺς ποὺ φωνάζουν πρὸς αὐτὸν μὲ ἐκτενὴ προσευχὴ καὶ ἀναιδὴ ἐπιμονή;²⁰

ΕΡΩΤΗΣΗ 141

Τί σημαίνει ἡ ἀρχὴ τοῦ βιβλίου ποὺ δόθηκε στὸν Ἰεζεκιήλ τὸν προφήτη, στὸ ὁποῖο εἶχε γραφεῖ «θρῆνος καὶ μέλος καὶ οὐαί»²¹, καὶ πῶς ἐγινε γλυκὺ στὸ στόμα του²²;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ πρωτοσέλιδο τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ θεῖος λόγος· σ' αὐτὸν ἔχει γραφεῖ 'θρῆνος', δηλαδὴ οἱ ἀπειλὲς τῶν κολάσεων, 'μέλος', οἱ ὑποσχέσεις τῶν ἀγαθῶν, καὶ 'οὐαί', ἐπειδὴ ὅσοι δὲ σωφρονίζονται οὔτε ἀπὸ τὸ φόβο τῶν βασανιστηρίων οὔτε ἀπὸ τὴν προτροπὴ τῶν ἐπαγγελιῶν οὔτε βελτιώνονται, ὅπως δὴποτε τοὺς περιμένει τὸ 'οὐαί τῆς αἰώνιας κόλασης. Τὸ ὅτι ἐγινε γλυκὺ τὸ πρωτοσέλιδο μέσα στὸ στόμα τοῦ προφήτη δηλώνει ὅτι, ὅποιος μελετᾷ πάντοτε ὅσα εἰπώθηκαν πρωτύτερα καὶ δίνει προσοχὴ στὶς ἀπειλὲς καὶ στὶς ὑποσχέσεις, γλυκαίνεται ἀπὸ τὴν ἐλπίδα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 142

Γιὰ ποιὸ λόγο κατέβηκε τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου δέκα ἡμέρες μετὰ τὴν Ἀνάληψη²³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Λένε μερικοὶ ποὺ ἔχουν μελετήσει τὰ θεῖα, ἐπειδὴ οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις εἶναι ἑννέα τάγματα, κατὰ τὸ Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη²⁴, ἀνεβαίνοντας ὁ Κύριος σὰν ἄνθρωπος –γιατὶ σὰν Θεὸς γεμίζει τὰ πάντα²⁵– ἀφιέρωσε σὲ κάθε τάγμα μία ἡμέρα

3,200D1-2).

25. Ἐφ. 1,23.

ἀπὸ τῆς ἐσχάτης ἕως τῆς τελευταίας· ἐδέοντο γὰρ καὶ αὐταὶ τῆς
 10 τοῦ Κυρίου πρὸς αὐτὰς ἐπιδημίας· ἐν αὐτῷ γάρ, κατὰ τὸν Ἀπό-
 στολον, ἀνακεφαλαιώθη οὐ μόνον τὰ ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν
 οὐρανῷ. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐνεφανίσθη τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ
 οὕτω τὸ Πνεῦμα κάτεισιν.

Ἔστι δὲ θεωρῆσαι τὸ προκείμενον καὶ κατ' ἄλλον θεω-
 15 ρίας τρόπον· ἐπειδὴ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐν ταῖς αὐτοῦ δέκα
 ἐντολαῖς ἐγκέκρυπται, σωματοῦται δὲ ἐν ἡμῖν συγκαταβαίνων
 ἡμῖν διὰ τῆς πράξεως, αὐθὶς τε ἀνάγει ἡμᾶς διὰ τῆς γνώσεως
 ὑψῶν ἡμᾶς, μέχρις οὗ ἔλθωμεν εἰς τὴν πάντων ὑψηλοτέραν
 τῶν ἐντολῶν, τὴν λέγουσαν «Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς
 20 ἔστιν»· ὅτε γὰρ ἐκ πάντων ἀφεθείς, μᾶλλον δὲ πάντα ἀφείς ὁ
 ἡμέτερος νοῦς εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν καταληξεί, τότε τὰς πυρίνας
 γλώσσας δέχεται, θεὸς κατὰ χάριν γινόμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 143

Τί δήποτε λέγοντος τοῦ Λουκᾶ ἐν ταῖς Πράξεσιν περὶ
 τοῦ Παύλου ὅτι «ἔσπευδεν, εἰ δυνατὸν ἦν αὐτῷ, ποιῆ-
 σαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς εἰς Ἱεροσόλυμα»,
 5 φαίνεται γονυκλισίαν ποιήσας, ὃ τοῖς κανόσιν ἀπηγό-
 ρευται;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οὐ περὶ αὐτῆς τῆς Πεντηκοστῆς ἐν ἧ τὸ Πνεῦμα κατῆλθεν
 λέγει, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ πενήκοντα ἡμέραι «ἡμέρα» λέγεται «τῆς
 10 Πεντηκοστῆς», ἔσπευδεν ὁ Παῦλος τὴν ἀπὸ τῆς πασχαλίας
 πρώτην ἡμέραν ποιῆσαι εἰς Ἱεροσόλυμα, ὡς δῆλόν ἐστιν ὅτι ἐν
 ταῖς νηστείαις ἔκλινεν γόνυ.

26. Ἐφ. 1,10. 27. Β' Κορ. 11,31.
 28. Δευτ. 6,4. 29. Πράξ. 2,3.

ἀπὸ τὸ κατώτατο ὡς τὸ ἀνώτατο· γιατί εἶχαν κι αὐτὰ ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἐπιδημία τοῦ Κυρίου σ' αὐτά. Γιατί σ' αὐτόν, κατὰ τὸν Ἀπόστολο, ἀνακεφαλαιώθηκαν ὄχι μόνο τὰ ἐπίγεια ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπουράνια²⁶. Ἐπειτ' ἀπὸ αὐτὸ παρουσιάστηκε στὸν Θεὸ καὶ Πατέρα καὶ ἔτσι κατεβαίνει τὸ Πνεῦμα²⁷.

Μποροῦμε νὰ ἐξηγήσομε τὸ ζήτημα καὶ μὲ ἄλλο πνευματικὸ τρόπο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι κρυμμένος μέσα στὶς δέκα ἐντολές καὶ σωματώνεται μέσα μας δείχνοντας σὲ ἐμᾶς συγκατάβαση ἔμπρακτα, καὶ πάλι μᾶς ἀνεβάζει μὲ τὴ γνώση ὑψώνοντάς μας, ὥσπου νὰ φτάσομε στὴν ὑψηλότερη ἀπὸ ὅλες ἐντολὴ πού λέει «ὁ Κύριος ὁ Θεός σου, εἶναι ἓνας Κύριος»²⁸, ὅταν λοιπὸν ἐλευθερωμένος ἀπὸ ὅλα ἢ καλύτερα ὅταν τὰ ἐγκαταλείψει ὅλα ὁ νοῦς μας καὶ καταλήξει στὸν ἴδιο τὸ Θεό, τότε δέχεται τὶς πύρινες γλῶσσες²⁹ καὶ γίνεται θεὸς κατὰ χάρη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 143

Γιατί, ἐνῶ λέει ὁ Λουκᾶς στὶς Πράξεις γιὰ τὸν Παῦλο ὅτι «βιαζόταν μήπως μπορούσε νὰ κάνει τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς στὰ Ἱεροσόλυμα»³⁰, φαίνεται νὰ κάνει προσευχὴ μὲ γονυκλισία, πράγμα πού ἔχει ἀπαγορευτεῖ ἀπὸ τοὺς κανόνες³¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Δὲν μιλάει γι' αὐτὴν τὴν Πεντηκοστή, κατὰ τὴν ὁποία κατέβηκε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ πενήντα μέρες καλοῦνται ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς³², βιαζόταν ὁ Παῦλος τὴν πρώτη ἀπὸ τὴν πασχάλια ἡμέρα νὰ τὴν κάνει στὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ γίνεται φανερὸ ὅτι στὶς ἡμέρες τῶν νηστειῶν ἔκανε γονυκλισία.

30. Πράξ. 20,16.

31. Πράξ. 20,36.

32. Πράξ. 20,16.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 144

Τί δήποτε ὁ ἀπόστολος Παῦλος Ρωμαῖον ἑαυτὸν ἀποκαλεῖ καὶ πρὸς χιλίαρχον διαλεγόμενος ἔφη ὅτι «ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οἱ κατὰ πᾶσαν χώραν, ὡς δὴ τι μέγα τὸ Ρωμαῖοι καλεῖσθαι νομίζοντες, παρέχοντες δόσεις ἀπεγράφοντο Ρωμαῖοι καὶ ἔτρεχεν εἰς τὸ γένος τὸ ὄνομα· ἐπειδὴ οὖν καὶ οἱ γονεῖς τοῦ Ἀποστόλου ὄντες ἐν Ταρσῶ ἀπεγράφησαν εἰς τὸ καλεῖσθαι
10 Ρωμαῖοι, εἰκότως ὁ Ἀπόστολος ὡς ἐξ αὐτῶν γεννηθεὶς λέγει ὅτι «ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 145

Ἐκ τοῦ Ἀμῶς τοῦ προφήτου· «καὶ συναθροισθήσονται πόλεις δύο ἢ τρεῖς εἰς μίαν πόλιν τοῦ πιεῖν ὕδωρ καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν». Τί δηλοῦσιν αἱ πόλεις;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πόλεις ἐνταῦθα τὰς ψυχὰς ὑποληπτέον διὰ τὸ ὡσπερ οἰκίαις συγκεῖσθαι καὶ δεκτικὰς εἶναι τῶν ἀρετῶν· δύο δὲ πόλεις τὰς διὰ πράξεως καὶ θεωρίας πεπολισμένας ψυχὰς· τρεῖς δὲ τὰς διὰ τῆς ἀνεन्दυάστου πίστεως τὴν θεολογίαν κατορθούσας.
10 Ἐπεὶ οὖν ὁ προφήτης ἐν εἴδει κατάρας τοῦτο ἔθηκεν, σημαίνει ὅτι ἡνίκα γένηται λιμός, οὐκ ἄρτου καὶ ὕδατος, «ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου», κἂν εἰς τὸ μέτρον φθάσωσιν τῶν εἰρημένων ἀρετῶν αἱ τοιαῦται ψυχαί, ἀμελήσωσι δέ, δοκοῦσι μὲν ζητεῖν γνῶσιν, ἐπειδὴ δὲ τὴν πρᾶξιν οὐ μετέρχονται, ἀποτυγχάνουσι·
15 κἂν εἰ συνάγεσθαι δοκοῦσιν εἰς μίαν πόλιν, τουτέστιν εἰς τὸν διδάσκαλον, οὐκ ἐμπιπλῶνται γνώσεως· οὐδὲ γὰρ αὐτῶ

33. Πράξ. 22,25,27· 22,28.

34. Πράξ. 23,3,28.

ΕΡΩΤΗΣΗ 144

Γιὰ ποιό λόγο ὁ Παῦλος ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτό του Ρωμαῖο καὶ μιλώντας πρὸς τὸ χιλιάρχο εἶπε «ἐγὼ ὁμοῦς εἶμαι καὶ γεννημένος»³³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Οἱ κάτοικοι ὁποιασδήποτε χώρας, θεωρώντας μεγάλο πράγμα νὰ καλοῦνται Ρωμαῖοι, ἔδιναν χρήματα καὶ πολιτογραφοῦνταν Ρωμαῖοι καὶ τὸ ὄνομα γινόταν οἰκογενειακό. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ οἱ γονεῖς τοῦ Ἀποστόλου ζῶντας στὴν Ταρσὸ γράφτηκαν νὰ καλοῦνταν Ρωμαῖοι, εὐλόγα ὁ Ἀπόστολος ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ αὐτοὺς λέει «ἐγὼ ὁμοῦς εἶμαι καὶ γεννημένος»³⁴.

ΕΡΩΤΗΣΗ 145

Ἄπὸ τὸν προφήτη Ἀμῶς «καὶ θὰ συγκεντρωθοῦν δύο ἢ τρεῖς πόλεις σὲ μία γιὰ νὰ πιοῦν νερὸ καὶ δὲ θὰ τὸ χορτάσουν»³⁵. Τί δηλώνουν οἱ πόλεις;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Πόλεις ἐδῶ πρέπει νὰ ἐννοήσομε τὶς ψυχές, γιὰτὶ εἶναι συγκροτημένες ὅπως τὰ σπίτια καὶ ἐπιδέχονται τὶς ἀρετές. Δύο πόλεις εἶναι οἱ ψυχές ποὺ ἔχουν οἰκοδομηθεῖ μὲ τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρία. Τρεῖς εἶναι οἱ πόλεις ποὺ μὲ ἀνεπιφύλακτη πίστη κατορθώνουν τὴ θεολογία. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ προφήτης τὸ διατύπωσε αὐτὸ ὡς κατάρα, σημαίνει ὅτι ὅταν πέσει πείνα, ὄχι ψωμιοῦ καὶ νεροῦ, ἀλλὰ πείνα πρὸς ἀκουή τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ³⁶, ἀκόμα κι ἂν φτάσουν οἱ ψυχές αὐτὲς στὸ βαθμὸ τῶν ἀρετῶν ποὺ εἶπαμε, δείξουν ὁμοῦς ἀμέλεια, νομίζουν βέβαια ὅτι ἐπιδιώκουν τὴ γνώση, ἐπειδὴ ὁμοῦς δὲν ἀσκοῦν τὴν πράξη, ἀποτυγχάνουν. Ἀκόμα κι ἂν πιστεύουν ὅτι μαζεύονται σὲ μία πόλη, δηλαδὴ στὸν δάσκαλο, δὲ χορταίνουν γνώση. Γιατὶ οὔτε στὸ

35. Ἀμῶς 4,8. 36. Ἀμῶς 8,11.

δίδεται τῆς διδασκαλίας ἢ χάρις, τοῦ δύνασθαι ποτίσαι τοὺς ἐν-
δεεῖς τὴν θεῖαν γνῶσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 146

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «πόλις ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο χίλιοι, ὑπο-
λειφθήσονται ἑκατόν, καὶ ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο ἑκατόν,
ὑπολειφθήσονται δέκα».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ ὁ πᾶς ἀριθμὸς εἰς τέσσαρας δεκάδας ἐμπεριέχεται
–οῖον, ἢ πρώτη ἀπὸ τῆς μονάδος δεκάς, εἶτα πάλιν αὐτὴ τῆς
ἐκατοντάδος ἐστὶ μονάς, εἶτα ἐκατοντὰς μονάς ἐστὶ τῆς χιλιά-
δος, πάλιν ἡ χιλιάς μονάς ἐστὶ τῆς μυριάδος –ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ τῆς
10 ἀρετῆς ἀριθμὸς κατὰ πρόσβασιν πληθύνεται καὶ τὴν προσθή-
κην λαμβάνει, τοῦτο, οἴμαι, δηλοῦσθαι διὰ τῶν ἀριθμῶν, ὅτι
τὰς δέκα ἐντολὰς οὕτω κατορθώσας, ὥστε ἐκάστην ἐντολὴν
ἐμπεριέχεσθαι ταῖς λοιπαῖς, οὗτος δεκαπλασιάσας ταύτας ἦλθεν
εἰς τὴν ἐκατοντάδα καὶ κατὰ τὴν Σάρραν τὸ ρ προσθήκην ἐδέ-
15 ξατο. Ὅστις δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις γνῶσιν κατώρθωσε δεκα-
πλασιάσας τὰ ἑκατόν ἦλθεν εἰς τὴν χιλιάδα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦ-
το τῷ προφήτῃ ἐν εἴδει κατάρας εἴρηται, τοῦτο δηλοῖ ὅτι διὰ
τῆς ἀμελείας ὁ εἰς τὸ μέτρον τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν χιλιάδος ἐλ-
θὼν ὑφίεται καὶ εἰς ἐκατοντάδα ἔρχεται· ὡσαύτως καὶ ὁ ἀπὸ
20 τῆς κατὰ τὴν πρᾶξιν ἐκατοντάδος εἰς μόνην τὴν κατὰ τὸ ἦθος
τῶν ἐντολῶν παρατήρησιν ἔρχεται ἢ καὶ Ἰουδαϊκῶς ταύτας ἐπι-
τελεῖ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 147

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ· «οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυ-
ρίου, καὶ αὕτη ἐστὶν σκότος καὶ οὐ φῶς, ὃν τρόπον ὅτ'
ἂν φύγη ἄνθρωπος ἐκ προσώπου τοῦ λέοντος καὶ ἐμ-
5 πέση αὐτῷ ἄρκος καὶ εἰσπηδήσῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ

δάσκαλο δὲν δίνεται ἡ χάρις τῆς διδασκαλίας, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ποτίσει ὄσους στεροῦνται τὴ θεία γνώση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 146

Ἐκ τῶν ἰδίων· «πόλη ἀπὸ τὴν ὁποία ἔβγαιναν χίλιοι, θ' ἀπομείνουν ἑκατό, κι ἀπὸ ἐκείνη πού ἔβγαιναν ἑκατό, θά μείνουν δέκα»³⁷.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ ὅλος ἀριθμὸς περιέχεται σὲ τέσσερες δεκάδες –ὅπως ἡ πρώτη ἀπὸ τὴ μονάδα δεκάδα, ἔπειτα πάλι αὐτὴ εἶναι ἡ μονάδα τῆς ἑκατοντάδας κι ἔπειτα ἡ ἑκατοντάδα εἶναι ἡ μονάδα τῆς χιλιάδας καὶ ἡ χιλιάδα πάλι εἶναι μονάδα τῆς μυριάδας– ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῆς ἀρετῆς πληθύνεται προχωρώντας καὶ παίρνει κάποια προσθήκη, νομίζω ὅτι μὲ τοὺς ἀριθμοὺς δηλώνεται τοῦτο, ὅτι ὁποῖος κατόρθωσε τὶς δέκα ἐντολές μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὥστε κάθε ἐντολὴ νὰ περιέχεται στὶς λοιπές, αὐτὸς δεκαπλασιάζοντας τὴς ἔφτασε στὴν ἑκατοντάδα καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ Σάρρα δέχτηκε τὴν προσθήκη τοῦ ρ³⁸. Ὅποιος τώρα κατόρθωσε κι αὐτὴν τὴ γνώση δεκαπλασιάζοντας τὸ ἑκατὸ ἔφτασε στὴ χιλιάδα. Ἐπειδὴ ὁμοίως καὶ αὐτὸ τὸ εἶπε ὁ προφήτης στὸ εἶδος τῆς κατάρας, δηλώνοντας αὐτό, ὅτι ὁποῖος ἔφτασε μὲ τὴν ἀμέλεια στὸ μέτρο τῆς χιλιάδας τῆς ἀρετῆς, ὑποχωρεῖ καὶ κατεβαίνει στὴν ἑκατοντάδα· ὁμοίως κι αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἑκατοντάδα τῆς πράξης κατεβαίνει μόνο στὴ φύλαξη ἀπὸ τὶς ἐντολές ὅλες μέσω τῆς ἐντολῆς τῆς ἠθικῆς ἢ καὶ τὴν ἐπιτελεῖ μὲ τὸν ἰουδαϊκὸ τρόπο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 147

Ἐκ τῶν ἰδίων· «ἀλίμονο γι' αὐτοὺς πού ἐπιθυμοῦν τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου κι αὐτὴ εἶναι σκοτάδι κι ὄχι φῶς, ὅπως ὅταν ξεφύγει ἄνθρωπος ἀπὸ ἓνα λιοντάρι καὶ πέσει ἐπάνω τοῦ ἀρκούδα καὶ ὀρμήσει μέσα στὸ σπίτι

καὶ ἀπερείσηται τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς τὸν τοῖχον καὶ δάκη αὐτὸν ὄφεις».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

«Ἡμέρα Κυρίου» ἐστὶν ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ γνῶσις τοῦ Κυ-
 10 ρίου· ὅστις οὖν ἐπιθυμεῖ ἐπιλαβέσθαι γνώσεως Θεοῦ ἄνευ πρά-
 ξεως, οὗτος εἰκότως ταλανίζεται· ὑπὸ γὰρ τῶν παθῶν διοχλού-
 μενος, θυμοῦ τε καὶ ἐπιθυμίας, φεύγειν τὸ δακεῖν ζητῶν ἐκ τοῦ
 λέοντος, τουτέστι τοῦ θυμοῦ, ἐμπίπτει εἰς τὴν ἄρκον τῆς ἐπιθυ-
 μίας· εἶτα ἐκ τούτων στενοχωρούμενος ἐμπεδᾷ εἰς τὸν οἶκον
 15 καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸν τοῖχον ἀπερείδεται καὶ δάκνει αὐτὸν ὄφεις·
 οἶκός ἐστιν ἡ ψυχὴ, τεῖχος δὲ τὸ σῶμα· ἐπειδὴν οὖν τὰς πρακτι-
 κάς τῆς ψυχῆς δυνάμεις τῇ ἀπολαύσει τοῦ σώματος ἀπερείση-
 ται, ἐξέρχεται ἡ ἡδονὴ—αὐτὴ γὰρ ὁ ὄφεις—καὶ δάκνει αὐτόν· δι'
 ἐκάστης γὰρ τοῦ σώματος αἰσθήσεως, ὡσπερ δι' ὀπῆς ἔρπου-
 20 σα ἡ ἡδονή, δάκνει τὴν ἀθλίαν ψυχὴν. Τῷ οὖν οὕτως ἀσθε-
 νοῦντι τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ὁ τῆς γνώσεως ἥλιος σκότος
 ἐστὶ καὶ τύφλωσις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 148

Ἐκ τοῦ ψαλτηρίου· «τὰ λόγια Κυρίου λόγια ἀγνά, ἀργύ-
 ριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῆ, κεκαθαρισμένον
 ἑπταπλασίως».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὡς ἀγνίζοντα ἡμᾶς ἀπὸ πάσης κηλίδος ἀμαρτιῶν εἰρηνται
 «ἀγνά»· «ἀργύριον δὲ πεπυρωμένον» διὰ τὸ διαφανὲς αὐτῶν
 καὶ φωτιστικὸν ὡς ἐν ἀργύρῳ· καὶ διὰ τὸ θεῖον αὐτῶν καὶ δο-
 κημαστικὸν τῶν ἡμετέρων καρδιῶν· γῆ γὰρ ἡ καρδία ἐν τῷ
 10 Εὐαγγελίῳ εἴρηται· «κεκαθαρισμένον δὲ ἑπταπλασίως» ὅτ' ἂν
 ἐκάστην ἐντολὴν ἑπταπλασίως καθαίρομεν. Καλὸν δὲ ἐπὶ μιᾶς

39. Ἄμως 1,18219. 40. Ἄμως 5,18.

41. Ψαλμ. 11,7.

του και στηρίζει τὰ χέρια του στὸν τοῖχο καὶ τὸν δαγκώσκει φίδι»³⁹.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡμέρα Κυρίου⁴⁰ εἶναι ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ γνώση ποὺ μᾶς δίνει ὁ Κύριος. Ὅποιος λοιπὸν ἐπιθυμεῖ ν' ἀποχτήσῃ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ χωρὶς ἔργα, αὐτὸς εὐλογα ταλανίζεται. Ἐπειδὴ τὸν κυνηγοῦν τὰ πάθη, ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία, ζητώντας ν' ἀποφύγει τὸ λιοντάρι, δηλαδή τὸ θυμὸ, πέφτει πάνω στὴν ἀρκούδα τῆς ἐπιθυμίας. Πιεζόμενος ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ πηδᾶ μέσα στὸ σπίτι, στηρίζει τὰ χέρια του στὸν τοῖχο καὶ τὸν δαγκώνει τὸ φίδι. Σπίτι εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τοῖχος τὸ σῶμα. Ὅταν λοιπὸν στηρίζει τὶς πρακτικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἐπάνω στὴ σωματικὴ ἀπολαυση, βγαίνει ἡ ἡδονὴ –γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ φίδι– καὶ τὸν δαγκώνει. Γιατὶ ἀπὸ κάθε αἴσθησι, σὰν ἀπὸ κάποια τρύπα, σέρνεται ἡ ἡδονὴ καὶ δαγκώνει τὴ δύστυχη ψυχὴ. Γι' αὐτὸν λοιπὸν ποὺ ἔχει αὐτὴ τὴν ἀσθένεια στὰ μάτια τῆς ψυχῆς ὁ ἥλιος τῆς γνώσης εἶναι σκοτάδι καὶ τύφλωσι.

ΕΡΩΤΗΣΗ 148

Ἀπὸ τὸ Ψαλτήρι: «τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι λόγια ἀγνά, ἀσήμι ποὺ ἀναχωνεῦτηκε μὲ τὴ φωτιά, δοκιμασμένο στὴ γῆ, καθαρισμένο ἑπτὰ φορές»⁴¹.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Λέγονται τὰ λόγια τοῦ Κυρίου ἀγνά ἐπειδὴ μᾶς ἐξαγνίζουν ἀπὸ κάθε κηλίδα ἀμαρτίας. Λέγονται ἀσήμι πυρακτωμένο, ἐπειδὴ εἶναι φωτεινὰ καὶ φωτίζουν ὅπως τὸ ἀσήμι κι ἐπειδὴ εἶναι θεϊκὰ καὶ δοκιμάζουν τὶς καρδιές μας· γιατί ἡ καρδιά λέγεται μέσα στὸ Εὐαγγέλιο γῆ⁴². Λέγονται καθαρισμένο ἑπτὰ φορές⁴³, ὅταν κάθε ἐντολὴ τὴν καθαρίζομε ἑπτὰ φορές. Εἶναι καλὸ ὅμως

42. Μαθ. 13,19.

43. Ψαλμ. 1,7.

έντολῆς σαφηνισθῆναι τὸ λεγόμενον· διαγορεύει ὁ νόμος τὸ «οὐ φονεύσης»· ὅστις οὖν ταύτην τὴν έντολὴν θέλει ἑπταπλασίως καθάραι, οὐ μόνον τοῦ διὰ χειρὸς φόνου ἀπέχεται, ἀλλὰ κἂν ἴδη
 15 πεινῶντα τρέφει, κἂν ἴδη διψῶντα ποτίζει, κἂν ἴδη γυμνὸν περιβάλλει, κἂν ἴδη ξένον συνάγει, κἂν ἴδη νοσοῦντα οὐ παρορᾷ, κἂν ἐν φυλακῇ ἴδη τρέχει πρὸς αὐτόν· καὶ ἀπλῶς ὁ ἐνὸς τούτων ἀμελήσας κατὰ τοῦτον φόνον εἰργάσατο· ἔασε γὰρ ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ ἀποθανεῖν, δυνάμενος ἀνακτήσασθαι τὸν δεόμενον αὐτοῦ.
 20 Συνάπτων οὖν τις τὰς ἀπηριθμημένας ἐξ τοῦ Κυρίου έντολὰς τῆς νομικῆς «οὐ φονεύσης» έντολῆς, καθαίρει τὸ λόγιον Κυρίου ἑπταπλασίως· τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ ἐκάστης έντολῆς δυνατὸν ἐφαρμόζειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 149

Ἐκ τῶν Παροιμιῶν· «σπάνιον εἰσάγαγε σὸν πόδα πρὸς τὸν σεαυτοῦ φίλον, μήποτε πλησθεῖς σου μισήση σε».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Φίλον ένταῦθα τὸ σῶμα ἡμῶν λέγει διὰ τὴν πρὸς αὐτὸ φυσικὴν ένωσίν τε καὶ στοργήν. Παραινεῖ οὖν ὁ λόγος τὴν περὶ τὸ σῶμα πρόνοιαν μὴ πεφροντισμένην ποιεῖσθαι, ἀλλὰ μόνῳ τῷ τῆς ψυχῆς ἴχνει τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν ποιεῖσθαι, καὶ τοῦτο δὲ
 10 σπανίως, μήποτε, τὴν ἀνάπαυσιν αὐτοῦ περὶ πολλοῦ ποιουμένου σου, τὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ μισούντων ἐν σοὶ ένδείξεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 150

Τί σημαίνει τὸ ἀπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ λεγόμενον τὸ «ἐγὼ ἀπετίννουσ κλέμματα ἡμέρας καὶ κλέμματα νυκτός»;

νά διασαφηνίσουμε τὸ λόγο μας ἐπάνω σὲ μιά ἐντολή· Προστάζει ὁ νόμος «δὲ θὰ φονεύσεις»⁴⁴. Ὅποιος λοιπὸν θέλει νὰ καθαρίσει ἑφτά φορές αὐτὴ τὴν ἐντολή, δὲν ἀποφεύγει μόνο τὸ φόνο μὲ τὸ χέρι, ἀλλὰ κι ἂν δεῖ πεινασμένο τοῦ δίνει τροφή, κι ἂν δεῖ διψασμένο τοῦ δίνει νερό, κι ἂν δεῖ γυμνὸ τὸν ντύνει, κι ἂν δεῖ ξένο τὸν περιμαζεύει, κι ἂν δεῖ ἄρρωστο δὲν τὸν προσπερνᾷ, κι ἂν δεῖ κάποιον στὴ φυλακή, τρέχει σ' αὐτόν⁴⁵· καὶ γενικὰ ὅποιος ἀδιαφορήσει γιὰ ἓναν ἀπὸ αὐτούς, προξενεῖ σ' αὐτὸν φόνο. Γιατὶ τὸν ἄφησε ὅσο ἦταν στὸ χέρι του νὰ πεθάνει, ἐνῶ μπορούσε νὰ σώσει αὐτὸν ποὺ τὸν παρακαλοῦσε. Συνδέοντας λοιπὸν κάποιος τὶς ἕξι ἐντολὲς τοῦ Κυρίου ποὺ ἀπαριθμήσαμε μὲ τὴν ἐντολή τοῦ νόμου «δὲ θὰ φονεύσεις» καθαρίζει τὸ λόγο τοῦ Κυρίου ἑφτά φορές. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει καὶ γιὰ κάθε ἐντολή.

ΕΡΩΤΗΣΗ 149

Ἄπὸ τίς Παροιμίες· «νὰ ἐπισκέπτεσαι σπάνια τὸν φίλο σου, μήπως σὲ χορτάσει κάποτε καὶ σὲ μισήσει»⁴⁶.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Φίλο ἐδῶ ὀνομάζει τὸ σῶμα μας ἐξαιτίας τῆς φυσικῆς ἔνωσης καὶ στοργῆς μας πρὸς αὐτό. Ὁ λόγος αὐτὸς μᾶς προτρέπει νὰ μὴ παρέχομε στὸ σῶμα πάρα πολὺ ἐπιμελημένη πρόνοια, ἀλλὰ νὰ τὸ φροντίζουμε μόνο μὲ τὸ ἐλάχιστο τῆς φροντίδας ποὺ δείχνουμε στὴν ψυχὴ, καὶ αὐτὸ σπάνια, μήπως, φροντίζοντας ὑπερβολικὰ τὴν ἀνάπαυσή του, σοῦ παρουσιάζει συμπεριφορὰ τῶν ἐχθρῶν σου καὶ ὄσων σὲ μισοῦν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 150

Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγεται ἀπὸ τὸν πατριάρχη Ἰακώβ, «ὄ,τι σοῦ ἔκλεβαν τὴ μέρα ἢ τὴ νύχτα ἐγὼ σοῦ τὸ πλήρωνα ἀπὸ τὰ δικά μου»⁴⁷;

46. Παρμ. 25,17. 47. Γεν. 31,39.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

«Κλέμματα ἡμέρας» νόησον τὰ διὰ τῶν ἔξωθεν αἰσθήσεων συμβαίνοντα ἡμῖν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ ἡττήματα, ὑπὲρ ὧν ὁ πατριάρχης ἀπετίννυε τοὺς τῆς ἀσκήσεως πόνους. «Κλέμματα δὲ νυκτός» εἰσιν ἅπερ διὰ τῶν ἔνδον λογισμῶν συλᾶ ἡμᾶς ὁ
 10 ἐχθρός, ὑπὲρ ὧν χρῆ ἡμᾶς κατὰ τὸν πατριάρχην ἀποτιννύειν πόνους καὶ ἀγρυπνίας καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀσκήσεως εἶδη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 151

Τί σημαίνει ἡ κατὰ τὸν νόμον περὶ τῆς ἀγνοίας τοῦ
 φόνου νευροκοπούμενη ἐν τῇ φάραγγι δάμαλις;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Σημαίνει διὰ τούτων τὸ πνευματικὸν βούλημα τῆς Γραφῆς, ὅτι οὐ μόνον περὶ τῶν προδήλων ἀμαρτημάτων χρῆ δεδοικέναι ὡς μέλλοντας ὑπὲρ αὐτῶν διδόναι δίκην, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀγνώστως ἡμῖν πραττομένων δεδοικότας, αἰεὶ τὴν δάμαλιν, τουτέστι τὴν σάρκα ἡμῶν, νευροκοπεῖν ἐν τῇ φάραγγι τῆς ἐγκρα-
 10 τείας καὶ τῆς ἀσκήσεως. Διὰ τοῦτο δὲ τὴν δάμαλιν ζῶσαν κατελίμπανον, ἵνα καὶ ἡμεῖς μάθωμεν μὴ τὸ σῶμα ἀποκτέννειν, ἀλλὰ τὰς ἐπανισταμένας ἡδονὰς νευροκοπεῖν καὶ δαμάζειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 152

Τί σημαίνουσι Ναδὰβ καὶ Ἀβιούδ οἱ «προσενέγκαντες
 πῦρ ἀλλότριον» καὶ διὰ τοῦτο κατακαέντες;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Οἱ αἰεὶ τῷ Θεῷ ἱερατεύοντες καὶ προσάγοντες ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ θυσίαν ζῶσαν, καὶ τὴν ζέσιν τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἔχοντες

48. Δευτ. 21,1-4. 49. Λευιτ. 14,1-2. Ἀριθμ. 3,4,26,61.

50. Ρωμ. 12,1.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κλοπιμαῖα τῆς ἡμέρας νὰ ἐννοήσεις ὅσες ἦττες ἀπὸ τὸν πονηρὸ μᾶς συμβαίνουν μέσω τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων, γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ πατριάρχης πλήρωνε μὲ τοὺς κόπους τῆς ἄσκησης. Κλοπιμαῖα τῆς νύχτας εἶναι ὅ,τι μᾶς παίρνει ὁ ἐχθρὸς μὲ τοὺς ἐξωτερικοὺς λογισμοὺς μας, τὰ ὁποῖα πρέπει κατὰ τὸν πατριάρχη νὰ πληρώνομε μὲ κόπους κι ἀγρυπνίες καὶ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς ἄσκησης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 151

Τί σημαίνει ἡ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο θανάτωση τῆς δαμάλας στὸ φαράγγι μὲ τὸ κόψιμο τῶν νεύρων της στὴν περίπτωση ποὺ ἀγνοεῖται ὁ φονιάς⁴⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Μὲ αὐτὰ σημαίνεται τὸ πνευματικὸ βούλημα τῆς Γραφῆς ὅτι δὲν πρέπει νὰ φοβούμαστε γιὰ τὰ ὀλοφάνερα μόνο ἁμαρτήματα, ἐπειδὴ πρόκειται νὰ τιμωρηθοῦμε γι' αὐτὰ, ἀλλὰ φοβούμενοι καὶ γιὰ ὅσα πράττομε χωρὶς νὰ τὸ καταλάβομε, νὰ κόβομε τὰ νεῦρα πάντοτε τῆς δαμάλας, δηλαδῆ τῆς σάρκας μας, στὸ φαράγγι τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς ἄσκησης. Γι' αὐτὸ ἀφηνανζωντανῆ τῆ δαμάλα, γιὰ νὰ μάθομε κι ἐμεῖς νὰ μὴ φονεύομε τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὶς ἡδονές ποὺ ἐπαναστατοῦν νὰ κόβομε τὰ νεῦρα τους καὶ νὰ τὶς δαμάζομε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 152

Τί σημαίνει ὁ Ναδὰβ καὶ ὁ Ἀβιουδ ποὺ πρόσφεραν φωτιὰ ξένη καὶ γι' αὐτὸ κατακάηκαν⁴⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅσοι ἱερουργοῦν πάντοτε στὸ Θεὸ καὶ προσφέρουν τὸν ἑαυτὸ τους στὸ Θεὸ «θυσία ζῶσα»⁵⁰, κι ἔχουν μέσα τους τὴ

ἐν ἑαυτοῖς κατὰ τὸν Κλεόπαν, τὸ ἴδιον πῦρ τῷ Θεῷ προσάγου-
 σιν· ὅτ' ἂν δὲ ραθυμήσαντες ἔξω ταύτης τῆς καταστάσεως γέ-
 νωνται καὶ τὴν ἕξαψιν τῶν παθῶν ἐν ἑαυτοῖς συναγάγωσιν,
 10 τότε τὸ ἀλλότριον πῦρ ἐπεισηγάγον καὶ κατακαίονται τὴν συνεί-
 δησιν τῷ πυρὶ τῶν ἐλέγχων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 153

Τίνος χάριν ἢ σεμίδαλις ταῖς νομικαῖς θυσίαις ἀεὶ συμ-
 παραλαμβάνεται, καὶ ποτὲ μὲν ἐλαίῳ πεφυραμένη,
 ποτὲ δὲ εἰς κλίβανον, ποτὲ δὲ εἰς τήγανον;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τὴν σεμίδαλιν ἐπὶ τοῦ λόγου ληπτέον ὡς λογικῶν οὖσαν
 τροφήν· καὶ ὅτε μὲν ἐλαίῳ πεφυραμένη, τὸν λόγον δηλοῖ μετὰ
 τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσεως· ὅτ' ἂν δὲ εἰς τήγανον, δηλοῖ τὸν
 λόγον δεδοκιμασμένον καὶ συνεστῶτα ἐκ τῶν ἔνδοθεν προσπι-
 10 πτόντων ἡμῖν ἡδονικῶν πειρασμῶν· ὅτ' ἂν δὲ εἰς κλίβανον,
 δηλοῖ τὸν λόγον στερρὸν ὄντα διὰ τῆς ἐν ὑπομονῇ δοκιμασίας
 τῶν ἔξωθεν ἡμῖν προσπιπτόντων πειρασμῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 154

Διατί ἐν τῷ ἑβδόμῳ μηνὶ εἰς τὴν πεντεκαιδεκάτην
 ἡμέραν, ἑπτὰ ἡμέρας ἑορταζόντων τῶν κατὰ τὸν νό-
 μον, προσῆγον εἰς τὴν πρώτην ἡμέραν ἰδ' ἰδ' μόσχους καὶ
 5 ἐκάστης ἡμέρας ὑφαίρουσαν τὸν ἕνα μόσχον, ἕως οὗ
 ἦλθον εἰς τοὺς ἑπτὰ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου στραφῆναι δεῖ καὶ γε-
 νέσθαι ὡς τὰ παιδιά, τὸ δὲ παιδίον ἐστέρηται πάντῃ τῆς ἔμπα-
 10 θοῦς κινήσεως, ἡνίκα δὲ γένηται δεκατεσσάρων ἐτῶν εὐθέως ἢ
 ἔμπαθῆς κίνησις ἀρχεται ἐν αὐτῷ διεγείρεσθαι, τοῦτο οὖν, ὡς

51. Λουκᾶ 24,18· 32.

52. Λευιτ. 2,1-6.

φλόγα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁵¹ κατὰ τὸν Κλεόπα, προσφέρουν στὸ Θεὸ τὴν ἴδια τὴ φωτιά τους. Ὅταν ὁμως δείξουν ραθυμία καὶ βγοῦν ἔξω ἀπὸ αὐτὴν τὴν κατάσταση καὶ συγκεντρώσουν μέσα τους τὴν ἔξαψη τῶν παθῶν, τότε ἔβαλαν μέσα τους τὴν ξένη φωτιά καὶ κατακαίγεται ἡ συνείδησή τους ἀπὸ τὴ φωτιά τῶν ἐλέγχων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 153

Γιὰ ποιὸ λόγο τὸ σεμιγδάλι συμπεριλαμβάνεται πάντοτε στὶς θυσίες τοῦ νόμου ἄλλοτε ζυμωμένο μὲ λάδι, ἄλλοτε ψημένο στὸ φούρνο καὶ ἄλλοτε σὲ τηγάνι⁵²;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ σεμιγδάλι πρέπει νὰ τὸ θεωρήσουμε ὡς λόγο, ἐπειδὴ εἶναι τροφή τῶν λογικῶν ὄντων. Καὶ ὅταν εἶναι ζυμωμένο μὲ λάδι, δηλώνει τὸ λόγο τὸ φωτισμένο ἀπὸ τὴ γνώση. Ὅταν ψήνεται στὸν φούρνο, δηλώνει τὸ λόγο τὸ στερεωμένο ἀπὸ τὴν ὑπομονητικὴ δοκιμασία στοὺς πειρασμοὺς ποὺ μᾶς ἔρχονται ἀπ' ἔξω.

ΕΡΩΤΗΣΗ 154

Γιατί τὸν ἔβδομο μῆνα στὶς δεκαπέντε ὅταν γιόρταζαν σύμφωνα μὲ τὸ νόμο ἑπτὰ ἡμέρες, πρόσφεραν τὴν πρώτη ἡμέρα δεκατέσσερα μοσχάρια καὶ κάθε μέρα ἀφαιροῦσαν ἓνα μοσχάρι ὥσπου ἔφταναν στὰ ἑφτά⁵³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου «πρέπει νὰ ἀλλάξουμε καὶ νὰ γίνουμε σὰν τὰ παιδιὰ»⁵⁴ καὶ τὸ παιδί στερεῖται τελείως ἀπὸ τὴν ἐμπαθὴ ὀρμή, ἐνῶ ὅταν γίνει δεκατεσσάρων ἐτῶν ἀρχίζει ἀμέσως νὰ διεγείρεται σ' αὐτὸ ἡ ἐμπαθὴς ὀρμή, αὐτὸ

53. Ἄριθμ. 29,12-32.

54. Ματθ. 18,3.

οἶμαι, τὸ μυστικὸν τοῦ νόμου παραδηλοῖ, ὅτι χρὴ καὶ τῆς φυσικῆς κινήσεως τὴν μείωσιν τῷ Θεῷ ἱεουργεῖν, μέχρις ἂν εἰς τὴν τελείαν ἔλθωμεν ἀπάθειαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 155

Τί σημαίνουν οἱ σὺν ἄνδρες οἵτινες ἐπεσυνεστήσαντο Μωυσῆ καὶ «προσφέροντες τὸ θυμίαμα, ἐξῆλθε πῦρ παρὰ Κυρίου καὶ κατέφαγεν» αὐτοὺς καὶ προσέταξε
 5 Κύριος τῷ Ἐλεάζαρ «ἀνελέσθαι τὰ πυρεῖα αὐτῶν καὶ ποιῆσαι αὐτὰ λεπίδας ἐλατὰς» καὶ προσαρτῆσαι τῷ
 θυσιαστηρίῳ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ πενήκοντα ἀριθμὸς ἐπὶ τῶν θείων ἀεὶ λαμβάνεται ὡς
 10 ὑπερβατικὸς τῶν ὑπὸ χρόνον· ὁ δὲ τῶν διακοσίων ἀριθμὸς ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν καὶ αἰσθήσεων διὰ τὴν τοῦ τέσσαρα πρὸς τὸν πέντε ἀριθμὸν σύνθεσιν. Ὅσοι οὖν τὰ αἰσθητὰ αἰσθητῶς λαμβάνουσι καὶ τὰς θείας ἀρετὰς διὰ τὰ αἰσθητὰ μετέρχονται, οὗτοι ἐπισυνίστανται τῷ θείῳ νόμῳ καὶ τῷ πυρὶ τῶν ἐλέγχων τὴν
 15 συνείδησιν αὐτῶν κατακαίονται.

Καὶ τότε ὁ ἱερατικὸς τῆς διδασκαλίας λόγος τὰ πυρεῖα αὐτῶν λαμβάνει, τουτέστι τὸν νοῦν ἐν ᾧ τὸν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλον τῷ Θεῷ ἐνόμιζον προσάγειν, καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας τὸ ἐπικείμενον αὐτῷ πάχος ἐλαύνει καὶ λεπτύνει καὶ τῷ θυσια-
 20 στηρίῳ, τουτέστι τῇ θείᾳ γνώσει, προσάγει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 156

Τίνος χάριν «ἀλλαγμα κυνὸς καὶ μίσθωμα πόρνης» ἀπαγορεύει ὁ νόμος;

55. Ἀριθμ. 16,2,35· 17,1-3.

56. Ρωμ. 10,2.

λοιπόν, νομίζω, ότι δηλώνει αυτό το μυστικό του νόμου, ότι πρέπει και τη μείωση της φυσικής ὀρμῆς να προσφέρομε ἱερή θυσία στο Θεό, ὥσπου να φτάσουμε στην τέλεια ἀπάθεια.

ΕΡΩΤΗΣΗ 155

Τί θέλει να δηλωθεῖ με τοὺς διακόσιους πενήντα ἄνδρες πού ἐπιτέθηκαν κατὰ τοῦ Μωυσῆ κι ἐνῶ προσφέρναν θυμίαμα, βγήκε φωτιά σταλμένη ἀπό τὸν Κύριο καὶ τοὺς κατάφαγε καὶ πρόσταξε ὁ Κύριος τὸν Ἐλεάζαρ να μαζέψει τὰ θυμιατήρια τους καὶ να τὰ κάνει σφυρηλατώντας τα ἐλάσματα καὶ να τὰ προσαρτήσῃ στο θυσιαστήριο⁵⁵;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ ἀριθμὸς πενήντα χρησιμοποιεῖται πάντοτε γιὰ τὰ θεῖα ἐπειδὴ ὑπερβαίνει τὰ ὑποκείμενα στο χρόνο, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς διακόσια γιὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὶς αἰσθήσεις ἐξαιτίας τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τέσσερα με τὸ πέντε. Ὅσοι λοιπόν ἀντιλαμβάνονται τὰ αἰσθητὰ με τὴν αἴσθηση καὶ ἀσκοῦν τὶς θεῖες ἀρετὲς γιὰ χάρη τῶν αἰσθητῶν, αὐτοὶ ἐξεγείρονται κατὰ τοῦ θεοῦ νόμου καὶ κατακαίεται ἀπὸ τὴ φωτιά τῶν ἐλέγχων ἢ συνείδησή τους.

Καὶ τότε ὁ ἱερατικὸς λόγος τῆς διδασκαλίας παίρνει τὰ θυμιατήρια τους, δηλαδή τὸ νοῦ, με τὸν ὁπδο πίστευαν ὅτι προσέφεραν στο Θεό «τὸν ὄχι κατ' ἐπίγνωση ζῆλο τους»⁵⁶ καὶ με τὴ διδασκαλία καὶ τὸ πάχος πού τὸν καλύπτει τὸ σφυρηλατεῖ καὶ τὸ λεπταίνει καὶ τὸ προσφέρει στο θυσιαστήριο, δηλαδή στὴ θεία γνώση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 156

Γιὰ ποιό λόγο ἀπαγορεύει ὁ νόμος «τὴν προσφορὰ ἀπὸ συναλλαγὴ κίναιδου καὶ ἀμοιβῆ πόρνου»⁵⁷;

57. Δευτ. 23,19.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Σημαίνει διὰ τούτων ὅτι δεῖ τῷ Θεῷ τὰς ἀρετὰς προσάγειν θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας ἀνεπιμίκτους, θυμὸν λέγων τὸν κύνα, πόρνην δὲ τὴν ἐπιθυμίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 157

Ἐπειδὴ προδήλως ὁ κα' ψαλμὸς εἰς τὸν Κύριον ἀναφέρεται, πῶς νοήσωμεν τὸ «ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίαν ἐγένετο καὶ ἐκλήθη σκώληξ· ὡς γὰρ ὁ σκώληξ ἄνευ συνουσίας τίκτεται, οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἐκτὸς σπορᾶς συνελήφθη. Ἀλλὰ καὶ ὡς σκώληξ δέλεαρ γέγονε τῷ
10 διαβόλῳ· περιχανὼν γὰρ ὡς σκώληκι τῇ σαρκί, τῇ θεότητι περιεπάρη. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐστι σκώληξ· τῇ γὰρ σοφίᾳ ὁ σοφὸς εὐθὺς εὐρίσκεται, τῷ δὲ ἄφρονι σκολιός. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμῖν γίνεται σκώληξ ἡνίκα ἀμαρτάνομεν, τὴν συνείδησιν ἡμῶν διελέγχων καὶ κατατρώγων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 158

Τί ἐστὶ τὸ ἐν τῇ Γενέσει γεγραμμένον τὸ «καὶ ἔταξε τὰ χερουβὶμ καὶ τὴν φλογίνην ρομφαίαν τὴν στρεφομένην, φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὡσπερ τὸ ξύλον τὸ αἰσθητὸν τροφή γίνεται τῆς σαρκός, οὕτω καὶ τὸ «ξύλον τῆς ζωῆς», ὅπερ ἐστὶν ὁ Κύριος, τροφή καὶ ζωὴ γίνεται τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Ὅδοσ δὲ ἡ ἀπάγουσα πρὸς

58. Ψαλμ. 21,7.

59. Γεν. 3,24.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Μ' αὐτὰ δηλώνει ὅτι πρέπει νὰ προσφέρομε τίς ἀρετὲς στὸ Θεὸ χωρὶς πρόσμιξη θυμοῦ κι ἐπιθυμίας, ἐννοώντας ὡς θυμὸ τὸν κίναϊδο καὶ ὡς πόρνη τὴν ἐπιθυμία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 157

Ἐπειδὴ ὀλοφάνερα ὁ εἰκοστὸς πρῶτος ψαλμὸς ἀναφέρεται στὸν Κύριο, πῶς θὰ ἐξηγήσομε τὸ «ἐγὼ εἶμαι σκουλήκι καὶ ὄχι ἄνθρωπος»⁵⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ τὴν ἄφατη πρὸς ἐμᾶς φιλανθρωπία ἐγινε καὶ ὀνομάστηκε σκουλήκι· γιατί, ὅπως τὸ σκουλήκι γεννιέται χωρὶς συνεύρεση, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος συνελήφθη ἀσπόρως. Ἄλλὰ καὶ σὰν σκουλήκι ἐγινε δόλωμα γιὰ τὸ διάβολο· γιατί ἀνοίγοντας τὸ στόμα του νὰ φάει σὰν σκουλήκι τὴ σάρκα, καρφώθηκε ἐπάνω στὴ θεότητα. Ἄλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἐχθροὺς εἶναι σκουλήκι· γιατί στὴ σοφία ὁ σοφὸς βρίσκεται εἰλικρινής, ἐνῶ γιὰ τὸν ἀνόητο ὕπουλος. Ἄλλὰ καὶ γιὰ μᾶς γίνεται σκουλήκι ὅταν ἀμαρτάνομε, ἐλέγχοντας καὶ κατατρῶγοντας τὴ συνείδησή μας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 158

Τί σημαίνει τὸ γραμμένο στὴ Γένεση «καὶ ὄρισε τὰ Χερουβὶμ καὶ τὴ φλόγινη ρομφαία πού περιστρέφεται νὰ φυλάγουν τὴν ὁδὸ πρὸς τὸ δένδρο τῆς ζωῆς»⁵⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅπως τὸ αἰσθητὸ δέντρο γίνεται τροφή τῆς σάρκας, ἔτσι καὶ τὸ δέντρο τῆς ζωῆς⁶⁰, πού εἶναι ὁ Κύριος, γίνεται τροφή καὶ ζωὴ τῶν ψυχῶν μας. Καὶ ὁδὸς πάλι πού ὁδηγεῖ σ' αὐτὸν εἶναι

60. Γεν. 2,9.

αὐτόν ἐστὶν αἱ ἀρεταί, φυλάττεται δὲ αὐτὴ ὑπὸ τῶν χερουβιμ
 10 καὶ τῆς φλογίνης ρομφαίας· χερουβιμ δὲ ἐρμηνεύεται 'πλήθος
 γνώσεως', διὰ δὲ τῆς γνώσεως ὁ πόθος ἡμῖν ὁ πρὸς τὸν Θεὸν
 ἐγγίνεται, διὰ δὲ τῆς φλογίνης ρομφαίας, τουτέστι τῆς διακρίσε-
 ως τῆς τῶν μοχθηρῶν ἀναλωτικῆς, ὁ φόβος ἡμῖν προσγίνεται·
 ἄρα οὐδὲν φόβος καὶ πόθος ἐστὶν ὁ φυλάσσωσιν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύ-
 15 λου τῆς ζωῆς. Στρέφεισθαι δὲ λέγεται ἡ ρομφαία· ὅτι ἂν γὰρ
 ἀμαρτάνομεν διὰ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν διελέγχουσα κατὰ
 πρόσωπον ὑπαντᾷ, ὅτε δὲ μετανοῶμεν δίδωσι πάροδον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 159

Ἐκ τοῦ Ἀποστόλου· «ὅστις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέ-
 λιον τοῦτον χρυσοῦν ἢ ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα,
 χόρτον, καλάμην, τὸ πῦρ αὐτὰ δοκιμάσει. Εἴ τις οὐδὲν
 5 τὸ ἔργον μενεῖ ὁ ἐποικοδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἴ τι-
 νος δὲ τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, αὐτὸς
 δὲ σωθήσεται, οὕτω δέ, ὡς διὰ πυρός».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Θεμέλιός ἐστὶν ἡ τοῦ Χριστοῦ πίστις. Ἐποικοδομεῖ δὲ τις
 10 ἐν αὐτῇ ὡς χρυσοῦν μὲν τὴν θεολογικὴν μυσταγωγίαν, ὡς ἄργυ-
 ρον δὲ τὸν διαφανῆ βίον, λίθους δὲ τιμίους τοὺς εὐσεβεῖς λογι-
 σμούς, ξύλα δὲ τὴν περὶ τὰ αἰσθητὰ προσπάθειαν, χόρτον δὲ ὁ
 τὴν ἀλογίαν τρεφόμενος, καλάμην δὲ ὁ τὴν φθορὰν ἐργαζόμε-
 νος. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἐχόντων τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἢ τῆς γνώσε-
 15 ως ἡμέρα δηλοῖ ὅτι ἐν πυρὶ, τουτέστιν ἐν τῷ Πνεύματι, γέγονεν
 ἡ τούτων ἀποκάλυψις. Ἐν δὲ τοῖς ἀμαρτάνουσιν τὰ ἔργα κατα-
 καίονται, τῆς διαγνώσεως δικαιοῦσης τὴν συνείδησιν καὶ
 μειούσης τὰς ἀμαρτίας διὰ τῆς μετανοίας καὶ σωζούσης τὸν ἄν-
 θρωπον, ζημιούσης δὲ τοῦ προλαβόντος χρόνου τὴν ἀργίαν τῶν
 20 ἀρετῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τὰ ἔργα τῆς ἀμαρτίας

οί ἀρετές καὶ φυλάγεται αὐτὴ ἀπὸ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὴ φλόγινη ρομφαία. Χερουβὶμ ἐρμηνεύεται ‘πλήθος γνώσης’· μετὰ τὴ γνώση γεννιέται μέσα μας ὁ πόθος πρὸς τὸ Θεό, ἐνῶ μετὰ τὴ φλόγινη ρομφαία, τὴ ρομφαία δηλαδὴ τῆς διάκρισης ποὺ ἐξολοθρεύει τοὺς μοχθηροὺς, μᾶς ἔρχεται ὁ φόβος. Ἦρα λοιπὸν ὁ φόβος καὶ ὁ πόθος εἶναι ποὺ φυλάγουν τὴν ὁδὸ πρὸς τὸ δένδρο τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ ἡ ρομφαία λέγεται ὅτι περιστρέφεται· ὅταν δηλαδὴ ἁμαρτάνομε, μᾶς ἐλέγχει μετὰ τὴν συνείδησή μας καὶ μᾶς ἀντικρύζει ἀπὸ τὴν κόψη, ὅταν μετανοιῶνουμε μᾶς ἀφήνει νὰ περνᾶμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 159

Ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο· «Ὅποιος ἔχτισε πάνω σ’ αὐτὸ τὸ θεμέλιο χρυσάφι ἢ ἀσήμι, πέτρες πολύτιμες, ξύλα, χόρτο, καλαμιές, θὰ τὰ δοκιμάσει ἢ φωτιά. Ἦν κάποιου τὸ ἔργο ποὺ ἔχτισε πάνω σ’ αὐτὸ μένει, αὐτὸς θὰ λάβει μισθό· ἂν κάποιου τὸ ἔργο κατακαεῖ, θὰ χάσει τὴν ἀμοιβή του, ὁ ἴδιος ὅμως θὰ σωθεῖ, περνώντας σὰν μέσα ἀπὸ τὶς φλόγες»⁶¹.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Θεμέλιο εἶναι ἡ πίστη τοῦ Χριστοῦ. Πάνω σ’ αὐτὴν χτίζει κανεὶς σὰν χρυσάφι τὴ θεολογικὴ μυσταγωγία, σὰν ἀσήμι τὸ διάφανο βίο, σὰν πέτρες πολύτιμες τοὺς εὐσεβεῖς λογισμοὺς, σὰν ξύλα τὴν προσκόλλησιν εἰς αἰσθητὰ, σὰν χόρτο ὅποιος ἔχει τροφή του τὴν ἀλογία, σὰν καλαμιές ὅποιος κάνει τὰ ἔργα τῆς φθορᾶς. Καὶ γὰρ ὅσοις ἔχουν τὶς ἀγαθὰς πράξεις ἢ ἡμέρα τῆς γνώσης δηλώνει ὅτι μετὰ τὴ φωτιά, δηλαδὴ μετὰ τὸ Πνεῦμα, ἔγινε ἡ ἀποκάλυψή τους. Σ’ αὐτοὺς ποὺ ἁμαρτάνουν τὰ ἔργα τους κατακαίονται, δικαιοῦντας ἢ διάκριση τὴ συνείδηση, μειώνοντας τὶς ἁμαρτίες μετὰ τὴ μετάνοια καὶ σώζοντας τὸν ἄνθρωπο, τιμωρώντας ὅμως τὴν ἀργία εἰς τὶς ἀρετὰς τοῦ προηγούμενου χρόνου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μελλοντικὸ αἶώνα τὰ ἔργα τῆς

εἰς ἀνοπαρξίαν χωροῦσιν, τῆς φύσεως τὰς ἰδίας δυνάμεις σώας ἀπολαμβάνουσης διὰ τοῦ πυρὸς τῆς κρίσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 160

Τί ἐστὶν ὅπερ ὁ Δαυῖδ ψάλλει λέγων, «δὸς τὸ κράτος σου τῷ παιδί σου, καὶ σῶσον τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης σου»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ κατὰ φύσιν δοῦλοι ἐσμεν τοῦ Θεοῦ, τῆς δὲ παιδίσκης αὐτοῦ τῆς σοφίας υἱοί, δοθῆναι ἡμῖν εὐχεται πρῶτον τὸ κράτος, τουτέστι τὴν κατὰ τῶν παθῶν δυναστείαν, καὶ τότε διὰ τοῦτο ἡ σωτηρία ἡμῖν περιγίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 161

Ἐπειδὴ ἐν ταῖς Βασιλείαις γέγραπται ὅτι ὁ Θεὸς «ἐπέσεισε τὸν Δαυῖδ» ἀριθμῆσαι τὸν λαόν, ἐν δὲ ταῖς Παραλειπομέναις τὸν διάβολον λέγει, πῶς οὖν δειχθήσεται ἡ θεία Γραφή ἑαυτῇ συμφωνοῦσα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ ὁ Ἀπόστολος «θεὸν τοῦ αἰῶνος τούτου» λέγει τὸν διάβολον, κατὰ τοῦτο ἐκληπτέον τὸ τῶν Βασιλειῶν. Ἡ καὶ ἄλλως· ἐπειδὴ χωρὶς τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας οὐδὲν γίνεται, ἀλλ' 10 εἴτε κατὰ εὐδοκίαν, εἴτε κατ' οἰκονομίαν, εἴτε κατὰ συγχώρησιν τὰ πάντα γίνονται, τὸ ἐν ταῖς Βασιλείαις γεγραμμένον ὅτι «ὁ Θεὸς ἐπέσεισεν» ἀντὶ τοῦ «παρεχώρησεν» νοεῖν ἐστὶν εὐσεβές, ἐν δὲ ταῖς Παραλειπομέναις τὸν διάβολον τὸν ἐνεργήσαντα καὶ αἷτιον γενόμενον. «Ἐβδομηκοντα δὲ χιλιάδες πίπτουσιν» ἢ οἱ

62. Ψαλμ. 85,16. 63. Β' Βασ. 24,1.

64. Α' Παραλ. 21,1. 65. Β' Κορ. 4,4.

ἀμαρτίας καταλήγουν στην ἀνυπαρξία, ἐνῶ ἡ φύση ἀποδέχεται τις δυνάμεις της σῶες μέσω τῆς φωτιᾶς τῆς κρίσης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 160

Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ ψάλλει ὁ Δαβὶδ «δῶσε τὴ δύναμή σου στὸ παιδί σου καὶ σῶσε τὸ γιὸ τῆς δούλης σου»⁶²,

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ἀπὸ τῆ φύση μας εἴμαστε δούλοι τοῦ Θεοῦ καὶ υἱοὶ τῆς δούλης του τῆς σοφίας, εὐχεται πρῶτα νὰ μᾶς δοθεῖ ἡ δύναμη, δηλαδὴ ἡ ὑπερίσχυση κατὰ τῶν παθῶν, καὶ τότε χάρη σ' αὐτὸ ἔρχεται σ' ἐμᾶς ἡ σωτηρία μας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 161

Ἐπειδὴ στὸ βιβλίο τῶν Βασιλειῶν ἔχει γραφεῖ ὅτι «ὁ Θεὸς προστάζει τὸν Δαβὶδ νὰ ἀριθμήσει τὸ λαό»⁶³, ἐνῶ στὸ βιβλίο τῶν Παραλειπομένων λέει ὅτι τὸν διάταξε ὁ διάβολος⁶⁴, πῶς θὰ δεχθεῖ ὅτι ἡ θεία Γραφή συμφωνεῖ μὲ τὸν ἑαυτό της;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ Ἀπόστολος καλεῖ τὸ διάβολο θεὸ τούτου τοῦ αἰῶνα⁶⁵, πρέπει νὰ ἐννοήσομε τὸ λόγο τῶν Βασιλειῶν σύμφωνα μ' αὐτό. Ἦ καὶ διαφορετικά: ἐπειδὴ χωρὶς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ δὲν γίνεται τίποτε, ἀλλὰ ὅλα γίνονται εἴτε σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἴτε κατὰ θεία οἰκονομία ἢ καὶ κατὰ παραχώρησή του⁶⁶, αὐτὸ ποὺ εἶναι γραμμένο στὸ βιβλίο τῶν Βασιλειῶν ὅτι «ὁ Θεὸς πρόσταξε» εἶναι εὐσεβὲς νὰ τὸ ἐννοοῦμε ἀντὶ τοῦ 'παραχώρησε', ἐνῶ στὸ βιβλίο τῶν Παραλειπομένων πρέπει νὰ ἐννοοῦμε τὸν διάβολο ποὺ ἐνέργησε⁶⁷ καὶ ἔγινε αἴτιος. «Ἐβδο-

66. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Ἐπιστολὴ 26, PG 91,617A· Βλ. Ἐρώτηση 8,6.

67. Α' Παραλ. 21,14. Β' Βασ. 24,15.

15 εὐρεθέντες μετὰ Ἀβεσαλώμ ἢ οἱ τὸ πάθος ἔχοντες τῆς οἰήσεως καὶ ὑπερηφανίας. Κατὰ δὲ τὴν θεωρίαν, τοῦτο σημαίνει ὅτι πᾶς Δαυῖδ, ὁ μὴ κατὰ διάθεσιν ἀλλὰ συναρπαγῆν ἐπάρσεως ἀπογεννήσας λογισμόν, μεταγνοὺς αἰτεῖται τὸν Θεόν, καὶ θνήσκουσιν οἱ περὶ τὰ χρονικὰ καὶ πρόσκαιρα λογισμοί· ὁ γὰρ ἑβδομηκο-
20 στὸς ἀριθμὸς τὴν χρονικὴν κίνησιν σημαίνει διὰ τὸν ἑβδοματικὸν κύκλον. Διὰ τοῦτο γὰρ παραιτήσασθαι ἄμεινον τοῦ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν δαιμόνων διώκεσθαι καὶ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 162

Τί σημαίνει ὁ παραλυτικὸς ὁ διὰ τῆς στέγης ὑπὸ τεσσάρων χαλώμενος καὶ εἰ δυνατὸν κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀποστεγασθῆναι τὸν οἶκον;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν πάντως ἀπεστεγάσθη ὁ οἶκος, ἐπειδὴ οἱ τῶν τόπων ἐκείνων αὐτόπται γενόμενοι φασὶ τὰς στέγας τῶν οἴκων ἀπὸ λίθου κισηρήτου εἶναι ἐλαφροτάτου, ὥστε τὸν ἀποστεγάσαι βουλόμενον εὐκόλως καὶ συντόμως δύνασθαι
10 τοῦτο ποιεῖν. Κατὰ δὲ τὸν τῆς ἀναγωγῆς τρόπον, παραλυτικὸς ἔστι πᾶς νοῦς ἐν ἀμαρτίαις νοσῶν καὶ μὴ δυνάμενος διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας — αὕτη γὰρ ἡ θύρα— ἰδεῖν τὸν λόγον· διὰ τῆς πίστεως ἀποστεγάσας τὸ κάλυμμα τῆς παχύτητος τοῦ νομικοῦ γράμματος, διὰ τῶν τεσσάρων ἀρετῶν χαλᾶται ἐκ τοῦ ματαίου
15 ὕψους πρὸς τὸν ἑαυτὸν κενώσαντα λόγον καὶ τῇ πίστει καὶ τῇ πράξει λαμβάνει τὴν ἴασιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 163

Τί σημαίνει ἡ Βαβυλωνία κάμινος;

68. Ἰσμία Ἰσμ. 8,11.

69. Μάρκ. 2,4· Λουκᾶ 5,19.

μήντα χιλιάδες πέφτουν» ἢ εἶναι ὅσοι βρέθηκαν με τὸν Ἀβεσαλώμ ἢ ὅσοι ἔχουν τὸ πάθος τῆς οἴησης καὶ τῆς ὑπερηφάνειας. Μεταφορικὰ αὐτὸ σημαίνει ὅτι καθένας Δαβὶδ ποὺ τοῦ παρουσιάστηκε ἕνας λογισμὸς ἔπαρσης ὄχι ἀπὸ διάθεση ἀλλὰ ἐντελῶς ξαφνικά, μετανοώντας ζητᾷ τὸ Θεὸ καὶ πεθαίνουν οἱ λογισμοὶ του σχετικὰ με τὰ χρονικὰ καὶ τὰ πρόσκαιρα. Ὁ ἀριθμὸς δηλαδὴ ἑβδομήντα σημαίνει τὴν χρονικὴ κίνηση γιὰ τὸν ἑβδομαδικὸ κύκλο. Γι' αὐτὸ εἶναι καλύτερα νὰ παραιτηθεῖς ἀπὸ τὸ νὰ σὲ καταδιώκουν οἱ ἐχθροὶ δαίμονες καὶ νὰ ἔχεις πείνα γιὰ ν' ἀκοῦσεις τὸ λόγο του Κυρίου⁶⁸.

ΕΡΩΤΗΣΗ 162

Τί σημαίνει ὁ παραλυτικὸς ποὺ τὸν κατέβασαν οἱ τέσσερις ἀπὸ τὴ στέγη κι ἂν εἶναι δυνατὸ σύμφωνα με τὴν ἱερὰ ἱστορία ν' ἀποστεγαστεῖ τὸ σπίτι⁶⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Σύμφωνα βέβαια με τὴν ἱστορία ἔβγαλαν ὅπωςδήποτε τὴ στέγη ἀπὸ τὸ σπίτι, ἐπειδὴ ὅσοι γνώρισαν τοὺς τόπους ἐκείνους με τὰ ἴδια τους τὰ μάτια λένε ὅτι οἱ στέγες τῶν σπιτιῶν ἐκεῖ εἶναι ἀπὸ πέτρα κίσηρη πολὺ ἐλαφριά, ὥστε ὁποῖος θέλει νὰ ξεσκεπάσει ἕνα σπίτι μπορεῖ νὰ τὸ κάνει εὐκόλα καὶ σύντομα. Μεταφορικὰ ὁμοίως παραλυτικὸς εἶναι κάθε νοῦς ἄρρωστος ἀπὸ ἁμαρτίες καὶ ποὺ δὲν μπορεῖ με τὴ φυσικὴ θεωρία –γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ– νὰ δεῖ τὸ Λόγο. Ἀφοῦ με τὴν πίστη ἀποστεγάσει τὸ κάλυμμα τῆς παχύτητος τοῦ νομικοῦ γράμματος, με τὶς τέσσερες ἀρετὲς κατεβαίνει ἀπὸ τὸ μάταιο ὕψος πρὸς τὸ Λόγο ποὺ ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του⁷⁰ καὶ παίρνει τὴν ἴαση με τὴν πίστη καὶ με τὴν πράξη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 163

Τί σημαίνει τὸ καμίνι τῆς Βαβυλώνας⁷¹;

70. Φιλ. 2,7. 71. Δαν. 3,6.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Διττῶς τοὺς πειρασμοὺς προσγίνεσθαι ἡμῖν συμβαίνει·
 5 ἔκουσίως διὰ τῶν ἐν ἡμῖν ἡδονικῶν παθῶν, καὶ ἀκουσίως διὰ
 τῶν ἔξωθεν ἐπιφορῶν. Καὶ ὅτε μὲν ἔκουσίως, παρακελευομέ-
 νου τοῦ Ναβουχοδονόσορ, τουτέστι τοῦ διαβόλου, ἐξάπτομεν
 ἑαυτοῖς τὴν κάμινον τῶν παθῶν, ὑποκαίοντες θυμὸν μὲν ὡς
 κληματίδα, ἐπιθυμίαν δὲ ὡς πίσσαν, ἡδονὴν δὲ ὡς τὴν νάφθαν,
 10 τὴν τοῦ λόγου δὲ παρατροπὴν ὡς στυπσίον — τὸ γὰρ λίνον ἐπὶ
 τοῦ λόγου λαμβάνεται, ὅθεν καὶ οἱ ἱερεῖς ἱερατεύοντες λίνον ἐφό-
 ρουν—· ὅτ' ἂν οὖν ὁ λόγος παρατραπῆ, γίνεται στυπσίον καὶ δι'
 αὐτοῦ εὐχερῶς τὰ λοιπὰ πάθη ἐξάπτονται. Ἐὰν δέ τις κατὰ
 τοὺς μακαρίους παῖδας ἐπικαλέσεται τὸν Θεὸν διὰ τῆς ταπει-
 15 νώσεως καὶ τῆς ἐκτενοῦς προσευχῆς, ἐκλύεται τῶν δεσμῶν
 χειρῶν καὶ ποδῶν, τουτέστι τὴν πρακτικὴν καὶ τὴν κατὰ Θεὸν
 πορείαν, καὶ δροσίζεται τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
 Ὅτ' ἂν δὲ ἀκουσίως πειραζόμεθα καὶ ἀνάπτει ἡμῖν ὁ νοητὸς
 Ναβουχοδονόσορ τὴν κάμινον διὰ τῶν ἔξωθεν ἐπιφορῶν, νό-
 20 σων καὶ λοιπῶν ἀβουλήτων περιστάσεων, καὶ οὕτω δυνάμεθα
 διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ εὐχαριστίας δροσίζεσθαι τῇ ἐλπίδι τῶν
 ἀποκειμένων ἀγαθῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 164

Τίνος χάριν καταγελωμένου Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου
 ἐκ τῶν παίδων ἠδῆξαστο καὶ ἐξῆλθον ἄρκοι καὶ ἀνέρρη-
 ξαν μὲν παῖδας;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Φασί τινες μὴ εἶναι Ἰσραηλίτας τοὺς παῖδας, ἀλλ' ἐκ τῶν
 ἀλλοφύλων, καὶ οὐχὶ παῖδας τῇ ἡλικίᾳ, ἀλλὰ τῇ φρονήσει. Ἐπεὶ
 οὖν ἤκουον τὸν προφήτην πολλὰ σημεῖα ποιοῦντα καὶ οὐκ ἐπί-
 στευον, ἀλλὰ κατεγέλων αὐτῶ, παρῆσαν δὲ τινες μὴ κοινω-
 10 νοῦντες τῆς ματαιίας αὐτῶν γνώμης, ἵνα μὴ οὖν οὗτοι βλάπτων-

72. Δαν. 3,46.

73. Λευιτ. 6,3· 16,4.

74. Δαν. 3,51.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Οί πειρασμοὶ μᾶς ἔρχονται κατὰ δύο τρόπους· ἐκούσια μὲ τὰ πάθη τῆς ἡδονῆς μέσα μας, καὶ ἀκούσια μὲ τὶς ἐξωτερικὲς προσβολές. Κι ὅταν μᾶς ἔρχονται ἐκούσια, μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, δηλαδὴ τοῦ διαβόλου, ἀνάβομε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας τὸ καμίνι τῶν παθῶν μὲ προσάναμμα τὸ θυμὸ σὰν κληματίδα, τὴν ἐπιθυμία σὰν πίσσα, τὴν ἡδονὴ σὰ νάφθα⁷² καὶ τὴν παρεκτροπὴ τοῦ λόγου σὰν στουππὶ (γιατὶ τὸ λινάρι χρησιμοποιοεῖται γιὰ τὸ λόγο, γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἱερεῖς ὅταν λειτουργοῦσαν φοροῦσαν λινά)⁷³. Ὅταν λοιπὸν ὁ λόγος παρεκτραπεῖ γίνεται στουππὶ κι εὐκόλα μ' αὐτὸ ἀνάβουν τὰ ὑπόλοιπα πάθη. Ἄν ὅμως κάποιος, ὅπως οἱ μακάριοι τρεῖς νέοι, ἐπικαλεστεῖ τὸ Θεὸ μὲ τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἐκτενὴ προσευχή⁷⁴, ἐλευθερῶνεται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδιῶν⁷⁵, δηλαδὴ τὴν πρακτικὴ καὶ τὴ σύμφωνη μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πορεία, καὶ δροσιζεται μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος⁷⁶. Ὅταν ὅμως δεχόμεστε ἕναν ἀκούσιο πειρασμὸ κι ὁ νοητὸς Ναβουχοδονόσορ μᾶς ἀνάβει τὸ καμίνι μὲ τὶς ἐξωτερικὲς ἐπιθέσεις, νόσων δηλαδὴ κι ἄλλων ἀθέλητων περιστάσεων, μπορούμε καὶ ἔτσι νὰ δροσιζόμεστε μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν ἀγαθῶν ποὺ μᾶς περιμένουν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 164

Γιὰ ποῖό λόγο, ὅταν τὰ παιδιά περιγελοῦσαν τὸν προφήτη Ἐλισσαῖο προσευχήθηκε καὶ «βγήκαν ἀρκοῦδες ποὺ σπάραξαν σαράντα δύο παιδιά»⁷⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Λένε ὅτι τὰ παιδιά δὲν ἦταν ἰσραηλιτόπαιδα, ἀλλὰ παιδιά ἀλλοφύλων καὶ μάλιστα ὄχι παιδιά στὴν ἡλικία, ἀλλὰ στὴ γνώση. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἄκουγαν ὅτι ὁ προφήτης ἔκανε πολλὰ θαύματα καὶ δὲν τὸ πίστευαν ἀλλὰ τὸν περιγελοῦσαν, καὶ ὑπῆρχαν καὶ μερικοὶ ποὺ δὲν συμμερίζονταν τὴν ἄδικη γνώμη τους,

75. Δαν. 3,91-92. 76. Δαν. 3,50. 77. Δ' Βασ. 2,23-24.

ται καὶ τὸ βλάσφημον εἰς Θεὸν ἀνατρέχει, ἐπεξῆλθεν αὐτοῖς ὁ
 Θεός. Κατὰ δὲ τὴν θεωρίαν πᾶς νοῦς κατὰ τὸν Ἑλισσαῖον φα-
 λακρός, τουτέστι καθαρὸς ὑλικῶν νοημάτων, ἐν τῇ ἀναβάσει
 τῆς γνῶσεως πολλὰ ὑπὸ τῶν λογισμῶν τῶν περὶ τὰ αἰσθητὰ
 15 καὶ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος καταγελάται, τοῦ τεσσαράκοντα
 δηλοῦντος τὰ αἰσθητά· ὕλη δὲ καὶ τὸ εἶδος προστιθέμενα ἀπο-
 τελεῖ τὸν τεσσαρακονταδύο ἀριθμόν. Σκώπτεται οὖν ἐκ τῶν
 τοιούτων λογισμῶν ὁ νοῦς πρὸς τὸ εἰς ὄκνον αὐτὸν ἐμβληθῆναι
 πρὸς τὴν ἀρετὴν. Τούτους οὖν δι' εὐχῆς ἀναιρεῖ διὰ τῶν δύο
 20 ἄρκων, τουτέστι διὰ ἡδονῆς καὶ ἐπιθυμίας· κατ' ἀντιστροφῆν
 γὰρ ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταχειριζόμενα τὰ τοιαῦτα πάθη, ἀποκτε-
 νοῦσι τοὺς λογισμοὺς τοὺς ἐμπαίκτας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 165

Τί σημαίνει ἡ τοῦ Εὐαγγελίου παραβολὴ ἢ περιέχουσα
 τὴν συμβουλήν τῶν βασιλέων τῶν κ' καὶ τῶν δέκα
 χιλιάδων;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ μετὰ τῶν δέκα χιλιάδων παρατασσόμενος βασιλεὺς
 σημαίνει τὸν ἐν ἡμῖν βασιλέα νοῦν μετὰ τῶν δέκα ἐντολῶν πο-
 λεμοῦντα τῷ ἑτέρῳ βασιλεῖ τῷ ἔχοντι τὰς εἴκοσι χιλιάδας, του-
 τέστι τῷ κοσμοκράτορι τῷ μετὰ τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν αἰσθή-
 10 σεων ἀντιπαρατασσομένῳ· αἱ γὰρ πέντε αἰσθήσεις προσκλινό-
 μεναι τοῖς αἰσθητοῖς ἐκ τεσσάρων οὔσι στοιχείοις, ποιοῦσι τὸν
 εἴκοσι· διὰ τούτων γὰρ ἡμῖν ὁ ἐχθρὸς παρατάσσεται. Τὸ δὲ
 «καθίσαι» καὶ «βουλεύσασθαι» σημαίνει, Εἰ δυνατόν ἐστι πᾶ-
 σαν κακοπάθειαν καὶ πόνον ὑπὲρ ἀρετῆς ἀναδέξασθαι· εἰ δὲ μὴ
 15 γε, τὰ πρὸς εἰρήνην πρεσβεῦσαι, φησὶν, τουτέστι τοῖς ἐπιταχθεῖ-
 σιν ἡμῖν μετὰ τὴν παράβασιν φυσικοῖς ὑποτασσομένους, τὴν
 κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἀδυνάτως ἔχοντας μετελθεῖν πολιτείαν.

78. Δ' Βασ. 2,23. 79. Λουκᾶ 14,31-32.

80. Λουκᾶ 14,31.

για να μη βλάπτονται αυτοί και η βλασφημία ανατρέχει στο Θεό, επέφερε έναντιόν τους τιμωρία ο Θεός. Μεταφορικά όμως κάθε νοῦς, όπως ο Έλισσαῖος⁷⁸, φαλακρός, καθαρὸς δηλαδή ἀπὸ ὑλικά νοήματα, κατὰ τὴν πρόοδο τῆς γνώσης δέχεται πολλὰ περιπαίγματα ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς γύρω ἀπὸ τὰ αἰσθητά, τὴν ὕλη καὶ τὴ μορφή· ὁ ἀριθμὸς σαράντα δηλώνει τὰ αἰσθητά· ὅταν προστεθοῦν ἡ ὕλη καὶ ἡ μορφή γίνεται ὁ ἀριθμὸς σαράντα δύο. Δέχεται λοιπὸν ὁ νοῦς περιπαίγματα ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοὺς λογισμοὺς για να τὸν ρίξουν στὴν ἀδιαφορία για τὴν ἀρετή. Αὐτοὺς λοιπὸν μὲ προσευχὴ τοὺς σκοτῶνει μὲ τὶς δύο ἀρκούδες, τὴν ἡδονὴ δηλαδή καὶ τὴν ἐπιθυμία· χρησιμοποιούμενα δηλαδή τὰ πάθη αὐτὰ κατ' ἀντιστροφή για τὸ καλύτερο σκοτῶνουν τοὺς περιπαικτικούς λογισμοὺς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 165

Τί σημαίνει ἡ παραβολὴ τοῦ Εὐαγγελίου ποὺ περιέχει τὴν σύγκρουση τῶν δύο βασιλιάδων μὲ τὶς εἴκοσι καὶ μὲ τὶς δέκα χιλιάδες στρατό⁷⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ βασιλιάς ποὺ παρατάσσεται μὲ τὶς δέκα χιλιάδες εἶναι ὁ μέσα μας βασιλιάς νοῦς ποὺ μὲ τὶς δέκα ἐντολὲς πολεμεῖ τὸν ἄλλο βασιλιά⁸⁰ ποὺ ἔχει τὶς εἴκοσι χιλιάδες, δηλαδή τὸν κοσμοκράτορα, ποὺ ἀντιπαρατάσσεται μὲ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὶς αἰσθήσεις· γιατί οἱ πέντε αἰσθήσεις, ὅταν πολλαπλασιαστοῦν μὲ τὰ αἰσθητὰ ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα, κάνουν τὸν ἀριθμὸ εἴκοσι· γιατί μὲ αὐτὰ μᾶς πολεμᾷ ὁ ἐχθρός. Τὸ «να καθίσουμε καὶ να σκεφτοῦμε»⁸¹ σημαίνει, ἂν εἶναι δυνατὸ να δεχτοῦμε ὅποιαδήποτε κακοπάθεια καὶ ὅποιοδήποτε μόχθο για τὴν ἀρετή⁸². Ἄν ὄχι, να ζητήσουμε εἰρήνη, δηλαδή ὑποτασσόμενοι στὰ φυσικά ποὺ μᾶς ἐπιβλήθηκαν μετὰ τὴν παράβαση, ἀφοῦ δὲν ἔχομε τὴ δύναμη να ζήσουμε τὴ σύμφωνη μὲ τὸ Εὐαγγέλιο πολιτεία.

81. Λουκᾶ 14,31.

82. Λουκᾶ 14,32.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 166

Τί σημαίνει ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κωφὸς δαίμων;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ψυχὴ ἀνήκοος ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου ὀχλεῖται ὑπὸ τοῦ κωφοῦ δαίμονος· ὅτ' ἂν δὲ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ γένηται ἐν αὐτῇ
5 διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν, τότε οὐ μόνον ἀκούει, ἀλλὰ καὶ λαλεῖ διὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 167

Τί σημαίνει ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ Κυρίου πύργος, ὃν ὁ μὴ δυνηθεὶς ἀπαρτίσαι ἐμπαίζεται ὑπὸ τῶν παραπορευομένων;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ πύργος σημαίνει τὴν τῶν ἀρετῶν τελείωσιν μετὰ γνώσεως οἰκοδομηθεῖσαν. Ὅστις οὖν μετὰ τὴν κατὰ πρᾶξιν ἀπάθειαν ἔχει ἐπιτηδειότητα πρὸς ἐπίκτησιν φυσικῶν καὶ θεωρητικῶν καὶ θεολογικῶν λόγων, δι' ὧν ἀπαρτίζεται ἡ τελεία
10 γνῶσις, οὗτος ἀπαρτίζει τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου· ὁ δὲ ἐν τούτων ἐλλείπων, ὡς μὴ δυνηθεὶς εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὴν οἰκοδομὴν, ἐμπαίζεται παρὰ τῶν παραπορευομένων ***.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 168

*** εὐαγγελιστῶν δειχθήσεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τὰ καθόλου φασὶ σημαντικὰ εἶναι τῶν ἐπὶ μέρος καὶ τὰ
5 ἐπὶ μέρος τῶν καθόλου· ὁ οὖν εἰπὼν «ἦλθον τὸ ἀπολωλὸς ζητῆσαι», τὴν καθόλου φύσιν ἐσήμανεν Ἰσραὴλ οὔσαν κατὰ τὸν τῆς Γενέσεως λόγον καὶ τὸν «Θεὸν ἀεὶ ὀρώσαν»· ὁ δὲ εἰπὼν

ΕΡΩΤΗΣΗ 166

Τί σημαίνει ὁ «κουφὸς δαίμονας»⁸³ τοῦ Εὐαγγελίου;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ψυχὴ ποὺ δὲν ἀκούει τίς ἐντολὲς τοῦ Κυρίου τὴν ἐνοχλεῖ ὁ κουφὸς δαίμονας, ὅταν ὁμως ἔρθει μέσα της μὲ τὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, τότε ὄχι μόνο ἀκούει ἀλλὰ καὶ μιλάει μὲ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 167

Τί σημαίνει ὁ πύργος τῆς παραβολῆς τοῦ Κυρίου ποὺ ἀναφέρεται στὸ Εὐαγγέλιο, καὶ ποὺ ἐμπαίζεται ἀπὸ τοὺς περαστικούς ἐκεῖνος ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ τὸν ἀποτελειώσει⁸⁴;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ πύργος σημαίνει τὴν τελείωση τῶν ἀρετῶν ποὺ οἰκοδομήθηκε μὲ τὴ γνώση. Ὅποιος λοιπὸν μετὰ τὴν ἀπάθεια τῆς πράξης ἔχει τὴν ἰκανότητα ἀπόκτησης φυσικῶν καὶ θεωρητικῶν καὶ θεολογικῶν λόγων, ποὺ ἀπαρτίζουν τὴν τέλεια γνώση, αὐτὸς ὀλοκληρώνει τὴν οἰκοδομὴ τοῦ πύργου· ὅποιος ὁμως τοῦ λείπει ἓνα ἀπὸ αὐτά, ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε νὰ φέρει σὲ πέρας τὴν οἰκοδομή, γίνεται ὁ περίγελος τῶν περαστικῶν ***

ΕΡΩΤΗΣΗ 168

*** τῶν εὐαγγελιστῶν θὰ φανερωθοῦν.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὰ γενικά, λένε, σημαίνουν τὰ μερικὰ καὶ τὰ μερικὰ σημαίνουν τὰ γενικά. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ εἶπε «ἦρθα νὰ ζητήσω τὸ πρόβατο ποὺ χάθηκε»⁸⁵, σήμανε τὴ φύση στὸ σύνολό της ποὺ εἶναι Ἰσραὴλ, κατὰ τὸ λόγο τῆς Γένεσης⁸⁶, καὶ «ποὺ πάντα βλέ-

85. Λουκᾶ 19,10. 86. Γεν. 32,30.

«εἰς τὰ πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ» καὶ μόνον «ἀπεστάλθαι», καὶ αὐτὸς διὰ τοῦ ἐπὶ μέρους τὸ καθόλου ἐσήμανεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν
 10 τῷ Ἀβραὰμ τὸ διαρρυσθῆναι ἐν τῷ προπάτορι διὰ τῆς παρακοῆς
 τῆς φύσεως ἀγαθὸν δι' ἐπιγνώσεως ἀνεσώθη, ἐπαγγελίαν ὁ
 Θεὸς αὐτῷ δίδωσιν «πατέρα» αὐτὸν ἔσεσθαι «πολλῶν
 ἔθνῶν», τῶν δι' ἐπιγνώσεως εἰς τὴν ὁμοίαν αὐτοῦ πίστιν κα-
 ταντώντων καὶ υἱοθετουμένων αὐτῷ· δῆλον γὰρ ὅτι εἴπερ υἱο-
 15 θετοῦνται, καὶ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ εἰσι καὶ συγκληρονόμοι καὶ
 σύσσωμοι.

Ἡ δὲ αἴτησις τῶν ψυχίων τῆς Χαναναίας τὴν ἀρμόδιον
 τῶν εἰσαγομένων εἰς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ἐξ ἀπιστίας δηλοῖ δι-
 δασκαλίαν· ὁ γὰρ ἀπλοῦς καὶ τελειότατος τῆς γνώσεως λόγος
 20 εἰς πολλὰ μερίζεται κατὰ τὴν τῶν ὑποδεχομένων ἕξιν· ἄρα οὖν
 τοῖς εἰσαγομένοις ἀρμόδιός ἐστιν ἢ κατήχησις, ἣτις ψυχίων πα-
 ρεικάζεται. Ὁ δὲ κύων, ἐπειδὴ ζῶόν ἐστιν ὑλακτικόν, ἐκδιώ-
 κων μὲν τοὺς ἀλλοτρίους, προσσαίνων δὲ τοῖς οἰκείοις, λαμβά-
 νεται ἐπὶ τῆς πρακτικῆς ἕξεως, ἣτις ἐκδιώκει μὲν τὰς παρὰ φύ-
 25 σιν κακίας, προσσαίνει δὲ ταῖς φυσικαῖς ἀρεταῖς, τονωτικῶς
 ταύτας φυλάττουσα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 169

Τί σημαίνει ἢ κατὰ τὸν Ἰωάβ ἱστορία ἠνίκα τὸν Σάββε
 τὸν υἱὸν τοῦ Βοχορὶ ἐπεδίωκεν «ἐπαίροντα χεῖρα αὐ-
 τοῦ ἐπὶ Δαυῖδ», καὶ τίς ἢ γυνὴ ἢ ρίψασα ἀπὸ τοῦ τεί-
 5 χους τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ Ἰωάβ δασυνόμενος ἐρμηνεύεται 'ἔξωθεν' ἢ 'ἐπιδιώ-
 κων', ψιλούμενος δὲ 'διδούς ἢ πάροχος'· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τῆς ἀν-
 δρείας τὸν Ἰωάβ ἐκληπτέον, τὸν δὲ Σάββε ἐπὶ τῆς ὑπερηφανίας,
 10 ἣτις ὡς κεφαλὴ οἰκίσκων τρόπον καὶ τὰ λοιπὰ πάθη ἐμπεριέ-

87. Ματθ. 15,24. 88. Γεν. 17,5. 89. Ματθ. 15,26-27. Μάρκ.
 7,27-28.

πει τὸ Θεό». Αὐτὸ πάλι πού εἶπε ὅτι «στάλθηκε στὰ πρόβατα καὶ μόνο τοῦ οἴκου Ἰσραήλ»⁸⁷, κι αὐτὸς μὲ τὸ μερικὸ δήλωσε τὸ γενικό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ στὸν Ἀβραάμ ἀνασώθηκε μὲ τὴν ἐπίγνωση τὸ ἀγαθὸ πού ἐξαιτίας τῆς παρακοῆς ξέφυγε ἀπὸ τὸν προπάτορα, τοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς τὴν ὑπόσχεση ὅτι «θὰ γίνεῖ πατέρας πολλῶν ἐθνῶν»⁸⁸, πού μ' ἐπίγνωση καταλήγουν στὴν ὁμοια μὲ τὴ δική του πίστη καὶ υἱοθετοῦνται ἀπὸ αὐτόν. Γιατὶ εἶναι φανερὸ ὅτι ἂν υἱοθετοῦνται εἶναι κι ἀπὸ τὸν οἶκο Ἰσραήλ καὶ συγκληρονόμοι κι ἓνα σῶμα μαζί του.

Ἡ αἴτηση τῆς Χαναναίας νὰ λάβει τὰ ψυχία δηλώνει τὴν ἀρμόδια διδασκαλία γιὰ ὅσους εἰσάγονται ἀπὸ τὴν ἀπιστία στὸ βίο τῆς ἀρετῆς. Ὁ ἀπλὸς δηλαδὴ καὶ παντέλειος λόγος τῆς γνώσης μερίζεται σὲ πολλὰ ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεση ὧν τὸν δέχονται. Ἄρα λοιπὸν σὲ ὅσους εἰσάγονται ἀρμόδια εἶναι ἡ κατήχηση, πού παρομοιάζεται μὲ ψυχία⁸⁹. Ὁ σκύλος πάλι ἐπειδὴ εἶναι ζῶο πού ἀλυχτᾷ, διώχνει τοὺς ξένους καὶ κουνάει τὴν οὐρά του στοὺς γνωστούς, χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν πρακτικὴ ἱκανότητα, πού διώχνει τὶς παραφύσει κακίες, θωπεύει ὁμῶς τὶς φυσικὲς ἀρετὲς καὶ τὶς φυλάει δυναμώνοντάς τες.

ΕΡΩΤΗΣΗ 169

Τί σημαίνει ἡ σχετικὴ μὲ τὸν Ἰωάβ ἱστορία, ὅταν καταδίωκε τὸν Σάβее τὸν υἱὸ τοῦ Βοχορι⁹⁰ πού σήκωσε χέρι ἐναντίον τοῦ Δαβίδ⁹¹ καὶ ποιά εἶναι ἡ γυναῖκα πού ἔρριξε ἀπὸ τὸ τεῖχος τὸ κεφάλι του⁹²;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Ἰωάβ μὲ δασεία ἐξηγεῖται 'ἀπὸ ἔξω' ἢ 'αὐτὸς πού καταδιώκει', ἐνῶ μὲ ψιλὴ 'αὐτὸς πού δίνει' ἢ 'ὁ πάροχος'. Ἐδῶ τὸ ὄνομα Ἰωάβ πρέπει νὰ τὸ πάρομε μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀνδρείας, τὸ Σάβее μὲ τὴν ἔννοια τῆς ὑπερηφάνειας, πού σὰν κεφαλὴ τῶν οἰκίσκων περιέχει καὶ τὰ λοιπὰ πάθη. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἐνάρετος

90. Β' Βασ. 20,7.

91. Β' Βασ. 20,21.

92. Β' Βασ. 20,21-22.

χει. Ὅτι ἂν οὖν αἰσθηται ὁ ἐνάρετος νοῦς τῆς ἐπαναστάσεως τῆς ὑπερηφανίας, ἀποστέλει τὸν Ἰωάβ, τουτέστι τὴν ἀνδρείαν, ἐκδιώκουσαν καὶ παροτρύνουσαν τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις πρὸς ἀναίρεσιν αὐτῆς. Φεύγουσα οὖν αὐτὴ ἐγκρύπτεται ὡς εἰς τινα πόλιν, μιᾷ τῶν ἀρετῶν· ἐκπορθεῖ ταύτην ἢ ἀνδρεία, ζητοῦσα τὴν τῆς ὑπερηφανίας ἀναίρεσιν ποιήσασθαι· ἢ δὲ σοφὴ γυνή, ἣτις ἐστὶν ἡ σοφία, τῇ ἐφευρέσει τῶν συστατικῶν τῆς ἀρετῆς αἰτιῶν ἀναίρεσιν ποιεῖται τῶν ποιητικῶν τῶν παθῶν αἰτιῶν, δι' ὧν πᾶσα σύστασις γίνεται ἐν τῇ ψυχῇ κακίας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 170

Τί σημαίνει ἡ κατὰ τὸν Ἀμεσσαεὶ ἱστορία ἠνίκα ὁ Ἰωάβ ἀπέκτεινεν αὐτόν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ Ἀμεσσαεὶ ἠλειμμένος ἢ ἀλείφων ἐρμηνεύεται λαμβάνεται οὖν ἐπὶ τῆς ἀπαθείας, ὡς πᾶσαν λαβὴν τῶν ἐναντίων διαφεύγων εὐχερῶς διὰ τὴν τελειότητα, ὁ δὲ Ἰωάβ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας. Ὅτι ἂν οὖν ἡ ψυχὴ διὰ τῆς ἀνδρείας μετὰ τὴν ἐν ἑξεί τελείαν ἀπάθειαν καταλείψασα τὴν εὐχὴν, πάθει τινὶ μάτην προσασχολεῖται, ἀποκτέννει, τουτέστιν ἄπρακτον ποιεῖ τὸν τελεώτερον τῆς θεωρίας τρόπον, τοῖς ἠττημένοις ἐχθροῖς προσασχολουμένη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 171

Τί σημαίνει ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν Ἰωάβ ἱστορία ὅτε ἀπέκτεινε τὸν Ἀβεννήρ καὶ τίς ἢ ἐπενεχθεῖσα αὐτῷ κατάρα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐνταῦθα ὁ Ἰωάβ ἐπὶ τοῦ μνησικάκου λαμβάνεται λογισμοῦ, καθ' οὗ καὶ τὴν κατάραν δέχεται, τὸ ἐπὶ σκυτάλης ἐπε-

νοῦς αἰσθανθεῖ τὴν ἐξέγερση τῆς ὑπερηφάνειας, ἀποστέλλει τὸν Ἰωάβ, δηλαδὴ τὴν ἀνδρεία, πὺ διώχνει καὶ παροτρύνει τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς νὰ φονεύσουν τὴν ὑπερηφάνεια. Φεύγοντας λοιπὸν αὐτὴ κρύβεται, σὰν μέσα σὲ πόλη, σὲ μιὰ ἀρετὴ. Ἡ ἀνδρεία τὴν ἐκπορθεῖ, ζητώντας νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ φόνο τῆς ὑπερηφάνειας. Ἡ σοφὴ γυναῖκα τότε, πὺ εἶναι ἡ σοφία, μὲ τὴν εὕρεση τῶν συστατικῶν αἰτίων τῆς ἀρετῆς πραγματοποιεῖ τὸ φόνο τῶν ποιητικῶν αἰτίων τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα δίνουν ὑπόσταση σὲ κάθε κακία μέσα στὴν ψυχὴ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 170

Τί σημαίνει ἡ ἱστορία τοῦ Ἀμεσσαεὶ, ὅταν τὸν σκότωσε ὁ Ἰωάβ⁹³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Ἀμεσσαεὶ ἐξηγεῖται ‘ἀλειμμένος’ ἢ ‘αὐτὸς πὺ ἀλείφει’. χρησιμοποιεῖται λοιπὸν μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀπάθειας, ἐπειδὴ ξεφεύγει εὐκόλα κάθε λαβὴ τῶν ἐχθρῶν ἐξαιτίας τῆς τελειότητάς του, ἐνῶ ὁ Ἰωάβ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀνδρείας. Ὅταν λοιπὸν ἡ ψυχὴ μὲ τὴν ἀνδρεία καὶ μετὰ τὴν τέλεια ἀπάθεια στὴ συμπεριφορά της, ἐγκαταλείποντας τὴν προσευχὴ, ἀσχολεῖται μάταια μὲ κάποιο ἐπιπρόσθετο πάθος, σκοτῶνει, δηλαδὴ ἀδρανοποιεῖ τὸν τελειότερο τρόπο τῆς θεωρίας, ἀσχολούμενη ἐπιπλέον μὲ τοὺς νικημένους ἐχθρούς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 171

Τί σημαίνει ἡ ἱστορία τοῦ ἰδίου Ἰωάβ ὅταν σκότωσε τὸν Ἀβεννήρ⁹⁴ καὶ ποιά ἦταν ἡ ἐναντίον του κατάρα⁹⁵;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐδῶ ὁ Ἰωάβ ἀντιπροσωπεύει τὸν μνησίκακο λογισμό καὶ γι’ αὐτὸ δέχεται καὶ τὴν κατάρα· τὸ ὅτι στηρίζεται στὸ ρόπαλο

95. Β’ Βασ. 3,29.

ρείδεσθαι καὶ ἐν ρομφαίᾳ πίπτειν, δηλοῦντος, οἶμαι, τοῦ λόγου διὰ μὲν τῆς σκυτάλης τὴν περὶ τὰ αἰσθητὰ τοῦ μνησικάκου ἐλπίδα — πᾶς γὰρ μνησικάκος λογισμὸς, αἰεὶ ἐν τοῖς ὑλικοῖς εἰλούμενος, ἐν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐπερείδησιν ἔχει— διὰ δὲ τοῦ «πίπτειν ἐν ρομφαίᾳ» τὴν διὰ τοῦ τομωτάτου λόγου τῆς τοιαύτης σχέσεως ἀναίρεσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 172

Τίνος ἐπέχει πρόσωπον ὁ Χουῖσι ἠνίκα ἐπεμψεν αὐτὸν ὁ Δαυῖδ «διασκεδάσαι τὴν βουλὴν τοῦ Ἀχιτόφελ»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐπειδὴ ὁ Χουῖσι υἱὸς ἦν τοῦ Ἰεμινί, ὡς μὲν εἰς τὸ ἴδιον πρόσωπον ἐρμηνεύεται 'νήθων', ὡς δὲ πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς σχέσιν λέγεται 'υἱὸς δεξιός', λαμβάνεται δὲ ἐπὶ τῆς διακρίσεως αὐτὴ γὰρ τῇ διαγνωστικῇ δυνάμει λεπτύνει καὶ διασκεδάζει τῶν ἀντικειμένων τὰς βουλάς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 173

Τί σημαίνει τὸ εἰρημένον τῷ Ἀποστόλῳ «τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν πληρουμένου»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ Θεὸς κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν ἀποφατικῶς πάντων ὑφεῖρηται τῶν ὄντων· οὔτε γὰρ λέγεται, οὔτε νοεῖται, οὐδὲ μετέχεται οὐδαμῶς ἀπὸ τινος· κατὰ δὲ τὴν προνοητικὴν πρόοδον ὑπὸ πολλῶν μετεχόμενος, ὑπ' αὐτῶν καὶ πληροῦται. Ἐκαστον γὰρ τῶν γεγονότων κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, τὸν ἐν τῷ Θεῷ ὄντα, 10 μέλος Θεοῦ λέγεται εἶναι καὶ τόπον ἐν τῷ Θεῷ ἔχειν· ἀμέλει τοι καὶ εἰ κατ' αὐτὸν κινηθεῖη σοφῶς τε καὶ λελογισμένως, ἐν τῷ Θεῷ γενήσεται, τὸν ἑαυτοῦ τόπον πληρῶν καὶ τὴν εὐπρέπειαν ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ ὡς μέλος εὐχρηστον ἐργαζόμενος.

96. Β' Βασ. 3,29. 97. Β' Βασ. 15,32-34. 98. Ἐφ. 1,23. 99. Α' Κορ. 6,15.

καὶ σκοτώνεται μὲ ξίφος⁹⁶, νομίζω ὅτι μὲ τὴ σκυτάλη δηλώνει τὴ σχετικὴ μὲ τὰ αἰσθητὰ ἐλπίδα τοῦ μνησικάκου –γιατὶ κάθε λογισμὸς μνησικακίας κυλιέται πάντοτε στὰ ὑλικά καὶ σ' αὐτὰ ἔχει τὴ στήριξή του– ἐνῶ μὲ τὴ θανάτωσή του μὲ τὸ ξίφος δηλώνει τὴν ἀναίρεση τῆς σχέσης αὐτῆς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 172

Ποῖον ἀντιπροσωπεύει ὁ Χοῦσι, ὅταν τὸν ἔστειλε ὁ Δαβὶδ νὰ διαλύσει τὸ σχέδιο τοῦ Ἀχιτόφελ⁹⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ Χοῦσι ἦταν γιὸς τοῦ Ἰεμινί, προσωπικὰ ὁ ἴδιος ἐρμηνεύεται 'αὐτὸς ποὺ γνέθει', ὡς πρὸς τὴ σχέση του μὲ τὸν πατέρα του λέγεται 'υἱὸς ἐπιδέξιος' καὶ χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἐννοια τῆς διάκρισης. Γιατὶ αὐτὴ μὲ τὴ διαγνωστικὴ τῆς δυνάμει λεπτύνει καὶ διαλύει τὰ σχέδια τῶν ἐχθρῶν

ΕΡΩΤΗΣΗ 173

Τί σημαίνει ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου «αὐτὸ ποὺ γεμίζει ἐκεῖνον ποὺ γεμίζει τὰ πάντα μὲ τὸ κάθετί τους»⁹⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν οὐσία βρίσκεται σὲ ἀρνητικὴ σχέση καὶ ἀφαιρεῖται ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα. Γιατὶ οὔτε λέγεται οὔτε νοεῖται οὔτε μετέχεται καθόλου ἀπὸ κάποιο ὄν. Κατὰ τὴν προνοητικὴ του ὁμῶς κίνηση ἐπειδὴ τὸν μετέχουν πολλὰ, αὐτὰ καὶ τὸν γεμίζουν. Γιατὶ τὸ κάθετι ποὺ ἐγίνε μὲ τὸ Λόγο του, ποὺ εἶναι μέσα στὸ Θεό⁹⁹, λέγεται πῶς εἶναι μέλος τοῦ Θεοῦ κι ἔχει θέση μέσα στὸ Θεό¹. Καὶ βέβαια ἂν κινηθεῖ κάτι ἐνθεα μὲ σοφία καὶ γνῶση, θὰ φθάσει μέσα στὸ Θεό², παίρνοντας τὴ θέση του σ' αὐτὸν καὶ συντελώντας στὴν εὐρυθμία στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὡς μέλος εὐχρηστο. Ὅποιος ὁμῶς ἐγκαταλείποντας παράλογα

1. Πράξ. 17,28. 2. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Διονυσίου καὶ Γρηγορίου Πρὸς Θωμᾶν τὸν ἠγιασμένον Περὶ διαφόρων ἀποριῶν, PG 91,1080C.

“Ὅστις δέ, ἀφείς τὸν ἴδιον λόγον, παραλόγως πρὸς τὰ ἀνύπαρ-
 15 κτα φέρεται, δίκην δικαίως αἰωνίαν ὑφέξει τῆς γενομένης ὄσον
 ἐπ’ αὐτῷ μομφῆς ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 174

Τί σημαίνει ὁ Ἀδωνιβέζεκ ὑπὸ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ «κρε-
 μνώμενος ἐπὶ διδύμου ξύλου»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Τὸ δίδυμον ξύλον τύπον φέρει τῆς κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα
 πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐνεργείας καὶ σχέσεως. Ὅστις οὖν κατὰ τὸν
 Ἰησοῦν διὰ τῶν ἐντολῶν τέμνων τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, ἀνενέρ-
 γητον τὴν κακίαν ἐπὶ τε ψυχῆς καὶ σώματος πρὸς τε τὴν αἰσθη-
 σιν καὶ πρὸς τὰ παρὰ φύσιν ποιήσει, οὗτος «τὸν ἄρχοντα τοῦ
 10 κῶσμου τούτου ἐπὶ διδύμου ξύλου ἐκρέμασεν».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 175

Τί σημαίνει ἡ κατὰ τὸν Ἀχαὰβ ἱστορία ἠνίκα ὁ προ-
 φήτης εἶδε τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ
 εὐωνύμων;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ προφήτης ἐνταῦθα τὸν καθόλου τῆς προνοίας ὑφαίνει
 λόγον, εἰδὼς πᾶσιν ἐμμεμίχθαι τὸν ἀρχικὸν λόγον· καὶ διὰ μὲν
 τῶν δεξιῶν τοὺς ὑποθετικοὺς τῶν καθηκόντων πράξεων εἰση-
 γεῖται λόγους, διὰ δὲ τῶν ἀριστερῶν τοὺς τῆς κρίσεως, ἦτοι
 10 τῶν οὐκ ἐφ’ ἡμῖν. Ὅστις δὲ μήτε τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ θείου νό-
 μου, μήτε τῇ ἐπιφορᾷ τῶν συμβαινόντων θλίψεων πρὸς τὸ εὐ-
 θές ἄγεται, οὗτος παραδίδοται, καταλιμπανόμενος τῇ φιλαυτίᾳ,
 ἦτοι τῇ ἐν αὐτῷ ἀμαρτίᾳ, ἣτις, εἰς πλεῖονα κακῶν ὠθοῦσα βά-
 θος, οὐχ ἴσταται, ἕως οὗ ἀποκτείνασα ἀμετανόητον τῷ ἐκεῖσε
 15 παραπέμψῃ δικαστηρίῳ.

τόν λόγο του βαδίζει πρὸς τὰ ἀνύπαρκτα, δίκαια θὰ ὑποστεῖ τιμωρία αἰώνια γιὰ τὴ μομφὴ ποὺ προκλήθηκε ἐξαιτίας του στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 174

Τί σημαίνει τὸ κρέμασμα τοῦ Ἀδωνιβέζεκ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ πάνω σὲ δίδυμο ξύλο³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ δίδυμο ξύλο εἶναι ὁ τύπος τῆς ἐνέργειας καὶ σχέσης τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος μὲ τὰ αἰσθητά. Ὅποιος λοιπὸν κατὰ τὸν Ἰησοῦ ἀνοίγοντας μὲ τὶς ἐντολὰς τὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς κάνει ἀναποτελεσματικὴ τὴν κακία πρὸς τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ὡς πρὸς τὴν αἴσθησι καὶ τὰ παραφύση, αὐτὸς πέτυχε νὰ κρεμάσει τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου πάνω σὲ δίδυμο ξύλο⁴.

ΕΡΩΤΗΣΗ 175

Τί σημαίνει ἡ ἱστορία σχετικὰ μὲ τὸν Ἀχαάβ, ὅταν ὁ προφήτης εἶδε τὶς ἀγγελικὲς δυνάμεις ἀπὸ δεξιὰ κι ἀπὸ ἀριστερὰ του⁵;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐδῶ ὁ προφήτης ὑφαίνει τὸ συνολικὸ λόγο γιὰ τὴν πρόνοια, γνωρίζοντας ὅτι σ' ὄλα ἔχει ἀναμιχθεῖ ὁ ἀρχικὸς λόγος. Λέγοντας λοιπὸν ἀπὸ δεξιὰ εἰσηγεῖται τοὺς λόγους ποὺ προϋποθέτουν οἱ ἀπαραίτητες πράξεις, ἐνῶ μὲ τοὺς ἀπὸ τ' ἀριστερὰ τοὺς λόγους τῆς κρίσης, δηλαδὴ αὐτοὺς ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἐμᾶς. Ὅποιος τώρα δὲν ὀδηγεῖται στὸ ὀρθὸ οὔτε μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ θείου νόμου οὔτε μὲ τὴν προσβολὴ τῶν θλίψεων ποὺ δοκιμάζει αὐτὸς παραδίδεται κι ἐγκαταλείπεται στὴ φιλαυτία, δηλαδὴ στὴ μέσα του ἀμαρτία, ποὺ ὠθώντας τον σὲ μεγαλύτερο βάθος κακῶν δὲν σταματᾷ, ὥσπου φονεύοντάς τον τὸν παραπέμψει ἀμετανόητο στὸ ἐκεῖ δικαστήριο.

4. Ἰω. 12,31· 14,30· 16,11· Ἰησ. Ναυῆ 8,29. 5. Γ' Βασ. 22,19.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 176

Τί σημαίνει ἡ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ συγκύπτουσα γυνὴ ἐπὶ ἔτη ιη' ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ψυχὴ τοῖς αἰσθητοῖς ἐνησχημένη διὰ τῶν ταύτης τριῶν δυνάμεων σημαίνεται διὰ τῆς συγκυπτούσης γυναικός. Ὁ γὰρ ἕξ ἀριθμός, ἐν ᾧ ὁ αἰσθητὸς εἰς γένεσιν παρήχθη κόσμος, τρισσούμενος ἀποτελεῖ τὸν ὀκτωκαιδέκατον. Ἐὰν οὖν διὰ τῆς μετανοίας προσέλθῃ τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ, ὑγιῆς γίνεται, μηκέτι εἰς τὰ γήϊνα κατακύπτουσα, ἀλλὰ τὰ οὐράνια περιαθροῦσα κάλλη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 177

Τί σημαίνει ἡ ᾠδὴ Ἀμβακοῦμ λέγουσα «ἐξέλειπον ἀπὸ βρώσεως πρόβατα καὶ οὐχ ὑπάρχουσι βόες ἐπὶ φάτνης» ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πρόβατά εἰσι τὰ τοῦ νοῦ νοήματα καὶ κινήματα, βόες δὲ ἡ πνευματικὴ διδασκαλία, φάτνη ἡ κατὰ πρᾶξιν ἀπάθεια, ἧς μὴ ὑπαρχούσης ἐκλιμπάνει ἡ πνευματικὴ διδασκαλία· ταύτης δὲ ἐκλειπούσης συνεκλείπειν αὐτῇ πέφυκε καὶ τὰ δι' αὐτῆς ἐν τῷ
10 νοῦ ἡμῶν συνιστάμενα νοήματά τε καὶ κινήματα, τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα διὰ τὸν τοῦ λόγου λιμὸν κατερχομένης.

Ἦ καὶ ἄλλως· ἐξέλειπον τὰ λογικὰ πρόβατα ἐκ τοῦ μὴ σιτεῖσθαι τὴν πνευματικὴν τῆς διδασκαλίας βρῶσιν, διὰ τὸ μὴ
15 ὑπάρχειν ἐπὶ τῆς φάτνης τῆς Ἐκκλησίας τοὺς πνευματικοὺς βόας, τοὺς διδασκάλους.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 178

Τί σημαίνει κατ' ἀναγωγὴν τὸ τοῦ Κυρίου παράγγελ-

ΕΡΩΤΗΣΗ 176

Τί διδάσκει ἡ κυρτωμένη ἐπὶ δεκαοκτῶ χρόνια γυναίκα τοῦ Εὐαγγελίου⁶;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Μὲ τὴν κυρτωμένη γυναίκα σημαίνεται ἡ ψυχὴ ποὺ ἔχει αἰχμαλωτιστεῖ μὲ τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς. Ὁ ἀριθμὸς δηλαδὴ ἕξι, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ἦρθε στὴ γένεση ὁ αἰσθητὸς κόσμος, ὅταν πολλαπλασιαστεῖ ἐπὶ τρία μας δίνει τὸ δεκαοκτῶ. Ἐὰν λοιπὸν προσέλθει στὸ Λόγο καὶ Θεὸ μετανοημένη, βρίσκει τὴν υἰεὶα τῆς καὶ δὲν σκύβει πὰ στὰ γήινα, ἀλλὰ κοιτάζει ὀλογυρά τῆς τὰ οὐράνια κάλλη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 177

Τί σημαίνει ἡ ὠδὴ τοῦ Ἀββακοῦμ ποὺ λέει, «φαγώθηκαν τὰ πρόβατα καὶ χάθηκαν, δὲν ὑπάρχουν πὰ στὸ παχνὶ μοσχάρια»⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Πρόβατα εἶναι τὰ νοήματα καὶ οἱ σκέψεις τοῦ νοῦ, μοσχάρι ἢ πνευματικὴ διδασκαλία, καὶ φάτνη ἢ ἀπάθεια στὶς πράξεις, ποὺ, ἂν δὲν ὑπάρχει, χάνεται ἡ πνευματικὴ διδασκαλία. Κι ὅταν αὐτὴ χαθεῖ, χάνονται μαζί τῆς καὶ τὰ νοήματα καὶ τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς ποὺ δημιουργεῖ μέσα στὸ νοῦ μας, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ κατεβαίνει στὶς ἀσχολίες τῆς ζωῆς ἐξαιτίας τῆς πείνας τοῦ λόγου.

Ἡ καὶ ἀλλιῶς: χάθηκαν τὰ λογικὰ πρόβατα μὴ ἔχοντας νὰ φᾶνε τὴν πνευματικὴ τροφὴ τῆς διδασκαλίας, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχαν στὴ πνευματικὴ φάτνη τῆς Ἐκκλησίας τὰ πνευματικὰ μοσχάρια, οἱ δάσκαλοι.

ΕΡΩΤΗΣΗ 178

Τί σημαίνει μεταφορικὰ τὸ παράγγελμα τοῦ Κυρίου,

μα, «ἐάν τις ἀγγαρεύσῃ σε μίλιον ἓν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ ἀγγαρεύων ἡμᾶς ἐστὶν ὁ Κύριος διὰ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας τὸ ἐν τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ μίλιον. Καλὸν οὖν ἡμᾶς ἀκούειν αὐτοῦ κελεύοντος καὶ ὑπάγειν δύο μίλια, τουτέστιν ὑπακούειν τῆς ἐντολῆς καὶ προστίθειν διὰ τῶν ἔργων τὸ ἄλλο ἐν μίλιον.

10 Ἦ καὶ ἄλλως ἀγγαρευόμεθα τὸ τῆς πίστεως μίλιον, ἀπαιτούμεθα δὲ καὶ τὰ ἔργα τῆς πίστεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 179

Τί ἐστὶ τό, «ἐὰν τίς σε ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐάν σε, φησὶν, οἱ δαίμονες διὰ τῶν λογισμῶν ραπίσωσιν εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, ἐπαίροντες διὰ τῶν δεξιῶν ἔργων, στρέψον τὴν ἄλλην, τουτέστι τὰ τῆς ἀριστερᾶς πράξεως ἔργα, ὅσα ἡμῖν πέπρακται, ὑπ' ὄψιν ἄγων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 180

Τί σημαίνει τὸ εἰρημένον ἀπὸ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς, ὅτι «οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως ἂν αὐτὸ πίω καινὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασι-

5 λείᾳ τοῦ Πατρός μου»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ βρωσὶς καὶ πόσις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ἢ ἡμετέρα σωτηρία κατὰ τὸ γεγραμμένον, ταύτην δὲ διὰ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἐκπληρώσας ὁ Κύριος καὶ τὸν περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς

«ἂν σ' ἀγγαρέψει κάποιος γιὰ ἓνα μίλι, πῆγαινε μαζί του δύο»⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Αὐτὸς ποὺ μᾶς ἀγγαρεύει εἶναι ὁ Κύριος μὲ τὴ διδασκαλία του γιὰ τὸ ἓνα μίλι τῆς ἐντολῆς του. Εἶναι καλὸ λοιπὸν νὰ ἀκοῦμε τὴν προσταγή του καὶ νὰ πηγαίνομε δύο μίλια, δηλαδὴ νὰ ὑπακοῦμε στὴν προσταγή, καὶ νὰ προσθέτομε μὲ τὰ ἔργα τὸ ἄλλο ἓνα μίλι.

Ἦ καὶ διαφορετικὰ ἀγγαρευόμαστε γιὰ τὸ ἓνα μίλι τῆς πίστεως καὶ μᾶς ζητοῦνται καὶ τὰ ἔργα τῆς πίστεως.

ΕΡΩΤΗΣΗ 179

Τί σημαίνει τὸ παράγγελμα, «ἂν σὲ ραπίσει κάποιος στὸ δεξιὸ μάγουλο, γύρισέ του καὶ τὸ ἄλλο»⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἦν οἱ δαίμονες, λέει, μὲ τοὺς διάφορους λογισμοὺς σὲ ραπίσουν στὸ δεξιὸ μάγουλο κολακεύοντάς σε γιὰ τὰ δεξιὰ σου ἔργα, γύρισέ τους καὶ τὸ ἄλλο, δηλαδὴ φέρνοντας μπροστὰ ὅσα ἔργα ἔπραξες μὲ τὶς πράξεις σου ἀπὸ τ' ἀριστερά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 180

Τί σημαίνει ὁ λόγος τοῦ Κυρίου στοὺς μαθητές του, «δὲ θὰ πιῶ ἀπὸ τὸ καινούργιο κρασί τοῦ ἀμπελιοῦ ὥσπου νὰ τὸ πιῶ καινούργιο μαζί σας στὴ βασιλεία τοῦ Πατέρα μου»¹⁰;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ τροφή καὶ ποτὸ τοῦ Θεοῦ εἶναι, σύμφωνα μὲ ὅ,τι ἔχει γραφεῖ, ἡ σωτηρία μας¹¹, αὐτὴν, ἀφοῦ τὴν πραγματοποίησε ὁ Κύριος μὲ τὴν οἰκονομία τῆς σάρκωσής του κι ἔφερε σὲ πέ-

10. Ματθ. 26,29. Μάρκ. 14,25. 11. Ρωμ. 14,17.

10 σωτήριον σκοπὸν εἰς πέρας ἀγαγὼν διὰ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας
καὶ πολιτείας, τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν ποιήσας
γενέσθαι, «οὐκέτι», φησὶν, «πίω ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέ-
λου», τουτέστι τῆς οἰκονομηθείσης διὰ τῆς αὐτοῦ ἐνδημίας τοῖς
15 ἀνθρώποις σωτηρίας. Ἄλλ' ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι πίνει τοῦτο
καινόν, τουτέστιν ἀνανεούμενον διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ
θεοῦ χάριτι τοὺς ἀξιούς ἀπεργαζόμενος διὰ τῆς ἐκστατικῆς καὶ
μεμεθυσμένης τῶν ἀγαθῶν μετουσίας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 181

Τί ἐστὶ τὸ «οὐ μὴ καταμείνη τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς
ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας· ἔσον-
ται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Κηδόμενος ὁ Θεὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων τότε σωτηρίας
προεῖπεν ἔσεσθαι τὴν αὐτῶν ζωὴν ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη· ἕως οὗ
γὰρ ἐχρηματίσθη ὁ Νῶε κατασκευάσαι τὴν κιβωτὸν ἐγένοντο
εἴκοσι ἔτη· ἐν ἑκατὸν δὲ ἔτεσιν ἔμεινε τεκταίνων τὴν κιβωτόν,
10 ὥστε διὰ τῆς παραστάσεως ἐλθεῖν αὐτοὺς εἰς διόρθωσιν· μετὰ
ταῦτα δὲ ἐπήγαγε τὸν κατακλυσμὸν καὶ ἤρην ἅπαντας. Καὶ ἀλη-
θεύει ἡ Γραφή ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη ἔσεσθαι τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ ἐξότε
ἠπείλησεν αὐτοῖς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 182

Τί δηλοῖ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ Εὐτυχὸς πεσὼν «ἀπὸ τοῦ
τριστεγού, διαλεγομένου τοῦ Παύλου»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Πᾶς νοῦς τὴν πρακτικὴν καθάπερ πρώτην στέγην ἀναβάς

12. Ματθ. 26,29. Μάρκ. 14,25.

13. Γεν. 6,3.

ρας τὸ σκοπὸ τῆς σωτηρίας πού μᾶς ἀφοροῦσε μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τὴν πολιτεία του κάνοντας τοὺς μαθητές του νὰ ξεπεράσουν τὴν αἴσθησι, λέει· «δὲ θὰ πῶ ἀπὸ τὸ γένημα τοῦ ἀμπελιοῦ»¹², δηλαδῆ τὴ σωτηρία πού οἰκονομήθηκε μὲ τὸν ἐρχομό του στοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ θὰ πιεῖ τὸ κρασί καινούργιο στὸ μελλοντικὸ αἰώνα, δηλαδῆ ἀνανεωμένο ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ κάνοντας τοὺς ἄξιους θεοὺς κατὰ χάρι μὲ τὴν ἐκστατικὴ καὶ μεθυστικὴ μετουσία τῶν ἀγαθῶν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 181

Τί σημαίνει τὸ «δὲ θὰ μείνει τὸ Πνεῦμα σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ἐπειδὴ εἶναι σάρκες· ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς τους θὰ εἶναι ἑκατὸν εἴκοσι χρόνια»¹³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Φροντίζοντας ὁ Θεὸς τότε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, προανάγγειλε ὅτι ἡ ζωὴ τους θὰ κρατήσῃ ἑκατὸν εἴκοσι χρόνια. μέχρι πού εἰδοποιήθηκε ὁ Νῶε νὰ κατασκευάσῃ τὴν κιβωτὸ συμπληρώθηκαν εἴκοσι χρόνια· ἑκατὸ χρόνια κράτησε ἡ κατασκευὴ τῆς κιβωτοῦ¹⁴, ὥστε, βλέποντάς την, νὰ φτάσουν νὰ διορθωθοῦν. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ ἐπέφερε τὸν κατακλυσμὸ καὶ τοὺς ἐξόντωσε ὅλους. Ἐτσι βγαίνει λοιπὸν ἀληθινὴ ἡ Γραφή ὅτι θὰ περάσουν ἑκατὸν εἴκοσι χρόνια γιὰ τὴ γενιὰ ἐκείνη ἀπὸ τότε πού τοὺς ἀπείλησε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 182

Τί σημαίνει τὸ ἀναφερόμενο στὶς Πράξεις πέσιμο τοῦ Εὐτυχου ἀπὸ τὸ τρίτο πάτωμα, ἐνῶ μιλοῦσε ὁ Παῦλος¹⁵;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κάθε νοῦς ἀφοῦ ἀνέβηκε τὴν πρακτικὴ σὰν τὸ πρῶτο πᾶ-

¹⁴ Γεν. 5,32· 6,6· 7,11. ¹⁵ Πράξ. 20,9.

καὶ τῇ φυσικῇ θεωρίᾳ ὡς δευτέρα στέγη ἐπιστήσας ἑαυτὸν καὶ
 διὰ τῆς ἀνευδνάστου πίστεως τῷ τῆς θεολογίας ὕψει ὡσπερ
 τρίτῃ στέγῃ ἑαυτὸν ἐπιβιβάσας, εἶτα τοῦ θεοῦ λόγου καταμελή-
 σας καὶ νυστάξας, πίπτει ἀπὸ τοῦ εἰρημένου τριστέγου· εἰ δὲ
 10 ἐπιπίπτων αὐτῷ ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας εὖρη ἐν αὐτῷ ζωτι-
 κόν τι καὶ μὴ πάντῃ διὰ τῆς ἀπογνώσεως ἐνεκρώθη, διὰ τῆς
 μετανοίας πάλιν ζωοποιεῖται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 183

Πῶς τῆς προθέσεως οὐ ταύτης οὔσης, ἐν τὸ δηνάριον
 λέγεται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ δίδοσθαι παρὰ τοῦ οἰκοδε-
 σπότη τοῖς ἐν τῷ ἀμπελῶνι καμοῦσι, καὶ ὅτι αἱ
 5 κλήσεις διάφοροι;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Φασί τινες τῶν ἀγίων πατέρων τὰς διαφόρους κλήσεις τὰς
 διαφόρους ἡλικίας σημαίνειν, ἕτεροι δὲ τὰς διαφόρους προθέ-
 σεις. Τὸ δὲ δηνάριον ὑπόθου εἶναι τὴν σωφροσύνην, ἀλλὰ πολ-
 10 λαὶ ταύτης αἱ διαφοραί· ὁ μὲν γὰρ ἔχων τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα,
 ταύτης τυχὼν φυλάττει κατὰ τοῦτο τὴν σωφροσύνην· ἔστι δὲ
 ἄλλος ὑψηλότερος τούτου, ὅτι οὐ συνεχῶς κέχρηται τῇ ἀδείᾳ
 τοῦ νόμου· ἄλλος δὲ διὰ μόνην τὴν ἐκ διαδοχῆς παιδοποιῖαν τοῦ
 γένους ταύτη κέχρηται· ἕτερος δὲ μετὰ τὸ τυχεῖν ἐνός ἢ δευτέ-
 15 ρου παιδὸς τέλεον ἀφίσταται τῆς γαμικῆς ὁμιλίας· ἔστι δὲ ὁ
 πάντων τούτων ὑψηλότερος, ὁ μηδὲ ἑαυτὸν ἐπιδώσας τῷ
 γάμῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς τὸν Κύριον ἀγάπην τὴν παρθενίαν
 ἀσκῶν. Ἐδειξεν οὖν ὁ λόγος πέντε προθέσεις, μίαν τῆς μιᾶς
 ὑψηλοτέραν, ἐν αἷς δηλοῦνται αἱ πέντε κλήσεις καὶ τὸ ἐν τῆς
 20 σωφροσύνης δηνάριον· τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν
 ἔκλαβε.

τωμα κι ἀφοῦ πρόσεξε τὴ φυσικὴ θεωρία σὰν δεῦτερο πάτωμα καὶ μὲ τὴν ἀνεπιφύλαχτη πίστη ἀφοῦ ἔφτασε στὸ ὕψος τῆς θεολογίας σὰν σὲ τρίτο πάτωμα, στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ ἀδιαφόρησε γιὰ τὸ θεῖο λόγο καὶ νύσταξε, πέφτει ἀπὸ τὸ τρίτο πάτωμα ποὺ εἶπαμε. Ἄν πέφτοντας τότε ἐπάνω του ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας βρεῖ μέσα του ἓνα ζωτικὸ στοιχεῖο¹⁶ καὶ δὲν τὸν ἔχει νεκρώσει τελείως ἢ ἀπόγνωση, τότε μὲ τὴ μετάνοια ζωντανεύει καὶ πάλι¹⁷.

ΕΡΩΤΗΣΗ 183

Πῶς, ἐνῶ ἡ πρόθεση δὲν εἶναι ἡ ἴδια, λέγεται στὸ Εὐαγγέλιο ὅτι ὁ οἰκοδεσπότης δίνει σ' ὄσους κοπίασαν στὸ ἀμπέλι τὸ ἴδιο ἓνα δηνάριο, ἂν καὶ ἡ πρόσκληση γιὰ ἐργασία ἔγινε σὲ διαφορετικὴ ὥρα¹⁸;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Μερικοὶ ἅγιοι πατέρες λένε ὅτι οἱ διαφορετικὲς προσκλήσεις σημαίνουν τὶς διαφορετικὲς ἡλικίες καὶ ἄλλοι τὶς διαφορετικὲς προθέσεις. Τὸ δηνάριο ὑπόθεσε πῶς εἶναι ἡ σωφροσύνη ἀλλ' ὅτι οἱ παραλλαγές της εἶναι πολλές. Ὅποιος ἔχει δηλαδὴ τὴ δική του γυναῖκα ἀφότου τὴν ἔλαβε, μ' αὐτὸ τὸ νόημα φυλάγει τὴ σωφροσύνη. Ὑπάρχει ἄλλος ποὺ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ αὐτόν, γιὰτὶ δὲν χρησιμοποιεῖ συνεχῶς τὴν ἄδεια τοῦ νόμου. Ἄλλος πάλι τὴν πλησιάζει μόνο γιὰ νὰ τεκνοποιήσει γιὰ τὴ διαδοχὴ τοῦ γένους. Ἄλλος, ἀφοῦ κάνει ἓνα ἢ δύο παιδιά, διακόπτει τελείως τὴ συζυγικὴ συνουσία. Ὑπάρχει ὁμοίως καὶ ὁ ἀνώτερος ἀπὸ ὄλους αὐτοὺς, αὐτὸς ποὺ δὲν δέθηκε καθόλου μὲ τὸ γάμο, ἀλλὰ φύλαξε τὴν παρθενία ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν Κύριο. Ὁ λόγος μας λοιπὸν ἔδειξε πέντε προθέσεις κάθε μιὰ ὑψηλότερη ἀπὸ τὴν ἄλλη, μὲ τὶς ὁποῖες φανερώνονται οἱ πέντε προσκλήσεις καὶ τὸ ἓνα δηνάριο. Αὐτὸ μετὰφερέ το καὶ στὶς ἄλλες ἀρετές.

17. Πράξ. 20,12.

18. Ματθ. 20,1-16.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 184

Τί δηλοῖ τὰ κατὰ τὸν προφήτην Ἰωνᾶν καὶ τίς ἡ Ἰόππη ἐξ ἧς φεύγει;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Λαμβάνεται ὁ Ἰωνᾶς φεύγων ἀπὸ προσώπου Κυρίου εἰς τὴν ἡμετέραν φύσιν· αὕτη γὰρ οὕσα εἰς Ἰόππην —ἐρμηνεύεται δὲ ‘κατασκοπὴ χαρᾶς’, δηλοῦται δὲ ὁ παράδεισος— ἐφυγεν διὰ τῆς παρακοῆς καὶ δίδωσιν ἑαυτὴν ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ βίου καὶ χειμάζεται καὶ καταπίνεται ὑπὸ τοῦ νοητοῦ κήτους καὶ ἐμεῖται διὰ
10 τῆς τοῦ Κυρίου ἐν τῷ ἄδη τριημέρου ταφῆς. Λαμβάνεται δὲ πάλιν καὶ εἰς τὸ προφητικὸν χάρισμα καὶ κηρύσσει ἐν τῇ Νινευῆ, τουτέστιν εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἀδημονεῖ ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ· ἔστι δὲ ἡ κολόκυνθα ἡ σωματικὴ τοῦ νόμου λατρεία, ἣν ὁ σκώληξ ἐξήρανεν, ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὁ εἰπὼν «ἐγὼ εἰμι σκώληξ
15 καὶ οὐκ ἄνθρωπος»· κατήργησε γὰρ διὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας τὴν πρόσκαιρον τοῦ νόμου λατρείαν.

Τὸ δὲ εἶναι ἐν τῇ πόλει δώδεκα χιλιάδας, οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν, σημαίνει τοὺς μῆτε ὑπερβολῆ μῆτε ἐλλείπει, ἀλλὰ μεσότητι καὶ ὁδῷ βασιλικῇ τὴν ἀρετὴν με-
20 τιόντας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 185

Τί δήποτε κόραξ διατρέφει τὸν Ἥλιαν πρῶτὸν μὲν ἄρτον, δείλης δὲ κρέα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ κόραξ λαμβάνεται ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς διὰ τῆς παρακοῆς μελανθείσης, Ἥλιος δὲ καθήμενος ἐν τῷ χειμάρρῳ λαμβάνεται ἐπὶ τοῦ νοῦς τοῦ γνωστικοῦ ἐν τῷ χειμάρρῳ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν πόνων τῆς ἀσκήσεως ἰδρυμένου. Οὗτος τρέφεται ἐκ τῆς μελανθείσης φύσεως πρῶτὸν μὲν ἄρτον, τουτέστι

19. Ἰωνᾶς 1,31. 20. Ἰωνᾶς 1,4· 2,1–11· 3,4· 4,7–8.

ΕΡΩΤΗΣΗ 184

Τί σημαίνει τὸ συμβὰν στὸν προφήτη Ἰωνᾶ καὶ ποιά εἶναι ἡ Ἰόππη ἀπὸ τὴν ὁποία φεύγει¹⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ Ἰωνᾶς ποὺ φεύγει ἀπὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸν Κύριο ἐκπροσωπεῖ τὴ φύση μας. Αὐτή, ἐνῶ ἦταν στὴν Ἰόππη – ποὺ ἐρμηνεύεται ‘παρατήρηση χαρᾶς’ καὶ δηλώνεται ὁ παράδεισος– ἔφυγε ἐξαιτίας τῆς παρακοῆς της καὶ παραδίνεται στὴ θάλασσα τοῦ βίου καὶ θαλασσοδέρνεται καὶ τὴν καταπίνει τὸ νοητὸ κῆτος καὶ τὴν ἐξεμεῖ μὲ τὴν τριήμερη ταφὴ τοῦ Κυρίου στὸν ἄδη. Ἐκπροσωπεῖ ὅμως καὶ τὸ προφητικὸ χάρισμα καὶ κηρύττει στὴ Νινευή, δηλαδὴ στὰ ἔθνη καὶ ἀγανακτεῖ γιὰ τὴν κολοκυθιά²⁰. Ἡ κολοκυθιά εἶναι ἡ σωματικὴ λατρεία τοῦ νόμου, ποὺ τὴν ξέρανε τὸ σκουλήκι, ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ποὺ εἶπε «ἐγὼ εἶμαι σκουλήκι, δὲν εἶμαι ἄνθρωπος»²¹. γιὰ τὴν παρουσία του κατάργησε τὴν πρόσκαιρη λατρεία τοῦ νόμου.

Ἡ ὑπαρξὴ μέσα στὴν πόλη «τῶν δώδεκα χιλιάδων ἀνθρώπων ποὺ δὲν γνώριζαν δεξιὸ ἢ ἀριστερό»²², σημαίνει αὐτοὺς ποὺ ἀσκοῦσαν τὴν ἀρετὴ οὔτε μὲ ὑπερβολῆ οὔτε μὲ ἔλλειψη, ἀλλὰ μὲ τὴ μεσότητα καὶ ἀκολουθώντας τὸ βασιλικὸ δρόμο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 185

Γιὰ ποῖό λόγο τὸ κοράκι τρέφει τὸν Ἡλία τὸ πρωὶ μὲ ψωμὶ καὶ τὸ δειλινὸ μὲ κρέας²³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ κόρακας λαμβάνεται μὲ τὴν ἐννοια τῆς φύσης ποὺ μαύρισε ἐξαιτίας τῆς παρακοῆς, ἐνῶ ὁ Ἡλίας ποὺ κάθεταί στὸ χεῖμαρρο λαμβάνεται μὲ τὴν ἐννοια τοῦ γνωστικοῦ νοῦ ποὺ κάθεταί στὸ χεῖμαρρο τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν κόπων τῆς ἄσκησης. Αὐτὸς ἔχει ὡς τροφή ποὺ τοῦ δίνει ἡ μαυρισμένη φύση, ψωμὶ

21. Ψαλμ. 21,7. 22. Ἰωνᾶς 14,11. 23. Γ' Βασ. 17,6.

10 γνῶσιν ἐκ τῆς τῶν ὄντων φυσικῆς θεωρίας συλλέγων, δειλῆς δὲ κρέα· μυεῖται γάρ τὸ ἐπ' ἐσχάτων τοῦ Κυρίου γενησόμενον τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, ὅτι πάντως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑποστήσας τὴν φύσιν, καὶ διαφθαρεῖσαν ἐπανορθώσεται.

Ἦ καὶ ἄλλως· Ἡλίας εἰς τύπον τοῦ Κυρίου λαμβάνεται·
15 αὐτὸς γάρ, λιμοῦ νοητοῦ πάσας τὰς καρδίας κατέχοντος, ἦλθεν ἐν τῷ χειμάρρῳ, τουτέστιν ἐν τῷ βίῳ, τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν παθῶν ἐκὼν ἀνασχόμενος, καὶ οἱ ἴδιοι εἰς τὰ ἴδια ἐλθόντα οὐ παρέλαβον οὐδὲ ἔθρεψαν, τὰ δὲ ἔθνη τὰ τῇ εἰδωλολατρία μεμελανωμένα ὑπεδέξαντο καὶ ἔθρεψαν διὰ γνώσεως καὶ πράξεως,
20 διὰ τοῦ ἄρτου τῆς γνώσεως δηλουμένης, διὰ δὲ τοῦ κρέατος τῆς πράξεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 186

Τί ἐστὶν τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ «ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας
δραμεῖν ὁδόν»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 «Γίγας» ἐρμηνεύεται 'ἐπιπίπτων', λαμβάνεται δὲ εἰς τὸν Κύριον· αὐτὸς γάρ ἠγαλλίασατο κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς οἰκονομίας τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν πραγματευσάμενος, καὶ ἐπέπεσε ταῖς δαιμονικαῖς φάλαγξιν, καταργήσας αὐτῶν τὴν καθ' ἡμῶν δυναστείαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 187

Ἐκ τοῦ οα' ψαλμοῦ· «ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ
δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῆ ἡ
σελῆνη».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Δῆλον πᾶσιν ἐστὶν ὡς περὶ τῆς ἐνσάρκου πολιτείας τοῦ

24. Ἰω. 1,11.

25. Ψαλμ. 18,6.

26. Ψαλμ. 71,7.

τὸ πρῶν, δηλαδή γνώση πὸ μαζεύει ἀπὸ τὴ φυσικὴ θεωρία τῶν ὄντων, καὶ τὸ δειλινὸ κρέας· γιατί διδάσκεται μυστικὰ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Κυρίου πὸ θὰ γινόταν στὸ τέλος τῶν καιρῶν, ὅτι δηλαδή ἀφοῦ ἔδωσε ὑπόσταση στὴ φύση ἀπὸ τὸ μηδέν, θὰ τὴν ἐπανορθώσει ὅπωςδὴποτε μετὰ τὴ διαφθορά της.

Ἦ καὶ μὲ ἄλλο τρόπο. Ὁ Ἡλίας ἀποτελεῖ τὸν τύπο τοῦ Κυρίου. Αὐτὸς δηλαδή, ἐνῶ κατεῖχε νοσητὴ πείνα ὅλες τις καρδιές, ἦρθε στὸ χεῖμαρρο, δηλαδή στὴ ζωὴ, καὶ δέχτηκε ἐκούσια πειρασμοὺς καὶ πάθη, καὶ «ὅταν ἦρθε στοὺς δικούς του²⁴ οἱ ἴδιοι οἱ δικοί του οὔτε τὸν δέχτηκαν» οὔτε τοῦ ἔδωσαν φαγητό. Τὸν δέχτηκαν ὁμως τὰ ἔθνη πὸ ἦταν μαυρισμένα ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία καὶ τοῦ ἔδωσαν τροφὴ μὲ τὴ γνώση καὶ τὴν πράξη, πὸ μὲ τὸ ψωμὶ δηλώνεται ἡ γνώση, ἐνῶ μὲ τὸ κρέας ἡ πράξη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 186

Τί σημαίνει ὁ στίχος τοῦ ψαλμοῦ, «θὰ χαρεῖ σὰ γίγαντας νὰ διατρέξει τὸ δρόμο του»²⁵;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡ λέξη γίγας σημαίνει αὐτὸς πὸ ἐφορμᾷ καὶ λαμβάνεται πρὸς δήλωση τοῦ Κυρίου. Γιατί αὐτὸς ἐνίωσε ἀγαλλίαση στὴν πορεία τῆς οἰκονομίας πραγματοποιώντας τὴ σωτηρία μας καὶ ἔπεσε πάνω στὶς δαιμονικὲς φάλαγγες καταργώντας τὴν ἐναντίον μας δυνάστευσή τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 187

Ἀπὸ τὸν ἐβδομηκοστὸ πρῶτο ψαλμό· «θ' ἀνατεῖλει στὶς μέρες του δικαιοσύνη καὶ πλοῦτος εἰρήνης, ὥσπου νὰ ἐξαφανιστεῖ ἡ σελήνη»²⁶.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Εἶναι φανερὸ σὲ ὅλους ὅτι ὁ προφήτης ἔκανε αὐτὴν τὴν

Κυρίου ὁ προφήτης τῷ Πνεύματι ταῦτα προεῖπεν. Ἡμέραι δὲ τοῦ Κυρίου εἰσὶν οὐχ ἄς ἐπὶ γῆς σωματικῶς διέτριψεν, ἀλλ' αἱ ἀρεταί, αἵτινες ἡμέρας δίκην φωτίζουσαι ἀνατέλλειν ἐν ἡμῖν τὴν
 10 δικαιοσύνην ποιοῦσιν. Ποίαν δικαιοσύνην ἢ τὴν ἀπονεμητικὴν ἔξιν τὴν μὴ ἐῶσαν ἐπανίστασθαι τὸ ἦττον τῷ κρείττονι, τουτέστι «τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος»; «Πλῆθος δὲ εἰρήνης» ἐν ἡμῖν γίνεται ὅτ' ἂν κατευνασθέντα τὰ πάθη ἀστασίαστα πρὸς τὴν ψυχὴν διαμένουσιν· τὸ δὲ «ἕως οὗ
 15 ἀνταναιρεθῆ ἡ σελήνη» τοῦτο δηλοῖ, ὅτι τοσαύτη γίνεται τῆ ψυχῆ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως τῆς ἀνατελλούσης ἡμῖν τὴν δικαιοσύνην, ὥστε καὶ αὐτὰς ψιλὰς τὰς φαντασίας τῆς ἀλλοιωτῆς ἡμῶν φύσεως—αὕτη γὰρ ἡ σελήνη—τέλεον ἀνταναιρεθῆναι.

«Καὶ κατακυριεύση», φησὶν, «ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης»· θάλασσαν ἐνταῦθα τὴν πράξιν δηλοῖ, ἐξ ἧς ἀρχόμενος κυριεύει τῶν ὑποτασσομένων τῷ αὐτοῦ νόμῳ «ἕως θαλάσσης», τῆς ἀπλέτου δηλονότι γνώσεως, ἐν ἧ ἔννήχονται διὰ τῆς τῶν ὄντων θεωρίας οἱ ταύτης μέτοχοι. Ἡ καὶ θάλασσαν τὸ βάπτισμα νόησον, ἐν ᾧ κατὰ τὸν προφήτην ἀφανίζεται τὸ πρόσωπον τοῦ ἀντικειμένου εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην καὶ τὰ
 25 ὀπισθεν αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην, πρώτην θάλασσαν, ὡς εἴρηται, λέγων τὸ βάπτισμα, ἐσχάτην δὲ τὴν ἀνάστασιν, ἐν ἧ τὰ ὀπίσθια τοῦ ἐχθροῦ καταργοῦνται· τότε γὰρ ἡ φύσις ἡμῶν ἀποτίθεται τελείως τὸν διὰ τῆς παραβάσεως ἐντεθέντα
 30 νόμον τῆς ἀμαρτίας.

Ἡ καὶ ἄλλως· ἀφανίζεται τὸ πρόσωπον τοῦ διαβόλου, τουτέστιν αἱ πονηραὶ πράξεις, διὰ τῆς πρακτικῆς· αὕτη γὰρ, ὡς εἴρηται, ἡ πρώτη θάλασσα· ἀφανίζεται δὲ καὶ τὰ ὀπίσθια, τουτέστιν αἱ προλήψεις τῶν κακῶν καὶ αἱ φαντασίαι, διὰ τῆς δευ-
 35 τέρας θαλάσσης, τουτέστι τῆς γνώσεως.

προφητία μετὰ ἀπὸ ἔμπνευση τοῦ Πνεύματος γιὰ τὴν ἔνσαρκη πολιτεία τοῦ Κυρίου. Ἡμέρες τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι αὐτὲς ποὺ ἔζησε σωματικὰ στὴ γῆ, ἀλλὰ οἱ ἀρετὲς ποῦ, φωτίζοντας ὅπως ἡ ἡμέρα, κάνουν ν' ἀνατεῖλει μέσα μας ἡ δικαιοσύνη. Ποιὰ δικαιοσύνη, ἂν ὄχι τὴν ἀπονεμητικὴ ἰδιότητα ποῦ δὲν ἀφήνει νὰ ξεσηκώνεται τὸ κακὸ κατὰ τοῦ καλοῦ, δηλαδὴ «τὸ φρόνημα τῆς σάρκας, ἐναντίον τοῦ νόμου τοῦ Πνεύματος»²⁷; «Πλῆθος εἰρήνης» αὐξάνει μέσα μας ὅταν κατευνασθοῦν τὰ πάθη καὶ παύσουν νὰ ἐπαναστατοῦν κατὰ τῆς ψυχῆς, ἐνῶ τὸ «ὦσπου νὰ ἐξαφανιστεῖ ἡ σελήνη» δηλώνει τὸ ἐξῆς· τόση εἰρήνη γίνεται στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ ποῦ ἀνατέλλει σ' ἐμᾶς τὴ δικαιοσύνη, ὥστε κι αὐτὲς ἀκόμα τὶς σκιῶδεις φαντασίες τῆς μεταβαλλόμενης φύσης μας –γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ σελήνη– νὰ ἐξαφανιστοῦν τελείως.

Καὶ «θὰ κυριαρχήσει», λέει, «ἀπὸ θάλασσα σὲ θάλασσα»²⁸. Ἡ θάλασσα ἐδῶ δηλώνει τὴν πράξη ἀπὸ τὴν ὁποία ἀρχίζοντας κυριαρχεῖ σ' ὅσους ὑποτάσσονται στὸ νόμο τοῦ «ὡς τὴ θάλασσα», τῆς ἀπεριόριστης δηλαδὴ γνώσης, ὅπου κολυμποῦν μὲ τὴ θεωρία τῶν ὄντων ὅσοι τὴν μετέχουν. Ἡ ἀκόμα ὡς θάλασσα νὰ ἐννοήσεις τὸ βάπτισμα, ὅπου κατὰ τὸν προφήτη ἀφανίζεται τὸ πρόσωπο τοῦ ἀντιπάλου «στὴ θάλασσα τὴν πρώτη καὶ τὰ νῶτα τοῦ στὴ θάλασσα τὴν τελευταία»²⁹, πρώτη θάλασσα ἐννοώντας τὸ βάπτισμα καὶ τελευταία τὴν ἀνάσταση, ὅπου καταργοῦνται τὰ νῶτα τοῦ ἐχθροῦ. Γιατὶ τότε ἡ φύση μας ἀποτινάξει τελείως τὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας ποῦ εἰσῆλθε μέσα μας μὲ τὴν παράβαση.

Ἡ καὶ ἀλλιῶς· ἀφανίζεται τὸ πρόσωπο τοῦ διαβόλου, δηλαδὴ οἱ πονηρὲς πράξεις, μὲ τὴν πρακτικὴ· γιατὶ αὐτὴ, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ἡ πρώτη θάλασσα· ἀφανίζονται καὶ τὰ νῶτα, δηλαδὴ οἱ ἐντυπώσεις τῶν κακῶν καὶ οἱ φαντασίες μὲ τὴ δευτέρη θάλασσα, δηλαδὴ τὴ γνώση.

28. Ψαλμ. 71,8.

29. Ἰωήλ 2,20.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 188

Ἡ πρὸς Νικόδημον ἀπὸ τοῦ Κυρίου γενομένη διάλεξις, ἐν ἧ λέγει ὅτι «τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις», περὶ ποίου λέγει Πνεύματος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τινὲς μὲν περὶ τοῦ ἀερίου πνεύματος λέγειν τὸν Κύριον νομίζουσιν, ἐμοὶ δὲ μᾶλλον φαίνεται ὅτι περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος λέγει. Τοῦτο γὰρ ἐξουσιαστικῶς ὅπου θέλει πνεῖ, θέλει δὲ ἐν τοῖς δεκτικοῖς καὶ καθαροῖς τὴν διάνοιαν· οὗτοι γὰρ ἐμπνεόμενοι τὰ θεῖα χαρίσματα, πῶθεν μὲν ἐδόθη αὐτοῖς τὸ οἰονοῦν χάρισμα ἢ διὰ ποίαν αἰτίαν, οὐ γινώσκουσιν, οὐδὲ εἰς ποῖον τέλος καταντᾶ ἢ τοῦ χαρίσματος δωρεά, μόνον δὲ τὴν φωνὴν ἀκούουσιν, τουτέστιν αὐτὴν τὴν διὰ τῆς τοῦ βίου καθαρότητος τοῦ χαρίσματος ἐνέργειαν διαδεικνυμένην καὶ τρόπον τινὰ φωνὴν ἀφιεῖσαν, εἴτε διδασκαλίας ἐστὶν χάρισμα, εἴτε ἰαμάτων, εἴτ' ἔτι *** **

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 189

Τί ἐστὶν ἡ τοῦ Πνεύματος βλασφημία καὶ πῶς «πᾶν ἀμάρτημα ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς δὲ εἰς αὐτὸ βλασφημοῦσιν οὐκ ἀφεθήσεται, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἡ περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος βλασφημίας ἀπορία αὐτόθεν ἔχει τὴν λύσιν· τοῦ γὰρ Κυρίου ἰάσεις ποιοῦντος ποικίλας, οἱ Ἰουδαῖοι τὰς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ταύτας ἀνετίθεσαν. Τὸ δὲ οὔτε ἐνταῦθα οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι ἄφεςιν γίνεσθαι τοῖς βλασφημοῦσιν, ἐξῆς ζητητέον. Φασίτινες τῶν τὰ τοιαῦτα διὰ τοῦ Πνεύματος ἠκριβωκότων τέσσα-

30. Ἰω. 3,8.

31. Ματθ. 12,31-32 Μάρκ. 3,28-29. Λουκᾶ 12,10.

ΕΡΩΤΗΣΗ 188

Γιὰ ποιό πνεῦμα μιλάει ὁ διάλογος τοῦ Κυρίου μὲ τὸ Νικόδημο ὅπου λέγεται ὅτι «τὸ πνεῦμα πνέει ὅπου θέλει καὶ ἀκοῦς τῆ φωνή του»³⁰;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Μερικοὶ νομίζουν ὅτι ὁ Κύριος μιλάει γιὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνέμου, ἐμένα ὅμως μοῦ φαίνεται ὅτι μάλλον ἀναφέρεται στὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ «πνέει» ἐξουσιαστικὰ «ὅπου θέλει» καὶ θέλει νὰ πνέει σὲ ὅσους μποροῦν νὰ τὸ δεχτοῦν καὶ ἔχουν διάνοια καθαρὴ. Γιατὶ αὐτοὶ παίρνοντας μὲ τὴν πνοή του τὰ θεῖα χαρίσματα, δὲν γνωρίζουν ἀπὸ ποῦ τοὺς δόθηκε τὸ ὁποιοδήποτε χάρισμα ἢ γιὰ ποιό λόγο, οὔτε σὲ ποιά ἀποτελέσματα φτάνει ἢ δωρεὰ τοῦ χαρίσματος, ἀλλ' ἀκοῦν μόνο τὴ φωνή, δηλαδή τὴν ἐνέργεια τοῦ χαρίσματος ποὺ φανερώνεται μὲ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο βγάζει φωνὴ εἴτε χάρισμα διδασκαλίας εἴτε χάρισμα ἰαμάτων εἴτε ὅτιδήποτε ἄλλο *** **

ΕΡΩΤΗΣΗ 189

Τί εἶναι ἡ βλασφημία τοῦ Πνεύματος καὶ πῶς «θὰ συγχωρεθεῖ κάθε ἁμαρτία στοὺς ἀνθρώπους, δὲ θὰ συγχωρεθεῖ ὅμως σ' ὅσους βλασφημοῦν τὸ Πνεῦμα οὔτε σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ οὔτε στὴ μέλλουσα»³¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἡ ἀπορία γιὰ τὴ βλασφημία τοῦ Πνεύματος ἔχει τὴ λύση τῆς ἀπὸ μόνῃ τῆς· κάνοντας δηλαδή ὁ Κύριος τίς κάθε εἴδους θεραπείες του οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέδιδαν τίς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος «στὸν ἄρχοντα τῶν δαιμόνων»³². Τὸ ὅτι οὔτε ἐδῶ οὔτε στὸ μέλλοντα αἰῶνα δίνεται ἡ ἄφεση σ' ὅσους βλασφημοῦν πρέπει νὰ τὸ ἐξετάσουμε ὡς ἐξῆς. Λένε μερικοὶ ἀπὸ ὅσους ἐξέτασαν

32. Ματθ. 9,34· 12,24 Μάρκ. 3,22. Λουκᾶ 11,15.

ρας εἶναι τρόπους δι' ὧν συγχώρησις γίνεται ἀμαρτημάτων,
 δύο ἐνταῦθα καὶ δύο ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐξικνεῖται
 15 ἡ μνήμη ὄλου τοῦ χρόνου μνημονεύειν τὰ σφάλματα, ἵνα ὑπὲρ
 αὐτῶν ἐνταῦθα μετανοήσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὠκονόμησε, φιλάν-
 θρωπος ὧν ὁ Δεσπότης τῆς φύσεως, καὶ ἡμῶν μὴ μετανοούν-
 των, τρόπους μετανοίας· ἐν μὲν τῷ μέλλοντι, ὡς εἴρηται, δύο·
 ὅτ' ἂν τις ἀδιαφόρως ἐνταῦθα ἀμαρτήσας καὶ πάλιν ἀδιαφόρως
 20 ἀγαθοεργήσας, εἴτε εἰς οἶκτον καὶ συμπάθειαν πρὸς τὸν
 πλησίον κινηθεῖς ἢ ὅσα ἄλλα φιλανθρωπίας ἐχόμενα, ταῦτα ἐν
 τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως ζυγιστατούμενα,
 ἐφ' ἃ τὴν ροπὴν ἔξει, συγχώρησις γίνεται· οὗτος μὲν ὁ εἷς τρό-
 πος· δεύτερος δὲ οὗτος· ὅτ' ἂν τις ἐν ἀμαρτίαις ἀνεχόμενος,
 25 ἀκούων δὲ τοῦ Κυρίου λέγοντος «μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε»,
 φοβούμενος οὐδένα κρίνει, ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν βεβιωμένων ὡς
 φύλαξ τῆς ἐντολῆς οὐ κρίνεται· τῆς γὰρ ἑαυτοῦ ἐντολῆς οὐκ
 ἐπιλήσμων ὁ ἀψευδέστατος. Οἱ δὲ ἕτεροι δύο τρόποι ἐνταῦθα
 τὴν συγχώρησιν ἔχουσιν· ὅτ' ἂν ἐν ἀμαρτίαις τις ὧν οἰκονομῆ-
 30 ται ἐκ τῆς προνοίας ἐν συμφοραῖς, ἐν ἀνάγκαις, ἐν νόσοις—ὡς
 οὐκ οἶδε γὰρ διὰ τῶν τοιούτων καθαίρει αὐτὸν ὁ Θεὸς— καὶ εἰ
 μὲν εὐχαριστεῖ πειραζόμενος, τὸν ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ μισθὸν
 λαμβάνει, εἰ δὲ ἀχαριστεῖ, δι' ἧς μὲν ἀμαρτίας παιδεύεται ἐκ
 τούτων καθαίρεται, τὴν δὲ ὑπὲρ τῆς ἀχαριστίας εἰσπράττεται
 35 ποινήν.

Ἐπεὶ οὖν ἄτινα εἰς ἀνθρώπους τις ἀμαρτάνει, ὡς ἔδειξεν ὁ
 λόγος, πολλὰς ἔχει προφᾶσεις συγχωρήσεων—ἀμαρτάνων γὰρ
 τις εἰς ἄνθρωπον, ἄλλον δὲ ἄνθρωπον εὖ ποιῶν, εἰς ἣν φύσιν
 ἤμαρτεν, αὐτῇ καὶ ἀπελογήσατο— ἡ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα βλασφη-
 40 μία— ἔστι δὲ ἡ ἀπιστία μὴ ἔχουσα ἐτέραν πρόφασιν συγχωρήσε-
 ως, εἰ μὴ τὸ γενέσθαι πιστόν—, εἰκότως τῷ ἐν τῇ ἀπιστίᾳ τὸν
 βίον κατακλείσαντι οὔτε ἐνταῦθα οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι ἀφεθήσε-
 ται τῆς ἀπιστίας καὶ ἀθείας ἡ ἀμαρτία.

λεπτομερῶς τὰ θέματα αὐτὰ μὲ τῆ βοήθεια τοῦ Πνεύματος, ὅτι ἡ συγχώρεση τῶν ἁμαρτημάτων γίνεται μὲ τέσσερις τρόπους, δύο τῶρα καὶ δύο στὸ μέλλον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲ φτάνει ἡ μνήμη ὄλου τοῦ χρόνου νὰ μνημονεύσει κανεὶς τὰ σφάλματα γιὰ νὰ μετανοήσῃ ὁ ἄνθρωπος γι' αὐτά, ὄρισε κατ' οἰκονομία ὁ Κύριος τῆς φύσης, ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος, τρόπους μετάνοιας, ἀκόμα κι ἂν ἐμεῖς δὲ μετανοοῦμε. Ὅπως εἶπαμε, ὄρισε γιὰ τὸ μέλλον δύο. Ὅταν κάποιος ἁμαρτήσῃ ἐδῶ ἔτσι στὴν τύχη καὶ πάλι στὴν τύχη πράξει τὸ ἀγαθὸ ἢ ἀπὸ οἶκτο καὶ συμπάθεια γιὰ τὸν πλησίον του ἢ ἀπὸ ὅποια ἄλλη φιλανθρωπία, αὐτὰ στὸ μελλοντικὸ αἰῶνα στὸν καιρὸ τῆς κρίσης μπαίνουν στὴ ζυγαριὰ καὶ σ' ὅποια βαρύνει αὐτή, σ' αὐτὰ γίνεται ἡ συγχώρεση. Ὁ ἕνας τρόπος εἶναι αὐτός. Ὁ δεύτερος εἶναι ὁ ἐξῆς· ὅταν ἕνας εἶναι ἔνοχος γιὰ πολλές ἁμαρτίες καὶ ἐπειδὴ φοβᾶται ἀκούοντας τὸν Κύριο νὰ λέει «μὴν κρίνετε γιὰ νὰ μὴν κριθεῖτε»³³, δὲν κρίνει κανένα, κατὰ τὴν κρίση τῶν ἔργων του δὲν κρίνεται, ἐπειδὴ ἔχει τηρήσει τὴν ἐντολή· γιὰ τὸ αὐτὸς ποὺ οὐδέποτε ψεύδεται δὲν ξεχνάει τὴν ἴδια του τὴν ἐντολή. Οἱ δύο ἄλλοι τρόποι συγχώρησης ἰσχύουν ἐδῶ· ὅταν κάποιος ἔχει διαπράξει ἁμαρτίες καὶ ἡ θεία πρόνοια οἰκονομεῖ νὰ τοῦ συμβοῦν συμφορὰς καὶ ἀνάγκες καὶ ἀσθένειες –γιατὶ μὲ αὐτὰ χωρὶς νὰ παίρνει εἶδηση τὸν καθαρίζει ὁ Θεὸς– καὶ ἂν εὐχαριστεῖ γιὰ τοὺς πειρασμοὺς του παίρνει τὴν ἀμοιβὴ γιὰ τὶς εὐχαριστίες του, ἂν ὅμως δείχνει ἀχαριστία, γιὰ ὅσες ἁμαρτίες παιδεύεται, καθαρίζεται ἀπὸ αὐτές, τιμωρεῖται ὁμως γιὰ τὴν ἀχαριστία του.

Ἐπειδὴ λοιπόν, ὅπως ἔδειξε ὁ λόγος, ὅσα ἁμαρτάνει κανένας στοὺς ἄνθρώπους ὑπάρχουν πολλές ἀφορμὲς γιὰ νὰ τοῦ συγχωρεθοῦν –γιατὶ ἁμαρτάνοντας σ' ἕναν ἄνθρωπο καὶ εὐεργετώντας ἄλλον ἄνθρωπο, σὲ ὅποια φύση ἁμάρτησε γι' αὐτὴν καὶ δικάζεται– γιὰ τὴ βλασφημία ὁμως στὸ Πνεῦμα –ποὺ εἶναι ἡ ἀπιστία καὶ ποὺ δὲν ἔχει ἄλλη αἰτία συγχώρησης ἀπὸ τὸ νὰ γίνῃ κανένας πιστὸς– εἶναι εὐλογο ὅτι σ' αὐτὸν ποὺ τελείωσε τὴ ζωὴ του μὲ τὴν ἀπιστία οὔτε ἐδῶ οὔτε στὴ μέλλουσα ζωὴ θὰ συγχωρεθεῖ ἡ ἁμαρτία τῆς ἀπιστίας καὶ ἀθεΐας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 190

Ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου· «ἀμὴν λέγω ὑμῖν· εἰσὶ τινες τῶν
 ὧδε ἐστώτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως
 ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνά-
 5 μει». Ταῦτα μὲν ὁ Μάρκος, ὁ δὲ Ματθαῖος· «ἕως ἂν
 ἴδωσιν τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ
 αὐτοῦ».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τοῖς καθ' ἱστορίαν γινομένοις οὐ
 10 περιγράφεται, ἀλλὰ πάντοτε ἐνεργῆς ὢν ἡλίου δίκην τὸ οἰκείον
 φῶς ἐπιλάμπει, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῖς μαθηταῖς ἔλε-
 γε τὸ «εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστώτων», ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων
 τῶν κατ' αὐτοὺς τῇ ἀρετῇ διαλαμψάντων λέγει ἀντὶ τοῦ 'τῶν τῇ
 βάσει τῶν ἀρετῶν πλησίον μου ἐχόντων τὴν στάσιν». Τὸ δὲ
 15 «οὐ μὴ γεύσονται θανάτου» εἴρηται μὲν καὶ περὶ τοῦ ἀποστό-
 λων, ὅτι οὐ μὴ γεύσονται τοῦ φυσικοῦ θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι
 διὰ τῆς μεταμορφώσεως τὴν εἰκόνα τῆς μελλούσης ἔσεσθαι
 τοῖς ἀγίοις λαμπρότητος. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἶδεν ὁ λόγος διαφόρους
 θανάτους –καὶ γὰρ ἡ τῶν παθῶν νέκρωσις θάνατος λέγεται·
 20 ἀλλὰ καὶ ὁ πρακτικός, ἠνίκα τὴν πρὸς τὰ πάθη μάχην ἀφέμενος
 ἐπὶ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ἔλθῃ, ἀπέθανε τῇ προτέρᾳ καταστά-
 σει, ἐνασχολούμενος τῇ τῶν ὄντων θεωρίᾳ, ἀργήσας ἐκ τῆς
 κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀγωνιστικῆς μάχης· ἀλλὰ καὶ ὁ περάσας τὴν
 φυσικὴν θεωρίαν καὶ πάντα τὰ αἰτιατὰ καταλιπὼν καὶ εἰς τὸν
 25 αἴτιον ἐλθὼν διὰ τῆς θεολογικῆς ἀποφάσεως, καὶ οὗτος ἔθανε
 τῇ προτέρᾳ καταστάσει, μηκέτι ἐν τοῖς πεπονημένοις κινούμε-
 νος, ἀλλ' ἐν τῷ ποιητῇ τῶν ὄλων μεταβιβάσας τὴν κίνησιν—
 περὶ οὗν τοῦ κατὰ ἀφαίρεσιν πάντων γινομένου θανάτου λέγει
 ὅτι «οὐ μὴ γεύσονται» αὐτοῦ, τουτέστιν οὐ μὴ πάθωσιν αὐτὸν

34. Μάρκ. 2,1.

35. Ματθ. 16,28.

ΕΡΩΤΗΣΗ 190

Ἐκ τῶν Εὐαγγελίων· «σῶς διαβεβαιῶν ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ ὅσους στέκονται ἐδῶ πού δὲ θὰ γευθοῦν τὸ θάνατο, ὥσπου νὰ δοῦν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ νὰ ἔρχεται με δύναμη»³⁴. Αὐτὰ λέει ὁ Μάρκος, ἐνῶ ὁ Ματθαῖος λέει· «ὥσπου νὰ δοῦν τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἔρχεται με ὅλη τὴ δόξα του»³⁵.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν περιορίζεται σὲ ὅσα ἐξιστοροῦνται στὸ Εὐαγγέλιο ἀλλὰ ζωντανὸς πάντοτε σκορπίζει σὰν ἥλιος τὸ φῶς του, δὲν ἀπηύθυνε ὅπως λέει ἡ ἱστορία στοὺς μαθητὲς του μόνο τὸ «εἶναι μερικοὶ ἀπὸ ὅσους στέκονται ἐδῶ», ἀλλὰ τὸ ἀπευθύνει καὶ σὲ ὄλους πού ὅπως αὐτοὶ ἔλαμψαν με τὴν ἀρετὴ τους, ἀντὶ νὰ πεῖ ἄπὸ ὅσους στέκονται κοντά μου στηριζόμενοι στὶς ἀρετὲς'. Ἐνῶ τὸ «δὲ θὰ γευτοῦν θάνατο» ἔχει λεχθεῖ βέβαια καὶ γιὰ τοὺς ἀποστόλους ὅτι «δὲ θὰ δοκιμάσουν φυσικὸ θάνατο ὥσπου νὰ δοῦν» με τὴ μεταμόρφωση τὴ μελλοντικὴ λαμπρότητα πού θὰ περιβληθοῦν οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ λόγος γνωρίζει διαφόρων εἰδῶν θανάτους, γιὰ καὶ τῶν παθῶν ἢ νέκρωση λέγεται θάνατος· ἀλλὰ καὶ ὁ πρακτικὸς, ὅταν ἐγκαταλείποντας τὴ μάχη τοῦ πρὸς τὰ πάθη στραφεῖ στὴ φυσικὴ θεωρία, εἶναι νεκρὸς γιὰ τὴν προηγούμενη κατάσταση με τὸ ν' ἀσχολεῖται με τὴ θεωρία τῶν ὄντων καὶ ν' ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀγωνιστικὴ μάχη τῆς πράξης· ἀλλὰ κι ὅποιος ξεπεράσει τὴ φυσικὴ θεωρία κι ἀφήνοντας ὅλα τὰ ἀποτελέσματα φτάσει στὸν αἴτιο με τὴν ἀποφατικὴ θεολογικὴ μέθοδο κι αὐτὸς εἶναι νεκρὸς γιὰ τὴν προηγούμενη κατάσταση, ἀφοῦ πὰ δὲν κινεῖται μέσα στὰ κτίσματα ἀλλὰ ἔχει μεταβιβάσει τὴν κίνησή του στὸν ποιητὴ τῶν ὄλων. Γιὰ τὸ θάνατο λοιπὸν πού ἐπισυμβαίνει με τὴν ἀφαίρεση ὄλων λέει ὅτι «δὲ θὰ τὸν δοκιμάσουν»³⁶, δὲ θὰ τὸν ὑποστοῦν δηλαδὴ οἱ ἰσότημοι τῶν ἀποστόλων στὴν ἀρετὴ,

36. Ματθ. 16,28. Μάρκ. 9,1. Λουκᾶ 9,27.

30 οί τῶν ἀποστόλων κατ' ἀρετὴν ἰσοστάσιοι, ἕως οὐ μεταμορφωθείς ὁ Κύριος παραδείξει ἑαυτὸν μηκέτι καταφασκόμενον ἐκ τῆς τῶν ὄντων θέσεως, ἀλλὰ τῇ κατὰ ἀπόφασιν θεολογία παραδεικνὺς τὸ ἀπρόσιτον τῆς θεότητος κρύφιον.

Τὸ δὲ λέγειν τὸν μὲν ἕνα τῶν εὐαγγελιστῶν «ἐρχόμενον
35 τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ», τὸ δὲ ἕτερον «ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει», τοῦτο σημαίνει· ἐπειδὴ κατὰ μὲν τὴ θεότητα ἔστιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ τὸ ἀνθρώπινον γέγονε δι' ἡμᾶς Υἱὸς ἀνθρώπου, καθ' ὃ μὲν οὖν ἔστιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀεὶ τὴν δόξαν κέκτηται, κατὰ δὲ
40 τὸ γενέσθαι Υἱὸς ἀνθρώπου λέγεται «ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ». Οὕτω γὰρ ἐδόξασε τὴν προσληφθεῖσαν ἀνθρωπότητα ὅτι, ὡσπερ ἐν τῷ παθητῷ σώματι ὦν ὥφθη ἐν τῷ ὄρει μεταμορφωθείς, οὕτως ἡμεῖς ἐν τῇ ἀναστάσει ἄφθαρτον ἀπολαμβάνοντες σῶμα ἐσόμεθα· τὸ γὰρ εἰπεῖν «ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει» ἐσή-
45 μανεν ὡς οὕτω ἐνεργεῖα πάρεστιν ἢ ἐλπιζομένη τῶν ἁγίων ἄφθαρτος καὶ αἰώνιος βασιλεία.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 191

«Καὶ ἐγένετο μεθ' ἡμέρας ἕξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς
τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην καὶ ἀναφέρει
αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν καὶ μετεμορφώθη
5 ἔμπροσθεν αὐτῶν καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς
ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ
φῶς».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

«Τὸ μεθ' ἡμέρας ἕξ» σημαίνει ὅτι ἐπειδὴ ἐν ἕξι ἡμέραις ὁ
10 Θεὸς τὴν φαινομένην κτίσιν εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, οἵτινες τῇ
περιουσίᾳ τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς γνώσεως τὰ φαινόμενα πάντα
διέβησαν, οὗτοι τῷ λόγῳ συναναβαίνουσιν ἐν τῷ τῆς θεολογίας

37. Ματθ. 16,28. Μάρκ. 9,1. 38. Μάρκ. 9,1.

39. Ματθ. 16,28.

ὥσπου νὰ μεταμορφωθεῖ ὁ Κύριος καὶ παρουσιάσει τὸν ἑαυτό του ὄχι πιά καταφασκόμενος ἀπὸ τὴ θέση τῶν ὄντων, ἀλλὰ παρουσιάζοντας τὴν ἀπρόσιτη κρυφίότητα τῆς θεότητας μὲ τὸν ἀρνητικὸ τρόπο τῆς θεολογίας.

Ὅτι τώρα ὁ ἕνας εὐαγγελιστῆς λέει «νά, ἔρχεται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μὲ ὅλη τὴ δόξα του»³⁷ καὶ ὁ ἄλλος «ὥσπου νὰ δοῦν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ νὰ ἔρχεται μὲ δύναμη»³⁸, σημαίνει αὐτό· ἐπειδὴ κατὰ τὴ θεότητα εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀνθρώπινη διάστασή του ἔγινε γιὰ μᾶς υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὸ ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔχει παντοτινὴ δόξα, ἐνῶ κατὰ τὸ ὅτι ἔγινε υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου λέγεται ὅτι «ἔρχεται μὲ ὅλη τὴ δόξα του»³⁹. Γιατὶ δόξασε τόσο τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο ποῦ ἔλαβε, ὥστε, ὅπως ὄντας μέσα στὸ παθητὸ σῶμα φανερώθηκε μεταμορφωμένος στὸ βουνό, ἔτσι κι ἐμεῖς κατὰ τὴν ἀνάστασι θὰ βρεθοῦμε ν' ἀπολαμβάνομε ἀφθαρτο σῶμα. Γιατὶ μὲ τὸ ὅτι εἶπε «νά, ἔρχεται μὲ δύναμη»⁴⁰, σήμανε ὅτι δὲν ἔχει ἔρθει ἀκόμα στὴν πραγματικότητα ἢ ἀφθαρτὴ κι αἰώνια βασιλεία τῶν ἀγίων ποῦ ἐλπίζομε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 191

«Ἐπειτα ἀπὸ ἕξι μέρες παίρνει μαζί του ὁ Ἰησοῦς ἰδιαιτέρως τὸν Πέτρο, τὸν Ἰάκωβο καὶ τὸν Ἰωάννη τὸν ἀδελφὸ του, καὶ τοὺς ἀνεβάζει σ' ἕνα ψηλὸ βουνό, ὅπου μεταμορφώθηκε μπροστὰ στὰ μάτια τους· ἔλαμψε τὸ πρόσωπό του ὅπως ὁ ἥλιος καὶ τὰ ροῦχα του ἔγιναν λευκὰ ὅπως τὸ φῶς»⁴¹.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Τὸ «ἔπειτα ἀπὸ ἕξι μέρες» σημαίνει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔφερε στὴν ὑπαρξὴ τὴν κτίσι ποῦ βλέπομε σὲ ἕξι μέρες, αὐτοὶ ποῦ μὲ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς γνώσης τοὺς ἀφησαν πίσω τοὺς ὄλα τὰ ὄρατά, αὐτοὶ συνανεβαίνουν μὲ τὸ Λόγο στὸ ὁ-

40. Μάρκ. 9,1.

41. Ματθ. 17,1. Μάρκ. 9,12.

δρει. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Λουκᾶς ὀκτὼ ἡμερῶν ἐμνημόνευσε καὶ δο-
 κεῖ ἐναντιότητα τῶν εὐαγγελιστῶν δεικνύειν, τὸ ἄπορον ἐν τού-
 15 τοις οἴμαι τὴν ἐπίλυσιν δέχεσθαι καὶ συντρέχειν τὴν ἱστορίαν
 ἀρμοδίως τῇ θεωρίᾳ· ὥσπερ γὰρ κατὰ τὴν ἱστορίαν ὁ τὰς ἕξ
 ἡμέρας εἰπὼν τὰς ἐν τῷ μέσῳ εἶπεν, ὁ δὲ τὰς ὀκτὼ εἰπὼν καὶ
 τὴν ἀρχὴν ἐν ἧ εἶπεν ὁ Κύριος καὶ τὸ τέλος ἐν ἧ ἢ μεταμόρφω-
 σις γέγονεν ἐσήμανεν, οὕτω καὶ κατὰ τὴν θεωρίαν· ἐπειδὴ γὰρ
 20 ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς παραβάσεως εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐξωλίσθη-
 σε, δεῖ τὸν θέλοντα συναναβῆναι τῷ λόγῳ εἰς τὸ τῆς θεολογίας
 ὄρος πρῶτον μὲν καθάπερ μίαν ἡμέραν περᾶσαι τὰ παρὰ φύσιν
 καὶ καθάπερ ἕξ ἡμέρας περᾶσαι τὴν φύσιν καὶ γενέσθαι ἐν τῇ
 ὑπὲρ φύσιν, ἣτις ἐστὶν ὀγδόη· ὑπερθετικὴ γὰρ τοῦ χρόνου αὕτη
 25 καὶ τὴν μέλλουσαν χαρακτηρίζει κατάστασιν.

Διατί δὲ «παραλαμβάνει Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάν-
 νην» μόνους κατ' ἰδίαν; Ὡς αἰεὶ τοῦ Λόγου τὴν ὀχλώδη καὶ τα-
 ραχῆς ἀναμέστον ἐκνεύοντος κατάστασιν, καὶ ἐπειδὴ ὁ Πέτρος
 κατὰ τὸ πρῶτον τοῦ Σίμωνος ὄνομα 'ὑπακοή' ἐρμηνεύεται,
 30 κατὰ δὲ τὸ Πέτρος δηλοῖ τὴν 'ἀτρεψίαν', σημαίνεται δὲ διὰ τού-
 των ἢ κατὰ τῶν τῆς ὑπακοῆς τῶν ἐντολῶν ἀτρεπτος καὶ ἀμε-
 τακίνητος εἰς Θεὸν πίστις, ὁ δὲ Ἰάκωβος ἐρμηνεύεται 'περني-
 στής', δηλοῦται δὲ διὰ τούτου ἡ ἐλπίς —εἰ μὴ γὰρ τις ἐλπίση
 τῶν παρερχομένων τούτων καὶ φθαρτῶν ἀντιλαμβάνειν τὰ
 35 ἀπαρόδευτα καὶ ἀφθαρτα, οὐκ ἂν τὸν τὴν ἀπάτην αἰεὶ ἐν τοῖς αἰ-
 σθητοῖς ἔχοντα διάβολον περνίσει δύναται—, ὁ δὲ Ἰωάννης ἐρ-
 μηνεύεται 'περιστερᾶ', δηλοῦται δὲ διὰ τούτου ἡ ἀγάπη, ἐπειδὴ
 ἡ πραότης οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας εἰς τὰ
 παρὰ φύσιν ἀκίνησία, ὁ δὲ μήτε δι' ἐπιθυμιῶν μήτε δι' ἀποτυ-

ρος τῆς θεολογίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Λουκᾶς μνημόνευσε ὄχτῶ ἡμέρες⁴² καὶ φαίνεται νὰ παρουσιάζει μιὰ κάποια ἀντίθεση τῶν εὐαγγελιστῶν, ἡ ἀπορία αὐτῆ νομίζω ὅτι δέχεται ἐπίλυση καὶ ἡ ἱστορία συμβαδίζει ἀρμονικὰ μὲ τὴ θεωρητικὴ ἐξήγηση. Ὅπως δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορία αὐτὸς ποὺ εἶπε ἕξι ἡμέρες, ἀνέφερε τὶς ἐνδιάμεσες, κι αὐτὸς ποὺ εἶπε ὄχτῶ περιέλαβε καὶ τὴν ἀρχικὴ μέρα ποὺ τοὺς εἶπε ὁ Κύριος καὶ σήμανε καὶ τὴν τελευταία μέρα κατὰ τὴν ὁποία ἔγινε ἡ μεταμόρφωση, ἔτσι καὶ κατὰ τὴ μεταφορικὴ σημασία τοῦ πράγματος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν παράβαση ἐξολίσθησε στὸ παραφύση, πρέπει, ὅποιος θέλει νὰ συνανεβεῖ μαζί μὲ τὸ Λόγο στὸ ὄρος τῆς θεολογίας, πρῶτα σὰν νὰ εἶναι μιὰ ἡμέρα νὰ διαβεῖ τὰ παρὰ φύση, σὰν σὲ ἕξι μέρες νὰ διαβεῖ τὴ φύση καὶ νὰ φτάσει στὰ ὑπὲρ φύση ποὺ εἶναι ἡ ὀγδόη ἡμέρα. Γιατὶ αὐτὴ ἡ ἡμέρα βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ χαρακτηρίζει τὴν μελλοντικὴ κατάσταση.

Καὶ γιατί «παίρνει μαζί του μόνο τὸν Πέτρο, τὸν Ἰάκωβο καὶ τὸν Ἰωάννη χωριστά»⁴³; Ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἀποφεύγει πάντοτε τὴν κατάσταση ὅπου ἐπικρατεῖ ὄχλος καὶ ταραχὴ καὶ ἐπειδὴ ὁ Πέτρος κατὰ τὸ πρῶτο του ὄνομα, δηλαδὴ Σίμων, ἐρμηνεύεται ὑπακοή, ἐνῶ τὸ ὄνομά του Πέτρος δηλώνει τὸ ἀμετάτρεπτό του, καὶ μ' αὐτὰ σημαίνεται ἡ ἀμετάτρεπτη κι ἀμετακίνητη πίστη στὸ Θεὸ σχετικὰ μὲ τὴν ὑπακοὴ στὶς ἐντολές του, ὁ Ἰάκωβος ἐρμηνεύεται ὑπερηφανής, καὶ μ' αὐτὸ δηλώνεται ἡ ἐλπίδα—γιατὶ ἂν δὲν ἐλπίζει κάποιος ὅτι ἀπὸ τὰ παροδικὰ ἢ φθαρτὰ αὐτὰ πράγματα θὰ λάβει τὰ μόνιμα καὶ ἀφθαρτα, δὲν θὰ μπορέσει νὰ χτυπήσει στὴ φτέρνα τὸ διάβολο ποὺ κρύβει πάντοτε τὴν ἀπάτη μέσα στὰ φθαρτὰ, καὶ ὁ Ἰωάννης πάλι ἐρμηνεύεται ὑπερηφανής, μὲ τὸ ὁποῖο δηλώνεται ἡ ἀγάπη, ἐπειδὴ ἡ πραότητα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἀκίνησις τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας στὰ παραφύση⁴⁴, κι αὐτὸς ποὺ οὔτε ἀπὸ ἐπιθυμίες οὔτε ἀπὸ ἀπο-

42. Λουκᾶ 9,28.

43. Μάρκ. 9,2.

44. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ Διονυσίου καὶ Γρηγορίου Πρὸς Θωμᾶν τὸν ἡγιασμένον Περὶ διαφόρων ἀποριῶν, PG 91,1249B. Ἐπιστολὴ 13, PG 91,509D–512A.

40 χίαν ὧν ἐπιθυμεῖ εἰς θυμὸν ἐρχόμενος προδήλως πάντας ἀγαπᾷ, τοῖς οὖν κτησαμένοις πίστις, ἐλπίδα τε καὶ ἀγάπην συναβαίνει ὁ Λόγος εἰς τὸ τῆς θεολογίας ὄρος καὶ μεταμορφοῦται ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκέτι τῷ Θεῷ λέγεσθαι καὶ ἅγιος καὶ βασιλεὺς καὶ τὰ τοιαῦτα καταφασκόμενος, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὑπέρ-
45 θεος καὶ ὑπεράγιος καὶ πάντα τὰ καθ' ὑπεροχὴν λεγόμενα ἀποφασκόμενος.

Πρόσωπον δὲ τοῦ Λόγου ἐστίν, ὅπερ ἔλαμψεν ὡσπερ ἥλιος, ἡ χαρακτηριστικὴ τῆς οὐσίας αὐτοῦ κρυφιότης, ἥπερ ἐνατενίσαι τῇ τῶν λογισμῶν ἐρμηνείᾳ ἀδύνατον, ὡσπερ οὐδὲ
50 τῇ λαμπρότητι τοῦ ἡλίου, κἂν εἰ πάνυ τις τὴν ὀπτικὴν δύναμιν ἐστὶν κεκαθαρμένος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἱμάτιον ἐμνήσθη ἡ Γραφή, χρὴ κατὰ τὸν εἰρμόν τῆς ἀκολουθίας καὶ τοῦ σώματος μνεῖαν ποιήσασθαι. Σῶμα οὖν τοῦ Λόγου ἐστὶν ἡ τῶν ἀρετῶν οὐσία, οἶον, ἡ ἀγαθότης, ἡ πραότης καὶ τὰ τοιαῦτα· ἱμάτια δὲ τοῦ Λό-
55 γου εἰσὶ τὰ τῆς Γραφῆς ῥήματα καὶ ἡ προβεβλημένη καὶ ἐκ Θεοῦ τὸ εἶναι λαβοῦσα κοσμοουργία, ἅπερ λευκὰ βλέπουσιν οἱ τὸ μὲν γράμμα τῆς θείας Γραφῆς ἀποξέοντες τῆς ἐπικειμένης παχύτητος καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος θεωρίᾳ τὸ λαμπρὸν τῶν νοη-
μᾶτων ἐποπτεύοντες κάλλος καὶ οἱ τὴν αἰσθητὴν κτίσιν τῇ πε-
60 ριαιρέσει τῆς κατ' αἰσθησιν ἀπάτης λαμπρῶς ἐποπτεύοντες καὶ ἐκ μεγέθους καλλονῆς τὸν ταύτης δημιουργὸν ἀναλόγως συλλογίζόμενοι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 192

«Καὶ ἰδοὺ ὤφθησαν Μωυσῆς καὶ Ἡλίας συλλαλοῦν-
τες αὐτῷ· ἀποκριθεὶς δὲ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Κύ-
ριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς εἶναι ὧδε· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν
5 τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν καὶ Μωσῆ μίαν καὶ Ἡλίᾳ
μίαν».

45. Ματθ. 17,2· Μάρκ. 9,2.

46. Ματθ. 17,2. Μάρκ. 9,3.

τυχία σὲ ὅσα ἐπιθυμεῖ φτάνει νὰ θυμώσει, εἶναι πρόδηλο πὼς ἀγαπᾷ τοὺς πάντες, μ' αὐτοὺς λοιπὸν μαζὶ ποὺ ἀπέκτησαν τὴν πίστη, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπη συνανεβαίνει ὁ Λόγος στὸ ὄρος τῆς θεολογίας καὶ «μεταμορφώνεται μπροστὰ στᾶ μάτια τους»⁴⁵, χωρὶς ν' ἀποκαλεῖται καταφατικὰ μὲ τὰ ὀνόματα Θεὸς καὶ ἅγιος καὶ βασιλιάς καὶ τὰ παρόμοια, ἀλλὰ δεχόμενος κατ' ἀποφατικὸ τρόπο τὰ ὀνόματα ὑπέρθεος καὶ ὑπεράγιος ὅσα λέγονται γι' αὐτὸν καθ' ὑπεροχὴν.

Πρόσωπο τοῦ Λόγου εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔλαμψε σὰν τὸν ἥλιο⁴⁶, ἡ κρυφίότητα ποὺ χαρακτηρίζει τὴν οὐσία του, ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴν ἀντικρύσει ἡ λογικὴ ἐρμηνεία, ὅπως οὔτε τὴν λαμπρότητα τοῦ ἥλιου, ἀκόμα κι ἂν ἔχει κάποιος πάρα πολὺ καθαρὴ τὴν ὀπτικὴ δύναμη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Γραφὴ ἀναφέρει καὶ τὰ φορέματα⁴⁷, πρέπει κατὰ τὴ σειρὰ τῆς ἀκολουθίας νὰ μνημονευθεῖ καὶ τὸ σῶμα. Σῶμα λοιπὸν τοῦ Λόγου εἶναι ἡ οὐσία τῶν ἀρετῶν, ὅπως ἡ ἀγαθότητα, ἡ πραότητα καὶ τὰ παρόμοια· ἰμάτια τοῦ Λόγου εἶναι οἱ λόγοι τῆς Γραφῆς καὶ ἡ κοσμοουργία ποὺ πρόβαλε κι ἔλαβε τὸ εἶναι ἀπὸ τὸ Θεό, τὰ ὁποῖα βλέπουν· λευκὰ ὅσοι ἀποξέουν ἀπὸ τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς τὴν παχύτητα ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτὰ καὶ μὲ τὴν πνευματικὴ θεωρία ἀντικρύζουν τὴ λαμπρὴ ὁμορφιὰ τῶν νοημάτων καὶ ὅσοι ἐποπτεύουν λαμπρὰ τὴν αἰσθητικὴ κτίση ἔχοντας ἀφαιρέσει τὴν ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων καὶ ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς ὁμορφιᾶς στοχάζονται ἀνάλογα τὸ δημιουργό.

ΕΡΩΤΗΣΗ 192

«Καὶ νά, εἶδαν τὸν Μωυσῆ καὶ τὸν Ἡλία νὰ μιλοῦν μαζὶ του· ἀποκρίθηκε τότε ὁ Πέτρος καὶ εἶπε στὸν Ἰησοῦ· «Κύριε, εἶναι ὠραῖα νὰ μείνομε ἐδῶ. Ἐὰν θέλεις, ὡς κάνομε τρεῖς σκηνές, μία γιὰ σένα, μία γιὰ τὸν Μωυσῆ καὶ μία γιὰ τὸν Ἡλία»⁴⁸.

47. Ματθ. 17,2. Μάρκ. 9,3. Λουκᾶ 9,29.

48. Ματθ. 17,3–4. Μάρκ. 9,4–5. Λουκᾶ 9,30,33.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οἱ γὰρ διαβαίνοντες ἀπὸ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα ὀρῶσι τὸν τε νόμον καὶ τοὺς προφήτας συνόντας τῷ Λόγῳ καὶ
 10 διαπρυσίῳ καταγγέλλοντας φωνῇ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν. Τίνος
 δὲ χάριν σκηναῶν ὁ Πέτρος ἐμνημόνευσεν; Ἐπειδὴ πᾶσα γνῶσις
 καὶ πᾶσα ἀρετὴ, συγκρινομένη τῇ μελλούσῃ καταστάσει,
 σκηναῆς εὐκαταλύτου οὐδὲν διενήνοχε, κατὰ τὸν Ἀπόστολον φά-
 σκοντα «εἴτε προφητεῖαι παύσονται εἴτε γνῶσις καταργηθήσε-
 15 ται». Τρεῖς δὲ σκηναὶ εἰσὶν· πραγματικὴ, φυσικὴ καὶ θεολογικὴ·
 καὶ τὴν μὲν θεολογικὴν ὡς Θεῷ τῷ Κυρίῳ ἀπένειμε, τὴν δὲ
 φυσικὴν θεωρίαν τῷ Μωυσῆ ὡς γεγραφοῦτι τὴν τῶν δλων γέν-
 νησιν, τὴν δὲ πρακτικὴν τῷ Ἡλίᾳ ὡς παρθένῳ καὶ ζηλωτῇ καὶ
 ἀσκητῇ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 193

Τίς ὁ λόγος τοῦ Μωσῆα καὶ Ἡλίαν τεσσαράκοντα
 ἡμέρας νηστεῦσαι καὶ τί δήποτε ὁ Κύριος ὡσπερ τὰ
 τῶν δούλων ἐπισφραγίσας κατεδέξατο καὶ αὐτὸς τὰς
 5 αὐτὰς μ' ἡμέρας ἄσιτος διαμεῖναι καὶ τί σημαίνει ὁ
 τεσσαράκοντα ἀριθμὸς;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ μὲν τεσσαρακοστὸς ἀριθμὸς ὡς κακωτικὸς πολλαχοῦ
 ἐν τῇ θεοπνεύστῳ παρείληπται Γραφῇ, ὡς οἱ κακοπαθήσαντες
 10 ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἰσραηλῖται τεσσαράκοντα ἔτη καὶ οἱ αὐτοὶ δου-
 λεύσαντες ἐν Αἴγύπτῳ τετρακόσια ἔτη. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ κόσμος
 οὗτος, ἐν ᾧ τὴν κάκωσιν ὑπομένομεν, ἐκ τεσσάρων συνίσταται
 στοιχείων. Ὁ οὖν Μωυσῆς ὡς πρῶτος νομοθετήσας καὶ
 νηπίοις οὖσι τοῖς Ἰουδαίοις τὸν νόμον παραδούς, τεσσαράκοντα
 15 νηστεύει ἡμέρας, σημαίνων ὅτι ἢ κατ' αὐτὸν νομοθεσία τῶν
 κατὰ πρᾶξιν ἀμαρτημάτων τὴν ἀποχὴν νομοθετεῖ· πᾶσα γὰρ
 ἀμαρτία ἐκ τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων συνίστασθαι πέ-

49. Α' Κορ. 13,8. 50. Ἐξ. 34,28. Γ' Βασ. 19,8.

51. Ματθ. 4,2· Μάρκ. 1,13· Λουκᾶ 4,2.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ μεταβαίνουν ἀπὸ τὸ γράμμα στὸ Πνεῦμα, βλέπουν καὶ τὸ νόμο καὶ τοὺς προφῆτες νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τὸ Λόγο καὶ μὲ δυνατὴ φωνὴ νὰ διαλαλοῦν τὴν παρουσία του. Γιὰ ποιό λόγο ὁμοίως ὁ Πέτρος μίλησε γιὰ σκηνές; Ἐπειδὴ κάθε γνώση καὶ κάθε ἀρετὴ, συγκρινόμενη μὲ τὴ μέλλουσα κατάστασή, δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ μιὰ πρόχειρη σκηνή, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο ποὺ λέει «εἴτε προφητεῖες εἶναι θὰ σταματήσουν, εἴτε γνώση θὰ καταργηθεῖ»⁴⁹. Οἱ σκηνές εἶναι τρεῖς· ἡ πραγματικὴ, ἡ φυσικὴ καὶ ἡ θεολογικὴ. Καὶ τὴ θεολογικὴ τὴν ἀπέδωσε στὸν Κύριο καὶ Θεό, τὴ φυσικὴ θεωρία στὸ Μωυσῆ, ἐπειδὴ ἐξιστόρησε τὴ γένεση τῶν ὄλων, καὶ τὴν πρακτικὴ στὸν Ἡλία, ἐπειδὴ ἦταν παρθένος, ζηλωτὴς καὶ ἀσκητὴς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 193

Γιὰ ποιό λόγο ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἡλίας νήστεψαν σαράντα ἡμέρες⁵⁰ καὶ γιατί ὁ Κύριος σὰ νὰ ἐπισφράγισε τὰ τῶν δούλων καταδέχτηκε κι αὐτὸς νὰ παραμείνει χωρὶς τροφή τὶς ἴδιες σαράντα ἡμέρες⁵¹, καὶ ποιὰ ἡ σημασία τοῦ ἀριθμοῦ σαράντα;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ ἀριθμὸς σαράντα ὡς ἀριθμὸς βλαπτικὸς ἀναφέρεται σὲ πολλὰ σημεία τῆς Γραφῆς⁵², ὅπως οἱ Ἰσραηλίτες ποὺ κακοπάθησαν στὴν ἔρημο σαράντα χρόνια καὶ οἱ ἴδιοι ποὺ ἐξῆσαν ὡς δούλοι στὴν Αἴγυπτο τετρακόσια χρόνια⁵³. Ἀλλὰ κι αὐτὸς ὁ κόσμος μέσα στὸν ὁποῖο ὑπομένομε τὶς κακώσεις συνίσταται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα. Ὁ Μωυσῆς λοιπὸν ἐπειδὴ πρῶτος νομοθέτησε κι ἔδωσε στοὺς Ἰουδαίους τὸ νόμο ἐνῶ ἀκόμη ἦταν νήπιοι, νηστεύει σαράντα μέρες, σημαίνοντας ὅτι ἡ νομοθεσία του νομοθετεῖ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὰ πρακτικὰ ἀμαρτήματα· γιατί κάθε ἀμαρτία συνίσταται ἀπὸ τὴ φύση τῆς ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ

52. Ἐξ. 16,35.

53. Γεν. 15,13. Πράξ. 7,6.

φυκεν. Ὁ δὲ Ἡλίας τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος τύπον φέρων
 ὡς ὑπερναβεβηκῶς τὰ νομικὰ παραγγέλματα νηστεύει τεσσα-
 20 ράκοντα ἡμέρας, σημαίνων ὅτι τὸ προφητικὸν χάρισμα τὴν
 ἀποχὴν τῶν συγκαταθέσεων νομοθετεῖ. Ὁ δὲ Κύριος ὡς
 πληρωτὴς τοῦ νόμου καὶ μόνος ἄρας τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου,
 νηστεύσας τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, δέδωκεν ἡμῖν δύναμιν οὐ
 μόνον τῶν κατὰ πρᾶξιν καὶ συγκατάθεσιν ἀμαρτιῶν ἀπέχεσθαι,
 25 ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ψιλῶν φαντασιῶν ἀνωτέρους γενέσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 194

Τί σημαίνει ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὅτε μετὰ τὸ πάντα πει-
 ρασμὸν τοῦ διαβόλου τοῦ Κυρίου ἀποκρουσαμένου
 ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι «ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ὁ
 5 διάβολος ἄχρι καιροῦ»; Ποίου ἄρα καιροῦ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Διπλῶν τῶν πειρασμῶν ὄντων, ἐκουσίων τε καὶ ἀκου-
 σίων, τουτέστιν ἡδονικῶν τε καὶ ἐπιπόνων, πρῶτον μὲν διὰ
 τῶν ἡδονικῶν πειράσας τὸν Κύριον ὁ διάβολος, διὰ τε γαστρι-
 10 μαργίας καὶ φιλαργυρίας καὶ κενοδοξίας –πάντα γὰρ ταῦτα ἡδο-
 νῆς εἰσι ποιητικὰ –καὶ ἀποκρουσθεῖς, ἀπέστη ἄχρι καιροῦ.
 Ποίου καιροῦ; Τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθους, ἵνα καὶ διὰ τῶν
 ἀκουσίων καὶ ἐπιπόνων πειρασμῶν, ὡς ᾤετο, προσβαλὼν τῷ
 Κυρίῳ, δυνηθεῖν εὐρεῖν ἐν αὐτῷ τι τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν·
 15 ἀπεκρούσθη δὲ καὶ διὰ τούτων, καὶ θριαμβευθεὶς ἐν τῷ
 σταυρῷ κατηργήθη.

54. Ματθ. 5,17.

55. Ἰω. 1,29.

τις αισθήσεις. Ὁ Ἡλίας πάλι ὄντας παράδειγμα τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος, ἐπειδὴ ξεπέρασε τὰ νομικὰ παραγγέλματα, νηστεύει γιὰ σαράντα ἡμέρες σημαίνοντας ὅτι τὸ προφητικὸ χάρισμα νομοθετεῖ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τις συγκαταθέσεις⁵⁴. Τέλος ὁ Κύριος ὡς αὐτὸς πού ὀλοκλήρωσε τὸ νόμο καὶ μόνος «σήκωσε τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου»⁵⁵, νηστεύοντας ἐπὶ σαράντα ἡμέρες, μᾶς ἔδωσε τὴ δύναμη ὄχι μόνο ν' ἀπέχομε ἀπὸ τις κατὰ πράξη καὶ συγκατάθεση ἁμαρτίες μας, ἀλλὰ νὰ κυριαρχήσομε καὶ σ' αὐτὲς τις ἀπλὲς φαντασίες.

ΕΡΩΤΗΣΗ 194

Τί σημαίνει ἡ ἀναφορὰ στὸ Εὐαγγέλιο ὅτι, ἀφοῦ ὁ Κύριος ἀπόκρουσε κάθε πειρασμὸ τοῦ διαβόλου, «ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ αὐτὸν ὁ διάβολος μέχρι τὸν (ὀρισμένο) καιρό»⁵⁶;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὦντας οἱ πειρασμοὶ δύο, ἐκούσιοι καὶ ἀκούσιοι, δηλαδὴ πειρασμοὶ πού προκαλοῦν ἡδονὴ καὶ πειρασμοὶ ἐπίπονοι, ὁ διάβολος πείραξε τὸν Κύριο πρῶτα μὲ τοὺς ἡδονικούς, τὴ λαιμαργία, τὴ φιλαργυρία καὶ τὴν κενοδοξία –γιατὶ ὅλες αὐτὲς προκαλοῦν ἡδονή– καὶ ὅταν ἀποκρούστηκε «ἀπομακρύνθηκε μέχρι τὸν (ὀρισμένο) καιρό». Ποιὸ καιρὸ; Τὸν καιρὸ τοῦ σταυρικοῦ πάθους ὥστε, προσβάλλοντας τὸν Κύριο καὶ μὲ τοὺς ἀκούσιους καὶ μὲ τοὺς ἐπίπονους πειρασμοὺς, ὅπως νόμιζε, νὰ μπορέσει νὰ βρεῖ σ' αὐτὸν κάποιο ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πάθη. Ἀποκρούστηκε ὅμως καὶ σ' αὐτὰ καὶ κατανικημένος μὲ τὸ σταυρὸ καταργήθηκε.

56. Λουκᾶ 4,13.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 195

Ἐπειδὴ μεμαρτύρηται ὁ Ἰωάννης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυ-
ρίου μείζων πάντων τῶν ἐν γεννητοῖς γενέσθαι —καὶ
γὰρ καὶ ὁ βίος αὐτοῦ καθαρὸς καὶ ἀμαρτίας πάσης κε-
5 χωρισμένος ἦν— τίνος *** ** λείπει

ΕΡΩΤΗΣΗ 195

Ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου, ἦταν ὁ πῶς μέγας ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ γεννήθηκαν⁵⁷ –πραγματικὰ κι ὁ βίος του ἦταν καθαρὸς καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε ἀμαρτία–
γιὰ ποιό λόγο *** **

57. Ματθ. 11,11. Λουκᾶ 7,28.

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

1 - 83

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Α΄

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Α' ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΩΝ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΑΙ

ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΑΠΟΡΟΥΜΕΝΩΝ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,1

Τίνες ἀρεταὶ ψυχῆς καὶ τίνες σώματος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἄρεταὶ ψυχῆς εἰσιν αὗται· ἀγάπη, ταπείνωσις, πραότης,
5 μακροθυμία, ἀνεξικακία, ἀμνησικακία, ἀοργησία, τὸ ἄθυ-
μον, τὸ ἄφθονον, τὸ ἄκριτον, τὸ ἀκενόδοξον, ἐλεημοσύνη,
σωφροσύνη, τὸ ἀφιλάργυρον, συμπάθεια, τὸ ἄτυφον, τὸ ἀνυ-
περήφανον, τὸ κατανυκτικόν. Ἄρεταὶ δὲ σώματός εἰσιν αὗ-
ται· νηστεία, χαμευνία, ἀγρυπνία, ἐγκράτεια, ἀκτημοσύνη, τὸ
10 ἀπερίσπαστον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,2

Τί ἐστὶν τὸ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένον «ψαλῶ τῷ
πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοῖ»;

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Α΄ ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΩΝ

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΠΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝ ΑΠΟΡΙΕΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,1

Ποιές είναι οι ἀρετές τῆς ψυχῆς καὶ ποιές τοῦ σώματος;

Οἱ ἀρετές τῆς ψυχῆς εἶναι οἱ ἀκόλουθες· ἡ ἀγάπη, ἡ ταπείνωση, ἡ πραότητα, ἡ μακροθυμία, ἡ ἀνεξικακία, ἡ ἀμνησικακία, ἡ ἀοργησία, τὸ νὰ μὴ ὀργίζεται κανεὶς, νὰ μὴ θυμῶναι, νὰ μὴ φθονεῖ, νὰ μὴν κρίνει, νὰ μὴν εἶναι ματαιόδοξος, νὰ κάνει ἐλεημοσύνες, νὰ εἶναι φρόνιμος, ἀφιλάργυρος, συμπαθής, νὰ μὴν ἔχει ἔπαρση ἢ ὑπερηφάνεια, καὶ νὰ εἶναι εὐλαβής. Ἐνῶ ἀρετές τοῦ σώματος εἶναι ἡ νηστεία, τὸ πλάγιασμα στὸ ἔδαφος, ἡ ἀγρυπνία, ἡ ἐγκράτεια, ἡ ἀκτημοσύνη, ἡ ἔλλειψη περισπασμοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,2

Τί σημαίνει ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου, «θὰ ψάλω ὕμνους μὲ τὸ πνεῦμα μου, θὰ ψάλω ὕμνο καὶ μὲ τὸ νοῦ μου»¹;

1. Α΄ Κορ. 14,15.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 «Ψάλλει τις τῷ πνεύματι» ὅτ' ἂν μόνον τὴν προφορὰν τῶν ψαλλομένων διὰ γλώσσης φέρει· «ψάλλει δὲ τῷ νοῦ» ὅτ' ἂν, τὴν δύναμιν τῶν ψαλλομένων γινώσκων, τῇ θεωρίᾳ εὐφραίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,3 (Β,3)

Τί ἐστίν, «ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσησέ με ἡ μήτηρ μου»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐπειδὴ ὁ προηγούμενος σκοπὸς τοῦ Θεοῦ ἦν τοῦ μὴ διὰ γάμου γεννᾶσθαι ἡμᾶς καὶ φθορᾶς, ἡ δὲ παράβασις τῆς ἐντολῆς τὸν γάμον εἰσήγαγε διὰ τὸ ἀνομῆσαι τὸν Ἀδάμ, τουτέστιν ἀθετῆσαι τὸν ἐκ Θεοῦ δοθέντα αὐτῷ νόμον, πάντες οὖν οἱ ἐξ Ἀδάμ γεννώμενοι ἐν ἀνομίαις συλλαμβάνονται,
10 ὑποπίπτοντες τῇ τοῦ προπάτορος καταδίκη. Τὸ δὲ καὶ «ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσησέ με ἡ μήτηρ μου» σημαίνει ὅτι ἡ Εὔα, ἡ πάντων ἡμῶν μήτηρ, πρώτη ἐκίσησε τὴν ἀμαρτίαν, ὥσπερ ὀργῶσα τὴν ἡδονήν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, τῇ τῆς μητρὸς ὑποπίπτοντες καταδίκη, κισσᾶσθαι λέγομεν ἐν ἀμαρτίαις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,4 (Β,12)200

Τί ἐστὶ τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου λεγόμενον, «ἀνά-

2. Καὶ ὁ Χρυσόστομος μιᾶ γιὰ χάρισμα γλώσσας (πνεῦμα) καὶ χάρισμα ἐρμηνείας (νοῦς) (Ὁμιλία 35.).

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ψάλλει κανείς με τὸ πνεῦμα του, ὅταν προφέρει τὰ ψαλλόμενα μόνο με τὴ γλώσσα του· ἐνῶ ψάλλει με τὸ νοῦ, ὅταν, κατανοώντας τὸ νόημα ὧσων ψάλλει, εὐφραίνεται με τὴν κατανόησή τους².

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,3 (Β,3)

Τί σημαίνει τό, «μέσα σὲ παραβάσεις τοῦ νόμου με συνέλαβε ἢ μητέρα μου καὶ μέσα σὲ ἁμαρτίες με κυοφόρησε καὶ με γέννησε»³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς τοῦ Θεοῦ ἦταν νὰ μὴ γεννιόμαστε διὰ μέσου τῆς φθορᾶς τοῦ γάμου καὶ τὸν γάμο τὸν ἔβαλε στὴ ζωὴ μας ἢ παράβαση τῆς ἐντολῆς με τὴν παρανομία τοῦ Ἀδάμ, με τὴν ἀθέτηση δηλαδὴ τοῦ νόμο πού τοῦ ἔδωσε ὁ Θεός, γι' αὐτὸ ὅλοι ὅσοι γεννιοῦνται ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ συλλαμβάνονται μέσα σὲ παρανομίες, πέφτοντας στὴν καταδίκη τοῦ προπάτορα. Ὁ λόγος πάλι, «μέσα σὲ ἁμαρτίες με κυοφόρησε καὶ με γέννησε ἢ μητέρα μου» σημαίνει ὅτι ἢ Εὐα, ἢ μητέρα ὄλων μας, κυοφόρησε καὶ γέννησε πρώτη τὴν ἁμαρτία, ἔχοντας κατὰ κάποιον τρόπο νιώσει ὄργανο γιὰ τὴν ἡδονή. Γι' αὐτὸ κι ἐμεῖς ὑποκειμένοι στὴν καταδίκη τῆς μητέρας μας λέμε ὅτι γεννιόμαστε μέσα σὲς ἁμαρτίες.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,4 (Β,12)

Τί σημαίνει αὐτὸ πού λέει ὁ Ἀπόστολος, «νά γινό-

3. Ψαλμ. 50,7.

θεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν συγγενῶν
μου»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

«*Ἡὺχόμεν*», φησὶν, παραδοθῆναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τῷ
διαβόλῳ, ὥστε μαστιγωθῆναι καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ κο-
λάσεις ὑπομεῖναι, ἄσπερ κατὰ τὸ δίκαιον ἐχρεώστουν ὑπὲρ
τῆς εἰς Θεὸν αὐτῶν ἀπιστίας, μόνον ἵνα σωθῶσιν· καθ' ὃν
10 τρόπον καὶ ὁ Κύριος «*παρέδωκεν ἑαυτὸν καὶ γέγονεν ὑπὲρ
ἡμῶν κατάρα*».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,5

Κατὰ πόσους τρόπους ἐξαμαρτάνει ὁ ἄνθρωπος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οἶμαι κατὰ τέσσαρας τρόπους ἀμαρτάνειν τὸν ἄνθρω-
5 πον, κατὰ συναρπαγὴν, κατὰ ἀπάτην, κατὰ ἄγνοιαν, κατὰ
διάθεσιν. Καὶ αἱ μὲν πρῶται τρεῖς εὐχερῶς εἰς ἐπίγνωσιν
καὶ μετάνοιαν ἔρχονται, ὁ δὲ ἐκ διαθέσεως ἀμαρτάνων, καὶ
μήτε τῇ πείρᾳ μήτε τῷ χρόνῳ εἰς μετάνοιαν ἐρχόμενος, ἀνή-
κεστον ἔχει τὴν κόλασιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,6

Τί δηλοῖ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος λέγων ὅτι
«*δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται*»;

4. Ρωμ. 9,3.

5. Ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ· ὁ Παῦλος δέχεται νὰ χωριστεῖ ἀπὸ τῆ
δόξα κοντὰ στὸ Χριστὸ ὄχι βέβαια ἀπὸ τὴν ἀγάπη του (Ὁμιλ. 16,1).

μουν ανάθεμα και να χωριζόμουν ἐγὼ ἀπὸ τὸ Χριστὸ γιὰ χάρη τῶν συγγενῶν μου»⁴;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Θὰ εὐχόμουν, λέει, νὰ παραδοθῶ⁵ ἀπὸ τὸν Χριστὸ στὸ διάβολο, ὥστε νὰ μαστιγωθῶ και νὰ ὑποφέρω τὶς τιμωρίες γιὰ χάρη τῶν Ἰσραηλιτῶν, τὰ ὁποῖα δίκαια χρεωστοῦσα ἐξαιτίας τῆς ἀπιστίας τους πρὸς τὸ Θεό, ἀρκεῖ μόνο νὰ σωθοῦν. Ὅπως δηλαδὴ και ὁ Κύριος παρέδωσε τὸν ἑαυτό του⁶ και ἔγινε γιὰ χάρη μας κατὰρα⁷.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,5

Μὲ πόσους τρόπους ἀμαρτάνει ὁ ἄνθρωπος;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Νομίζω ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀμαρτάνει μὲ τέσσερις τρόπους: ἀπὸ παρόρμηση τῆς στιγμῆς, ἀπὸ ἐξαπάτηση, ἀπὸ ἄγνοια και ἀπὸ πρόθεση. Κατὰ τὶς τρεῖς πρῶτες περιπτώσεις οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται εὐκολα σὲ ἐπίγνωση και μετανοοῦν, ὅποιος ὅμως ἀμαρτάνει ἀπὸ πρόθεση και δὲν ὀδηγεῖται στὴ μετάνοια οὔτε ἀπὸ τὴν ἐμπειρία του οὔτε ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, αὐτὸς ἐπισύρει τιμωρία ἀθεράπευτη.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,6

Τί θέλει νὰ πεῖ ὁ Κύριος στὸ Εὐαγγέλιο μὲ τὸ λόγο του, «ὅτι δύο στρουθία πουλιοῦνται γιὰ ἓνα ἀσάριο»⁸;

6. Ἐφ. 5,2 και 25.

7. Γαλ. 2,10, 3,13.

8. Ματθ. 10,20.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Φασὶ τὸ ἀσσάριον δεκάνουμον εἶναι, δηλοῦται δὲ διὰ τοῦ δέκα τὸ ἰῶτα γράμμα, ἀρχὴ δέ ἐστὶ τοῦτο τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐξαγοράζεται οὖν διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ὁ παλαιὸς καὶ ὁ νέος λαός, καὶ «ὁ ἔσω καὶ ὁ ἔξω ἄνθρωπος».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,7

Τί ἐστὶ τὸ ἀπὸ Ἐλισσαίου, ἀναλαμβανομένου τοῦ Ἥλιου, ρηθὲν «ποῦ ὁ Θεὸς ἀφώ;».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Κατὰ τρεῖς ἐπιβολὰς ἐρμηνεύεται· ἢ 'ποῦ ὁ Θεὸς τοῦ πατρός μου;' ἢ 'ποῦ ὁ Θεὸς τοῦ μεγάλου μου;' ἢ 'ποῦ ὁ Θεὸς τοῦ κρυβέντος;'

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,8

Κατὰ πόσους τρόπους αἱ ἀλληγορίαι καὶ τί ἐστὶ τροπολογία;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἀλληγορία ἐστὶν ἢ ἐπὶ τῶν ἀψύχων, οἶον, ὀρέων, βουνῶν, δένδρων καὶ τῶν λοιπῶν. Τροπολογία δέ ἐστὶν ἢ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων μελῶν, οἶον, κεφαλῆς, ὀφθαλμῶν καὶ τῶν λοιπῶν· τροπολογία γὰρ ἀντὶ τοῦ τρέπεσθαι λέγεται.

9. Σύγχυσις ἴσως μὲ τὸ δηνάριο ποῦ ἰσοδυναμεῖ ὁμοίως μὲ δέκα ἀσσάρια.

10. Ρωμ. 7,22.

11. Ἐφ. 3,11.

12. Δ' Βασ. 2,14.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Λένε πώς τὸ ἀσσάριο εἶναι δεκάλεπτο⁹ καὶ στὸ δέκα ἀντιστοιχεῖ τὸ γράμμα γιώτα, πὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὸ ὄνομα λοιπὸν τοῦ Κυρίου ἐξαγοράζεται ὁ παλαιὸς καὶ ὁ νέος λαός, καὶ ὁ ἐσωτερικὸς¹⁰ καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος¹¹.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,7

Τί σημαίνει αὐτὸ πὸ εἶπε ὁ Ἐλισσαῖος κατὰ τὴν ἀνάλειψη τοῦ Ἡλία¹², «ποῦ εἶναι ὁ Θεὸς ἀφφῶ;»¹³.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ λόγος ἐρμηνεύεται μὲ τρεῖς τρόπους· ἢ 'Ποῦ εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ πατέρα μου;' ἢ 'Ποῦ εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ μεγάλου μου;' ἢ 'Ποῦ εἶναι ὁ Θεὸς ἐκείνου πὸ κρύφτηκε;'

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,8

Μὲ πόσους τρόπους γίνονται οἱ ἀλληγορίες καὶ τί εἶναι τροπολογία;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ¹⁴

Ἀλληγορία εἶναι ἡ μεταφορὰ στὰ ἄψυχα· γιὰ παράδειγμα στὰ ὄρη, στὰ βουνά, στὰ δένδρα καὶ τὰ λοιπὰ. Τροπολογία ἢ μεταφορὰ στὰ μέλη μας· ὅπως στὸ κεφάλι, τὰ μάτια καὶ τὰ λοιπὰ· γιὰ τὴν τροπολογία λέγεται ἡ μετατροπὴ.

13. Γράφεται καὶ Ἄφφου. Ἀναφέρεται στὸν προφωφῆτη Ἡλία (πατέρας, μέγας, κρυφθεῖς).

14. Ἡ ἀπάντηση δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς τὴν ἐρώτηση. Στὴ Σούδα βρίσκομε· τροπολογία, ἀλλοίωση ἐτέρου πρὸς ἕτερον κατὰ τι (νόημα, λέξη, μέλος).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,9

Τί ἐστι τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ εἰρημένον «καθήμενος
κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ
υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδαλον»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ τὴν τοῦ ὁμοπίστου πρᾶξιν κακηγορῶν καὶ ὡσπερ
ἐγκαθήμενος τῇ τούτου λοιδορίᾳ, οὗτος εἰκότως λέγεται
«κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ καταλαλεῖν». Ὁ δὲ τὸν υἱὸν τῆς σοφίας
κοσμούμενον φθόνῳ φερόμενος ἐνδιαβάλλων καὶ πάντα
10 σκανδαλίζων, οὗτός ἐστιν ὁ τιθεὶς τῷ υἱῷ τῆς μητρὸς
σκάνδαλον’.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,10

Ἐπειδὴ ἐν τῷ ἀγίῳ Διαδόχῳ ἐν τῷ ἑκατοστῷ κε-
φαλαίῳ γέγραπται ‘κριθήσεσθαί τινας διὰ πυρὸς
καὶ καθαίρεσθαι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι’, παρακαλῶ
5 ἐκκαλυφθῆναί μοι διὰ τῆς σαφηνείας τὸν σκοπὸν
τοῦ πατρός.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οἱ τὸ τέλειον τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης κεκτημένοι καὶ τὸ
πτερόν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ἀρετῶν μετεωρίσαντες, κατὰ τὸν
10 Ἀπόστολον «ἐν νεφέλαις ἀρπάζονται» καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρ-

15. Ψαλ.μ. 49,20.

16. Βλ. Ρωμ. 14,13.

17. Ὁμόπιστος ὁ ἐθνικὸς χριστιανὸς ‘υἱὸς τῆς μητέρας ὁ Χριστιανὸς ἐξ
Ἰουδαίων’.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,9

Τί σημαίνει αὐτὸ πὸν λέγεται στὸν Ψαλμὸ «καθό-
σουν καὶ κατηγοροῦσες τὸν ἀδελφὸ σου καὶ ἔστη-
νες παγίδες στὸν ὁμόσπλαχνο ἀδελφὸ σου»¹⁵.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅποιος κατηγορεῖ τὴ συμπεριφορὰ ἐκείνου μὲ τὸν ὁποῖο ἔχει τὴν ἴδια πίστη καὶ ἔχει κατὰ κάποιον τρόπο ἐγκα-
τασταθεῖ μέσα στὴν κατηγορία τοῦ ὁμοπίστου του, αὐτὸς δι-
καιολογημένα λέγεται ὅτι καταλαλεῖ τὸν ἀδελφὸ του¹⁶.
Ὅποιος ὁμως κινεῖται ἀπὸ φθόνον καὶ διαβάλλει ἐκείνον πὸν
ἔχει στολισμὸ τοῦ τῆ σοφία καὶ σκανδαλίζει τοὺς πάντες,
αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πὸν στήνει παγίδα στὸν ὁμόσπλαχνο
ἀδελφὸ του¹⁶.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,10

Ἐπειδὴ ὁ ἅγιος Διάδοχος γράφει στὸ ἑκατοστὸ κε-
φάλαιο¹⁸ ὅτι «θὰ διαχωριστοῦν μερικοὶ μὲ τὴ φωτιὰ
καὶ θὰ καθαρθοῦν στὸν μελλοντικὸ αἰῶνα», παρα-
καλῶ νὰ γίνεῖ φανερός καὶ νὰ διασαφηνιστεῖ ὁ σκο-
πὸς τοῦ πατέρα.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅποιοι ἔχουν ἀποκτήσει τὴν τέλεια πρὸς τὸ Θεὸ ἀγά-
πη καὶ μὲ τὶς ἀρετὲς φτερουγίζουν τὰ φτερὰ τῆς ψυχῆς τους,
αὐτοὶ γίνονται, κατὰ τὸν Ἀπόστολο¹⁹, ἀνάρπαστοι μέσα στὰ

18. Διαδόχου Φωτικῆς, *Κεφάλαιο 100* (É. DES PLACES, SChr. p. 163, II. 8–10) καὶ Πατερικαὶ Ἐκδόσεις Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, Σειρὰ Φιλοκαλία, τόμος 9, *Κεφάλαια Γνωστικά*, Κεφ. 100, σελ. 288, 4–8.

19. Β' Θεσ. 4,16.

χονται. Οί δέ γε μὴ πάντῃ τὸ τέλειον κτησάμενοι, ἀλλὰ καὶ ἀμαρτήματα καὶ κατορθώματα κεκτημένοι, οὗτοι ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῆς κρίσεως ἔρχονται κάκει διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ φαύλων πράξεων ἀντεξετάσεως, οἷονεὶ πυρούμενοι, εἰ-
 15 περ ἢ τῶν ἀγαθῶν πλάστιγξ ἐπιβαρήσει, καθαίρονται τῆς κολάσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,11

Περὶ διαφόρων δικαιοσυνῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τρεῖς δικαιοσύνας οἱ τὰ θεῖα σοφοὶ λέγουσιν εἶναι, ἀν-
 5 θρωπίνην, ἀγγελικὴν καὶ θεῖαν· καὶ τὴν μὲν ἀνθρωπίνην φα-
 σὶν τὴν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς τοῦ κόσμου τούτου ἰσονεμίαν τε
 καὶ εὐγνωμοσύνην, τὴν ἀγγελικὴν δὲ τῆς θείας γνώσεως
 ἀφθονον μετὰδοσιν, τὴν δὲ θεῖαν δικαιοσύνην ὀρίζονται τὸ
 πάσχειν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτανόντων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,12

Τίνος χάριν ἐπιτιμήσας ὁ Κύριος τῷ Πέτρῳ, εἶρη-
 κεν αὐτὸν Σατανᾶν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Οὐχ ὡς τινες νομίζουσι τὸν Πέτρον ἀποκαλεῖ Σατανᾶν
 ὑβριστικῶς ὁ Κύριος, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ τοῦ Κυρίου στερήσεις

20. Ἰω. 5,24.

21. Ματθ. 16,23. Μάρκ. 8,33.

σύννεφα καὶ δὲν ἀντιμετωπίζουν κρίση. Ὅσοι ὁμως δὲν ἔχουν ἀποκτήσει ἀκόμα τὴν πλήρη τελειότητα ἀλλὰ εἶναι φορτωμένοι καὶ μὲ ἁμαρτήματα καὶ μὲ κατορθώματα, αὐτοὶ πηγαίνουν στὸ δικαστήριο τῆς κρίσης καὶ ἐκεῖ μὲ τὴν κατὰ ἀντιπαραβολὴ ἐξέταση τῶν ἀγαθῶν καὶ φαύλων ἔργων²⁰, σὰ νὰ περνοῦν ἀπὸ φωτιά, ἂν γείρει ἡ πλάστιγγα πρὸς τὰ ἀγαθὰ ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴν τιμωρία.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,11

Γιὰ τὰ διάφορα εἶδη δικαιοσύνης.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Οἱ σοφοὶ στὰ θεῖα λένε πῶς ὑπάρχουν τρία εἶδη δικαιοσύνης, ἡ ἀνθρώπινη, ἡ ἀγγελικὴ καὶ ἡ θεία. Ἀνθρώπινη ὀνομάζουν τὸ ἰσομοίρασμα καὶ τὴν ἀγαθὴ διάθεση ποὺ ἐκδηλώνεται στὰ αἰσθητὰ αὐτοῦ τοῦ κόσμου· ἀγγελικὴ τὴν πλουσιοπάροχη μετάδοση τῆς θείας γνώσης· καὶ ὡς θεία δικαιοσύνη ὀρίζουν τὸ νὰ ὑποφέρει κανεὶς γιὰ χάρη ἐκείνων ποὺ ἁμαρτάνουν.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,12

Γιὰ ποιό λόγο ὁ Κύριος ἐπιτιμώντας τὸν Πέτρο τὸν ἀποκάλεσε Σατανᾶ²¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Δὲν ἀποκαλεῖ ὁ Κύριος, ὅπως νομίζουν μερικοί, τὸν Πέτρο «Σατανᾶ» ὑβριστικᾶ²², ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ στερήσεις τοῦ

22. Τὸ μὴ παθεῖν με τῆς τοῦ διαβόλου γνώμης ἐστὶ. Ὁ Χριστὸς ἐπρεπε νὰ πάθει.

ἡμῶν ἕξεις ἐγένοντο, οἶον, ὁ αὐτοῦ θάνατος ἡμῖν ζωὴ γέγο-
 νεν, ἢ αὐτοῦ ἀτιμία ἡμῖν ἐγένετο δόξα. Ὁ οὖν ἀπόστολος
 Πέτρος, τοῦ Κυρίου λέγοντος μέλλειν πάσχειν αὐτόν, ὑπε-
 10 λάμβανε, τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἐπόμενος, ὡς ἀδύνατόν
 ἐστι τὴν ζωὴν ἀποθνήσκειν ἢ τὴν τοσαύτην δόξαν ἀτιμα-
 σθῆναι. Ὁ οὖν Κύριος τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἀναιρῶν, ὡς οὐ
 δεῖ φύσεως ἀκολουθίαν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν ἐπιζητεῖν —διὰ
 γὰρ τῶν ἐναντίων ταῦτα ποιήσας, βεβούλευται διὰ θανάτου
 15 ζωὴν, δι' ἀτιμίας δόξαν— ὡς οὖν ἀντικειμένην αὐτοῦ τὴν
 ὑπόνοιαν ταύτην λέγει· «ὑπάγε ὀπίσω μου» ἀντὶ τοῦ ἔπου
 μου τῇ βουλῇ καὶ μὴ προλάμβανε ζητῶν ἀκολουθίαν πρα-
 γμάτων'. Τὸ δὲ 'σατανᾶς' ὄνομά φασιν 'ἀντικείμενον' ἐρμη-
 νεύεσθαι, ὅπερ ὁ Κύριος οὐχ ὑβριστικῶς προήγαγεν, ἀλλ'
 20 ὡσανεὶ ἔλεγεν 'ἀντικείμενέ μου τῷ σκοπῷ'.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,13 (19)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,14 (40 Β,16)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,15 (50 Γ,11)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,16 (60 Α,50)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,17 (72 Γ,13)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,18 (74)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,19 (78 Γ,14)

23. Ματθ. 16,23. Μάρκ. 8,33.

24. Ἐκ τῶν ἐδῶ καὶ πέρα παρετίθενται οἱ ἐρωταποκρίσεις ποὺ ὑπάρχουν

Κυρίου μας έγιναν για μᾶς θετικά πράγματα, ὅπως για παράδειγμα, ὁ θάνατός του έγινε ζωὴ για μᾶς, καὶ ἡ ἀτίμωσή του δόξα μας. Ὁ ἀπόστολος Πέτρος λοιπόν, ἐπειδὴ ἀγνοοῦσε αὐτό, λέγοντας ὁ Κύριος ὅτι ἐμελλε νὰ ὑποστῆ τὸ πάθος, νόμιζε, ἀκολουθώντας τὴ φύση τῶν πραγμάτων, ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ πεθάνει ἡ Ζωὴ ἢ ἡ τόση μεγάλη δόξα νὰ μεταπέσει σὲ ἀτιμία. Θέλοντας λοιπόν ὁ Κύριος νὰ ἀναιρέσει αὐτὴν τὴν ἰδέα καὶ νὰ δείξει ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀναζητεῖ κανεὶς φυσικὴ ἀκολουθία στὰ ὑπερφυσικά, θέλησε νὰ τὸ ἐπιτύχει αὐτὸ μὲ τὰ ἀντίθετα· νὰ δώσει τὴ ζωὴ μέσω τοῦ θανάτου καὶ τὴ δόξα μέσω τῆς ἀτιμίας. Ἐπειδὴ λοιπόν αὐτὴ ἡ ἰδέα ἦταν ἀντίθετη στὸν Πέτρο τοῦ λέει «πήγαινε πίσω μου»²³ ἀντὶ νὰ πεῖ 'δέξου τὴν ἀπόφασή μου καὶ μὴν προτρέχεις ἀναζητώντας τὴν ἀκολουθία τῶν φυσικῶν πραγμάτων'. Τὸ ὄνομα 'σατανᾶς' ἐξάλλου λένε πὼς ἐρμηνεύεται 'ἀντίθετος', πράγμα πού ὁ Κύριος δὲν τὸ χρησιμοποίησε ὑβριστικά, ἀλλὰ εἶναι σὰ νὰ τοῦ εἶπε 'ἀντίθετε στὸ σκοπό μου'.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,13 (19)²⁴

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,14 (40 Β,16)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,15 (50 Β,11)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,16 (60Α,50)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,17 (72 Γ,13)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,18 (74)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,19 (78 Γ,14)

στὴν κυρία παραλλαγή πού προηγεῖται αὐτῆς ἢ καὶ ἀκολουθοῦν στὶς δύο ἐπόμενες παραλλαγές καὶ δηλώνονται μὲ τὸν ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμὸ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,20 (83 Γ,16)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,21 (85)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,22 (86 Β,4 Γ,17)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,23 (91 Γ,19)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,24 (179)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,25 (Β,17)

Πῶς ὀφείλομεν εὐσεβῶς νοῆσαι τὸ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι «ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ», καὶ πῶς ἐν ἄλλῳ τόπῳ
 5 λέγει ὅτι «ἐγὼ κρίνω οὐδένα, ἀλλ' ὁ λόγος ὃν ἐλά-
 λησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτόν»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Καθ' ὃ Θεός ἐστιν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ οὐδὲ ὁ Υἱὸς «κρινεῖ οὐδένα». οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος ἀλόγων γίνεται κριτής, ἀλλ'
 10 ἀνθρώπων. Ὁ δὲ Πατὴρ δέδωκε τῷ Υἱῷ τὴν κρίσιν, οὐ καθ' ὃ Θεός ἐστιν ὁ Υἱός, ἀλλὰ καθ' ὃ ἄνθρωπος γέγονε. Κρινεῖ δὲ πάντα συγκρίνων τὴν ἑαυτοῦ ὡς ἀνθρώπου πολι-
 τείαν πρὸς ἡμᾶς. Πάλιν δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ κρινεῖ, τουτέστιν ἡ
 διδασκαλία, ἣντινα διὰ τῶν ἔργων ἐνεδείξατο κατὰ τὸ γε-
 15 γραμμένον «ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν».

25. Ἰω. 5,22.

26. Ἰω. 8,15· 7,48.

27. Ἰω. 12,48.

28. Δέν ἔχουν παλαιότεροι πατέρες τὴν ἴδια γνώμη.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,20 (83 Γ,16)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,21 (85)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,22 (86 Β,4 Γ,17)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,23 (91 Γ,19)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,24 (Β,179)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,25 (Β,17)

Πῶς ὀφείλομε νὰ ἐννοήσομε ὀρθὰ καὶ μ' εὐσέβεια τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου ὅτι «ὁ Πατέρας δὲν κρίνει κανένα, ἀλλὰ ἔδωσε ὅλη τὴν κρίση στὸν Υἱὸ του»²⁵ καὶ πῶς σὲ ἄλλο σημεῖο λέει ὅτι «ἐγὼ δὲν κρίνω κανένα»²⁶, ἀλλὰ «ὁ λόγος ποὺ κήρυξα, αὐτὸς θὰ τὸν κρίνει»²⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὡς Θεὸς ποὺ εἶναι²⁸, οὔτε ὁ Πατέρας οὔτε ὁ Υἱὸς κρίνει κανένα· γιατί οὔτε ὁ ἄνθρωπος δὲ γίνεται κριτῆς ἄλογων ζώων ἀλλὰ ἀνθρώπων²⁹. Ὁ Πατέρας ὁμοίως ἔδωσε τὴν ἐξουσία τῆς κρίσης στὸν Υἱό³⁰ ὄχι ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς εἶναι Θεός, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔγινε ἄνθρωπος. Καὶ θὰ κρίνει τοὺς πάντες συγκρίνοντας τὸ δικό του τρόπο ζωῆς ὡς ἀνθρώπου μὲ τὸ δικό μας. Καὶ πάλι θὰ κρίνει ὁ λόγος του³¹, δηλαδή ἡ διδασκαλία του, ποὺ μᾶς ἔδειξε μὲ τὰ ἔργα του σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο ποὺ ἔχει γραφεῖ «αὐτὰ ποὺ Ἰησοῦς ἄρχισε νὰ κάνει καὶ νὰ διδάσκει»³².

29. Ἰω. 5,22. 8,15.

30. Ἰω. 5,22.

31. Ἰω. 12,48,31.

32. Πράξ. 1,1.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,26 (189)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,27

Τί δηλοῖ τὸ τῶν Παροιμιῶν αἰνίγμα τὸ «ἐὰν πεινᾷ
ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν, ἐὰν διψᾷ πότιζε αὐ-
τόν· τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις
5 ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐχθρὸν ἔχομεν κατὰ τῆς ψυχῆς τὸ ἡμέτερον σῶμα, αἰεὶ
διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν παθῶν πολεμοῦν ἡμᾶς. Ἐὰν οὖν
ἐκ τῆς συνειδήσεως πιεζόμενον τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα
10 πεινᾷ, τουτέστιν ὀρέγεται σωτηρίας ἢ διψᾷ θείαν γνῶσιν,
δέον τρέφειν αὐτὸ δι' ἐγκρατείας καὶ πόνων καὶ ποτίζειν τῇ
μελέτῃ τῶν θείων λογίων. Οὕτω γὰρ «σωρεύεται ἐπὶ τὴν
κεφαλὴν αὐτοῦ», τουτέστιν ἐπὶ τὸν νοῦν, «ἄνθρακες πυρὸς»,
θεῖοι καὶ πνευματικοὶ λογισμοί.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,28 (Β,5)

Τί σημαίνει τὸ ἐν τῷ ἑκατοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰ-
ρημένον «ὠμοιώθην πελεκᾶνι ἐρημικῷ»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ πελεκᾶν οὗτος ὄρνις ἐστίν, ὃ δὲ ὄφις πολὺ ἐχθραί-
νει τῶν νεοττῶν αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ τί μηχανᾶται; Εἰς ὕψος
πήγνυσι τὴν καλιὰν αὐτοῦ, πανταχόθεν περιφράσσων αὐτὴν

33. Παρμ. 25,21. Ρωμ. 12,20.

34. Ἡ ἐξήγησις αὐτὴ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ Παύλου.

35. Ρωμ. 8,6. 36. Παρμ. 25,22.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,26 (189)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,27

Τί ἐννοεῖ τὸ αἶνιγμα τῶν Παροιμιῶν, «ἂν πεινᾶ ὁ ἐχθρὸς σου δὸς τοῦ ψωμί, ἂν διψᾷ δὸς τοῦ νερό. Γιατί, κάνοντάς το αὐτὸ θὰ συσσωρεύσεις ἀναμμένα κάρβουνα στὸ κεφάλι του»³³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐχθρὸ τῆς ψυχῆς μας ἔχομε τὸ σῶμα μας³⁴, πὸ μᾶς πολεμᾶ πάντοτε μὲ τὴν ἐπανάσταση τῶν παθῶν. Ἐὰν λοιπὸν καταπιεζόμενο τὸ φρόνημα τῆς σάρκας ἀπὸ τὴ συνείδηση πεινᾶ³⁵, δηλαδή ἂν ἐπιθυμεῖ μὲ πόθο τὴ σωτηρία ἢ διψᾷ τὴ θεία γνώση, πρέπει νὰ τοῦ δίνομε τὴν τροφή τῆς ἐγκράτειας καὶ τῶν πόνων καὶ νὰ τὸ ποτίζομε μὲ τὸ νερὸ τῆς μελέτης τῶν θείων λόγων. Ἐτσι συσσωρεύονται στὸ κεφάλι του, δηλαδή στὸ νοῦ του, ἀναμμένα κάρβουνα, οἱ θεῖοι δηλαδή καὶ πνευματικοὶ λογισμοί³⁶.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,28 (Β,5)

Τί σημαίνει αὐτὸ πὸ λέγεται στὸν ἑκατοστὸ πρῶτο ψαλμὸ, «ἔχω γίνεο ὁμοιοσ μὲ ἐρημικὸ πελεκάνο»³⁷

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ πελεκάνοσ εἶναι ἓνα ἀγριοπούλι³⁸, καὶ τὸ φίδι εἶναι ὁ μεγάλοσ ἐχθρὸσ τῶν νεοσσῶν του. Τί μηχανεῦεται λοιπὸν αὐτόσ; Χτίζει πολὺ ψηλὰ τὴ φωλιά του καὶ τὴ φράζει ὀλόγυ-

37. Ψαλμ. 101,7.

38. Ἡ δρυοκολάπτησ ὁ μείζων εἶναι ἓνα μοναχικὸ πουλί. Ὅ,τι λέγεται ἐδῶ εἶναι λαϊκὸσ μῦθοσ.

διὰ τὸν ὄφιν. Τί οὖν ποιεῖ ὁ κακομήχανος ὄφιν; Περισκοπεῖ
 ὄθεν πνέει ὁ ἄνεμος, κάκειθεν ἐμφυσᾷ τοῖς νεοττοῖς τὸν ἰὸν
 10 αὐτοῦ καὶ τελευτῶσιν. Ἔρχεται οὖν ὁ πελεκᾶν καὶ θεωρεῖ
 ὅτι ἀπέθανον αὐτοῦ τὰ παιδιά καὶ σκοπεῖ νεφέλην καὶ πέτα-
 ται εἰς ὕψος καὶ μετὰ τῶν πτερυγῶν τύπτει αὐτοῦ τὰς πλευ-
 ρὰς καὶ ἐξέρχεται αἷμα καὶ διὰ τῆς νεφέλης ἐπιστάζει τού-
 τοις καὶ ἐγείρονται. Λαμβάνεται οὖν ὁ πελεκᾶν εἰς τὸν Κύ-
 15 ριον, τὰ δὲ παιδιά αὐτοῦ, ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα, ἡ ἡμετέρα φύ-
 σις, ἡ δὲ καλιὰ αὐτοῦ ὁ παράδεισος, ὁ δὲ ὄφιν ὁ ἀποστάτης
 διάβολος. Ἐνεφύσησεν οὖν ὁ ἀρχέκακος ὄφιν διὰ τῆς παρα-
 κοῆς τοῖς πρωτοπλάστοις καὶ γεγόνασι νεκροὶ τῇ ἁμαρτίᾳ.
 Ὁ γοῦν Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην
 20 ὑψοῦται ἐπὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ καί, νυγεὶς τὴν πλευρὰν διὰ
 τῆς νεφέλης τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ζωὴν ἡμῖν ἐδωρήσατο
 τὴν αἰώνιον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,29

Τί ἐστίν, «ἐκεῖ στρουθία ἐννοσσιεύσουσιν»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Στρουθία ἢ τὰς ψυχὰς ἢ τὰς διαφόρους ἀρετὰς λέγει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,30

Τί σημαίνει, «τοῦ ἐρωδιοῦ ἡ κατοικία ἡγεῖται αὐτῶν»;

39. Ρωμ. 6,11.

40. Ἰω. 19,34. Ματθ. 27,49.

ρα ἔξαιτίας τοῦ φιδιοῦ. Καὶ τί ἐχθρική ἐνέργεια ἐπινοεῖ τότε τὸ φίδι, ὁ ἐφευρέτης τοῦ κακοῦ; Κοιτάζει γύρω γύρω ἀπὸ τοῦ φυσάει ὁ ἄνεμος κι ἀπὸ ἐκεῖ φυσᾷ πρὸς τοὺς νεοσσοὺς τὸ δηλητήριό του καὶ τοὺς φονεῦει. Ἔρχεται λοιπὸν ὁ πελεκάνος καὶ βλέπει τὰ παιδιὰ του νεκρά. Κοιτάει πρὸς τὸ σύννεφο καὶ πετάει ψηλὰ καὶ χτυπώντας μὲ τὰ φτερά του τὰ πλευρά του τὰ ξεσχίζει καὶ βγαίνει αἷμα· στάζει τότε αὐτὸ ἀπὸ τὸ νέφος καὶ ζωντανεύουν. Μὲ τὸν πελεκάνο λοιπὸν συμβολίζεται ὁ Κύριος. Τὰ παιδιὰ του εἶναι ὁ Ἄδὰμ καὶ ἡ Εὐα, ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἡ φωλιά του εἶναι ὁ παράδεισος, καὶ τὸ φίδι ὁ ἀποστάτης διάβολος. Φύσηξε λοιπὸν τὸ ἀρχέκακο φίδι μὲ τὴν παρακοὴ στοὺς πρωτόπλαστοὺς καὶ νεκρώθηκαν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία³⁹. Ὁ Κύριός μας λοιπὸν καὶ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀγάπη του γιὰ μᾶς ὑψώνεται πάνω στὸν τίμιον σταυρὸ καὶ μὲ τὴ λογιζομένη πλευρά του⁴⁰ ἀπὸ τὴ νεφέλη τοῦ ἁγίου Πνεύματος μᾶς χάρισε τὴν αἰώνια ζωή.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,29

Τί σημαίνει «ἐκεῖ θὰ κάνουν τὴ φωλιά τους τὰ στρουθία»⁴¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Στρουθία λέει ἢ τίς ψυχὲς ἢ τίς διαφορὲς ἀρετές.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,30

Τί σημαίνει τὸ ὅτι «ἡ φωλιά τοῦ ἐρωδιοῦ εἶναι ψηλότερά τους»⁴²;

41. Ψαλμ. 103,17.

42. Ψαλμ. 103,18.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐρωδιόν φασιν ὄρνεον εἶναι, τοσαύτη δὲ σωφροσύνη
 5 συζῆν, ὥστε, ἡνίκα πρὸς συνουσίαν συνέρχεσθαι μέλλει,
 τεσσαράκοντα ἡμέρας πενθεῖν, καὶ πάλιν μετὰ ταῦτα ἄλλας
 τεσσαράκοντα. Τὴν δὲ καλιὰν πῆγνυσιν ἐν τοῖς δένδροις,
 ἔνθα μὴ ἐπισκιάζεται ὑπὸ τινος, ἀλλὰ καθαρὸν τὸν ἀέρα
 ἔχει. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων τὴν σωφροσύνην· αὕτη γὰρ
 10 ἡγεῖται πασῶν τῶν ἀρετῶν· ἀποδιάκειται δὲ καὶ τῶν αἰσθη-
 τῶν, ἀπὸ μηδενὸς σκιαζομένη τῶν προσκαίρων· ὁ τεσσαρα-
 κοστὸς γὰρ ἀριθμὸς τὴν ἑκάστου τῶν τεσσάρων στοιχείων
 ἐμπεριέχει τελείωσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,31

Τί ἐστὶ τὸ «ἀποδιδὸς ἀμαρτίας γονέων ἐπὶ τέκνα
 ἕως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς τοῖς μισοῦσί με»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Πρώτην γενεὰν ὑπειλήφαμεν εἶναι τὴν σπορὰν τοῦ κα-
 κοῦ, τουτέστι τὴν προσβολὴν, δευτέραν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν,
 τρίτην δὲ τὴν ἕξιν τοῦ κακοῦ, τουτέστι τὴν συγκατάθεσιν, τε-
 τάρτην δὲ τὴν ἐνέργειαν, τουτέστι τὴν πράξιν. Ἀποδίδεται
 οὖν «ἕως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς», τουτέστιν ὑπὲρ τῆς
 10 συγκαταθέσεως καὶ τῆς πράξεως· ἡ γὰρ προσβολὴ καὶ ἡ
 ἐπιθυμία ἀνεύθυνός ἐστιν, ὡς μὴ εἰς πέρας τοῦ κακοῦ προ-
 ελθόντος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,32 (120)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,33

Τί σημαίνει τὸ «ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἢ τέσσαρσιν ἀσε-
 βείαις Τύρου οὐκ ἀποστραφήσομαι»;

43. Δευτ. 5,9.

44. Ἀμώς 1,9.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὁ ἔρωδιός, ὅπως λένε, εἶναι ἀγριοπούλι καὶ ζεῖ μὲ τόση σωφροσύνη, ὥστε ὅταν εἶναι νά ζευγαρώσει πενθεῖ πρωτύτερα ἐπὶ σαράντα ἡμέρες καὶ μετὰ τὸ ζευγάρωμα πάλι ἄλλες σαράντα. Φτιάχνει τὴ φωλιά του πάνω στὰ δέντρα, ὅπου τίποτα δὲν τὴ σκιάζει κι ἔχει καθαρὸ ἀέρα. Μὲ αὐτὰ δηλώνεται ἡ σωφροσύνη· γιατί αὐτὴ εἶναι ψηλότερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετές, καὶ εἶναι ἐχθρική πρὸς τὰ αἰσθητὰ καὶ δὲν τὴ σκιάζει κανένα ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα. Γιατὶ ὁ ἀριθμὸς σαράντα περιέχει τὴν ὀλοκλήρωση καθενὸς ἀπὸ τὰ τέσσερα στοιχεῖα.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,31

Τί σημαίνει τὸ «τιμωρῶ γὰρ τὶς ἁμαρτίες τῶν γονιῶν τὰ παιδιά τους ὡς τὴν τρίτη καὶ τέταρτη γενιά γι' ἐκείνους ποὺ μὲ μισοῦν»⁴³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Πρώτη γενιά ὑποθέτομε πὼς εἶναι ἡ σπορά τοῦ κακοῦ, δηλαδή ἡ προσβολή. Δεύτερη γενιά εἶναι ἡ ἐπιθυμία, τρίτη ἡ ἔξη τοῦ κακοῦ, δηλαδή ἡ συγκατάθεση, καὶ τέταρτη ἡ ἐνέργεια, δηλαδή ἡ πράξη. Πληρώνεται λοιπὸν ἡ ἁμαρτία στὴν τρίτη καὶ τέταρτη γενιά, δηλαδή μὲ τὴ συγκατάθεση καὶ τὴν πράξη. Γιατὶ ἡ προσβολή καὶ ἡ ἐπιθυμία δὲν δημιουργοῦν εὐθύνη, ἐπειδὴ μ' αὐτὲς δὲν ὀλοκληρῶνεται τὸ κακό.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,32 (120)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,33

Τί σημαίνει ὁ λόγος, «γὰρ τὶς τρεῖς καὶ τέσσερις ἀσέβειες τῆς Τύρου δὲ θᾶ τὴν ἀποστραφῶ»⁴⁴;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἄσεβείας οἶμαι τέσσαρας τὸν προφητικὸν αἰνίττεσθαι λόγον, ταύτας, τὴν προσβολήν, τὴν ἐπιθυμίαν, τὴν ἔξιν τοῦ κακοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας, τουτέστι τῆς προσβολῆς καὶ τῆς ἐπιθυμίας, ἀνοχήν ¹⁰ ποιεῖται ὁ Θεός, ὡς μὴ τοῦ κακοῦ προβάντος εἰς τελείωσιν, «Ἐπὶ δὲ τῆς τρίτης καὶ τῆς τετάρτης ἀσεβείας», τουτέστιν ἔξεως καὶ ἐνεργείας, ἤγουν συγκαταθέσεως καὶ εἴρξεως, τὴν ἀπειλήν ὁ λόγος εἰκότως ἐνδείκνυται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,34

᾽Οτι οὐ δύναται λέγεσθαι ὁ Χριστὸς Πνεύματος καθάπερ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι λέγεται ἀδιαφόρως Πνεῦμα Θεοῦ καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

᾽Ωσπερ ἐστὶν αἴτιος τοῦ λόγου ὁ νοῦς, οὕτω καὶ τοῦ Πνεύματος, διὰ μέσου δὲ τοῦ λόγου· καὶ ὡσπερ οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν τὸν λόγον εἶναι τῆς φωνῆς, οὕτως οὐδὲ τὸν Υἱὸν λέγειν τοῦ Πνεύματος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,35

Τί δηλοῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγόμενον τὸ «ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς ἢ ἡ χεὶρ ἢ ὁ ποῦς σκανδαλίζη σε, ἔκκοψον αὐτοὺς καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ»;

45. Φαινομενικὸ πλησίασμα μετὰ τὴν ἀποψη τῶν καθολικῶν. Στὴν οὐσία εἶναι μέσα στὸ νόημα ἑκ τοῦ Πατρὸς ἐκποπρεύεται ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν'.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Οι τέσσερις άσέβειες που ύπαινίσσεται ο προφητικός λόγος νομίζω είναι ή προσβολή, ή έπιθυμία, ή έξη του κακού και ή ένέργειά του (διάπραξή του). Για την πρώτη και τη δεύτερη, δηλαδή για την προσβολή και την έπιθυμία, ο Θεός δείχνει άνοχή, έπειδή τὸ κακὸ δὲν έχει προχωρήσει στην ολοκλήρωσή του. Για την τρίτη όμως και τέταρτη έκδήλωση άσέβειας, τῆς έξης δηλαδή και ένέργειας, ήτοι τῆς συγκατάθεσης και διάπραξής του, εύλογα ο λόγος έπισημαίνει την άπειλή.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,34

“Οτι δὲν μπορεί νὰ λέγεται ο Χριστὸς τοῦ Πνεύματος, ὅπως στην περίπτωση τοῦ Πατέρα και τοῦ Υἱοῦ, πὸν λέγεται ἀδιάφορα Πνεῦμα Θεοῦ και Πνεῦμα Χριστοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

“Ὅπως ακριβῶς ο Νουῦς είναι αἴτιος τοῦ Λόγου, έτσι είναι και τοῦ Πνεύματος διὰ μέσου τοῦ Λόγου⁴⁵. Και ὅπως δὲν μπορούμε νὰ πούμε ὅτι ο λόγος είναι τῆς φωνῆς, έτσι δὲν μπορούμε νὰ πούμε και ὅτι ο Υἱὸς είναι τοῦ Πνεύματος.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,35

Τί δηλώνει ο λόγος τοῦ Κυρίου «ἂν σὲ σκανδαλίσει τὸ μάτι ἢ τὸ χέρι ἢ τὸ πόδι σου, νὰ τὰ κόψεις και νὰ τὰ πετάξεις ἀπὸ πάνω σου»⁴⁶;

46. Ματθ. 5,29. Μάρκ. 9,43 και 45.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἔστι μὲν καὶ περὶ φίλων ὡς ὀφθαλμῶν, καὶ οἰκείων ὡσπερ χειρῶν ἡμῶν ὄντων ἀναγκαίων, καὶ ἐταίρων ποδῶν δίκην διακονούντων ἡμῖν ὑπονοεῖν τὴν παραβολὴν κατὰ τὸ πρόχειρον αἰνίττεσθαι· οὕσπερ, ἐὰν σκανδαλίζωσι καὶ τὴν
10 ψυχὴν καταβλάπτωσι, ἐκκόπτειν ὁ λόγος παρεκελεύσατο.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλως ἐκλαβεῖν τὸ παράγγελμα κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς τρόπον· ἐὰν ἔχῃς θεωρητικὴν γνῶσιν ὡσπερ ὀφθαλμόν, πρὸς τύφον δὲ αὐτὴ ἐπαίρει σε καὶ ὑπερηφανίαν, ἐκκοπον αὐτήν· ἐὰν δὲ καὶ πρᾶξιν ἄστειάν καὶ αἰτία σοι γί-
15 νεται ἐπάρσεως, ἐκκοπον αὐτήν· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐὰν ἰκανότητα ἔχῃς διακονίας, ὅπερ ἐστὶν ὁ πούς, καὶ ὡς ἐκ τούτου φουσᾶσαι, ἀπόσθητι ἀπ' αὐτῆς. Συμφέρει γάρ σοι παρὰ ταύτας τὰς δοκούσας εἶναι ἀρετὰς γενέσθαι, καὶ μὴ διὰ τῆς ἐπάρσεως καὶ ὑπερηφανίας εἰς παντελεῖ χωρῆσαι ἀπώλειαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,36

Τί δηλοῖ τὸ «ἐπήρθη ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὅτ' ἂν ἐν ἡμῖν ὑψωθῇ «ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης» διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων καὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, τότε ἡ σελήνη ἴσταται ἐν τῇ τάξει αὐτῆς, τουτέστιν ἡ ἡμετέρα φύσις, ἡ ὑπὸ τροπὴν οὖσα καὶ ἀλλοίωσιν, τάξιν λαμβάνει βάσιμον.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Με μία πρόχειρη εξέταση μπορούμε να υποθέσουμε ότι ή παραβολή υπαινίσσεται τούς φίλους ως τὰ μάτια μας, τούς οίκειους πού τούς ἔχομε ἀνάγκη ως τὰ χέρια μας, καί τούς γνωστούς πού μᾶς ὑπηρετοῦν ως τὰ πόδια μας. Αὐτούς μας πρόσταξε ὁ λόγος νὰ τούς κόψομε, ἂν σκανδαλίζουν καί βλάπτουν τήν ψυχὴ μας. Μποροῦμε ὁμως αὐτὸ τὸ παράγγελμα νὰ τὸ ἐξηγήσομε καί μεταφορικᾶ· ἂν ἔχεις θεωρητικὲς γνώσεις ὅπως τὰ μάτια καί σέ κάνει νὰ φουσκώνεις ἀπὸ ἔπαρση καί ὑπερηφάνεια, νὰ τὴν κόψεις· ἂν κάνεις πράξη ὠραία καί σοῦ γίνεται αἰτία γιὰ ἔπαρση, νὰ τὴν κόψεις κι αὐτή. Ἐπίσης ἂν ἔχεις καί ἰκανότητα διακονίας, πράγμα πού εἶναι τὸ πόδι, καί γι' αὐτὸ κυριεύεσαι ἀπὸ ἔπαρση, ν' ἀπομακρυνθεῖς ἀπὸ αὐτήν. Γιατί σοῦ συμφέρει νὰ στερηθεῖς αὐτὲς τίς φαινομενικὲς ἀρετὲς καί νὰ μὴ φθάσεις μὲ τὴν ἔπαρση καί τὴν ὑπερηφάνεια στὴν τέλεια ἀπώλεια.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,36

Τί σημαίνει «ὕψώθηκε ὁ ἥλιος καί ἡ σελήνη σταμάτησε στὴν τροχιά της»⁴⁷;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅταν ὑψωθεῖ μέσα μας ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης⁴⁸ μὲ τὰ ἐνάρετα ἔργα μας καί τὴν ἀληθινὴ μας γνώση, τότε ἡ σελήνη σταματᾷ στὴν τροχιά της⁴⁹, ἡ φύση μας δηλαδή πού βρίσκεται σὲ τροπὴ κι ἀλλοίωση παίρνει μιὰ σταθερὴ θέση.

48. Μαλαχ. 4,2.

49. Ἄββακ. 3,11.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,37 (Β,13)

Τί ἐστι τὸ ἐν τῇ καθολικῇ Πέτρου γεγραμμένον,
 «ἵνα κριθῶσιν μὲν κατὰ ἀνθρώπους σαρκί, ζῶσι
 δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ περὶ τῶν ἐν τῷ κατακλυσμῷ εἴρηται ταῦτα, οὗ-
 τοι δὲ εἶχον παντελῆ ἀγνωσίαν Θεοῦ καὶ πονηροῖς ἐπιτηδεύ-
 μασι συνέζων, ὅσα μὲν οὖν εἰς ἑαυτοὺς ἡμάρτανον διὰ τῶν
 καθ' ἐκάστην συμβαινόντων αὐτοῖς πειρασμῶν, πολέμων τε
 10 καὶ ἐπαγωγῶν καὶ ποικίλων συμβάσεων, ἀφῆκεν αὐτοῖς, τὰ
 δὲ περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγνοίας καὶ ἀσεβείας ἀμαρτήματα οὐκ
 ἀφῆκεν αὐτοῖς, ἵνα διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, ἡνίκα διὰ φι-
 λανθρωπίαν ἐν τῇ τοῦ ἄδου γένηται χώρα, ὅσοι πιστεύσου-
 σιν, ἀφεθῆ αὐτοῖς ἢ τῆς ἀσεβείας ἀμαρτία καὶ «ζήσωσιν
 15 κατὰ Θεὸν Πνεύματι», κριθέντες δηλονότι σαρκὶ καθὼς εἴ-
 ρηται ὑπὲρ τῶν εἰς ἀνθρώπους πλημμελειῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,38 (3)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,39 (6)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,40 (7)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,41 (13)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,42 (14 Γ,5)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,43 (15)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,37 (Β,13)

Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ γράφει ἡ καθολικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Πέτρου «γιὰ νὰ κριθοῦν σὰν ἄνθρωποι σαρκικοί, νὰ ζήσουν ὁμῶς πνευματικὰ κατὰ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ»⁵⁰;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ αὐτὰ ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κατακλυσμοῦ, κι αὐτοὶ εἶχαν τέλεια ἄγνοια τοῦ Θεοῦ, βουτηγμένοι σὲ πονηρὲς ἀσχολίες, συγχώρεσε τὶς ἁμαρτίες τοῦ ἐνὸς πρὸς τοὺς ἄλλους στὶς ὁποῖες ἔπεφταν μὲ τοὺς πειρασμοὺς ποὺ ἀντιμετωπίζουν καθημερινά, δὲν τοὺς συγχώρεσε ὁμῶς τὰ ἁμαρτήματα τῆς ἄγνοιας καὶ τῆς ἀσέβειας πρὸς τὸν ἑαυτό του, ὥστε μὲ τὴν πίστη τους πρὸς αὐτόν, ὅταν ἀπὸ φιλανθρωπία θὰ κατέβαινε στὴ χώρα τοῦ ἄδη, σ' ὅσους πίστευαν νὰ συγχωρέσει τὴν ἁμαρτία τῆς ἀσέβειάς τους καὶ νὰ ζήσουν πνευματικὰ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ κρίθηκαν δηλαδή, ὅπως εἶπαμε, ὅσο ζοῦσαν γιὰ τὰ ἁμαρτήματά τους πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,38 (3)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,39 (6)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,40 (7)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,41 (13)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,42 (14 Γ,5)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,43 (15)

50. Α' Πέτρ. 4,6.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,44 (16)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,45

Τί ἐστὶν τὸ ἐν ψαλμοῖς εἰρημένον «σχολάσατε καὶ
γνῶτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐξ εἰσιν σχολαί, ἅστινας κατορθοῦντες Θεὸν ἐπιγνώ-
ναι δυνάμεθα· πρώτη ἢ τῆς ἀμαρτίας ἐνεργείας, δευτέρα ἢ
τῆς ἐξαπτικῆς διαίτης, τρίτη ἢ τοῦ τόπου τῆς ἐπιμιζίας τῶν
ἀφυλάκτως βιούντων, τετάρτη ἢ τοῦ ἀπροσφόρου ἐπιτηδεύ-
ματος τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, πέμπτη ἢ τῆς ὑπάρξεως τῆς δια-
10 βεβλημένης καὶ εἰς πολλὰ περισπώσης τὸν νοῦν, ἕκτη τὸ μὴ
ἔχειν καθόλου ἴδιον θέλημα. Καὶ τοῦτό ἐστι καὶ ἀποταγὴ καὶ
ὑποταγὴ ἢ ἀληθινὴ καὶ κατὰ Θεόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,46 (33)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,47 (36 Γ,8)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,48 (51)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,49 (59 Γ,12)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,50 (60 Α,16)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,51 (70)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,52 (75)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,53 (77)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,44 (16)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,45

Τί σημαίνει αυτό που λέγεται στους Ψαλμούς,
«σκολάστε από κάθε περισπασμό και μάθετε ότι
ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός»⁵¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐξί εἶναι οἱ ‘σχόλες’, πού, ἂν τίς κατορθώσομε, μπο-
ροῦμε νὰ γνωρίσομε τὸ Θεό. Πρῶτη εἶναι ἡσχόλη ἀπὸ τὴν
ἐνέργεια τῆς ἁμαρτίας, δεύτερη ἡσχόλη ἀπὸ τὴν διεγερτικὴν
διατροφή, τρίτη ἡσχόλη ἀπὸ τὰ μέρη ὅπου συμφύρονται οἱ
ἄνθρωποι χωρὶς χαλινό, τέταρτη ἡσχόλη ἀπὸ ἐργασία πού
δὲν εἶναι σύμφωνη μὲ τὸν κατὰ Θεὸν βίον, πέμπτη ἡσχόλη
ἀπὸ τὴν διαβλητὴν ζωὴν πού περισπᾷ τὸ νοῦ σὲ πολλά, καὶ
ἕκτη τὸ νὰ μὴν ἔχεις καθόλου θέλημα δικό σου. Κι αὐτὸ εἶ-
ναι ἡ ἀληθινὴ ἀποταγὴ καὶ ὑποταγὴ πού ἐπιθυμεῖ ὁ Θεός.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,46 (33)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,47 (36 Γ,8)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,48 (51)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,49 (59 Γ,12)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,50 (60 Α,16)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,51 (70)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,52 (75)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,53 (77)

51. Ψαλμ. 45,11.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,54 (84)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,55 (90)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,56 (102)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,57 (106)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,58 (110)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,59 (123 Γ,25)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,60 (126 Γ,26)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,61 (127)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,62 (142 Β,21)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,63 (149 Β,25)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,64 (151)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,65 (162)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,66 (164)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,67

*Πῶς ὀφείλομεν νοεῖν τὴν περὶ συντελείας τοῦ Υἱοῦ
ἄγνοιαν;*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

*5 Διπλῆ τίς ἐστὶν ἄγνοια· ἡ μὲν διαβαλλομένη, ἡ δὲ ἀδιά-
βλητος, καὶ ἡ μὲν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν, ἡ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Καὶ ἡ
μὲν διαβαλλομένη καὶ ἐφ' ἡμῖν, ἡ περὶ τὴν ἀρετὴν καὶ εὐσέ-
βειαν ἄγνοια· ἡ δὲ ἀδιάβλητος καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν ὅσα*

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,54 (84)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,55 (90)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,56 (102)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,57 (106)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,58 (110)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,59 (123 Γ,25)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,60 (126 Γ,26)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,61 (127)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,62 (142 Β,21)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,63 (149 Β,25)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,64 (151)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,65 (162)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,66 (164)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,67

Πῶς πρέπει νὰ ἐννοοῦμε τὴν ἄγνοια τοῦ Υἱοῦ γιὰ τὴ
συντέλεια⁵²;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὑπάρχουν δύο εἶδη ἄγνοιας· ἡ μία εἶναι διαβλητὴ καὶ ἡ ἄλλη ἀδιάβλητη, ἡ μία βρῖσκεται στὴν ἐξουσία μας, ἐνῶ ἡ ἄλλη δὲν βρῖσκεται. Ἡ ἄγνοια ἡ διαβλητὴ καὶ ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς εἶναι ἡ ἄγνοια ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν εὐσέ-

θελόντων ἡμῶν γινώσκειν οὐ γινώσκομεν, οἶον, τὰ πόρρω
 10 γινόμενα, τὰ μέλλοντα γίνεσθαι. Εἰ οὖν ἐν τοῖς ἀγίοις προφή-
 ταις διεγινώσκετο τὰ πόρρω καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν χάριτι, πῶς
 οὐχὶ μᾶλλον πάντα ἐπίστατο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο
 τὸ ἀνθρώπινον, οὐ φύσει ἀλλ' ἐνώσει τῇ πρὸς τὸν Λόγον;
 Καθάπερ γὰρ σίδηρος πεπυρακτωμένος πάντα τὰ ιδιώματα
 15 τοῦ πυρὸς ἔχει –φωτίζει γὰρ καὶ καίει– οὐ μὴν φύσει ἐστὶ
 πῦρ, ἀλλὰ σίδηρος, οὕτω καὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Κυρίου,
 καθ' ὃ μὲν ἠνώθη τῷ Λόγῳ, πάντα ἐπίστατο καὶ τὰ θεοπρε-
 πῆ πάντα ἐν αὐτῷ διεδείκνυτο, καθ' ὃ δὲ φύσις ἀνθρωπεία
 ἐν αὐτῷ ἦνωτο, λέγεται ἀγνοεῖν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,68 (Β,27)

Τί σημαίνει τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ πρὸ τούτου τίς
 ἡ ἀπόκαρσις τῶν τριχῶν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὡσπερ πάντων τῶν ἐν τῷ σώματι μελῶν ἡ κεφαλὴ
 προτερεῦει, οὕτω καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὁ νοῦς κεφαλῆς τρόπον
 ἐπέχει· τοῦτον οὖν ἀποκείρειν δεῖ πάντων τῶν κοσμικῶν
 νοημάτων. Τὸ δὲ κολόβιον, ἐπειδὴ τὸ μὲν ὄλον σῶμα σκέ-
 πει, μόνας δὲ τὰς χεῖρας γυμνοῖ, σημαίνει ὡς χρὴ τὴν ἠθικὴν
 10 φιλοσοφίαν ἐνδεδύσθαι ἀφηρημένους τὰς πρακτικὰς τῆς

βεια. Ἡ ἀδιάβλητη καὶ ποὺ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς ἀφορᾶ ὅσα δὲ γνωρίζομε ἐνῶ θέλομε νὰ τὰ γνωρίζομε, γιὰ παράδειγμα ὅσα γίνονται μακριὰ κι ὅσα μέλλουν νὰ γίνουν. Ἐν ἄλλοι πὸν γίνονταν γνωστὰ στοὺς ἅγιους προφῆτες τὰ μακρινὰ κι ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἐμᾶς μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος, πῶς δὲν ἔπρεπε νὰ γνωρίζει πολὺ περισσότερο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ μέσω αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνθρώπινη ὑπόστασή του, ὄχι ἀπὸ τὴ φύση τῆς, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἔνωσής τῆς μὲ τὸ Λόγο; Ὅπως δηλαδή τὸ πυρακτωμένο σίδηρο ἔχει ὅλες τὶς ιδιότητες τῆς φωτιᾶς, ἀφοῦ καὶ φωτίζει καὶ καίει, κατὰ τὴ φύση του ὁμως δὲν εἶναι φωτιὰ ἀλλὰ σίδηρο, ἔτσι καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου, ὡς πρὸς τὸ ὅτι ἐνώθηκε μὲ τὸ Λόγο, τὰ γνώριζε ὅλα καὶ ὅλα τὰ θεοπρεπῆ ἄφηνε νὰ τὰ δοῦν στὸν ἑαυτὸ του, ὡς πρὸς ἐκεῖνα ὁμως ποὺ ἡ ἀνθρώπινη φύση του δὲν εἶχε ἐνωθεῖ μαζί του λέγεται ὅτι ἀγνοοῦσε αὐτά.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,68 (Β,27)

Τί σημαίνει τὸ μοναχικὸ σχῆμα⁵³ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ τί εἶναι τὸ κούρεμα τοῦ μοναχοῦ;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ὅπως τὸ πρῶτο ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματός μας εἶναι τὸ κεφάλι, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς μέσα στὴν ψυχὴ εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο τὸ κεφάλι τῆς. Αὐτὸν λοιπὸν πρέπει νὰ τὸν κουρεύομε ἀπὸ ὅλες τὶς κοσμικὲς ἐννοιες. Τὸ ‘κολόβιο’ ὁμως, ἐπειδὴ καλύπει ὅλο τὸ σῶμα κι ἀφήνει γυμνὰ τὰ χέρια μόνον, σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ φορέσομε τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία, ἀφοῦ προηγουμένως ἀφαιρεθοῦν οἱ πρακτικὲς ἐνέργειες

53. Ὁ Μάξιμος κάνει ἐδῶ σύντομη περιγραφή τῆς στολῆς τοῦ μοναχοῦ.

ἀμαρτίας ἐνεργείας· αἱ γὰρ χεῖρες ὁμολογουμένως πράξεως καὶ ἐνεργείας εἰσὶ σύμβολον.

Ἡ δὲ ζώνη, ἐπειδὴ ἀπὸ νεκρῶν δερμάτων γίνεται, περισφίγγει δὲ ψύας καὶ ὄμφαλόν, σημαίνει τὴν νέκρωσιν διὰ
15 τῆς ἐγκρατείας καὶ ὡς χρὴ ταύτην ἐπικεῖσθαι ἀεὶ ἐπὶ τῇ τῆς κακίας δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ· ἡ γὰρ δύναμις τῆς ἀντικειμένης τοῦ πονηροῦ δυναστείας ἐστὶ κατὰ τὸν Ἰὼβ «ἐπ' ὄμφαλοῦ γαστροῦ», καὶ «αἱ ψύαι», κατὰ τὸν μακάριον Δαυῖδ, πληροῦνται τῶν δαιμονικῶν «ἐμπαιγμάτων»· ἐμπαίγματα
20 δὲ εἰσὶν αἱ διάφοροι τῆς πορνείας ἐνέργειαι.

Ὁ δὲ ἀνάλαβος, ἐπειδὴ καὶ ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω τὸν σταυρὸν ἔχει, σημαίνει ὅτι χρὴ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, μὴ μόνον σταυρωθῆναι ἡμᾶς τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ τὸν κόσμον ἡμῖν, ἵνα, φευγόντων ἡμῶν τὸν κόσμον, μηδὲν ἐμποδῶν
25 ἔχωμεν μηδὲ τῇ πρὸς αὐτὸν σχέσει διὰ τῆς ἐπιφαινομένης ἀπάτης ἐγκρατηθῶμεν, μήτε δὲ πάλιν ἐκ τῶν ὀπισθεν διωκόμενοι ἐκ τοῦ κόσμου, ἐκ τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν ὑπενδύσωμεν τοῦ τόνου τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ ἀναίσθητοι καὶ νεκροὶ διαμείνωμεν πρὸς τε τὰ ἀκούσια καὶ τὰ ἐκούσια πάθη.

Τὸ δὲ κουκούλλιον δηλοῖ τὴν φρουροῦσαν καὶ σκέπουσαν τὸν νοῦν ἡμῶν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ ἀποκειράμενος τὰ τοῦ κόσμου νοήματα «τὴν περικεφαλαίαν» δέχεται τοῦ
30 σωτηρίου.

Τὰ δὲ σανδάλια τοῦτον ἔχει τὸν λόγον· ἐπειδὴ ἐκ νεκρῶν δερμάτων εἰσὶν, μικρῶ δὲ μέρει τοῦ σώματος ὑπό-

54. Τὰ πλευρὰ = ψύαι – ψόαι = τὰ νεφρά, ἡ μέση.

55. Ἰὼβ 40,11.

τῆς ἁμαρτίας. Γιατὶ ὁμολογουμένως τὰ χέρια συμβολίζουν τὴν πράξη καὶ τὴν ἐνέργεια.

Ἡ ζώνη, ἐπειδὴ γίνεται ἀπὸ νεκρὰ δέρματα καὶ περισφίγγει τὰ πλευρά⁵⁴ καὶ τὸν ὄμφαλό, σημαίνει τὴ νέκρωση μὲ τὴν ἐγκράτεια καὶ ὅτι πρέπει αὐτὴ νὰ τὴ φοροῦμε πάντοτε γιὰ νὰ μᾶς δίνει δύναμη καὶ νὰ κατευθύνει τὴν ἐνεργεία μας. Γιατὶ ἡ δύναμη τοῦ πονηροῦ ποῦ μᾶς πολεμᾷ βρίσκεται, σύμφωνα μὲ τὸν Ἰώβ⁵⁵, κάτω ἀπὸ τὸν ὄμφαλό τῆς κοιλιᾶς καὶ τὰ πλευρὰ γεμίζουν, κατὰ τὸ μακάριο Δαβίδ⁵⁶, ἀπὸ δαιμονικὰ περιπαίγματα· καὶ περιπαίγματα εἶναι οἱ διάφορες ἐνέργειες τῆς πορνείας.

Ὁ ἀνάλαβος⁵⁷ πάλι, ἐπειδὴ ἔχει μπροστὰ καὶ πίσω τὸ σταυρὸ, σημαίνει ὅτι πρέπει, κατὰ τὸν Ἀπόστολο⁵⁸, ὄχι μόνον νὰ σταυρωθοῦμε γιὰ τὸν κόσμον, ἀλλὰ κι ὁ κόσμος γιὰ μᾶς, ὥστε, ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὸν κόσμον, νὰ μὴ ἔχομε κανένα ἐμπόδιο, οὔτε νὰ αἰχμαλωτιστοῦμε στὴ σχέση μὲ αὐτὸν μὲ τὴν φαινόμενη ἀπάτη, καὶ οὔτε πάλι ἀποδιωκόμενοι ἀπὸ τὸν κόσμον ἀπὸ τοὺς ἀκούσιους πειρασμοὺς νὰ ὑποχωρήσομε στὸν τόνο τῆς εὐσέβειας, ἀλλὰ νὰ μείνομε ἀναίσθητοι καὶ νεκροὶ καὶ σχετικὰ μὲ τὰ ἀκούσια καὶ σχετικὰ μὲ τὰ ἐκούσια πάθη.

Τὸ κουκούλι δηλώνει τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ποῦ φρουρεῖ καὶ σκέπει τὸ νοῦ μας. Γιατὶ, ὁποῖος ἔχει κουρευτεῖ ἀπὸ τὰ νοήματα τοῦ κόσμου, δέχεται τὴν περικεφαλαία τῆς σωτηρίας⁵⁹.

Τὰ σανδάλια ἔχουν τὴν ἐξῆς σημασία· ἐπειδὴ εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ νεκρὰ δέρματα, καὶ τὰ πατᾶ ἓνα μικρὸ

56. Ψαλμ. 37,8

57. Ἐνδυμα μοναχικὸ πολυσταύριο.

58. Γαλ. 6,14.

59. Ἐφ. 6,17.

κείνται, τὸν αὐτὸν τρόπον ἥπερ τὸ ὄλον σῶμα πρὸς τὰ ἴχνη τοῦ σανδαλίου ἔχει, οὕτω χρῆ τὴν ψυχὴν τῷ σώματι κεχρησθαι, καὶ τούτω νεκρῷ τῶν παρὰ φύσιν παθῶν.

Τὸ δὲ περιβόλαιον, ἐπειδὴ τετράγωνόν ἐστιν, ἐκ τεσσάρων δὲ στοιχείων καὶ ὁ κόσμος, σημαίνει ὅτι χρῆ περιβεβλησθαι ἡμᾶς τὴν φυσικὴν θεωρίαν, ὥστε μὴ πρὸς αἴσθησιν καὶ πάθη τὰ ὀρώμενα βλέπειν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς λόγου πρὸς τὸν τούτων δημιουργὸν ἀνάγεσθαι. Τὸ δὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα παραγυμνοῦσθαι σημαίνει ὅτι χρῆ τὰς ἀγαθὰς πρᾶξεις ἐν ἡμῖν προφαίνεσθαι κατὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος λόγον, «ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Τὸ δὲ μαῦρα τὰ ἐνδύματα εἶναι σημαίνει, ὅτι χρῆ ἡμᾶς ἀφανεῖς εἶναι τῷ κόσμῳ, ὡς τὸ πολίτευμα ἔχοντας ἐν οὐρανῷ. Εἰ δέ τις τὸ παλλίον τετράγωνον ὄν καὶ εἰς τὰς γενικὰς τέσσαρας ἀρετὰς ἐκλάβοι, τοῦ εἰκότος οὐχ ἁμαρτήσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,69

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

[«Εἰρήνην» ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καθέδρας τῆ ἐκκλησίας ἐπιφθέγγεται, τὸν Κύριον τῆς καθέδρας μιμούμενος ἀναλαμβανόμενον, εἰρήνην τὴν οἰκείαν καὶ ἀφιέντα καὶ διδόντα. Τὸ δὲ «καὶ τῷ Πνεύματί σου» τῷ λαῷ ἀποκρινό-

60. Ματθ. 5,10.

61. Φιλ. 3,20.

62. Παλλίον = ἐνδυμα, φόρεμα, τρίβων φιλοσοφικός, παραπέτασμα.

μέρος τοῦ σώματος, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἀνάλογα μὲ τὴ σχέσηη ποῦ ἔχει ὀλόκληρο τὸ σῶμα πρὸς τὰ ἴχνη τοῦ σανδαλίου, ἔτσι πρέπει νὰ χρησιμοποιοῖ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα καὶ νὰ τὸ νεκρώνει ἀπὸ τὰ παραφύση πάθη.

Τὸ περιβόλαιο, ἐπειδὴ εἶναι τετράγωνο, καὶ ὁ κόσμος ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα, σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ περιβληθοῦμε τὴ φυσικὴ θεωρία, ὥστε νὰ μὴ βλέπομε τὰ φαινόμενα γιὰ νὰ ἱκανοποιοῦμε τὶς αἰσθήσεις μας καὶ νὰ τρέφομε τὰ πάθη, ἀλλὰ μέσω τοῦ λόγου ὑπαρξῆς αὐτῶν νὰ ὀδηγούμαστε στὸ δημιουργό τους. Τὸ ὅτι γυμνώνεται τὸ ἀριστερὸ χέρι σημαίνει ὅτι πρέπει οἱ ἀγαθὲς πράξεις μας νὰ εἶναι φανερὲς σὲ ὄλους, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, «γιὰ νὰ δοῦν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ σας ἔργα καὶ νὰ δοξάσουν τὸν οὐράνιο Πατέρα σας»⁶⁰.

Τὰ μαῦρα φορέματα σημαίνουν ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε ἀφανεῖς γιὰ τὸν κόσμο, ἐπειδὴ ἡ πολιτεία μας βρίσκεται στὸν οὐρανό⁶¹. Καὶ ἂν κάποιος θεωρήσει τὸ παλλί⁶², ποῦ εἶναι τετράγωνο, ὅτι ἀναφέρεται στὶς τέσσερις γενικὲς ἀρετές, δὲ θ' ἀστοχήσει στὸ ὀρθό.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,69⁶³

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἦ ἱερέας ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς καθέδρας τοῦ θρόνου εὔχεται στὸ ἐκκλησίασμα εἰρήνη⁶⁴, μιμούμενος τὸν Κύριο τῆς καθέδρας, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἀνάληψή του στὸν οὐρανὸ μᾶς ἄφησε καὶ μᾶς μετέδωσε τὴν εἰρήνην του⁶⁵. Ἡ ἀπόκριση τοῦ

63. Προφανῶς θὰ ἐρωτᾶται γιατί λέγει ὁ ἱερέας στὸ ἐκκλησίασμα «εἰρήνη πᾶσιν» καὶ τὸ ἐκκλησίασμα ἀπαντᾷ: «καὶ μετὰ τοῦ Πνεύματός σου».

64. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, *Ἐπιστολὴ I*, 122(PG 78, 264 C3-12).

65. Ἰω. 14,27.

μενον τοῦτο δηλοῖ· εἰρήνην μὲν ἡμῖν παρέσχες, Κύριε, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλοις ὁμόνοιαν· εἰρήνην δὲ δὸς ἡμῖν τὴν πρὸς σὲ ἀδιαίρετον ἔνωσιν, ἵνα, τῷ Πνεύματί σου εἰρηνεύοντες, ὁ
10 ἡμῖν ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας ἐνέθηκας, ἀχώριστοι τῆς σῆς ἀγάπης τυγχάνωμεν].

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,70

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

[Εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν;] ὁ θεῖος ἔφη Ἀπόστολος. Εἰ ὅλως, φησὶν, τὰ
5 σώματα ἡμῶν οὐκ ἀνίστανται, τί καὶ ἐν τῷ βαπτίζεσθαι εἰς ἀφθαρσίαν αὐτὰ μεταποιεῖσθαι πιστεύομεν;]

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,71

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

[Εἰ τῆς γραφικῆς ζητεῖς μουσικῆς διασάφησιν, οὕτω νοητέον. «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐν φωνῇ σάλπιγγος»· ἐν τῇ
5 μνήμῃ τῆς ἀναστάσεως σάλπιγγι γῆ σειωμένη ὡς γέγραπται. «Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρα»· τῇ γλώσσει ἡμῶν καὶ τῷ στόματι ὡς πλήκτρῳ τινὶ τῷ Πνεύματι κρουομένων. «Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ»· ἐν σαρκὶ καὶ ψυχῇ, ἀφ' ἧς ὡς χοροὶ αἱ πρὸς Θεὸν διαβαίνουσι δεήσεις. «Αἰνεῖτε

66. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Ἐπιστολὴ I, 221(PG 78, 321 B4-5) καὶ Α' Κορ. 15,29.

67. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Ἐπιστολὴ I, 221(PG 78, 321 B11-C1).

68. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Ἐπιστολὴ I, 457(PG 78, 433 B10-C10).

λαοῦ «καὶ τῷ Πνεύματί σου» δηλώνει τὸ ἐξῆς: Μᾶς ἔδωσες, Κύριε, εἰρήνη καὶ τὴν ὁμόνοια μεταξύ μας· δῶσε μας ὅμως καὶ τὴν εἰρήνη, γιὰ νὰ ἔχομε ἀδιαίρετη ἔνωση μὲ σένα, ὥστε, εἰρηνεύοντας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματός σου ποῦ ἔβαλες μέσα μας στὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας, νὰ μείνομε ἀχώριστοι ἀπὸ τὴ δική σου ἀγάπη].

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,70

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

[Ἐὰν οἱ νεκροὶ δὲν ἀνασταίνονται ὅπως δὴποτε, γιατί, ἐρωτᾷ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, μερικοὶ βαπτίζονται γι' αὐτούς⁶⁶; Ἐὰν λέει τὰ σώματά μας δὲν ἀνασταίνονται, γιατί πιστεύομε ὅτι κατὰ τὸ βάπτισμα μεταποιοῦνται καὶ γίνονται ἄφθαρτα;⁶⁷]

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,71

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

[Ἐὰν ζητᾷς τὴ διασάφηση γιὰ τὴ μουσικὴ τῆς Γραφῆς, σκέψου ὡς ἐξῆς⁶⁸. «Ὑμνεῖτε τὸν Κύριο μὲ τὸν ἦχο τῆς σάλπιγγας»⁶⁹, πρὸς ἀνάμνηση δηλαδὴ τῆς ἀνάστασης ποῦ θὰ γίνει μὲ τὴ σάλπιγγα καὶ ἐνῶ θὰ σειέται ἡ γῆ, ὅπως ἔχει γραφεῖ^{69α}. «Ὑμνεῖτε αὐτὸν μὲ τὸ ψαλτήρι καὶ τὴν κιθάρα»⁷⁰, μὲ τὴ γλῶσσα δηλαδὴ καὶ τὸ στόμα, ποῦ σὰν κάποιο πλῆκτρο τὰ κρούει τὸ Πνεῦμα. «Ὑμνεῖτε αὐτὸν μὲ τύμπανα καὶ χορούς»⁷¹, μὲ τὴ σάρκα δηλαδὴ καὶ τὴν ψυχὴ, ἀπὸ τὴν ὁποῖα

69. Ψαλμ. 150,3α.

69α. Α' Κορ. 15,52.

70. Ψαλμ. 150,3β.

71. Ψαλμ. 150,4α.

10 αὐτὸν ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνῳ»· ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν παντὶ τῷ
 ἔσωθεν σπλάγχνῳ καὶ νεύροις, ἅπερ ὄργανον κέκληκεν.
 «Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις εὐήχοις»· τοῖς χεῖλεσιν, δι' ὧν
 τὰ ἐναρμόνια τῆς ψαλμωδίας πλέκεται μέλη].

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,72 (Β,11)

Ἐπειδὴ κατὰ τινα τῶν ἀντιγράφων τοῦ Ἀποστόλου
 περιέχεται ὅτι «πάντες μὲν κοιμηθησόμεθα, οὐ
 πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα», κατὰ τινα δὲ ὅτι «πάν-
 5 τες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμε-
 θα», παρακαλῶ μαθεῖν ποίαν χρῆ τῶν ἐκδόσεων
 ἐγκρίναι καὶ τί τὰ ἐκ τούτων δηλούμενα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οἶμαι ὅτι καθ' ἑκατέραν τῶν ἐκδόσεων, ἐπειδὴ καὶ τὰ
 10 ἀρχαῖα τῶν ἀντιγράφων τὰς δύο περιέχουσιν, εὐσεβῶς τις
 ἐκλαμβάνων τοῦ ἀποστολικοῦ οὐκ ἀποπεσεῖται σκοποῦ.
 Κατὰ μὲν τὸ «πάντες μὲν κοιμηθησόμεθα, οὐ πάντες δὲ ἀλ-
 λαγησόμεθα», οὕτω χρῆ νοεῖν, ὅτι πάντες μὲν τὴν διὰ τοῦ
 θανάτου κοίμησιν ὑπομενοῦμεν, οὐ πάντες δὲ τὴν δόξαν καὶ
 15 τὴν παρρησίαν ἀνταλλαζόμεθα· ὅπερ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἐν
 ἄλλῳ σαφέστερον τίθησι, φάσκων «εἴπερ καὶ ἐνδυσάμενοι
 οὐ γυμνοὶ εὐρεθησόμεθα». Κατὰ δὲ τὸ «οὐ πάντες μὲν κοι-
 μηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα», οὕτω χρῆ ἐκδέχε-
 σθαι, ὅτι «πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα» τὴν χρονικὴν κοί-
 20 μησιν, ὥστε δεηθῆναι ταφῆς καὶ λύσεως τῆς εἰς φθοράν,
 ἀλλὰ σύντομον τὸν θάνατον οἱ τότε εὕρισκόμενοι ὑπομενοῦ-

72. Ψαλμ. 150,4β.

73. Ψαλμ. 150,5α.

σὰ νᾶ εἶναι χοροὶ ὑμνητῶν ἀνεβαίνουν οἱ δεήσεις πρὸς τὸ Θεό. «Ὑμνεῖτε αὐτὸν μὲ χορδὲς καὶ ὄργανα»⁷², μὲ τὴν καρδιά δηλαδὴ καὶ ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ σπλάχνα καὶ τὰ νεῦρα μας, πού τὰ ὀνόμασε ὄργανα. «Ὑμνεῖτε αὐτὸν μὲ γλυκόλαλα κύμβαλα»⁷³, μὲ τὰ χεῖλη δηλαδὴ, πού πλέκουν καὶ ἐκφωνοῦν τὶς ἀρμονικὲς μελωδίες τῶν ὕμνων].

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,72 (Β,11)

Ἐπειδὴ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα τοῦ Ἀποστόλου περιέχεται ὁ λόγος, «ὄλοι θὰ κοιμηθοῦμε, ἀλλὰ δὲ θὰ ἀλλάξομε ὄλοι»⁷⁴ καὶ σὲ ἄλλο «δὲ θὰ κοιμηθοῦμε ὄλοι, ἀλλὰ ὄλοι θὰ ἀλλάξομε», παρακαλῶ νὰ μάθω ποιά ἀπὸ τὶς γραφὲς νᾶ ἐγκρίνω καὶ τί δηλώνουν αὐτές;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Νομίζω ὅτι καὶ στὴ μιᾶ καὶ στὴν ἄλλη γραφή, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα τὶς περιέχουν καὶ τὶς δύο, ἂν τὶς ἐννοήσει κάποιος μ' εὐσέβεια δὲ θὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν ἀποστολικὸ σκοπὸ. Τὴ γραφή «ὄλοι θὰ κοιμηθοῦμε, ἀλλὰ δὲ θὰ μεταβληθοῦμε ὄλοι» πρέπει νὰ τὴν ἐννοήσομε ἔτσι· ὄλοι θὰ ὑποστοῦμε τὴν κοίμηση τοῦ θανάτου, δὲ θὰ τὸ ἀλλάξομε ὁμῶς αὐτὸ ὄλοι μὲ δόξα καὶ παρρησία. Αὐτὸ τὸ νόημα ὁ ἴδιος Ἀπόστολος τὸ διατυπώνει σαφέστερα σὲ ἄλλο σημεῖο λέγοντας «ἐφόσον ἔχομε ντυθεῖ, δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοί»⁷⁵. Τὸ λόγο πάλι «δὲ θὰ κοιμηθοῦμε ὄλοι, ἀλλὰ θ' ἀλλάξομε ὄλοι»⁷⁶, πρέπει νὰ τὸν ἐννοήσομε ὡς ἐξῆς· Ἐπεὶ θὰ ὑποστοῦμε ὄλοι τὸ χρονικὸ θάνατο, ὥστε νὰ χρειαστοῦμε τὴν ταφή καὶ

74. Α' Κορ. 15,51.

75. Β' Κορ. 5,3.

σιν, μὴ δεόμενοι χρονικῆς κοιμήσεως διὰ τὴν παραυτίκα γινομένην ἀνάστασιν· «πάντες δὲ ἀλλαγῆσονται», τουτέστι τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδύσονται.

25 Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρας θεωρίας ἐπιβολὴ περὶ τούτου· «οὐ πάντες κοιμηθησόμεθα», ταῖς ἀμαρτίαις τὴν παῦσιν καὶ τὴν ἀνενεργησίαν ποιησάμενοι, οὐδὲ τὰ ἑαυτῶν πάθη κοιμήσομεν κατὰ τὸ «ἐγὼ καθεύδω καὶ ἡ καρδιά μου ἀγρυπνεῖ»· σημαίνει γὰρ ὁ τῶν θείων ἐρώτων τὰ Ἰσμοῦ γεγραφῶς
30 ὅτι ὁ πάντῃ ἀνενέργητος γενόμενος πρὸς τε τὰ αἰσθητὰ πάντα καὶ νοητά, οὗτος μόνῃ τῇ καρδίᾳ ἀγρυπνεῖ, μόνῃ τῇ τοῦ Θεοῦ θεωρίᾳ ἐνευφραινόμενος. Τὸ δὲ «πάντες δὲ ἀλλαγῆσόμεθα» τὴν κοινὴν δηλοῖ τῆς ἀφθαρσίας ἀλλαγὴν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,73 (143)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,74 (159 Β,10)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,75 (160)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,76 (161)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,77

Τί ἐστὶν τὸ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένον τὸ «ὄφελον καὶ ἀποκόψονται»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Τοῦτο εἴρηται ἀντὶ τοῦ ἑθνηθήσουσι καὶ κόψονται, εἰς

τὴν ἀποσύνθεσή μας στὴ φθορά, ἀλλὰ ὅσοι θὰ ζοῦνε τότε θὰ ὑπομείνουν ἓνα σύντομο θάνατο καὶ δὲ θὰ χρειαστοῦν κοίμηση χρονικὴ, ἐπειδὴ ἡ ἀνάσταση θὰ γίνεῖ ἀμέσως· τὸ «ὄλοι θ' ἀλλάξουν» σημαίνει 'θὰ ντυθοῦν τὴν ἀφθαρσία'.

Αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐκκληφθεῖ καὶ μὲ μιὰ ἄλλη μεταφορικὴ σημασία· 'Δὲ θὰ πεθάνομε ὄλοι' ἂν σταματήσομε τὶς ἁμαρτίες καὶ τὶς κάνομε ἀνενέργητες· οὔτε θὰ κοιμήσομε τὰ πάθη μας, σύμφωνα μὲ τὸ «ἐγὼ κοιμᾶμαι καὶ ἡ καρδιά μου ἀγρυπνεῖ»⁷⁷. ὁ συγγραφέας δηλαδὴ τῶν Ἰσχυμάτων μὲ τοὺς θεῖους ἔρωτες θέλει νὰ πεῖ ὅτι αὐτὸς ποῦ ἔγινε τελείως ἀδρανῆς καὶ πρὸς ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ πρὸς ὅλα τὰ νοητὰ, αὐτὸς ἀγρυπνεῖ μόνον μὲ τὴν καρδιά του καὶ εὐφραίνεται μόνον μὲ τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ. Τὸ «ὄλοι θὰ ἀλλάξομε»⁷⁸ δηλώνει τὴν κοινὴ μεταβολὴ ἀπὸ τὴ φθορὰ στὴν ἀφθαρσία.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,73 (143)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,74 (159 Β,10)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,75 (160)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,76 (161)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,77

Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ γράφει ὁ Ἀπόστολος «ἔπρεπε νὰ ξεσχίσουν τὰ στήθια τους»⁷⁹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Αὐτὸ εἰπῶθηκε ἀντὶ τοῦ 'θὰ θρηνησοῦν καὶ θὰ παραδο-

77. Ἰσχυμ. Ἰσχυμ. 5,2.

78. Α' Κορ. 15,51.

79. Γαλ. 5,12.

μετάνοιαν ἐρχόμενοι ὧν ἥμαρτον, ἀναστατοῦντες τοὺς πιστοὺς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α, 78

Τίνος χάριν Μωαβῖται καὶ Ἀμμανῖται ἀπαγορεύονται εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου «ἕως τρίτης καὶ τετάρτης καὶ δεκάτης γενεᾶς καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα»;

5

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ Μωαβίτης ἐρμηνεύεται ἔντερον πατρός, Ἀμμανίτης δὲ πατὴρ μητρός, σημαίνεται διὰ τούτων ὅτι, ὅστις ἀπ' ἄλλου παραλάβῃ ὑπόδειγμα κακίας, οὗτος τὸ ἔντερον
 10 τοῦ πατρὸς ἐφανέρωσεν· ὅστις δὲ ἐξ αὐτοῦ τέκῃ τὴν ἀμαρτίαν, οὗτός ἐστι πατὴρ μητρός, τουτέστι τῆς ἰδίας ἀμαρτίας. Οἱ τοιοῦτοι οὖν «οὐκ εἰσελεύσονται εἰς οἶκον Κυρίου ἕως τρίτης καὶ τετάρτης καὶ δεκάτης γενεᾶς καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα», τουτέστιν ὁ μὴ δι' ἕξεως ἀγαθῆς καὶ πράξεως — αὕτη
 15 γὰρ τρίτη καὶ τετάρτη γενεὰ τῶν ἀρετῶν— καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς πίστεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ διὰ τὰς δέκα τοῦ νόμου ἐντολὰς καὶ διὰ τῆς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐσομένης παλιγγενεσίας ἑαυτὸν τῷ Θεῷ οἰκειῶν, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς οἶκον Θεοῦ, τουτέστιν ἐν τῇ οὐρανίῳ πόλει, «ἐν ἧ
 20 πάντων εὐφραινομένων ἡ κατοικία».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α, 79

Τί δήποτε ἐν μέρει λεπρὸς ἀκάθαρτός ἐστι παρὰ

80. Δευτ. 23,3. Α' Ἐσδ. 8,1.

81. Ἴσως εἶναι λάθος τοῦ γραφέα ἀντὶ ὧν ἐκ τοῦ Πατρὸς, πού ἔγραψε ὁ Μάξιμος· πού εἶναι δηλαδή ἀπὸ τὸν Πατέρα.

θοῦν στὰ κλάματα', μετανοώντας για ὅσα ἀμάρτησαν ἀναστατώνοντας τοὺς πιστοὺς.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,78

Γιὰ ποιό λόγο ἀπαγορεύεται στοὺς Μωαβίτες καὶ τοὺς Ἀμμανίτες νὰ μποῦνε στὸ ναὸ τοῦ Κυρίου ὡς τὴν τρίτη, τὴν τέταρτη καὶ τὴ δέκατη γενιὰ καὶ ὡς τὸν αἰῶνα⁸⁰;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ τὸ ὄνομα Μωαβίτης ἐρμηνεύεται 'ἐντερο⁸¹ τοῦ πατέρα' καὶ Ἀμμανίτης 'πατέρας τῆς μητέρας', μὲ αὐτὰ θέλει νὰ πεῖ ὅτι ὁποῖος πάρει ἀπὸ κάποιον ἄλλο ἓνα κακὸ παράδειγμα, αὐτὸς φανέρωσε τὸ ἐντερο τοῦ πατέρα· ὁποῖος ὁμως γεννήσει τὴν ἀμαρτία ἀπὸ μόνος του, αὐτὸς εἶναι πατέρας τῆς μητέρας, δηλαδή τῆς ἴδιας τῆς ἀμαρτίας. Αὐτοὶ λοιπὸν «δὲν θὰ μποῦν στὸν οἶκο τοῦ Κυρίου ὡς τὴν τρίτη, τὴν τέταρτη καὶ τὴ δέκατη γενιὰ καὶ ὡς τὸν αἰῶνα»⁸². Δηλαδή, ὁποῖος δὲν οἰκειώνεται μὲ τὸ Θεὸ μὲ ἀγαθὴ ἐξῆ καὶ πράξη—αὐτὴ εἶναι ἡ τρίτη καὶ τέταρτη γενιὰ τῶν ἀρετῶν— καὶ μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν πίστη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ καὶ μὲ τὶς δέκα ἐντολές καὶ μὲ τὴν παλιγγενεσία ποὺ θὰ γίνεῖ κατὰ τὸ μέλλοντα αἰῶνα, αὐτὸς δὲ θὰ μπεῖ στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ, δηλαδή στὴν οὐράνια πόλη, ὅπου εἶναι ἡ κατοικία ὅλων τῶν εὐφραννομένων⁸³.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,79

Γιατί κάποιος ποὺ ἔχει μερικὴ μόνο λέπρα εἶναι

82. Δευτ. 23,3. Ἐξ. 20,5.

83. Ψαλμ. 84,7.

τοῦ νόμου, ὁ δὲ ὀλόλεπρος ὢν, καθαρὸς ἐστίν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὁ κατὰ τι μέρος λεπρὸς νεκρὸν ἔχει τὸ μέρος ᾧ ἐστίν ἢ
 λέπρα· ὑποφεύγοντος γὰρ τοῦ ζωτικοῦ αἵματος κοιλαίνεται ὁ
 τόπος, καὶ ἡνίκα τῇ ἀφῆ τοῦ ἱερέως ὑπέκυπτεν ἢ κοίλανσις
 τῆς λέπρας, ἐμίαινε τὸν τοιοῦτον· οὕτω καὶ ὁ κατὰ τι μέρος
 τῆς ψυχῆς λεπρωθεὶς, κοιλανθείσης τῆς ψυχῆς, τουτέστι τα-
 10 πεινωθείσης διὰ τῆς ὑποχωρήσεως τῆς ζωτικῆς δυνάμεως
 τῆς ἀρετῆς, ἀκάθαρτος γίνεται. Ὁ δὲ ὀλόλεπρος τὴν μὲν
 χροιάν τοῦ λεπροῦ ἔχει, τὸ δὲ ζωτικὸν αἷμα δι' ὄλου τοῦ
 σώματος ἔχει ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ ἐνεσπαρμένον. Τοῦτο οὖν
 σημαίνει ὅτι ὁ εἰς τὸ ἔσχατον πέρας τῆς κακίας ἐλθὼν, εἶτα
 15 μεταμεληθεὶς, ἐπαναλαμβάνει τὴν ζωτικὴν τῆς ἀρετῆς δύνα-
 μιν, μόνον δὲ τὴν συνείδησιν ἔχει κεχρωσμένην ταῖς προτέ-
 ραις προλήψεσιν· οὐ δύναται γὰρ ἄπερ ἔπραξε μὴ λογίζεσθαι
 ὡς μὴ πράξας· διὰ τοῦτο οὖν ὁ νόμος τὸν τοιοῦτον καθαρὸν
 ἀποφαίνει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,80 (17)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,81

Τί δήποτε ὁ Χὰμ ἔπταισε καὶ ὁ Χαναὰν κατηράθη;
 καὶ εἰ κατὰ τὸ γράμμα τις τὴν τῆς Γραφῆς ἔννοιαν
 ἐκλάβοι, ἄδικος ἐν τούτῳ φανῆσεται ὁ δίκαιος
 5 Νῶε, ἄλλου πταίσαντος ἐπ' ἄλλῳ τὴν κατάραν φέ-
 ρων· ἄλλως τε δέ, καὶ εἰ ὁ Χαναὰν κατηράθη, ἔδει

ἀκάθαρτος γιὰ τὸ νόμο, ἐνῶ αὐτὸς πού εἶναι ὄλος
λεπρὸς εἶναι καθαρὸς⁸⁴;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐκεῖνος πού ἔχει μερική λέπρα ἔχει νεκρὸ τὸ σημεῖο
ὅπου ὑπάρχει ἡ λέπρα· καθὼς δηλαδὴ ὑπορρέει τὸ ζωτικὸ
αἷμα, τὸ μέρος ἐκεῖνο βαθουλώνει κι ὅταν μὲ τὸ ἄγγισμα τοῦ
ιερέα βούλιαζε τὸ βαθούλωμα τῆς λέπρας, μόλυνε τὸν ἱερέα.
Ἔτσι κι ὁποῖος ἔχει λέπρα σ' ἓνα μέρος τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ
βαθούλωσε ἡ ψυχῆ, δηλαδὴ ἐπειδὴ ταπεινώθηκε ἀπὸ τὴν
ὑποχώρηση τῆς ζωτικῆς δύναμης τῆς ἀρετῆς, γίνεται ἀκά-
θαρτος. Ἐνῶ ἐκεῖνος πού εἶναι ὀλόκληρος λεπρὸς, ἔχει βέ-
βαια τὸ χρῶμα τοῦ λεπροῦ, ἔχει ὁμως διάχυτο στὴν ἐπιφά-
νεια ὄλου τοῦ σώματός του τὸ ζωτικὸ αἷμα. Αὐτὸ λοιπὸν
σημαίνει ὅτι ὁποῖος ἔφτασε στὸ ἔσχατο ἄκρο τῆς κακίας καὶ
ἔπειτα μεταμελήθηκε, ξαναποχτᾶ τὴ ζωτικὴ δύναμη τῆς ἀρε-
τῆς καὶ ἡ συνείδησή του ἀπομένει χρωματισμένη μόνο ἀπὸ
τὶς προηγούμενες παραβάσεις του. Γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ θεω-
ρεῖται ὅτι δὲν ἔπραξε ὅσα ἔπραξε. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ νόμος
ἀποφαίνεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι καθαρὸς.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,80 (17)

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,81

Γιὰ ποιό λόγο ἐνῶ ἔφταιξε ὁ Χάμ, δέχτηκε τὴν κα-
τάρα ὁ Χαναάν⁸⁵; Κι ἂν πάρει κανένας τὸ νόημα τῆς
Γραφῆς κατὰ γράμμα, θὰ φανεῖ μ' αὐτὸ ἄδικος ὁ δί-
καιος Νῶε, ἄλλος νὰ φταίει κι ἄλλος νὰ δέχεται τὴν
κατάρα. Ἐξάλλου ἐφόσον ὁ Χαναάν δέχτηκε τὴν

85. Γεν. 9,22-23.

πάντως καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ γένος κατηραμένον εἶναι,
εὐρίσκομεν δὲ τὸ γένος αὐτοῦ μᾶλλον τῶν ἄλλων
τῆ τοῦ Χριστοῦ προσδραμὸν πίστει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εὐρίσκομεν πανταχοῦ τὸν Θεὸν καὶ πάντας τοὺς ἁγίους
κατὰ τῆς κακίας ἀγωνιζομένους καὶ ταύτη καταρωμένους.
Ἐπειδὴ οὖν αὐτὴ πρῶτως κατὰ τὴν ἕξιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ
λαμβάνει τὴν γένεσιν, ἐκ ταύτης δὲ ἢ κατ' ἐνέργειαν προέρ-
15 χεται ἁμαρτία, εἰκότως ὁ Χαναάν, ὡς τὴν κατ' ἐνέργειαν χα-
ρακτηρίζων ἁμαρτίαν, τῆς κατάρας τετύχηκεν. Εἰ δὲ καὶ
κατὰ μόνην τὴν κίνησιν τῆς ψυχῆς τοῦτο σκοπῆσαι θέλεις,
ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ συναμφοτέρῳ, σώματός φημι καὶ ψυχῆς,
ἕξις εἰς τέλος μὴ προελθοῦσα, τοῦτο ἐνέργεια ἐν τῇ ψυχῇ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α, 82

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πρόνοια τοίνυν ἐστὶν ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπι-
μέλεια· πρόνοιά ἐστὶν βούλησις Θεοῦ, δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα
5 τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει.

86. Εἶναι γνωστὴ ἡ πίστις τῆς Χαναanaίας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὸ ἐγκώ-
μιο τοῦ Κυρίου πρὸς αὐτήν· «ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθήτω σοι ὡς
θέλεις». Ματθ. 15,28.

87. Προφανῶς ἡ ἐρώτησις θὰ ἦταν, τί εἶναι πρόνοια Θεοῦ. Ἡ ἀπάντησις
ποῦ ἀκολουθεῖ ἀπαντᾷ περιληπτικὰ στὸ ἐρώτημα. Ὑπενθυμίζοντας τὸ Χρυ-

κατάρα, ἔπρεπε ὅπωςδῆποτε καὶ ἡ γενιά του νὰ εἶναι καταραμένη, ἐνῶ βρίσκομε τὴ γενιά του νὰ ἔχει προστρέξει περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους στὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ⁸⁶.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Παντοῦ βρίσκομε τὸ Θεὸ καὶ ὄλους τοὺς ἁγίους νὰ ἀγωνίζονται κατὰ τῆς κακίας καὶ νὰ τὴν καταριοῦνται. Ἐπειδὴ λοιπὸν πρῶτα αὐτὴ γεννιέται μέσα στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ διάθεσή του κι ἀπὸ αὐτὴν προέρχεται ἡ ἔμπρακτη ἁμαρτία, εὐλόγα ὁ Χαναὰν δέχτηκε τὴν κατάρα ὡς φορέας τῆς ἔμπρακτης ἁμαρτίας. Ἄν ὁμως θέλεις νὰ τὸ ἐξετάσεις αὐτὸ καὶ μόνον ἀπὸ τὴν κίνηση τῆς ψυχῆς, πού ὑπάρχει καὶ στὰ δύο, τὸ σῶμα ἐννοῶ καὶ τὴν ψυχῆ, καὶ πού δὲν ἐγινε τελικὰ ἔξη, αὐτὸ εἶναι ἐνέργεια τῆς ψυχῆς.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,82⁸⁷

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Πρόνοια λοιπὸν εἶναι ἡ φροντίδα τοῦ Θεοῦ γιὰ τὰ ὄντα. Πρόνοια εἶναι ἡ βούληση τοῦ Θεοῦ, πού κάνει τὰ ὄντα νὰ βροῦν τὴν κατάλληλη διοίκησή τους⁸⁸.

σοστομικὸ πνεῦμα περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ θὰ λέγαμε ὅτι πρόνοια εἶναι ἡ ποικίλη καὶ σοφὴ κηδεμονία τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλα τὰ δημιουργήματά του καὶ κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὴν κορωνίδα τῆς δημιουργίας του, τὸν ἄνθρωπο, πρὸς τὸν ὁποῖο ἀπὸ τοὺς ἀνεξάντλητους οὐράνιους κρονοὺς χορηγοῦνται μὲ τόση ἀφθονία οἱ δωρεές του, ὑλικές καὶ πνευματικές, ἔχοντας ὡς τελικὸ σκοπὸ τὴ σωτηρία του.

88. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Διονυσίου καὶ Γρηγορίου πρὸς Θωμᾶν τὸν ἡγιασμένον περὶ διαφόρων ἀποριῶν* (PG 91, 1189 A15-B4), Νεμεσίου Ἐμέσσης, *Ὁμιλία 43* (PG 40, 792B10-13).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,83

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

ᾠφθη τῷ Ἀβραὰμ δι' ἀγγέλου, τῷ Μωυσῆ διὰ πυρὸς ἐν βάλτω, Ἡσαΐα διὰ τῶν σεραφίμ, Ἰεζεκιήλ διὰ τῶν χειρῶν βίμ· διάφοροις τρόποις ἑωρακέναι μεμαρτυρήκασιν οὗτοι πάντες.

ΕΡΩΤΗΣΗ Α,83⁸⁹

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Στὸν Ἄβραάμ φανερώθηκε μέσω τοῦ ἀγγέλου⁹⁰, στὸ Μωυσῆ μετὰ τὴ φωτιὰ στὴ βάρτο⁹¹, στὸν Ἡσαΐα μετὰ τὰ σεραφίμ,⁹⁰ στὸν Ἰεζεκιήλ μετὰ τὰ χερουβίμ⁹². Ὅλοι αὐτοὶ μαρτυροῦν πῶς τὸν εἶδαν μετὰ διαφορετικοὺς τρόπους⁹³.

89. Καὶ ἡ ἐρώτηση αὐτὴ θὰ ἦταν, πῶς ὁ Θεὸς φανερώθηκε στὸν ἄνθρωπο.

90. Γεν. 22,14–15.

91. Ἐξ. 3,2.

92. Ἠσ. 6,1–6.

93. Ἰεζ. 10,1–5.

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

1-27

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Β'

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Β'

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,1 (186)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,2 (157)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,3 (Α,3)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,4 (86 Α,22 Γ,17)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,5 (Α,28)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,6

Τί ἐστὶ τὸ «ἰδοὺ δὴ τί καλὸν ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ
κατοικεῖν ἀδελφοῦς ἐπὶ τὸ αὐτό»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Κατὰ μὲν τὸν πρόχειρον νοῦν δτ' ἂν ὁμόπιστοι ὦσιν,
«ἰδοὺ τὸ καλόν»· δτ' ἂν δὲ σύμφωνοι καὶ τοῖς ἔργοις, «ἰδοὺ
τὸ τερπνόν». «Ἀδελφοῦς δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικοῦντας» νόη-
σον τὰς τρεῖς τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἢ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα,
δτ' ἂν σύμφωνα ὦσι περὶ τὴν τῶν θείων γνῶσιν καὶ περὶ
10 τὰς ἀγαθὰς πράξεις· δτ' ἂν γὰρ εὔ πράττωσιν, «ἰδοὺ τὸ κα-
λόν»· δτ' ἂν δὲ καὶ ἡ γνῶσις συμφωνεῖ, «ἰδοὺ τὸ τερπνόν».

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Β'

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,1 (186)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,2 (157)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,3 (Α,3)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,4 (86 Α,22 Γ,17)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,5 (Α,28)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,6

Τί θέλει νὰ πεῖ ὁ ψαλμός, «τί πιὸ ὠραῖο καὶ πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὸ νὰ συγκατοικοῦν οἱ ἀδελφοὶ ὅλοι μαζί»¹;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Κατὰ μιὰ πρόχειρη ἐρμηνεία, ὅταν ἔχουν τὴν ἴδια πίστη, νὰ τὸ καλὸ. Ὅταν πάλι εἶναι σύμφωνα καὶ στὰ ἔργα, νὰ τὸ εὐχάριστο. Ἀδελφοὺς ποὺ συγκατοικοῦν ὅλοι μαζί θεώρησε τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἢ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ὅταν συμφωνοῦν γύρω ἀπὸ τὴ γνώση τῶν θείων καὶ τὶς ἀγαθὲς πράξεις. Ὅταν λοιπὸν ἐνεργοῦν σωστά, αὐτὸ εἶναι τὸ καλὸ· κι ὅταν συμφωνεῖ καὶ ἡ γνώση, αὐτὸ εἶναι τὸ εὐχάριστο.

1. Ψαλμ. 132,1.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,7

«Ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τὸν Ἀαρών, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὤαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Μύρον ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κεφαλὴ δὲ ὁ νοῦς, πώγων δὲ ὁ λόγος· ἐμπεριέχει γὰρ τὴν καρδίαν ὁ λόγος. Πώγων δὲ Ἀαρών ὁ κατασφάττων ἐστὶ τὰ πάθη λόγος καὶ ἱερουργῶν τὰς ἀρετὰς τῷ Θεῷ. Καταβαίνει δὲ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις καὶ ἐπὶ τὴν ὤαν τοῦ ἐνδύματος, τουτέστι διαδίδονται διὰ τῆς πρακτικῆς καὶ ἐπὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν· «ἡ» γὰρ «ὤα τοῦ ἐνδύματος» τὸ πέρας ἐστίν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,8

Ὡς «δρόσος Ἀερμών ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ὅρη Σιών εἰσιν οἱ τὰ ὑψηλὰ σκοπεύοντες ἅγιοι· ἐπὶ τούτους καταβαίνει ἡ δρόσος τοῦ Ἀερμών. Ἀερμών δὲ ἑθρίων ἔρμηνεύεται ἀποστροφή. Φασὶ δὲ καὶ τὸν Ἰορδάνην ἐκεῖ γεννᾶσθαι ποταμόν· σημαίνει δὲ διὰ τούτων τὴν τοῦ ἀγίου βαπτίσματος χάριν· αὕτη γὰρ δεῖ καταβαίνει ἐπὶ τοὺς
10 ἀγίους καὶ δι' αὐτῆς γίνεται ἡ τῶν νοητῶν θηρίων ἀποστροφή.

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,7

«Εἶναι ὄπως τὸ μύρο ποὺ χύθηκε στὸ κεφάλι καὶ κατεβαίνει στὴ γενειάδα, τὴ γενειάδα τοῦ ἀρχιερέα Ἄαρών, ποὺ κατεβαίνει στὴν μπορντούρα τοῦ φορέματός του»².

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Μύρο εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα, κεφάλι εἶναι ὁ νοῦς, καὶ γενειάδα ὁ λόγος. Γενειάδα τοῦ Ἄαρών εἶναι ὁ λόγος ποὺ κατασφάζει τὰ πάθη καὶ προσφέρει τὴς ἀρετὲς θυσία στὸ Θεό. Ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος κατεβαίνει καὶ πάνω στὴ μπορντούρα τοῦ φορέματος, διαδίδεται δηλαδή μὲ τὴς πράξεις καὶ στὴν ἠθικὴ φιλοσοφία, γιατί ἡ μπορντούρα τοῦ φορέματος εἶναι τὸ ἄκρο αὐτοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,8

«Σὰν τὸ δροσερὸ ἀεράκι ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Ἄερμών στὰ ὄρη τῆς Σιών»³.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἄορη τῆς Σιών εἶναι οἱ ἅγιοι ποὺ στοχεύουν τὰ ὑψηλὰ καὶ σ' αὐτοὺς κατεβαίνει τὸ δροσερὸ ἀεράκι τοῦ Ἄερμών. Ἄερμών ἐρμηνεύεται 'ἀποστροφή (ἀπέχθεια) θηρίων'. Λένε ὅτι καὶ ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς πηγάζει ἀπὸ ἐκεῖ. Μὲ αὐτὰ σημαίνει τὴ χάρη τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Γιατὶ αὐτὴ κατεβαίνει ἀδιάκοπα πάνω στοὺς ἁγίους καὶ εἶναι αὐτὴ ποὺ πραγματοποιεῖ τὴν ἀποστροφή τῶν θηρίων.

2. Ψαλμ. 132, 2.

3. Ψαλμ. 132, 3α.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,9

Ἵτι «ἐκεῖ ἐνετείλατο Κύριος τὴν εὐλογίαν, ζωὴν
ἕως τοῦ αἰῶνος».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐραβῶν γὰρ καὶ τῶν ἀγαθῶν πάντων καὶ τῆς αἰδίου
ζωῆς ἐστὶν ἡ διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος διδομένη χάρις, ἧς
μέτοχοι γενοίμεθα χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,10 (159 A,74)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,11 (A,72)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,12 (A,4)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,13 (A,37)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,14

Πῶς νοήσομεν τὸ ἐν τῷ ἀγίῳ Διονυσίῳ γεγραμμέ-
νον, ὅτι «καὶ τὸ μὴ ὄν ἐφίεται» τοῦ Θεοῦ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλ' ὑπὲρ πάν-
τα τὰ ὄντα, κατὰ τοῦτο καὶ τὸ μὴ ὄν θέσιν λαμβάνει· κυρίως
γὰρ ἐπ' αὐτοῦ λέγεται τὸ μὴ ὄν, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐστὶ τῶν ὄν-
των.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,15 (133)

4. Ψαλμ. 132, 3α-γ.

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,9

«Γιατί ἐκεῖ ὁ Κύριος ὑποσχέθηκε τῇ σωτηρία, ὑποσχέθηκε νὰ δώσει ζωὴ ὡς τὴν αἰωνιότητα»⁴.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Γιατὶ ἀρραβώνας καὶ ὄλων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς αἰώνιας ζωῆς εἶναι ἡ χάρις ποὺ μᾶς δίνεται μέσω τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, τῆς ὁποίας εἶθε νὰ γίνομε μέτοχοι μὲ τὴ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,10 (159 Α,74)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,11 (Α,72)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,12 (Α,4)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,13 (Α,37)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,14

Πῶς θὰ ἐννοήσομε αὐτὸ ποὺ γράφει ὁ ἅγιος Διονύσιος ὅτι «καὶ τὸ μὴ ὄν ἐπιθυμεῖ τὸ Θεό»⁵;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα, ἀλλὰ εἶναι πέρα ἀπὸ ὄλα τὰ ὄντα, σύμφωνα μ' αὐτὸ λαμβάνει θέση καὶ τὸ μὴ ὄν. Κατὰ κυριολεξία τὸ μὴ ὄν λέγεται γιὰ τὸ Θεό, ἐπειδὴ δὲν εἶναι κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα.

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,15 (133)

5. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ θείων ὀνομάτων*, IV, 18(PG 3, 713D10–716A1) καὶ Πατερικαὶ Ἐκδόσεις Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, Σειρὰ Φιλοκαλία, τόμ. 3, σελ. 120,2.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,16 (40 Α,14)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,17 (Α,25)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,18

Τί ἐστίν, «εὐκολώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυμα-
λιᾶς ραφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασι-
λείαν τῶν οὐρανῶν»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εὐκολώτερόν ἐστι, φησί, τὸ σκολιὸν τῶν ἐθνῶν –τοῦτο
γὰρ ἡ κάμηλος– εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης,
ὅπερ ἐστὶν ἡ τρυμαλιά, εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἢ
τῶν Ἰουδαίων τὸν λαὸν ἔχοντα νόμον καὶ προφήτας· ὡσπερ
10 δὲ ἡ ραφὶς πίπτει εἰς δύο σχίσματα καὶ ἀποτελεῖ ἓν, οὕτω
καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὃς ἐστὶν ἡ ραφὶς, συνῆ-
ψε τοὺς δύο λαούς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ποιήσας τὰ ἄμφο-
τερα ἓν. Ἀλλὰ καὶ ὁ δι' ἐγκρατείας λεπτύνας ἑαυτὸν καὶ
κλώσας εὐκολώτερον εἰσέρχεται διὰ τῆς στενῆς πύλης εἰς
15 τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ πλούσιος ὁ τραπέζη καὶ ἀν-
θρωπίνῃ δόξῃ ἑαυτὸν ἐμπλατύνων ἀεί.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,19 (43)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,20 (140)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,21 (142 Α,62)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,16 (40 Α,14)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,17 (Α,25)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,18

Τί σημαίνει ο λόγος, «εἶναι πῶς εὐκόλο νὰ περάσει καμήλα ἀπὸ τὴν τρύπα τῆς βελόνας, παρὰ νὰ εἰσέλθει πλούσιος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»⁶;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Πῶς εὐκόλο, λέει, εἶναι οἱ δύστροποι ἔθνηκοι –γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἡ καμήλα– νὰ εἰσέλθουν ἀπὸ τὴ στενὴ καὶ θλιμμένη πύλη⁷ –πράγμα πὺ εἶναι ἡ τρύπα τῆς βελόνας– στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, παρὰ ὁ ἰουδαϊκὸς λαός, ἂν καὶ ἔχει τὸ νόμο καὶ τοὺς προφῆτες. Κι ὅπως ἡ βελόνα περνᾶει ἀνάμεσα ἰπὸ δυὸ κομμάτια καὶ τὰ ἐνώνει σὲ ἓνα, ἔτσι καὶ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς, πὺ εἶναι ἡ βελόνα, ἔνωσε τοὺς δύο λαοὺς, κάνοντας, κατὰ τὸν Ἀπόστολο, τὰ δύο ἓνα⁸. Ἀλλὰ κι αὐτὸς πὺ μὲ τὴν ἐγκράτειά του ἔκανε λεπτὸ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὸν ἔστριψε σὰν τὴν κλωστή μπαίνει εὐκολότερα ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, παρὰ ὁ πλούσιος τοῦ παχαίνει ἀδιάκοπα ἀπὸ φαγητὰ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπινη ἰόξα.

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,19 (43)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,20 (140)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,21 (142 Α,62)

7. Ματθ. 7,14.

8. Ἐφεσ. 2,14.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,22 (44)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,23 (Γ,2)

Διατί οί πρόην άνθρωποι ἔζων πολλά ἔτη, οί δὲ
τελευταῖοι ὀλίγα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

5 Ἐπειδὴ πάντη ἀθεῖαν ἐνόσουν οί πρόην, ὠκονόμησεν
ὁ Θεὸς πολὺν αὐτοὺς χρόνον παρακατέχεσθαι ἐν τῇ ζωῇ
ταύτῃ, ὅπως διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων συμβάσεων εἰς αἴσθη-
σιν αὐτοὺς ἀγάγη, ὅτι ἔστι τις πρόνοια ἢ τὴν ποικίλην τῶν
γινομένων διεξάγουσα κίνησιν. Ἡ δὲ τελευταία γενεά, ἐπει-
10 δὴ γνῶσιν ἔλαβε τοῦ τε γραπτοῦ νόμου καὶ τοῦ πνευματικοῦ,
διὰ τοῦτο οὐ παρακατέχεται τῇ πολυχρονίῳ ζωῇ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,24 (135)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,25 (149 Α,63)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,26 (24)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,27 (Α,68)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,22 (44)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,23

Γιατί οί πρώτοι άνθρωποι ζοῦσαν πολλά χρόνια ἐνώ
οί σημερινοί λίγα;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

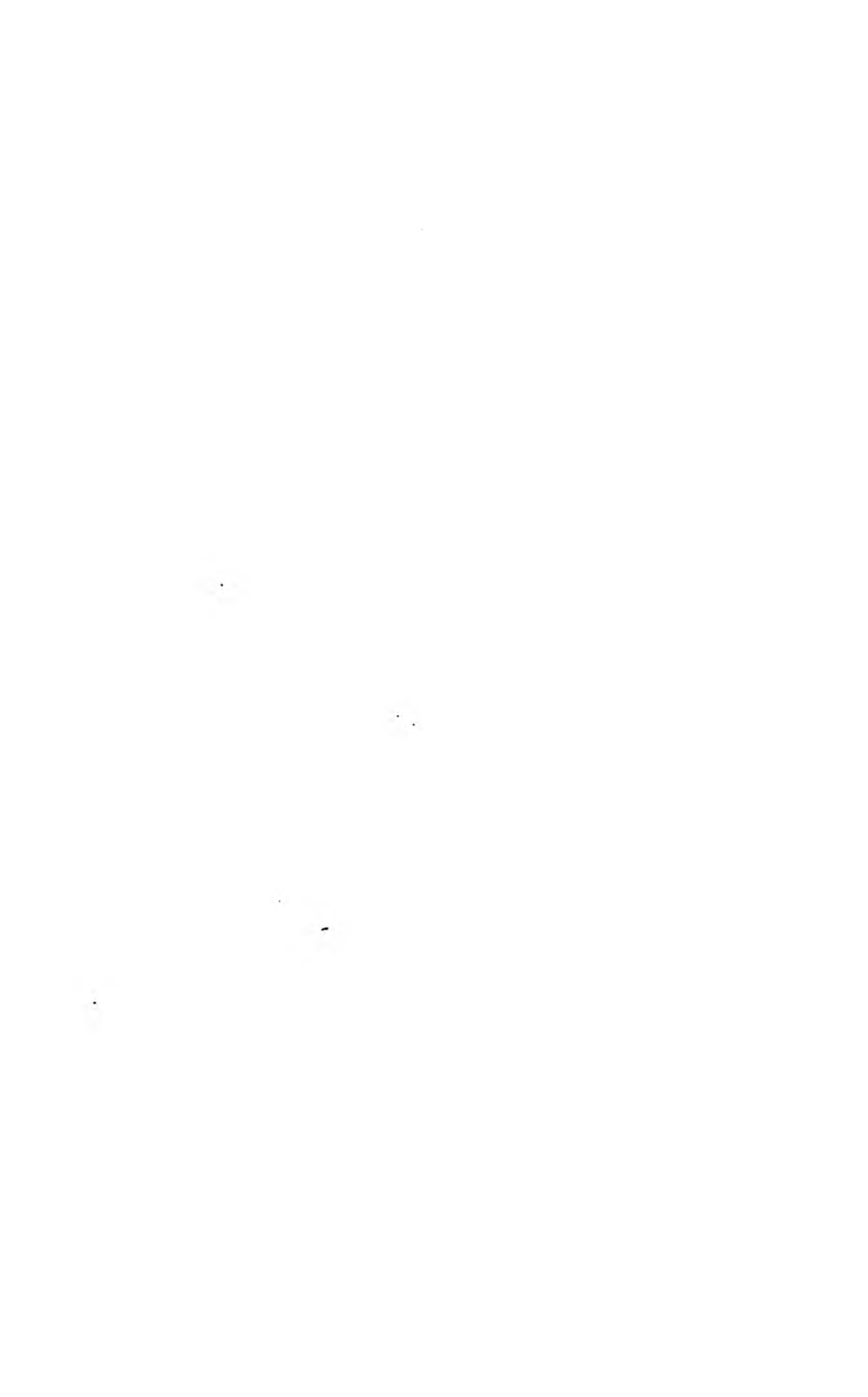
Ἐπειδή οί πρώτοι ἦταν βουτηγμένοι στή νόσο τῆς
ἀθεΐας, οἰκονόμησε ὁ Θεός νά μένουν γιά πολὺ χρόνο στή
ζωή αὐτή, γιά νά τοὺς φέρει σέ συναίσθηση μέ ἀλλεπάλληλα
γεγονότα, ὅτι ὑπάρχει κάποια πρόνοια ποὺ διευθύνει τὴν
ποικιλότητη κίνηση ὄσων γίνονται. Ἡ τελευταία ὁμως γε-
νιά, μιὰ κι ἔλαβε γνώση καὶ τοῦ γραπτοῦ νόμου καὶ τοῦ
πνευματικοῦ, γι' αὐτὸ δὲν κρατεῖται σὲ πολλῶν χρόνων ζωή.

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,24 (135)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,25 (149 Α,63)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,26 (24)

ΕΡΩΤΗΣΗ Β,27 (Α,68)

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

1 - 26

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Γ'

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Γ'

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,1

Τί ἐστὶ τὸ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα
Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν», καὶ ὑποκαταβάς λέγει «καὶ
ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ
5 ἐποίησεν αὐτὸν» καὶ παρέλειπεν τὸ «καθ' ὁμοίω-
σιν»;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐπειδὴ ὁ πρῶτος τοῦ Θεοῦ σκοπὸς ἦν τὸ ἄνθρωπον
γενέσθαι «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν», ἔστι δὲ τὸ κατ'
10 εἰκόνα ἢ ἀφθαρσία, ἢ ἀθανασία, τὸ ἀόρατον, ἅπερ εἰκονίζει
τὸ θεῖον, ταῦτα δέδωκεν ἔχειν τῇ ψυχῇ, δεδωκὼς αὐτῇ μετὰ
τούτων καὶ τὸ αὐτοδέσποτον καὶ αὐτεξούσιον, ἅπερ πάντα
τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἰσὶν εἰκονίσματα. Τὸ δὲ «καθ' ὁμοίω-
σίν» ἐστὶν ἡ ἀπάθεια, τὸ πρᾶον, τὸ μακρόθυμον καὶ τὰ λοι-
15 πὰ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ γνωρίσματα, ἅπερ πάντα ἐνεργείας
Θεοῦ εἰσὶν παραστατικά. Τὰ οὖν τῆς οὐσίας αὐτοῦ,
ἅπερ τὸ κατ' εἰκόνα δηλοῦσιν, δέδωκε φυσικῶς τῇ ψυχῇ ἃ

1. Γεν. 1,26.

2. Γεν. 1,27.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Γ'

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ Γ,1

Τί σημαίνει τὸ «ἄς κάνομε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὁμοίωσή του»¹ καὶ γιατί λίγο πῶ κάτω λέει «καὶ ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἔπλασε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ»² παραλείποντας νὰ πεῖ «καὶ τὴν ὁμοίωσή του»³;

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Ἐπειδὴ ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς τοῦ Θεοῦ ἦταν νὰ γίνεῖ ὁ ἄνθρωπος «εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ» καὶ τὸ «κατ' εἰκόνα» εἶναι ἡ ἀφθαρσία, ἡ ἀθανασία, τὸ ἀόρατο, πράγματα ποὺ εἰκονίζουσι τὴ θεότητα, αὐτὰ ἔδωσε κτήματα τῆς ψυχῆς. Μαζὶ μ' αὐτὰ τῆς ἔδωσε νὰ εἶναι καὶ αὐτοκυβέρνητη καὶ αὐτεξούσια, πράγματα ποὺ ὅλα εἶναι ἀπεικονίσεις τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Τὸ «κατὰ τὴν ὁμοίωσή του» εἶναι ἡ ἀπάθεια, ἡ πραότητα, ἡ μακροθυμία καὶ τὰ λοιπὰ γνωρίσματα τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, ποὺ ὅλα τους παραστάνουσι τὴν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Τὰ γνωρίσματα λοιπὸν τῆς οὐσίας, ποὺ δηλώνουσι τὸ «κατ' εἰκόνα»⁴ τὰ ἔδωσε στὴν ψυχὴ ὡς φυσικὲς ιδιότη-

3. Γεν. 1,26.

4. Γεν. 1,26 καὶ 27.

δὲ τῆς ἐνεργείας εἰσὶν τοῦ Θεοῦ, τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» χαρακτηρίζοντα, ταῦτα τῇ ἡμετέρᾳ αὐτεξουσίᾳ ἀφήκε γνώμη, 20 ἀναμένων τοῦ ἀνθρώπου τὸ τέλος, εἴ πως ἑαυτὸν διὰ τῆς μιμήσεως τῶν θεοπρεπῶν τῆς ἀρετῆς γνωρισμάτων τῷ Θεῷ ὁμοιον καταστήσῃ· διὰ τοῦτο οὖν παρέλειπεν ἡ θεία Γραφή ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα λεχθεῖσιν τὸ «καθ' ὁμοίωσιν».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,2(B,23)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,3 (8)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,4 (12)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,5 (14 A,42)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,6 (21)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,7 (28)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,8 (36 A,47)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,9 (38)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,10 (39)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,11 (50, A,15)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,12 (59, A,59)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,13 (72, A,17)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,14 (78, A,19)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,15 (81)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,16 (83, A,20)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,17 (86, A,22 B,4)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,18 (87)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,19 (91, A,23)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,20 (96)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,21 (97)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,22 (100)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,23 (108)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,24 (112)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,25 (123 A,59)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,26 (126, A,60)

τες, ἐκεῖνα ὁμῶς ποῦ εἶναι γνωρίσματα τῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ καὶ χαρακτηρίζουν τὸ «κατὰ τὴν ὁμοίωσή του»⁵, αὐτὰ τὰ ἄφησε στὴ δική μας αὐτεξούσια γνώμη, περιμένοντας τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου νὰ δεῖ ἐὰν θὰ κάνει τὸν ἑαυτό του ὁμοιομὲ τὸ Θεὸ μὲ τὴ μίμηση τῶν θεοπρεπῶν γνωρισμάτων τῆς ἀρετῆς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν παρέλειψε ἡ θεία Γραφή στὴ συνέχεια τὸ «κατὰ τὴν ὁμοίωσή του».

ΕΡΩΤΗΣΗ Γ,2 (B,23)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,3 (8)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,4 (12)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,5 (14 A,42)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,6 (21)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,7 (28)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,8 (36 A,47)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,9 (38)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,10 (39)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,11 (50, A,15)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,12 (59, A,59)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,13 (72, A,17)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,14 (78, A,19)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,15 (81)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,16 (83, A,20)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,17 (86, A,22 B,4)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,18 (87)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,19 (91, A,23)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,20 (96)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,21 (97)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,22 (100)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,23 (108)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,24 (112)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,25 (123 A,59)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,26 (126, A,60)

ΠΡΟΣ ΘΕΟΠΕΜΠΤΟΝ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΝ

ΠΡΟΣ ΘΕΟΠΕΜΠΤΟΝ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΝ

Ἐρωτήσαντα περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας καὶ τοῦ
«ἐάν τις σε ραπίση ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα», καὶ τοῦ
«μή μου ἄπτου, οὐπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέ-
ρα».

5 Οἷς Λόγος ὑπάρχει τὸ προσκυνούμενον, τούτοις καὶ βίος
ἐκφάντωρ Λόγου τὸ κατορθούμενον, ἵνα, σφραγιδα γνώσεως
ἀληθοῦς τὴν πεῖραν λαβόντες τῆς πράξεως, μάθωσιν ἀφ' ὧν,
ὡς θέμις, πεπόνθασιν, ὅσον τοῦ τί εἰδέναί, μειζον τὸ γίνεσθαι,
καὶ τούτου μᾶλλον, τὸ ἀεὶ καὶ μᾶλλον, ἕως ἂν αὐτοῖς ἢ πρὸς
10 τὸν αἴτιον ἀδίστακτος οἰκείωσις κατορθωθείη, στάσει τὴν κί-
νησιν περιγράφουσα καὶ ἀτρεψία γνώμης τὴν ἔφεσιν, οἷς καὶ ἢ
κατὰ χάριν ἐκθέωσις, ἱερᾶς τῆς κατὰ τόνδε τὸν βίον καὶ θεοει-
δοῦς ἀγωγῆς ἔπαθλον ἀντιδίδοται. Πρὸς οὗς μάλα σοφῶς καύ-
τὸς ἀπευθύνων τὸν βίον, θεοφύλακτε δέσποτα, ζητεῖν ἐπείγη τὸ
15 πᾶσι προκείμενον δι' ἀγαθότητα καὶ πάντας δι' ἀπειρίαν διαδι-
δράσκον· τὸ μὲν, ἴν' ἐλκύση πρὸς ἑαυτό, τῷ ἀμηχάνῳ τῆς
ὠραιότητος κεντρίζων τὴν ἔφεσιν, τὸ δέ, ἵνα στομώση, τῇ τῆς
ὑπεραπείρου καταπλήξει καὶ θείας ὑπεροχῆς περιστέλλον τὸν
κόρον, ὕβρεως ὄντα πατέρα καὶ διαχύσεως γέννημα, τοῖς τὴν
20 φλογίνην ρομφαίαν οὐ προθεωροῦσι σὺν τοῖς Χερουβὶμ τετα-
γμένην καὶ στρεφομένην, οὐκ ἄλλοις, ἢ τοῖς δίχα φόβον πρὸς

1. Λουκᾶ 18,6.

2. Λουκᾶ 6,29.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟ ΘΕΟΠΕΜΠΤΟ

Ποῦ ρώτησε γιὰ τὸν κριτὴ τῆς ἀδικίας¹ καὶ γιὰ τὸ «ἂν σὲ χτυπήσει κάποιος στὸ δεξιὸ μάγουλο»² καὶ ἐπίσης γιὰ τὸ «μὴ μὲ ἀγγίζεις, γιὰτὶ δὲν ἔχω ἀκόμα ἀνεβεῖ στὸν Πατέρα μου»³.

Γιὰ ὅποιους προσκυνοῦν τὸ Λόγο, γι' αὐτοὺς καὶ τὸ κατορθωμά τους εἶναι ὁ βίος ποῦ ἀντικατοπτρίζει τὸ Λόγο, ὥστε, ἔχοντας τὴν πείρα τῆς πράξης ὡς σφραγίδα τῆς ἀληθινῆς γνώσης, νὰ μάθουν, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀπὸ ὅσα ἔπαθαν, πόσο σημαντικότερο εἶναι ἀπὸ τὸ νὰ γνωρίζουν κάτι τὸ νὰ γίνουν κάτι. Καὶ περισσότερο ἀπὸ αὐτό, τὸ νὰ γίνονται ἀνώτεροι ὅλο καὶ περισσότερο, ὥσπου νὰ κατορθωθεῖ ἡ ἀναμφίβολη οἰκείωσή τους μὲ τὸν Αἴτιο, ποῦ θὰ περιορίσει τὴν κίνηση μὲ τὴ στάση καὶ τὴν ἔφεση μὲ τὴ σταθερότητα τῆς γνώμης. Σ' αὐτοὺς καὶ ἡ κατὰ χάρη θέωση ἀντιδωρίζεται ὡς ἔπαθλο τῆς ἁγίας καὶ θεϊκῆς συμπεριφορᾶς κατὰ τὴ ζωὴ αὐτή. Πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐσὺ μὲ πολλὴ σοφία στοιχίζοντας τὴ ζωὴ σου, θεοφύλακτε δέσποτα, βιάζεσαι νὰ ζητήσεις αὐτὸ ποῦ εἶναι ἀπὸ ἀγαθότητα μπροστὰ στὰ μάτια ὄλων κι ὡστόσο ξεφεύγει ἀπὸ ὄλους ἐξαιτίας τῆς ἀπεραντοσύνης του, ἀπὸ τὴ μιὰ γιὰ νὰ ἐλκύσει πρὸς τὸν ἑαυτό του κεντρίζοντας τὴν ἐπιθυμία μὲ τὸ ἀμήχανο κάλλος του, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ περιορίσει καὶ νὰ στομώσει μὲ τὴν κατάπληξη τῆς υπεράπειρης καὶ θείας υπεροχῆς τὸν κόρο, ποῦ εἶναι πατέρας τῆς ὕβρης καὶ γέννημα τῆς διάχυσης, γιὰ ὅσους δὲ βλέπουν μπροστὰ τους τὴ φλόγινη ρομφαία ποῦ περιστρέφεται στὰ χέρια τῶν Χερουβίμ, ὄχι γιὰ ἄλλους βέβαια, ἀλλὰ γι' αὐ-

3. Ἰω. 20,27.

ἀρετὴν ἐπιστρέφουσιν· ἔνθεν τῷ μεγέθει τῆς ἐπὶ τὰ καλὰ προ-
 κοπῆς συνεπεκτείνων τὸ μέτρον, ᾧ καὶ μᾶλλον ἐπαῦξεις σὺν
 ἀσφαλείᾳ τὴν πρόοδον, ἠξίωσας, ἀγνώτην ὄντα με καὶ ταπει-
 νόν, ἐπιγινῶναι, δι' οὗ τοῖς κατ' αὐτὴν ἢ φύσις τρόπου παρείχε-
 5 το· φημὶ δὲ τοῦ γράμματος, ὁ λόγος συνδετικὸς τῶν ἀπόντων
 ἐστὶ καὶ τῶν οὐ βλεπομένων ἐμφανιστικὸς· τοσοῦτον νοήσει
 παραδιδούς καὶ συνάπτων τὸν τέως αἰσθήσει μὴ γνωριζόμενον,
 ὅσον διὰ ταύτης αὐτὸς χαραττόμενος παχύνεται σωματούμενος,
 ᾧ καὶ τὴν ἐμὴν οὐδένειαν εἰς πόθον ἤγαγες τὸν ὑμέτερον πλέον,
 10 ἧ θεὰν τὴν οἰκείαν ἀσωμάτως κεκίνηκας· προδείξας αὐτὸν ἐπ'
 ἀμφοῖν τούτοις ἔχειν μᾶλλον τὸ ἴσον περὶ τὸν λόγον, ἢ ὅσον
 ἕτεροι περὶ σὲ τὴν τοῦ λόγου χάριν παρὰ τοὺς ἄλλους προτερή-
 ματα, οἷς διὰ βίου κοσμούμενος, πῶς ποτε τὴν ἐμὴν ἀμβλυω-
 πίαν πρὸς θεωρίαν ἐνάγειν ἐσπούδασας, ἱερῶν καὶ ταῦτα λόγων,
 15 καὶ ὧν ἢ ἐπίβασις, κρεῖττον ἢ κατὰ ἄνθρωπον, τὸν οὐπω τε-
 λείως ὑπερναβάντα τὴν τῶν ἀστάτων καὶ διαστατῶν φύσιν
 καὶ γένεσιν· μὴ ὅτι γ' ἐμοὶ τῷ φορυτῷ τούτων ἐκουσίως συμ-
 φυρομένῳ καὶ σκώληκος δίκην τῇ σήψει τῶν ἀκαθάρτων κα-
 λινδουμένῳ καὶ ἡδομένῳ παθῶν. Πλὴν τῆς εὐπειθείας χάριν
 20 καὶ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης τιμὴν, τῶν ὑπὲρ ἀξίαν κατατολμῶν,
 ἐκεῖνά φημι περὶ ὧν ἐκελεύσατε, σχολαστικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀπο-
 φαντικῶς.

Κριτὴν ἀδικίας ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραβολικῶς ὑπάρχειν
 καὶ λέγεσθαι τὸν ἡμέτερον λογισμόν, ἀρχῆθεν ἐκ παραβάσεως
 25 ἄδικον πεπονημένον τὴν κρίσιν, ὡς τὴν τοῦ Κτίσαντος μὲν οὐ
 δεξάμενον ἐντολήν, τὴν δὲ τοῦ φθείροντος ἐλόμενον συμβουλήν,
 ἐξ οὗ καὶ τὸ χοϊκὸς εἶναι, τοῦ εἶναι, καὶ τοῦ θεοῦ γενέσθαι πάμ-
 πολυ προετίμησε. Πόλιν δὲ εἶναι τούτου τὴν αἰσθησιν ἢ τὸν
 ὀρώμενον κόσμον, οἷς παραλόγως κατὰ σχέσιν ἐπαναπαυόμε-

τοὺς πού δίχως φόβο βαδίζουν πρὸς τὴν ἀρετή⁴. Ἔτσι, μαζί με τὸ μέγεθος τῆς προκοπῆς σου στὰ καλὰ συνεπεκτείνοντας τὴ μετριοπάθειά σου, με τὴν ὁποία αὐξάνεις με ἀσφάλεια ἀκόμα περισσότρο καὶ τὴν προόδό σου, ἔκρινες ἄξιο ἐμένα τὸν ἀμαθῆ καὶ ταπεινὸ νὰ κατανοήσω με ποιόν τρόπο ἡ φύση προσφερόταν με τὶς δικές της δυνάμεις, κι ἐννοῶ με τὴ γραφὴ ἐπιστολῆς, πού εἶναι λόγος πού μᾶς συνδέει με ὄσους ἀπουσιάζουν καὶ φέρνει μπροστά μας ὄσους δὲ φαίνονται, παραδίνοντας στὴ σκέψη καὶ συνάπτοντας μαζί της αὐτὸν πού δὲν ἦταν γνωστὸς στὴν αἴσθηση τόσο σαφῶς, ὅσο αὐτὸς χαραγμένος ἀπὸ τὴ γραφὴ παίρνει σῶμα χειροπιαστό. Μὲ αὐτὸ ὤθησες καὶ τὴ δική μου μηδαμινότητα νὰ ποθήσω περισσότερο ἐσένα, κάνοντάς με νὰ δῶ ἀσώματη τὴν παρουσία σου, καὶ ἔδειξες ὅτι καὶ στὰ δύο αὐτὰ εἶσαι ἴσος στὴ δύναμη τοῦ λόγου πῶς πολὺ ἀπὸ ὅσο ἄλλοι στὴ χάρις τοῦ λόγου σὲ σχέση μ' ἐσένα. Μὲ αὐτὰ μ' ἀνέβασες στὴ θεωρία καὶ μάλιστα θεωρία λόγων ἱερῶν καὶ πού ἡ προσέγγισή τους εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ δύναμη ἀνθρώπου πού δὲν ἔχει ξεπεράσει ἀκόμα ὀλότελα τὴ φύση καὶ τὴ γένεση τῶν ἄστατων καὶ ἔκτατων πραγμάτων, χωρὶς βέβαια αὐτὸ νὰ σημαίνει πῶς ἐγὼ ἀνακατώνομαι θέλοντας μέσα σ' αὐτὸν τὸ βοῦρκο καὶ σέρνομαι σὰν τὸ σκουλήκι μέσα στὴ σαπίλα καὶ τὴν ἀκαθαρσία κι εὐχαριστιέμαι με τὰ πάθη. Ὡστόσο γιὰ χάρις τῆς ὑπακοῆς καὶ γιὰ νὰ τιμήσω τὴ δική σου ἀγάπη τολμώντας σὲ θέματα πού ξεπερνοῦν τὴν ἀξία μου θὰ μιλήσω γι' αὐτὰ πού με παρακαλεῖς.

Κριτῆς τῆς ἀδικίας μέσα στὸ Εὐαγγέλιο ὑπάρχει καὶ λέγεται παραβολικὰ ὁ λογισμὸς μας πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐξαιτίας τῆς παράβασης ἔκανε ἄδικη τὴν κρίση του, ἀφοῦ δὲν δέχτηκε τὴν ἐντολὴ τοῦ κτίστη του καὶ προτίμησε τὴ συμβουλή τοῦ καταστροφέα του, ἐξαιτίας τοῦ ὁποίου προτίμησε κατὰ πολὺ περισσότερο τὸ νὰ εἶναι χοϊκός, ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι καὶ νὰ γίνεи θεῖος. Πόλη γι' αὐτὸν εἶναι ἡ αἴσθηση ἢ ὁ ὄρατὸς κόσμος, καὶ σ' αὐτὸν νιώθοντας ἀνάπαυση με μιὰ παράλογη σχέση ἄλλαξε τὴν

4. Γεν. 3,24.

νος, τῆς κατοικίας τὴν παροικίαν ἠλλάξατο, μήτε Θεὸν φοβούμενος, μήτε μὴν ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν γεγενημένον δι' ἡμᾶς ἐν-
 τρεπόμενος· τὸ μὲν διὰ τὴν ἄνοιαν, τὸ δὲ διὰ τὴν καταφρόνησιν·
 ἐκείνην τε μὴ προορωμένην τῶν κριμάτων τὸ μέγεθος καὶ ταύ-
 5 τὴν οὐκ εἰργομένην, ἦν τέως ἢ χρηστότης προσμένουσα τὴν με-
 ταβολὴν ἀναστέλλει, τὴν βάσανον· αἷς ἑαυτὸν ἀθάδῶς περιέ-
 σπειρε, τῇ δεομένη παρὰ τοῦ Κτίσαντος εἰς ἐξάνυσιν τῶν καθη-
 κόντων αὐτεξουσίῳ τιμῇ παρὰ τὸ δέον ἀποχρησάμενος, καὶ τοῦ
 νοουμένου τὸ φανὲν ἀγαθὸν κρίνας, ὃ μὴ θέμις ἦν, αἰρετώτερον.

10 Χήραν δὲ διοχλοῦσαν, τὴν λογικὴν ψυχὴν, ἅτε δὴ πρὸς
 καρπογονίαν ἱερῶν καὶ ὀσίων ἔργων οὐκ ἔχουσαν τὸν τὰ καλὰ
 κατὰ φύσιν σπείροντα λόγον. Μόνῃ τῇ πρὸς αὐτὴν ὀλικῇ ταύτῃ
 στοργῇ καὶ διαθέσει κρατούμενον, ἀλλ' οὐ προσμένοντας διὰ
 τὴν ἀπόνευσιν καὶ τὴν ἀυθαίρετον πρὸς τὰ τῆδε ροπήν.

15 Ἀντίδικὸν δὲ ταύτης, φημὶ τῆς ψυχῆς, τὸ τῆς δυστήνου
 σαρκὸς ἔνυλον κίνημά τε καὶ φρόνημα, δι' οὗ τῆς ἐν ἡμῖν θείας
 εἰκόνοσ καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἀξιώματος, τό τε κάλλος καταμολύ-
 νειν σπουδάζουσι, καὶ τὸ διαυγὲς ἀμαυροῦν οἱ ἀκάθαρτοι δαί-
 μονες, ὀπηνίκα, δι' ἡδονῆς ὑποπίπτουσι, ἐπεισφρήσουσι δει-
 20 νῶς ἡμῖν τὰ τῆς ἀτιμίας αἴσχη καὶ πάθη, δι' ἃ καὶ ὁ θάνατος
 κατεκρίθη τῆς φύσεως, οὐχ ἐλομένης τὸ ἀπαρχῆς τῆς ὄντως
 κατατρυφῆσαι ζωῆς.

Ἐπωπιασμοὺς δὲ τοὺς ἐκ τῆς συνειδήσεως μεθ' ὑποφω-
 νήσεώς τινος παρακλητικὸς αἰκισμοὺς, οἷς προτινομένοις ἐκ
 25 τῆς ψυχῆς, ἡρέμα πῶς εἶωθεν κάμπτεσθαι τὸ αὐστηρὸν τοῦ λο-
 γισμοῦ καὶ πρὸς τὰ καλὰ διὰ τὴν χρονιωτέραν ἕξιν ἀνύπεικτον,
 οὐ φέροντος ἐνδομουχοῦσαν, καὶ οἷον αἰκίζουσάν τε συνεχῶς καὶ
 διοχλοῦσαν τὴν βάσανον, ἕως λυμῆνηται τὰ τὴν ψυχὴν λυμαινό-
 μενα πάθη, δι' ἐγκρατείας καὶ τῆς πρὸς τὰ μέλη τῆς σαρκὸς

κατοικία μὲ παροικία καὶ οὔτε τὸ Θεὸ φοβόταν οὔτε καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν ντρεπόταν, ὅταν ἔγινε γιὰ χάρη μας ἄνθρωπος. Καὶ τὰ ἔκανε αὐτὰ τὸ πρῶτο ἐξαιτίας τῆς ἀνοησίας του, καὶ τὸ δεύτερο λόγῳ τῆς περιφρόνησής του. Ἡ ἀνοησία του δὲν μπορούσε νὰ προβλέψει τὸ μέγεθος τῶν κριμάτων του, καὶ ἡ περιφρόνηση δὲν ἐμποδίζει τὴν τιμωρία, πὺ ὧς τότε ἡ ἀγαθότητά του, ἀναμένοντας τὴ μεταβολή, τὴν ἀναστέλλει. Κυριευμένος λοιπὸν ἀπὸ αὐτὲς ἔκαμνε μὲ αὐθάδεια διαφορετικὴ ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε χρῆση τῆς αὐτεξουσίας τιμῆς, μὲ τὴν ὁποία τὸν τίμησε ὁ Κτίστης γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων του, κι ἔκρινε προτιμότερο, πράγμα πὺ δὲν ἦταν ἐπιτρεπτό, τὸ φαινόμενο ἀγαθὸ ἀπὸ τὸ νοητό.

«Χήρα πὺ ἐνοχλοῦσε» εἶναι ἡ λογικὴ ψυχὴ, ἐπειδὴ δὲν διαθέτει τὸ λόγο πὺ σπέρνει τὰ κατὰ φύση καλὰ γιὰ τὴν καρπογονία ἱερῶν καὶ ὄσιων ἔργων· αὐτὸς συγκρατεῖται μὲ μόνη τὴν ὀλικὴ πρὸς αὐτὴν στοργὴ καὶ διάθεση, ἀλλὰ δὲν παραμένει, ἐξαιτίας τῆς ἀπόκλισης καὶ τῆς αὐθαίρετης ροπῆς πρὸς τὰ γήινα.

Ἄντιδικὸς τῆς χήρας, ἐννοῶ τῆς ψυχῆς, εἶναι τὸ ἔνυλο κίνημα καὶ φρόνημα τῆς δύστυχης σάρκας, μὲ τὸ ὁποῖο ἐπιχειροῦν οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες νὰ καταμολύνουν τὸ κάλλος τῆς θείας εἰκόνας μέσα μας καὶ τῆς ἀξίας της καὶ ν' ἀμαυρώσουν τὴ διαύγειά της, ὅταν, παρασυρμένοι ἀπὸ τὴν ἡδονή, δεχτοῦμε νὰ εἰσδύσουν μέσα μας φοβερὰ τὰ αἴσχη καὶ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση κατακρίθηκε σὲ θάνατο, ἐπειδὴ δὲν προτίμησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ἀπόλαυση τῆς ἀληθινῆς ζωῆς.

Ὑπωπιασμοὺς θεωρῶ τὶς τύψεις τῆς συνείδησης πὺ προτρέπουν χαμηλόφωνα, μὲ τὶς ὁποῖες, καθὼς τὶς προβάλλει ἡ ψυχὴ, συνήθως λυγίζει ἤρεμα ἢ αὐστηρότητα τοῦ λογισμοῦ καὶ ἡ ἀνυπακοή του πρὸς τὰ καλὰ ἐξαιτίας τῆς πολύχρονης συνήθειας, πὺ δὲν ὑπομένει νὰ συνεχίζεται στὰ βάθη μας τὸ βασάνισμα αὐτὸ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο νὰ μᾶς κακοποιεῖ καὶ νὰ μᾶς ἐνοχλεῖ, ὥσπου νὰ καταστρέψει μὲ τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν ἐκούσια νέκρωση τῶν μελῶν τοῦ σώματος τὰ πάθη πὺ λυμαίνονται

έκουσίου νεκρώσεως. *Εἶτα καὶ πρὸς ἀγχιστεῖαν αὐτοῦ τοῦ λό-
γου δι' εὐσεβείας καὶ τῆς περὶ τὰ κρεῖττω τελεωτέρας ἀγάγοι
σπουδῆς, οἷς φυσικῶς ἐνεργουμένοις, τὰ οἰκειὰ καὶ πατρικὰ
παραβάλλων, ὁ ὑπὲρ οὐσίαν καὶ φύσιν Θεὸς Κύριος ἡμῶν Ἰη-
5 σοῦς Χριστός, «ὁ δὲ Θεὸς οὐ μὴ ποιήσῃ», φησί, «τὴν ἐκδίκησιν
ὑμῶν», δι' ἐμοῦ σαρκωθέντος καὶ τὴν τοῦ καθαιρέτου τῆς φύ-
σεως ποιουμένου τὴν καθαίρεσιν.*

*Οὕτω μὲν οὖν τὰ περὶ τούτου διεξῆλθον ἐπιτόμως ἐγώ,
καθ' ὅσον τὸ ἐγχωροῦν τῆς διανοίας μέτρον ἐπήρηκῃσεν, εἰ καὶ
10 ἄλλως ἄλλοι τὸν τόπον κατανόησαντες· οἱ μὲν εἰς Χριστὸν, οἱ
δὲ τοῦμπαλιν, εἰς τὸν Ἀντίχριστον ἐξειλήφασιν. Δέος δέ μοι
νοεῖν ἢ λέγειν ἐκάτερα· τὸ μὲν ὡς ἀσύγκριτον· οὐ γὰρ μείων
μὲν Υἱοῦ, μείζων δὲ Πατρὸς ἢ ἐκδίκησις, ἢ δι' ἄλλου καὶ ἄλλη
τὸ σύνολον, πλὴν τοῦ Υἱοῦ. Καὶ πῶς ἐπὶ τῆς αὐτῆς συγκριτι-
15 κῶς φησί, τὸ «ὁ δὲ Θεός», φησίν, «οὐ ποιήσῃ τὴν ἐκδίκησιν
ὑμῶν»; Οὐ γὰρ ἔχει χώραν· ἢ διάφορος πάντως δειχθήσεται
καὶ μετὰ τῆς φύσεως μὴ δυναμένης τὸ ἴσον δρᾶν καὶ διὰ τοῦτο
λοιπὸν οὐ συντασσομένης, εἰκονιζούσης δὲ μόνον, ὡς ὑπερκει-
μένην, τὴν ὑπερέχουσαν. Τὸ δέ, ὡς ἀνέκδεκτον καὶ ἀμήχανον,
20 τὸ καλὸν ποιεῖν τὸν κακίας εὐρετὴν καὶ διδάσκαλον· «οὐ γὰρ
δύναται», φησί, «δένδρον σαπρὸν καρποῦς καλοὺς ποιεῖν»· κα-
λὸν δὲ ἢ ἐκδίκησις καὶ τὸν τὴν ὀχλησιν ἀφοσιοῦσθαι δεόντως
τοῦ προσπελάζοντος· ἢ τούτῳ παραβάλλεσθαι τυχόν, ὃ μὴ θέ-
μις, τὸν Πατέρα, καὶ πάσης ἀρετῆς καὶ ζωῆς χορηγὸν ἐξ Υἱοῦ,
25 καὶ ταῦτα μονογενοῦς, καὶ ἴσου τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀγαθότητα.
Οὐ γὰρ τὰ καλὰ διὰ τῶν κακῶν μηνύεσθαι πέφυκεν, ὥσπερ
οὐδὲ διὰ σκότους τὸ φῶς ἢ θανάτου ζωὴ, καὶ τοῦ μηδαμὸς ὄν-
τος, τὸ ὄν. Καὶ οὐ λέγω ταῦτα πρὸς τὴν ἐκείνων ἀθέτησιν—ἐχο-*

τὴν ψυχὴν. Ἐπίσης γὰρ νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ προσέγγιση τοῦ ἴδιου τοῦ Λόγου μ' εὐσέβεια καὶ στὴν τελειότερη μελέτη τῶν ἀνωτέρων. Σ' αὐτά, ποὺ ἐνεργοῦνται φυσικά, ἀντιπαραβάλλει ὅσα εἶναι τοῦ Πατέρα του καὶ δικά του, ὁ πάνω ἀπὸ τὴν οὐσία καὶ τὴ φύση Θεός, ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, καὶ λέει, «ὁ Θεὸς θ' ἀναβάλλει τὴν τιμωρία σας»⁵ μὲ τὴ δική μου σάρκωση καὶ τὴν καθάρση ποὺ ἔκανε τοῦ καθαιρέτη τῆς φύσης.

Τόσο σύντομα λοιπὸν ἐξέθεσα ἐγὼ τὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό, ὅσο μοῦ τὸ ἐπέτρεπε ἡ δύναμη τῆς διάνοιάς μου, ἂν καὶ βέβαια κάποιοι ἄλλοι κατανόησαν διαφορετικὰ τὸ σημεῖο αὐτό. Ἄλλοι νόμισαν ὅτι ἀναφέρεται στὸ Χριστό, ἐνῶ ἄλλοι ἀντίθετα στὸν Ἀντίχριστο. Κυριεύομαι ἀπὸ δέος νὰ σκεφτῶ ἢ νὰ πῶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο. Τὸ πρῶτο ἐπειδὴ εἶναι ἀσύγκριτο, γιὰ τὸ δικαίωμα τιμωρίας δὲν εἶναι λιγότερο στὸν Υἱὸ καὶ περισσότερο στὸν Πατέρα. Οὔτε γίνεται ἀπὸ κάποιον ἄλλον καὶ εἶναι τελείως διαφορετικὴ ἀπὸ ὅ,τι εἶναι τοῦ Υἱοῦ. Καὶ πῶς λέει γιὰ τὴν τιμωρία συγκριτικῶς κατὰ κάποιο τρόπο, «ὁ Θεὸς ὅμως δὲ θὰ σᾶς τιμωρήσει»; Εἶναι λοιπὸν ἄτοπο ἢ θὰ φανεῖ (ὁ Χριστός) τελείως διάφορος καὶ μὲ φύση ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ πράξει τὸ ἴσο. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπαίνει στὴν ἴδια μοῖρα ἀλλὰ μόνον εἰκονίζει τὴν ὑπερέχουσα φύση, ἐπειδὴ εἶναι ἀνώτερή της. Τὸ δεῦτερο, γιὰ τὸ εἶναι ἀπαράδεκτο καὶ ἀνεξήγητο νὰ πράττει τὸ καλὸ ὁ ἐφευρέτης καὶ δάσκαλος τῆς κακίας. «Γιὰ τὸ δὲν μπορεῖ», λέει, «ἓνα σάπιο δέντρο νὰ κάνει καλοὺς καρπούς»⁶. Ἡ τιμωρία δηλαδὴ εἶναι καλὸ καὶ τὸ νὰ ἐξαγνίζεται ὅπως πρέπει ἡ κακία ὅποιου πλησιάζει. Ἡ τυχὸν νὰ παραβάλλεται μ' αὐτὸν, πράγμα ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται, ὁ Πατέρας καὶ χορηγὸς μέσω τοῦ Υἱοῦ κάθε ἀρετῆς καὶ ζωῆς καὶ μάλιστα Υἱοῦ μονογενῆ καὶ ἴσου στὴ φύση καὶ στὴν ἀγαθότητα. Γιὰ τὸ δὲν εἶναι φυσικὸ νὰ δηλώνονται τὰ καλὰ ἀπὸ τὰ κακά, ὅπως οὔτε τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι ἢ μὲ τὸ θάνατο ἢ ζωὴ καὶ τὸ ὄν ἀπὸ τὸ ἐντελῶς ἀνύπαρκτο. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ λέγω γιὰ ν' ἀθετήσω ἐκείνους, γιὰ τὸ θεωρῶ κατὰ

6. Ματθ. 7,18.

μαι γὰρ καὶ ἀντέχομαι ζωῆς πλέον, τῆς τῶν φαμένων διδασκα-
 λίας—, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον μέτριον δι' ἄκραν δειλίαν ἀσφαλιζόμε-
 νος. Τὴν δὲ ἀνάγνωσιν τοῦ ὑπωπιάζειν κανονίζειν οὐ πρόπον
 ἐμοί, διὰ τὴν ἐν τούτοις ἀμαθίαν, ἢ τοῖς ἡσκημένοις καὶ σπουδῇ
 5 προελομένοις τὴν παιδευσιν, οἱ ταύτην ὀφείλιν φασὶ κανονίζε-
 σθαι βαρυτόνως μᾶλλον, ἢ περισπωμένως, ὅτι τε φασὶ τῶν
 ρημάτων οὐδὲν περισπᾶται, πλὴν εἰ μὴ ἐκ συναιρέσεως βαρυ-
 τόνου καθέστηκεν, ὡς τὸ νοῶ καὶ ποιῶ καὶ χρυσῶ καὶ ὄσα
 τοιαῦτα, φυλάσσοντα καὶ μετὰ προθέσως ἐπὶ τῆς αὐτῆς τὸν τό-
 10 νον.

Τὴν δεξιὰν σιαγόνα, τὴν δεξιὰν πρᾶξιν φημι καὶ ὄσῃ ἐν-
 θεος ἡμῖν διὰ τῶν ἐντολῶν συνιστάμενος βίος χαρακτηρίζει,
 ραπιζομένην ὑπὸ τοῦ πονηροῦ τῇ προλήψει τῆς ἐνεργουμένης
 καλοκαγαθίας· καὶ τῇ πληγῇ τῆς ἐντεῦθεν οἰήσεως, φλεγμαί-
 15 νουσάν πως διὰ κενοδοξίας καὶ ἐπαιρομένην κατὰ τῶν μηδε-
 μίαν, ἃ μὴ τὴν ἴσῃν τυχὸν κεκτημένων, δι' ἣν ὡσπερ ἄλλην καὶ
 οἶον ἀριστερὰν στρέφειν προσήκει, τὸν ἤδη πρότερον ἡμᾶς
 κατὰ τὴν ἀπάτην τοῦ αἰῶνος τούτου καταμολύναντα βίον,
 τούτω τε πλήττεσθαι συνεχῶς διὰ τῆς μνήμης καὶ ὡς ἀμαρτω-
 20 λούς μᾶλλον συστέλλεσθαι καὶ μετριάζειν, ἢ ὡς ἀγίους μετεω-
 ρίζεσθαι καὶ δι' ἔπαρσιν καταπίπτειν, οὐκ ἔχοντας πῆξιν ἱερὰν
 τὴν ταπεινῶσιν. Τιμάσθω δὲ μετὰ τῶν κατὰ θεωρίαν λαμβανο-
 μένων, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τούτων, εἰς ἐτοιμασίαν ἱερὰν καὶ
 προκάθαρσιν καὶ σωματικῶς ταῦτα τελούμενα διὰ τὸν ἐντειλά-
 25 μενον Κύριον, προσπαθείας ἐντεῦθεν ἔξιν τοῖς κατορθοῦσι δο-
 ρούμενον καὶ τῆς τοῦ πλήττοντος περιγραφῆν ἀπιστίας, τῶ
 ἐτοίμῳ τῆς παραδοχῆς τὸ πρόθυμον τῆς πληγῆς ἀναστέλλοντα,
 αἰδομένου τυχόν, εἰ μὴ τι ἄλλο, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ὑποπτώσε-
 ως, καὶ τὸ μηδαμῶς ἀντιτείνειν τὸν δυνάμενον τοῦτο ποιεῖν,
 30 εἰργόμενον δὲ διὰ τὴν πρόσαξιν.

Τὸ δέ, «μή μου ἄπτου», πρὸς τὴν Μαγδαληνὴν λέλεκται

7. Ἐάν ἦταν ὄχι ὑποπιάζω, ἀλλὰ ὑποπιάω—ῶ.

πολὺ περισσότερο ἀνώτερη ἀπὸ τὴ ζωὴ μου τὴ διδασκαλία ἐκείνων, ἀλλὰ θέλω νὰ κατοχυρώσω ἀπὸ ἄκρα δειλία τὴ μετριότητά μου. Νὰ ὀρίσω τώρα ἐγὼ τὸν τονισμό τῆς λέξης «ὕπωπιάζω» δὲν ἀρμόζει σ' ἐμένα, ἐπειδὴ ἔχω τέλεια ἄγνοια σ' αὐτά, ἀλλὰ σὲ ὄσους ἔχουν ἀσκηθεῖ κι ἐπιδοθεῖ σοβαρὰ στὴν ἐπιστήμη· ἐκεῖνοι λένε ὅτι ἡ λέξη πρέπει νὰ ἐκφέρεται σὰν βαρύτονη μᾶλλον παρὰ σὰν περισπώμενη, γιατί λένε κανένα ρῆμα δὲν περισπᾶται, παρὰ μόνο ἂν προῆλθε ἀπὸ συναίρεση βαρύτονου, ὅπως τὸ νοῶ (νοέω), ποιῶ (ποιέω), χρυσῶ (χρυσόω) καὶ ὅσα ὅμοια μ' αὐτὰ ποὺ φυλάγουν τὸν τόνο στὴν ἴδια συλλαβὴ κι ὅταν εἶναι σύνθετα μὲ πρόθεση⁷.

Ὡς δεξιὰ σιαγόνα ἐννοῶ τὴν πράξη τὴ δεξιὰ, κι ὅση τὴ χαρακτηρισίζει ὁ ἔνθεος βίος μας ποὺ συγκροτοῦμε μὲ τὴ φύλαξη τῶν ἐντολῶν, ὅταν τὴ ραπίζει ὁ πονηρὸς προλαβαίνοντας τὴν ἐκδήλωση τῆς καλοσύνης καὶ τὸ χτύπημα αὐτὸ τῆς οἴησης κατὰ κάποιο τρόπο τὴν κακοφορμίζει ἀπὸ κενοδοξία καὶ ἐπαίρεται εἰς βάρος ἐκείνων ποὺ δὲν ἔχουν καμμιὰ καλοσύνη ἢ ἴση τυχὸν ἀρετὴ. Ἐξαιτίας της πρέπει νὰ στρέφομε σὰν μιὰ ἄλλη καὶ σὰν ἀριστερὴ σιαγόνα τὸ βίον ποὺ ἤδη μᾶς καταμόλυνε μέσα στὴν ἀπάτη αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα καὶ αὐτὸς νὰ χτυπᾶ συνεχῶς τὴ μνήμη μας, καὶ σὰν ἁμαρτωλοὶ νὰ συστελλόμαστε μᾶλλον καὶ νὰ ταπεινοφρονοῦμε, παρὰ ὡς ἅγιοι νὰ μετεωριζόμαστε κι ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπαρση νὰ γκρεμιζόμαστε μὴ ἔχοντας ἱερὸ θεμέλιο τὴν ταπείνωση. Ἄς τιμοῦνται ὁμως μαζὶ μὲ ὅσα συλλαμβάνομε μὲ τὴ θεωρία, ἢ μᾶλλον καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτά, γιὰ ἱερὴ προετοιμασία καὶ προκάθαρση, καὶ ὅσα τελοῦνται σωματικὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ Κύριος, δωρίζοντας σὲ ὄσους πετυχαίνουν τὴν ἔξη τῆς πραότητος ἀπὸ δῶ καὶ περιγράφοντας τὴν ἀπιστία ἐκείνου ποὺ μᾶς χτυπᾶ, ἀναστέλλοντας μὲ τὴν ἀμεση παραδοχὴ τὴν ταχύτητα τοῦ χτυπήματος, ἐπειδὴ ἴσως ντρέπεται ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο τὴν ὑπερβολικὴ μείωσή του καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν ἀντιστέκεται καθόλου αὐτὸς ποὺ μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ, ἀλλὰ ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸ πλησίασμα.

Τὸ «μὴ μοῦ ἄπτου» λέχθηκε ἀπὸ τὸν Κύριο πρὸς τὴ Μαρία

Μαρίαν παρὰ τοῦ Κυρίου, κηπουρὸν αὐτὸν εἶναι νομίσασαν, δηλοῦντος τοῦ μυστηρίου καὶ ὑπεκφαίνοντος, ὡς ψυχὴ πᾶσανοερά, μήπω τὸ συμφυῆς σκῆνος ὑπεραναβᾶσα καὶ διὰ τοῦτο τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ μόνον, οὐδὲν οὐδαμῶς διαφερόντων
 5 λαχάνων κηπευομένων· ἴση γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ἢ τε ροὴ καὶ ἀπορροή, καὶ ἡ τοῦ χρόνου περιγραφή καὶ περίοδος· δημιουργὸν εἶναι τὸν Λόγον ὑπολαμβάνουσα, διὰ τὴν περὶ ταῦτα καὶ ἕως τούτων πρόοδον αὐτοῦ καὶ συγκατάβασιν, οὐκ ἀξία τῆς τούτου κατὰ πνεῦμα καθέστηκεν ἐπαφῆς, καὶ ταῦτα τοῖς φαινομένοις
 10 αὐτὸν ἐπιζητοῦσα· καὶ σάρκα δι' ἡμᾶς γεγεννημένον γινώσκουσα μόνον αὐτόν, ἀλλ' οὐχὶ πρεπόντως καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον γινώσκουσα. Τοῦτο γὰρ κατὰ τὸ εἶκὸς νοεῖν ὑποβάλλει τὸ «οὐπω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου», τὸ μὴ δι' ἄκρας θεολογίας καὶ πίστεως, οἷς ἡ τῶν ὀρωμένων περι-
 15 γράφεται φύσις, ὑψωθῆναι πρὸς τῆς οὕτω διακειμένης ψυχῆς, ἀλλ' ἔτι παδαγωγικῶς δεομένης εἰς ἐντελεστέραν τούτου κατάληψιν, ἐπὶ τὴν ἀποκαλυπτικὴν ἕξιν τῶν θείων ὡσεὶ τινὰ Γαλιλαίαν διὰ θεωρίας ἀναδραμεῖν, καὶ σὺν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ προτετυπωμένοις καὶ προβεβλημένοις λόγοις, ὄλον ὡς θέμις περιλη-
 20 φθῆναι καὶ γενέσθαι τοσοῦτον, ὅπερ αὐτὸς ἦν ὁ γενόμενος ὅπερ ἡμεῖς, ὅσον ἐδείχθη τοῦτο γενόμενος πλὴν μόνης τῆς ἀμαρτίας, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐκεῖνω, δίχα μόνης τῆς φύσεως, ἡνίκα τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπιτύχοιμεν, ἦν δι' ἐλπίδος νῦν προσδεχόμενος καὶ προσήκουσι τῶν ἐντολῶν ἔργοις δεόντως ἀποσεμνύων, ἀπο-
 25 λαύσαις ὅσον ἐπίστευσας καὶ τρυφήσαις ὅσον ἐπόνησας, μᾶλλον δὲ πλέον καὶ ἀπειράκις, καθ' ὅσον καὶ ὁ ταύτης δοτὴρ ὑπερουσίως ὑπερανέστηκε καὶ φύσεως κίνησιν καὶ παντὸς αἰῶνος περίληψιν.

τὴν Μαγδαληνή, πού νόμισε πῶς ἦταν ὁ κηπουρός. Καί τὸ μυστήριον αὐτὸ φανερώνει καὶ ὑποδηλώνει, ὅτι κάθε νοερὴ ψυχὴ, πού δὲν ἔχει ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ τὸ σύμφυτό της σκῆνωμα, ἀνήκει μόνο σ' αὐτὰ πού κινουῦνται μέσα στὴ γένεση καὶ τὴ φθορὰ καὶ σὲ τίποτε δὲ διαφέρουν τὰ λαχανικὰ καὶ κηπευτικὰ ἀπὸ αὐτήν. Γιατὶ καὶ γιὰ αὐτὰ καὶ γιὰ ἐκεῖνα εἶναι ἴση ἡ αὐξηση καὶ ἡ παρακμὴ καὶ ὁ χρονικὸς περιορισμὸς καὶ ἡ χρονικὴ περίοδος. Νομίζει πῶς ὁ Λόγος εἶναι δημιουργὸς γιὰ τὴ γύρω ἀπὸ αὐτὰ καὶ ὅτι μέχρι αὐτὰ ἔφθασε ἡ πρόοδος του καὶ συγκατάβασή του. Δὲν ἔγινε ἄξια γιὰ τὸ πνευματικὸ ἄγγιγμά του, ἀκριβῶς γιὰ τὸν ἀναζητοῦσε μέσα στὰ φαινόμενα κι ἔχοντας ὑπόψην μόνο ὅτι εἶχε γίνει σάρκα γιὰ χάρη μας χωρὶς ν' ἀναγνωρίζει, πῶς ἦταν Θεὸς καὶ εἶχε γεννηθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα. Γιατὶ αὐτὸ μᾶς συμβουλεύει νὰ ἐννοήσομε ἐκεῖνο τὸ «δὲν ἔχω ἀκόμα ἀνεβεῖ στὸν Πατέρα μου», τὸ ὅτι δὲν εἶχε ὑψωθεῖ δηλαδὴ ἡ ψυχὴ, πού βρίσκεται σ' αὐτὴ τὴν κατάστασιν, μέσω ἄκρας θεολογίας καὶ πίστεως πού περιορίζουν τὴ φύσιν τῶν φαινομένων, ἀλλ' ἀκόμα χρειάζεται παιδαγωγία γιὰ νὰ τὸν κατανοήσῃ πληρέστερα, καὶ νὰ ἀνατρέξῃ μὲ τὴ θεωρία σὰν σὲ μιὰ Γαλιλαία στὴν ἀποκαλυπτικὴ κατοχὴ τῶν θείων. Καὶ μαζί μὲ τοὺς λόγους πού προτύπωσε καὶ πρόβαλε νὰ περιληφθεῖ ὀλόκληρος ὅπως πρέπει καὶ νὰ γίνει τόσος, ὅσος ἦταν αὐτὸς πού ἔγινε ὅ,τι εἴμαστε ἐμεῖς, ὅσο δηλαδὴ φανερώθηκε πῶς τὸ εἶχε αὐτὸ πραγματοποιήσει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία μόνο, ὥστε καὶ ἐμεῖς νὰ γίνομε ὅπως ἐκεῖνος, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τὴ θεία φύσιν του, ὅταν ἐπιτύχομε αὐτὴ τὴ δωρεά. Αὐτήν, πού τὴν ἐλπίζεις καὶ τὴν περιμένεις καὶ τιμᾶς μὲ ἔργα πού ταιριάζουν στὶς ἐντολές, εἶθε νὰ τὴν ἀπολαύσεις ὅσο πίστεψες καὶ νὰ τὴ χαρεῖς ὅσο κοπίασες. Ἡ μάλλον πολὺ περισσότερο ἄπειρες φορές, καθόσον καὶ ὁ δοτήρας τῆς ἀνέβηκε ὑπερούσια πάνω ἀπὸ κάθε κίνηση τῆς φύσεως καὶ ἀπὸ τὴν περίληψη ὅλης τῆς αἰωνιότητος.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΕΙΣ ΤΟΝ 59ον ΨΑΛΜΟΝ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΘ΄ ΨΑΛΜΟΝ

«Εἰς τὸ τέλος, τοῖς ἀλλοιωθησομένοις· εἰς στηλογρα-
φίαν τῷ Δαβίδ· εἰς διδαχὴν, ὅποτε ἐνεπύρισε τὴν Με-
σοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν Σωβᾶ, καὶ ἐπέστρεψεν
5 Ἰωὰβ καὶ ἐπάταξε τὴν φάραγγα τῶν Ἀλῶν δώδεκα
χιιάδας».

«Εἰς τὸ τέλος, τοῖς ἀλλοιωθησομένοις» ὁ παρῶν ἐπιγρά-
φεται (ἐπιγέγραπται) ψαλμὸς, διὰ τε τὴν ἐπὶ τέλει τῶν χρόνων
διὰ τῆς ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν, καὶ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ
10 ἀγνοίας εἰς γνῶσιν Θεοῦ γνωμικὴν τε καὶ προαιρετικὴν μετα-
βολὴν καὶ ἀλλοίωσιν· διὰ τε τὴν εἰς ὕστερον ἐπὶ τέλει τῶν αῶ-
νων γενησομένην δι' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ καθολι-
κὴν τοῦ παντὸς γένους τῶν ἀνθρώπων ἐν χάριτι φυσικὴν ἐκ
θανάτου καὶ φθορᾶς εἰς ζωὴν ἀθάνατον καὶ ἀφθαρσίαν, διὰ τῆς
15 προσδοκωμένης ἀναστάσεως, ἀλλοίωσίν τε καὶ ἀνανέωσιν.
«Εἰς στηλογραφίαν δὲ τῷ Δαβίδ»· τουτέστιν, αὐτῷ τῷ Χριστῷ,
διὰ τε τὴν γενομένην ἤδη κατὰ τὴν θεῖαν αὐτοῦ σάρκωσιν
στήλης δίκην, ἐν αὐτῷ μὲν ὡς ἀρχηγῷ καὶ Σωτῆρι, καὶ μετ'
αὐτὸν ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν εὐσεβῶς βιοῦσι, τῆς κακίας ἀναίρεσιν·
20 διὰ τε τὸν ἔτι δι' αὐτοῦ γενησόμενον παντελεῖ τοῦ τε θανάτου
καὶ τῆς φθορᾶς ἀφανισμόν. «Εἰς διδαχὴν δὲ ὅποταν ἐνεπύρισε
τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν Σωβᾶ». Εἰς διδαχὴν ἡμῖν,
τοῖς ἀλλοιούμενοις καὶ ἀλλοιωθησομένοις, δηλονότι τὴν ἐπαι-
νετὴν καὶ θεῖαν ἀλλοίωσιν, ὁ ψαλμὸς ἐπιγέγραπται παρὰ τοῦ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΤΟΝ 59ο ΨΑΛΜΟ

Στὸ τέλος, σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ μεταβληθοῦν· πρὸς ἀναγραφὴν σὲ στήλη γιὰ τὸ Δαβίδ· ἐπίσης γιὰ διδασκαλία, ὅταν κατέκαψε τὴ Μεσοποταμία καὶ τὴ Συρία Σωβᾶ καὶ ἐπέστρεψε ὁ Ἰωάβ καὶ συνέτριψε στὴ φάραγγα Ἰαλὼν δέδωκα χιλιάδες¹.

Αὐτὸς ὁ ψαλμὸς ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν «Στὸ τέλος, σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ μεταβληθοῦν, καὶ αὐτό, ἐπειδὴ στὸ τέλος τῶν χρόνων ἔγινε μὲ τὴν ἐπιδημία τοῦ Χριστοῦ στοὺς ἀνθρώπους ἢ αὐτοπροαίρετη καὶ ἐκούσια μεταβολὴ καὶ ἀλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀπιστία στὴν πίστη, ἀπὸ τὴν κακία στὴν ἀρετὴ, ἀπὸ τὴν ἄγνοια στὴ γνῶση τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπίσης, ἐξαιτίας τῆς ἀλλαγῆς καὶ ἀνανέωσης ποὺ θὰ γίνεῖ ἀργότερα στὸ τέλος τῶν αἰώνων ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Σωτῆρα μας Θεό, τὴν καθολικὴ, ὄλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους μὲ τὴ μεσολάβηση τῆς χάριτος, καὶ τὴ φυσικὴ, ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὴ φθορὰ στὴν ἀθάνατη ζωὴ καὶ ἀφθαρσία, μὲ τὴν ἀνάσταση ποὺ προσδοκοῦμε. «Πρὸς ἀναγραφὴν σὲ στήλη γιὰ χάρις τοῦ Δαβίδ», δηλαδὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, καὶ πρὸς ἀναίρεση τῆς κακίας ποὺ ἤδη πραγματοποιήθηκε κατὰ τὴ θεία σάρκωσή του, ὡσὰν σὲ στήλη, γιὰ τὸν ἴδιο ὡς ἀρχηγὸ καὶ Σωτῆρα καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν καὶ γιὰ ὄσους ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν ζοῦνε μὲ εὐσέβεια. Καὶ ἀκόμα γιὰ τὸν ὀλοκληρωτικὸ ἀφανισμό τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς ποὺ θὰ πραγματοποιήσῃ ὁ ἴδιος, καὶ «γιὰ διδασκαλία, ὅταν κατέκαψε τὴ Μεσοποταμία καὶ τὴ Συρία Σωβᾶ». Γιὰ διδασκαλία δική μας, ἐμᾶς ποὺ ἀλλάξαμε καὶ ποὺ θὰ ἀλλάξουμε, ἀλλαγὴ ἐπαινετὴ καὶ θεία, γι' αὐτὸ ὁ ψαλμὸς

1. Β' Βασ. 8,1. 10,7. Α' Παραλ. 18,1.

Δαβιδ τοῦ νοητοῦ, λέγω δὲ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Μόνος γὰρ αὐ-
 τὸς ἀληθινὸς βασιλεὺς ὑπάρχων τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὀρῶντος
 Θεόν, ὡς πάσης ἀναιρέτης κακίας καὶ ἀγνωσίας καὶ νικητῆς
 παντὸς χρόνου καὶ φύσεως, δι' ὧν ἐν ἡμῖν κακία συνίστασθαι
 5 πέφυκεν· ἐνεπύρισε τὴν Μεσοποταμίαν, διὰ σαρκὸς ἡμῖν ὁμιλή-
 σας· τουτέστι, τὴν ἐπικλυζομένην τοῖς παρὰ φύσιν πάθεισι τῆς
 σαρκὸς ἕξιν τῆς κακίας. «Καὶ τὴν Συρίαν Σωβᾶ». Τουτέστι τὴν
 δεδουλωμένην τῷ χρόνῳ, ἤγουν ἠπατημένην τῷ αἰῶνι τούτῳ
 διάθεισιν. 'Ἐπτὰ' γὰρ ἡ Σωβᾶ ἐρμηνεύεται· σαφῶς δὲ τοῦτο
 10 δηλοῖ τὴν χρονικὴν ιδιότητα. Ἐβδοματικὸς γὰρ ὁ χρόνος. Φύσιν
 γὰρ καὶ χρόνον εἴωθεν ὁ διάβολος συνεπικινεῖν ἑαυτῷ κατὰ τῆς
 ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως, τοὺς ἀφανεῖς συμπλέκων πολέμους,
 ὡς τὰς δύο Συρίας κατὰ τοῦ Δαβιδ ὁ Ἀδρααζάρ. Ἀδρααζάρ γὰρ
 εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μεταφραζόμενος, 'λύων ἰσχὺν' ἢ 'κατα-
 15 σκάπτων δύναμιν' ἐρμηνεύεται, ὅστις ἐστὶν ὁ διάβολος, ὁ δι'
 ἀπάτης τὴν πνευματικὴν ἰσχὺν τῆς ἡμετέρας φύσεως κατ' ἀρ-
 χὰς τῇ παραβάσει τῆς θείας ἐντολῆς διαλύσας, καὶ τῷ χρόνῳ
 καὶ τῇ φύσει δουλώσας τὸν ἄνθρωπον. Ἄνευ γὰρ τῶν ὑπὸ φύ-
 σιν καὶ χρόνον μάχεσθαι τοῖς ἀνθρώποις παντελῶς οὐ δύναται.

20 «Καὶ ἐπέστρεψεν Ἰωὰβ καὶ ἐπάταξε τὴν φάραγγα τῶν
 τῶν Ἀλῶν δώδεκα χιλιάδας».

Πᾶς γὰρ ὁ τῷ νοητῷ βασιλεῖ Δαβιδ στρατηγῶν, τουτέστι
 τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ, κατὰ τῶν ἐναντίων δυνάμεων, πατάσ-
 σει δώδεκα χιλιάδας ἐν τῇ φάραγγι τῶν Ἀλῶν. Φάραγξ δέ
 25 ἐστὶν Ἀλῶν ἡ σὰρξ, ὡς χωρίον παθῶν ἀτιμίας διὰ τῆς παρα-
 κοῆς γενομένη, ἐν ἧ, καθάπερ φάραγγι, διὰ λόγου καὶ θεωρίας,
 πᾶς εὐσεβῆς καὶ φιλόθεος πατάσσει φύσιν καὶ χρόνον, ἤγουν
 τὴν ἐπ' αὐτοῖς τῆς ψυχῆς παράλογον πρόληψιν, μηδαμῶς ἐμμέ-

ἔλαβε τὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν νοητὸ Δαβίδ, ἐννοῶ τὸν Χριστὸ καὶ Θεό. Γιατὶ αὐτὸς μόνον εἶναι ἀληθινὸς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ποὺ βλέπει τὸ Θεό, ὡς ἀναιρέτης κάθε κακίας καὶ ἄγνοιας καὶ νικητὴς παντὸς χρόνου καὶ φύσεως, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δίνεται ὑπόστασις ὡς ἀπὸ τὴ φύση τους στὴν κακία. Κατέκαψε τὴ Μεσοποταμία, ἀφοῦ μᾶς συναστράφηκε μὲ σάρκα, δηλαδὴ τὴν ἐξὴ τῆς κακίας ποὺ κατακλίζεται ἀπὸ τὰ παρὰ φύση πάθη τῆς σάρκας. «Καὶ τὴ Συρία Σωβά», τὴν ὑποδουλωμένη δηλαδὴ στὸ χρόνο, ἦτοι τὴν πρόθεσή μας ποὺ ἐξαπατήθηκε ἀπὸ τὸν αἰῶνα. Γιατὶ Σωβά ἐρμηνεύεται 'ἐπτὰ' καὶ τοῦτο δηλώνει σαφῶς τὴ χρονικὴ ιδιότητα. Γιατὶ ὁ χρόνος εἶναι ἐβδοματικὸς. Ὁ διάβολος δηλαδὴ συνήθως παίρνει βοηθοὺς μαζί του τὴ φύση καὶ τὸ χρόνο κατὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης, συγκροτώντας τοὺς ἀόρατους πολέμους, ὅπως ἔστρεψε κατὰ τοῦ Δαβίδ ὁ Ἄδρααζάρ τις δύο Συρίες². Γιατὶ Ἄδρααζάρ, μεταφραζόμενος στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, θὰ πεῖ 'αὐτὸς ποὺ διαλύει τὴν ἰσχύ' ἢ 'ποὺ κατασκάπτει δύναμη', κι αὐτὸς εἶναι ὁ διάβολος ποὺ στὴν ἀρχὴ μὲ τὴν παράβασι τῆς θείας ἐντολῆς διάλυσε μὲ ἀπάτη τὴν πνευματικὴ ἰσχύ τῆς φύσης μας καὶ ὑποδούλωσε τὸν ἄνθρωπον στὸ χρόνο καὶ τὴ φύση. Γιατὶ τὸ νὰ μάχεται τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς τοὺς παράγοντες φύση καὶ χρόνο τοῦ εἶναι τελείως ἀδύνατον.

«Καὶ ἐπέστρεψε ὁ Ἰωάβ καὶ συνέτριψε στὸ φαράγγι τῶν Ἀλῶν δώδεκα χιλιάδες».

Κάθε στρατηγὸς τοῦ νοητοῦ βασιλέα Δαβίδ, δηλαδὴ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ, ἐνάντια στὶς ἀντίπαλες δυνάμεις, συντρίβει δώδεκα χιλιάδες στὸ φαράγγι τῶν Ἀλῶν. Φαράγγι τῶν Ἀλῶν εἶναι ἡ σάρκα, ἐπειδὴ ἐγινε μὲ τὴν παρακοὴ πεδίον τῶν παθῶν τῆς ἀτιμίας. Σ' αὐτὴν ὡσὰν σὲ φαράγγι μὲ λόγο καὶ θεωρία κάθε εὐσεβῆς καὶ φιλόθεος χτυπάει τὴ φύση καὶ τὸ χρόνο, τὴν παράλογον δηλαδὴ προσκόλλησιν σ' αὐτὰ τῆς ψυχῆς, χωρὶς νὰ

2. Α' Βασ. 10,19.

νων, διὰ τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως, τοῖς ὑπὸ φύσιν καὶ χρόνον νόμοις. Ὁ γὰρ δώδεκα ἀριθμὸς τὴν φύσιν δηλοῖ καὶ τὸν χρόνον· εἶπερ πενταδικὴ μὲν ἡ φύσις διὰ τὰς αἰσθήσεις, ἑβδοματικὸς δὲ χρόνος, ὡς πᾶσι καθέστηκεν εὐδηλον. Πέντε δὲ
5 τοῖς ἑπτὰ συνθείς, τὸν δώδεκα πληρώσαις ἂν σαφῶς ἀριθμόν.

Τυχὸν δὲ καὶ τὴν κακῶς δι' ἀπάτης παρὰ φύσιν συμπλακεῖσαν τῇ τετριάδι [τετράδι] τῶν αἰσθητῶν τριάδα τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν σχέσιν, δι' ἧς πᾶσα γίνεσθαι πέφυκεν ἁμαρτία, ὁ τῶν ἀνηρημένων ἀριθμὸς ὑποσημαίνει, ὃν καταφο-
10 νεύσει καλῶς, ὁ τῷ νοητῷ Δαβὶδ ἐν τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας ἀγῶσιν ὑπουργῶν καὶ γνωστικῶς τὰς ἀοράτους μάχας συνάπτων καὶ κατὰ τῶν πονηρῶν δυνάμεων πνευματικῶς παραταττόμενος. Πᾶσα γὰρ ψυχῆς δύναμις παρὰ φύσιν κινουμένη, τοῖς αἰσθητοῖς συμπλέκεσθαι πέφυκεν. Ἐπειδὴν οὖν ὁ τε λόγος καὶ ὁ θυμὸς
15 καὶ ἡ ἐπιθυμία, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν οὔσαι γενικαὶ τῆς ψυχῆς δυνάμεις, τοῖς αἰσθητοῖς ἠττηθῶσι, τέσσαρσιν οὔσι, τὸν δώδεκα ἀριθμὸν ἀποτελεῖ. Τέσσαρα γὰρ ἐπὶ τρία, καὶ τρία ἐπὶ τέσσαρα τοῖς πέντε συντιθέμενα, τοῦτον πληροῖ τὸν ἀριθμόν, ὃν ἀναιρεῖ ὁ τῷ Κυρίῳ πιστῶς προσχωρῶν καὶ καλῶς ἀριστεύων κατὰ
20 παντὸς ἀφανοῦς καὶ πολεμίου πνεύματος.

Ἐπιγέγραπται γοῦν ὁ παρῶν ψαλμός, «τοῖς μὲν ἀλλοιωθησομένοις», ἡμῖν, «εἰς διδαχὴν», τῶν εἰς ἡμᾶς παρὰ τοῦ νοητοῦ Δαβὶδ γενομένων ἀγαθῶν. «Εἰς στηλογραφίαν δὲ τῷ Δαβίδ», τουτέστιν εἰς ἀνάρρησιν τῶν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ θείων καὶ
25 σωτηρίων κατορθωμάτων. Ἀνάρρησιν γὰρ κατορθωμάτων ἡ στηλογραφία δηλοῖ, κατὰ τοὺς ἐπιστήμονας τῶν τοιούτων ὀνομάτων ἐξηγητάς.

«Ὁ Θεός, ἀπόσω ἡμᾶς, καὶ καθεῖλες ἡμᾶς· ὠργίσθης, καὶ ὤκτειρήσας ἡμᾶς».

30 Ἀπόσαττο ἡμᾶς ὁ Θεός, ὅταν, μὴ φυλάξαντες κατ' ἀρχὰς

παραμείνει καθόλου στήν ἐξουσία τῶν νόμων τῆς φύσης καὶ τοῦ χρόνου ἐξαιτίας τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης. Γιατί ὁ ἀριθμὸς δώδεκα δηλώνει τὴ φύση καὶ τὸ χρόνο, ἀφοῦ ἡ φύση εἶναι πενταδικὴ μὲ τις πέντε αἰσθήσεις της καὶ ἑπταδικὸς ὁ χρόνος, ὅπως ἔγινε ὀλοφάνερο σὲ ὄλους. Κι ἂν προσθέσεις στὸν ἀριθμὸ πέντε τὸ ἑπτὰ εἶναι φανερὸ πὼς κάνεις τὸν ἀριθμὸ δώδεκα.

Καὶ ἴσως ὁ ἀριθμὸς ὄσων σκοτώθηκαν ὑποδηλώνει καὶ τὴν τριάδα τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς ποὺ ἐξαπατημένη συγκρούστηκε κακῶς μὲ τὴν τετράδα τῶν αἰσθητῶν κατὰ τὴ σχέση, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι φυσικὸ νὰ γεννιέται κάθε ἁμαρτία. Τὸν ἀριθμὸ αὐτὸν θὰ φονεῦσει καλῶς ὁποῖος ὑπηρετεῖ τὸν νοητὸ Δαβίδ στοὺς ἀγῶνες του γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας, δίνει μὲ γνώση τις ἀόρατες μάχες κι ἀντιπαρατάσσεται πνευματικὰ κατὰ τῶν πονηρῶν δυνάμεων. Γιατὶ κάθε δύναμη τῆς ψυχῆς ἂν κινηθεῖ παραφύση εἶναι φυσικὸ νὰ συμπλακεῖ μὲ τὰ αἰσθητὰ. Ὅταν λοιπὸν ἡ νόηση, τὸ συναίσθημα καὶ ἡ ἐπιθυμία, ποὺ εἶναι οἱ τρεῖς γενικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἠττηθοῦν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ ποὺ εἶναι τέσσερα, γίνεται ὁ ἀριθμὸς δώδεκα. Ἐπειδὴ τέσσερα ἐπὶ τρία ἢ τρία σὺν τέσσερα ἂν προστεθοῦν στις πέντε (αἰσθήσεις) κάνουν αὐτὸν τὸν ἀριθμὸ, τὸν ὁποῖο φονεύει ὁποῖος μὲ πίστη πηγαίνει μὲ τὴν παράταξη τοῦ Κυρίου καὶ ἀριστεύει μὲ γενναιότητα ἐναντία σὲ κάθε κρυφὸ καὶ ἐχθρικὸ πνεῦμα.

Ἡ ἐπιγραφή λοιπὸν τοῦ ψαλμοῦ εἶναι: «Σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ ἀλλάξουν», σ' ἐμᾶς δηλαδή, «γιὰ νὰ διδαχτοῦμε» τις δωρεὲς ποὺ μᾶς ἔγιναν ἀπὸ τὸν νοητὸ Δαβίδ. «Καὶ πρὸς ἀναγραφή σὲ στήλη γιὰ χάρη τοῦ Δαβίδ», δηλαδή γιὰ νὰ διακηρυχθοῦν τὰ θεῖα καὶ σωτήρια κατορθώματά του γιὰ χάρη μας. Γιατὶ ἡ ἀναγραφή πάνω σὲ στήλη δηλώνει διακήρυξη κατορθωμάτων σύμφωνα μὲ τοὺς σοφοὺς ἐξηγητὲς αὐτῶν τῶν ὀνομάτων.

«Θεέ μου, μᾶς ἀπομάκρυνες ἀπὸ κοντὰ σου καὶ μᾶς γκρέμισες, ὀργίστηκες ἐναντίον μας καὶ μᾶς σπλαχνίστηκες».

Μᾶς ἀπομάκρυνε ὁ Θεός, δταν μὲ τὸ νὰ μὴ φυλάξομε κα-

τὴν ἐντολήν, ἀνάξιοι ἐφάνημεν τῆς κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ ὁμιλίας. Καθεῖλεν ἡμᾶς, ὅτ' ἂν τοῦ ὕψους τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ δόξης, διὰ τὴν ἡμῶν κακίαν, ἀπεξένωσεν· ὠργίσθη, ὅτ' ἂν, ἐπὶ τιμωρίᾳ καὶ κολάσει τῆς κακίας, τῷ τοῦ θανάτου ἐπιτιμίῳ
 5 ἡμᾶς καθυπέβαλεν· ὠκτείρησεν ἡμᾶς, ὅτ' ἂν διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκωθέντος καὶ τὴν ὑπὲρ πάντων ἡμῶν ὀφειλὴν καταδεξαμένου ἐλυτρώσατο ἡμᾶς τοῦ θανάτου καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ δόξαν πάλιν ἐπανήγαγεν.

«Συνέσεισας τὴν γῆν καὶ συνετάραξας αὐτήν· ἴασαι τὰ
 10 συντριμματα αὐτῆς, ὅτι ἐσαλεύθη».

Συνέσεισεν ἡμῶν τὴν γῆν καὶ συνετάραξε, τουτέστι, τὴν καρδίαν, δοὺς ἡμῖν τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, τὴν τὸ χεῖρον τοῦ κρείττονος γνωστικῶς διακρίνουσαν, καὶ τὸν νόμον τοῦ Πνεύματος κατὰ τοῦ νόμου τῆς σαρκὸς ἐγείρουσαν καὶ τὸν
 15 κατὰ τῶν παθῶν ἐπαινετὸν πόλεμον ἐν ἡμῖν δημιουργοῦσαν, καὶ τὴν ἐν ἡμῖν τῶν παθῶν συνέχειαν συσσειούσαν καὶ συνταράσσουσαν ἐπὶ ταῖς κατὰ πρόληψιν ἀτόποις μνήμαις τὴν συνείδησιν. Ἰᾶται δὲ τὰ συντριμματα τῆς ἡμῶν καρδίας, ἅπερ σαλευθεῖσά τε καὶ ὀλισθήσασα διὰ τῆς παρακοῆς καταρχὰς ἐκ τῆς ἐν
 20 τῷ παραδείσῳ παραβάσεως, ὑπέμεινε, διὰ τῆς ἐν χάριτι πνευματικῆς ἀναγεννήσεως.

«Ἐδειξας τῷ λαῷ σου σκληρὰ· ἐπότισας ἡμᾶς οἶνον κατανύξεως. Ἐδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημείωσιν, τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου, ὅπως ἂν ρυσθῶσιν οἱ ἀγαπητοί σου».
 25

Δεικνύει σκληρὰ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν διὰ τῶν ἐντολῶν ὁ Θεός, κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν, τοὺς τρόπους τῆς τοῦ σώματος νεκρώσεως ὑποτιθέμενος· ἢ τούναντίον, διὰ τῆς ποικίλης προνοίας καὶ κρίσεως, φιλανθρώπως πρὸς τὸ συμφέρον

ταρχὰς τὴν ἐντολὴ φανήκαμε ἀνάξιοι γιὰ μιὰ κατὰ πρόσωπο συνάντηση μαζί του. Μᾶς γκρέμισε, ὅταν ἐξαιτίας τῆς κακίας μας μᾶς ἀποξένωσε ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξας στὸν παράδεισο. Ὁργίσθηκε ὅταν γιὰ νὰ μᾶς τιμωρῆσει καὶ νὰ μᾶς παιδέψει γιὰ τὴν κακία μας μᾶς ὑποχρέωσε νὰ δεχτοῦμε τὸ ἐπιτίμιο τοῦ θανάτου. Μᾶς εὐσπλαγχνίστηκε, ὅταν μέσω τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου ποὺ σαρκώθηκε καὶ ἀναδέχτηκε τὴν ὀφειλὴ γιὰ χάρη ὅλων μας μᾶς λύτρωσε ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ μᾶς ἐπανεφέρε στὴ δόξα του.

«Συγκλόνισες καὶ τάραξες τὴ γῆ· ἀποκατάστησε τὰ συντριμμάτα της ποὺ τῆς προκάλεσε ὁ σάλος».

Συγκλόνισε καὶ τάραξε τὴ γῆ, δηλαδὴ τὴν καρδιά μας, δίνοντάς μας τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος³, ποὺ διαχωρίζει μὲ τὴ γνώση τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ ποὺ διεγείρει τὸ νόμο τοῦ πνεύματος κατὰ τοῦ νόμου τῆς σάρκας καὶ συγκροτεῖ μέσα μας τὸν ἀξιέπαινο πόλεμο κατὰ τῶν παθῶν· αὐτὸ κλονίζει μέσα μας τὴ συνέχεια τῶν παθῶν καὶ δημιουργεῖ τὴν ταραχὴ τῆς συνείδησης γιὰ τὶς ἄτοπες ἀναμνήσεις ἀπὸ προηγούμενες ἐντυπώσεις. Θεραπεύει ὁμως τὰ συντριμμάτα τῆς καρδιάς μας, ποὺ γέμισε ἀπὸ αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ παρακοὴ καὶ τὴν παράβαση μέσα στὸν παράδεισο, μὲ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση ποὺ δημιουργεῖ ἡ χάρη.

«Ἐδειξες σκληρότητα στὸ λαὸ σου· μᾶς πότισες μὲ τὸ κρασί τῆς κατάνυξης. Ἔδωσες σ' αὐτοὺς ποὺ σὲ φοβοῦνται σημεῖο γιὰ ν' ἀποφύγουν τὶς βολὲς τοῦ τόξου, γιὰ νὰ σωθοῦν οἱ ἀγαπητοί σου».

Δείχνει σκληρότητα μὲ τὶς ἐντολές του ὁ Θεὸς σὲ ὄσους τὸν φοβοῦνται κατὰ τὴν πρακτικὴ ἀσκησή τους, ὑποδεικνύοντας τοὺς τρόπους τῆς νέκρωσης τοῦ σώματος· ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο, μᾶς παιδεύει φιλόανθρωπα μὲ τὴν πολυμερὴ πρόνοια καὶ κρί-

3. Ἐβρ. 4,12.

παιδεύων ἡμᾶς, τοὺς μὴ κατὰ θέλησιν ἀνεχομένους τὸν θεῖον
 ζυγὸν ὑπελθεῖν τοῦ νόμου τῶν ἐντολῶν. Ποτίζει δὲ οἶνον κατα-
 νύξεως, ἤγουν τὴν ἐπομένην τῇ διὰ τῆς πρακτικῆς καθάρσει
 κατὰ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν χαριζόμενος γνῶσιν· πᾶσα γὰρ
 5 γνῶσις πνευματικὴ κατανύσσει τὴν καρδίαν, εἰς συναίσθησιν
 ἄγουσά τοῦ μεγέθους τῶν ἐφ' ἡμῖν θείων εὐεργεσιῶν. Δίδωσι
 δὲ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν σημείωσιν, τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώ-
 που τόξου, τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέρειν
 διδάσκων τοὺς φοβουμένους αὐτόν, καθ' ἣν ἡ παντελῆς τῆς
 10 ἁμαρτίας ἀπραξία συνέστηκε. Σημείωσις γὰρ ἀληθῆς, ἡ διὰ
 σταυροῦ νεκροῦσα τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καθέστηκε δύναμις.

«Πρὸς τὸ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου».

Τουτέστιν, ἀπὸ τῆς ἐμφαινομένης τοῖς οὖσιν ἀπατηλῆς ἐπι-
 φανείας. Πρόσωπον γὰρ τόξου, φημι δὲ ἐκάστου δαιμονιώδους
 15 πάθους, ἡ τὴν αἴσθησιν ἐρεθίζουσα τῶν σωμάτων ἐστὶν ἐπιφά-
 νεια, καθάπερ ἀκὶς βέλους τὴν αἴσθησιν τιτρώσκουσα καὶ πρὸς
 τὰ πάθη τὴν ψυχὴν ἀπρεπῶς διερεθίζουσα. Διόπερ ἀπὸ προ-
 σώπου τόξου φησὶν ὁ Λόγος φεύξεσθαι τοὺς φοβουμένους τὸν
 Κύριον, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τόξου. Τὸ γὰρ τόξον τῆς ἁμαρτίας, ἄνευ
 20 προσώπου τυχόν, οὐδέ τι δράσειε κατὰ τῶν φοβουμένων τὸν
 Κύριον.

«Ἐφ' ᾧ ρυσθῆναι τοὺς ἀγαπητοὺς τοῦ Θεοῦ».

Ἀγαπητοὶ δὲ Θεοῦ εἰσιν, οἱ κατὰ θεωρίαν συνεκτικοὶ τῆς
 θείας γνώσεως λογισμοί, οὗς ρύονται, οἱ κατὰ τὴν πρακτικὴν
 25 συνιστάμενοι τρόποι τῶν ἀρετῶν, ἀπὸ πάσης πλάνης καὶ πα-
 σῶν τῶν διοχλουσῶν τῇ ψυχῇ κατὰ πρόληψιν τῆς ἁμαρτίας
 [ἁμαρτιῶν] μνημῶν.

«Σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπάκουσόν μου. Ὁ Θεὸς
 ἐλάλησεν ἐν τῷ Ἁγίῳ αὐτοῦ· ἀγαλλιάσομαι καὶ δια-

ση του πρὸς τὸ συμφέρον μας, ὅταν δὲ θέλομε νὰ μποῦμε στὸ θεῖο ζυγὸ τοῦ νόμου τῶν ἐντολῶν. Μᾶς ποτίζει μὲ τὸ κρασί τῆς κατάνυξης, δηλαδή μᾶς χαρίζει τὴ γνώση ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ μέσω τῆς πράξης κάθαρση κατὰ τὴν πνευματικὴ θεωρία. Γιατὶ κάθε γνώση πνευματικὴ προκαλεῖ κατάνυξη στὴν καρδιά μας, ὀδηγώντας μας σὲ συναίσθηση τοῦ μεγέθους τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ σ' ἐμᾶς. Δίνει σημεῖο σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν φοβοῦνται γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴ βολὴ τοῦ τόξου, διδάσκοντας αὐτοὺς ποὺ τὸν φοβοῦνται νὰ περιφέρουν μὲ τὸ σῶμα τους τὴ νέκρωση τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πλήρη ἀπραξία τῆς ἁμαρτίας⁴. Γιατὶ ἀληθινὸ σημεῖο εἶναι ἡ δύναμη ποὺ μὲ τὸ σταυρὸ νεκρώνει τὸ φρόνημα τῆς ἁμαρτίας.

«Γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴ βολὴ τοῦ τόξου».

Ν' ἀποφύγουν δηλαδή τὴν ἐμφανιζόμενη στὰ ὄντα ἀπατηλὴ ἐπιφάνεια. Γιατὶ πρόσωπο τόξου, ἐννοῶ κάθε δαιμονικοῦ πάθους, εἶναι ἡ ἐπιφάνεια ποὺ ἐρεθίζει τὴν αἴσθηση τῶν σωμάτων, πληγώνοντας σὰν αἰχμὴ βέλους τὴν αἴσθηση καὶ διεγείροντας κατὰ τρόπο ἀπρεπὴ τὴν ψυχὴ πρὸς τὰ πάθη.

Γι' αὐτὸ λέει ὁ Λόγος ν' ἀποφύγουν τὴ βολὴ τοῦ τόξου ὅσοι φοβοῦνται τὸν Κύριο κι ὄχι τὸ τόξο. Γιατὶ τὸ τόξο τῆς ἁμαρτίας, χωρὶς βολή, δὲ θὰ προξενήσει καμμιά βλάβη σ' ἐκείνους ποὺ φοβοῦνται τὸν Κύριο.

«Γιὰ νὰ γλυτώσουν οἱ ἀγαπητοὶ τοῦ Θεοῦ».

Ἀγαπητοὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι οἱ λογισμοὶ ποὺ δημιουργοῦνται κατὰ τὴ θεωρία καὶ συγκροτοῦν τὴ θεία γνώση. Αὐτοὺς τοὺς σώζουν οἱ διάφοροι τρόποι τῶν ἀρετῶν τῆς πρακτικῆς ἄσκησης ἀπὸ κάθε πλάνη κι ὅλες τὶς ἁμαρτωλὲς ἀναμνήσεις ποὺ δημιουργήθηκαν κι ἐνοχλοῦν τὴν ψυχὴ.

«Γλύτωσέ τους μὲ τὸ δεξιὸ χέρι σου καὶ ἄκουσε τὴν προσευχή μου· ὁ Θεὸς μίλησε μὲ τὸ στόμα τοῦ Ἁγίου του· μὲ χαρὰ κι ἀγαλλίαση θὰ διαμοιράσω τὴν πόλη

4. Β' Κορ. 4,10.

μεριῶ Σίκημα, καὶ τὴν κοιλάδα τῶν Σκηνῶν διαμε-
τρήσω».

Σώζει ὁ Θεὸς τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, διδοὺς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ
Υἱὸν —δεξιὰ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς— λύτρον ὑπὲρ τῆς τοῦ κό-
5 σμου σωτηρίας. Ἐπακούει δέ, διδοὺς τῷ δικαίῳ, πρὸς τῇ ἀφέ-
σει τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ πνευματικὰ χαρίσματα. Ἀκούει μὲν
γὰρ τοῦ ἱκετεύοντος αὐτὸν ὁ Θεός, πρῶτον διὰ τῆς μετανοίας
ἄφεςιν διδοὺς ἀμαρτημάτων, ἐπακούει δέ, πρὸς τῇ ἀφέσει τῶν
ἀμαρτημάτων, καὶ τὰ διὰ χάριτος πνευματικῆς διδοὺς ἐνεργή-
10 ματα. Λαλεῖ δὲ ἐν τῷ Ἁγίῳ αὐτοῦ, τουτέστιν ἐν τῷ σαρκωθέντι
αὐτοῦ Λόγῳ, τὸν θεῖον αὐτοῦ σκοπὸν τὸν ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ
τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, κατὰ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ
τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν. Διὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωποπρεποῦς
αὐτοῦ ἀναστροφῆς, οἶονεὶ διαρρήδην βοῶν καὶ τῷ βίῳ διδοὺς
15 εἰς ὑποτύπωσιν αἰωνίου ζωῆς, εἰκόνα πάσης γεγωνοτέραν
φωνῆς, τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπίδειξιν. Λαλεῖ δὲ καὶ ἐν
ἐκάστῳ ἁγίῳ φυλάττοντι αὐτοῦ τὰς ἐντολάς, οἷον ζῶντας δει-
κνὺς διὰ τῶν ἔργων τοὺς λόγους καὶ πάσης φωνῆς γεγωνοτέ-
ρους.

20 Ἀγαλλιᾶται δὲ ὁ δίκαιος, ἡνίκα τελειωθεὶς τῇ χάριτι τοῦ
Μονογενοῦς, ἱκανὸς γένηται διαμερίσαι τὴν Σίκημα· τουτέστιν,
ἄλλοις ἀναλόγως ἐκ πείρας ἐπιστήμονος ὑποθέσθαι, τοὺς κατὰ
τὴν πρακτικὴν ἀνδρικοὺς τῶν ἀρετῶν τρόπους. “Ὡμίασις” γὰρ
ἢ Σίκημα ἐρμηνεύεται, ὅπερ ἐστὶν ἡ πάντων μὲν ἐφεκτικῆ τῶν
25 παθῶν, πασῶν δὲ ἐνεργητικῆ τῶν ἀρετῶν ἕξις. Πράξεως γὰρ
σύμβολον τὸν ὄμον εἶναί φασι.

Καὶ τὴν κοιλάδα τῶν Σκηνῶν διαμετρεῖ, τοὺς προσφόρους
ἐκάστῳ τῶν ὄντων κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν λόγους ἀπονέ-
μων. Ἡ γὰρ κοιλάς τῶν Σκηνῶν, ὁ παρών ἐστὶ κόσμος, ἐν ᾧ
30 πάντων κατὰ τὴν ἐκάστου διάφορον γνώμην τε καὶ διάθεσιν,
ἀπαγῆς ὑπάρχει καὶ πρόσκαιρος σκηνῶν δίκη ἢ παροῦσα
ζωή.

Ἡ πάλιν Σκηναὶ τυγχάνουσιν τῆς παρούσης κοιλάδος οἱ

Σίκημα καὶ θὰ μετρήσω τὸ μάκρος τῆς κοιλάδας τῶν Σκηνῶν».

Σώζει ὁ Θεὸς μὲ τὸ χέρι του δίνοντας τὸν μονογενῆ του Υἱό· γιατί δέξι χέρι τοῦ Πατέρα εἶναι ὁ Υἱός, λύτρο γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου. Ἀκούει τὴν προσευχὴν δίνοντας στὸ δίκαιο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτημάτων καὶ πνευματικὰ χαρίσματα. Ἀκούει ὁ Θεὸς τὸν ἰκέτη του, πρῶτα δίνοντάς του τὴ συγχώρηση ἐφόσον δείξει μετάνοια καὶ ἐπακούει αὐτὸν δίνοντας ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄφεση καὶ τὶς ἐνέργειες μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος. Μιλáει διὰ μέσου τοῦ Ἁγίου του, δηλαδὴ μέσω τοῦ Λόγου του ποὺ σαρκώθηκε καὶ ἐκθέτει τὸ θεῖο του σκοπὸ, κρυμμένο ἀπὸ τοὺς αἰῶνες καὶ ἀπὸ τὶς γενεές κατὰ τὴν ἔνσαρκη οἰκονομία τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὴν ὁμοία δηλαδὴ μὲ τὴ δική μας συναναστροφή του, διακυρύττοντας κατὰ κάποιον τρόπο μεγαλόφωνα καὶ δίδοντας στὴ ζωὴ αὐτὴ γιὰ ὑποτύπωση τῆς αἰώνιας εἰκόνας ἐντονότερα ἀπὸ κάθε φωνὴ τὴν ἐπίδειξη τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Μιλáει καὶ σὲ κάθε ἅγιο ποὺ φυλάει τὶς ἐντολές του, δείχνοντας σὰν ζωντανοὺς τοὺς λόγους μέσω τῶν ἔργων καὶ ἐντονότερους ἀπὸ κάθε φωνή.

Χαίρεται καὶ γεμίζει ἀπὸ ἀγαλλίαση ὁ δίκαιος, ὅταν τελειοποιηθεῖ μὲ τὴ χάρη τοῦ Μονογενοῦς καὶ γίνεῖ ἱκανὸς νὰ διαχωρίζει τὰ Σίκημα, δηλαδὴ νὰ ὑποβάλλει σὲ ἄλλους ἀνάλογα μὲ τὴν πείρα καὶ τὴ γνώση τους τοὺς ἀνδρικοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν στὴν πρακτικὴ τους ἀσκήση. Γιατὶ ἡ λέξη Σίκημα ἐρμηνεύεται ‘μὲ ἀνοιχτοὺς ὤμους’, πράγα ποὺ σημαίνει συγκράτηση ὅλων τῶν παθῶν καὶ ἔξη τῆς ἐνέργειας ὅλων τῶν ἀρετῶν. Γιατὶ λένε ὁ ὤμος εἶναι τὸ σύμβολο τῆς πράξης.

Καὶ μετρά τὸ μάκρος τῆς κοιλάδας τῶν Σκηνῶν, ἀπονέμοντας στὸ κάθε ὄν τοὺς πρόσφορους λόγους ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ φυσικὴ θεωρία. Γιατὶ ἡ κοιλάδα τῶν Σκηνῶν εἶναι ὁ παρὼν κόσμος, ὅπου ἀνάλογα μὲ τὴ διαφορετικὴ γνώμη καὶ διάθεση τοῦ καθενὸς βρίσκεται ἀστήριχτη καὶ πρόσκαιρη ὁμοία μὲ σκηνές ἢ παρούσα ζωή.

Ἡ πάλι Σκηνές τῆς παρούσας κοιλάδας εἶναι οἱ τρόποι

τῶν ἀρετῶν τρόποι, οὓς διαιρεῖ γνωστικῶς τοῖς διδασκομένοις, πρὸς τὴν ἐκάστου ἕξιν κατάλληλον διδοὺς ἀγωγὴν καὶ προσφυλακὴν [προφυλακὴν] τῶν τιμίων, ὃ διανέμειν εἰδῶς ἐκάστῳ διὰ τῆς καλῆς διδασκαλίας τὴν ἀρμόζουσαν πρὸς σωτηρίαν
5 ὁδόν.

Ἡ Σκηναὶ κοιλάδος ὑπάρχουσιν αἱ διὰ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ παγεῖσαι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῶν πιστευσάντων ἔθνῶν Ἐκκλησῖαι, ὃ καὶ μᾶλλον, ὡς οἶμαι, τῶν ἄλλων ἐστὶν ἐπιφανέστερον.

10 Ἡ πάλιν, κοιλάδα Σκηνῶν διαμετρεῖ, ὃ τὸν κόσμον τῶν σωμάτων καθάπερ κοιλάδα Σκηνῶν γνώσει περιλαμβάνων. «Σκῆνος» γὰρ πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς τὸ σῶμα προσηγορεύθη.

«Ἐμός ἐστι Γαλαὰδ, καὶ ἐμός ἐστι Μανασσῆς, καὶ Ἐφραῖμ κραταίωσις τῆς κεφαλῆς μου».

15 Γαλαὰδ κατὰ μίαν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ ἐρμηνειῶν, ἐστὶν ἀποκάλυψις. Μανασσῆς δὲ ἐρμηνεύεται ἰλήθη. Ἀποκάλυψις δὲ καὶ ἰλήθη εἰκότως προσγίνονται δικαίῳ, λαμβάνοντι μὲν διὰ θεωρίας τῶν ἀπορρήτων τὴν μύησιν, τῶν δὲ κατ' ἀρετὴν πόνων τὴν ἰλήθη, διὰ τὴν διαδεχομένην τοὺς πόνους τῶν ἀρετῶν
20 εὐφροσύνην τῆς πνευματικῆς θεωρίας. Ἐφραῖμ δὲ ἐρμηνεύεται ἰπλατυσμός, ὅπερ ἐστὶν ἢ κατὰ πίστιν ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς ἀπρωτος ἐλπίς, ἣτις ἐστὶν ἀντίληψις τῆς κεφαλῆς τοῦ δικαίου, τουτέστι τῆς πίστεως. Παντὸς γὰρ δικαίου κεφαλὴ ἢ πίστις ἐστὶ, καὶ παντὸς ἔργου ἀγαθοῦ. Κραταίωσις δὲ ταύτης κα-
25 θέστηκεν ἀσφαλῆς ἢ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀδιάπρωτος ἐλπίς, καθ' ἣν, ὡς παρόντα τὰ μέλλοντα θεωροῦντες, ἐμπλατυνόμεθα ταῖς θλίψεσιν, ἀκατάπρωτοι ἐν τοῖς πειρασμοῖς διαμένοντες.

τῶν ἀρετῶν, τοὺς ὁποίους χωρίζει γνωστικὰ γιὰ χάρη ὅσων διδάσκονται, δίνοντας ἀνάλογα μὲ τὴν ἰκανότητα τοῦ καθενὸς κατάλληλη ἀγωγή γιὰ τὴ διαφύλαξη τῶν τιμίων αὐτὸς ποὺ γνωρίζει νὰ δίνει στὸν καθένα μὲ τὴν ὀρθὴ διδασκαλία τὴν κατάλληλη ὁδὸ τῆς σωτηρίας.

Ἡ ἀκόμα Σκηνὲς τῆς κοιλάδας εἶναι οἱ ἐκκλησίες τῶν ἐθνῶν ποὺ πίστεψαν καὶ ποὺ ἴδρυσε ὁ Σωτῆρας καὶ Θεὸς μας Χριστὸς σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, πράγμα ποὺ νομίζω εἶναι πολὺ πιὸ λαμπρὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα.

Ἡ πάλι, μετρά τὴν κοιλάδα τῶν Σκηνῶν, αὐτὸς ποὺ περικλείει μὲ τὴ γνώση του τὸν κόσμον τῶν σωμάτων σὰ νὰ ἦταν ἡ κοιλάδα τῶν Σκηνῶν. Γιατὶ σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς Γραφῆς τὸ σῶμα ὀνομάστηκε σκῆνος.

«Εἶναι δικός μου ὁ Γαλαὰδ καὶ δικὸς μου καὶ ὁ Μανασσῆς καὶ στὸν Ἐφραῖμ μπορῶ ν' ἀκουμπήσω τὸ κεφάλι μου».

Γαλαὰδ σύμφωνα μὲ μιὰ ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος σημαίνει 'ἀποκάλυψη', ἐνῶ Μανασσῆς ἐρμηνεύεται 'λήθη'. Ὁ δίκαιος δέχεται εὐλόγα τὴν ἀποκάλυψη καὶ τὴ λήθη, γιὰτὶ μὲ τὴ θεωρία μυεῖται στὰ ἀπόρρητα καὶ λησμονεῖ τοὺς πόνους τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τὴν εὐφροσύνη τῆς πνευματικῆς θεωρίας, ποὺ διαδέχεται τοὺς πόνους τῆς ἀρετῆς. Τὸ ὄνομα Ἐφραῖμ ἐρμηνεύεται 'πλατισμός', ποὺ εἶναι ἡ ἀδιάπτωτη ἐλπίδα ποὺ δίνει ἡ πίστη γιὰ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, πράγμα ποὺ εἶναι τὸ στήριγμα τῆς κεφαλῆς τοῦ δίκαιου, δηλαδὴ ἡ πίστη. Γιατὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ κάθε δίκαιου εἶναι ἡ πίστη καθὼς καὶ κάθε ἀγαθοῦ ἔργου. Καὶ κραταίωμά της ἀσφαλὲς εἶναι ἡ ἀδιάπτωτη ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, θεωρώντας τὰ μελλοντικὰ ὡς παρόντα, νιώθουμε ἀνεση στὶς θλίψεις⁵ καὶ παραμένουμε ἀλύγιστοι στοὺς πειρασμούς.

«*Ἰούδας βασιλεύς μου, Μωὰβ λέβης τῆς ἐλπίδος μου*».

Ἰούδας 'ἐξομολόγησις' ἐρμηνεύεται. Ἄρχει γὰρ ἡ δι' εὐχῶν ἐξομολόγησις ἐν τοῖς ἀγίοις παντὸς ἀγαθοῦ. Δύναται δὲ
5 νοηθῆναι καὶ εἰς τὸν Κύριον ὁ Ἰούδας, ὃς ἐστὶν ἀληθινὸς βασι-
λεὺς τοῦ πνευματικοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὁρῶντος Θεόν, ὁ ὑπὲρ ἡμῶν,
ἠνίκα γέγονεν ἄνθρωπος, ἐξομολογούμενος πρὸς τὸν Πατέρα
καὶ λέγων, «ἐξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ ἅγιε». Μωὰβ δὲ 'ἐντε-
ρον πατρὸς' ἐρμηνεύεται, νοεῖται δὲ τὸ ἡμέτερον σῶμα, δι' οὗ
10 κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν λουτροῦ δίκην, ὅπερ δηλοῖ σα-
φῶς ὁ λέβης, ἡ κάθαρσις πέφυκε γίνεσθαι τῶν ἀμαρτημάτων.
Κάθαρσις γὰρ ἐστὶν ὁ λέβης τῆς ἐλπίδος· τουτέστιν, ἡ διὰ βίου
κατὰ τὴν κάθαρσιν πρὸς κληρονομίαν τῶν κατ' ἐλπίδα ἀποκει-
μένων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐτοιμότης.

15 Δύναται δὲ πάλιν νοηθῆναι ὁ Μωὰβ καὶ εἰς τὴν σάρκωσιν
τοῦ Κυρίου. Υἱὸς γὰρ ἀνθρώπου δι' ἡμᾶς γέγονέ τε καὶ ἐχρημά-
τισεν ὁ ἀληθινὸς λέβης τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, τουτέστιν ὁ ρυπτικὸς
καὶ καθαρτικὸς τῶν ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἡμετέρων κηλίδων τε καὶ
μολυσμῶν.

20 «Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐκτενῶ τὸ ὑπόδημά μου».

Ἰδουμαία, 'αἱματώδης πηλὸς' ἐρμηνεύεται, δύναται δὲ
ληφθῆναι καὶ εἰς τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου, δι' ἧς ἐπέβη ὡς δι'
ὑποδήματος τοῖς ἀνθρώποις, ἄλλως χωρῆσαι τὸν Ποιητὴν μὴ
δυναμένης τῆς κτίσεως, ἄπειρόν τε καὶ ἀχώρητον κατὰ φύσιν
25 τυγχάνοντα.

Δύναται δὲ πάλιν νοηθῆναι καὶ εἰς τὴν ἐκάστου ἡμῶν σάρ-
κα, ἐφ' ἧς ἐκτείνομεν τὸ ὑπόδημα, τουτέστι τὴν φρουροῦσαν
τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν πονηρῶν τοῦ διαβόλου τριβόλων τε καὶ

«Ὁ Ἰούδας εἶναι ὁ βασιλιάς πού ἐγκατέστησα καί ὁ Μωάβ εἶναι ὁ λέβητας τῆς ἐλπίδας μου».

Τὸ ὄνομα Ἰούδας ἐξηγεῖται ‘ἐξομολόγηση’. Γιατί ἡ ἐξομολόγηση πού γίνεται στίς προσευχές τῶν ἀγίων εἶναι ἀρχή γιά κάθε ἀγαθό. Μποροῦμε μὲ τὸν Ἰούδα νὰ ἐννοήσουμε τὸν Κύριο, πού εἶναι ὁ πραγματικὸς βασιλιάς τοῦ πνευματικοῦ Ἰσραήλ, πού βλέπει τὸ Θεό, ὁ βασιλιάς πού γιά χάρη μας ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος ἔκανε τὴν ἐξομολόγησή του πρὸς τὸν Πατέρα κι ἔλεγε: «Σοῦ ἐξομολογοῦμαι, Πατέρα μου ἅγιο»⁶. Τὸ Μωάβ ἐρμηνεύεται ‘ἐντερο τοῦ πατέρα’ καὶ ἐννοεῖται μ’ αὐτὸ τὸ σῶμα μας, μὲ τὸ ὁποῖο κατὰ τὴν πρακτικὴ ἄσκηση σὰ νὰ εἶναι λουτρό, πράγμα πού δηλώνει μὲ σαφήνεια ὁ λέβητας, εἶναι φυσικὸ νὰ γίνεται ἡ κάθαρση τῶν ἀμαρτημάτων. Ὁ λέβητας δηλαδή εἶναι ἡ κάθαρση τῆς ἐλπίδας, δηλαδή ἡ κατὰ τὴ διάρκεια ὅλης τῆς ζωῆς μας καὶ κατὰ τὴν κάθαρση προθυμία γιά τὴν κληρονομία τῶν ἀγαθῶν πού εἶναι ἀντικείμενα τῆς ἐλπίδας μας.

Καὶ πάλι μποροῦμε μὲ τὸ Μωάβ νὰ ἐννοήσουμε καὶ τὴ σάρκωση τοῦ Κυρίου, γιατί ἔγινε γιά χάρη μας Υἱὸς ἀνθρώπου καὶ χρημάτισε ὁ ἀληθινὸς λέβητας τῆς ἐλπίδας μας, δηλαδή αὐτὸς πού πλύνει καὶ καθαρίζει τὶς κηλίδες καὶ τοὺς μολυσμούς μας ἀπὸ τὴν ἀμαρτία.

«Ἐπεκτείνοντας τὸ βῆμα μου θὰ πατήσω τὸ πόδι μου στὴν Ἰδουμαία».

Ἰδουμαία σημαίνει ‘πηλὸς ἀπὸ αἷμα’ καὶ μπορεῖ νὰ νοηθεῖ καὶ ὡς ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου μὲ τὴν ὁποία περπάτησε ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ὡσὰν μὲ ὑπόδημα. Ἀλλιῶς ἡ κτίση δὲν μποροῦσε νὰ χωρέσει τὸν Δημιουργό της, ἀφοῦ εἶναι ἄπειρος κατὰ φύση καὶ ἀχώρητος.

Μπορεῖ πάλι νὰ μεταφερθεῖ καὶ στὴ σάρκα καθενὸς ἀπὸ μᾶς, πού ἐπάνω σ’ αὐτὴν ἐπεκτείνουμε τὸ ὑπόδημά μας, δηλαδή τὴν ἄσκηση καὶ τὴν ἐγκράτεια πού φρουροῦν τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ

6. Ματθ. 11,25.

ἀκανθῶν ἄσκησίν τε καὶ ἐγκράτειαν· τοῦτο γὰρ χρὴ νοεῖσθαι τὸ ὑπόδημα. Ἄνευ γὰρ ἀσκήσεως καὶ ἀκριβοῦς ἐγκρατείας τὰ τῆς σαρκὸς πάθη καταπαλαιῖσαι τὸν ἀσκητὴν τῆς εὐσεβείας ἀμήχανον.

5 Δύναται δὲ πάλιν νοηθῆναι ὑπόδημα ψυχῆς καὶ ἢ διὰ λόγου καὶ θεωρίας νεκρωθεῖσα αἴσθησις, δι' ἧς ἐπιβαίνουσα ἢ ψυχὴ τοῖς αἰσθητοῖς, τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀβλαβῶς διαπορευέται, τοὺς αὐτῶν λόγους διὰ μέσης τῆς αἰσθήσεως ὡς ὑποδήματος φαντασιουμένης τὰς τῶν ὀρατῶν κατ' εἶδος καὶ σχῆμα διαφορᾶς ἀνα-
10 λεγομένη πρὸς τὴν τοῦ ἐνὸς μόνου τε καὶ ἀρχικοῦ Λόγου σύνεσιν καὶ ἐπίγνωσιν.

«Ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν».

Ἦνίκα γὰρ διὰ σαρκὸς τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπεχωρίασε τόποις ὁ Κύριος, ὑπετάγη τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, οὐ μόνον κα-
15 ταργηθέντα τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη, δεξάμενα διὰ τῆς κλήσεως τοῦ Εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα, ὑπέκυψεν· ὑποτάσσονται δὲ καὶ παντὶ δικαίῳ οἱ ἀλλόφυλοι, ἡνίκα ἐπιβαλὼν ὡσπερ ὑπόδημα τῇ γῆ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὴν νεκροῦσαν τὸν νόμον τῆς ἀμαρτίας ἐγκράτειαν, δαμάσσει οὐ μόνον τὰ
20 ἐμφωλεύοντα αὐτῇ ἀκάθαρτα πάθη, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνεργοῦντας ταῦτα πονηροὺς καταργήσει δαίμονας.

«Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς;».

Πόλις ἐστὶ περιοχῆς ἢ ἐκ πολλῶν συνηθροισμένη θείων καὶ μυστικῶν θεωρημάτων σοφία περιεχομένη, ἡγουν 'περιπε-
25 φραγμένη', καθὼς ἕτερος ἔφη τῶν ἐκδοτῶν τοῖς τῶν ἀρετῶν ὄχυρῶμασιν.

Ἡ πάλιν πόλις ἐστὶ περιοχῆς ἢ κατάστασις, καθ' ἣν ἀνάλωτος καὶ ἀπροσπέλαστος γίνεται τοῖς πολεμίοις, διὰ τὴν φρουροῦσαν αὐτὸν τῶν ἀγίων Δυνάμεων περιβολὴν, ὃ γε ἀλη-
30 θῶς θεοσεβῆς καὶ φιλόθεος.

Ἡ πάλιν πόλις ἐστὶ περιοχῆς ἢ λόγῳ καὶ βίῳ τετειχισμέ-

πονηρὰ τριβόλια τοῦ διαβόλου. Γιατὶ αὐτὸ πρέπει νὰ ἐννοηθεῖ πῶς εἶναι τὸ ὑπόδημα. Χωρὶς δηλαδὴ ἄσκησις κι αὐστηρὴ ἐγκράτεια εἶναι ἀδύνατο νὰ καταπολεμήσει ὁ ἀσκητὴς τῆς εὐσεβείας τὰ πάθη τῆς σάρκας.

Ὡς ὑπόδημα τῆς ψυχῆς εἶναι ἀκόμα δυνατὸ νὰ νοηθεῖ ἡ αἴσθησις πού νεκρώθηκε ἀπὸ τὸ λόγο καὶ τὴ θεωρία, μὲ τὴν ὁποία ἡ ψυχὴ, βαδίζοντας ἀνάμεσα στὰ αἰσθητά, διανύει χωρὶς βλάβη τοῦτον τὸν αἰῶνα, ἀναλογιζόμενη τοὺς λόγους τοὺς διαμέσου τῆς αἴσθησις σὲ θέσις ὑποδήματος καὶ φανταζόμενη τὶς διαφορὰς τῶν ὁρατῶν στὸ εἶδος καὶ τὴ μορφή ὡς πρὸς τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου καὶ ἀρχικοῦ λόγου τὴ σύνεσις καὶ τὴν ἐπίγνωσις.

«Σ' ἐμένα ὑποτάχτηκαν οἱ ἀλλόφυλοι».

Ὅταν δηλαδὴ σωματικὰ ὁ Κύριος περπάτησε στοὺς τόπους μας, ὑποτάχτηκαν στὴ δύναμις τῆς ἐξουσίας του ὄχι μόνον τὰ καταργημένα πνεύματα τῆς πονηρίας, ἀλλὰ ὑπέκυψαν οἱ ἀλλόφυλοι καὶ ὅλα τὰ ἔθνη πού δέχτηκαν τὴν πρόσκλησις μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀλλὰ οἱ ἀλλόφυλοι ὑποτάσσονται καὶ σὲ κάθε δίκαιο, ὅταν, πατώντας ὡσάν μὲ ὑπόδημα στὴ γῆ τῆς σάρκας του μὲ τὴν ἐγκράτεια πού νεκρώνει τὸ νόμο τῆς ἀμαρτίας, θὰ δαμάσει ὄχι μόνον τὰ ἀκάθαρτα πάθη πού φωλιάζουν σ' αὐτήν, ἀλλὰ θὰ καταργήσει καὶ τοὺς δαίμονες πού θέτουν σὲ κίνησις τὰ πάθη αὐτά.

«Ποιὸς θὰ μὲ φέρει σὲ πόλιν περιτειχισμένη».

Περιτειχισμένη πόλις εἶναι ἡ σοφία, πού εἶναι συναθροισμένη ἀπὸ πολλὰ θεῖα καὶ μυστικὰ θεωρήματα, δηλαδὴ περιφραγμένη, ὅπως γράφει ἓνας ἄλλος ἐκδότης τοῦ κειμένου, ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα τῶν ἀρετῶν.

Ἡ πάλι πόλις περιτειχισμένη εἶναι ἡ κατάστασις κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἀληθινὰ θεοσεβὴς καὶ φιλόθεος γίνεται ἀνάλωτος καὶ ἀπλησίαστος ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἐπειδὴ τὸν φρουρεῖ τὸ στρατεύμα τῶν ἀγίων δυνάμεων.

Ἡ πάλι πόλις περιτειχισμένη εἶναι ἡ ψυχὴ ἡ περιτειχισμέ-

νη ψυχῇ καὶ πάσαις ταῖς τῶν ἀρετῶν πλήθουσα χάρισιν.

Ἡ πάλιν πόλις ἐστὶ περιοχῆς ἢ τῆς ἀληθοῦς καὶ ἀπταιστοῦ γνώσεως ἕξις, ἢ ἐκ πάντων ἠθικῶν τε καὶ φυσικῶν καὶ θεολογικῶν θεωρημάτων περιεχομένη, εἰς ἣν ἀπάγεται πᾶς εὐσεβῆς, ὑπ' ἄλλου μὲν οὐδενός, ὑπὸ μόνου δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντας πρὸς ἑαυτὸν ἔλκοντος δι' ἄφατον ἀγαθότητος μέγεθος.

«Ἡ τίς ὀδηγήσει με ἕως τῆς Ἰδουμαίας;».

Ἰδουμαία, καθὼς ἔδειξε προλαβὼν ὁ λόγος, ἐστὶν ἢ πάντων τῶν ὑπὸ αἰσθησιν κτισμάτων σύστασις, περὶ ἣν ἢ ἐν πνεύματι φυσικῇ θεωρία συνίστασθαι πέφυκε, καθ' ἣν ἐκ καλλονῆς καὶ μεγέθους κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς τῷ εὐσεβῶς ἀναλεγομένῳ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν θεωρεῖται.

Ἡ τυχόν, ἢ κατ' ἀρετὴν πρακτικῇ διὰ σαρκὸς φιλοσοφία, καθ' ἣν τοῦ ἀγίου Πνεύματος γίνεται ναὸς τὸ ἡμέτερον σῶμα, τοῖς τῶν ἐντολῶν συνοικοδομούμενον κάλλεσιν, εἰς ἣν ὁ αὐτὸς πάλιν ὀδηγεῖ Κύριος, χαριζόμενος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν καὶ τῶν ὀρωμένων τὴν ἐπιστήμην, καὶ διδάσκων τῶν μελῶν τῆς γῆϊνης ταύτης καὶ ἐπικήρου σαρκὸς τὴν νέκρωσιν.

Ἡ, ἵνα συνελὼν εἶπω, πόλις ἐστὶ περιοχῆς ἢ τῶν νοητῶν γνωστικῇ θεωρία, Ἰδουμαία δὲ ἢ τῶν αἰσθητῶν ἐπιστήμη, εἰς ἧς ἀπάγει τε καὶ ὀδηγεῖ ἢ μόνη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς σοφία, ὁ μονογενῆς Υἱός. Διὸ ἐπάγων ὁ Προφήτης, φησὶν·

«Οὐχὶ σὺ ὁ Θεὸς ὁ ἀπωσάμενος ἡμᾶς;».

Τουτέστιν, ὅτι Σὺ ὁ Θεός, ὁ κατ' ἀρχὰς διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀπωσάμενος ἡμᾶς, αὐτὸς διὰ σπλάγχνα ἐλέους σου οἰκτειρή-

νη ἀπὸ τὸ λόγῳ καὶ τὸ βίῳ καὶ ποὺ εἶναι γεμάτῃ ἀπὸ ὄλες τὶς χάρες τῶν ἀρετῶν.

Ἡ τέλος πόλῃ περιτειχισμένη εἶναι ἡ ἀπόκτηση τῆς ἀληθινῆς καὶ ἀλάνθαστης γνώσης ποὺ τὴν περιχαρακώνουν ὄλα τὰ ἠθικὰ καὶ φυσικὰ καὶ θεολογικὰ διδάγματα, στὴν ὁποία ὀδηγεῖται κάθε εὐσεβῆς ὄχι ἀπὸ ἄλλον κανένα, ἀλλὰ ἀπὸ μόνο τὸν Θεὸ ποὺ ἔλκει τοὺς πάντες πρὸς τὸν ἑαυτὸ του ἑξαιτίας τοῦ ἄφατου πλούτου τῆς ἀγαθότητάς του.

«Ἡ ποιός θὰ μὲ ὀδηγήσει ὡς τὴν Ἰδουμαία;».

Ἰδουμαία ὄπως ἔδειξε πιὸ μπροστὰ ὁ λόγος μας εἶναι τὸ σύστημα ὄλων αἰσθητῶν κτισμάτων, γύρω ἀπὸ τὰ ὁποία συγκροτεῖται φυσικὰ ἢ πνευματικὴ φυσικὴ θεωρία. Σύμφωνα μ' αὐτὴν κατ' ἀναλογία πρὸς τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὸ μέγεθος τῶν κτισμάτων θεωρεῖ τὸ δημιουργὸ τῆς ὄποιος συγκεντρώνει τὴ γνώση τῶν ὄντων⁷.

Μπορεῖ ἴσως νὰ εἶναι ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἀρετῆς μὲ τὴ σωματικὴ μας πράξη κατὰ τὴν ὁποία τὸ σῶμα μας γίνεται ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος πετυχαίνοντας τὴν οἰκοδόμησή του μαζί μὲ τὰ κάλλη τῶν ἀρετῶν. Στὴ φιλοσοφία αὐτὴ ὀδηγὸς εἶναι πάλι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος καὶ χαρίζοντας σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν τὴν ἐπιστήμη ὄσων βλέπομε καὶ διδάσκοντάς τους τὴ νέκρωση τῶν μελῶν τῆς γήινης καὶ θνητῆς αὐτῆς σάρκας.

Ἡ, γιὰ νὰ πῶ μὲ δύο λέξεις, πόλῃ περιτειχισμένη εἶναι ἡ γνωστικὴ θεωρία τῶν νοητῶν, ἐνῶ Ἰδουμαία ἡ ἐπιστήμη τῶν αἰσθητῶν, στὶς ὁποῖες μᾶς πηγαίνει καὶ μᾶς ὀδηγεῖ ἡ μόνη σοφία τοῦ Θεοῦ Πατέρα⁸, ὁ μονογενῆς Υἱός. Γι' αὐτὸ ὁ προφήτης προσθέτει τὸ λόγῳ,

«Δὲ θὰ μᾶς ὀδηγήσεις ἐσύ, ποὺ τώρα μᾶς ἀπώθησες;».

Δηλαδή, ἐσύ ὁ Θεός, ποὺ στὴν ἀρχὴ μᾶς ἀπώθησες ἑξαιτίας τῆς ἀμαρτίας, ἐσύ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ μεγάλο ἑλεός σου μᾶς

8. Α' Κορ. 1,24.

σας, ἀπάγεις εἰς πόλιν περιοχῆς καὶ ὀδηγεῖς ἕως τῆς Ἰδουμαίας, κατὰ τὴν προαποδοδομένην ἐξήγησιν.

«Καὶ οὐκ ἐξελεύσῃ, ὁ Θεός, ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν».

5 Οὐ γὰρ ἐξελεύσεται ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἐφ' ἑαυτῷ θαρροῦντι καὶ ἐπὶ τῷ τόξῳ ἐλπίζοντι, κατὰ τὴν ρομφαίαν ἐπιγραφομένῳ ἑαυτοῦ σωτήριον. Ἄλλ' ἐν τοῖς ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ κερατιοῦσι τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐξουδενοῦσι τοὺς ἐπανισταμένους αὐτοῖς, εἰκότως ὁ Θεὸς ἐξελεύσεται πρὸς τὸν κατὰ τῶν
10 ἀοράτων ἐχθρῶν πόλεμον.

«Δὸς ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως, καὶ ματαία σωτηρία ἀνθρώπου».

Εὐκτικῶς δέεται τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἐκ προσώπου τῆς κοινῆς φύσεως ὁ προφήτης, δοθῆναι ἡμῖν βοήθειαν ἐκ τῆς θλί-
15 ψεως, δηλαδὴ τῆς κατασκευασθείσης τῆς φύσεως διὰ τὴν ἀμαρτίαν καὶ μέχρι τῶν τοῦ ἄδου πυλῶν αὐτὴν καταπιεσάσης. Θλιψίς γάρ, κατ' ἐμὲ φάναι, ἢ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς ἐστὶ τυραννὶς καὶ ἐπικράτεια, βοήθεια δὲ ἢ διὰ τῆς χάριτος βεβαία τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς, πρὸς ἣν ἀφορῶντες οἱ εὐσεβεῖς, τὴν τοῦ
20 θανάτου κατήφειαν ἀλύπως διαφέρουσιν.

Ἡ πάλιν θλιψίς ἐστίν, ὁ ὑπὲρ ἀρετῆς πόνος, βοήθεια δέ, ἢ τοῦτον διαδεχομένη κατὰ Θεοῦ χάριν ἀπάθεια, πρὸς ἣν πᾶσα συγκρινομένη ἀνθρώπων σωτηρία ματαιότης ἐστὶ καὶ παντελῆς ἀνυπαρξία. Τοῦτο γὰρ δίκαιον νοεῖσθαι τὴν ματαιότητα.

25 «Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν καὶ αὐτὸς ἐξουδενώσει τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς».

Ἐν τῷ Θεῷ ποιῶσι δύναμιν οἱ μὴ ἐπιγράφοντες ἑαυτοῖς

σπλαχνίστηκες καὶ μᾶς πηγαίνεις σὲ πόλη περιτειχισμένη καὶ μᾶς ὀδηγεῖς ὡς τὴν Ἰδουμαία, σύμφωνα μὲ τὴν πιὸ πάνω ἐξήγησή μας.

«Καὶ δὲ θὰ ἐκστρατεύσεις ἐσὺ ὁ Θεὸς μαζί μὲ τὰ στρατεύματά μας;»

Καὶ βέβαια δὲ θὰ ἐκστρατεύσει ὁ Θεὸς μαζί μ' αὐτὸν ποὺ ἔχει πεποίθηση στὸν ἑαυτό του κι ἐλπίζει στὸ τόξο του καὶ ποὺ ἀναγράφει τὴ σωτηρία του στὸ ξίφος του. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς στὸν πόλεμο κατὰ τῶν ἀόρατων ἐχθρῶν θὰ ἐκστρατεύσει ὅπως εἶναι φυσικὸ μαζί μ' αὐτοὺς ποὺ προσβάλλουν τοὺς ἐχθρούς τους⁹ μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ καὶ ποὺ στὸ ὄνομά του ἐξουδετερώνουν ὄσους ἐξεγείρονται ἐναντίον τους.

«Βοήθησέ μας νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴ θλίψη μας, γιατί εἶναι μάταιη ἢ προσπάθεια ὁποιουδήποτε ἀνθρώπου νὰ μᾶς σώσει».

Προσευχὴ καὶ δέηση ἀπευθύνει στὸ Θεὸ καὶ Σωτήρα ἐκπροσωπώντας ὁ προφήτης τὴν κοινὴ φύση μας, νὰ μᾶς δοθεῖ βοήθεια γιὰ ἔξοδο ἀπὸ τὴ θλίψη μας, ποὺ ἀπλώθηκε στὴ φύση μας ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας καὶ ποὺ μᾶς καταπλάκωσε ὡς τὶς πύλες τοῦ ἄδη. Γιατὶ θλίψη, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι ἡ τυραννία καὶ ἡ ἐπικράτηση τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ βοήθεια ἢ βέβαιη ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος. Σ' αὐτὴν ἀποβλέποντας οἱ εὐσεβεῖς περνοῦν χωρὶς νὰ λυποῦνται τὴ σκοτεινιά τοῦ θανάτου.

Ἡ πάλι θλίψη εἶναι ὁ πόνος γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ βοήθεια ἢ ἀπάθεια ποὺ τὸν διαδέχεται μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν ὁποία συγκρινόμενη ὁποιαδήποτε σωτηρία ἀνθρώπινη εἶναι ματαιότητα καὶ τέλεια ἀνυπαρξία. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σωστὸ νόημα τῆς ματαιότητος.

«Θ' ἀποχτήσομε δύναμη μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸς θὰ ἐκμηδενίσει ἐκείνους ποὺ μᾶς θλίβουν».

Ἀποχτοῦν δύναμη μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὅσοι δὲν προσ-

τῶν ἀρετῶν τὰ κατορθώματα, μηδὲ τῇ ἑαυτῶν σοφίᾳ τὴν τῶν
θείων μυστηρίων κατάληψιν, ἐν οἷς αὐτὸς ὁ Θεός, μονώντατος
καὶ ὄλος χωρῶν, πᾶσαν ἀρετὴν ἐργάζεται καὶ χαρίζεται
γνῶσιν, ἐξουθενῶν πάντας τοὺς ἀντικειμένους τῇ τε ἀρετῇ καὶ
5 τῇ γνώσει πονηροὺς δαίμονας, καὶ διὰ κακίας καὶ ἀγνωσίας ἐκ-
θλίβειν ἐπιχειροῦντας τοὺς φοβουμένους αὐτόν. Αὐτὸς γὰρ πάν-
των ὑπάρχει Σωτήρ, ὅτι καὶ πάντων Δημιουργός.

Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

γράφουν στὸν ἑαυτὸ τους τὰ κατορθώματα τῶν ἀρετῶν οὔτε στὴ σοφία τους τὴν κατανόηση τῶν θείων μυστηρίων. Αὐτοὶ στοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ὁλομόναχος καὶ ὀλόκληρος χωρώντας σ' αὐτοὺς πραγματοποιεῖ κάθε ἀρετὴ καὶ χαρίζει κάθε γνώση, ἐκμηδενίζοντας μὲ τὴν ἀρετὴ του καὶ τὴ γνώση ὄλους τοὺς πονηροὺς δαίμονες ποὺ ἀντιπαλεύουν καὶ προσπαθοῦν μὲ τὴν κακία καὶ τὴν ἄγνοια νὰ συντρίψουν ὄσους τὸν φοβοῦνται. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ὁ Σωτήρας ὄλων, ἐπειδὴ εἶναι καὶ δημιουργὸς ὄλων.

Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οι ἄριθμοι παραπέμπουν κατὰ σειράν γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴν ἐρώτηση στὴν ὁποία βρίσκονται, γιὰ τὰ κύρια ὀνόματα ὁ πρῶτος ἄριθμὸς παραπέμπει στὴν ἐρώτηση καὶ οἱ μικρότεροι ἄριθμοὶ στὸ στίχο, ἐνῶ στὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴν ἐρώτηση πού βρίσκονται. Ὅπου πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ ὑπάρχει σ. σημαίνει σελίς.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		14	18		6, 7
				20		6
				23		6
1	26	105, 118, Γ,1.	15	13		193
	27	Γ,1.	16	3-4		80
2	8	44		4		80
	9	44. 158.		6		80
	12	66		15		80
	17	92	17	5		168
	6	59		10		92, 113
3	19	92		15		80, 146
	24	158. σ. 352	18	2		39
4	1-16	77	19	1		39
	8	59, 77		15-22		39
	12	77		20		39
	15	77		24		99
	19	78		26		39
	23-24	78		32-36		39
	24	78	21	2-3		80
5	32	181		14		80
6	3	59, 181	22	14-15		A,83
	6	181	28	12		88
7	11	181	30	37-38		30
8	1-7	92	31	19		30
	12-17	22		39		150
	12-17	22	32	30		168
	22-25	A,81	35	4		30
	1-9	2	37	47		83
	2	2		9-10		25
	4	2, 59		38		31
	7	2		18		31
	9	20	41	1-7		139
	1	83	47	14-17		139

4	82	3	68
15-16	82	17	47
7	82	19	47, 67
15	82	21	47, 67
20-21	82	22	67
21	82	26	67
25	82	27	47
8	174	30	67
24	122	17	79
17		19	41
		29-30	41
		20	41
		21	41
		25	41
		35-46	41
		47	41
		6	41
		21	41
		Βασιλειῶν Α'	
		10	σ. 367
		16	109
		23	3,109
		17	3
		34-36	49
		21	49
		8'	49
		18	49
		19	49
		Βασιλειῶν Β'	
		3	171
		27	171
		29	172
		15	169
		32-34	170
		20	169
		7	169
		8-10	161
		21-22	161
		21	161
		24	161
		1	161
		15	161
		Βασιλειῶν Γ'	
		17	185
		6	193
		19	32
		8	32
		20	175
		1-13	
		2	
		19	
		22	
		Βασιλειῶν Δ'	
		2	Α,7
		11	Α,7
		14	
		2	
		11	
		14	
		16	
		2	

Κριταί

	23	164	85	16	160
	24	164	86	7	A,78
3	15	109	96	3	99
4	29-31	11	101	7	A,28
	32-35	11	103	17	A,29, A,30
6	4-6	55	104	25	121
20	1-7	54	109	4	7
	Παραλειπομένων Α'		132	1	B,6
				2	B,7
21	1	161	145	9	134
	14	161	150	3	A,71
	Ἑσδρας Β'			4	A,71
10	3	106		5	A,71
	Ἰώβ				
			6	1	52
1	13έξ.	83	16	5	51
2	1-13	83	22	27	52
24	8	135		29	58
40	16	A,68	24	16	59
	Ψαλμοὶ		25	17	149
				21-22	A,27
2	11	138		22	A,27
3	7	85		4	64
4	2	σ. 376	30		
10	6	99		Ἐκκλησιαστής	
11	7	148		4	107
13	1	40	10	18	34
18	6	186			
	10	138		Ἑσδρας Β'	
21	7	157, 184	4	8	132
30	3	96	5	2	114, A,72
37	8	A,68			
39	7	25		Σοφία Σειράχ	
45	11	A,45	11	28	84
48	13	113			
43	6-7	384		Ἡσαίας	
49	20	A,9	1	13-14	38
50	7	A,3	5	2	131
51	4	67	6	1-6	A,83
57	5	101	11	2	67
71	7	187	13	12	65
	8	187	28	17	102
74	9	103	32	20	95
75	11	123	38	1-22	54
80	3	86	40	12	53
	4	92	51	17	103

Ἱερεμίας

1	15	16
7	18	16
23	29	55

Ἱεζεκιήλ

1	16	116
2	9-10	141
3	3	141
6	3	133
10	1-5	A,83

Δανιήλ

3	6	163
	46	163
	50	163
	51	163
	91-92	163

Σωσάννα

	42	38
--	----	----

Βῆλ και Δράκων

	1-22	20
--	------	----

Ὡσηέ

11	8	120
----	---	-----

Ἰωήλ

2	20	187
---	----	-----

Ἄμωδς

1	9	A,33
4	8	145
5	3	146
	18-19	147
	18	147
7	14	8
8	11	145, 161

Ἰωνᾶς

1	3	184
	4	184
2	1	184
	11	184
3	4	184
4	7-8	184
	11	184

Μιχαίας

6	1	133
---	---	-----

Ἄβακοῦμ

2	15	32
3	3	53
	11	A,36
	17	177

Μαλαχίας

4	2	8, 17, A,36
---	---	-------------

Ματθαῖος

1	2-16	12
3	10	55
	11	4
4	2	193
5	16	A,68
	17	193
	19	63
	21-23	63
	22	40
	29-30	A,35
	39	179
	41	178
6	17	70
7	1	189
	14	B,18
	18	σ. 356
9	20	97
	34	189
10	23	90
	29	A,6
11	11	36, 195
	25	σ. 378
12	20	91
	24	189
	31-32	189
13	19	148
	26	91
	29	91
	30	91
15	24	31, 168
	26-27	168
16	23	A,12
	28	190
17	1-2	191

	1	191			
	2	191			
	3-4	192			
	24	18			
	27	18			
18	3	154			
	6	75			
	21	78			
	22	78			
19	24	B,18			
20	1-16	127, 183			
	11-12	102			
22	19	89			
	21	89			
24	36	A,67			
25	1-12	43			
	35-36	148			
	41	99			
26	29	180			
27	38	118			
	49	A,28			
28	20	81			
	Μάρκος				
1	13	193			
2	4	162			
3	22	189			
	28-29	189			
5	29	97			
7	27-28	168			
8	33	A,12			
9	1	190			
	2-3	191			
	2	191			
	3	191			
	4-5	192			
	42	75			
	43	A,35			
	45	A,35			
10	25	B,18			
12	15-16	89			
	17	89			
13	32	A,67			
14	25	180			
15	27	118			
				Λουκάς	
			1	26-38	14
			2	9-14	14
			3	9	55
				16	4
				23-38	12
			4	2	193
				13	194
			5	19	162
			6	37	189
			7	28	36, 195
			8	44	97
			9	27	190
				28-29	191
				28	191
				29	191
				30	192
				33	192
			10	19	48
			11	14	166
				15	189
			12	10	189
			13	11	176
				32	71
			14	18-20	125
				28-30	167
				31-32	165
				31	165
				32	165
			17	2	75
			18	2-8	140
				2	140
				6	140
				7	140
			19	1-10	46
				5	46
				8	46
				10	168
			20	24	89
				25	89
			24	18	152
				32	152
				Ἰωάννης	
			1	11	33, 68, 185

	29	193	22	3	144
2	1-11	35		8	119
	3	35		9	119
	4	35		25	144
	5	35		27	144
	6	35		28	144
	9	35			
	10	35			
				Ρωμαίους	
3	5	4	1	25	124
	8	188	6	10	23
5	7	98		11	A,28
	22	A,25	7	14	10
8	15	A,25		22	70, A,6.
	44	30	8	2	38, 63, 187.
12	31	174		6	38, 46, 67, 77, 118,
	48	A,25			187, A,27
14	27	A,69		7	63
	30	174		29	118
16	11	174		35	A,69
17	3	68	9	2	129
19	32	118		3	A,4
	33	118		5	31, 33
	34	A,28		11-13	38
20	27	σ. 350	10	2	155
21	9	45		32	111
	11	56	12	1	152
			13	11	114
			14	2	112
				17	180
			15	8	113
				Κορινθίους Α'	
1	1	A,25	1	24	σ. 382
2	1-4	142	3	12-15	159
	3	142	6	15	173
	31	9	10	4	41, 135
7	6	193	13	8	192
	39	9	14	15	A,2
9	5	119		19	124
	7	119	15	23-24	21
10	11-12	116		23	21
	11	116		24	21
	13	116		26	21
17	28	173		29	115, A,70
19	19	117		50	72
20	9	182		51	A,72, A,72
	10	182			
	12	182			
	16	143			
	36	143			
21	40	119			

	Κορινθίους Β'		15	48
3	3	15	16	48
4	4	161	17	48, Α,68
	10	48 σ. 372		Φιλιππησίους
	16	Α,6		
5	3	Α,72	2	7
	15	23	3	20
	16	29		Κολοσσαεῖς
10	5	30	1	18
11	31	142		118
	Γαλάτας			Θεσσαλονικεῖς Α'
			4	17
2	19	23		Α,10
3	13	Α,4		Τιμόθεον Β'
5	12	Α,77	4	2
6	14	Α,68		42
	Ἐφεσίους			Ἑβραίους
1	10	53, 64, 142	4	12
	12	60		80, 171. σ. 370
	18-19	61	5	6
	18	61		7
	19	61		10
	23	14, 90, 142, 173.		7
2	10	62		Πέτρου Α'
	14	63, Β,18	4	6
	15	63		Α,37.
3	16	Α,6		Πέτρου Β'
5	2	Α,4	2	21
	20	1,25, 33		75
	25	Α,4		Ἰωάννου Α'
6	14	48	2	2
			4	10
				92
				92
				138

2. Εύρετήριο κυρίων ὀνομάτων

Α

Ἄαρών, ἐρ. 7,10, 73,19,20,22,28, Β,73,8.

Ἄβελ, ἐρ. 77,2,6.

Ἄβεννήρ, ἐρ. 171,3.

Ἄβεσαλώμ, ἐρ. 161,15..

Ἄβιούδ, ἐρ. 73,19, 152,2.

Ἄβραάμ, ἐρ. 6,10,16, 39,2,5, 59,14, 83,6,

92,19, 113,10,18, 168,10, Α,83,3.

Ἄγαρ, ἐρ. 80,6.

Ἄδάμ, ἐρ. 35,38, 64,13, 65,8, 92,16,
Α,3,7,9, Α,28,15.

Ἄδωνιβέζεκ, ἐρ. 174,2.

Ἄερμών, ἐρ. Β,8,2.

Αἰγύπτιος, ἐρ. 121,17, 122,20,29.

Αἴγυπτος, ἐρ. 9,8, 32, 121,198, 122,128,
193,11.

Ἄλεξάνδρεια, ἐρ. 32,2.

Ἄμαλίκ, ἐρ. 80,18,19.

Ἄμβρακον, ἐρ. 53,6, 177,2.
 Ἄμεσσαεὶ, ἐρ. 170,2,5.
 Ἄμμανίτης, ἐρ. Α,78,2,7.
 Ἄμώς, ἐρ. 82, 145,2.
 Ἀπόστολος, ἐρ. 21,2, 30,16, 42,2,
 48,2,27,44, 60,2, 62,2,5, 72,2, 111,2,
 112,4, 115,9, 124,2, 142,10, 159,2,
 161,7, 173,2, 192,13, Α,2,2, Α,4,2,
 Α,10,10, Α,68,22, [Α,70,4 Α,72,2,15,
 Α,77,2, Β,18]2. βλ. Παῦλος.
 Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος, ἐρ. 142,6,
 Β,14,2.
 Ἀριστοτέλης, ἐρ. 126,5.
 Ἄϊσμα, ἐρ. 132,2, Α,72,29.
 Ἀχάβ, ἐρ. 323,5, 175,2.
 Ἄχαρ, ἐρ. 82,2.
 Ἀχιτόφελ, ἐρ. 172,3.

Β

Βαβυλών, ἐρ. 20,7.
 Βαβυλώνιος, ἐρ. 163,2.
 Βασιλείαι, ἐρ. 161,2,8,11.
 Βασίλειος, ἐρ. 93,2, 107,2.
 Βενιαμίν, ἐρ. 41,4,31.
 Βήλ, ἐρ. 20,2,8.
 Βοχορί, ἐρ. 169,3.

Γ

Γαβριήλ, ἐρ. 14,6.
 Γάδ, ἐρ. 29,6.
 Γάζα, ἐρ. 68,21.
 Γαλιλαία, ἐρ. 35,5.
 Γαριζίν, ἐρ. 15,6.
 Γεβάλ, ἐρ. 15,2,6.
 Γεδεών, ἐρ. 79,3,4,14, 80,2,35,48,89,119.
 Γένεσις, ἐρ. 66,2, 158,2, 168,7.
 Γιεζεί, ἐρ. 11,9.
 Γόμορρα, ἐρ. 47,49.
 Γρηγόριος (ὁ Θεολόγος ὁ τῆς θεολο-
 γίας ἐπώνυμος), ἐρ. 5,1, 9,16, 48,7,
 95,2, 104,3, 105,2, 137,2.
 Γρηγόριος (ὁ Νύσσης), ἐρ. 19,2,13,
 57,3, 99,26.

Δ

Δαλιδά, ἐρ. 47,24, 67,4,5.
 Δανιήλ, ἐρ. 20,2,8,9.

Δαρεῖος, ἐρ. 20,3,10.
 Δαυῖδ, ἐρ. 3,2,5, 49,89, 109,15, 160,2,
 161,3,17, 169,4, 172,3, Α,68,18.
 Διάδοχος (Φωτικῆς), ἐρ. Α,10,2.
 Διονύσιος (ὁ Ἀρεοπαγίτης), ἐρ. 142,6,
 Β,14,2.
 Δωῆκ (ὁ Σύρος), ἐρ. 49,2,5.

Ε

Ἐβραῖος, ἐρ. 40,8.
 Ἐζεκίας, ἐρ. 54,2.
 Εἰρηναῖος, ἐρ. 55,6.
 Ἐλεάζαρ, ἐρ. 155,5.
 Ἐλισσαῖος, ἐρ. 11,2,5,9, 55,4, 109,8,
 164,2,12, Α,7,2.
 Ἐξοδος, ἐρ. 122,2.
 Ἐσδρας, ἐρ. 106,2.
 Εὔα, ἐρ. Α,311, Α,28,15.
 Εὔτυχος, ἐρ. 182,2.
 Ἐφέσιος, ἐρ. 60,3.

Ζ

Ζακχαῖος, ἐρ. 46,2,4.

Η

Ἠθικοὶ (λόγοι), ἐρ. 93,2, 107,2.
 Ἠλίας, ἐρ. 185,2,6,14, 192,2,5,18, 193,2,18,
 Α,7,3.
 Ἡρώδης, ἐρ. 71,3,6.
 Ἡσαίας, ἐρ. 32,6, 38,20, 53,2, 65,208,
 67,11, 102,3, 131,2, 133,2, Α,83,4.
 Ἡσαῦ, ἐρ. 38,2.

Θ

Θάμαρ, ἐρ. 31,2.
 Θεοτόκος, ἐρ. 35,26.

Ι

Ἰακώβ, ἐρ. 30,2,4,6, 38,3,11,29, 88,1,
 150,2.
 Ἰάκωβος, ἐρ. 191,3,26,32.
 Ἰεζάβελ, ἐρ. 32,10.
 Ἰεζεκιήλ, ἐρ. 116,6, 141,2, Α,83,4.
 Ἰεμινί, ἐρ. 172,5.
 Ἰερεμίας, ἐρ. 55,11.
 Ἰεριχώ, ἐρ. 82,2,6.
 Ἰεροσόλυμα, ἐρ. 143,4,11. βλ. Ἰερουσα-
 λήμ.

Ἱερουσαλήμ, ἐρ. 16,4,13. βλ. Ἱεροσόλυμα.

Ἱεφθάε, ἐρ. 33,2,56,15.

Ἰησοῦς (ὁ τοῦ Ναυῆ), ἐρ. 15,3, 82,4, 174,2,7.

Ἰησοῦς (Χριστός), ἐρ. 1,7, 15,8, 29,35, 31,5, 48,19, 59,6, 64,12, 68,13, 92,25, 119,6, 135,6, 139,12, 157,6, 184,14, 191,2, 192,3, Α,6,7, Α,25,158, Α,78,16, Β,9,6, Β,18,10. βλ. καὶ Χριστός.

Ἰόππη, ἐρ. 184,2,6.

Ἰορδάνης, ἐρ. 55,2, Β,8,7.

Ἰούδας, ἐρ. 31,2.

Ἰωάννης (ὁ Εὐαγγελιστής), ἐρ. 138,6, 191,3,26,36, 195,2.

Ἰώβ, ἐρ. 48,39, 65,6, 83,9, 128,5, 135,2, Α,68,17.

Ἰωνᾶς, ἐρ. 184,2,5.

Ἰωσήφ, ἐρ. 25,2,6,8,14, 65,6, 83,7, 139,11.

Κ

Καΐν, ἐρ. 59,10, 77,2,5,11,16.

Καῖσαρ, ἐρ. 89,9.

Κανά, ἐρ. 35,2,5.

Κλεόπας, ἐρ. 152,7.

Κριταί, ἐρ. 41,2.

Κύριλλος (ὁ Ἀλεξανδρείας), ἐρ. 32,2.

Λ

Λάμεχ, ἐρ. 78,2,6,11,16.

Λευΐτης, ἐρ. 41,2.

Λίβανος, ἐρ. 132,2ε.

Λουκᾶς, ἐρ. 119,4, 143,208, 191,13.

Λώτ, ἐρ. 39,3.

Μ

Μαδιάμ, ἐρ. 80,12ε.

Μαδιηναῖος, ἐρ. 80,3,122.

Μάξιμος τίτος

Μαρία, ἐρ. 50,3. βλ. Θεοτόκος

Μάρκος, ἐρ. 190,5.

Ματθαῖος, ἐρ. 190,5.

Μελχισεδέκ, ἐρ. 6,3,917, 7,10,11.

Μωαβίτης, ἐρ. Α,78,2,5.

Μωσῆς, ἐρ. 47,2, 92,20, 112,10, 192,5, 193,2. βλ. Μωυσῆς.

Μωυσῆς, ἐρ. 1,11, 9,3,25, 118, 40,11, 59,15, 73,1529, 122,2ε., 155,3, 192,2,17, 193,13, Α,83,3. βλ. Μωυσῆς.

Ν

Ναβουθέ, ἐρ. 32,2,5,9.

Ναβουχοδονόσορ, ἐρ. 16,4,13,15, 163,7,19.

Ναδάβ, ἐρ. 73,19, 152,2.

Ναυῆ (Ἰησοῦς ὁ τοῦ), ἐρ. 15,3, 174,2.

Νικόδημος, ἐρ. 188,2.

Νινευή, ἐρ. 184,11.

Νόμβα, ἐρ. 49,10,12.

Νύσσα. βλ. Γρηγόριος (ὁ Νύσσης).

Νῶε, ἐρ. 59,11, 92,19, 181,8, Α,81,5.

Π

Παραλειπομένων, ἐρ. 161,3.

Παρουΐαι, ἐρ. 34,2, 51,2, 58,2, 64,2, 149,2, Α,27,2.

Παῦλος, ἐρ. 119,3,6,13,15,18,20, 129,4, 143,3,10, 144,2, 182,3 βλ. Ἀπόστολος.

Πεντηκοστή, ἐρ. 5,3, 10,4, 143,4,8,10.

Πέτρος, ἐρ. 18,3,8, 75,12, 78,19, 116,2, 191,3,26,28,30, 192,3,11, Α,12,2,5,9, Α,37,2 βλ. Σίμων.

Πράξεις, ἐρ. 116,2, 117,2, 119,2, 143,2, 182,2.

Ρ

Ραχήλ, ἐρ. 30,3.

Ρεμμών, ἐρ. 41,32,40.

Ρωμαῖος, ἐρ. 111,2, 144,2,6,7,10.

Σ

Σάββε, ἐρ. 169,2,9.

Σαμψών, ἐρ. 47,22, 67,2,4,5,17, 68,2,5,8,14.

Σαούλ, ἐρ. 3,3, 49,7, 109,16.

Σάρρα, ἐρ. 80,4,7,104, 146,14.

Σενναάρ, ἐρ. 2,2,6,8.

Σιγώρ, ἐρ. 39,16,17.

Σίμων, ἐρ. 191,29 βλ. Πέτρος.

Σινᾶ, ἐρ. 73,2,5.

Σιών, ἐρ. Β,8,3,5.

Σόδομα, ἐρ. 6,13, 39,25, 47,3,8.

Σοδομίτης, ἐρ. 6,16.

Σοδομικὸς, ἐρ. 99,2,11.
 Σολομών, ἐρ. 114,12.
 Σουμανίτις, ἐρ. 11,2,5.
 Σύρος Δωήκ (ὁ Σύρος) βλ. Δωήκ.

Τ

Ταρσός, ἐρ. 144,9.
 Τιμόθεος, ἐρ. 42,2.
 Τύρος, ἐρ. Α,33,2

Φ

Φαραώ, ἐρ. 122,3,9,11, 139,2,5.
 Φαρισαῖος, ἐρ. 89,3,7.

Χ

Χάμ, ἐρ. Α,81,2.

Χαναάν, ἐρ. Α,81,2,6,15.
 Χαναναῖος, ἐρ. 168,15.
 Χουῖσι, ἐρ. 172,25.
 Χριστός, ἐρ. 1,7, 7,3, 15,7, 17,36,
 21,3,6,7,9,10, 29,35,38, 30,17,, 31,5 ,
 32,5,8, 41,38, 59,6, 60,3, 64,12, 68,5,13,
 80,60, 84,11, 97,7, 113,2, 116,21,
 118,6, 135,7, 139,12, 157,6, 159,9
 173,13,16, 184,14, Α,4,3,6, Α,6,7 ,
 Α,34,2,4, Α,81,9, Β,9,6, Β,18,10. βλ.
 Ἰησοῦς.

Χρυσόστομος, ἐρ. 119,11.
 Χωρήβ, ἐρ. 73,2,5.

Ψ

Ψαλτήριον, ἐρ. 148,2.

3. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

ἀβούλητος, ἐρ. 163.
 ἀβροδίαιτος, ἐρ. 41.
 ἄβυσσος, ἐρ. 101.
 ἀγαθός, ἐρ. 19, 34, 35, 38, 42, 46, 62,
 84, 91, 99, 102, 106, 121, 123, 131,
 132, 134, 137, 140, 141, 159, 168,
 180, Α,10, Α,36, Α,68, ΑΣ,78, Β,6.
 ἀγαθότης, ἐρ. 191, Γ,1. σ. 350, 356,
 382
 ἀγαλλιῶμαι, ἐρ. 138, 186.
 ἀγαλλίασις, ἐρ. 138.
 ἀγαπῶ, ἐρ. 38, 102, 138, 191.
 ἀγάπη, ἐρ. 17, 128, 138, 183, 191, Α,1,
 Α,10, Α,28,
 ἀγγελικὸς, ἐρ. 142, 175, Α,2.
 ἄγγελος, ἐρ. 14, 36, 39, 53, 80, 88, 99,
 133, Α,83.
 ἀγέννητος, ἐρ. 104.
 ἀγιασμός, ἐρ. 17.
 ἅγιος, ἐρ. 4, 5, 13, 17, 32, 39, 45, 50, 56,
 60, 61, 80, 81, 93, 95, 102, 104, 105,
 107, 113, 126, 129, 129, 136, 137,
 152, 163, 180, 183, 188, 190, 191,
 Α,α,10, Α,28, Α,67, Α,81, Β,7, Β,8,
 Β,9, Β,14.
 ἀγνίζω, ἐρ. 73, 148.

ἀγνοῶ, ἐρ. 101, 110, Α,67.
 ἄγνοια, ἐρ. 20, 29, 118, 132, 139, 151,
 Α,5, Α,37, Α,67.
 ἄγνός, ἐρ. 138, 148.
 ἀγνωσία, ἐρ. 26, 73, Α,37. σ. 366.
 ἄγνονος, ἐρ. 49.
 ἀγρυπνέω, ἐρ. 114, Α,72.
 ἀγρυπνία, ἐρ. 90, 150, Α, 17.
 ἀγχίστροφος, ἐρ. 120.
 ἀγχιστεία, σ. 356.
 ἀγωγή, ἐρ. 90, 134.
 ἀγωνιστικὸς, ἐρ. 126, 190.
 ἀδελφή, ἐρ. 78.
 ἀδελφός, ἐρ. 25, 40, 63, 78, 118, Α,9,
 ἕδης, ἐρ. 57, 184, Α,37.
 ἀδιάβλητος, ἐρ. 18, 53, Α,67.
 ἀδιαίρετος, ἐρ. Α,69.
 ἀδιάλειπτος, ἐρ. 129.
 ἀδικῶ, ἐρ. 122.
 ἀδικία, ἐρ. 122, 140. σ. 350, 352.
 ἄδικος, ἐρ. Α,81.
 ἄζυμος, ἐρ. 80.
 ἀθανασία, ἐρ. 19, Γ,1.
 ἀθάνατος, ἐρ. 28.
 ἀθεῖα, ἐρ. 59, 189, Β,23.
 ἄθεος, ἐρ. 40.
 ἄθλιος, ἐρ. 147.

- ἄθυμος, ἐρ. Α, 1.
 ἄιδιος, ἐρ. Β, 9.
 αἶμα, ἐρ. 13, 17, 23, 25, 50, 72, 79, 122, Α, 28, Α, 79.
 αἰμόρροια, ἐρ. 97.
 αἰνέω, ἐρ. Α, 71.
 αἰνιγμα, ἐρ. 92, Α, 27.
 αἰνίττομαι, ἐρ. 43, 80, Α, 33, Α, 35.
 αἰπόλος, ἐρ. 8.
 αἴρεσις, ἐρ. 42.
 αἰρετικός, ἐρ. 40.
 αἰσθάνομαι, ἐρ. 169.
 αἰσθησις, ἐρ. 9, 16, 17, 25, 29, 34, 35, 39, 41, 43, 44, 49, 68, 69, 71, 78, 80, 82, 114, 116, 122, 124, 137, 147, 150, 155, 165, 174, 180, 191, 193, Α, 68, Β, 23.
 αἰσθητικός, ἐρ. 25.
 αἰσθητός, ἐρ. 5, 9, 16, 17, 21, 34, 39, 43, 44, 48, 53, 63, 68, 71, 80, 82, 92, 114, 116, 117, 118, 122, 155, 158, 159, 164, 165, 171, 174, 176, 191, 193, Α, 2, Α, 30, Α, 72.
 αἰσχροός, ἐρ. 139.
 αἴτησις, ἐρ. 168.
 αἰτία, ἐρ. 22, 64, 105, 118, 169, 188.
 αἰτιατός, ἐρ. 190.
 αἴτιος, ἐρ. 35, 44, 64, 161, 190, Α, 34.
 αἰών, ἐρ. 19, 57, 81, 82, 94, 121, 122, 138, 159, 161, 180, 189, Α, 10, Α, 78.
 αἰώνιος, ἐρ. 99, 141, 173, 190, Α, 28.
 ἀκαθαρσία, ἐρ. 2.
 ἀκάθαρτος, ἐρ. 23, 37, 39, 40, Α, 79.
 ἄκανθα, ἐρ. 17, 48, 95, 131.
 ἀκατάληπτος, ἐρ. 14, 101.
 ἀκαταληψία 101.
 ἀκενόδοξος, ἐρ. 90, Α, 1.
 ἀκινησία, ἐρ. 191.
 ἀκμαιοτής, ἐρ. 139.
 ἀκοή, ἐρ. 100, 104.
 ἀκοίμητος, ἐρ. 99.
 ἀκόλαστος, ἐρ. 27, 85.
 ἀκόλουθος, ἐρ. 29.
 ἀκούσιος, ἐρ. 34, 137, 194, Α, 68.
 ἀκουστικός, ἐρ. 102.
 ἀκούω, ἐρ. 3, 5, 17, 46, 104, 116, 119, 145, 161, 164, 166, 178, 188, 189.
 ἀκραιφνής, ἐρ. 35.
 ἄκρατος, ἐρ. 103.
 ἀκρίβεια, ἐρ. 94.
 ἀκριβής, ἐρ. 90, 107.
 ἄκριτος, ἐρ. 102, Α, 1.
 ἀκτημοσύνη, ἐρ. Α, 1.
 ἀλαζονεία, ἐρ. 41.
 ἀλγύνω, ἐρ. 99.
 ἀλείφω, ἐρ. 70, 170.
 ἀλήθεια, ἐρ. 48, 61, 113, 115, 118, 121.
 ἀληθεύω, ἐρ. 181.
 ἀληθής, ἐρ. 105, 121, 139, Α, 36.
 ἀληθινός, ἐρ. 68, 139, Α, 45.
 ἀλλαγή, ἐρ. Α, 72.
 ἄλλαγμα, ἐρ. 156.
 ἀλλάσσω, ἐρ. Α, 72.
 ἀλληγορία, ἐρ. 90, Α, 81.
 ἀλλοίωσις, ἐρ. Α, 36. σ. 364.
 ἀλλοιωτός, ἐρ. 187.
 ἀλλότριος, ἐρ. 152, 168.
 ἀλλόφυλος, ἐρ. 67, 68, 80, 164.
 ἀλμώδης, ἐρ. 39, 94.
 ἀλογία, ἐρ. 47, 73, 95, 159.
 ἀλόγιστος, ἐρ. 73.
 ἄλογος, ἐρ. 24, 73, 87, Α, 25.
 ἄμαρτάνω, ἐρ. 29, 78, 118, 157, 158, 159, 189, Α, 5, Α, 11, Α, 37, Α, 68, Α, 77.
 ἄμαρτημα, ἐρ. 96, 103, 151, 189, 193, Α, 10, 1, 37. σ. 378, 378.
 ἄμαρτία, ἐρ. 9, 10, 18, 19, 41, 47, 54, 63, 63, 68, 70, 78, 79, 80, 91, 97, 99, 103, 107, 118, 137, 148, 159, 162, 175, 187, 189, 193, 195, Α, 3, Α, 3, Α, 28, Α, 31, Α, 37, Α, 45, Α, 68, Α, 72, Α, 81. σ. 368, 372, 378, 380-384.
 ἄμαρτωλός, ἐρ. 99, 111, 118, 134. σ. 358.
 ἀμείωτος, ἐρ. 48.
 ἀμέλεια, ἐρ. 146.
 ἀμελῶ, ἐρ. 34, 145, 148.
 ἀμετάθετος, ἐρ. 39.
 ἀμετακίνητος, ἐρ. 191.
 ἀμετανόητος, ἐρ. 175.
 ἀμετρία, ἐρ. 27.
 ἀμνησικακία, ἐρ. Α, 1.
 ἀμνός, ἐρ. 17, 122.

- ἀμόρφωτος, ἐρ. 28.
 ἄμπελος, ἐρ. 47, 180.
 ἄμπελών, ἐρ. 32, 102, 127, 131, 183.
 ἄμυνα, ἐρ. 23, 24, 47.
 ἄμωμος, ἐρ. 84.
 ἀναβαίνω, ἐρ. 17, 64, 80, 88, 112, 182,
 ἀνάβασις, ἐρ. 164.
 ἀναβλάστησις, ἐρ. 10.
 ἀναγέννησις, σ. 370.
 ἀναγκαῖος, ἐρ. 5, 9, 189.
 ἀνάγνωσις, ἐρ. 46.
 ἀναγωγή, ἐρ. 8, 29, 30, 38, 44, 77, 122,
 162, 178, A,35.
 ἀνάδυσις, ἐρ. 115.
 ἀνάθεμα, ἐρ. 82, A,4.
 ἀναιδής, ἐρ. 140.
 ἀναίρεσις, ἐρ. 41, 169, 171.
 ἀναιρέτης, ἐρ. 118.
 ἀναιρετικός, ἐρ. 17.
 ἀναιρέω, ἐρ. 32, 41, 68, 69, 80, 122,
 155, 164, A,12.
 ἀναισθησία, ἐρ. 137.
 ἀναίσθητος, ἐρ. A,68.
 ἀναίτιος, ἐρ. 19, 99.
 ἀνακαθαίρω, ἐρ. 9, 26.
 ἀνακεφαλαιοῦμαι, ἐρ. 53, 64, 142.
 ἀνάλαβος, ἐρ. A,68.
 ἀνάληψις, ἐρ. 64, 142.
 ἀναλογίζομαι, ἐρ. 99.
 ἀναλωτικός, ἐρ. 158.
 ἀναμαρτήτως, ἐρ. 3.
 ἀναμένω, ἐρ. Γ,1.
 ἀναμιμνήσκω, ἐρ. 80.
 ἀνάμνησις, ἐρ. 108.
 ἀναντίρρητος, ἐρ. 84.
 ἀνάξιος, ἐρ. 90.
 ἀνάπαυσις, ἐρ. 98, 110, 149.
 ἀναπαύω, ἐρ. 47.
 ἀναπνευστικός, ἐρ. 102.
 ἀναρχία, ἐρ. 78.
 ἀνάστασις, ἐρ. 1, 5, 19, 21, 45, 64, 115,
 187, 190, A,71, A,72. σ. 364, 384.
 ἀνασφάζω, ἐρ. 60, 168.
 ἀνατολή, ἐρ. 2, 17, 44, 80.
 ἀνατροπή, ἐρ. 32.
 ἀνδρεία, ἐρ. 169, 170.
 ἀνδρεῖος, ἐρ. 98.
 ἀνεκκάλητος, ἐρ. 129.
 ἀνεμόφθορος, ἐρ. 139.
 ἀνεन्दύαστος, ἐρ. 145, 182.
 ἀνενεργησία, ἐρ. A,72.
 ἀνεέργητος, ἐρ. 9, 114, 118, 174, A,72.
 ἀνεξικακία, ἐρ. A,1.
 ἀνεπίμικτος, ἐρ. 156.
 ἄνεσις, ἐρ. 52.
 ἀνεύθυνος, ἐρ. A,31.
 ἀνήκοος, ἐρ. 166.
 ἀνήμερος, ἐρ. 23.
 ἀνθρακιά, ἐρ. 45.
 ἄνθραξ, ἐρ. 66, A,27.
 ἀνθρωπαρέσκεια, ἐρ. 91.
 ἀνθρώπειος, ἐρ. 11, 28, 45, 64, A,67.
 ἀνθρώπινος, ἐρ. 22, 84, 87, 90, 142,
 190, 194, A,11, A,67, B,18.
 ἄνθρωπος, ἐρ. 9, 11, 14, 17, 18, 20, 28,
 35, 36, 43, 44, 61, 62, 64, 70, 76, 90,
 94, 98, 107, 113, 116, 118, 119, 120,
 12, 125, 140, 147, 157, 159, 180,
 181, 184, 189, 190, 191, A,5, A,6,
 A,25, A,37, A,68, A,81, B,23, Γ,1.
 ἀνθρωπότης, ἐρ. 54, 120, 132, 190.
 ἄνισος, ἐρ. 13.
 ἄνισότης, ἐρ. 127.
 ἄνοδος, ἐρ. 80.
 ἀνοησία, ἐρ. 73.
 ἀνόητος, ἐρ. 40.
 ἀνομέω, ἐρ. A,3.
 ἀνομία, ἐρ. A,3.
 ἀνόνητος, ἐρ. 48.
 ἀνοχή, ἐρ. A,33.
 ἀντεξέτασις, ἐρ. A,10.
 ἀντιληπτικός, ἐρ. 43, 92.
 ἀντιστροφή, ἐρ. 104, 164.
 ἀντίτυπος, ἐρ. 9.
 ἀντίχριστος, σ. 356.
 ἀνυπαρξία, σ. 384.
 ἀνύπαρκτος, ἐρ. 173.
 ἀνυπαρξία, ἐρ. 159.
 ἀνυπερήφανος, ἐρ. A,1.
 ἀνυπόστατος, ἐρ. 9.
 ἄξια, ἐρ. 103, 138.
 ἄξινη, ἐρ. 55.

- ἄξιος, ἐρ. 28, 61, 73, 90, 99, 180.
 ἄορατος, ἐρ. 80, Γ, 1.
 ἀοργησία, ἐρ. Α, 1.
 ἀπαγορεύω, ἐρ. 23, 38, 143, 156, Α, 78.
 ἀπάγω, ἐρ. 158.
 ἀπάθεια, ἐρ. 10, 29, 48, 61, 90, 127, 154, 167, 170, 177, Γ, 1. σ. 384.
 ἀπαλλαγὴ, ἐρ. 10.
 ἀπαλλάσσω, ἐρ. 10.
 ἀπαλός, ἐρ. 122.
 ἀπαράδεκτος, ἐρ. 128.
 ἀπαρόδευτος, ἐρ. 128, 191.
 ἀπαρχή, ἐρ. 21, 92.
 ἀπατῶ, ἐρ. 9, 113.
 ἀπάτη, ἐρ. 29, 30, 67, 99, 191, Α, 5, Α, 68. σ. 366, 368.
 ἀπείθεια, ἐρ. 111.
 ἀπειθής, ἐρ. 11, 121.
 ἀπεικόνισμα, ἐρ. 13.
 ἀπειλῶ, ἐρ. 16, 106, 141, 181.
 ἀπειλή, ἐρ. 141, Α, 33.
 ἀπελέκτητος, ἐρ. 15.
 ἀπερίσπαστος, ἐρ. Α, 1.
 ἀπέριτος, ἐρ. 15, 38.
 ἀπήχημα, ἐρ. 119.
 ἀπιστεῖν, ἐρ. 35.
 ἀπιστία, ἐρ. 35, 168, 189, Α, 4. σ. 358, 364.
 ἀπιστος, ἐρ. 40.
 ἀπλετος, ἐρ. 187.
 ἀπληκτος, ἐρ. 48.
 ἀπλήρωτος, ἐρ. 2.
 ἀπλοῦς, ἐρ. 13, 15, 73, 104, 168.
 ἀπόβλητος, ἐρ. 80.
 ἀπογινώσκω 93.
 ἀπόγνωσις, ἐρ. 91, 94, 182.
 ἀπόδειξις, ἐρ. 136.
 ἀποδεσμεῖν, ἐρ. 48, 76.
 ἀποδιδόναι, ἐρ. 6, 18, 46, 52, Α, 31.
 ἀποδιώκειν, ἐρ. 34, 109.
 ἀποθνήσκειν, ἐρ. 29, 113, 118, 148, 190, Α, 12, Α, 28.
 ἀποκαλυπτικός, ἐρ. 35.
 ἀποκάλυψις, ἐρ. 35, 159.
 ἀπόκαρσις, ἐρ. Α, 68.
 ἀποκατάστασις, ἐρ. 19.
 ἀποκείρω, ἐρ. Α, 68.
 ἀποκρίνομαι, ἐρ. 78, 192, Α, 69.
 ἀπόκρισις, ἐρ. 71, 80.
 ἀποκρούω, ἐρ. 194.
 ἀπολαμβάνω, ἐρ. 19, 55, 99, 159, 190.
 ἀπόλαυσις, ἐρ. 44, 46, 82, 93, 99, 124, 138, 147.
 ἀπόλλυμι, ἐρ. 20, 29, 31, 69, 113, 129, ἀπολογοῦμαι, ἐρ. 189.
 ἀπονεμητικός, ἐρ. 48, 187.
 ἀπονέμω, ἐρ. 17, 29, 41, 89, 136, 142, ἀποπέμπω, ἐρ. 64.
 ἀποπλύνω, ἐρ. 137.
 ἀποποιητικός, ἐρ. 103.
 ἀπορία, ἐρ. 189.
 ἄπορος, ἐρ. 93, 95, 104, 191.
 ἀποστάτης, ἐρ. Α, 28.
 ἀποστεγάζω, ἐρ. 11, 41, 68, 168, 169.
 ἀποστολικός, ἐρ. 117, Α, 72.
 ἀπόστολος, ἐρ. 5, 15, 45, 75, 81, 90, 116, 144, 190, Α, 12.
 ἀποστρέφω, ἐρ. Α, 33.
 ἀποστροφή, ἐρ. Β, 84.
 ἀποταγή, ἐρ. Α, 45.
 ἀποτέλεσμα, ἐρ. 107.
 ἀποτελέω, ἐρ. 4, 17, 49, 61, 80, 164, 176, Β, 18.
 ἀπότομος, ἐρ. 103.
 ἀποτυγχάνω, ἐρ. 145.
 ἀποτυχία, ἐρ. 99, 191.
 ἀπόφασις, ἐρ. 73, 190.
 ἀποφάσκω, ἐρ. 191.
 ἀποφυγή, ἐρ. 94.
 ἀποχή, ἐρ. 90, 193.
 ἄπρακτος, ἐρ. 64, 100, 170.
 ἀπραξία, ἐρ. 34, 84, 114.
 ἀπρόσιτος, ἐρ. 190.
 ἀπρόσφορος, ἐρ. Α, 45.
 ἄπυρος, ἐρ. 65.
 ἀπῶλεια, ἐρ. Α, 35.
 ἀργῶ, ἐρ. 48, 190.
 ἀργία, ἐρ. 34, 159.
 ἀργύριον, ἐρ. 139, 148.
 ἄργυρος, ἐρ. 137, 148, 159.
 ἀρετή, ἐρ. 4, 5, 9, 17, 19, 25, 27, 28, 29, 35, 41, 43, 46, 48, 49, 52, 5, 60,

- 67, 71, 73, 80, 84, 87, 88, 90, 91, 92, ἄτρεπτος, ἐρ. 191.
 94, 95, 97, 114, 116, 137, 145, 146, ἀτρεψία, ἐρ. 191. σ. 350.
 155, 156, 158, 159, 162, 164, 165, ἄτρωτος, ἐρ. 48.
 167, 168, 169, 174, 183, 184, 187, ἄτυφος, ἐρ. 80, Α,1.
 190, 191, 192, Α,1, Α,10, Α,29, αὐγή, ἐρ. 16.
 Α,30, Α,35, Α,67, Α,68, Α,78, Α,79, αὖλος, ἐρ. 38.
 Β,7, Γ,1. σ. 352, 356, 364, 368, 372, αὖξησις, ἐρ. 127.
 374, 376, 380, 386. αὐτεξούσιος, ἐρ. 21, Γ,1.
 ἀρκος, ἐρ. 3, 147, 164. αὐτεπάγγελτος, ἐρ. 137.
 ἀρμόδιος, ἐρ. 106, 168. αὐτονομία, ἐρ. 93.
 ἀρμονία, ἐρ. 94. αὐτόπτης, ἐρ. 162.
 ἀρπαγή, ἐρ. 122. ἀφαίρεσις, ἐρ. 190.
 ἀρπάζω, ἐρ. Α,10. ἀφανής, ἐρ. Α,68.
 ἀρραβών, ἐρ. Β,9. ἄφατος, ἐρ. 45, 59, 157.
 ἄρτος, ἐρ. 13, 92, 145, 185. ἀφελής, ἐρ. 75.
 ἀρχέκακος, ἐρ. 9, Α,28. ἄφεις, ἐρ. 102, 189.
 ἀρχή, ἐρ. 18, 41, 62, 64, 80, 87, 92, 94, ἀφή, ἐρ. Α,79.
 107, 113, 116, 191, Α,6, -ἐξαρχῆς. ἀφθαρσία, ἐρ. 19, 110, Α,70, 72, Γ,1. σ.
 ἀρχιτρίκλιος, ἐρ.35. 364
 ἄρχω, ἐρ. 12, 44, 52, 56, 67, 76, 80, 84, ἄφθαρτος, ἐρ. 190, 191.
 109, 121, 154, 174, 187, 189. ἄφθονος, ἐρ. Α,1, Α,11.
 ἀσέβεια, ἐρ. 59, Α,33, Α,37. ἀφιερῶ, ἐρ. 29.
 ἀσεβής, ἐρ. 122. ἀφιλάργυρος, ἐρ. Α,1.
 ἀσθένεια, ἐρ. 54. ἀφορμή, ἐρ. 105.
 ἀσθενής, ἐρ. 84. ἀφρόνως ἐρ. 43.
 ἄσιτος, ἐρ. 193. ἄφρων, ἐρ. 40, 157.
 ἀσκῶ, ἐρ. 183. ἄφυρτος, ἐρ. 136.
 ἄσκησις, ἐρ. 20, 30, 52, 80, 80, 84, 90, ἀφφώ, ἐρ. Α,7.
 94, 97, 127, 140, 150, 151, 185. ἀχαριστέω, ἐρ. 189.
 ἀσκητής, ἐρ. 192. ἀχαριστία, ἐρ. 189.
 ἀσπίς, ἐρ. 101. ἀχλύς, ἐρ. 26.
 ἀσσάριον, ἐρ. Α,6. ἄχρηστος, ἐρ. 48.
 ἀστασίαστος, ἐρ. 187. ἄχρονος, ἐρ. 127.
 ἀστεῖος, ἐρ. Α,35. ἀχώριστος ἐρ. Α,69.
 ἀστοχία, ἐρ. 47. ἀψευδής, ἐρ. 189.
 ἀστραπή, ἐρ. 73. ἄψυχος, ἐρ. Α,8
- B
- βάθος, ἐρ. 19, 76, 175.
 βαπτίζω, ἐρ. 4, 115, Α,70.
 βάπτισμα, ἐρ. 80, 95, 115, 187, Β,8, Β,9.
 βαπτιστής, ἐρ. 55.
 βάρος, ἐρ. 34.
 βασανίζω, ἐρ. 99.
 βασιλεία, ἐρ. 36, 56, 72, 180, 190, Β,18.
 βασιλεύς, ἐρ. 6, 20, 58, 109, 165, 191.

- βασιλεύω, ἐρ. 16.
 βασιλικός, ἐρ. 184.
 βάσιμος, ἐρ. Α,36.
 βάσις, ἐρ. 48, 190.
 βαστάζω, ἐρ. 65, 98.
 βάτος, ἐρ. Α, 83.
 βδελυκτός, ἐρ. 27.
 βδελύττομαι, ἐρ. 71.
 βέλος, ἐρ. 121.
 βιβλίον, ἐρ. 117.
 βίβλος, ἐρ. 79.
 βίος, ἐρ. 18, 20, 30, 37, 40, 45, 70, 75,
 94, 96, 100, 127, 137, 139, 159, 168,
 177, 184, 185, 188, 189, 195, Α,45.
 βλαβερός, ἐρ. 8.
 βλάπτω, ἐρ. 164.
 βλασφημέω, ἐρ. 189.
 βλασφημία, ἐρ. 189.
 βλάσφημος, ἐρ. 164.
 βόσκω, ἐρ. 49.
 βόστρυχος, ἐρ. 67.
 βουλή, ἐρ.
 βούλημα, ἐρ. 151.
 βούλησις, ἐρ. Α,82.
 βούς, ἐρ. 17, 95, 125, 139, 177.
 βρώσις, ἐρ. 45, 116, 177, 180.
 βύρσα, ἐρ. 48.
 βύσσος, ἐρ. 137.
- Γ
- γάλα, ἐρ. 17.
 γαμικός, ἐρ. 183.
 γάμος, ἐρ. 27, 35, 125, 183, Α,.
 γαστήρ, ἐρ. 14, Α,68.
 γαστριμαργία, ἐρ. 2, 37, 41, 43, 80, 125,
 126, 194.
 γαστρίμαργος, ἐρ. 126.
 γέεννα, ἐρ. 40.
 γενεά, ἐρ. 39, 59, 181, Α,31, Α,78, Β,23.
 γενεαλογία, ἐρ. 12.
 γενεσιουργός, ἐρ. 105.
 γένεσις, ἐρ. 17, 38, 176, Α,81.
 γένημα, ἐρ. 180.
 γεννάω, ἐρ. 4, 25, 27, 30, 33, 38, 80,
 104, 113, 113, 126, 144, Α,3, Α,3,
 γέννημα, ἐρ. 104, 122.
 γέννησις, ἐρ. 104, 113, 192.
 γεννητικός, ἐρ. 54.
 γεννητός, ἐρ. 36, 195.
 γένος, ἐρ. 22, 144, 183, Α,81.
 γῆ, ἐρ. 2, 17, 29, 30, 35, 37, 53, 64, 80,
 80, 82, 83, 87, 122, 126, 142, 148,
 187, Α,71.
 γῆϊνος, ἐρ. 5, 80, 82, 84, 176.
 γηογραφεύς, ἐρ. 122.
 γίγας, ἐρ. 186.
 γινώσκω, ἐρ. 9, 20, 22, 29, 38, 43, 44,
 60, 63, 68, 105, 121, 184, 188, Α,2,
 Α,45, Α,67.
 γλίσχος, ἐρ. 18, 37.
 γλισχρότης, ἐρ. 45.
 γλυκαίνω, ἐρ. 8, 141.
 γλυκύς, ἐρ. 47.
 γλυπτός, ἐρ. 79.
 γλώσσα, ἐρ. 2, 5, 82, 124, 142, Α,2.
 γνόφος, ἐρ. 73, 112.
 γνώμη, ἐρ. 108, 164, Γ,1.
 γνώρισμα, ἐρ. 4, Γ,1.
 γνώσις, ἐρ. 2, 9, 17, 21, 25, 26, 27, 29,
 30, 31, 35, 36, 39, 42, 43, 44, 47, 49,
 53, 61, 63, 64, 66, 68, 70, 71, 73, 76,
 80, 80, 87, 88, 95, 105, 110, 112,
 119, 121, 126, 129, 12, 137, 139,
 142, 145, 146, 147, 153, 158, 159,
 164, 166, 167, 168, 185, 187, 191,
 192, Α,11, Α,27, Α,35, Α,36, Β,6,
 Β,23. σ. 368. 372. 382.
 γνωστικός, ἐρ. 29, 35, 58, 76, 119, 185.
 γνωστός, ἐρ. 44.
 γοητεύω, ἐρ. 100.
 γόνος, ἐρ. 64.
 γόνυ, ἐρ. 143.
 γονυκλισία, ἐρ. 143.
 γράμμα, ἐρ. 8, 28, 38, 95, 100, 162, 191,
 192, Α,6, Α,81.
 γραμματικός, ἐρ. 126.
 γραπτός, ἐρ. 38, 39, 58, 118, 131, Β,23.
 Γραφή, ἐρ. 6, 38, 64, 78, 79, 107, 120,
 122, 151, 161, 181, 191, 193, Α,81,
 Γ,1. σ. 376.
 γραφικός, ἐρ. Α,71.
 γράφω, ἐρ. 4, 8, 15, 42, 47, 60, 67, 141,

- 158, 161, 180, 192, A,10, A,25, διαδοχή, έρ. 183.
 A,37, A,71, A,72, B,14. διάθεσις, έρ. 102, 120, 121, 127, 129,
 138, 161, A,5.
 γρηγόρησις, έρ. 2. διαθήκη, έρ. 22, 39.
 γυμνός, έρ. 148, A,72. διαίρεσις, έρ. 116.
 γυμνώω, έρ. A,68. δίαιτα, έρ. 41, A,45.
 γυνή, έρ. 7, 16, 20, 28, 57, 78, 125, 140, 169, 176, 183. δειωνίζω, έρ. 99.
 169, 176, 183. διακονέω, έρ. 133, A,35.
 Δ διακονία, έρ. A,35.
 δαιμονικός, έρ. 186, A,68. διάκονος, έρ. 113.
 δαιμόνιον, έρ. 189. διακρίνω, έρ. 35, 75.
 δαίμων, έρ. 5, 17, 37, 47, 52, 68, 80, 85, 89, 90, 94, 109, 118, 131, 161, 16, 79. σ. 380, 386. διάκρισις, έρ. 48, 89, 98, 158, 172.
 δάμαλις, έρ. 151. διακριτικός, έρ. 35.
 δαπανητικός, έρ. 66. διαμένω, έρ. 48, 138, 187, 193, A,68.
 δασύς, έρ. 38. διανόημα, έρ. 122.
 δέησις, έρ. A,71. διάνοια, έρ. 75, 77, 78, 109, 127, 188.
 δεικτικός, έρ. 121. διανομή, έρ. 127.
 δειλία, έρ. 80. σ. 356. διαπεράω, έρ. 77.
 δεκάνουμος, έρ. A,6. διαπηδάω, έρ. 17.
 δεκτικός, έρ. 90, 145, 188. διαπλάσσω, έρ. 50, 118.
 δέλεαρ, έρ. 157. διαπραγματεύομαι, έρ. 113.
 δένδρον, έρ. 30, 55, 87, 92, A,8, A,30. διαπρύσιος, έρ. 192.
 δεξιός, έρ. 17, 80, 80, 85, 172, 175, 179, 184. διαρρέω, έρ. 168.
 179, 184. διασαφέω, έρ. 9, 127.
 δέρμα, έρ. 137, A,68. διασάφησις, έρ. A,71.
 δερμάτινος, έρ. 71. διάσκεψις, έρ. 128.
 δεσμεύω, έρ. 122. διασφίζω, έρ. 111.
 δεσμός, έρ. 10, 163. διατειχίζω, έρ. 63.
 δεσπότης, έρ. 7, 18, 24, 111, 113, 129, 129. διατηρέω, έρ. 122, 136.
 δήλωσις, έρ. 7. διατρέφω, έρ. 185.
 δημιουργέω, έρ. 35, 79, 104, 120. διατρίβω, έρ. 187.
 δημιουργία, έρ. 35, 131, A,69. διαφανής, έρ. 137, 148, 159.
 δημιουργικός, έρ. 103. διαφέρω, έρ. 192.
 δημιουργός, έρ. 19, 44, 49, 64, 99, 120, 131, 191, A,68. διαφεύγω, έρ. 30, 39, 170.
 131, 191, A,68. διαφθείρω, έρ. 80, 185.
 δηνάριον, έρ. 89, 183. διαφθορά, έρ. 9.
 διαβάλλω, έρ. 40, 99, A,45, A,67. διαφορά, έρ. 4, 25, 37, 136, 183.
 διαβολικός, έρ. 11, 95. διάφορος, έρ. 16, 30, 37, 47, 48, 64, 83,
 90, 97, 99, 113, 116, 120, 137, 183,
 διάβολος, έρ. 9, 20, 30, 67, 99, 122, 157, 161, 163, 187, 191, 194, A,4, 190, A,11, A,29, A,68, A,83.
 157, 161, 163, 187, 191, 194, A,4, A,28. σ. 366. 378. διαφυλάττω, έρ. 137.
 A,28. σ. 366. 378. διαφωνία, έρ. 119.
 διαγινώσκω, έρ. 117, 120, A,67. διάχυσις, έρ. 35.
 διάγνωσις, έρ. 159. διάψαλμα, έρ. 74.
 διαγνωστικός, έρ. 172. διδασκαλία, έρ. 3, 5, 17, 28, 29, 35, 42,
 74, 80, 86, 90, 92, 98, 100, 116, 117,

- 126, 137, 145, 155, 168, 175, 177,
178, 180, 182, 188, A,25. σ. 376.
διδάσκαλος, ἐρ. 79, 92, 107, 109, 145,
διδάσκω, ἐρ. 17, 20, 35, 42, 55, 63, 82,
100, 105, 124, A,25.
δίδραγμα, ἐρ. 18.
δίδυμος, ἐρ. 174.
διεγείρω, ἐρ. 10, 109, 154.
διελέγχω, ἐρ. 157, 158.
διεξαγωγή, ἐρ. A,82.
διερμηνεύω, ἐρ. 5.
δικαιοπραγέω, ἐρ. 118.
δίκαιος, ἐρ. 59, 101, 118, 122, A,4,
δικαιοσύνη, ἐρ. 8, 17, 36, 48, 73, 75,
187, A,11, A,36.
δικαιώω, ἐρ. 114,159.
δικαίωμα, ἐρ. 80.
δικαίωσις, ἐρ. 114.
δικαστήριον, ἐρ. 175, A,10.
δίκη, ἐρ. 5, 8, 9, 30, 34, 48, 50, 63, 65,
73, 75, 76, 78, 82, 96, 99, 112, 117,
151, 173, 187, 190, A,35.
διοίκησις, ἐρ. 17.
διορατικός, ἐρ. 30, 58.
διορθώω, ἐρ. 134.
διόρθωσις, ἐρ. 181.
διψήω, ἐρ. 68, 148, A,27.
διώκω, ἐρ. 90, 111, 161, A,68.
δόγμα, ἐρ. 63, 79.
δογματίζω, ἐρ. 63.
δοκιμάζω, ἐρ. 65, 153, 159.
δοκιμασία, ἐρ. 110, 153.
δοκιμαστικός, ἐρ. 148.
δοκίμιος, ἐρ. 148.
δολερός, ἐρ. 110.
δόλος, ἐρ. 67.
δόξα, ἐρ. 30, 31, 43, 61, 124, 134, 190,
A,12, A,72, B,18. σ. 370, 386.
δοξάζω, ἐρ. 48, 49, 190, A,68.
δόσις, ἐρ. 144.
δουλεύω, ἐρ. 138, 193.
δουλικός, ἐρ. 106.
δοῦλος, ἐρ. 64, 160, 19.
δουλόω, ἐρ. 2, 80.
δοχεῖον, ἐρ. 79.
δροσίζω, ἐρ. 163.
δρόσος, ἐρ. 80, B,8.
δύναμις, ἐρ. 9, 14, 17, 19, 34, 41, 44, 48,
57, 61, 66, 69, 73, 80, 92, 93, 96, 99,
102, 103, 104, 118, 126, 142, 147,
159, 169, 172, 175, 176, 190, 190,
191, 193, A,2, A,68, A,79, B,6.
δυναστεία, ἐρ. 137, 160, 186, A,68.
δυνατός, ἐρ. 5, 78, 80, 136, 138, 143,
148, 162.
δυσκίνητος, ἐρ. 37.
δωρεά, ἐρ. 188.
δωρέω, ἐρ. 61, A,28.
- E
- ἔαρ, ἐρ. 30.
ἐβδομάς, ἐρ. 10.
ἐβδοματικός, ἐρ. 41, 56, 82, 139, 161.
ἐβδομήκοντα, ἐρ. 73, 112, 127, 161.
ἐβδομηκοντάκις ἑπτὰ, ἐρ. 78.
ἐβδομος, ἐρ. 59, 92, 154.
ἐγείρω, ἐρ. 36, 114, 115, A,28, A,70.
ἐγκατάλειμμα, ἐρ. 123.
ἐγκατάλειψις, ἐρ. 17.
ἐγκλημα, ἐρ. 138.
ἐγκολπίζω, ἐρ. 137.
ἐγκοπή, ἐρ. 2.
ἐγκράτεια, ἐρ. 8, 29, 30, 46, 68, 90, 140,
151, A,1, A,27, A,68, B,18. σ. 354,
380.
ἐγκρατέω, ἐρ. A,68.
ἐγκρίνω, ἐρ. A,72.
ἐγρήγορος, ἐρ. 114.
ἐθνικός, ἐρ. 15, 68, 95.
ἔθνος, ἐρ. 15, 21, 31, 68, 69, 80, 116,
135, 168, 184, 185, B,18.
ἔθος, ἐρ. 13, 18.
εἶδησις, ἐρ. 108.
εἶδος, ἐρ. 5, 16, 30, 39, 47, 80, 90, 99,
104, 105, 108, 124, 137, 145, 146,
150, 164.
εἰδωλολατρία, ἐρ. 132, 185.
εἰδωλολάτρης, ἐρ. 40.
εἶδωλον, ἐρ. 30.
εἰδωλοποιέω, ἐρ. 30.
εἰκάζω, ἐρ. 5, 47.
εἰκασία, ἐρ. 47.

- εικονίζω, έρ. Γ,1.
 εικόνισμα, έρ. Γ,1.
 εικών, έρ. 18, 28, 105, 118, 190. Γ,1.
 ειλικρινής, έρ. 17, 38.
 ειρηνεύω, έρ. Α,69.
 ειρήνη, έρ. 48, 165, 187, Α,69.
 ειρηνικός, έρ. 105.
 ειρμός, έρ. 191.
 ειρξίς, έρ. Α,33.
 έκβασίς, έρ. 25, 83.
 έκβιάζομαι, έρ. 140.
 έκδικέω, έρ. 77, 78.
 έκδίκησις, έρ. 121. σ. 356.
 έκδιώκω, έρ. 33, 109, 168, 169.
 έκδοσις, έρ. Α,72.
 έκδοχή, έρ. 110.
 έκθηριώω, έρ. 109.
 έκθλίβω, έρ. 16.
 έκκλησία, έρ. 13, 15, 19, 31, 39, 92, 116, 124, 177, Α,69.
 έκλέγω, έρ. 27, 80, 107.
 έκπληκτος, έρ.6.
 έκπλήρωσις, έρ. 56.
 έκπορθέω, έρ. 169.
 έκπορνεύω, έρ. 31, 3.
 έκστατικός, έρ. 47, 180.
 έκτενης, έρ. 46, 140, 163.
 έλαιον, έρ. 43, 153.
 έλεγχος, έρ. 99, 152, 155.
 έλεέω, έρ. 111.
 έλεημοσύνη, έρ. 102, Α,1.
 έλεος, έρ. 129.
 έλεύθερος, έρ. 18.
 έλλάμπω, έρ. 39.
 έλλαμψίς, έρ. 73.
 έλλειψίς, έρ. 27, 184.
 έλληνικός, έρ. 75.
 έλπίζω, έρ. 19, 48, 60, 110, 190, 191.
 έλπίς, έρ. 48, 56, 61, 141, 163, 171, 191. σ. 360, 376, 378.
 έμμελής, έρ. 46.
 έμμένω, έρ. 18, 95.
 έμπαθής, έρ. 30, 126, 127, 154.
 έμπαιγμα, έρ. Α,68.
 έμπαίζω, έρ. 167.
 έμπαίκτης, έρ. 164.
 έμπορος, έρ. 94.
 έμπρησμός, έρ. 39.
 έμφανής, έρ. 121.
 έμφύσημα, έρ. 5.
 έναλλαγή, έρ. 128.
 ένανθρώπησις, έρ. 14, 185.
 έναντιότης, έρ. 191.
 έναπομένω, έρ. 44, 77.
 έναρετος, έρ. 51, 68, 86, 126, 169.
 έναρμόνιος, έρ. Α,71.
 ένδεής, έρ. 145.
 ένδημέω, έρ. 90.
 ένδημία, έρ. 180.
 ένδιαβάλλω, έρ. Α,9.
 ένδιάθετος, έρ. 104.
 ένδοξος, έρ. 90.
 ένδόσιμος, έρ. 103.
 ένδυμα, έρ. 97, Α,68, Β, 7.
 ένέργεια, έρ. 10, 28, 35, 38, 39, 41, 46, 56, 67, 69, 78, 79, 80, 99, 107, 121, 124, 174, 188, 189, 190, Α,31, Α,33, Α,45, Α,68, Α,81, Γ,1.
 ένεργέω, έρ. 5, 53, 77, 98, 131, 139.
 ένεργής, έρ. 190.
 ένεργός, έρ. 48.
 ένέχω, έρ. 29, 41, 75, 93, 176, 189.
 ένθεος, έρ. 86.
 ένθύμημα, έρ. 123.
 ένθύμιον, έρ. 123.
 ένιαυτός, έρ. 10.
 έννοέω, έρ. 44, 105.
 έννοια, έρ. 29, Α,81.
 έννοχος, έρ. 28, 63.
 ένσαρκος, έρ. 62, 113, 187.
 έντερον, έρ. Α,78.
 έντολή, έρ. 12, 18, 41, 49, 56, 63, 76, 80, 96, 103, 114, 142, 146, 148, 165, 166, 174, 178, 189, 191, Α,3, Α,78.
 ένυδρος, έρ. 37.
 ένύπνιον, έρ. 25, 80.
 ένυπόστατος, έρ. 136.
 ένωσις, έρ. 149, Α,67, Α,69.
 ένωτίζομαι, έρ. 30.
 ένώτιον, έρ. 30, 79.
 έξαγοράζω, έρ. Α,6.
 έξαγωγή, έρ. 122.

- ἐξαίρετος, ἐρ. 13.
 ἐξαμαρτάνω, ἐρ. Α,5.
 ἐξαπάτη, ἐρ. 30.
 ἐξασθενέω, ἐρ. 44.
 ἐξαφανίζω, ἐρ. 134, 137.
 ἔξαψις, ἐρ. 152.
 ἐξεγείρω, ἐρ. 114.
 ἐξεικονίζω, ἐρ. 28.
 ἐξετάζω, ἐρ. 38, 89, 105.
 ἐξέτασις, ἐρ. 189.
 ἐξήγησις, ἐρ. 119.
 ἔξις, ἐρ. 17, 28, 30, 35, 39, 41, 48, 49,
 77, 79, 87, 110, 126, 137, 168, 170,
 187, Α,12, Α,31, Α,33, Α,78, Α,81.
 σ. 360, 374.
 ἐξολισθαίνω, ἐρ. 191.
 ἐξομολογέομαι, ἐρ. 123.
 ἐξομολόγησις, ἐρ. 123. σ. 378.
 ἐξουδενώω, ἐρ. 48, 49.
 ἐξουδένωσις, ἐρ. 30.
 ἐξουδενωτής, ἐρ. 38.
 ἐξουσία, ἐρ. 35.
 ἐορτάζω, ἐρ. 10, 92, 123, 154.
 ἐορτή, ἐρ. 38, 92, 123.
 ἐπαγγελία, ἐρ. 12, 29, 30, 113, 125,
 141, 168.
 ἐπαγγέλλω, ἐρ. 106, 141.
 ἐπάγγελμα, ἐρ. 127.
 ἐπαγωγή, ἐρ. Α,37.
 ἐπαινετός, ἐρ. 129.
 ἐπαρσις, ἐρ. 161, Α,35.
 ἐπιβολή, ἐρ. 17, 122, 137, Α,7, Α,72.
 ἐπιβουλεύω, ἐρ. 94.
 ἐπίγειος, ἐρ. 63.
 ἐπιγινώσκω, ἐρ. 75, Α,45.
 ἐπίγνωσις, ἐρ. 19, 35, 57, 91, 99, 105,
 155, 168, Α,5.
 ἐπίδειξις, ἐρ. 35.
 ἐπιδημία, ἐρ. 60, 62, 11, 142.
 ἐπιζητέω, ἐρ. 109, Α,12.
 ἐπιθυμέω, ἐρ. 147, 191.
 ἐπιθυμητικός, ἐρ. 8, 17, 41, 48, 57, 80.
 ἐπιθυμία, ἐρ. 1, 3, 10, 17, 20, 29, 39, 67,
 72, 118, 147, 156, 163, 164, 191,
 Α,31, Α,33.
 ἐπίκαιρος, ἐρ. 80.
 ἐπικατάρατος, ἐρ. 39.
 ἐπικλήσις, ἐρ. 68.
 ἐπικουρία, ἐρ. 59.
 ἐπικτήσις, ἐρ. 167.
 ἐπιλάμπω, ἐρ. 4, 190.
 ἐπιλήσμων, ἐρ. 189.
 ἐπίλυσις, ἐρ. 191.
 ἐπιμέλεια, ἐρ. Α,82.
 ἐπιμελέομαι, ἐρ. 34, 111.
 ἐπιμιξία, ἐρ. Α,45.
 ἐπινοέω, ἐρ. 30, 80, 80.
 ἐπινοητικός, ἐρ. 47.
 ἐπίπνοος, ἐρ. 80, 194.
 ἐπισημαίνω, ἐρ. 194.
 ἐπίσκεψις, ἐρ. 48.
 ἐπισκιάζω, ἐρ. Α,30.
 ἐπισκοπέω, ἐρ. 64.
 ἐπίσκοπος, ἐρ. 7.
 ἐπιστήμη, ἐρ. 29. σ. 382.
 ἐπιστημονικός, ἐρ. 35, 49.
 ἐπιστήμων, ἐρ. 120.
 ἐπιστηρίζω, ἐρ. 67.
 ἐπιστομίζω, ἐρ. 115.
 ἐπιστρατεύω, ἐρ. 6.
 ἐπιστρεπτικός, ἐρ. 17.
 ἐπισφραγίζω, ἐρ. 193.
 ἐπιτελέω, ἐρ. 71, 92, 115, 146.
 ἐπιτέρπομαι, ἐρ. 17.
 ἐπιτήδειος, ἐρ. 29, 121.
 ἐπιτηδειότης, ἐρ. 167.
 ἐπιτήδευμα, ἐρ. Α,37, Α,45.
 ἐπιτηδεύω, ἐρ. 43, 80, 134.
 ἐπιτιμάω, ἐρ. Α,12.
 ἐπιτίμιον, ἐρ. 22, 28, 40.
 ἐπιφάνεια, ἐρ. 44, 76, 77, 85, 126, Α,79.
 ἐπιφοίτησις, ἐρ. 163.
 ἐπιφορά, ἐρ. 163, 175.
 ἐποκοδομέω, ἐρ. 159.
 ἐποπτεύω, ἐρ. 191.
 ἐπταετερής, ἐρ. 10.
 ἐργάζομαι, ἐρ. 29, 148, 159, 173.
 ἐργασία, ἐρ. 121, 166.
 ἐργαστήριον, ἐρ. 1.
 ἐργάτης, ἐρ. 127.
 ἔργον, ἐρ. 21, 46, 55, 62, 99, 116, 132
 140, 159, 178, 179, Α,25, Α,36

- Α,68, Β,6.
 ἔρευνα, ἐρ. 64.
 ἐρευνάω, ἐρ. 30.
 ἐρημικός, ἐρ. Α,28.
 ἔρημος, ἐρ. 9, 193.
 ἔριφος, ἐρ. 80.
 ἐρμηνεία, ἐρ. 38, 49, 191.
 ἐρμηνεύω, ἐρ. 2, 5, 10, 15, 16, 20, 25, 33, 35, 38, 39, 40, 41, 47, 48, 49, 67, 71, 73, 80, 119, 122, 158, 169, 170, 172, 184, 186, 191, Α,7, Α,12, Α,78,
 ἐρπετόν, ἐρ. 116.
 ἐρφιδιός, ἐρ. Α,0.
 ἔρωσ, ἐρ. Α,72.
 ἐρώτησις, ἐρ. 104.
 ἐσθίω, ἐρ. 23, 92, 112, 116, 126.
 ἔσχατος, ἐρ. 21, 36, 142, 185, 187,
 ἐτάζω, ἐρ. 123.
 ἕτερογενής, ἐρ. 68.
 ἐτοιμάζω, ἐρ. 99.
 ἐτοιμασία, ἐρ. 48.
 ἐτυμολογέω, ἐρ. 76, 126.
 εὐαγγελίζομαι, ἐρ. 14.
 εὐαγγελικός, ἐρ. 36, 39, 80, 92, 100,
 εὐαγγέλιον, ἐρ. 4, 7, 36, 38, 40, 46, 48, 56, 70, 80, 82, 92, 116, 125, 127, 140, 148, 165, 166, 167, 176, 183, 190, 194, Α,6, Α,25. σ. 352, 380.
 εὐαγγελιστής, ἐρ. 12, 168, 190, 191, 194.
 εὐαρεστέω, ἐρ. 59.
 εὐγενής, ἐρ. 122.
 εὐγνωμοσύνη, ἐρ. Α,11.
 εὐδοκέω, ἐρ. 7.
 εὐδοκία, ἐρ. 83, 161.
 εὐεργεσία, σ. 372.
 εὐημερία, ἐρ. 17.
 εὐηχος, ἐρ. Α,71.
 εὐκαιρος, ἐρ. 42.
 εὐκατάλυτος, ἐρ. 192.
 εὐκατέργαστος, ἐρ. 112.
 εὐκολος, ἐρ. Β,18, Β,18.
 εὐκρινής, ἐρ. 136.
 εὐλογία, ἐρ. Β,9.
 εὐόλισθος, ἐρ. 76, 84.
 εὐπείθεια, σ. 352.
 εὐπρέπεια, ἐρ. 30, 173.
 εὐρίσκω, ἐρ. 14, 19, 31, 41, 52, 55, 64, 80, 98, 111, 118, 136, 157, 161, 182, 194, Α,72, Α,81.
 εὐσέβεια, ἐρ. 17, 38, 88, 105, 121, Α,67, Α,68. σ. 356, 380.
 εὐσεβής, ἐρ. 31, 105, 122, 159, 161.
 εὐταξία, ἐρ. 104.
 εὐφορος, ἐρ. 29.
 εὐφραίνω, ἐρ. 123, Α,2, Α,78.
 εὐφροσύνη, ἐρ. 138. σ. 376.
 εὐχαριστέω, ἐρ. 17, 189.
 εὐχαριστία, ἐρ. 163, 189.
 εὐχή, ἐρ. 164, 170.
 εὐχομαι, ἐρ. 160, 164, Α,4.
 εὐχρηστος, ἐρ. 173.
 εὐώδης, ἐρ. 17, 30.
 εὐωδία, ἐρ. 30.
 εὐωδιάζω, ἐρ. 17.
 ἔφεσις, ἐρ. 1, 89.
 ἐφεύρεσις, ἐρ. 169.
 ἐφικτός, ἐρ. 36.
 ἐφούδ, ἐρ. 79.
 ἔχθρα, ἐρ. 63.
 ἔχθραίνω, ἐρ. Α,28.
 ἔχθρός, ἐρ. 9, 21, 22, 48, 63, 80, 85, 99, 110, 149, 150, 157, 161, 165, 170, 187, Α,27.
 ἑωσφόρος, ἐρ. 16.

Ζ

- ζέσις, ἐρ. 152.
 ζῆλος, ἐρ. 24, 155.
 ζηλωτής, ἐρ. 192.
 ζημία, ἐρ. 28.
 ζημιόω, ἐρ. 28, 159.
 ζητέω, ἐρ. 17, 30, 145, 147, 168, 169, 189, Α,12, Α,71.
 ζιζάνιον, ἐρ. 91.
 ζυγός, ἐρ. 17.
 ζωή, ἐρ. 17, 21, 23, 41, 44, 80, 84, 105, 122, 126, 133, 136, 158, 181, Α,12, Α,28, Β,9, Β,23. σ. 356, 358, 364.
 ζωμός, ἐρ. 80.
 ζώνη, ἐρ. Α,68.
 ζῶφον, ἐρ. 17, 37, 94, 120, 126, 132,

ζωοποιέω, έρ. 11, 126, 134, 182.

ζωοποιός, έρ. 54, 57.

ζωτικός, έρ. 122, 182, Α,79.

ζωύφιον, έρ. 8.

Η

ήγεμονικός, έρ. 17.

ήδομαι, έρ. 17, 44, 47.

ήδονή, έρ. 9, 16, 17, 35, 37, 39, 47, 67, 73, 98, 137, 147, 151, 163, 164, 194, Α,3.

ήδονικός, έρ. 153, 163.

ήδύνω, έρ. 3.

ήθικός, έρ. 17, 25, 29, 30, 64, 76, 80, 97, 139, Α,68, Β,7.

ήθος, έρ. 37, 80, 82, 87, 116, 146.

ήμέρα, έρ. 10, 17, 17, 26, 35, 49, 57, 73, 92, 110, 126, 127, 142, 143, 147, 150, 154, 159, 181, 187, 191, 193,

ήμερινός, έρ. 110.

ήμερος, έρ. 17, 23.

ήμίονος, έρ. 49.

ήττημα, έρ. 150.

Θ

θάλασσα, έρ. 18, 37, 45, 75, 94, 184,

θάλλω, έρ. 97.

θάνατος, έρ. 21, 22, 28, 41, 118, 122, Α,12, Α,72. σ. 356, 364, 370.

θειον, έρ. 99, 148.

θειός, έρ. 4, 6, 8, 13, 17, 23, 25, 28, 34, 35, 39, 46, 49, 68, 70, 71, 73, 76, 78, 80, 82, 99, 104, 105, 110, 114, 118, 120, 122, 125, 129, 133, 137, 141, 142, 145, 155, 161, 175, 182, 188, 191, Α,11, Α,27, Α,70, Α,72, Β,6,

θέλημα, έρ. 21, 83, Α,45.

θέλω, έρ. 21, 32, 71, 91, 148, 188, 191, 192, Α,67, Α,81. —έθέλω.

θεμέλιον, έρ. 94.

θεμέλιος, έρ. 159.

θεοειδής, έρ. 35, 129.

θεολογέω, έρ. 46.

θεολογία, έρ. 29, 46, 48, 73, 137, 145, 182, 190, 191.

θεολογικός, έρ. 17, 29, 31, 46, 58, 159, 167, 190, 192.

θεολόγος, έρ. 5, 9, 36, 95, 104, 137.

θεόπνευστος, έρ. 193.

θεοποιέω, έρ. 124.

θεοπρεπής, έρ. Α,67, Γ,1.

Θεός, έρ. 1, 2, 4, 6, 8, 9, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 25, 26, 27, 29, 31, 33, 38, 40, 41, 44, 46, 47, 48, 49, 55, 59, 61, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 72, 73, 76, 80, 82, 83, 88, 89, 92, 98, 99, 99, 101, 102, 104, 105, 111, 112, 118, 120, 120, 121, 124, 126, 127, 129, 132, 134, 136, 139, 140, 142, 147, 152, 154, 155, 156, 158, 160, 161, 163, 164, 166, 168, 173, 176, 180, 181, 187, 189, 190, 190, 191, 192, Α,3, Α,4, Α,7, Α,10, Α,25, Α,28, Α,33, Α,34, Α,37, Α,45, Α,67, Α,68, Α,71, Α,72, Α,78, Α,81, Α,82, Β,7, Β,14, Β,23, Γ,1.

θεότης, έρ. 64, 105, 157, 190.

θεραφίν, έρ. 79.

θέρμη, έρ. 5, 94.

θεσπέσιος, έρ. 73.

θεωρέω, έρ. 29, 119, 142, Α,28.

θεώρημα, έρ. 137.

θεωρητικός, έρ. 17, 37, 47, 48, 58, 64, 66, 67, Α,35.

θεωρία, έρ. 3, 5, 17, 19, 28, 29, 30, 36, 67, 71, 73, 77, 78, 79, 80, 87, 94, 112, 119, 124, 126, 130, 142, 145, 161, 162, 164, 170, 182, 185, 187, 190, 191, 192, Α,2, Α,68, Α,72. σ. 374, 382.

θέωσις, έρ. 61.

θηλυδριώδης, έρ. 73.

θήλυ, έρ. 73.

θηρευτής, έρ. 37.

θηρίον, έρ. 23, 116, Β,84.

θλίβω, έρ. Β,18.

θλίψις, έρ. 16, 17, 175. σ. 376, 384.

θνήσκω, έρ. 45, 126, 134, 161, 190.

θολερός, έρ. 32.

θρεπτικός, έρ. 17, 122.

θρηνέω, έρ. Α,77.

θρηῆνος, έρ. 141.

θρησκευέω, έρ. 39.

θριαμβεύω, ἐρ. 194.
 θρόνος, ἐρ. 16.
 θυγάτηρ, ἐρ. 33, 39.
 θύελλα, ἐρ. 73.
 θυμίαμα, ἐρ. 155.
 θυμιάω, ἐρ. 17.
 θυμικός, ἐρ. 17, 23, 41, 57, 80.
 θυμός, ἐρ. 3, 17, 20, 23, 29, 47, 67, 72,
 73, 109, 118, 147, 156, 163, 191.
 θύρα, ἐρ. 162.
 θυρεός, ἐρ. 48, 162.
 θυσία, ἐρ. 17, 33, 63, 152, 153.
 θυσιαστήριον, ἐρ. 15, 23, 155.
 θύω, ἐρ. 79, 116.
 θώραξ, ἐρ. 48.

I

ἄμα, ἐρ. 107, 188.
 ἄομαι, ἐρ. 5, 54, 71.
 ἄσις, ἐρ. 54, 71, 107, 162, 189.
 ἄτρεϊον, ἐρ. 107.
 ἄτρικός, ἐρ. 120.
 ἄτρός, ἐρ. 120.
 ἄδιότης, ἐρ. 73, 104, 136.
 ἄδιωμα, ἐρ. 80, A,67.
 ἄδρός, ἐρ. 92.
 ἄερατεύω, ἐρ. 7, 152, 163.
 ἄερατικός, ἐρ. 155.
 ἄερεύς, ἐρ. 6, 7, 29, 49, 163, A,69, A,79.
 ἄερός, ἐρ. 41.
 ἄερουργέω, ἐρ. 49, 154, B,7.
 ἄερωσύνη, ἐρ. 7.
 ἄλασμός, ἐρ. 92.
 ἄλαστικός, ἐρ. 49.
 ἄμάτιον, ἐρ. 30, 64, 73, 76, 82, 191.
 ἄνδαλμα, ἐρ. 119.
 ἄσονεμία, ἐρ. A,11.
 ἄσος, ἐρ. 48, 129.
 ἄσοστάσιος, ἐρ. 48.
 ἄστορία, ἐρ. 20, 31, 41, 78, 80, 119, 162,
 169, 170, 171, 175, 190, 191.
 ἄσχύς, ἐρ. 47, 80.
 ἄχθύς, ἐρ. 18, 37, 45, 56.
 ἄχνος, ἐρ. 20, 30, 149, A,68.
 ἄωβηλαῖος, ἐρ. 10.

K

καθαίρω, ἐρ. 4, 70, 73, 76, 95, 98, 148,
 189, 191, A,10.
 καθαρός, ἐρ. 30, 37, 84, 116, 137, 164,
 188, 195, A,30, A,79.
 καθαρότης, ἐρ. 188.
 κάθαρσις, ἐρ. 98. σ. 372, 378.
 καθαρτήριος, ἐρ. 99.
 καθέδρα, ἐρ. A,69.
 καθεύδω, ἐρ. 114, A,72.
 κάθοδος, ἐρ. 57.
 καθολικός, ἐρ. 37, A,37.
 καθοράω, ἐρ. 105.
 καινός, ἐρ. 180.
 καινοτομέω, ἐρ. 59.
 καιρός ἐρ. 78, 113, 114, 115, 120, 121,
 189, 194.
 κακία, ἐρ. 1, 2, 3, 9, 19, 22, 23, 30, 38,
 39, 41, 42, 47, 48, 59, 77, 78, 79, 84,
 85, 92, 94, 116, 120, 139, 168, 169,
 174, A,68, A,78, A,79, A,81. σ. 356,
 364, 366, 370.
 κακοεξία, ἐρ. 132.
 κακομήχανος, ἐρ. A,28.
 κακοπάθεια, ἐρ. 165.
 κακοπαθέω, ἐρ. 193.
 κακοπραγία, ἐρ. 118.
 κακός, ἐρ. 10, 30, 42, 44, 80, 84, 107,
 108, 110, 121, 175, 187, A,31,
 κάκωσις, ἐρ. 80, 19.
 κακωτικός, ἐρ. 193.
 καλάμη, ἐρ. 159.
 κάλαμος, ἐρ. 91.
 καλιά, ἐρ. A,28, A,30.
 καλλονή, ἐρ. 44, 191.
 κάλλος, ἐρ. 114, 129, 176, 191.
 καλοκαγαθία, σ. 358.
 καλός, ἐρ. 22, 27, 29, 35, 44, 98, 108,
 127, 139, 148, 178, 192, A,68, B,6.
 κάλυμμα, ἐρ. 162.
 καλύπτω, ἐρ. 53.
 κάμηλος, ἐρ. 30, 80, B,18.
 κάμινος, ἐρ. 163.
 κανών, ἐρ. 143.

- καπνός, ἐρ. 73.
καρδία, ἐρ. 15, 17, 40, 44, 64, 80, 94,
114, 121, 126, 148, 185, A,71, A,72,
καρπός, ἐρ. 10, 73, 80, 92, 131.
κάσσις, ἐρ. 48.
καταδικάζω, ἐρ. 113.
καταδίκη, ἐρ. 113, A,3.
καταδιώκω, ἐρ. 29.
καταδυναστεύω, ἐρ. 78.
κατάδυσις, ἐρ. 115.
καταιγίς, ἐρ. 99.
κατακαίω, ἐρ. 99, 117, 152, 155, 159.
κατακλυσμός, ἐρ. 181, A,37.
κατακρίνω, ἐρ. 41.
κατακρύπτω, ἐρ. 30, 82.
καταλαλέω, ἐρ. A,9.
καταλαλιά, ἐρ. 63.
καταλλαγή, ἐρ. 22.
κατανυκτικός, ἐρ. A,1.
κατάνυξις, σ. 370, 372.
καταπατέω, ἐρ. 131.
καταπαύω, ἐρ. 3, 10, 63, 107.
κατάπτυστος, ἐρ. 40.
κατάρα, ἐρ. 15, 77, 145, 146, 171, A,4,
A,81.
καταράομαι, ἐρ. 15, A,81.
καταργέω, ἐρ. 21, 63, 77, 184, 186, 187,
192, 194.
κατασκευή, ἐρ. 48.
κατασκοπή, ἐρ. 184.
κατάστασις, ἐρ. 36, 152, 190, 191, 192.
καταστρέφω, ἐρ. 22, 80.
κατασφάττω, ἐρ. B,7.
κατατρώγω, ἐρ. 157.
καταφαιδρύνω, ἐρ. 70.
καταφεύγω, ἐρ. 29, 41.
καταφυγή, ἐρ. 96.
κατεσθίω, ἐρ. 80, 99, 155.
κατευνάζω, ἐρ. 3, 187.
κατήφεια, σ. 384.
κατήχησις, ἐρ. 168.
κατοικία, ἐρ. A,30, AΣ,78.
κατόρθωμα, ἐρ. A,10.
κατόρθωσις, ἐρ. 41, 46, 80, 87.
καυστικός, ἐρ. 66.
καύσων, ἐρ. 11, 22, 26, 94.
κείρω, ἐρ. 47.
κελεύω, ἐρ. 18, 30, 69, 70, 76, 80, 178.
κενοδοξία, ἐρ. 37, 41, 80, 85, 90, 91. σ
358.
κενωτικός, ἐρ. 103.
κέρας, ἐρ. 17.
κερατίνη, ἐρ. 80.
κερατιστής, ἐρ. 24.
κεφαλή, ἐρ. 18, 70, 169, A,8, A,27
A,68, B,7.
κεφαλίς, ἐρ. 141.
κήδομαι, ἐρ. 181.
κηλίσ, ἐρ. 4, 70, 148.
κήρυγμα, ἐρ. 184. βλ. κηρύττω
κηρύττω, ἐρ. 137. βλ. κηρύσσω
κῆτος, ἐρ. 184.
κιβωτός, ἐρ. 181.
κιθάρα, ἐρ. A,71.
κίνδυνος, ἐρ. 28.
κίνημα, ἐρ. 41, 122, 177.
κίνησις, ἐρ. 75, 105, 121, 127, 129, 154,
161, 190, A,81, B,23.
κισσηρήτης, ἐρ. 162.
κλάσις, ἐρ. 118.
κλέμμα, ἐρ. 150.
κλέπτω, ἐρ. 30, 82.
κληματίς, ἐρ. 47, 163.
κληρονομέω, ἐρ. 72.
κληρονομία, ἐρ. 32, 61. σ, 378.
κλήσις, ἐρ. 61, 125, 183.
κλίβανος, ἐρ. 153.
κλίμαξ, ἐρ. 88.
κλίνη, ἐρ. 98.
κλώθω, ἐρ. 137, B,18.
κλώσμα, ἐρ. 76.
κοιλία, ἐρ. 17, 37, 80.
κοίμησις, ἐρ. A,72.
κοινωνέω, ἐρ. 164.
κόκκινος, ἐρ. 137.
κόλασις, ἐρ. 141, A,4, A,5, A,10.
κολαστήριος, ἐρ. 99.
κολλάω, ἐρ. 21.
κολόβιον, ἐρ. A,68.
κολόκυνθα, ἐρ. 184.
κόλπος, ἐρ. 1, 64.
κολυμβήθρα, ἐρ. 98.

- κόπος, ἐρ. 110, 127.
κόραξ, ἐρ. 185.
κόρη, ἐρ. 17.
κοσμικός, ἐρ. 38, Α,68.
κοσμοκράτωρ, ἐρ. 165.
κόσμος, ἐρ. 22, 29, 35, 44, 47, 75,
82,116, 118, 174, 176, 193, Α,2,
Α,68, Α,68.
κοσμουργία, ἐρ. 191.
κουκούλλιον, ἐρ. Α,68.
κράββατος, ἐρ. 98.
κράσπεδον, ἐρ. 76, 97.
κρατέω, ἐρ. 18, 41, 64, 76, 80, 89.
κράτος, ἐρ. 9, 160.
κρέας, ἐρ. 80, 185.
κρημνοβατέω, ἐρ. 17.
κρημνός, ἐρ. 17.
κρίθινος, ἐρ. 80.
κρίμα, ἐρ. 75, 101.
κρίνω, ἐρ. 27, 41, 90, 133, 189, Α,10,
Α,25, Α,37.
κριός, ἐρ. 17.
κρίσις, ἐρ. 16,20, 103, 123, 127, 159,
175, 189, Α,10, Α,25. σ. 352.
κριτής, ἐρ. 140, Α,25.
κρούω, ἐρ. Α,71.
κρύπτω, ἐρ. 18, 30, 82, 110, 121, Α,7.
κρύφιος, ἐρ. 190.
κρυφιότης, ἐρ. 190.
κτῆνος, ἐρ. 29, 111, 113.
κτηνώδης, ἐρ. 29.
κτῆσις, ἐρ. 35, 80, 138.
κτίζω, ἐρ. 17, 19, 62, 105, 124.
κτίσις, ἐρ. 13, 17, 46, 49, 79, 124, 191.
κτίσμα, ἐρ. 44, 64, 136.
κτίστης, ἐρ. 124. σ. 352, 354.
κύημα, ἐρ. 39.
κύκλος, ἐρ. 85, 99, 161.
κύμβαλον, ἐρ. Α,71.
κυριεύω, ἐρ. 187.
Κύριος, ἐρ. 1, 9, 11, 13, 14, 15, 18, 22,
25, 29, 30, 31, 33, 35, 39, 40, 41, 45,
53, 53, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 63, 64,
66, 68, 71, 78, 80, 81, 84, 89, 91, 92,
96, 96, 99, 103, 106, 113, 116, 118,
119, 14, 135, 138, 139, 142, 145,
147, 148, 154, 155, 157, 158, 161,
166, 167, 178, 180, 183, 184, 185,
186, 187, 188, 189, 190, 191, 192,
193, 194, 194, 195, Α,4, Α,6, Α,12,
Α,28, Α,35, Α,67, Α,69, Α,71, Α,78,
Β,9, Β,18.
κῦρος, ἐρ. 44, 80.
κωφός, ἐρ. 166.
- Λ
- λαϊκός, ἐρ. 6.
λαμπρός, ἐρ. 7, 137, 139, 191.
λαμπρότης, ἐρ. 190, 191.
λαμπρύνω, ἐρ. 99.
λάμπω, ἐρ. 191.
λαός, ἐρ. 1, 40, 63, 73, 80, 112, 121,
161, Α,69, Β,18.
λατρεία, ἐρ. 25, 29, 41, 63, 80, 184.
λάφυρον, ἐρ. 6.
λαχανηρός, ἐρ. 87.
λάχανον, ἐρ. 32, 112.
λέπρα, ἐρ. Α,79.
λεπρόομαι, ἐρ. Α,79.
λεπρός, ἐρ. Α,79.
λευκός, ἐρ. 1, 191.
λέων, ἐρ. 3, 132, 147.
λήθη, ἐρ. 76.
λήμμα, ἐρ. 134.
ληνός, ἐρ. 80.
ληστής, ἐρ. 188.
λίθινος, ἐρ. 17.
λιθοβολέω, ἐρ. 76, 82.
λίθος, ἐρ. 15, 66, 76, 82, 94, 137, 159,
λμός, ἐρ. 139, 145, 161, 177, 185.
λιπαίνω, ἐρ. 112.
λογίζομαι, ἐρ. Α,79.
λογικός, ἐρ. 17, 41, 48, 57, 80, 153,
λόγιον, ἐρ. 34, 148, Α,27.
λογισμός, ἐρ. 8, 39, 41, 46, 47, 48, 49,
71, 80, 85, 98, 107, 119, 117, 150,
159, 161, 164, 164, 171, 179, 191,
λογιστικός, ἐρ. 3, 17, 91.
λόγος, ἐρ. 1, 3, 5, 8, 13, 17, 19, 24, 25,
26, 27, 28, 29, 30, 35, 37, 39, 44, 45,
46, 47, 48, 48, 52, 53, 55, 58, 63, 64,
70, 73, 76, 79, 80, 82, 82, 88, 90, 91,

92, 93, 94, 95, 100, 103, 104, 104, μελέτη 2, 34, Α, 27.
 105, 107, 111, 116, 118, 119, 121, μελίζω, έρ. 41.
 124, 129, 132, 133, 136, 137, 141, μέλος, έρ. 17, 71, 137, 173, Α, 8, Α, 68.
 142, 145, 149, 153, 154, 155, 161, μέλος, έρ. 17, 141, Α, 71.
 162, 163, 166, 167, 1 68, 171, 173, μελωδία, έρ. 109.
 175, 176, 177, 162, 183, 189, 190, μερίζω, έρ. 168.
 191, 192, 193, Α, 25, Α, 33, Α, 34, μερμινάω, έρ. 127.
 Α, 35, Α, 67, Α, 68, Β, 7. σ, 350, 352, μερίς, έρ. 15, 68, 95.
 360, 370, 372, 374, 380. μεσιτεία, έρ. 35, 109.

λοιδορία, έρ. Α, 9.

λυμαίνομαι, έρ. 63.

λυπέω, έρ. 128, 129.

λύπη, έρ. 47, 123, 128, 129, 129.

λύσις, έρ. 10, 189, Α, 72.

λυσσώδης, έρ. 41.

λύτρωσις, έρ. 80.

M

μαγεία, έρ. 117.

μάθησις, έρ. 29, 30.

μαθητεύω, έρ. 17, 30.

μαθητής, έρ. 18, 180, 190.

μακαρίζω, έρ. 84.

μακάριος, έρ. 3, 84, 95, 96, 105, 110, 163, Α, 68.

μακαριστός, έρ. 84.

μακροθυμία, έρ. Α, 1.

μακρόθυμος, έρ. Γ, 1.

μαλλός, έρ. 17.

μάνδρα, έρ. 132.

μάννα, έρ. 27.

μαργός, έρ. 126.

μαρτυρέω, έρ. 195, Α, 83.

μαστιγώω, έρ. Α, 4.

μάταιος, έρ. 2, 162, 164.

ματαιότης, σ. 384.

μάχαιρα, έρ. 48.

μάχη, έρ. 190.

μάχομαι, έρ. 41.

μέγεθος, έρ. 61, 191.

μέθεξις, έρ. 19.

μέθη, έρ. 47.

μεθύσκω, έρ. 39, 180.

μείωσις, έρ. 9, 48, 154.

μέλανσις, έρ. 76.

μελετάω, έρ. 2, 141.

μεσίτης, έρ. 1.

μεσότης, έρ. 27, 184.

μεσότοιχον, έρ. 63.

μετάβασις, έρ. 120.

μεταβολή, έρ. 74.

μετάδοσις, έρ. Α, 2.

μεταμέλεια, έρ. 80, 120.

μεταμέλομαι, έρ. Α, 79.

μετάμελος, έρ. 67, 140.

μεταμορφώω, έρ. 190, 191.

μεταμόρφωσις, έρ. 190, 191.

μετανόεω, έρ. 78, 102, 158, 189.

μετάνοια, έρ. 46, 77, 84, 103, 159, 176

182, 189, Α, 5, Α, 77.

μεταποιέω, έρ. Α, 70.

μεταστρέφω, έρ. 121.

μετέχω, έρ. 44, 102, 173.

μετεωρίζω, έρ. Α, 10.

μετεωρισμός, έρ. 41.

μετοικίζω, έρ. 90.

μετουσία, έρ. 119, 180.

μετοχή, έρ. 102.

μέτοχος, έρ. 29, 61, 187, Β, 9.

μέτρον, έρ. 25, 59, 129, 145, 146.

μηνίσκος, έρ. 79.

μηρός, έρ. 47, 54, 67.

μήτηρ, έρ. 25, 35, Α, 3, Α, 9, Α, 78.

μηχανάομαι, έρ. Α, 28.

μιαίνω, έρ. Α, 79.

μιαιφονία, έρ. 59.

μικρός, έρ. 36, 39, 75, 78, Α, 68.

μίλιον, έρ. 178.

μυμέομαι, έρ. 17, Α, 69.

μίμησις, έρ. 30, 45, 91, 99, 129, Γ, 1.

μμητής, έρ. 5.

μμνήσκω, έρ. 9; 126, 191.

μισέω, έρ. 38, 69, 121, 149, Α, 31.

- μισθός, ἐρ. 127, 159, 189.
 μισθόω, ἐρ. 127.
 μίσθωμα, ἐρ. 156.
 μισόκοσμος, ἐρ. 122.
 μῖσος, ἐρ. 128.
 μνήμη, ἐρ. 10, 19, 39, 46, 76, 80, 85, 99,
 129, 189, A,71.
 μνημονεύω, ἐρ. 126, 189, 191, 192.
 μνησικακία, ἐρ. 47.
 μνησίκακος, ἐρ. 171.
 μοῖρα, ἐρ. 75.
 μολύνω, ἐρ. 25.
 μολυσμός, ἐρ. 4. σ. 378.
 μομφή, ἐρ. 173.
 μονάς, ἐρ. 39, 105, 146.
 μοναχικός, ἐρ. A,68.
 μονογενής, ἐρ. 118.
 μόνος, ἐρ. 9, 13, 17, 39, 43, 44, 59, 73,
 75, 80, 100, 104, 118, 139, 146, 149,
 183, 191, 193, A,68, A,72, A,81.
 μονότροπος, ἐρ. 38.
 μορφή, ἐρ. 28, 64, 104.
 μορφώω, ἐρ. 28.
 μόρφωμα, ἐρ. 28.
 μόσχος, ἐρ. 17, 80, 154.
 μοχθηρία, ἐρ. 66.
 μοχθηρός, ἐρ. 158.
 μύλος, ἐρ. 75.
 μῦρον, ἐρ. B,7.
 μυσταγωγέω, ἐρ. 14, 92.
 μυσταγωγία, ἐρ. 159.
 μυστήριον, ἐρ. 13, 30, 35, 48, 60, 63,
 73, 80, 92, 185.
 μυστικός, ἐρ. 79, 154.
 μωρός, ἐρ. 40, 43.
- N
- ναζιραῖος, ἐρ. 47, 68.
 νεκρός, ἐρ. 9, 64, 115, 118, A,28, A,68,
 A,70, A,79.
 νεκρότης, ἐρ. 48.
 νεκρώω, ἐρ. 9, 11, 84, 137, 182.
 νέκρωσις, ἐρ. 9, 31, 48, 67, 80, 86, 92,
 94, 122, 137, 190, A,68. σ. 356, 370,
 372.
 νεομηνία, ἐρ. 92.
 νευροκοπέω, ἐρ. 151.
 νεῦρον, ἐρ. A,71.
 νεφέλη, ἐρ. 22, 26, A,10, A,28.
 νέφος, ἐρ. 126.
 νεφρός, ἐρ. 17.
 νήπιος, ἐρ. 79, 193.
 νηστεία, ἐρ. 92, 93, 143, A,1.
 νηστεύω, ἐρ. 92, 193.
 νικάω, ἐρ. 3, 33, 41.
 νίκη, ἐρ. 41.
 νοερός, ἐρ. 43, 129.
 νοέω, ἐρ. 5, 16, 21, 2, 28, 36, 48, 50, 58,
 63, 64, 79, 105, 109, 120, 150, 157,
 161, 173, 187, A,25, A,67, A,71,
 A,72, B,6, B,14.
 νόημα, ἐρ. 29, 74, 80, 104, 110, 164,
 177, 191, A,68.
 νόησις, ἐρ. 73.
 νοητός, ἐρ. 9, 15, 16, 21, 32, 43, 44,
 114, 116, 118, 122, 163, 184, 185,
 A,72, B,8.
 νομή, ἐρ. 29.
 νομίζω, ἐρ. 121, 144, 155, 188, A,12.
 νομικός, ἐρ. 36, 41, 63, 148, 153, 162,
 νομοθετέω, ἐρ. 193.
 νόμος, ἐρ. 7, 9, 10, 15, 17, 20, 23, 24,
 25, 28, 29, 35, 37, 38, 39, 41, 47, 49,
 54, 58, 63, 63, 67, 68, 76, 78, 80, 84,
 89, 92, 95, 99, 106, 108, 118, 131,
 134, 140, 148, 151, 154, 155, 156,
 175, 18, 184, 187, 192, 193, A.,
 A,78, A,79, B,18, B,23. σ. 370.
 νόσος, ἐρ. 2, 5, 112, 120, 163, 189.
 νοῦς, ἐρ. 17, 20, 25, 30, 35, 37, 38, 39,
 41, 47, 52, 67, 70, 71, 75, 77, 80, 84,
 100, 104, 105, 112, 114, 116, 119,
 122, 140, 142, 155, 162, 164, 165,
 169, 177, 182, 185, A,2, A,27, A,34,
 A,45, A,68, B,6, B,7.
 νυκτερινός, ἐρ. 110.
 νύμφη, ἐρ. 132.
 νυστάζω, ἐρ. 182.
- Ξ
- ξένος, ἐρ. 148.
 ξηρασία, ἐρ. 80.
 ξύλον, ἐρ. 5, 44, 48, 55, 76, 158, 159.

Ο

ὄγδοος, ἐρ. 191.
 ὁδός, ἐρ. 31, 75, 84, 96, 119, 134, 158,
 174, 184, 186.
 ὀθόνη, ἐρ. 116.
 οἴησις, ἐρ. 161.
 οἰκεῖος, ἐρ. 5, 33, 107, 124, 126, 168,
 190, A,35, A,69.
 οἰκοδεσπότης, ἐρ. 183.
 οἰκοδομέω, ἐρ. 2, 15, 167.
 οἰκοδομή, ἐρ. 2, 167.
 οἰκονομέω, ἐρ. 83, 180, 189, B,23.
 οἰκονομία, ἐρ. 55, 60, 83, 161, 180, 186.
 σ. 374.
 οἶκτος, ἐρ. 189.
 οἶνος, ἐρ. 35, 39, 47, 80, 90.
 ὀκνηρία, ἐρ. 34.
 ὀκνος, ἐρ. 164.
 ὀλοθρευτής, ἐρ. 122.
 ὀλόλεπρος, ἐρ. A,79.
 ὄμοιος, ἐρ. 17, 99, 168, Γ,1.
 ὀμοιότης, ἐρ. 99.
 ὀμοιώω, ἐρ. A,28.
 ὀμοιώσις, ἐρ. 118. Γ,1.
 ὀμολογέω, ἐρ. 110.
 ὀμόνοια, ἐρ. A,69.
 ὀμόπιστος, ἐρ. 40, A,9, B,6.
 ὀμφαλός, ἐρ. 64, A,68.
 ὀνικός, ἐρ. 75.
 ὄνομα, ἐρ. 38, 39, 40, 49, 64, 92, 144,
 191, A,6, A,12, A,78.
 ὄνος, ἐρ. 23, 68, 75, 80, 95.
 ὄξος, ἐρ. 47.
 ὄπλον, ἐρ. 48, 110.
 ὀπτασία, ἐρ. 119.
 ὀπτικός, ἐρ. 9, 102, 191.
 ὀρατικός, ἐρ. 66.
 ὀρατός, ἐρ. 35, 76, 124.
 ὀράω, ἐρ. 9, 17, 25, 30, 39, 76, 80, 88,
 116, 121, 148, 162, 168, 175, 190,
 192, A,68, A,83.
 ὄργανον, ἐρ. 98, A,71.
 ὄργη, ἐρ. 22, 103.
 ὀργίζομαι, ἐρ. 63.
 ὀρέγω, ἐρ. A,27.
 ὄρεξις, ἐρ. 2, 44.

ὀρίζω, ἐρ. 37, 40, 105, 130, A,11.
 ὄριον, ἐρ. 41.
 ὀρμάω, ἐρ. 126.
 ὀρμή, ἐρ. 121, 132.
 ὀρμίσκος, ἐρ. 31.
 ὄρνεον, ἐρ. 37, A,28, A,30.
 ὄρφανός, ἐρ. 134.
 ὄστρακον, ἐρ. 80.
 ὄσφύς, ἐρ. 48.
 οὐράνιος, ἐρ. 14, 63, 114, 176, A,78.
 οὐρανός, ἐρ. 2, 16, 36, 53, 56, 64, 142,
 A,68, B,18.
 οὐσία, ἐρ. 13, 104, 105, 136, 173, 191,
 ὀφθαλμός, ἐρ. 17, 47, 80, 132, 147, A,8,
 ὄφεις, ἐρ. 9, 48, 57, 147, A,28.
 ὀχλώδης, ἐρ. 191.
 ὀψάριον, ἐρ. 45.
 ὄψις, ἐρ. 70, 179.

Π

πάθημα, ἐρ. 11.
 παθητικός, ἐρ. 47, 113.
 παθητός, ἐρ. 67, 190.
 πάθος, ἐρ. 1, 2, 3, 5, 8, 9, 17, 18, 20, 23,
 24, 25, 27, 29, 37, 41, 41, 45, 47, 48,
 49, 53, 57, 63, 64, 68, 69, 73, 76, 77,
 79, 80, 85, 91, 95, 96, 97, 107, 109,
 120, 124, 126, 131, 137, 147, 152,
 160, 161, 163, 164, 169, 170, 185,
 187, 190, 194, A,27, A,68, A,72. σ.
 354. 370, 372, 374, 380.
 παιδαγωγικός, ἐρ. 124.
 παιδευτικός, ἐρ. 17.
 παιδεύω, ἐρ. 2, 78, 108, 142, 189.
 παιδίσκη, ἐρ. 80, 160.
 παιδοποιΐα, ἐρ. 183.
 παλάθη, ἐρ. 54.
 παλαιός, ἐρ. 80, A,6.
 παλαιώσεις, ἐρ. 47.
 παλιγγενεσία, ἐρ. A,78.
 παλλακή, ἐρ. 41.
 παλλίον, ἐρ. A,68.
 πανουργία, ἐρ. 29.
 παντάχραντος, ἐρ. 33.
 παράβασις, ἐρ. 11, 18, 30, 35, 41, 54,
 59, 62, 92, 113, 140, 165, 187, 191,
 A,3. σ. 366, 370.

- παραβολή, έρ. 18, 43, 127, 165, 167, A,35.
 παράγγεγμα, έρ. 122, 178, 193, A,35.
 παράδειγμα, έρ. 39, 94.
 παράδεισος, έρ. 44, 184, A,28. σ. 370.
 παράδοσις, έρ. 100.
 παράθεσις, έρ. 108.
 παραίνεσις, έρ. 108.
 παρακοή, έρ. 9, 35, 93, 168, 184, 185, A,28. σ. 370.
 παραλυτικός, έρ. 162.
 παραλύω, έρ. 77.
 παραπικρασμός, έρ. 47.
 παραστατικός, έρ. Γ,1.
 παράταξις, έρ. 19.
 παρατήρησις, έρ. 38, 146.
 παρατιτρώσκω, έρ. 18.
 παρατροπή, έρ. 17, 163.
 παραφθείρω, έρ. 60.
 παραφυλακή, έρ. 46.
 παράχρησις, έρ. 18, 99.
 παραχωρέω, έρ. 21, 161.
 παραχώρησις, έρ. 18.
 πάρδαλις, έρ. 132.
 παρεικάζω, έρ. 30, 168.
 παρθενία, έρ. 7, 183.
 παρθενικός, έρ. 50.
 παρθένος, έρ. 14, 43, 50, 192.
 παροδικός, έρ. 12, 128.
 πάροδος, έρ. 158.
 παροιμιακός, έρ. 108.
 παρουσία, έρ. 21, 90, 184, 192.
 πάροχος, έρ. 169.
 παρρησία, έρ. A,72.
 πασχαλία, έρ. 143.
 πάσχω, έρ. 9, 64, 128, 190, A,2, A,12.
 Πατήρ, έρ. 1, 9, 14, 18,25, 30, 33, 104, 134, 136, 142, 168, 172, 180, 183, A,7, A,10, A,25, A,34, A,68, A,78.
 πατριάρχης, έρ. 133, 150.
 πατρικός, έρ. 1, 118.
 πατρῷος, έρ. 32.
 παῦσις, έρ. A,72.
 πάχος, έρ. 155.
 παχύτης, έρ. 162, 191.
 πειθανός, έρ. 100, 124.
 πείθω, έρ. 46.
 πεινάω, έρ. 45, 148, A,27.
 πείρα, έρ. 29, 35, 44, 65, A,1.
 πειράζω, έρ. 163, 189, 194.
 πειράομαι, έρ. 80.
 πειρασμός, έρ. 17, 26, 34, 42, 64, 65, 73, 94, 110, 137, 153, 163, 185, 194, A,37, A,68. σ. 376.
 πελεκάν, έρ. A,28.
 πενθέω, έρ. A,30.
 πένθος, έρ. 10, 77.
 πενία, έρ. 2.
 πεντάβολος, έρ. 17.
 πεποιθήσις, έρ. 48.
 πεπτικός, έρ. 17.
 περιαίρεσις, έρ. 113, 191.
 περιβόλαιον, έρ. A,68.
 περίγειος, έρ. 133.
 περιεργία, έρ. 117.
 περικεφαλαία, έρ. 48, A,68.
 περίληψις, έρ. 101.
 περίοδος, έρ. 82.
 περιουσία, έρ. 129, 137, 191.
 περίστασις, έρ. 99, 163.
 περιστατικός, έρ. 99.
 περιστερά, έρ. 17, 191.
 περιτέμνω, έρ. 113.
 περιτομή, έρ. 15, 92, 113.
 περιφέρω, έρ. 48.
 περιχάσκω, έρ. 157.
 πέτρα, έρ. 41, 55, 80, 135.
 πηγάζω, έρ. 68, 97.
 πηγή, έρ. 100.
 πῆξις, έρ. 91, 92, 94.
 πίνω, έρ. 35, 47, 80, 96, 145, 180.
 πιστεύω, έρ. 6, 7, 9, 21, 25, 36, 114, 133, 136, 164, A,37, A,70.
 πίστις, έρ. 21, 29, 35, 38, 41, 48, 56, 76, 80, 94, 100, 114, 116, 121, 135, 139, 145, 159, 162, 168, 178, 182, 191, A,37, A,78, A,81. σ. 376.
 πιστός, έρ. 12, 189, A,77.
 πλανάομαι, έρ. 111.
 πλάνη, έρ. 17, 31, 39, 93, 117. σ. 372.
 πλάσμα, έρ. 113.
 πλάστιγξ, έρ. A,10.

- πλεονεξία, ἐρ. 122.
 πλευρά, ἐρ. 52, Α,28.
 πληγή, ἐρ. 54, 122.
 πλῆθος, ἐρ. 158, 187.
 πλημμέλεια, ἐρ. Α,37.
 πλημμέλημα, ἐρ. 118.
 πλήρωμα, ἐρ. 173.
 πλησίον, ἐρ. 38, 99, 189, 190.
 πλούσιος, ἐρ. 105, Β,18.
 πλοῦτος, ἐρ. 61.
 πνεῦμα, ἐρ. 3, 4, 5, 17, 31, 38, 45, 48, 50, 56, 59, 63, 67, 77, 80, 105, 109, 122, 124, 126, 136, 142, 143, 152, 159, 163, 180, 181, 187, 188, 189, 191, 192, Α,2, Α,28, Α,34 Α,37, Α,69, Α,71, Β,7.
 πνευματικός, ἐρ. 10, 28, 35, 38, 48, 63, 76, 78, 80, 114, 118, 126, 151, 177, Α,27, Β,23.
 ποθέω, ἐρ. 46.
 πόθος, ἐρ. 1, 64, 158. σ. 352.
 ποιέω, ἐρ. 2, 8, 12, 16, 17, 20, 25, 28, 29, 30, 35, 45, 46, 49, 55, 57, 60, 62, 63, 64, 67, 78, 79, 80, 84, 87, 91, 100, 107, 113, 116, 118, 121, 122, 124, 127, 128, 131, 132, 137, 143, 149, 155, 162, 164, 165, 169, 170, 174, 180, 187, 189, 190, 191, 192, Α,12, Α,25, Α,27, Α,28, Α,33, Α,72, Β,18, Γ,1.
 ποίημα, ἐρ. 62.
 ποιητής, ἐρ. 64, 93, 190.
 ποιητικός, ἐρ. 35, 66, 103, 169, 194.
 ποικίλος, ἐρ. 25, 80, 189, Α,37, Β,23.
 πομαίνω, ἐρ. 3, 8.
 πομαντικός, ἐρ. 29.
 πομήν, ἐρ. 8, 14.
 ποιμνιον, ἐρ. 80.
 ποιμήν, ἐρ. 189.
 ποιότης, ἐρ. 102, 104.
 πόκος, ἐρ. 80.
 πολεμέω, ἐρ. 33, 41, 80, 165, Α,27.
 πολέμιος, ἐρ. 22, 80.
 πόλεμος, ἐρ. 6, 33, 41, 80, Α,37.
 πολιτεία, ἐρ. 36, 53, 61, 165, 180, 187.
 πολίτευμα, ἐρ. 36, 53, 61, 165, 180, 187, Α,25 Α,68.
 πολυφάγος, ἐρ. 126.
 πολυχρόνιος, ἐρ. Β,23.
 πονηρία, ἐρ. 77, 121. σ. 380.
 πονηρός, ἐρ. 3, 10, 44, 48, 99, 107, 109 121, 123, 150, 187, Α,37,
 πόνος, ἐρ. 52, 80, 84, 110, 122, 150 165, 185, Α,27.
 πορεία, ἐρ. 46, 163.
 πορευτικός, ἐρ. 118.
 πορνεία, ἐρ. 2, 80, Α,68.
 πόρνη, ἐρ. 33, 156.
 πόρνος, ἐρ. 2.
 πορφύρα, ἐρ. 137.
 πόσις, ἐρ. 180.
 ποταμός, ἐρ. Β,8.
 ποτήριον, ἐρ. 13, 103.
 πρᾶγμα, ἐρ. 120, 121, 177, Α,12.
 πρακτέος, ἐρ. 108.
 πρακτικός, ἐρ. 5, 17, 18, 29, 31, 41, 43 46, 47, 58, 68, 71, 73, 76, 77, 80, 95 98, 132, 137, 139, 147, 163, 168 182, 187, 190, 192, Α,68, Β,7.
 πρᾶξις, ἐρ. 12, 17, 18, 26, 27, 29, 30, 43 48, 51, 53, 61, 68, 76, 80, 80, 84, 86 87, 95, 130, 139, 142, 145, 146, 147 159, 162, 167, 175, 177, 179, 185 187, 190, 193, Α,9, Α,10, Α,31 Α,35, Α,68, Α,78, Β,6.
 πρᾶος, ἐρ. 99, Γ,1.
 πρᾶότης, ἐρ. 292, 191, Α,1.
 πράττω, ἐρ. 9, 67, 121, 130, 151, 179 Α,79, Β,6.
 πρεσβεύω, ἐρ. 165.
 πρέσβυς, ἐρ. 73, 112.
 προαίρεσις, ἐρ. 38, 84, 121, 131.
 προαιχμαλωτεύω, ἐρ. 6.
 πρόβατον, ἐρ. 3, 17, 30, 31, 139, 168,
 προγνώστης, ἐρ. 139.
 προγνωστικός, ἐρ. 108.
 προελπίζω, ἐρ. 60.
 πρόθεσις, ἐρ. 13, 183.
 προθυμία, ἐρ. 91.
 πρόθυμος, ἐρ. 139.
 προκάθαρσις, σ. 358.
 προκόπτω, ἐρ. 80, 119.

- προλέγω, έρ. 141.
 πρόληψις, έρ. 39, 46, 79, 85, 187,
 προνοέω, έρ. 17, 120.
 προνοητής, έρ. 120.
 προνοητικός, έρ. 17, 173.
 πρόνοια, έρ. 17, 18, 75, 99, 101, 120,
 121, 129, 149, 161, 175, 189, A,82,
 B,23. σ. 370.
 πρόοδος, έρ. 173.
 προπάτωρ, έρ. 59, 168, A,3.
 πρόσβασις, έρ. 146.
 προσβολή, έρ. 1, 10, 110, A,31, A,33.
 προσδοκέω, έρ. 60, 110.
 προσεδρεία, έρ. 140.
 προσευχή, έρ. 17, 46, 140, 163.
 προσθήκη, έρ. 39, 146.
 πρόσκαιρος, έρ. 43, 161, 184, A,30.
 πρόσκλησις, έρ. 124.
 προσκυνέω, έρ. 25.
 προσκύνησις, έρ. 25.
 πρόσληψις, έρ. 64, 85.
 προσοχή, έρ. 46.
 προσπάθεια, έρ. 80, 93, 122, 127, 159.
 πρόσταγμα, έρ. 76.
 πρόσταξις, έρ. 9, 76.
 προσφέρω, έρ. 17, 137, 152, 155.
 πρόσφορος, έρ. 17, 136, A,82.
 προσφυής, έρ. 80.
 πρόσωπον, έρ. 1, 32, 33, 35, 54, 70, 80,
 92, 99, 147, 158, 172, 184, 187,
 προτροπή, έρ. 141.
 πρόφασις, έρ. 189.
 προφητεία, έρ. 14, 192.
 προφητεύω, έρ. 16.
 προφήτης, έρ. 8, 11, 16, 35, 35, 53, 55,
 59, 67, 80, 108, 116, 133, 141, 145,
 146, 164, 175, 184, 187, 192, A,67,
 προφητικός, έρ. 17, 92, 95, 184, 193,
 πρόχειρος, έρ. 7, 84, 112, A,35, B,6.
 πρωτόπλαστος, έρ. A,28.
 πρωτότοκος, έρ. 118, 122, 122.
 πταιίω, έρ. A,81.
 πτερνιστής, έρ. 30, 38, 191.
 πτερόν, έρ. A,10.
 πτερύγιον, έρ. 37.
 πτώσις, έρ. 10.
 πτωχεύω, έρ. 67, 80.
 πύλη, έρ. 16, 79, B,18.
 πῦρ, έρ. 4, 5, 26, 45, 80, 82, 87, 99, 117,
 152, 155, 159, A,10, A,27, A,67,
 πυργοποιΐα, έρ. 59.
 πύργος, έρ. 2, 167.
 τυρεΐον, έρ. 155.
 πύρινος, έρ. 5, 142.
 τυροειδής, έρ. 17.
 τυρόω, έρ. 65, 148, A,10.
- P
- ράβδος, έρ. 11, 30, 31, 80.
 ραθυμέω, έρ. 76, 152.
 ράθυμος, έρ. 76.
 ρακά, έρ. 40.
 ραπίζω, έρ. 179.
 ρέπω, έρ. 44.
 ρομφαία, έρ. 80, 158, 171. σ. 350.
 ροπή, έρ. 189.
 ρύσις, έρ. 97.
- Σ
- σαββατίζω, έρ. 76.
 σάββατον, έρ. 10, 38, 76.
 σάλπιγξ, έρ. 82, 92, A,71.
 σαλπίζω, έρ. 82, 92.
 σανδάλιον, έρ. A,68.
 σαρκικός, έρ. 2, 17, 46, 67, 71, 73, 82,
 85, 118.
 σάρκινος, έρ. 15.
 σάρκωσις, έρ. 22. σ. 364. 378.
 σάρξ, έρ. 4, 9, 11, 18, 19, 22, 25, 29, 31,
 33, 33, 35, 38, 46, 50, 54, 54, 59, 63,
 68, 72, 77, 80, 87, 96, 109, 112, 118,
 122, 151, 157, 158, 180, 181, 187,
 A,27, A,37, A,71. σ. 366, 370, 372.
 σατανᾶς, έρ. A,12.
 σεισμός, έρ. 17.
 σελήνη, έρ. 16, 92, 187, A,36.
 σεμίδαλις, έρ. 80, 153.
 σεραφίμ, έρ. A,83.
 σημαίνω, έρ. 1, 2, 3, 9, 11, 16, 17, 20,
 22, 25, 26, 27, 29, 31, 37, 41, 43, 45,
 46, 47, 49, 54, 55, 56, 60, 66, 67, 68,
 70, 73, 76, 79,80, 85, 88, 89, 106,

- 116, 131, 132, 134, 137, 139, 145, στάχυς, έρ. 139.
 150, 151, 152, 155, 156, 161, 162, στέγη, έρ. 162, 182.
 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, στέμφυλον, έρ. 47.
 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, στενός, έρ. Β, 18.
 180, 183, 184, 190, 191, 193, 194, στενοχωρέω, έρ. 147.
 Α,3, Α,28, Α,30, Α,33, Α,68, Α,72, στένω, έρ. 77.
 Α,78, Α,79, Β,8. στέρησις, έρ. 99, Α,12.
 σήψις, έρ. 126. στερρότης, έρ. 35.
 σιαγών, έρ. 68, 179. στέφανος, έρ. 110.
 σίκερα, έρ. 47. στήλη, έρ. 39.
 σιτίον, έρ. 17. στηλιτεύω, έρ. 9.
 σίτος, έρ. 80, 139. στηλογραφία, σ. 364, 368.
 σκανδαλίζω, έρ. 28, 75, 79, Α,9, Α,35. στιβαρός, έρ. 48.
 σκάνδαλον, έρ. 79, Α,9. στίλβω, έρ. 48.
 σκέπη, έρ. 94, 135. στοιχειόν, έρ. 22, 80, 87, 116, 124, 165,
 σκηνή, έρ. 80, 192. 193, Α,30, Α,68.
 σκηνοπηγία, έρ. 92. στοιχείωσις, έρ. 87.
 σκολιός, έρ. 30, 157, Β,18. στόμαχος, έρ. 17.
 σκολιότης, έρ. 9. στοργή, έρ. 149.
 σκοπός, έρ. 76, 118, 127, 180, Α,3, στρουθίον, έρ. Α,6, Α,29.
 Α,10, Α,12, Α,72, Γ,1. τυππίον, έρ. 163.
 σκορπίος, έρ. 48. συγγενής, έρ. Α,4.
 σκοτασμός, έρ. 9, 80, 122. συγκαταβαίνω, έρ. 118, 142.
 σκότος, έρ. 147. συγκατάβασις, σ. 360.
 σκυτάλη, έρ. 171. συγκατάθεσις, έρ. 10, 39, 46, 77, 78,
 σκώληξ, έρ. 27, 99, 157, 157, 184. 193, Α,31, Α,33.
 σοφία, έρ. 35, 76, 82, 105, 136, 157, συγκληρονόμος, έρ. 168.
 160, 169, Α,9. συγκύπτω, έρ. 176.
 σοφός, έρ. 40, 157, 169, Α,11. συγγέω, έρ. 2.
 σπέρμα, έρ. 28, 95, 137. σύγχυσις, έρ. 20, 45, 75.
 σπήλαιον, έρ. 80. συγχωρέω, έρ. 37, 64, 93, 94, 121.
 σπλάγχνον, έρ. Α,71. συγχώρησις, έρ. 80, 83, 89, 161, 189.
 σπορά, έρ. 113, 131, 157, Α,31. συκάμινον, έρ. 8.
 σπορεύς, έρ. 33, 78. συκομορέα, έρ. 46.
 σπόρος, έρ. 28, 80, 91. συκοφαντέω, έρ.
 σπουδή, έρ. 2, 80. σύλληψις, έρ. 14.
 σπύραθρος, έρ. 17. σύμβασις, έρ. 99, Α,37, Β,23.
 σταλαγμός, έρ. 34, 126. συμβολή, έρ. 165.
 στασιάζω, έρ. 63. σύμβολον, έρ. 13, 50, 105, Α,68.
 στάσις, έρ. 19, 190. συμβουλή, έρ. 108, 134.
 στατήρ, έρ. 18. συμπάθεια, έρ. 91, 129, 189, Α,1.
 σταυρός, έρ. 9, 30, 31, 48, 80, 118, 194, συμπλοκή, έρ. 110, 124.
 Α,28, Α,68. σ. 372. συμφορά, έρ. 189.
 σταυρόω, έρ. 9, 80, 118, Α,68. συναγωγή, έρ. 32.
 σταφίς, έρ. 47. συναποθνήσκω, έρ. 67, 84.
 σταφυλή, έρ. 47. συνάπτω, έρ. 2, 31, 35, 43, 46, 48, 63

80, 92, 148, B, 18.

συναρπαγή, έρ. 161, A, 5.

συνέδριον, έρ. 40.

συνείδησις, έρ. 38, 99, 129, 152, 155,
157, 158, 159, A, 27, A, 79.

συνειδός (τό), έρ. 77.

συνήθεια, έρ. 7, 121.

σύνθεσις, έρ. 56, 105, 155.

σύνθετος, έρ. 13.

σύννοικος, έρ. 39.

συνουσία, έρ. 113, 157, A, 30.

συντέλεια, έρ. 67, 81, 84, A, 67.

συντηρέω, έρ. 138.

συντηρητικός, έρ. 17, 103.

συντριβή, έρ. 118.

συντρίβω, έρ. 64, 80, 91.

σύσσωμος, έρ. 168.

σύστασις, έρ. 22, 23, 41, 169.

συστατικός, έρ. 47, 80, 169.

σφάλλω, έρ. 29.

σφάλμα, έρ. 189.

σχέσις, έρ. 52, 127, 171, 172, 174,

σχῆμα, έρ. 1, 30, A, 68.

σχίσμα, έρ. B, 18.

σχοῖνος, έρ. 96.

σχολάζω, έρ. A, 45.

σχόλη, έρ. A, 45.

σῶζω, έρ. 9, 39, 56, 80, 129, 159, 160,

σῶμα, έρ. 2, 8, 13, 17, 25, 28, 30, 43,

44, 48, 52, 63, 64, 68, 80, 86, 87, 89,

92, 94, 98, 105, 112, 115, 118, 120,

122, 127, 133, 137, 147, 149, 151,

173, 174, 190, 191, A, 1, A, 27, A, 68,

A, 70, A, 79, A, 81, B, 6.

σωματικός, έρ. 43, 63, 112, 184.

σῶος, έρ. 80, 118, 159.

σωτήρ, έρ. 90, A, 68.

σωτηρία, έρ. 14, 21, 45, 98, 113, 116,

120, 133, 160, 180, 181, 186, A, 27.

σ. 384.

σωτήριος, έρ. 48, 103, 180, A, 68.

σῶφρονίζω, έρ. 2, 141.

σῶφροσύνη, έρ. 17, 27, 48, 183, A, 1,

A, 30.

T

τάγμα, έρ. 142.

ταλανίζω, έρ. 147.

τάξις, έρ. 6, 7, 36, 142, A, 36.

ταπεινός, έρ. 18, 80.

ταπεινοφροσύνη, έρ. 97.

ταπεινόω, έρ. 34, 36, 84, A, 79.

ταπεινώσις, έρ. 20, 35, 49, 163, A, 1.

ταραχή, έρ. 191.

ταραχώδης, έρ. 18.

ταῦρος, έρ. 17, 24.

ταυτότης, έρ. 129.

ταφή, έρ. 115, 184, A, 72.

τέλειος, έρ. 5, 10, 15, 17, 29, 30, 71, 80,

91, 93, 105, 154, 167, 168, 170,

τελειότης, έρ. 80, 129, 170.

τελειόω, έρ. 28, 39, 71, 80, 127.

τελείωσις, έρ. 93, 167, A, 30, A, 33.

τελευταῖος, έρ. 5, 36, 142, B, 23.

τελευταῖω, έρ. 127, A, 28.

τελευτή, έρ. 84.

τελέω, έρ. 13, 18, 35, 90, 92.

τέλος, έρ. 21, 29, 84, 91, 103, 107, 113,

117, 121, 122, 188, 191, A, 81,

τελωνέω, έρ. 46.

τελώνης, έρ. 46.

τέμνω, έρ. 8, 174.

τερέβινθος, έρ. 30, 80.

τερπνός, έρ. 30, B, 6.

τεσσαράκοντα, έρ. 17, 164, 193, A, 30.

-τεσσαρακονταδύο, έρ. 164.

τεσσαρακοστός, έρ. 193, A, 30.

τίμιος, έρ. 13, 90, 137, 159, A, 28.

τιμωρία, σ. 370.

τολμάω, έρ. 59, 105.

τόξον, έρ. 22.

τόπος, έρ. 4, 17, 119, 133, 162, 173,

A, 25, A, 45, A, 79.

τράπεζα, έρ. B, 18.

τραῦμα, έρ. 54.

τραυματίζω, έρ. 111.

τράχηλος, έρ. 75.

τραχύνω, έρ. 38.

τραχύς, έρ. 38.

- τραχύτης, ἐρ. 96.
 τρέφω, ἐρ. 17, 27, 112, 148, 159, 185,
 τριάς, ἐρ. 1, 17, 39, 56, 105, 105, 136.
 τριήμερος, ἐρ. 184.
 τρόμος, ἐρ. 138.
 τροπή, ἐρ. Α,36.
 τρόπις, ἐρ. 94.
 τροπολογία, ἐρ. Α,8.
 τρόπος, ἐρ. 4, 8, 14, 15, 25, 29, 30, 37,
 74, 90, 101, 105, 108, 113, 120, 120,
 128, 129, 130, 133, 134, 136, 142,
 147, 162, 170, 188, 189, Α,4, Α,5,
 Α,8, Α,35, Α,68, Α,83.
 τροφή, ἐρ. 17, 41, 153, 158.
 τρυγών, ἐρ. 17.
 τρυμαλιά, ἐρ. 80, Β,18.
 τρυφή, ἐρ. 129.
 τύμπανον, ἐρ. 86, Α,71.
 τύπος, ἐρ. 9, 32, 38, 63, 68, 79, 80, 89,
 115, 116, 122, 174, 185, 193.
 τυραννέω, ἐρ. 80.
 τυραννίς, ἐρ. 29.
 τυφλόω, ἐρ. 47.
 τύφλωσις, ἐρ. 47, 67, 147.
 τύφος, ἐρ. 41, 90, Α,35.
 τυφώω, ἐρ. 91.

Υ

- ύακίνθινος, ἐρ. 76.
 ύάκινθος, ἐρ. 76.
 ύβρις, ἐρ. 40. σ. 350.
 ύβριστικῶς, ἐρ. Α,12.
 ύγεία, ἐρ. 2, 107.
 ύγιής, ἐρ. 17, 176.
 ύδρία, ἐρ. 35, 80.
 ύδωρ, ἐρ. 4, 22, 53, 64, 68, 80, 87, 95,
 98, 121, 122, 126, 137, 145.
 υίοτεθέω, ἐρ. 168.
 υίός, ἐρ. 11, 25, 35, 38, 55, 69, 73, 80,
 90, 105, 136, 160, 169, 172, 190,
 190, Α,9, Α,25, Α,34, Α,67.
 ύλη, ἐρ. 38, 39, 44, 64, 76, 85, 105,
 ύλικός, ἐρ. 30, 34, 93, 122, 127, 164,
 ύπακοή, ἐρ. 30, 191.
 ύπακούω, ἐρ. 18, 178.
 ύπαρξις, ἐρ. 105, Α,45.
 ύπεράγιος, ἐρ. 191.
 ύπεράρρητος, ἐρ. 105.
 ύπερβατικός, ἐρ. 155.
 ύπερβολή, ἐρ. 27, 184.
 ύπερηφανία, ἐρ. 37, 85, 90, 99, 161, 169,
 Α,35.
 ύπερήφανος, ἐρ. 49.
 ύπέρθεος, ἐρ. 191.
 ύπεροχή, ἐρ. 191.
 ύπεροψία, ἐρ. 80.
 ύπερφυής, ἐρ. 13, 105.
 ύπεύθυνος, ἐρ. 40.
 ύπήκοος, ἐρ. 122.
 ύπηρέτης, ἐρ. 35.
 ύπνος, ἐρ. 114, 139.
 ύπόδειγμα, ἐρ. 5, 127, Α,78.
 ύποδοχή, ἐρ. 17.
 ύπομένω, ἐρ. 118, 127, 193, Α,4,
 ύπομονή, ἐρ. 37, 64, 73, 153, 163.
 ύπονοέω, ἐρ. 48, Α,35.
 ύπόνοια, ἐρ. Α,12.
 ύποπιάζω, ἐρ. 8.
 ύπόστασις, ἐρ. 59, 80.
 ύποστρέφω, ἐρ. 80.
 ύποταγή, ἐρ. Α,45.
 ύπουργέω, ἐρ. 23.
 ύποχείριος, ἐρ. 16.
 ύποχώρησις, ἐρ. Α,79.
 ύψηλός, ἐρ. 3, 7, 9, 19, 30, 37, 46, 53,
 68, 84, 112, 119, 142, 183, 191,
 ύψηλοφροσύνη, ἐρ. 41.
 ύψος, ἐρ. 9, 17, 73, 84, 112, 162, 182,
 Α,28, Α,69.
 ύψωσις, ἐρ. 88.

Φ

- φαιδρός, ἐρ. 48.
 φαλακρός, ἐρ. 164.
 φανερός, ἐρ. 79, 110.
 φανέρωσις, ἐρ. 126.
 φαντασία, ἐρ. 10, 17, 34, 46, 80, 129,
 187, 193.
 φάραγξ, ἐρ. 151.
 φάτνη, ἐρ. 177.
 φαῦλος, ἐρ. 38, 51, Α,10.
 φειδώ, ἐρ. 52.

- φθαρτικός, ἐρ. 63.
φθαρτός, ἐρ. 17, 191.
φθείρω, ἐρ. 134.
φθόνος, ἐρ. 63, Α,9.
φθορά, ἐρ. 113, 159, Α,3, Α,72. σ. 360, 364.
φιλανθρωπία, ἐρ. 11, 45, 59, 103, 157, 189, Α,37.
φιλόσοφος, ἐρ. 99, 189.
φιλαργυρία, ἐρ. 37, 43, 194.
φιλαυτία, ἐρ. 175.
φιλενδειξία, ἐρ. 134.
φιληδονία, ἐρ. 125.
φιλήδονος, ἐρ. 122.
φιλόθεος, ἐρ. 122.
φιλόκοσμος, ἐρ. 122.
φιλοκτημοσύνη, ἐρ. 125.
φιλόπονος, ἐρ. 140.
φίλος, ἐρ. 52, 149, Α,35.
φιλοσοφία, ἐρ. 29, 58, 64, 76, 80, 97, 100, 139, Α,68, Β,7. σ. 370, 378, 382.
φιλόσοφος, ἐρ. 126.
φλέγμα, ἐρ. 37.
φλιά, ἐρ. 122.
φλογίζω, ἐρ. 99.
φλόγινος, ἐρ. 158.
φοβέομαι, ἐρ. 110, 189.
φόβος, ἐρ. 110, 138, 141, 158. σ. 350.
φονεύς, ἐρ. 122.
φονεύω, ἐρ. 24, 28, 29, 41, 49, 63, 77.
φόνος, ἐρ. 23, 28, 29, 59, 19, 63, 148.
φόρος, ἐρ. 18.
φρόνημα, ἐρ. 38, 46, 63, 67, 77, 84, 118, 187, Α,27.
φρόνησις, ἐρ. 48, 94, 164.
φρόνιμος, ἐρ. 43.
φρουρά, ἐρ. 90.
φυγαδευτήριον, ἐρ. 29.
φυγή, ἐρ. 42.
φυλακή, ἐρ. 90, 94, 114, 148.
φύλαξ, ἐρ. 189.
φύραμα, ἐρ. 15.
φυσικός, ἐρ. 5, 17, 18, 25, 29, 30, 31, 34, 41, 41, 44, 46, 53, 58, 64, 73, 77, 78, 80, 93, 94, 112, 131, 134, 136, 137, 140, 149, 154, 162, 165, 167, 168, 182, 185, 190, 192, Α,68.
φύσις, ἐρ. 1, 5, 9, 11, 17, 18, 19, 25, 33, 35, 41, 45, 53, 59, 60, 61, 63, 64, 69, 89, 92, 93, 99, 104, 105, 113, 118, 120, 122, 124, 131, 132, 136, 139, 140, 159, 160, 168, 174, 184, 185, 187, 189, 191, Α,12, Α,28, Α,36, Α,67, Α,68.
φύω, ἐρ. 35, 49, 67, 87, 97, 126, 177, 193.
φωνή, ἐρ. 2, 40, 73, 102, 104, 119, 188, 192, Α,34, Α,71.
φῶς, ἐρ. 80, 102, 119, 147, 190, 191. σ. 356.
φωτεινός, ἐρ. 80.
φωτισμός, ἐρ. 92, 147, 153.
φωτιστικός, ἐρ. 66, 148.
φωτοειδής, ἐρ. 17.
- X
- χάλαζα, ἐρ. 100.
χαμευνία, ἐρ. Α,1.
χαρά, ἐρ. 10, 123, 129, 184.
χαρακτηριστικός, ἐρ. 191.
χαράκωσις, ἐρ. 131.
χάρις, ἐρ. 4, 17, 31, 34, 58, 61, 80, 81, 92, 102, 114, 118, 126, 127, 134, 142, 145, 180, Α,67, Α,68, Β,7, Β,8, Β,9. σ. 374, 384.
χάρισμα, ἐρ. 5, 48, 184, 188, 193. σ. 374.
χαύων, ἐρ. 16.
χείμαρρος, ἐρ. 100, 185.
χειμάρρους, ἐρ. 96, 100.
χειμών, ἐρ. 30, 96.
χειραγωγία, ἐρ. 105.
χερουβίμ, ἐρ. 158, Α,83. σ. 350.
χήρα, ἐρ. 134, 140.
χιλίαςρχος, ἐρ. 144.
χιτών, ἐρ. 25.
χλευάζω, ἐρ. 77.
χοῖρος, ἐρ. 23.
χρεία, ἐρ. 18, 89.

χρειώδης, έρ. 41.
 χρηματίζω, έρ. 181.
 χρηστότης, σ. 354.
 χρῖσις, έρ. 122.
 χροιά, έρ. Α,79.
 χρόνος, έρ. 17, 19, 41, 56, 73, 82, 121,
 127, 139, 155, 159, 189, 191, Α,5,
 Β,23.
 χρυσίον, έρ. 65.
 χρυσός, έρ. 65, 137, 139, 159.
 χρυσοῦς, έρ. 82.
 χωνευτός, έρ. 79.
 χωνεύω, έρ. 79.

Ψ

ψάλλω, έρ. 3, 109, 160, Α,2.
 ψαλμός, έρ. 25, 86, 94, 101, 107, 109,
 121, 123, 134, 138, 157, 186, 187,
 Α,9, Α,28, Α,45.
 ψαλμοφδία, έρ. Α,71.
 ψαλμοφδός, έρ. 84, 85.
 ψαλτήριον, έρ. Α,71.

ψυχίον, έρ. 168.
 ψύαι, έρ. Α,68.
 ψυχή, έρ. 3, 4, 5, 8, 9, 10, 16, 17, 18, 19,
 20, 24, 27, 28, 30, 30, 34, 38, 41, 44,
 44, 46, 48, 50, 52, 57, 63, 64, 66, 68,
 73, 80, 85, 87, 89, 90, 91, 92, 94, 95,
 96, 103, 104, 105, 107, 109, 110,
 112, 113, 118, 122, 126, 127, 129,
 132, 133, 134, 137, 140, 145, 147,
 149, 158, 166, 169, 170, 174, 176,
 177, 187, Α,1, Α,10, Α,27, Α,29,
 Α,35, Α,68, Α,71, Α,79, Α,81, Β,6,
 Γ,1. σ. 354, 360, 366, 368, 378 380,
 382.

ψυχικός, έρ. 19.

Ω

ωα, έρ. Β,7.
 ωδή, έρ. 47, 177.
 ώμος, έρ. 68, 132.
 ώμός, έρ. 8.
 ώρα, έρ. 35, 114.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Σελίς

7–8

10–387

Α. ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

- ΕΡΩΤΗΣΗ 1 Ἐλληγορικὴ σημασία θαυμάτων τοῦ Μωυσέως. 10
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 2. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ πύργου τῆς γῆς Σενναάρ. 10
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 3. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ «ψάλλων ὁ Δαυΐδ καὶ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τοῦ Σαοὺλ καταπαύων». 12
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 4. Περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ «ἐάν τις μὴ γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος» καὶ τοῦ «αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί».
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 5. Περὶ τοῦ πῶς δύναται κανεῖς, γενόμενος κατ' ἀρετὴν ἰσοστάσιος τοῖς ἀποστόλοις, νὰ λάβῃ τὰ χαρίσματα ποὺ ἔλαβον ἐκεῖνοι. 14
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 6. Περὶ τοῦ πόθεν δέδωκεν ὁ Ἀβραὰμ δεκάτας τῷ Μελχισεδέκ. 16
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 7. Περὶ τοῦ λόγου χάριν τοῦ ὁποῖου κωλύονται οἱ κατὰ Χριστὸν ἱερεῖς ἵνα ἔχουσι γυναῖκας. 18
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 8. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ αἰπόλου καὶ τοῦ κνίζει¹⁸
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 9. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ χαλκοῦ ὄψεως τοῦ κρεμασθέντος ὑπὸ τοῦ Μωυσέως ἐφ' ὑψηλοῦ. 20
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 10. Περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ ἐορτάζωμεν τὸ σάββατον τῶν ἡμερῶν, τῶν ἐβδομάδων, τῶν ἐνιαυτῶν καὶ τῆς ἑπταετηρίδος (ἰωβηλαῖον). 22
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 11. Περὶ τῆς σημασίας τῆς ἀναστάσεως τοῦ υἱοῦ τῆς Σουμανίτιδος ὑπὸ τοῦ Ἐλισσαίου. 24

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 12. Περὶ τοῦ λόγου χάριν τοῦ ὁποίου ὁ εἷς τῶν εὐαγγελιστῶν ποιεῖται τὴν γενεαλογίαν ἀπὸ τῶν κάτω καὶ ὁ ἕτερος ἐκ τῶν ἄνω. 24
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 13. Περὶ τοῦ ἔθους τῆς Ἐκκλησίας νὰ προτίθενται ἐν τῇ προθέσει τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἄνισα οἱ ἄρτοι καὶ τὰ ποτήρια. 26
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 14. Περὶ τῆς ἀγνοίας ἢ μὴ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου. 26
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 15. Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ προστάσεται νὰ οἰκοδομήσῃ θυσιαστήριον καὶ νὰ γράψῃ τὸν νόμον ἐν τῷ ὄρει Γεβάλ. 28
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 16. Περὶ τῆς ἀπειλῆς τοῦ προφήτου διὰ τοὺς ποιοῦντας «χαύωνας ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ποία ἡ σημασία αὐτῶν. 28
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 17 Περὶ τῆς σημασίας τῶν πέντε προσαγομένων θυσιαῶν τοῦ προβάτου, τοῦ βοός, τῆς αἰγός, τῆς τρυγῶνος καὶ τῆς περιστερᾶς. 30
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 18 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ διδράχμου τοῦ ἀπαιτουμένου παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ ἰχθύος ὃν ὁ Πέτρος κελεύεται κρατῆσαι. 36
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 19 Περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως περὶ ἧς ποιεῖται λόγον ὁ Γρηγόριος Νύσσης ἐν τοῖς ἑαυτοῦ συγγράμμασιν. 38
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 20 Περὶ τῆς σημασίας τῆς κατὰ τὸν Βάλ ιστορίας καὶ τίς ὁ Δανιὴλ καὶ ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος γινώσκων τὰ ἴχνη τῶν εἰσελθόντων ἐν τῷ ναῷ. 38
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 21 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως «ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶτα τὸ τέλος. 40
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 22 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ τόξου, ὃπερ ἔθετο ἐν τῇ νεφέλῃ ὁ Θεὸς εἰς διαθήκην πρὸς τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον. 42
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 23 Περὶ τοῦ λόγου ἀπαγορεύσεως ὑπὸ τοῦ νόμου ἐσθίεν πᾶν αἷμα θηρίων καὶ τῶν λοιπῶν. 42
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 24 Περὶ τῆς σημασίας κατὰ τὸν νόμον τοῦ ταύρου τοῦ κερατιστοῦ καὶ διατὶ ἄλογον ὧν φονεύεται. 44
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 25 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ποικίλου χιτῶνος τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς κατὰ τὸ ἐνύπνιον αὐτοῦ προσκυνήσεώς του ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν του. 44

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 26 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ στύλου τῆς νεφέλης ὁδηγοῦντος τὴν ἡμέραν καὶ τοῦ στύλου τοῦ πυρὸς φωτίζοντος τὴν νύκτα. 46
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 27 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ μάννα καὶ τοῦ ἐπόζοντος αὐτοῦ τοῖς μὴ αὐτάρκως συλλέγουσιν. 48
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 28 Περὶ τοῦ λόγου τῆς πλησσομένης καὶ ἀποβαλλούσης γυναικὸς καὶ τῶν συνεπειῶν τῶν ἐνεργούντων ἐναντίον αὐτῆς. 48
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 29 Περὶ τῆς σημασίας τῶν ἕξ πόλεων τῶν φυγαδευτηρίων τῶν δοθέντων τριῶν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῶν ἄλλων τριῶν ἕξω. 50
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 30 Περὶ τῆς σημασίας τῶν ράβδων τῶν τεθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ εἰς τὰ ποτιστήρια, περὶ τῆς Ραχὴλ τῆς κλεψάσης τὰ εἶδωλα καὶ τῆς τερεβίνθου εἰς ἣν ἔκρυσε ταῦτα ὁ Ἰακώβ. 54
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 31 Περὶ τῆς σημασίας τῆς κατὰ τὸν Ἰούδαν καὶ τὴν Θάμαρ ἱστορίας. 56
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 32 Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας περὶ τοῦ Ναβουθὲ καὶ τοῦ Ἀχαάβ. 56
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 33 Περὶ τοῦ ποίους ἐκπροσωποῦν ὁ Ἰεφθάε καὶ ἡ τοῦτου θυγάτηρ. 58
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 34 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τῶν Παροιμιῶν, «ἐν ὀκνηρίαις ταπεινωθήσεται δόκωσις καὶ ἐν ἀργίᾳ χειρῶν στάξει οἰκία». 58
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 35 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐν Κανᾷ γάμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελεσθέντων μυστηρίων. 60
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 36 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Εὐαγγελίου «μείζων Ἰωάννου ἐν γεννητοῖς οὐκ ἐγήγερται, ὁ δὲ μικρότερος αὐτοῦ, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστίν». 62
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 37 Περὶ τῆς σημασίας τῶν παρα τοῦ νόμου ἀκαθάρτων ὀρνέων τε καὶ χερσαίων καὶ ἐνύδρων. 64
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 38 Περὶ τοῦ λεγομένου ὑπὸ τῆς Γραφῆς, ὅτι πρὶν γεννηθῆ ὁ Ἡσαῦ εἶχε μισήσει αὐτὸν ὁ Θεός, ἐνῶ εἶχε ἀγαπήσει τὸν Ἰακώβ. 66
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 39 Διατί ὁ μὲν Ἀβραάμ τρεῖς ἀγγέλους εἶδεν, ὁ δὲ Λὼτ δύο. 68

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 40 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ὁ Κύριος ὀρίζει ὑπεύθυνον τῆς γεέννης τὸν λέγοντα τὸν ἀδελφὸν ἑαυτοῦ «μωρόν», τὸν δὲ λέγοντα αὐτὸν «ρακὰ» θεωρεῖ ὑποκείμενον τῷ συνεδρίῳ. 70
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 41 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ἱστορίας τῶν Κριτῶν περὶ τὸν Λευΐτην καὶ τὴν παλλακὴν ἣν ἐφόνευσαν οἱ τῆς φυλῆς Βενιαμίν. 72
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 42 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ λόγου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὸν Τιμόθεον «ἐπίστηθι εὐκαίρως ἀκαίρως». 74
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 43 Περὶ τῆς σημασίας τῆς παραβολῆς τῶν δέκα παρθένων. 74
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 44 Περὶ τῆς μεταφορικῆς σημασίας τοῦ παραδείσου τοῦ κατ' ἀνατολὰς φυτευομένου. 76
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 45 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὄψαριου τοῦ δειχθέντος ὑπὸ τοῦ Κυρίου μετὰ τὴν ἀνάστασιν κειμένου ἐπὶ τὴν ἀνθρακίαν. 78
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 46 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀναφερομένου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τελώνου Ζακχαίου καὶ τῶν σχετικῶν μὲ αὐτόν. 80
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 47 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «ἐκ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων ἢ ἄμπελος αὐτῶν, καὶ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας», τοῦ οἴνου ὃν οὐ δεῖ πίνειν τὸν Ναζιραῖον, τοῦ ὄξους, τῶν σικέρων, τῆς σταφυλῆς καὶ τῶν στεμφύλων. 82
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 48 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «περιζωσάμενοι τὴν ὄσφυν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ» καὶ τῶν λοιπῶν ὀπλῶν τῆς πνευματικῆς παρατάξεως. 82
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 49 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ Σύρου Δωὴκ τοῦ φονεύσαντος τοὺς τριακοσίους πενήκοντα ἱερεῖς. 86
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 50 Περὶ τοῦ νοήματος τοῦ λεγομένου ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως «σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου. 88
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 51 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως τῶν Παροιμιῶν «χειρὶ χειρα ἐμβαλὼν οὐκ ἀθροθήσεται». 88
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 52 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ «μὴ ἐγγυήσης σὸν φίλον· εἰ γὰρ μὴ ἔχης», ἀποδοῦναι, «λήψονται τὸ στρῶμα τὸ ὑπὸ τὰς πλευράς σου». 90

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 53 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως τοῦ Ἡσαΐου, «τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;» 90
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 54 Περὶ τοῦ ποῖον ἐκπροσωπεῖ ὁ Ἐζεκίας καὶ ποία ἡ σημασία τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς παλάθης ἐξ ἧς ἰάθη τὸ τραῦμα. 92
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 55 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ σιδήρου τοῦ ἐκπεσό- ντος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἀφ' ἐνὸς τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν καὶ ἐκβαληθέντος ἐξ αὐτοῦ διὰ ξύλου ὑπὸ τοῦ προφή- του Ἐλισσαίου. 92
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 56 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἀρι- θμοῦ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα τριῶν ἰχθύων. 94
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 57 Περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀνδρῶν, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ὄφεων ὑπὲρ ὧν ὁ Κύριος, κατὰ τὸν Γρηγόριον τὸν Νύσσης, τὰς τρεῖς ἐν τῷ ἄδῃ ἡμέρας πεποίηκεν. 94
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 58 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως τῶν Παροι- μιῶν, «διορατικὸν ἀνδρα καὶ ὄξυν βασιλεῦσιν δεῖ παρε- στάναι». 96
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 59 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως τῶν Παροιμιῶν «ἐπτάκις πεσεῖται ὁ δίκαιος καὶ ἀναστήσεται». 96
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 60 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστό- λου «τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ». 98
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 61 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως «εἰς τὸ εἰδέναι ἡμᾶς τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐ- τοῦ». 98
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 62 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστό- λου «αὐτοῦ γὰρ ἐσμεν ποίημα, κτησθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς». 100
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 63 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκί». 100
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 64 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τῶν Παροιμιῶν «τίς ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ κατέβη; Τίς συνήγαγεν ἀνέμους ἐν κόλπῳ; τίς συνέτριψεν ὕδωρ ἐν ἱματίῳ; τίς ἐκράτησε τῶν ἄκρων τῆς γῆς; τί ὄνομα αὐτῷ;». 102

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 65 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως τοῦ Ἡσαΐου
«καὶ ἔσονται οἱ καταλελειμμένοι ὑπὲρ τὸ χρυσίον τὸ
ἄπυρον». 104
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 66 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐν τῇ Γενέσει ἀναφερο-
μένου «ἄνθρακος καὶ τοῦ πρασίνου λίθου». 106
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 67 Περὶ τῆς μεταφορικῆς σημασίας τῆς τυφλώσε-
ως τοῦ Σαμψών. 106
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 68 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ λεγομένου περὶ τοῦ
Σαμψών τοῦ ἀποκτείναντος ἐν τῇ σιαγόνι τοῦ ὄνου τοὺς
ἄλλοφύλους. 108
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 69 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν τὰ μὲν ἔθνη παρακελεύε-
ται ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀπολέσαι, τὰς δὲ πέντε
σατραπείας οὐδαμῶς. 108
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 70 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ῥήσεως τοῦ Εὐαγγελίου
«νίψαι σου τὸ πρόσωπον καὶ ἄλειψαί σου τὴν κεφα-
λήν». 110
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 71 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως τοῦ Κυρίου «εἶ-
πατε τῇ ἀλώπηκι, ὅτι σήμερον καὶ αὔριον ἰάσεις ἐπιτε-
λῶ καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι». 110
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 72 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ῥήσεως τοῦ Ἀποστό-
λου «σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομησαὶ οὐ
δύναται». 112
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 73 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὄρους Σινᾶ ἐν Χωρήβ
καὶ τῶν γεναμένων ἐν αὐτῷ μυστηρίων. 112
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 74 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ διαψάλματος. 114
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 75 Περὶ τοῦ νοήματος τοῦ «συνέφερεν αὐτῷ, ἵνα
μύλος ὄνικος περιτεθῇ ἐν τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ καὶ ριφῇ
ἐν τῇ θαλάσῃ, ἢ ἵνα σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν». 114
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 76 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς
τοὺς κατὰ πρόσταξίν του λιθοβολήσαντας τὸν ἐν σαβ-
βάτῳ συλλέξαντα ξύλα, προσδέσαι εἰς τὰ κράσπεδα
τῶν ἱματίων των ὑακίνθινον κλῶσμα. 116
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 77 Περὶ τοῦ ποίους ἐκπροσωποῦσι πνευματικῶς οἱ
Ἰαβελ καὶ Κάιν. 118
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 78 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς σχετικῆς μετ' ὁν Λάμεχ
ἱστορίας. 118

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 79 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ χωνευτοῦ καὶ τοῦ γλυ-
πτοῦ καὶ τοῦ θεραφίν, ἅπερ ἐποίησαν ἐπὶ τοῦ Γεδεῶν,
καὶ τῶν ἐνωτίων καὶ μηνίσκων, ἅπερ ἐποίησεν ὁ Γεδε-
ῶν ἐφουδ καὶ ἔστησεν ἐν τῇ πύλῃ καὶ γέγονε σκάνδα-
λον τοῦ οἴκου αὐτοῦ. 120
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 80 Περὶ τῆς σημασίας τῆς σχετικῆς μετὸν Γεδεῶν
διηγῆσεως τοῦ πόκου καὶ τοῦ πολέμου αὐτοῦ πρὸς τοὺς
Μαδιθναίους. 122
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 81 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Κυρίου
πρὸς τοὺς Ἀποστόλους «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι ἕως τῆς συν-
τελείας τοῦ αἰῶνος». 130
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 82 Περὶ τῆς Ἱεριχοῦς καὶ τοῦ Ἄχαρ τοῦ κλέψα-
ντος ἐκ τοῦ ἀναθέματος, καὶ διατί ὁ μὲν Θεὸς καῆναι
αὐτὸν προστάσσει, ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐλιθοβόλησεν αὐτόν; 132
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 83 Περὶ τῶν διαφόρων θελημάτων τοῦ Θεοῦ. 132
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 84 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως, «μὴ μακαρίσης
ἄνδρα πρὸ τελευτῆς αὐτοῦ». 134
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 85 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ λόγου τοῦ Ψαλμωδοῦ
περὶ τῶν ἐχθρῶν του «τῶν κύκλω συνεπιτιθεμένων». 134
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 86 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως, «λάβετε ψαλ-
μὸν καὶ δότε τύμπανον». 136
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 87 Περὶ τῆς σημασίας τῆς «στοιχειώσεως». 136
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 88 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ὀφθείσης τῷ Ἰακῶβ
κλίμακος καὶ τίνες οἱ καταβαίνοντες καὶ ἀναβαίνοντες
ἄγγελοι. 138
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 89 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ δηναρίου τοῦ ἐπιδιδο-
μένου τῷ Κυρίῳ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων. 138
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 90 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως «ἐὰν διώκουσιν
ὑμᾶς ἀπὸ ταύτης τῆς πόλεως, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην». 138
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 91 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως «κάλαμον συν-
τετριμμένον οὐ κατεάξει καὶ λίνον τυφομένον οὐ σβέ-
σει». 140
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 92 Περὶ τοῦ νοήματος τοῦ προφητικοῦ αἰνίγματος
«σαλπύσατε ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμεν ἡμέρᾳ
ἐορτῆς ἡμῶν». 142
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 93 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως τοῦ ἀγίου Βασι-
λείου ἐν τῷ λόγῳ Ἐπιτομῆς, «ὅτε ἀπεγνώσθη ἡ
τελείωσις, τότε συνεχωρήθη ἡ ἀπόλαυσις». 144

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 94 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ὁ Μέγας Βασίλειος, ἐρ-
μηνεύων τὸν πρῶτον ψαλμὸν, ἔλαβε παράδειγμα οἴκου
θεμέλια καὶ τρόπιν πλοίου καὶ ζώου καρδίαν. 144
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 95 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Γρηγορίου
τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ εἰς τὸ Βάπτισμα λόγου του «μα-
κάριος ὁ σπείρων ἐπὶ πᾶν ὕδωρ καὶ πᾶσαν ψυχὴν αὖ-
ριον ἀρουμένην καὶ ἀρδουμένην, ἦν σήμερον βοῦς καὶ
ὄνος πατεῖ». 146
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 96 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Γρηγορίου
τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου «μακάριος ὃς κἂν
χειμάρρους ἢ σχοίνων ἐξ οἴκου Κυρίου ποτίζεται». 148
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 97 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Γρηγορίου
τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου «χθὲς ἐξηραίνου
θάλλουσα τῇ αἰμορροΐᾳ· ἐπήγαζες γὰρ τὴν φοινικὴν
ἁμαρτίαν». 148
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 98 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Γρηγορίου
Θεολόγου ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, «χθὲς ἐπὶ κλίνης ἔρριψο
παρεϊμένος καὶ λελυμένος ...». 150
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 99 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Γρηγορίου
Θεολόγου ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, «οἶδα πῦρ οὐ καθαρτή-
ριον, ἀλλὰ κολαστήριον ἢ Σοδομιτικόν, ὃ πάσιν ἁμαρ-
τωλοῖς ἐπιβρέχει θείῳ καὶ καταγιγίδι μιγνύμενον, ἢ τὸ
ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἁγγέλοις αὐτοῦ ...» 150
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 100 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Γρηγορίου
Θεολόγου ἐκ τοῦ 'Περὶ χαλάζης' λόγου του «οὐ δέχο-
μαι πηγὴν φράσσεσθαι καὶ χειμάρρουν φέρεσθαι». 154
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 101 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Γρηγορίου
Θεολόγου ἐκ τοῦ λόγου του 'Περὶ χαλάζης' «περὶ τῶν
δικαίων τοῦ Θεοῦ κριμάτων, ἐάν τε καταλαμβάνωμεν
ἡμεῖς, ἐάν τε ἀγνοῶμεν τὴν πολλὴν ἄβυσσον». 154
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 102 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ αὐτοῦ πα-
τρὸς «πῶς καὶ ἡ ἐλεημοσύνη εἰς σταθμοὺς κατὰ τὸν
ἅγιον Ἡσαΐαν· οὐδὲ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἄκριτον, εἰ καὶ τοῖς
ἐν τῷ ἀμπελόνι ἔδοξεν». 156
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 103 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ αὐτοῦ πα-
τρὸς «καὶ ἡ ὀργὴ κατὰ λόγον τῶν ἁμαρτημάτων καὶ πο-
τήριον ἐν χειρὶ Κυρίου προσαγομένη καὶ κόνδου πτώσε-

- ως ἐκπινόμενον, εἰ καὶ πᾶσιν ὑφαιρεῖ τι τῆς ἀξίας καὶ τὸ τῆς ὀργῆς ἄκρατον φιλανθρωπία κίρνησι· κλίνων μὲν ἀπὸ τοῦ ἀποτόμου πρὸς τὸ ἐνδόσιμον». 156
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 104 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου ἐκ τοῦ λόγου του 'Περὶ εὐταξίας', «πῶς λόγος νοῦ γέννημα καὶ γεννᾶ λόγον ἐν ἄλλῳ νοῖ;». 158
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 105 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ἐκ τοῦ Εἰρηνικοῦ λόγου του, «τριάδα τελείαν ἐκ τριῶν τελείων, μονάδος μὲν κινηθείσης διὰ τὸ πλούσιον, δυάδος δὲ ὑπερβαθείσης διὰ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος, ἐξ ὧν καὶ τὰ σώματα, τριάδος ὀρισθείσης διὰ τὸ τέλειον· πρώτη γὰρ ὑπερβαίνει δυάδος σύνθεσιν». 160
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 106 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ λεγομένου ἐν τῷ Ἑσδρα, «φοβέρισον αὐτοὺς ἐν νόμῳ Κυρίου». 162
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 107 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ ἀγίου Βασιλείου εἰς τὸν πρῶτον ψαλμόν, «ἵνα, ὥσπερ ἐν κοινῷ τῶν ψυχῶν ἰατρείῳ πάντες ἄνθρωποι, ἕκαστος τὸ ἴαμα τοῦ οἰκείου πάθους ἐκλεγώμεθα· ἴαμα γὰρ καταπαύση ἁμαρτίας μεγάλας». 162
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 108 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ αὐτοῦ πατρὸς «ἄλλα μὲν οὖν προφῆται παιδεύουσι καὶ ἄλλα ἱστορικοί, καὶ ὁ νόμος ἕτερα, καὶ ἄλλο τὸ εἶδος τῆς παροιμιακῆς παραινέσεως». 164
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 109 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ αὐτοῦ πατρὸς «καὶ πού τις τῶν σφόδρα ἐκτεθηρωμένων ὑπὸ θυμοῦ, ἐπειδὴν ἄρξεται τῷ ψαλμῷ κατεπάδεσθαι, ἀπῆλθεν εὐθύς τὸ ἀγριαῖνον τῆς ψυχῆς τῇ μελωδίᾳ κατακοιμήσας». 164
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 110 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ αὐτοῦ πατρὸς «ὄπλον ἐν φόβοις νυκτερινοῖς, ἀνάπαυσις κόπων ἡμερινῶν». 164
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 111 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου «συνέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν». 166
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 112 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου «ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει». 166
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 113 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστό-

- λου «λέγω μὲν Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας». 168
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 114 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου «καὶ τοῦτο εἰδότες τὸν καιρὸν, ὅτι ὥρα ἤδη ὑμᾶς ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι». 170
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 115 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου «εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν;». 170
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 116 Περὶ τῆς σημασίας τῆς δειχθείσης τῷ Πέτρῳ ὀθόνης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὑπαρχόντων θηρίων καὶ ἐρεπῶν καὶ τετραπόδων. 172
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 117 Περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τῶν Πράξεων πέντε μυριάδων καέντων βιβλίων. 174
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 118 Περὶ τῆς αἰτίας ἐκπνεύσεως τοῦ Κυρίου ἐν τῷ σταυρῷ πρὸ τῶν ληστῶν καὶ τί δηλοῦσιν οἱ λησταὶ καὶ αἱ κλάσεις τῶν σκελῶν. 174
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 119 Περὶ τῆς φαινομενικῆς διαφωνίας ἐν ταῖς Πράξεσιν ἐν τῇ κατὰ τὸν Παῦλον ὀπτασίᾳ, ὡς αὕτη διαφαίνεται ἐκ τῆς ἐξιστορήσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ καὶ τῆς διηγήσεως πάλιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Παύλου. 176
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 120 Περὶ τοῦ πῶς ὀφείλει εὐσεβῶς νοηθῆναι ἢ ἐν τῇ Γραφῇ κειμένη τοῦ Θεοῦ μεταμέλεια. 178
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 121 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ 150 ψαλμοῦ «μετέστρεψε τὴν καρδίαν αὐτοῦ τοῦ μισῆσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ». 180
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 122 Περὶ τοῦ τίνων τύποι ἦσαν ἐν τῇ Ἐξόδῳ ὁ Μωσῆς, ὁ Φαραὼ καὶ ἡ Αἴγυπτος, περὶ τῶν πληγῶν, τοῦ ὀλοθρευτοῦ, τῶν πρωτοτόκων, καὶ διατί ἡ Γραφή ἄλλοτε ὀμιλεῖ περὶ ἀνόδου ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἄλλοτε περὶ ἐξόδου. 182
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 123 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ ψαλμῶδου «ἐνθῦμιον ἀνθρώπου ἐξομολογήσεται σοὶ καὶ ἐγκατέλειμμα ἐνθυμίου ἐορτάσει σου». 184
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 124 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου «ἐμοὶ δὲ γένοιτο πέντε λόγους λαλῆσαι ἐν ἐκκλησίᾳ, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσση». 186
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 125 Περὶ τοῦ τί δηλοῦσιν οἱ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πα-

- ραιτούμενοι τὴν κλῆσιν διὰ τὸν ἀγρὸν καὶ τὸν γάμον καὶ τὰ ζεύγη τῶν βοῶν. 186
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 126 Περὶ τῆς ἔτυμολογίας τῆς γαστριμαργίας. 188
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 127 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραβολῆς τῶν μισθωθέντων ἐργατῶν εἰς τὸν ἀμπελῶνα καὶ τῆς δοκούσης ἀνισότητος. 188
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 128 Περὶ τοῦ ἐὰν ἐπηρεάσθη ὁ Ἰὼβ ἢ ὄχι ἀπὸ τὴν λύπην διὰ τὰ ὅσα τοῦ ἐπισυνέβησαν. 190
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 129 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀγίων ἐδέξατο λύπην, εἰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀγίων λέγεται λύπην ἐσχηκέναι, ὡς ὁ Παῦλος. 192
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 130 Περὶ τοῦ ἂν προηγεῖται ἢ μὴ ἡ θεωρία τῆς πράξεως. 180
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 131 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἡσαΐου «ἀμπελῶνα ἐφύτευσα καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκα ...» 194
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 132 Περὶ τοῦ νοήματος τῶν Ἀισμάτων «δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, νύμφη, δεῦρο ἀπὸ λιβάνου, ἀπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ὀρέων παρδάλεων». 194
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 133 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἡσαΐου «ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς κριθήσομαι μεθ' ὑμῶν». 194
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 134 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ρήσεως τοῦ ψαλμφοῦ «ὄρφανὸν καὶ χήραν ἀναλήψεται καὶ ὁδὸν ἀμαρτωλῶν ἀφανιεῖ». 196
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 135 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰὼβ «παρὰ τὸ μὴ ἔχειν σκέπην, πέτραν περιεβάλλοντο». 196
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 136 Περὶ τοῦ εἰ δύναται εὑρεθῆναι φυσικὴν ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος. 198
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 137 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου «πάντες μὲν εἰσέφερον τὸ κηρυχθέν αὐτοῖς, οἱ δὲ αὐτεπάγγελτοι ἦσαν» καὶ τῆς σημασίας τῶν προσαγομένων. 198
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 138 Περὶ τοῦ νοήματος τῶν ρήσεων τοῦ Ψαλμφοῦ «δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ» καὶ «ὁ φόβος Κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος» καὶ πῶς συμβιβάζονται αὗται μὲ τὸ τοῦ Ἰωάννου «ἡ ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον». 200

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 139 Περὶ τῆς σημασίας τῶν βοῶν καὶ τῶν σταχύων τῶν δειχθέντων τῷ Φαραῶ καθ' ὕπνον. 202
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 140 Περὶ τοῦ ποιός ἐστὶν ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἀναφερόμενος κριτῆς τῆς ἀδικίας καὶ τίς ἡ χήρα γυνή. 202
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 141 Περὶ τῆς σημασίας τῆς κεφαλίδος τῆς ἐπιδοθείσης τῷ Ἰεζεκιήλ, ἐν ᾗ ἐγγράπτο «θρῆνος καὶ μέλος καὶ οὐαί». 204
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 142 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατῆλθε μετὰ δέκα ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως. 204
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 143 Περὶ τῆς γονυκλισίας τοῦ Παύλου τῆς φαινομένης, βάσει τῶν λεγομένων τοῦ Λουκᾶ, νὰ ἐγένετο τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ὅπερ τοῖς κανόσιν ἀπηγόρευται. 206
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 144 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ὁ Παῦλος Ῥωμαῖον ἑαυτὸν ἀποκαλεῖ, λέγων «ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι». 208
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 145 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ προφήτου Ἀμῶς «καὶ συναθροισθήσονται πόλεις δύο ἢ τρεῖς εἰς μίαν πόλιν τοῦ πιεῖν ὕδωρ καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν». 208
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 146 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ αὐτοῦ προφήτου «πόλις ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο χίλιοι, ὑπολειφθήσονται ἑκατόν, καὶ ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο ἑκατόν, ὑπολειφθήσονται δέκα». 210
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 147 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ αὐτοῦ προφήτου «οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου, καὶ αὕτη ἐστὶν σκότος καὶ οὐ φῶς, ὃν τρόπον ὅτ' ἂν φύγη ἄνθρωπος ἐκ προσώπου τοῦ λέοντος καὶ ἐμπέση αὐτῷ ἄρκος καὶ εἰσπηδήσῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ ἀπερείσῃται τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς τὸν τοῖχον καὶ δάκῃ αὐτὸν ὄφις». 210
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 148 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ψαλμοῦ «τὰ λόγια Κυρίου λόγια ἀγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῆ, κεκαθαρμένον ἑπταπλασίως». 212
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 149 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τῶν Παροιμιῶν «σπάνιον εἰσήγαγε σὸν πόδα πρὸς τὸν σεαυτοῦ φίλον, μήποτε, πλησθεὶς σου, μισήσῃ σε». 214
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 150 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ λεγομένου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ «ἐγὼ ἀπετίννυον κλέμματα ἡμέρας καὶ κλέμματα νυκτός».

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 151 Περὶ τῆς σημασίας τῆς κατὰ τὸν νόμον νευροκοπουμένης ἐν τῇ φάραγγι δαμάλεως. 216
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 152 Περὶ τοῦ τί σημαίνουνσι Ναδάβ καὶ Ἄβιούδ οἱ «προσενέγκαντες πῦρ ἀλλότριον» καὶ διὰ τοῦτο κατακαέντες. 216
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 153 Περὶ τῆς χρήσεως πάντοτε τῆς σεμιδάλεως ἐν ταῖς νομικαῖς θυσίαις, ποτὲ μὲν ἐλαίῳ πεφυραμένη, ποτὲ δὲ εἰς κλίβανον, ποτὲ δὲ εἰς τήγανον. 218
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 154 Περὶ τῆς προσφορᾶς κατὰ τὴν δεκαπενθήμερον ἑορτὴν τοῦ ἐβδόμου μηνὸς μόσχων, ἀρχομένους ἀπὸ δεκατέσσαρας καὶ καταλήγοντας εἰς τοὺς ἑπτὰ. 218
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 155 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ Μωυσέως τῶν διακοσίων πενήκοντα ἀνδρῶν τῶν κατακαέντων ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ὥραν προσφορᾶς θυμιάματος. 220
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 156 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ἀπαγορεύει ὁ νόμος «ἄλλαγμα κυνὸς καὶ μίσθωμα πόρνης». 220
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 157 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως περὶ τοῦ Κυρίου «ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος». 222
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 158 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως ἐν τῇ Γενέσει «καὶ ἔταξε τὰ χερουβὶμ καὶ τὴν φλογίνην ρομφαίαν τὴν στρεφομένην, φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς». 222
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 159 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου «ὅστις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσὸν ἢ ἀργύριον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην, τὸ πῦρ αὐτὰ δοκιμάσει. Εἴ τις οὖν τὸ ἔργον μενεῖ ὁ ἐποικοδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἴ τις δὲ τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτω δέ, ὡς διὰ πυρὸς». 224
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 160 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Δαυῖδ «δὸς τὸ κράτος σου τῷ παιδί σου, καὶ σῶσον τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης σου». 226
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 161 Περὶ τῆς φαινομενικῆς ἀσυμφωνίας τοῦ λεγομένου ὑπὸ μὲν τῶν Βασιλειῶν ὅτι ὁ Θεὸς προσέταξε τὸν Δαυῖδ ἵνα ἀριθμήσῃ τὸν λαόν, ὑπὸ δὲ τῶν Παραλειπομένων ὁ διάβολος. 226

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 162 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ παραλυτικοῦ τοῦ διὰ
στέγης ὑπὸ τεσσάρων κατεβασθέντος. 228
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 163 Περὶ τῆς σημασίας τῆς Βαβυλωνίου καμίνου. 228
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 164 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὄν, καταγελωμένου τοῦ
Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου ἐκ τῶν παίδων, ἠῤῥατο καὶ
ἐξῆλθον ἄρκοι καὶ ἀνέρρηξαν τεσσαράκοντα δύο παῖ-
δας. 230
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 165 Περὶ τῆς σημασίας τῆς παραβολῆς τοῦ Εὐαγ-
γελίου τῆς περιεχούσης τὴν συμβουλήν τῶν βασιλέων
τῶν εἴκοσι καὶ τῶν δέκα χιλιάδων. 232
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 166 Περὶ τῆς σημασίας ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ
κωφοῦ δαίμονος. 234
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 167 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ πύργου τῆς παραβολῆς
τοῦ Εὐαγγελίου, ὃν ὁ μὴ δυναθεὶς ἀπαρτίσαι ἐμπαίζεται
ὑπὸ τῶν παραπορευομένων. 234
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 168 Περὶ τῆς φαινομενικῆς ἀσυμφωνίας ὠρισμέ-
νων λεγομένων ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν. 234
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 169 Περὶ τῆς σημασίας τῆς κατὰ τὸν Ἰωὰβ ἱστο-
ρίας ὅτε κατεδίωκε τὸν Σάβее τὸν υἱὸν τοῦ Βοχορι τοῦ
ὑψώσαντος χεῖρα ἐναντίον τοῦ Δαυῖδ, καὶ τίς ἡ γυνὴ ἡ
ρίψασα ἀπὸ τοῦ τείχους τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. 236
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 170 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ἱστορίας τῆς σχετικῆς
μὲ τὸν Ἄμεσσαει ὅτε ὁ Ἰωὰβ ἀπέκτεινεν αὐτόν. 238
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 171 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς κατὰ τὸν Ἰωὰβ ἱστο-
ρίας ὅτε ἐπέκτεινε τὸν Ἀβεννήρ καὶ τῆς κατάρας ἐναν-
τίον του. 238
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 172 Περὶ τοῦ ποῖον ἐκπροσωπεῖ ὁ Χοῦσι τὸν
ὀποῖον ἔστειλε ὁ Δαυῖδ νὰ διαλύσῃ τὸ σχέδιον τοῦ Ἀχι-
τόφελ. 240
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 173 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστό-
λου «τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρωμένου». 240
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 174 Περὶ τῆς σημασίας τοῦ Ἀδωνιβέζεκ τοῦ κρε-
μασθέντος ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐπὶ διδύμου ξύλου. 242
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 175 Περὶ τῆς σημασίας τῆς κατὰ τὸν Ἀχαὰβ ἱστο-
ρίας ὅτε ὁ προφήτης εἶδε τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις ἐκ δε-
ξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων. 242
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 176 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ συγ-
κυπτούσης γυναικὸς ἐπὶ δεκαοκτῶ ἔτη. 244

- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 177 Περὶ τῆς σημασίας τῆς ᾠδῆς τοῦ Ἀββακούμ τῆς λεγούσης «ἐξέλειπον ἀπὸ βρώσεως πρόβατα καὶ οὐχ ὑπάρχουσι βόες ἐπὶ φάτνης». 244
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 178 Περὶ τῆς μεταφορικῆς σημασίας τοῦ παραγέλματος τοῦ Κυρίου «ἐάν τις ἀγγαρεύσῃ σε μίλιον ἕν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο». 244
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 179 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «ἐάν τις σε ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην». 246
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 180 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς «οὐ μὴ πῖω ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως ἂν αὐτὸ πῖω καινὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρός μου». 246
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 181 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας· ἔσονται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη». 248
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 182 Περὶ τοῦ τί δηλοῖ ὁ ἐν ταῖς Πράξεσιν Εὐτυχὸς ὁ πεσὼν «ἀπὸ τοῦ τριστέγου, διαλεγομένου τοῦ Παύλου». 248
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 183 Περὶ τοῦ ἐνὸς δηναρίου τοῦ διδομένου παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότη τοῖς ἐν τῷ ἀμπελῶνι καμοῦσι, εἰ καὶ μὴ ἡ αὐτὴ ἦν ἡ πρόθεσις καὶ αἱ κλήσεις ἦσαν διάφοροι. 250
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 184 Περὶ τοῦ τί δηλοῦσι τὰ κατὰ τὸν προφήτην Ἰωῶν καὶ τίς ἡ Ἰόπη ἐξ ἧς φεύγει. 252
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 185 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ὁ κόραξ διέτρεφε τὸν Ἥλιαν πρῶτὸν μὲν ἄρτον, δεῖλης δὲ κρέα. 252
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 186 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ψαλμοῦ «ἀγαλλιᾶσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδόν». 254
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 187 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῆ ἡ σελήνη». 254
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 188 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Νικόδημον «τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις». 258
- ΕΡΩΤΗΣΙΣ 189 Περὶ τῆς βλασφημίας τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ νοήματος τοῦ «πᾶν ἀμάρτημα ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώ-

	ποις, τοῖς δὲ εἰς αὐτὸ βλασφημοῦσιν οὐκ ἀφεθήσεται, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι».	258
ΕΡΩΤΗΣΙΣ 190	Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Κυρίου κατὰ Μάρκον μὲν «ἀμὴν λέγω ὑμῖν· εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστώτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει», κατὰ Ματθαῖον δὲ «ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ».	262
ΕΡΩΤΗΣΙΣ 191	Περὶ τοῦ νοήματος τοῦ «καὶ ἐγένετο μεθ' ἡμέρας ἕξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν ...»	264
ΕΡΩΤΗΣΙΣ 192	Περὶ τοῦ νοήματος τοῦ «καὶ ὤφθησαν Μωσῆς καὶ Ἥλιος συλλαλοῦντες αὐτῷ· ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Ἰσχυριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς εἶναι ὧδε· εἰ θέλεις, ποιήσομεν τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν καὶ Μωσῆ μίαν καὶ Ἥλι μίαν».	268
ΕΡΩΤΗΣΙΣ 193	Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ὁ Κύριος κατεδέξατο τὰς αὐτάς, κατὰ τοὺς Μωσέα καὶ Ἥλιαν, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἄσιτος διαμεῖναι καὶ περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀριθμοῦ 'τεσσαράκοντα'.	270
ΕΡΩΤΗΣΙΣ 194	Περὶ τῆς σημασίας τῆς ἐπισημάνσεως ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὅτι μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν ὑπὸ τοῦ Κυρίου παντὸς πειρασμοῦ τοῦ διαβόλου, «ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ὁ διάβολος ἄχρι καιροῦ».	272
ΕΡΩΤΗΣΙΣ 185	Περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ Ἰωάννου ὅτι «μείζων αὐτοῦ οὐδεὶς πάντων τῶν ἐν γεννητοῖς ἐστίν».	274
ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ Α'		276-328
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,1	Περὶ τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.	278
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,2	Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου «ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοῦ».	278
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,3	Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου».	280

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,4	Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως τοῦ Ἀποστόλου «ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν συγγενῶν μου».	280
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,5	Περὶ τοῦ κατὰ πόσους τρόπους ἐξαμαρτάνει ὁ ἄνθρωπος.	282
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,6	Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως τοῦ Κυρίου ὅτι «δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται».	282
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,7	Περὶ τοῦ νοήματος τοῦ λεχθέντος ὑπὸ τοῦ Ἐλισσαίου, ἀναλαμβανομένου τοῦ Ἡλίου, «ποῦ ὁ Θεὸς ἀφώ;».	284
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,8	Περὶ τῶν τρόπων τῆς ἀλληγορίας καὶ τί ἐστὶ ἀλληγορία.	284
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,9	Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως «καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδαλον».	284
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,10	Περὶ τοῦ νοήματος τῶν λεγομένων ὑπὸ ἀγίου Διαδόχου ἐν τῷ ἑκατοστῷ κεφαλαίῳ «κριθήσεσθαί τινες διὰ πυρὸς καὶ καθαίρεσθαί ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι».	286
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,11	Περὶ τῶν διαφορῶν δικαιοσυνῶν.	288
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,12	Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ἐπιτιμήσας ὁ Κύριος τῷ Πέτρῳ, εἶρηκεν αὐτὸν Σατανᾶν.	288
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,13	(19)	290
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,14	(40 Β,16)	290
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,15	(50 Γ,11)	290
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,16	(60 Α,50)	290
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,17	(72 Γ,13)	290
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,18	(74)	290
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,19	(78 Γ,14)	290
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,20	(83 Γ,16)	292
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,21	(85)	292
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,22	(86 Β,4 Γ,17)	292
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,23	(91 Γ,19)	292
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,24	(179)	292
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,25	Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως τοῦ Κυρίου «ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ», καὶ πῶς ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει ὅτι «ἐγὼ κρίνω οὐδένα, ἀλλ' ὁ λόγος ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτόν».	292

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,26 (189)	294
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,27 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως τῶν Παροιμιῶν «ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς σου, ψώμιζε αὐτόν, ἐὰν διψᾷ πότιζε αὐτόν· τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ».	294
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,28 Περὶ τοῦ νοήματος τοῦ ἐν τῷ ἑκατοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰρημένου «ὠμοιώθην πελεκᾶνι ἐρημικῷ».	294
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,29 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως «ἐκεῖ στρουθία ἐννοσσιεύσουσιν».	296
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,30 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως «τοῦ ἐρωδιοῦ ἡ κατοικία ἡγεῖται αὐτῶν».	296
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,31 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως «ἀποδιδούς ἁμαρτίας γονέων ἐπὶ τέκνα ἕως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς τοῖς μισοῦσί με».	298
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,32 (120)	298
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,33 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως «ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἢ τέσσαρσιν ἀσεβείαις Τύρου οὐκ ἀποστραφήσομαι».	298
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,34 Περὶ τοῦ ὅτι οὐ δύναται λέγεσθαι ὁ Χριστὸς Πνεύματος καθάπερ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι λέγεται ἀδιαφόρως Πνεῦμα Θεοῦ καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ.	300
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,35 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως τοῦ Κυρίου «ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς ἦ ἢ χεὶρ ἢ ὁ ποῦς σκανδαλίζη σε, ἐκκοπον αὐτοὺς καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ».	300
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,36 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως «ἐπήρθη ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς»;	302
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,37 Περὶ τοῦ νοήματος τοῦ λεγομένου ἐν τῇ καθολικῇ Πέτρου «ἵνα κριθῶσιν μὲν κατὰ ἀνθρώπους σαρκί, ζῶσι δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι».	304
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,38 (3)	304
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,39 (6)	304
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,40 (7)	304
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,41 (13)	304
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,42 (14 Γ,5)	304
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,43 (15)	304
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,44 (16)	306

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,45	Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως «σχολάσατε καὶ γνῶτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός».	306.
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,46	(33)	306
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,47	(36 Γ,8)	306
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,48	(51)	306
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,49	(59 Γ,12)	306
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,50	(60 Α,16)	306
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,51	(70)	306
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,52	(75)	306
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,53	(77)	306
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,54	(84)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,55	(90)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,56	(102)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,57	(106)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,58	(110)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,59	(123 Γ,25)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,60	(126 Γ,26)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,61	(127)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,62	(142 Β,21)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,63	(149 Β,25)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,64	(151)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,65	(162)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,66	(164)	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,67	Περὶ τοῦ πῶς ὀφείλομεν νοεῖν τὴν περὶ συντελείας τοῦ Υἱοῦ ἄγνοιαν.	308
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,68	Περὶ τῆς σημασίας τοῦ μοναχικοῦ σχήματος καὶ τῆς ἀποκάρσεως τῶν τριχῶν.	310
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,69	Περὶ τῆς εἰρήνης, ἣν εὐχεται ὁ ἱερεὺς τῇ ἐκκλησίᾳ.	314
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,70	Περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τοῦ βαπτίσματος.	316
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,71	Περὶ τοῦ νοήματος τῆς γραφικῆς ῥήσεως «αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐν φωνῇ σάλπιγγος, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρα, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανῳ, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις εὐήχοις».	316
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,72	Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ῥήσεως τοῦ Ἀποστόλου «πάντες μὲν κοιμηθησόμεθα, οὐ πάντες δὲ ἀλλαγῆ-	

σόμεθα», και «πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα».	318
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,73 (143)	320
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,74 (159 Β,10)	320
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,75 (160)	320
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,76 (161)	320
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,77 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου «ὄφελον καὶ ἀποκόψονται».	320
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,78 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ἀπαγορεύεται τοῖς Μωαβίταις καὶ Ἀμμανίταις εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου «ἕως τρίτης καὶ τετάρτης καὶ δεκάτης γενεᾶς καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα».	322
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,79 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ὁ ἐν μέρει λεπρὸς ἀκάθαρτος ἐστὶ παρὰ τοῦ νόμου, ὁ δὲ ὀλόλεπρος ὢν, καθαρὸς ἐστίν.	322
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,80 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν ὁ Χάμ ἔπαισε καὶ ὁ Χαναὰν κατηράθη.	324
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,82 Περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ.	326
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,83 Περὶ τῶν τρόπων δι' ὧν ὤφθη ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις.	328
ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΠΑΡΑΛΑΓΗΣ Β'	330-340
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,1 (186)	332
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,2 (157)	332
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,3 (Α,3)	332
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,4 (86 Α,22 Γ,17)	332
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,5 (Α,28)	332
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,6 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «ἰδοὺ δὴ τί καλὸν ἢ τί τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτό»	332
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,7 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τὸν Ἀαρών, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὄψαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ».	334
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,8 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «δρόσος Ἀερμῶν ἢ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών».	334
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α,9 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «ἐκεῖ ἐνετείλατο Κύριος τὴν εὐλογίαν, ζωὴν ἕως τοῦ αἰῶνος».	336

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,10 (159 A,74)	336
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,11 (Α,72)	336
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,12 (Α,4)	336
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,13 (Α,37)	336
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,14 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως τοῦ ἁγίου Διονυσίου ὅτι «καὶ τὸ μὴ ὄν ἐφίεται» τοῦ Θεοῦ.	336
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,15 (133)	336
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,16 (40 A,14)	338
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,17 (Α,25)	338
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,18 Περὶ τοῦ νοήματος τῆς ρήσεως «εὐκοπώτε- ρόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ραφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν».	338
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,19 (43)	338
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,20 (140)	338
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,21 (142 A,62)	338
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,22 (44)	340
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,23 Περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν οἱ πρόην ἄνθρωποι ἔζων πολλὰ ἔτη, οἱ δὲ τελευταῖοι ὀλίγα.	340
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,24 (135)	340
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,25 (149 A,63)	340
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,26 (24)	340
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β,27 (Α,68)	340

ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ Γ' 344-346

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,1 Περὶ τοῦ νοήματος τοῦ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν», καὶ τοῦ «καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐ- τόν», εἰ δὲ παρέλειπε τὸ «καθ' ὁμοίωσιν»;	344
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,2(Β,23)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,3 (8)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,4 (12)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,5 (14 A,42)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,6 (21)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,7 (28)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,8 (36 A,47)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,9 (38)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,10 (39)	346

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,11 (50 A,15)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,12 (59 A,59)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,13 (72 A,17)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,14 (78 A,19)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,15 (81)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,16 (83 A,20)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,17 (86 A,22 B,4)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,18 (87)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,19 (91 A,23)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,20 (96)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,21 (97)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,22 (100)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,23 (108)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,24 (112)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,25 (123 A,59)	346
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ,26 (126 A,60)	346
ΠΡΟΣ ΘΕΟΠΕΜΠΤΟΝ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΝ	350–361
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΘ΄ ΨΑΛΜΟΝ	364–387
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	389–424
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	389–399
2. Εύρετήριο κυρίων ὀνομάτων	399–424
3. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	424–446

*Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Μενελάου 3 – Τηλ. 283 880 – Θεσσαλονίκη*

*Έκτύπωση Ύφασετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη*

*Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανᾶ 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη*

*Κεντρική διάθεση: Βιβλιοπωλεῖο Ε. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Μενελάου 3 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 283 880*